victoria
dragu dimitriu

Poveşti ale Domnilor din Bucureşti


vremea

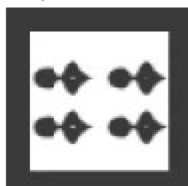
Victoria Dragu Dimitriu

Poveşti
ale domnilor din Bucureşti

Editura VREMEA
2012



Colecția AUTORI ROMÂNI



Coperta: Silvia Colfescu

Ilustrația: Emanoil Hagi-Mosco în 1910

ISBN Print: 978-973-645-146-1

ISBN Epub: 978-973-645-479-0

Redacția:

Piața Națiunilor Unite, nr. 3-5,

040012, sector 4, București

Telefon: 021.335.81.31

Fax: 021.311.02.19

e-mail: office@edituravremea.ro

www.edituravremea.ro

http://edituravremea.blogspot.com

Adresa poștală:

Str. Constantin Daniel, nr. 14

010631, sector 1, București


elefant.ro

Doctorul Ştefan Niculescu şi Casa Maniu, din Strada Plantelor

Acolo unde Strada Plantelor se întâlneşte cu Strada Ştefan Mihăileanu, există o casă de colţ, cu un etaj şi cu ferestre deschise spre toate direcţiile. O ştiam de mult timp, face capăt de perspectivă; când priveşti dinspre Calea Traian spre vest, o vezi cum îşi rotunjeşte zidul exterior într-un semicerc perfect. Ca o pupă de corabie, pe cale să se îndepărteze. Intrarea se face prin Strada Plantelor. O curte mică, mai multe uşi, mă opresc la prima, aceea despre care mi s-a vorbit la telefon: are o copertină de fier forjat, dantelată, sun şi foarte repede apare doctorul Ştefan Niculescu, gazda mea. Folosesc prezentul istoric. Deşi ştiu bine, dacă aş suna acolo acum, domnul doctor nu ar mai veni să-mi deschidă. A plecat pentru totdeauna din Strada Plantelor, casa îşi trăieşte mai departe destinul, sub alte zodii, viaţa se desfăşoară între zidurile ei sub alte nume. Dar foaia scrisă îmi oferă privilegiul de a opri clipa aceea în loc. Dincolo de realitatea de acum, realitatea de ieri nu e cu nimic mai puţin adevărată. Intru în casa de sfârşit de secol XIX şi călăuza mea e domnul doctor Ştefan Niculescu, profil ascetic, distins, frazare elegantă şi calmă. Antreul e mic şi luminos, în cimentul lui, o inscripţie: *Salve, 1898*. O scară urcă drept spre coridorul circular de la etaj, ca raza unei sfere. E ca şi cum am fi în centrul ei iluzoriu, într-o jumătate a emisferei ei nordice, şi urcăm undeva, la etaj, la paralela 45. Jos nu mai locuieşte nimeni din familie. Ca să pătrunzi în trecut, trebuie să urci o scară, şi nu să cobori, cum ar părea. Povestea Casei Maniu aşteaptă la etaj, toate uşile sunt deschise spre odăile locuite cândva de cinci copii, de părinţii lor, de soţii şi soţiile lor, de copiii pe

care i-au avut la rândul lor. Le trecem în revistă în fugă, salutându-le pe toate din prag, în drum spre micul birou-bibliotecă, unde vom zăbovi, sub privirile bătrânilor din tablouri.

—Venind la dumneavoastră, îmi spuneam că Strada Plantelor îşi poartă de mult numele ei frumos şi e plină de poveşti. La celălalt capăt, spre Mântuleasa, sunt clădirile construite pe locul sanatoriului Şuţu, unde s-a stins Eminescu, aici, chiar peste drum, e o casă plină de tablourile Olgăi Greceanu şi ale lui Eduard Săulescu, pictorul Mausoleului de la Mărăşeşti, fratele poetului Mihai Săulescu. E casa familiei Tatiana şi Ştefan Anghel, nepoţii celor doi pictori. În casa dumneavoastră, la numărul 50, au trăit poetul Adrian Maniu, pictoriţa Rodica Maniu, sora lor, doctoriţa Maria Niculescu, mama dumneavoastră. Când începe, sub acest acoperiş, epoca familiei Maniu?

—Mai înainte de a povesti despre familia mea, aş vrea să mai pomenesc despre o casă interesantă de pe Strada Plantelor. O casă, tot peste drum de a noastră, dar în cealaltă parte, dincolo de Strada Ştefan Mihăileanu, o casă unde a locuit George Coşbuc.

—Deci un alt nume vestit, legat de Strada Plantelor.

—Da. Punctul de plecare este lectura unei cărţi despre George Coşbuc, în care se reda un interviu din 1905, luat de Virgil Cioflec lui Badea George. Interesul, cred, stă în faptul că este absolut necunoscută şederea lui Coşbuc pe această stradă. Se face în acest interviu o mică descriere a clădirii unde locuia Coşbuc şi unde acesta l-a primit pe Cioflec şi a stat de vorbă cu dânsul. Se menţionează că e vorba de o casă mare, cu un aspect ca de han, la care se intra pe o poartă unde lipsea numărul. Într-adevăr, şi acum lipseşte tăbliţa, sunt două intrări, una are număr, 54-56, alta n-are nici un număr. Casa era pe colţul cu

Calea Traian, are şi acolo o latură. Mult mai scurtă. Se pătrundea printr-un gang pavat cu pietre de râu lăţite, din care şi acuma se mai văd câteva, şi se intra într-o curte interioară, unde se găsea un geamlâc, care există şi acum, cu foarte multe ferestre, cu un aspect foarte frumos, amintind de clădiri cum e Hanul Manuc sau Casa Melik, arhitectură specifică sfârşitului secolului al XVIII-lea şi începutului secolului al XIX-lea. Coşbuc nu era acasă. Cioflec a văzut geamlâcul spre sufragerie, cu ziare lipite, în treacăt fie spus, ăsta e un lucru care a mai rămas şi astăzi.

—Dar, cu alte ziare!

—Cu alte ziare. Şi, după aceea, Coşbuc a venit şi a curs conversaţia respectivă, dar un asemenea articol ne permite să vedem mai bine ce a existat în Bucureştiul vechi. Sper ca, împreună cu distinsul fotograf Paul Filip, autorul albumului *Cimitirului Bellu*, să publicăm câteva aspecte, şi fotografice, ale acestei clădiri, frumoasă prin foarte buna conservare la etajul superior a ornamentelor de deasupra ferestrelor. Altminteri, la partea inferioară, în multe locuri sunt improvizaţii, care dezonorează o asemenea veche clădire.

—Şi sunteţi sigur că despre această casă e vorba în interviul din *Literatorul*?

—Da, nu se dădea nici un număr, dar este singura casă de pe întreaga stradă, care răspunde acestei descrieri. Au fost clădiri mai vechi, care s-au dărâmat, dar nu pe Strada Plantelor, ci peste drum de Biserica Popa Soare, nişte chilii, pe care însă nu le-am apucat, dărâmate înainte de 1925. Nu există nici o altă casă la fel cu descrierea lui Virgil Cioflec, care are elemente destul de precise ca să ne permită să regăsim acest colţ din vechiul Bucureşti.

—Aţi dat identitate unui colţ uitat de oraş, care nu e nicăieri menţionat, în ciuda pitorescului său.

—Sunt multe colţuri neglijate în Bucureşti. Nu pot să uit o casă de pe Calea Moşilor, din partea

care a fost dărâmată. Era o clădire cu nişte cariatide, care semăna cu o casă vieneză. Probabil că cei care dărâmau au avut oarecare remuşcări la un moment dat, pentru că au oprit demolarea şi casa a rămas în picioare printre dărâmături câteva luni şi după aia a fost dată jos. De altfel, în cartierul acesta sunt foarte multe locuri cu clădiri interesante. Fie pe Strada Latină, fie pe Strada Spătarului (Casa Melik), fie pe Strada Robescu, lângă Sfântul Mina, unde sunt câteva clădiri la care se potriveşte ceea ce spunea Paul Morand, un iubitor al Bucureştilor, clădiri *de secolul XIX, care nu a fost niciodată stupid.* În treacăt fie zis, acest termen, *ce stupide siècle,* îi aparţine lui Victor Hugo, iar Léon Daudet a scris o carte întreagă despre acest secol XIX, care, în realitate, a fost secolul de aur al omenirii, fiindcă secolul XIX a fost un secol de progres, de umanism, de idei generoase, de refacere de state naţionale, în contrast cu oribilele lucruri care s-au petrecut în secolul XX, care ne-au întunecat viaţa nouă, tuturor românilor, putem spune.

—Într-adevăr, pentru România şi pentru Bucureşti, secolul XIX a fost de construcţie, de găsire a identităţii.

—Păcat că s-au distrus foarte multe lucruri. De exemplu, în Strada Maria Rosetti era, acum treizeci-patruzeci de ani, o clădire ţărănească, dar de dimensiuni foarte mari. Cu pridvor, cu stâlpi de lemn. Chiar lângă casa unde a locuit Caragiale.

—Da, ştiu. În locul ei, s-a construit un bloc banal. Dar, revenind la casa în care a stat Coşbuc, ştiţi cumva cine stă acum aici?

—Nu ştiu. Preotul de la Popa Soare, care era o persoană în vârstă şi a cunoscut multă lume, spunea că locuiau nişte ardeleni, l-am rugat să întrebe, dar ei habar nu aveau cine a stat acolo. E şi normal, chestia asta are aproape o sută de ani!

—Pare o casă neîngrijită, pitorească, dar sărăcăcioasă, tristă. O casă fără conştiinţă de sine.

—Foarte neîngrijită, foarte neîngrijită, înăuntru se vede un spectacol, uneori pitoresc, desigur, cu rufe întinse pe sfori, cu o lume… în fine, puţin receptivă la lucrurile astea, când am intrat odată, erau foarte necăjiţi locatarii, cum, de ce se intră…

—Se temeau pentru acoperişul lor!

—Se temeau, au o oarecare dreptate. Am fost odată cu cineva de la Muzeul de istorie a oraşului, care a şi zis: *Ah, ce casă frumoasă, ar fi bine să-i evacuăm pe toţi şi să facem muzeu.* A fost numai aşa, o vorbă în vânt.

—E păcat că nu se urmăreşte măcar păstrarea ei, cu locatari cu tot, în condiţii mai bune.

—E un lucru mărunt, în fine, e un detaliu pitoresc. Ar fi bine să se poată strânge toate datele despre Bucureşti, oraş plin de tot felul de amintiri, de lucruri neaşteptate. Domnul Petre Oprea a găsit o mulţime de case pictate.

—Da, pe Strada Spătarului, pe Strada Sfântul Constantin…

—De fapt, şi casa în care locuim, când am cumpărat-o, se pare că avea pereţii pictaţi cu nişte sirene.

—Pe dinafară sau pe dinăuntru?

—Pe dinăuntru, pe dinăuntru. Însă nu au fost pe placul bunicului meu, şi cred că avea dreptate. Sirenele au fost curăţite de pe zid şi amintirea lor e numai când zugrăvim din când în când, că mai iese câte un roşu pompeian sau câte un negru.

—Bunicul dumneavoastră, Grigore Maniu, a cumpărat această casă, am citit în scrisorile de familie pe care le-aţi publicat acum câţiva ani. Îi scria la Paris soţiei sale despre casa din Strada Plantelor, numărul 50…

—Unde a locuit familia juristului Grigore Maniu, copiii lui, adică poetul Adrian Maniu, care şi-a creat o bună parte din opera sa în această casă, pictoriţa Rodica Maniu, pictorul Samuel Mützner, soţul dânsei, şi profesor doctor Ion T. Niculescu, vestit neurolog român.

—În ce fel rudă cu familia Maniu?

—El era soţul Mărioarei, sora Rodicăi şi a lui Adrian. Era doctor în medicină de la Paris.

—Vorbim despre părinţii dumneavoastră.

—Da. Mama era unul din foarte rarii români a căror teză a fost recompensată cu medalia de argint.

—La Paris era mama dumneavoastră şi pe când bunicul cumpăra casa, asistat de băieţii lui. Soţia lui, bunica, era cu cele două fete, la studii.

—Bunicul le povestea în scrisori despre casă, le trimitea planurile, unde e salonul, unde biroul, unde dormitorul părinţilor, unde camera fetelor. S-au mutat aici în aprilie 1910, cum rezultă din corespondenţa lor.

—Dumneavoastră v-aţi născut în această casă?

—Nu, eu cunosc bine casa asta, o locuiesc, dar nu m-am născut aici, m-am născut la Paris, şi am venit aici la vârsta de doi ani, dar, de atunci, am locuit permanent în această casă, cu părinţii mei. Casa a suferit foarte multe remanieri. Cum spuneaţi, ea a fost cumpărată de bunicul meu, Grigore V. Maniu, un om de mare cultură, căruia i-am dedicat volumul amintit, *Veac vechi, veac nou*, în care scrisorile sale despre societatea românească în anii 1900-1910 au fost foarte apreciate. De exemplu, criticul Şerban Cioculescu a menţionat în recenzia sa pitorescul descrierilor diverselor personalităţi ale epocii. Bunicul meu a dorit ca fiecare dintre copiii săi să devină o personalitate într-un anumit domeniu. Astfel, împreună cu prietenul său, Barbu Delavrancea, s-a dus la Nicolae Grigorescu şi a spus: *Fata mea doreşte să facă pictură!* Într-adevăr, fetiţa plângea, spunea: *Tati, cumpără-mi un pictor, să mă înveţe.* Dar Grigorescu era în vârstă, în ultimii ani ai vieţii, şi a spus: *Nu pot să-mi iau această răspundere, însă învăţaţi-o să facă desene cât de multe şi cât de spontane.* Într-adevăr, era un mare desenator mătuşă-mea.

—Rodica Maniu.

—Rodica Maniu! Grigorescu a recomandat-o pictorului Nicolae Vermont. Apoi, a fost la Paris, unde a studiat cu maeştri ai epocii, în special cu Lucien Simon. Ea a locuit în casa asta, întâi la etaj, într-o cameră, nu ştiu de ce, era vorba să aibă un anume tip de lumină, o vopsise într-un fel de negru, şi acolo a pictat câţiva ani, după care s-a mutat la parter, împreună cu soţul ei, pictorul Samuel Mützner. El, în căutarea luminii, a făcut înconjurul lumii şi este astăzi foarte celebrat în America Centrală, muzeele din Venezuela sunt pline de picturile sale. A fost şi în Japonia, şi a cerut, într-o scrisoare către Claude Monet, să vină la Giverny. Şi i-a plăcut atât de mult, încât a stat vreo doi ani acolo şi a făcut multe picturi, se pare că este primul impresionist din ţara noastră. A pictat, de exemplu, biserica din Giverny, în lumini diferite, vreo şase-şapte tablouri. Unul se găseşte la Muzeul de Artă.

—După călătorii, se întorcea aici?

—Nu, călătoriile de care am vorbit le-a făcut înainte de căsătorie. După căsătorie, au fost împreună în Corsica, în Italia. Fratele ei, poetul Adrian Maniu, a locuit şi el în această casă. Întâi, cum nu aveau decât un singur etaj la dispoziţie şi erau mulţi, într-o cameră foarte mică, de vreo opt metri pătraţi, astăzi un fel de sufragerie, cu fereastra spre curte. Pe urmă, într-o cameră mai mare, împreună cu fratele său, Horia, care avea să devină economistul familiei şi are o teză, în 1922, la Paris, despre *Unificarea monetară*, care pare foarte anticipativă, faţă de ce o să se întâmple apoi.

Adrian Maniu a mai locuit şi într-o cameră mansardată, iar după ce s-a căsătorit, în 1921, s-a mutat la parter. Unde fuseseră multă vreme nişte prăvălii. În fine, în această casă au locuit soţii Mărioara Maniu, căsătorită Niculescu, şi Ion T. Niculescu, neurolog, autorul unui tratat foarte interesant, *Anatomia cerebrală*. Când Mützner s-a

dus în Corşica, la fratele său, Herman, acesta i-a spus: *Dar ştiţi voi, ca români, ce personalităţi aveţi? Aveţi oameni de mare valoare. Uite ce carte a scris un român!* Şi pictorul Mützner a început să râdă şi i-a răspuns: *Îl cunosc, este cumnatul meu!*

—O întâmplare frumoasă!

—Iar ulterior, doctorul Niculescu, tatăl meu, a fost profesor universitar la Bucureşti, laureat al Premiului de Stat, membru corespondent al Academiei, asta deşi avea o reputaţie că nu prea apreciază binefacerile regimului în care am trăit.

—Dar mama dumneavoastră, după medalia de argint de la Paris?

—Şi mama a avut activitate ştiinţifică, era colaboratoare a tatălui meu, sunt puţine cupluri citate în literatura mondială, cum sunt *les Nicolesco*, de colaboratori.

—Cariera lor aţi urmat-o dumneavoastră, devenind tot medic, dar cu altă specialitate.

—Apropiată. Am fost anatomopatolog, am lucrat la Facultatea de Medicină din Bucureşti, şi sora mea de asemeni, este foarte bun oftalmolog, şi am căutat amândoi, nu-i aşa, să muncim corect, cinstit, strecurându-ne prin timpurile actuale numai printr-o activitate social-profesională pronunţată.

—Asta v-a ajutat să supravieţuiţi.

—Ne-a ajutat să supravieţuim şi faptul că am locuit aici, împreună. Casa fusese ridicată într-o epocă în care se practicau diferite metode de construcţie şi s-a întâmplat că această clădire s-a cojit toată, i-au căzut ornamentele, tencuiala, semăna cu o ruină. Acest aspect de ruină a permis să nu fie naţionalizată, iar noi să putem locui aici în familie şi să păstrăm între zidurile ei câteva amintiri mai vechi, în special cărţi, care ne-au înfrumuseţat viaţa.

—Într-adevăr, principala podoabă a casei sunt cărţile, prezente în fiecare odaie. Ca un tapet, în toate colţurile.

—Şi pe toate nivelele.

—Casa e interesantă din capul locului, fiind casă de colţ, cu ferestre şi spre Strada Plantelor şi spre Strada Ştefan Mihăileanu.

—Se numea Liniştii, Strada Ştefan Mihăileanu. A căpătat acest nume, pentru că pe această stradă a fost asasinat un om cu acest nume, un militant bulgar, se pare. Nu e vorba de actorul cu acelaşi nume.

—Locuise aici?

—Habar nu am unde locuia. Şi nici nu ştiu bine de ce a fost omorât, dar aici şi-a găsit sfârşitul, pe Strada Liniştii.

—Probabil că fusese un cartier liniştit, până la această crimă.

—Da, erau nişte curţi uriaşe, cu nişte grădini enorme, pe când eram copil. Uite, de exemplu, casa de pe Mihăileanu, numărul 34, unde acuma este ICRALUL, aparţinea fetei doctorului Iacob Felix, profesor de igienă, care a scris nişte lucruri foarte interesante pentru istoria medicinei în România. Era şi fina lui Carol Davilla. O doamnă în vârstă, foarte simpatică, prietenă cu străbunica, cu bunica şi cu mama mea, şi, de fapt, şi cu ultima generaţie, cea mai tânără.

—De aceea au cumpărat bunicii casa aici, în vecini?

—Nu, cred că a fost o pură întâmplare. Ai mei căutau o casă. Şi puneau o condiţie modestă. Era prin 1910, nu era electricitate, nu era canalizare, dar ei voiau o baie. Şi au vizitat vreo sută de case, din care numai şapte aveau baie. Una din ele este şi casa noastră. Ne arătau uneori, prin oraş, câte o casă pe care ar fi vrut să o cumpere. Era o casă cu coloane, tot pe Strada Plantelor, unde acum stă cineva de la ambasada americană, era o casă lângă Hala Traian, era alta lângă Cimitirul Bellu, lângă clinica de acolo, dar bunicul a refuzat, a spus că e prea trist să treacă tot timpul cortegii mortuare pe sub ferestrele lor.

—Casa aleasă, avea, pe atunci, nişte magazine, la parter.

—Asta era înainte de a ne muta noi. După ce a cumpărat bunicul, grija lui a fost să-i scoată de aici. Era un pantofar, într-o parte, era o mică bodegă, pe care nu a vrut-o cu nici un chip, erau prăvălii cu nişte obloane, a căror urmă se mai vede în dreptul unor ferestre mai late, unde, pe urmă, au fost atelierele pictorilor. Casa a fost remaniată. În urma cutremurelor, s-au spart mascaroanele care ornau ferestrele, dar casa, şi fără ele, în formă simplă, arată foarte bine. Clădirea din spate, care şi-a păstrat ornamentele, vă poate ajuta să vă daţi seama cum arăta şi casa noastră la început, cu observaţia că a noastră era mai frumos împodobită decât aceea. Erau, cred eu, case gemene.

—Casa asta mi se pare mai mare, totuşi, decât cea de alături.

—Nu, nu este mult mai mare. Doar etajul. Dar casa noastră este făcută pe un plan luxos. Erau, de exemplu, deasupra uşilor, la hol, nişte ornamente de ipsos, nişte panouri cu nimfe între ierburi, făcute într-un gust oribil, spuneam noi, dar care s-au dat jos foarte târziu. Şi culmea, a fost cutremurul, era un loc pe unde circulam în fiecare zi de zeci de ori, şi, când le-a desfăcut de deasupra uşii, s-a văzut că, probabil de la cutremur, erau retezate cuiele care le susţineau, şi au stat aşa zeci de ani, din 1940 până în 1977, puteau să cadă oricând în capul cuiva, dar, din fericire, nu s-a întâmplat una ca asta.

—Au vegheat larii şi penaţii casei.

—Se vede! Mă bucur că m-aţi făcut să povestesc despre casa noastră şi că se va păstra undeva această poveste. Alături de altele. Trebuie să le căutaţi şi să nu le lăsaţi să se piardă. Să faceţi o carte. Casele Bucureştilor sunt pline de poveşti frumoase. Iar în casa aceasta, s-a muncit foarte mult, s-a visat foarte mult, s-a şi suferit, s-a creat, şi artă şi ştiinţă, a fost cu adevărat un adăpost

generos pentru o familie mare care, în ciuda vitregiei timpurilor, a cunoscut şi clipe de fericire.

Alexandru Mircea Eliad şi
Casa Eliad din Strada Mircea Vodă

Cine trece pe Bulevardul Mircea Vodă spre Calea Călăraşilor, observă, pe partea dreaptă, o veche locuinţă bucureşteană, o casă boierească masivă şi calmă. Pentru cei tineri, această adresă e uneori ţinta drumului, aici a funcţionat zeci de ani o casă de cultură de sector, iar acum se află, sub acelaşi acoperiş, sediul Teatrului Toaca şi cel al unei discoteci, care nu se stânjenesc în activitate, e loc destul pentru amândouă. Ceilalţi trecători prin zonă, grăbiţi şi preocupaţi, pot să ignore cu totul faţada cu tencuială gălbuie şi ferestre prelungi. Dar cel ce se opreşte şi priveşte s-ar putea socoti răsplătit de zăbavă. Ritmul ferestrelor, zidăria masivă, robusteţea casei, aerul ei grav te duc pentru o clipă în alt secol: pe frontonul înalt, străjuit de două vase ornamentale, încă în picioare, e scrisă o dată: 1863. Şi, din fiecare por al clădirii, pare a emana spre privitor adierea unei poveşti mute. Din cartea despre Bucureşti a lui Emanoil Hagi-Mosco, ştim că această clădire a fost ridicată pe la 1847, iar între anii 1862-1863 a fost refăcută de noul ei proprietar, Athanasie Eliad. El a avut doi fii, pe Tasse şi pe Theodor, iar acesta din urmă, la rândul lui, a fost tatăl unui alt Athanasie. Fiul celui de al treilea Athanasie al familiei, şi ultimul din neam, este inginerul Alexandru Mircea Eliad, el păstrează intactă, în minte şi inimă, partea lui din povestea Casei Eliad, dar domnia sa a plecat de mult din Bucureştii natali. Întrebând, în dreapta şi în stânga, am ajuns la un nume: *Doctorul Crângu Broniţky e rudă cu această casă,* mi s-a spus. Şi urmau explicaţii: soţia lui, care s-a stins de curând, a fost Elena, născută Alexandrescu, fiica surorii celui de al treilea Athanasie, verişoară cu inginerul

Eliad din Germania. L-am căutat pe doctorul Crângu Broniţky şi am avut norocul nesperat, de a primi, de la domnia sa, un număr de telefon din Bucureşti şi o veste: Primo Eliad, cum i se spune în familie, venise de câteva zile, cu doamna sa, într-o vizită în ţară. Am telefonat şi, curând, l-am întâlnit pe fiul casei. În Strada Popa Soare, la nişte prieteni şi, apoi, chiar în Casa aceea, de pe Mircea Vodă, unde am rătăcit prin câteva odăi, ca printr-o amintire întrupată.

—Domnule inginer, sunt fermecată de Casa Eliad, şi dornică să-i descopăr tainele, lucrurile care se ştiu mai puţin sau deloc. Sunteţi persoana cea mai potrivită să evoce această casă. Sunteţi fiul ei, vă numiţi Eliad, întocmai cum e cunoscută casa în Bucureşti. Cândva, se arăta din dosul unui gard cu zăbrele înalte. Astăzi, edilii au cam adus-o în stradă, curtea din faţă a dispărut. Situată pe Bulevardul Mircea Vodă, în apropiere de Calea Călăraşilor, şi de Strada Udrişte Năsturel, clădirea adăposteşte acum un club şi un teatru, foarte frecventate, dar nimeni nu-i spune altfel decât Casa Eliad, iar cărţile de istorie a oraşului precizează: casa lui Tase, săpunarul. Vom privi această casă într-o dublă lumină: e, mai întâi, privirea dinăuntru, a amintirilor celui născut sub acoperişul ei, ale fiului ei ultim. Şi mai e privirea celui demult plecat, de sub acoperişul ei şi din România, privirea sub efectul distanţării, în spaţiu şi în timp, de o casă, de o patrie, de o poveste de familie, a cărei scenă a fost această veche locuinţă bucureşteană.

—Eu am locuit împreună cu părinţii în casa din Mircea Vodă, numărul 5, din anul 1929, anul naşterii mele, până în 1942, când casa a fost vândută. În faţa mea, am fotografia ei, care de fapt nu reprezintă decât o fracţiune, circa 65% din ceea ce era *Casa Eliad*, respectiv curtea, acareturile, clădirile din spate. E o fotografie de familie, din cele pierdute şi regăsite pe neaşteptate, un prieten

mi-a trimis-o în Germania. Vedeţi? E o fotografie de epocă, în faţa imobilului, pe o *Berlină*, cu o seamă de personaje pe care le pot identifica. Theodor Eliad, adică bunicul, ţine în mână hăţurile. Ana Eliad, adică bunica, stă pe capra trăsurii, şi are o rochie de culoare deschisă. Domnul din stânga lui Theodor Eliad este Tasse, adică fratele lui. Copilul cu pălărie, din spatele Anei Eliad, este Athanase Eliad, adică tatăl meu.

—Într-o *Listă definitivă a alegătorilor Colegiului I de Cameră*, pentru perioada 1 mai 1913 - 30 aprilie 1914, emisă de Tribunalul Judeţului Ilfov, am găsit numele bunicului dumneavoastră, Theodor Eliad, la Secţiunea a VII-a, exact la aceeaşi adresă. Vota în localul Şcoalei Ioniţă Popp din Strada Mântuleasa No.1. Dar când vota pentru Senat, se ducea în localul Şcoalei Ion Heliade Rădulescu din Bulevardul Pake. Iar pe fratele de care amintiţi, Tasse, unchi mare pentru dumneavoastră, l-am găsit pe aceleaşi liste, la o adresă din Strada Dionisie, numărul 61.

—Mă bucur să aflu. Toate astea nu am cum să le ştiu. După cum nici celelalte personaje din fotografie nu pot fi identificate de mine. Dar pot să vă descriu părţile din proprietate care nu sunt cuprinse în cadru, acareturile, casa cu cele două aripi ale ei. Le voi descrie pe rând. Aş aminti mai întâi că, în faţă, era într-adevăr un gard foarte mare, din fier forjat, unic în Bucureşti, prin dimensiuni. Faţă de cum apare astăzi în stradă, cu un taluz de verdeaţă şi un gol urât sub uşile faţadei, gândiţi-vă că acest gard era la aproximativ şapte metri de casa care, pe atunci, era prevăzută pe mijloc, în faţa celor trei ferestre- uşi, cu o scară monumentală, azi dispărută. Cei şapte metri din faţa casei sunt terenul expropriat pentru lărgirea străzii. Acolo, pe unde astăzi este mijlocul carosabilului, exista gardul, cu înălţimea de cam zece metri, care avea două porţi principale, pe unde intrau şi, respectiv, ieşeau trăsurile şi, mai

târziu, maşinile, şi acolo era şi o grădină cu trandafiri, îngrijită de un grădinar şi foarte, foarte frumoasă. Aproape că era mai frumoasă decât un parc public. O parte din grădină era paralelă cu casa, spre stradă, şi altă parte de grădină era perpendiculară pe aceasta şi ducea spre fundul curţii. Curtea de trandafiri, cea paralelă cu casa, cred că avea o adâncime de cinci metri şi, lângă gard, erau brazi sau pini. Curtea cealaltă, cea mare, paralelă cu intrarea, cred că avea cam doisprezece metri, era îngustă, bineînţeles, dar avea bănci acolo, vopsite în alb, şi, în aceste grădini cu trandafiri, tăiaseră alei cu pietriş foarte mic.

—Aşadar, curtea avea alei cu pietriş, nu era pavată.

—Ba da, în rest era pavată cu piatră de râu, dar foarte îngrijită. Pe locul în care, acuma, se află un bloc, pe stânga, erau casele personalului. După grădina de trandafiri, începea această casă, pentru personalul de serviciu, construită în stil vagon. Camerele erau una după alta şi, în faţa lor, se întindea un gang mare şi fiecare cameră avea intrarea din acel gang. Prima cameră era a îngrijitorului (parcă, pe vremea aia, se numea rândaş), care locuia acolo cu soţia lui. Acest rândaş putea fi anunţat de afară când venea cineva. Nu era sonerie electrică. Exista un cablu, cu o sârmă, care se termina în camera lui, având la capăt un clopoţel şi, când cineva trăgea din stradă de cablul ăla, clopoţelul suna şi, noaptea, trebuia ca el să se scoale şi să deschidă poarta.

—Deci, rândaşul era şi portar.

—Rândaşul era cu totul ocazional portar, se întâmpla foarte, foarte rar ca cineva să vină târziu, iar rândaşul avea în grija să se închidă poarta seara. Din cele două porţi mari, numai una era permanent deschisă ziua şi el, pe la ora 10, încuia porţile. Lângă camera rândaşului venea camera jupânesei, după aceea, camera bucătăresei şi, în spatele tuturor acestor atenanse, se înălţa un zid,

care avea nişte parapete sistem cetate. Se pare că era făcut expres, pentru că, pe vremea aceea, mişunau bande de răufăcători şi trebuiau apărate toate ale casei. Zidul cu parapete dă spre Strada Columbelor.

—Cât se mai păstrează din el?

—Se mai păstrează ceva, după câte ştiu eu, dar am impresia că parapeţii nu mai sunt. În spatele casei, erau nişte lilieci bătrâni, care arătau ca nişte pomi, cu floarea bătută, foarte frumoşi, care, primăvara, dădeau un miros sublim şi, mai în spate, se afla o grădină foarte mare, unde creşteau trei nuci enormi, care constituiau în crăcile lor un microcosmos, cu fel şi fel de păsări şi de gângănii şi, între liliecii aceştia bătuţi şi nuci, răsăreau nişte plantaţii de mărgăritar, care dădeau primăvara un miros ce te îmbăta.

—Aceasta era frumoasa grădină, parţial văzută din stradă, prin gard, parţial ascunsă în spatele casei.

—Până la casa propriu-zisă, continuăm cu dependinţele. Camerele personalului, actualmente dărâmate, mai cuprindeau şi o cameră mare, a grădinarului, care locuia şi el împreună cu soţia acolo. Lipit de a patra cameră, unde locuiau jupâneasa şi bucătăreasa, aveau camera unde se ţineau hamurile, iar ultima cameră era spălătoria, cu un mare cazan, unde se fierbeau rufele, spălătorie şi călcătorie în acelaşi timp. În capul acestei clădiri exista un closet pentru personal şi pentru spălătoreasă. Spălătoreasa venea cam de două ori pe lună şi spălatul ăsta ţinea aproape o săptămână.

—Cei care se ocupau de cai locuiau şi ei pe-acolo?

—Staţi, n-am ajuns încă la ei. Lipit de această cameră de serviciu, era o remiză mare, unde se aflau aproximativ patruzeci de trăsuri, landouri, cupeuri, brecuri etc. Se mai găsea tot acolo o rulotă, cam unica pe vremea aceea la noi în ţară,

adică o maşină cum au circurile, ele au aşa ceva, cu un salon mare, în dreapta, iar în stânga, canapele, şi avea şi un compartiment pentru provizii, necesare când se pleca în excursii. Am fost şi eu în excursii de familie, pe la Olteniţa, pe la Giurgiu şi pe la Snagov, cu această rulotă. Am mers destul de des şi cu trăsura, cu bunicul şi cu bunica, şi mergeam pe Kiseleff; pe vremea aia, marginea oraşului era cam pe unde e acuma aeroportul Băneasa şi, pe acolo, se găsea *Aleea călăreţilor.*

—La Vila Minovici nu vă opreaţi?

—Nu-mi amintesc în mod special. În anii 1937-1940, bunicul era cunoscut de bucureşteni, când mergea cu trăsura, cu doi cai, cu patru cai, cu şase cai, conducea personal bunicul, dar pe capră era şi vizitiul, ca om de intervenţie. Când vedeau şase cai, căscau toţi pietonii gura, dar ştiau toţi cine este şi că era un original.

—Maşini nu apăruseră în curtea Casei Eliad?

—Era o maşină, un Cadillac sau un Buick, nu mai ştiu ce, care se folosea foarte rar, fiindcă bunicul meu era, ca să zicem aşa, un boier de modă veche şi nu prea avea mari înclinaţii pentru maşini, el prefera caii şi, când avea poftă să meargă cu maşina, chema un şofer maghiar, pe nume Gabor, care avea uniforma lui, livreaua lui, şi avea o şapcă cu cozoroc de lac, şi el mergea cu maşina cu familia, câţi încăpeau în maşină, dar nu se întâmpla lucrul ăsta mai mult de trei-patru ori pe an, nu mai mult. După aceea, mai avea o sanie mare, în şopronul unde ţinea trăsurile şi, în fiecare primăvară, era acţiune mare de pus naftalină în trăsuri, fiindcă toate canapelele astea erau din lână şi exista pericolul să le mănânce moliile.

—Dar de ce atâtea, bunicul dumneavoastră era un colecţionar?

—Era hobby-ul lui şi avea foarte multă avere. După câte ştiu eu, nu avea bani lichizi mulţi. Avere, da. Bunicul meu, Theodor Eliad, era

preşedintele *Clubului Hipic Român*, printre altele. După câte îmi amintesc, pe vremea aia, *Clubul Hipic Român* făcea alergări pe lângă aeroportul Băneasa, pentru că, de câte ori mergeam cu trăsura pe acolo, pe la hipodrom, vedeam avioane. În orice caz, am fost de două ori acolo, când eram copil, şi am stat în loja regală. Când am fost eu, Regele nu se afla acolo. Mai trebuie să spun că, în programele pe care le vedeam la curse, întotdeauna se acorda o Cupă Eliad.

—La cursele acelea alergau şi caii familiei?

—Nu, bunicul nu avea cai de curse.

—Să revenim în gospodăria fabuloasă a Eliazilor, din Mircea Vodă.

—Lângă remiza cu patruzeci de trăsuri, se afla altă clădire, bucătăria personalului, unde se gătea pentru personal. Se gătea şi pentru cei patru câini, extra, se luau bojoci şi organe de la o măcelărie de pe Calea Călăraşilor, special pentru câini, şi se gătea şi pentru proprietar, separat, fiecare compartiment era separat. De fapt, erau trei bucătării. Pentru personal se gătea ceva, şi pentru domni se gătea altceva. Acuma, trebuie completat că domnii erau şi ei doi. Era Tata Mare cu Mama Mare, care locuia în cam trei sferturi din casa asta, în partea stângă, dacă te uiţi dinspre Bulevardul Mircea Vodă, iar în partea dreaptă locuia subsemnatul, cu mama, cu al doilea domn al casei, tata, şi cu o guvernantă germană, şi aveam şi noi o bucătăreasă, o bucătărie separată, jos şi, tot acolo, o spălătorie separată şi cu o administraţie separată. Asta, deocam-dată.

Poate că voi reveni. Cei de la bucătăria mare, din curte, nu găteau pentru noi, găteau numai pentru Mama Mare, pentru Tata Mare, pentru câini şi pentru personal. Mai era o altă construcţie, de fapt, în acelaşi corp de casă, spre dreapta, unde se aflau grăjdarul şi vizitiul, fiecare cu camera lui: camera vizitiului, care era cu soţia şi, ulterior, cu un copil, o fată, şi camera grăjdarului, care era sub

tutela vizitiului. Vizitiul era şi specialist în mersul cu sania şi, iarna, avea o şubă mare, din blană de lup veritabil. Lângă camerele grăjdarului, se aflau nişte rastele pe care se ţineau hamurile curente. Camera de hamuri mari, am spus că se afla printre camerele personalului, hamurile curente se ţineau la îndemână, lângă grajd.

—Pentru un băiat, tot ce se petrecea la grajduri era fascinant!

—Trebuie spus că, o dată la doi ani, exista o acţiune mare de ungere a hamurilor şi o acţiune mare pentru curăţarea părţilor metalice, care, foarte multe, erau argintate sau de argint, şi dura cam o săptămână toată chestia asta. Din grajd se dădea într-o curticică-depozit, pentru grâu şi paie, de fapt un şopron acoperit cu tablă, ca să nu se ude nutreţul, şi întotdeauna, toamna, era o acţiune când se aduceau furaje pentru cai, cu nişte atelaje de nu ştiu unde şi, ca să aibă loc, fânul şi paiele erau presate.

—Câinii curţii aveau vreo rasă anume?

—Nu erau de rasă specială, erau câini cosmopoliţi, ca să zic aşa, trei stăteau legaţi în faţa casei şi unul de pază în spate. Şi, ca să vă daţi seama de amploarea specifică acestei gospodării, pentru tot personalul ăsta, se puneau toamna provizii pentru iarnă şi, în faţa bucătăriei personalului, era un butoi în care se punea varza la acrit, ca sa fie, pentru sarmale, dar şi varză tocată şi, ca să iei varza din butoiul ăla, trebuia să te urci pe o scară, aşa de mare era butoiul, şi avea o lopată specială, cu care se pescuiau verzele, când în partea de sus nu mai erau, şi le pescuiau de jos. În grajdul propriu-zis, se aflau în permanenţă şapte cai, dintre care şase erau ai bunicului. Cu ei se plimba Tata Mare cu trăsura, iar al şaptelea cal era de călărie, proprietatea tatălui meu. Acela avea un tratament privilegiat, calul de călărie. Ceilalţi erau cai de trăsură, mari, nu ştiu rasa exactă, dar erau foarte mari.

—Ce culoare aveau?

—Maron. Şi al lui tata, calul de călărie, era maron deschis, toţi caii de călărie au fost maron deschis, iar caii lui bunicul erau maron închis. Mari, foarte mari, cum să zic eu, poate exagerat, cam aşa cum sunt caii de la trăsurile englezeşti. Nu mă pricep prea mult la cai, dar cam aşa arătau. Mai erau şi nişte boxe goale, niciodată nu am văzut eu grajdul acela plin cu cai.

—Caii stăteau tot timpul în grajd, dacă nu erau la plimbare sau la curse?

—Paralel cu grajdul, exista o curte, vecină cu *Fabrica de Oglinzi*, proprietatea noastră, închiriată familiei Behard şi, după fabrica de oglinzi, era un manej mare de tot, unde-şi antrenau ei caii, aşa că ieşeau la aer şi făceau exerciţii. Între manej şi casă, se ridica altă casă, mai mică, mult mai mică, dota fiicei lui Theodor Eliad, Elena, soră cu tatăl meu, Athanasie. Fiica lui Theodor Eliad, Elena, s-a măritat cu Vasile Nicolaescu, originar din Târgovişte, dar care locuia în Bucureşti şi a fost director la *Creditul Agricol*, înainte de al doilea război mondial. Făcuseră acolo un gard, între curtea lor şi a noastră. Gospodăria lor era total independentă de a noastră, şi eu mă jucam cu vara mea, născută Elena Nicolaescu, zisă Lili, urcam nişte scări acolo, treceam printr-o gaură din zisul gard, la ea, şi mă jucam, sau ea trecea la noi, nu mergeam de la o casă la alta pe stradă. Pe parcurs, manejul ăsta s-a desfiinţat ca atare şi s-a înfiinţat acolo un atelier de reparaţii de automobile, cu garaje, adică în fostul manej erau acum maşini. Se mai vede că a fost cândva un manej, că e rotund garajul, aşa. În timpul războiului, a fost rechiziţionat de *Ministerul Apărării* şi a fost acolo *Siguranţa Regală*, iar după 23 august, a luat-o securitatea, tot ca garaj, şi acuma cred că acolo e poliţia.

—Vestita secţie de pe Strada Udrişte.

—*Inspectoratul de poliţie*. Vizavi de bucătăria din curte, domneau nucii. În spatele casei şi spre dreapta, era iar o curte îngustă şi zidul care ne învecina cu proprietatea familiei Strominger, originari din Iaşi. Domnul Strominger, la vremea respectivă, era cel mai vestit urolog din România. Eram prieteni cu familia Strominger. Aceşti evrei, ca să zic aşa, foarte calificaţi, vorbeau în casă numai germana, dar o germană cultă, *hochdeutsch*. Antonescu le-a băgat nişte ofiţeri germani acolo în casă, i-a încartiruit, dar ei au avut relaţii foarte corecte. Germanii nu s-au plâns de ei, nici ei de germani. După aceea, au emigrat, adică Dr. Strominger a murit în România şi nevasta lui la fel, iar fata lor, Irma, a fost tot timpul în România. Irma, însă, a avut o fată, care a emigrat. Iar casa a fost, între timp, demolată.

—Dincolo de această casă, mai era ceva? Acum, acolo, e un teren viran, pe care s-a improvizat o parcare.

—După doctorul Strominger, era o altă casă, acuma dărâmată, iar parcarea mi s-a spus că aparţine de *Inspectoratul de Poliţie* de pe Udrişte. O parcare mare. După casa doctorului Strominger, veneau casele familiei Duma. Unul dintre fiii lor s-a căsătorit cu o fată din familia Angelescu, sora lui Nicolae Paulescu, doctorul care a descoperit insulina. Şi băiatul lor, Nicolae Duma, a fost coleg cu mine, aşa cum tata a fost coleg cu tatăl lui. Gardul care era graniţa între proprietatea Eliad şi proprietatea Profesor Doctor Strominger este păstrat întocmai şi, de-a lungul lui, creşteau alţi lilieci bătuţi, de culoare albă şi mov. Când înfloreau, era un miros grozav, venea până în camera mea. Şi în partea asta erau straturi cu lăcrămioare, care dădeau un miros ameţitor. Aici, în spatele casei mari, în aripa dinspre vecinii Strominger, era locuinţa băiatului proprietarului, adică a lui Tase Eliad, tatăl meu, şi a soţiei lui, Irina Eliad, mama mea, născută Alexandrescu. Am

locuit şi eu, până la vârsta de 12-13 ani, aici şi, repet, era o administraţie complet separată a celor două familii, cu bucătărie separată, cu personal separat.

—Peste drum, era aceeaşi privelişte ca şi astăzi?

—Da, aproape aceeaşi. Peste drum exista o vilă, în stil italienesc, care a fost construită în timpul războiului şi care aparţinea familiei Bragadiru, adică familia care deţinea şi *Fabrica de Bere*, iar la dreapta, unde există acuma un loc de parcare, era proprietatea familiei bancherului Bercovici din Iaşi, o casă cât un palat, cu o curte foarte mare, care a fost rechiziţionată de legionari, atunci când au venit la putere. Ei au făcut aici un sediu al poliţiei legionare. În curtea acestei case, cu o faţadă spre Mircea Vodă şi cu alta spre Calea Călăraşi, înconjurată, tot aşa, cu un gard destul de mare, închis cu tablă, legionarii au făcut o remiză de lemn, în care au băgat camioane şi, noaptea, se auzeau focuri de pistol trase de poliţia legionară. Dumneavoastră probabil că nu ştiţi ce înseamnă lucrul ăsta, rebeliunea aceea din ianuarie. Noi, de fapt, am cam scăpat ca prin minune cu viaţă în timpul rebeliunii, fiindcă, după rebeliune, am aflat de la personalul de serviciu că legionarii ăştia au întrebat de vreo trei ori dacă noi suntem creştini sau mozaici, şi ăia, deşi n-au ştiut dedesubturile, au spus ce ştiau: *Domnule, sunt creştini, sunt români*. Dar tehnologia era următoarea: întâi te omorau, după aia te jefuiau şi, după aia, constatau cu regret că n-ai fost evreu – asta, aşa, în paranteză, – însă eu consider că a fost un pericol real, atunci, ca să ne omoare, pentru a ne jefui, că, slavă Domnului, de jefuit, exista destul de jefuit acolo. După rebeliune, care, după cum se ştie, s-a terminat cum s-a terminat, legionarii au dispărut şi nu ştiu cine mai locuia acolo.

—Aţi vorbit de vecinii de peste drum şi de pe laturi. Dar cine erau vecinii din spatele casei?

—În spate, era Strada Columbelor, cu *Liceul Profesori Asociaţi*, un liceu particular, care nu avea un renume prea bun. Se pare că mai toţi cei care erau exmatriculaţi de la alte licee, asta chiar pe timpul regimului de dinainte de 1940, puteau să-şi continue studiile acolo. Între *Liceul Profesori Asociaţi* şi Calea Călăraşi, se mai ridica încă o casă, unde erau un cizmar şi o băcănie, dar mărişoară. Strada Columbelor nu era o stradă prea mare, era îngustă, şi nici deosebit de curată nu era.

—Priveaţi atent la tot ce se petrecea, la vecinătăţi, la ritmurile gospodăreşti ale casei, iar curtea trebuie să fi fost un câmp fabulos de observaţie şi de acţiune.

—Eram interesat de toate. Paralel cu grajdul, se întindea o curte destul de îngustă, care mergea în spatele casei din Mircea Vodă, curte cu un coteţ mare de păsări, rotund, cu o uşiţă închisă cu sârmă, destinat creşterii găinilor Leghorn, pentru ouă. Când am fost ceva mai mare, s-au stârpit, nu mai erau găini, dar, după aceea, am împământenit eu porumbei, acolo. Prin anii '35-'36. Era o maxi-volieră şi, între maxi-volieră şi casă, regăsim cei trei nuci. Acesta a fost exteriorul casei, ca să spun aşa.

—Aşadar, am făcut înconjurul casei, cu tot ce a existat acolo şi a lăsat, am impresia, destul de puţine urme. Acum să ne apropiem de casă. Cum arăta?

—Casa, cu patru faţade, avea intrarea principală, să zicem, prin curte, lateral, în stânga, privind dinspre Mircea Vodă. La capătul a câteva trepte se aflau două uşi apropiate şi, între ele, fusese fixată armura unui cavaler medieval, care servea drept suport pentru un felinar. În loc de suliţă, acest cavaler medieval avea o lampă, o lampă care se aprindea, atunci când, foarte rar, se dădea o recepţie în Casa Eliad. Se intra într-un fel de antreu, după care urmau scări, având în dreapta şi în stânga nişte oglinzi uriaşe, adică înălţimea lor

cred că era de vreo şase metri. N-aş putea să spun câte erau, cred că vreo patru, cu o lăţime de trei-patru metri fiecare, aşa că, dacă urcai scara aceea, te vedeai de zeci de ori, ceea ce eu, când eram copil, socoteam că e minunat. Mă duceam acolo şi mă răsuceam cât puteam, ca să mă văd în oglindă, dreapta-stânga. Antreul era din marmură veritabilă, scările, dintr-o imitaţie de marmură, acoperite cu un covor roşu. Când ajungeai sus, deasupra scării, se deschidea un hol foarte mare, imens, şi partea superioară era plină cu tablouri, mai mult sau mai puţin valoroase. Impresia mea e că nu erau tablouri foarte valoroase din punct de vedere al unui critic calificat, dar erau, zic eu, tablouri de valoare medie.

—Pictură românească sau străină?

—Internaţională. Între pervazul uşii şi tavan, acest hol enorm era căptuşit cu picturi şi, din holul ăla, se intra în mai multe încăperi. Pe partea stângă se afla un salon cu mobilă în stil franţuzesc, o tapiţerie foarte pretenţioasă, pe pereţi atârnau tablouri în rame aurite, ale înaintaşilor, la scara cam unu pe unu, enorme. De exemplu, portretul unui străbunic al meu, generalul Carcaleţeanu, care a fost şef de stat major al lui Carol I, şi ăla era călare pe un cal, cu toate decoraţiile. Se mai aflau acolo bunicul cu bunica, născută Carcaleţeanu şi tot ea, viitoarea Ana Eliad, cu tatăl şi cu mama, adică familia ei, când era copil, şi mai era bunicul Eliad, singur, tot aşa, călare pe cal, în uniformă de călăreţ sportiv, şi mai era un tablou enorm, Theodor Eliad, cu soţia, Ana, şi cu cei doi copii, Athanase şi Elena. În fundul salonului – o capelă din lemn sculptat şi un mic altar, cu o serie de cărţi bisericeşti, cu armături de argint şi pietre semipreţioase. După moartea bunicii, această capelă a fost donată Bisericii Lucaci şi am impresia că în Biserica Lucaci se găseşte şi acuma capela familiei Eliad. Aceasta era încăperea de pe partea stângă a holului. Salonul cel mare.

—Din stradă se vede un luminator, situat în mijlocul acoperişului. Probabil, răspunde peste unul din acele holuri care, fiind în inima casei, nu beneficiază de iluminare directă.

—Exact, de aceea fusese prevăzut luminatorul.

—Cum ajungeau la luminator, exista un pod al casei?

—Da, exista un pod al casei, dar nu prea am circulat eu în podul ăla, că era domeniul bunicii, care se ocupa de toate. Casa fiind şi pe vremea aia relativ veche, era reconstruită în 1863, când ploua se mai întâmpla să pice prin acoperiş şi atunci ea lua cutii de conserve şi le punea acolo, până aducea pe cineva să repare.

—Casa e veche, dar foarte solidă, cu ziduri foarte groase. Făcută să reziste la cutremure.

—Da, am trăit cutremurul, în 1940, şi casa n-a avut aproape nici o fisură. Ce s-a întâmplat atunci în casă: toate tablourile care erau în hol, deasupra uşilor, probabil vreo treizeci-patruzeci de tablouri, după mintea mea, au căzut, şi au fost mormane pe jos, dar în structura clădirii nu s-a întâmplat nimic.

—Iar cu administrarea clădirii se ocupa Ana Eliad.

—Aveam colectivul nostru de meseriaşi, tinichigiu era domnul Herman, un evreu de prin Dudeşti, aproape un membru al familiei, şi imediat îl anunţa bunica şi el venea şi lipea locurile găurite, dar până una alta, şi iarna, când era zăpadă, provizoriu punea cutii de conserve, să pice în ele.

—Dar sobele, aveaţi un coşar pentru sobe?

—Aveau coşar, dar nu cunosc, îmi pare rău, nici nu l-am văzut.

—Adică nu vă amuza, nu vă preocupa operaţia asta.

—Nu mă preocupa, era bunica, ea era un fel de intendent, care se ocupa cu toate problemele de ţevărie. Îl aveam pe domnul Benoni, tot aşa, aici în

colţ, care imediat venea, săreau toţi, cu asta se ocupa bunica.

—Am trecut, aşadar, prin odăile dinspre curte.

—Da, asta a fost pe partea stângă. Pe partea dreaptă se afla mai întâi camera de lucru, unde principala piesă era biroul bunicului. Biroul bunicului, enorm de mare, ocupa camera, comparativ cu ce e astăzi un birou, şi toţi pereţii erau căptuşiţi, ca să zic aşa, deşi termenul nu este bun, cu cărţi. Biblioteca de cărţi fusese comandată la Veneţia, din nuc negru şi, ca să ajungi până la ultima carte, era o scară pe care se urca, iar ultimul etaj al bibliotecii avea un fel de punte, ca pe vapor, ca să te plimbi în voie, să iei cărţile respective. În bibliotecă, mai erau câteva scaune şi o banchetă, tot din Veneţia. Camera nu era destul de luminoasă, nu ştiu de ce, deşi avea două ferestre, una spre stradă şi una spre curte. În orice caz, se vedea bine, dar nu puteai citi fără o lumină suplimentară, bunicul citea şi ziua cu lumina de la birou. Totul era comandat direct de la Veneţia, inclusiv biroul şi tapiseria, care era dintr-un material veneţian roşu închis, un fel de catifea roşu închis şi dedesubt, în relief, un pluş roşu deschis, un fel de brocart probabil, nu ştiu exact termenul. Pe jos, după câte ştiu, aveau unul dintre cele mai mari covoare Buhara din Bucureşti. Enorm, foarte scump, tata l-a vândut foarte bine după aceea.

Asta era biblioteca şi, într-un colţ, între cele două ferestre, se afla o casă de bani care, după câte am înţeles eu, nu prea avea bani lichizi, adică, bunicul, fiind boier de modă veche, a fost depăşit de capitalism, de problemele cu bani, nu prea avea mari lichidităţi. Casa asta de bani e un obiect aflat şi astăzi la locul lui. Nu l-a putut clinti nimica.

—Cum erau sobele casei pe atunci?

—Soba era un model original în această odaie. Foarte masivă. E aceeaşi. Din biblioteca asta, se dădea în dormitorul lui Theodor Eliad, care corespundea scărilor de la faţada dinspre stradă, şi

avea mobilierul tot de nuc sculptat, dar o culoare mai deschisă, maron deschis, şi avea un baldachin mare, cu fel de fel de lucruri care atârnau acolo, de mătase maron.

—Se ieşea vreodată pe aici, în grădină? Se deschideau uşile astea?

—Rar. Se deschideau când se dădea vreo recepţie mare, ceea ce era rarisim acolo, fiindcă bunicului meu, am spus, nu-i plăceau lucrurile moderne. Să vă spun ceva, eu aveam un unchi, pe inginerul Pârvu Năsturel, tot aşa, din familia Năsturel Herescu…

—Familie care are o Biserică peste drum de casa dumneavoastră.

—Exact. Şi, fiind el inginer, singurul din familie în afară de mine, a vrut să introducă în această casă un telefon şi un radio. Venea pe la noi, aşa, cam o dată pe lună, şi soţia lui era Ada Năsturel, profesoară de pian, foarte simpatică, la origine evreică, fiica bancherului Bercovici de prin Moldova, de undeva.

—Avea legătură cu vecinul Bercovici de peste drum?

—Nu, nu aveau legătură. Veneau la noi şi, acest Năsturel Pârvu, el voia ca să modernizeze casa şi i-a spus bunicului: *Uite, nene Theodor*, că aşa îi spuneau ei, *îţi aduc un telefon*. El, nu, n-a vrut telefon. *Un radio, atunci*, zice Năsturel. *Uite ce-i cu radioul, adu-l şi o să vedem cum o să fie*. A adus un radio, dar bunicul i-a trimis vorbă după o săptămână să vină să-l ia înapoi, că n-are nevoie de radio. Aşa că rămânea o casă de modă veche.

—Aţi descris salonul. Dar cum arăta sufrageria?

—Din holul mare, uşa de pe partea opusă intrării ducea în sufragerie. Sufrageria era foarte mare, cu o masă enormă, stil, cu o mulţime de scaune în jurul ei, cu speteaza înaltă, căptuşite cu piele, şi era un loc unde se vorbea, masa se întindea, bineînţeles, se făcea de douăzeci şi patru de persoane şi, în jurul ei, o dată pe an, între

Crăciun şi Anul Nou, se întâlnea toată familia şi mâncarea se aducea direct de la Capşa. Bunicul trăia de fapt o viaţă foarte retrasă, adică nu cu serbări. Singura serbare era adunarea familiei, între Crăciun şi Anul Nou, şi ştiu că toată mâncarea venea direct de la Capşa, o comandau şi era un fel cam standard, era *vol-au-vent,* aşa, care nu era în pateuri mici, era un pateu mare şi la mijloc erau ciupercile şi carnea, felul doi era curcan, un curcănoi mare, şi, ca desert, deşi era iarnă, aveam îngheţată şi o tortă cu ciocolată şi şampanie franţuzească. Sufrageria era mobilată cu nişte vitrine enorme, sculptate, cu argintărie, cu farfurii Rosenthal, Meissen, lucruri de felul ăsta, şi aceste vitrine aveau foarte multe geamuri bombate, aşa, cu jumătăţi. Într-un colţ, era un dulap foarte mare, sculptat, de nuc, unde bunica ţinea dulciuri şi lucruri mai deosebite, pe care le împărţea cu destulă socoteală la nepoţi şi la oaspeţi, bomboane de la Capşa şi lucruri de felul ăsta. Din sufragerie, se dădea într-o baie foarte mare, cam întunecoasă, care nu ştiu dacă avea geamuri, şi pe urmă era şi un WC, bineînţeles, dar WC-ul ăsta, separat de baia propriu-zisă, era un fel de cămăruţă făcută cu un placaj foarte artistic şi cu nişte oglinzi. Baia aia, după mintea mea de atunci, avea dimensiuni enorme şi nu avea cadă de baie, avea un bazin, se coborau nişte trepte. Era un mini-bazin, ceea ce, pentru vremea aia, după mintea mea, era ceva cu totul neobişnuit, avea nişte armături foarte sofisticate, poleite, în orice caz, pe mine, fiind copil, mă impresionau.

—Am mai auzit de asemenea băi, cu bazin, de exemplu, în Casa Ion Procopie Dumitrescu, din Strada Batiştei.

—În fiecare cameră exista o sobă cu ceramică deosebită, de import, în salon era un cămin, şi fiecare sobă avea un orificiu pe post de cuptor, cu o uşiţă de metal nichelat, unde anumite mâncăruri sau ceaiuri se ţineau calde. Ca atare, în foarte

multe camere, erau nişte recipienţi din tablă smălţuită, unde iarna se ţineau surcele uscate, cu care se aprindea soba.

—În micile nişe practicate în sobe, se ţinea mâncarea caldă. Dar cum arăta bucătăria aflată în interiorul casei?

—Suntem pe drum. Din baie, se ajungea într-o cămăruţă, unde se ţineau diferite provizii şi, din cămăruţă, se ajungea într-un fel de debara. Toate astea aveau uşile pe un culoar şi, la capul culoarului, se afla bucătăria, o mică-mare bucătărie, unde se ţineau calde mâncărurile aduse din bucătăria mare din curte, unde se gătea când erau persoane multe la masă. De acolo le transportau în bucătăria asta mică. Atunci când mâncau numai Tata-mare şi Mama-mare, bucătăresele găteau în bucătăria mică, din casă, pentru ei. Ca să ajungi din bucătăria mare în casa propriu-zisă, erau nişte scări de piatră. Sub acest corp de casă exista o pivniţă enormă, repet cam des cuvântul acesta, dar asta era casa, iar pivniţa era enormă, chiar pentru normele actuale. Era pivniţa unde ei s-au pitit în timpul primului război mondial, de bombardamentele care, faţă de al doilea război mondial, nu prea au fost puternice, dar chiar şi în al doilea război mondial, când ruşii au bombardat Bucureştiul, adică sovieticii, tot acolo ne-am pitit. Însă bombardamentele nu au fost toate aşa de grozave, fiindcă bombele, foarte multe, n-au explodat. Primele bombe au căzut cam pe la Sfinţii Apostoli, pe la Patriarhie şi, după vreo două săptămâni, s-a făcut o expoziţie cu bombe neexplodate, pe locul unde astăzi se află Teatrul Naţional. În această pivniţă se depozitau, iarna, plantele exotice aflate în curte. Plantele astea creşteau în nişte ghivece enorme, cu nişte mânere dreapta-stânga şi patru oameni din personal, doi pe fiecare parte, transportau aceste ghivece cu leandri, cu cactuşi etc., în pivniţă, şi aceste flori se puneau din nou, primăvara, afară.

—Pivniţa era, se poate spune, ca o seră, peste iarnă?

—Nu, nu se putea spune, deoarece nu era aer condiţionat, era întuneric, era o rezolvare ad-hoc, dar era cald şi, probabil, le şi udau acolo, n-aş putea să spun, că nu ştiu. Deci, asta a fost partea bunicului şi a bunicii.

—Acum trebuie să pătrundem în aripa din dreapta casei, unde aţi locuit de fapt dumneavoastră.

—Exact. Athanase Eliad, adică tatăl meu, a fost de meserie jurist. Ca student, după spusele colegilor săi, adică ale domnului Duma, fost Consilier la Înalta Curte de Casaţie, a luat examenele numai cu bile albe. Eu nu ştiu ce înseamnă bilele albe, ci doar că ar fi învăţat foarte bine. El primise de la părinţi partea asta de casă, construită special.

—Cum se intra în aripa dreaptă a casei?

—Veneai, de fapt, tot prin porţile alea mari de fier forjat, de zece metri înălţime, în care era deschisă numai o aripă.

—Nu se intra cu trăsura în curte, când veneau oaspeţii?

—Se intra cu trăsura în curte. Oaspeţii noştri, însă, nu prea mai aveau trăsuri, oaspeţii noştri aveau maşină, câteodată, şi eu nu-mi aduc aminte să fi venit vreunul cu trăsura. Se intra pe poarta din stânga. Noi, adică eu, nepotul, şi tata, băiatul lui Theodor, şi mama, nora lui, mergeam, după ce treceam de poarta cea mare, prin faţa treptelor de la dormitorul lor, şi intram în casă pe latura dreaptă, cum vii dinspre stradă, pe o uşă nu prea mare, şi, când intrai pe uşa aia, erau, tot aşa, nişte scări de lemn. Pe partea dreaptă, era camera copiilor, care a fost unul singur, respectiv cel care vă vorbeşte, îmi spuneau Primo, pentru că au crezut, un timp, că vor mai avea şi alţi copii. Dar nu a fost aşa. Dormeam, pe vremea aia, cu guvernanta în cameră, erau două paturi, unul al

meu, de copil, şi unul mare, al guvernantei. Ea era germană. După aceea, pe stânga, se afla camera de lucru a tatii, care avea şi el un birou frumos, de nuc sculptat, o bibliotecă-dulap, tot aşa, sculptată, destul de mare, o canapea cu tapiserie de mătase, destul de impozantă, şi vreo trei-patru fotolii. Din biroul tatii se mergea în sufragerie, mobila era din lemn de culoare neagră, sculptat, o masă de patru persoane, care se făcea de şase şi de douăsprezece persoane. Din sufragerie se intra în dormitorul părinţilor, cu mobilier dintr-un lemn deosebit, avea culoarea aproape galbenă, nu ştiu ce esenţă era, ceruit şi cu nişte intarsii, mai închise, aşa, cu dulapuri de haine separate, pentru mama, pentru tata, cu comodă, cu tot ce are un dormitor. Şi, pe partea dreaptă, toate uşile dădeau într-un culoar. Camera mea, camera copilului, dădea pe acelaşi culoar, biroul tatii dădea pe acelaşi culoar suplimentar, că toate odăile alea erau sistem vagon, şi sufrageria noastră şi dormitorul, tot pe acelaşi culoar dădeau. Asta era sus, iar jos, după ce coborai scările, imediat, pe partea stângă, era camera bucătăresei, pe partea dreaptă era un closet pentru personalul de serviciu, apoi baia noastră, cu cadă obişnuită şi WC, toate pe un culoar şi, în fund de tot, bucătăria. De aici, se dădea în altă săliţă, cu ciment pe jos, apoi un al doilea closet, numai pentru personal şi, în continuare, o pivniţă a noastră, pentru lemne de iarnă. Cam asta era jos.

—Vă plăcea să colindaţi casa, e uimitoare precizia descrierilor.

—Acuma fac o paranteză. Toamna, ştiu că se aduceau cam trei-patru vagoane de lemne, cu care se încălzea toată casa asta, şi venea, cam timp de o săptămână, un circular care tăia lemnele. Ştiu că o săptămână bubuia circularul ăla acolo.

—Cum comunicau apartamentele, numai prin curte?

—Între sufrageria bunicului şi partea noastră era o terasă foarte mare, pe unde se putea trece.

Câteodată, acolo se mânca, vara. Sub terasa aceasta şi sub baia bunicilor, era altă pivniţă (fără legătură cu pivniţa mare, unde se depozitau plantele exotice), plină ochi cu lemne de foc, care se puneau acolo ca să nu se ude iarna, deci a treia pivniţă a clădirii. În pivniţa unde iernau plantele, se ţineau şi butoaie de vin şi de ţuică, fiindcă mama mea, având o moşie, aducea de acolo vin şi ţuică, lui bunicul, pentru uzul casei. Era, deci, pivniţa aia mare, era pivniţa a doua, pentru apartamentele băiatului, şi era pivniţa a treia, unde se ţineau lemnele uscate. Mi s-a spus de către cei care sunt acum acolo, când am fost să văd casa, că în pivniţa aceea a fost montat un cazan imens de motorină, clădirea s-a încălzit cu motorină, prin anii ’55-’60, şi rezervorul s-a păstrat. După aceea, au fost trase gazele. Şi tot acolo, la subsol, pe partea stângă, era un salon mare, frumos, cu cărămidă aparentă, dar din locul acela, ziceau cei care ţin acolo un club, încep şi hrubele Bucureştiului. Eu nu ştiu asta.

—Terasa dintre apartamente dădea într-o curte interioară?

—Nu, terasa era în spate şi era deschisă din două laturi. Bineînţeles, era scara pe care, din curte, se intra pe terasă, iar de pe terasă se intra în sufrageria bunicilor. Asta ar cam fi descrierea casei. Şi la noi găseai multe tablouri, lucruri de felul ăsta, se înţelege. Ăsta este interiorul casei.

—Aşa cum arăta până în anii ’40?

—Nu, până în anul când a murit bunicul, 1941. El a apucat primele bombardamente ruseşti şi, după aceea, a murit destul de repede. Eu eram la ţară, n-am fost nici la înmormântare. A murit de ciroză, probabil fiindcă îi plăcea să cam bea. Seara, bea întotdeauna coniac, îmi aduc aminte de asta. Şi, după moartea lui, s-a împărţit averea, care nu era puţină, şi tata a primit această casă, numai el a primit-o, şi a mai primit jumătate din imobilul din Strada Şelari 4, unde se aflau un hotel şi

magazine, iar sora lui a primit casa-dotă, de care am amintit, şi a mai primit şi manejul, unde între timp se făcuseră garaje. Fabrica de oglinzi s-a luat jumătate-jumătate şi, fiindcă cel mai valoros lucru era imobilul din Mircea Vodă, fata a primit şi moşia de la Pucioasa, compensaţie. În casa de la Pucioasa, care după aia a fost naţionalizată, s-a înfiinţat liceul orăşenesc, vă daţi seama cât de mică era casa, şi avea şi nişte pădure, cu nişte plantaţii. Bunicul mai avea şi o proprietate la Snagov, care, tot aşa, a fost împărţită, jumătate-jumătate. Şi, după aceea, a început declinul. Tata a vândut această casă, în 1942, Comunităţii Evreieşti din Bucureşti, care era condusă de Dr. Marcu Onescu, urmaşul lui Filderman. Ei cred că au închiriat-o, cel puţin, şi au făcut acolo Facultatea lor de Medicină, fiindcă evreii au fost excluşi în perioada aceea de la şcolile româneşti. Acolo unde fuseseră casele personalului, de care am amintit, se făceau acum disecţii. Casa, după aia, a cumpărat-o o familie Boicescu, oarecum neam cu noi, şi după aia s-a naţionalizat. Eu nu mai ştiu ce s-a întâmplat cu casa asta ulterior. Am plecat din ţară. Ştiu că gardul ăla mare, de fier forjat, unic în Bucureşti, prin înălţime şi prin amploare, a fost desfiinţat şi topit, probabil. Grădina foarte frumoasă, cu trandafiri, cu grădinar, s-a expropriat sau, pur şi simplu, a fost luată, când s-a făcut, din Strada Mircea Vodă, Bulevard. În legătură cu faptul că strada s-a mărit, trebuie spus un lucru. Eu, când eram foarte mic, am fost de faţă la o discuţie între tata şi tata-mare, şi era prevăzută, de pe atuncea, deci prin anii ’37-’38, lărgirea Străzii Mircea Vodă, şi ei erau oarecum alarmaţi că văzuseră un plan unde era punctată suprafaţa care, eventual, va fi expropriată pentru uzul public. Deci, ceea ce s-a făcut în regimul lui Ceauşescu era plănuit încă din 1937-1938 să se facă, dar, atunci, nu s-a făcut.

—Moartea lui Theodor Eliad a însemnat sfârşitul casei.

—După moartea bunicului meu, care, mă rog, era foarte îndrăgostit de cai şi de lucruri de felul ăsta, înainte de a se scoate casa la vânzare, a început lichidarea celor strânse de dânsul: cai, trăsuri, şi vreau să spun că aproape toate trăsurile le-a cumpărat familia regală română. Pentru sanie, vizitiul avea o pelerină enormă, din blană de lup veritabilă şi blana aia de lup s-a împărţit după aia între tatăl meu, Tase Eliad, şi soţul Elenei Nicolaescu, şi era atât de mare, că fiecare şi-a putut îmblăni o şubă din această pelerină a vizitiului, plus că au rămas şi resturi. Pe urmă, existau în casa aia nişte cloisonné-uri foarte mari şi nişte vase enorme de Sèvre, pe care le-am văzut, stăteau pe nişte capete de elefanţi, cu colţii de fildeş veritabil, şi toate s-au vândut pe la consignaţii.

—Ce s-a întâmplat cu cărţile?

—Este o nenorocire ce s-a întâmplat cu ele, luni de zile au venit anticarii şi au cărat cărţile. Acuma, trebuie spus că era război, erau legionarii, şi tatăl meu nu a fost un om activ, el, de fapt, era jurist, dar n-a practicat niciodată meseria, el trăia din ce primea de la tatăl lui, de la Theodor Eliad, o cotă de bani, lunar şi, din banii ăia, familia lui, adică mama şi cu mine, putea să ducă o viaţă destul de îmbelşugată. Practic, însă, el nu a profesat meseria, nici de judecător, nici de avocat, nici de nimica. Iar Nicolaescu a fost director la *Creditul Agricol*, însă nu i-a mers prea bine acestui Credit şi ei au început să lichideze toată moştenirea. Mi-aduc aminte că erau şiruri de muncitori de la Consignaţia, de la anticari. Anticarii veneau cu trăsurile, cu maşinile, şi cumpărau cărţi şi, în felul ăsta, a dispărut fără urmă tot ce a existat. La fel s-au vândut tablourile.

—Cărţile nu aveau un ex libris, ca să le recunoaşteţi?

—N-aş putea să spun, eu aveam vreo nouă ani pe vremea aia şi nu m-a prea interesat, că erau toate cărţi legate în piele, mari, grele pentru mine,

era ceva nemaipomenit. După aia, mama şi tata au divorţat, casa s-a vândut, am fost o familie care murea. Dacă vreţi, aşa, din partea tatii, e o poveste asemănătoare cu povestea celor care se întâlnesc în romanele clasicilor ruşi, în genul ăsta a fost copilăria mea. Totul s-a destrămat.

—Şi când veniţi la Bucureşti, cu ce sentimente treceţi pe lângă această casă, care vă poartă numele, după atâtea zeci de ani de la vânzarea ei?

—În acest context, ţin să menţionez panseul care afirmă: *Viitorul unui popor este asigurat numai dacă acesta îşi cunoaşte în mod nefalsificat trecutul.* Nu am falsificat nimic, povestindu-vă. Trec pe lângă această casă cu sentimentul unui trecut apus şi al unui progres care este implacabil şi e firesc să fie aşa, şi e bine să fie aşa.

Cu Mircea Nasta, în Casele Take Ionescu

Chiar dacă doctoriţa Lucia Brănescu nu a vrut niciodată să-mi povestească ea însăşi despre Bucureştii pe care îi iubeşte şi îi cunoaşte „cu ochii închişi”, în casa ei am întâlnit mulţi adevăraţi bucureşteni şi am auzit o mie de poveşti despre oraş, chiar acolo, în apartamentul de la etajul cinci, de pe Strada Spătarului, cu o terasă care descoperă privirii şi turlele Bisericii Silvestru şi blocurile de pe Ştefan cel Mare şi clădirile de pe Bulevardul Magheru şi plopii de pe străzile Armenească, Popa Rusu, Toamnei şi Vasile Lascăr. Aici l-am cunoscut pe Jean Herdan, cu poveştile lui despre oraş, despre aristocraţii şi despre câinii lui sărmani, aici l-am auzit pe inginerul Alexandru Ştefănescu povestind despre fabuloasa lui copilărie în Parcul Kiseleff, aici am întâlnit-o pe doamna Olguţa Maniu, fiica poetului Adrian Maniu şi nepoata doctorului Ştefan Niculescu, aici le-am întâlnit pe doctoriţa Melania Moişanu şi pe doctoriţa Mariana Gociu, pasionate de meseria lor, dar şi de tainele oraşului, de vedute mai puţin cunoscute ale Bucureştilor, din curţi interioare, din adâncuri de alee, de bucureşteni de odinioară, de cărţile dedicate oraşului. Aici l-am cunoscut pe Mircea Nasta şi am vorbit despre Bucureşti, privind de sus acoperişurile de pe Strada Arcului şi de pe Strada Licurg, ascultând clopotele Bisericilor Olari şi Armenească, şi Popa Chiţu, şi Popa Rusu, şi Silvestru, sunetele grave, venind alene, ca nişte nouri de aramă, peste oraşul de la picioarele noastre. După câteva zile, acasă la Mircea Nasta, în apartamentul din Floreasca, între pereţii plini de portretele înaintaşilor, sub privirile lor, reînnodam firul poveştii sale.

—Sunteţi neam cu o mulţime de case bucureştene, frumoase cu deosebire şi intrate în istorie. Vă rog să povestiţi despre ele. Oricât s-a scris despre fiecare, nimeni nu le cunoaşte povestea „pe dinăuntru”, aşa cum o ştiţi dumneavoastră.

—Mi-aţi propus să vorbesc despre case, ştiu şi eu, despre memoria, despre istoricul caselor, aş putea să vorbesc despre Casa Take Ionescu, respectiv cea în care se află, în momentul de faţă, *Institutul de Folclor* şi, pe urmă, aş continua cu casa mătuşii mele din Şoseaua Kiseleff şi, evident că, legat de aceste case, apare şi viaţa socială, apare şi viaţa politică, într-un fel apare, oarecum, epoca. Şi chiar dacă vă interesează aproape numai Bucureştiul, nu putem să nu mai avem nişte tangenţe cu alte locuri. Sinaia, pentru mine, însemna o casă absolut mirifică, vila lui Take Ionescu, fosta lui locuinţă, care, într-un fel, devenise o casă memorială, fără să fie declarată ca atare. Se păstrase şi biroul, şi sugativa, şi tocul, şi ochelarii, şi calendarul, rămăsese ceva din prezenţa lui. Casa era locul unde se retrăgea şi, probabil, cugeta la nişte momente deosebite ale istoriei noastre. Eu am trăit în această casă toată copilăria, aproape toată viaţa.

—Cum vă înrudeaţi cu familia Take Ionescu?

—Ne înrudeam prin soţia lui, Adina, născută Olmazu, era mătuşa mea, vară cu mama mea, Ninette Nasta, născută Longeanu. Asta nu ar spune foarte mult, însă eu am locuit acolo o vreme, amintirile cele mai vechi ale mele ajung cam acum vreo şaptezeci şi cinci de ani şi anume, cum: fratele meu, Dan, făcând scarlatină, dorinţa părinţilor a fost să mă izoleze, să mă protejeze şi, astfel, m-au mutat prima dată în Casa Take Ionescu. Aveam şase ani.

—Casa era foarte cunoscută în Bucureşti, se afla pe Strada numită atunci Cătunului, apoi Atenei, azi, Take Ionescu.

—Da, clădirea unde este acum *Institutul de Folclor*. Foarte curios, impresia care mi-a făcut-o… nu se leagă nici de mărimea casei, nici de aspect… sigur că noi stăteam într-un apartament obişnuit şi era ceva cu totul nou pentru mine să locuiesc într-o asemenea casă mare, dar, pentru început, m-au impresionat nişte guguştiuci, nişte porumbei de pe sub streaşina casei, care-şi „spuneau tot felul de cântece de dragoste”, şi mirosul de cărbuni care plutea în aer. Casa se încălzea cu cărbuni şi, evident, mirosea foarte tare a cărbuni, foarte specific.

—Mă gândesc că marele om politic nu mai trăia când aţi trecut pragul casei.

—Nu, într-adevăr, dar se trăia, încă, în atmosfera lui. Şi mai pot spune că legătura cu ea a însemnat foarte mult pentru mine, acesta fiind începutul, scarlatina fratelui meu şi adăpostirea mea acolo, la vara mamei, Adina, născută Olmazu. Pe urmă, n-am mai părăsit-o niciodată pe mătuşa mea, fără însă a locui permanent cu ea. Din punct de vedere afectiv, a fost pentru mine ca o a doua mamă. Se punea chiar problema unei adopţii. Pot să spun că, pentru mine, casa ei a fost ca o casă părintească, şi totul s-a terminat în 1975, când mătuşa mea a murit. În ultimii ei ani, am îngrijit-o cu multă afecţiune şi port acestui nume, acestei atmosfere şi acestei moşteniri spirituale şi materiale, o profundă recunoştinţă. A avut o foarte, foarte mare influenţă asupra vieţii mele. Noi nu eram nişte oameni bogaţi, dar, evident, casa unui politician al epocii, fără să fi fost foarte luxoasă, era mult mai largă, şi viaţa lor era mult mai cuprinzătoare decât a noastră, şi am cunoscut, am ascultat, am văzut acolo lucruri care m-au influenţat pozitiv în viaţă. Nu spun că mi-a fost foarte uşor să înfrunt, după aceea, tot ce a urmat, în cei cincizeci de ani, aşa cum au înfruntat toţi semenii mei, tot poporul român şi atâtea alte

popoare. A fost o epocă de foarte mare încercare, epoca aceasta a comunismului.

—Eraţi foarte tânăr şi a trebuit să-i sprijiniţi pe cei mai în vârstă, fie şi numai sufleteşte.

—La început, ei m-au sprijinit. În acest decurs de ani de zile, în casa lor, evident, am văzut foarte multe persoane foarte interesante, care m-au influenţat şi mi-am fixat un nivel de apreciere foarte înalt. Fiind la diverse vârste, un copil, un adolescent şi, pe urmă, la douăzeci, la douăzeci şi cinci de ani, un tânăr, apoi un adult, am văzut, am cunoscut printre persoanele care se perindau în această casă, figuri foarte interesante: Enescu, Iorga, Titulescu, Elena Văcărescu. Pe oamenii aceştia, numai dacă îi auzeai vorbind un sfert de oră, nu se putea să nu te influenţeze. Şi evident că se perinda toată lumea epocii respective: Alexandrina Cantacuzino, Constantin şi Colette Brâncoveanu, Dimitrie şi Elisabeta Ghika precum şi mulţi alţii. Toate lucrurile acestea, pe care le povestesc eu, sunt valabile însă pentru epoca aceea. Îmi dau perfect seama că lucrurile, din punct de vedere social şi economic, au evoluat. A fost o epocă atât de hulită, timp de cincizeci de ani, pe nedrept, total pe nedrept. Nu aş spune că tot ce era pe vremea aceea forma o societate perfectă, fiindcă nici una nu este perfectă. Dar era o lume ce nu ar fi trebuit să dispară. Am trăit apoi cu toţii cincizeci de ani de socialism, acuma am trecut într-un capitalism pe care nu-l prea înţeleg, aş vrea o societate mult mai protejată social, cu mult mai multă dreptate, cu mult mai multă cinste, cu mult mai multă parte pozitivă. În momentul de faţă sunt complet derutat, îmi dau seama că nici cei cincizeci de ani nu au trecut fără unele realizări, dar s-a şi stricat foarte mult, s-a distrus foarte mult, şi această distrugere ne costă astăzi enorm. Vorbesc, în special, de partea culturală şi de partea economică. Monumente, conace, imense valori de patrimoniu s-au irosit. Dacă n-au fost furate, dacă

nu s-au pierdut, atunci au fost distruse, mă refer la icoane, mă refer la momente absolut dramatice, cum am auzit că s-a întâmplat la Sibiu, la Brukenthal, dar şi în alte părţi, unde s-au scos din colecţii icoane pe sticlă şi au fost sparte. Biblioteci de mare valoare au fost de asemenea distruse.

—În ce an aţi intrat în Casa Take Ionescu?

—Prin 1926-1927. Take Ionescu a murit în 1922, aveam un an, şi se pare că primul meu nume a fost Călin. Take Ionescu a făcut atunci remarca următoare: *Aţi botezat copilul cu un nume ţigănesc.* Dar a spus-o într-un mod foarte drăguţ şi binevoitor, şi atunci mi-au adăugat şi numele de Mircea. Pe mine, în acte, mă cheamă Călin-Mircea.

—Deci a fost, într-un fel, naşul dumneavoastră.

—A fost, într-un fel, „naşul meu", şi îmi dau seama că a făcut parte din destinul meu, iar misiunea mea spirituală a fost s-o îngrijesc pe mătuşa mea, pe care el a adorat-o.

—Portretul acesta de doamnă fastuoasă este portretul ei?

—Da, şi dincolo este Take Ionescu, făcut de Gropeanu, l-a pictat în biroul lui, din Strada Atena 25, care în momentul de faţă a rămas intact, ca birou al *Institutului de Folclor*. Această coloană, care se vede în tablou, există la parterul imobilului. Şi casa, ca a oricărui om politic al epocii, avea tipicul ei, parterul era organizat pentru a face primiri privind activitatea politică. Casa nu este mare şi cred că a rămas aşa cum a fost. Nu a fost modificată, pe cât ştiu eu. La parter, pe dreapta, era biroul lui Take Ionescu unde se pătrundea printr-o cameră alăturată, în care lucrau secretarii şi unde intra lumea în audienţă.

—Şi acum, în camera aceea, e secretariatul Institutului.

—Cred că biroul a rămas şi el acelaşi, şi pereţii cu rafturile de bibliotecă, lăsată moştenire *Consiliului Legislativ*, care a fost unul dintre

locatari, prin 1935. Imobilul a fost vândut, prin anii 1940, *Ministerului de Justiţie*, în felul acesta *Consiliul Legislativ* devenind proprietar.

—Ferestrele acestei odăi dau spre strada numită acum Take Ionescu, iar pe vremea aceea, Atena.

—Atena 25, şi acuma e Take Ionescu 25. Trebuie să vă spun că este greşită ortografia numelui *Tache* Ionescu, el scria *Take*, cu „k”, şi e regretabil că nu s-a putut respecta acest lucru, nici pe placa memorială, nici pe însemnul străzii. Dar, în fine, vremurile au trecut atât de mult peste noi – şi citez din Xeni, din monografia pe care a scris-o despre Take Ionescu, în 1933 – unde spune: *Valul uriaş al timpului acoperă sub uitare pe cei mici şi pe cei mari*. Cred că acest lucru se adevereşte în mod special pentru Take Ionescu, el, practic, a fost uitat, omis totalmente, şi, aş spune, total pe nedrept. A fost un om care a pus umărul la înfăptuirea României Mari, care, după părerea mea, este apogeul naţional al istoriei românilor. Nu se mai pomeneşte astăzi decât foarte puţin de el. Era un om mare pentru ţara lui, şi Brătianu, la înmormântare, spunea lângă sicriul lui Take Ionescu*: La înfăptuirea României Mari, mare a fost partea sa*. E semnificativă recunoaşterea aceasta politică, şi un lucru de urmat pentru politicienii noştri: deşi fuseseră adversari în viaţa politică, ultimul omagiu a fost total.

—Cred că pentru dumneavoastră lectura din Xeni e o cale de a fi mai aproape de Take Ionescu, omul, pe care l-aţi cunoscut mai ales ascultându-i pe ceilalţi. Ce v-a impresionat mai mult la el, din ce aţi descoperit acolo, mai ales acum, la senectute, când sunteţi mai vârstnic decât a ajuns să fie el.

—Într-adevăr, l-am găsit acolo. E greu de spus, dar cred că, din ce m-a impresionat mai mult, aş alege *clarviziunea*… Daţi-mi voie să citez din Xeni câteva rânduri, e vorba de o nuvelă publicată în 1875, Take Ionescu avea şaptesprezece ani când

a scris-o. Este vorba de un vis al povestitorului, totul se petrece într-un cimitir şi aici, personajul, care e însuşi autorul, află de la un misterios ARU cum va arăta lumea în viitor: ... *armatele s-au desfiinţat(...) toate rasele omeneşti au progresat. Religiile existente s-au contopit, monarhiile au dispărut în pulberea secolelor(...). Graniţele ţărilor au dispărut... s-au unificat(...). Comunismul nu înseamnă libertate, înseamnă tiranie şi anarhie în numele libertăţii. Tablou îngrozitor, pe care civilizaţia îl repudiază. Va merge lumea înainte sau se va scufunda din rău în mai rău? Cine ştie?* Acesta e un prim fragment, pe care nu-l mai comentez. Aş mai putea da şi alt exemplu de clarviziune. Este cazul?

—Fireşte, vă rog, vă ascult.

—Mă gândesc la cuvintele lui profetice cu privire la izbucnirea primului război mondial. E tot un citat din Xeni: *Ce nenorocire! Ce dezastru al civilizaţiei! Bulversarea pământului va fi formidabilă(...). Acesta este un război de cinci ani . Va intra Anglia, va intra Italia, vom intra şi noi şi nu se poate să nu intre şi America. Până şi Japonia va intra. (...) Da, de un lucru sunt sigur: că Aliaţii vor fi definitiv victorioşi şi că voi vedea cu ochii România Mare. Şi vom vedea alte lucruri mari. Vom vedea multe tronuri prăbuşindu-se; vom vedea născând atotputernicia Americii; (...) Vom vedea omenirea fă-când un mare pas spre stânga, spre socialismul revoluţionar. Dar zguduirea va fi aşa de formidabilă, că o sărăcie groaznică va stăpâni omenirea foarte mulţi ani.*

—E într-adevăr mişcător adolescentul care simte atât de straniu istoria.

—Alt lucru care m-a impresionat, este marea lui amărăciune. El nu a participat la Conferinţa de pace de la Trianon, din 1920. Acesta a fost unul din motivele pentru care, cu inima strânsă, a plecat în călătoria prin Europa, din care nu s-a mai întors. Istoria a fost nedreaptă cu el. Biografia scrisă de

Xeni este completă, foarte frumos scrisă, obiectivă, dar este o carte foarte tristă, în fond.

—Naţiunea şi-a arătat totuşi recunoştinţa faţă de Take Ionescu: în colţul Străzii Atena cu Bulevardul, pe atunci Colţei, pe urmă Magheru, într-o vreme numit chiar Take Ionescu, i s-a înălţat o statuie, un monument important.

—Da, Casa Take Ionescu era plasată în spatele statuii, şi am fotografii din epocă, blocurile acelea care au acoperit casa ceva mai târziu, blocurile Leonida, încă nu existau, şi casa se vedea din bulevard. Statuia făcută de un francez, Ernest Dubois, era un lucru foarte frumos, fiind un semn de recunoştinţă al epocii respective, cred că prin 1930, nu-mi amintesc exact când a fost ridicată. Statuia avea, în stânga şi în dreapta soclului, un bărbat şi, respectiv, o femeie, culcaţi, femeia reprezenta Tisa – avea lângă ea izvorul unei ape, pe care scria Tisa, iar dincolo era Nistrul, reprezentat de bărbat, care avea şi el un izvor de apă alături. Cred că asta a supărat pe cei care au hotărât dărâmarea monumentului în timpul comunismului. De altfel, n-a fost singurul distrus. Toată pleiada de oameni care au făurit ceva pentru ţara aceasta a fost pur şi simplu ştearsă, prin distrugerea statuilor, prin întemniţare şi prin scoaterea din manualele de istorie. Cu el nu s-a întâmplat, aşadar, ceva cu totul deosebit. Statuia se pare că a fost complet distrusă, nu s-a mai găsit nici o urmă.

—Am impresia că a fost dărâmată destul de târziu, pe la mijlocul anilor ’50. Mi-o amintesc bine, treceam zilnic cu tramvaiul pe-acolo şi eram fascinată de bogăţia, de amploarea ei, era un monument unic ca desfăşurare. Tramvaiul făcea staţie acolo şi eu o priveam zilnic, pe îndelete. Apoi mă mutam la ferestrele de pe partea cealaltă, ca să văd statuia lui Lascăr Catargiu, în timp ce tramvaiul făcea rondul de la Piaţa Romană.

—Nu-mi mai amintesc cu precizie, dar erau şi nişte inscripţii asupra României Mari şi a aportului lui Take Ionescu, şi nişte fragmente de discurs, foarte interesante şi semnificative şi, pe soclu, sub statuie, pe o placă mare, un basorelief, cred că era el, vorbind în Parlament. Era un mare orator şi captiva prin acest dat al lui Dumnezeu.

—Nu de aceea era poreclit *Guriţă de aur*?

—De altfel, a fost şi un mare avocat, a scris foarte mult. Era un om extrem de rafinat, era un rafinament pe care şi l-a dobândit absolut singur, fiindcă era de origine modestă, chiar dacă, din punct de vedere social, nu erau săraci. Părintele lui era negustor la Ploieşti, deci venise pe lume dintr-un mediu de provincie destul de modest. El spunea despre sine: *Am intrat în viaţă obscur şi fără avere.* Ca, după aceea, să se afirme, şi se afirma tocmai într-o lume aristocrată, fiindcă politica la vremea sa era apanajul oamenilor bogaţi, cu tradiţie de familie, cum era şeful partidului conservator, Cantacuzino-Nababul. El a fost şeful partidului, preluat după aceea de Take Ionescu, dar după ce a trecut prin Petre Carp, un alt mare om politic.

—Cred că mai sunt multe de spus despre casă.

—Da, să revin puţin la ea. Casa, în afară de parterul unde era biroul lui, avea la nivelul următor un salon mare, cu două coloane de marmură, pe care mi le amintesc bine, deşi eu n-am mai intrat de şaptezeci de ani în casa aceea, care, totuşi, mai există. Tot sus, mai era o seră, după obiceiul epocii. Un loc unde iarna era extrem de plăcut, când soarele intra şi încălzea prin sticla groasă. Sera este plasată deasupra porţii de intrare.

—Da, deasupra intrării, se vede geamlâcul, la etajul întâi.

—Sera asta era oricum bine încălzită şi, când se făcea frig afară, foarte plăcut era să-ţi intre razele soarelui prin cristalurile ferestrelor! Trecând prin seră, peste arcada de la intrare, se afla un al doilea

birou al lui, unde-şi rezolva, probabil, lucrările mai intime, şi era şi mai comod, fiind aproape de dormitor. Nu era o cameră foarte mare. Deasupra şemineului, în această încăpere, era un portret, în mărime naturală, de Simonide, pictor al epocii. Tabloul a rămas *Consiliului Legislativ*, apoi a dispărut. Sub acest birou era poarta de intrare, sub formă de boltă. Acolo, pe peretele din faţa intrării, era un basorelief ce o reprezenta pe zeiţa Palas Atena. Aceasta fusese dăruită lui Take Ionescu de către omul politic grec Venizelos. Şi acesta a dispărut. Casa era proiectată de arhitectul Louis Blanc, de origine elveţiană, la sfârşitul secolului XIX. A fost complet distrusă în timpul primului război mondial, când nemţii au ocupat Bucureştiul, a fost o distrugere absolut ostentativă, aş spune. În primul rând, au pus drapelul german pe casa lui, există şi fotografii, şi au distrus complet mobilierul, se pare că l-au şi luat, parţial, nu îndrăznesc să spun că l-au furat. Xeni a publicat chiar, în cartea lui, o fotografie, unde se văd camioanele, cu mobilele care au fost luate. Deci, s-au distrus foarte multe bunuri atunci, şi ce-am apucat eu probabil că era refăcut. Aceeaşi soartă a avut şi vila de la Sinaia în anii comunismului, parcă ar fi un destin de a se şterge urmele acestui om. Şi Sinaia, după ce fusese păstrată aşa cum am mai spus, ca o casă memorială, a fost luată, cum s-au luat toate casele, nu numai casa aceea, dar a fost practic distrusă. Eu am redobândit-o într-un hal de distrugere totală, făcută cu răutate. Au dărâmat sobe, au furat instalaţia electrică, în afară că tot ce era acolo, respectiv decoraţiile lui, diversele obiecte şi tot trecutul lui, arhiva istorică, obiecte personale, a dispărut. Personal, am moştenit un singur obiect, un coupe-papier de fildeş cu mâner de argint, care i-a aparţinut lui Take Ionescu. Practic, n-a rămas nimic. Din casa din Strada Atena, îmi amintesc un lucru foarte valoros. Pe tavanul salonului cel mare era *Vârful cu Dor* al lui

Mirea. Am aflat că ar mai exista o replică, la Moscova, nu ştiu dacă s-a întors sau nu. Am constatat că nu ar mai exista, prin faptul că, la un moment dat, autorităţile comuniste au venit la mătuşa mea şi au întrebat unde este acest tablou. N-a putut să răspundă decât: *A rămas în casă*.

—Era pe pânză, nu era frescă?

—Era pe pânză.

—La Galeriile Naţionale exista un *Vârful cu Dor* de Mirea. Existau mai multe replici, şi în Casa Blaremberg, de lângă Athenée Palace, dărâmată pentru a se face aripa nouă, după primul război mondial, exista un exemplar.

—Atunci au fost mai multe replici. Şi la Sinaia exista o gravură cu această temă, probabil că s-au făcut nişte schiţe după acest tablou şi am înţeles că, din punct de vedere naţional, al patrimoniului, este un lucru foarte, foarte interesant. Tabloul acesta a dispărut, eu mi-l aduc aminte pe tavan. Era o lucrare de vreo trei metri lungime, într-un oval. Cineva care a lucrat la *Institutul de Folclor* mi-a spus că ar exista încă, sub un tavan fals, instalaţie făcută special, ca să se poată realiza înregistrări cu o acustică mai bună. Eu mă îndoiesc că ar fi adevărat. La predarea imobilului către *Consiliul Legislativ*, lucrarea exista. Mătuşa mea a ţinut foarte mult ca această casă să rămână oarecum într-o sferă culturală, spirituală, înaltă, să nu se facă nici restaurant, nici bodegă, nici club, şi reuşise să realizeze acest lucru.

—De ce a părăsit Adina Take Ionescu această casă?

—Prin anul 1930, mătuşa mea a avut ideea de a părăsi această casă, care nu mai corespundea vieţii ei, chiar materiale, probabil era prea mare. A vrut ceva mai mic şi, atunci, a amenajat în fundul curţii un lucru foarte reuşit. Din fostele grajduri, din garajele amenajate în locul lor şi din podul de fân, cu un arhitect foarte bun, arhitectul Zaharia, a reuşit să facă un mic palat. Astăzi nu se prea mai

cunoaşte acest aspect, de palat, dar închipuiţi-vă că era foarte îngrijit la vremea aceea. În momentul de faţă, e deteriorat. În mijlocul curţii, era o piatră de puţ, pur decorativă, n-a curs niciodată apă acolo, cu multe, multe muşcate, se intra cu maşina în jurul acestei pietre, se putea intra cu maşina foarte uşor, şi se putea ieşi. Grădina era relativ mică şi mai avea un mic bazin cu trandafiri, de-a lungul spatelui blocului lui Leonida, care se clădise între timp acolo. Casa era ingenios făcută, fiindcă ea nu avea în adâncime mai mult de şase-şapte metri. Închipuiţi-vă că s-a putut, totuşi, da o alură de palat, de către acest arhitect şi, practic, era copia unui palat florentin foarte reuşit.

—Dacă priveşti pe sub arcadă, din stradă, se văd coloane şi arcaturi. Regret mereu că e atât de ascunsă!

—Casa aceasta a fost, apoi copiată în Şoseaua Kiseleff, dar mult mai puţin reuşită, ca faţadă, decât prima casă. Îmi amintesc că, atunci când reuşita din Strada Atenei a fost evidentă, ca un lucru de arhitectură foarte fină şi foarte frumos aranjat în interior, prin anii 1932-1933, mătuşa mea a organizat o primire şi anume, un dineu, la care a venit însăşi Regina Maria. După dineu, a avut loc şi o mică audiţie muzicală, la care, evident, au mai venit vreo patruzeci de persoane. S-a cântat, printre altele, *Tangoul* de Albeniz, care îi plăcea foarte mult Reginei. La pian era Nadia Chebap, o bună pianistă a vremii, cu Radu Aldulescu la violoncel. În felul acesta, arhitectul Zaharia a fost oarecum lansat. După aceea, a făcut Casa Tătărăscu, Casa Negroponte, Casa Scanavi, edificii care am văzut că sunt considerate clădiri însemnate. Nu poţi să spui despre toate că sunt monumente de arhitectură, dar, totuşi, au fost trecute pe listă ca nişte case care să nu fie dărâmate.

—Casa Tătărăscu este pe lista caselor de patrimoniu. Aveţi adresele celorlalte, ca să le

plasăm în Bucureşti?

—Da, Casa Tătărăscu este pe Strada Polonă, există şi astăzi, Casa Negroponte este pe Calea Floreasca, iar Casa Scanavi şi Casa Poss sunt pe undeva, în jurul vilei Brâncoveanu, actualmente sediul P.D.

—Pe lângă Bulevardul Jianu. Şoseaua Aviatorilor de azi.

—Acest arhitect, Zaharia, a făcut lucruri frumoase, într-o epocă relativ scurtă. Era moda stilului florentin, italian. Până atunci, fusese neoclasicismul francez, dar a venit şi această modă şi, ceea ce era foarte interesant, Casa Poss este în stil românesc. Prin 1940, Zaharia a părăsit ţara, fiindcă era evreu, a dispărut prin lume şi a murit, nu ştiu când, pe undeva prin Europa.

—I-a datorat mult mătuşii dumneavoastră, cred. Şi alte comenzi, din partea altor clienţi, dar şi comanda pentru…

—Da, casa mătuşii mele, de pe Strada Arhitect Ion Mincu, colţ cu Şoseaua Kiseleff. Unde a fost găzduită mult timp Colecţia Hrand Avachian.

—O încercare de a reconstitui, la altă scară, acest mic palat secret din Strada Atena. Casă pe care aţi redobândit-o, după lungi procese.

—A fost foarte greu, au fost nişte lungi procese cu Muzeul de Artă, am câştigat, după aceea am fost anulat de domnul Iliescu şi, după o aprigă şi asiduă corespondenţă cu Strasbourgul, am făcut lumină în această privinţă, a proprietăţilor. Casa din Kiseleff însă a fost mutilată, a fost complet schimbată în interior, nu ştiu cum se mai poate face la loc şi, chiar pe dinafară, au zugrăvit totul uniform, or acolo erau nişte imitaţii de piatră, erau nişte desene în alb-negru, pe partea de sus, care corespundeau unei tehnici italiene.

—De ce simţise nevoia mătuşa dumneavoastră să se mute din nou, să mai facă o casă?

—După ce a clădit casa din curte în Strada Atena 25, în partea dreaptă a casei, spre Bulevard,

s-a clădit blocul *Leonida* (completat, mult mai târziu, cu *Polar),* acest bloc masiv şi înalt i-a luat soarele şi ea a considerat că este oarecum nesănătos pentru o locuinţă să rămână fără soare. În plus, era în plin centru, când moda cerea să te retragi în Nordul Bucureştiului. De aceea a şi clădit noua reşedinţă, copiind această casă din Strada Atena, în Şoseaua Kiseleff, realizând şi de astă dată, mai ales în interior, un lucru frumos. Era o casă monumentală în interior, dar, relativ cu puţine încăperi. Casa e în formă de L, în interiorul acestui L, era un spaţiu cu iarbă, foarte simplu, pavat de jur împrejur cu piatră, cu o fântână, tot gen italian- spaniol. Un *patio*. La vremea respectivă, casa a fost făcută în 1940, în acea încrucişare dintre Kiseleff şi Arhitect Mincu, exista un *jet d'eau*, o fântână care făcea un zgomot de nesuportat. Dacă erau ferestrele deschise, la doi metri nu te puteai înţelege, de aceea, toata viaţa din casă era „mutată" în acel spaţiu, cu fântâna lui silenţioasă. Beneficiul de pe urma acelei case n-a fost decât de vreo şapte ani, în 1947 au început să se rechiziţioneze spaţiile locative, să se stea în comun, şi a început, practic, un calvar pentru mătuşa mea, care a murit în 1975, în casa aceea, suportând coabitări absolut imposibile. Totuşi, au fost şi excepţii. Familia Avachian a fost deosebit de binevoitoare faţă de mătuşa mea, care a fost mulţumită să aibă în casa ei Muzeul Avachian, un loc de cultură, nu un restaurant sau o cafenea sau un cazinou. Şi ea a murit în casa ei, într-un loc al ei, familia Avachian s-a purtat extrem de frumos şi le port o profundă recunoştinţă, după atâţia ani. S-au stins şi ei.

—Şi au lăsat statului colecţia.

—Exact. Eu am fost de câteva ori în acest muzeu, nu era un loc foarte frecventat. Am văzut foarte mulţi salariaţi, raportat la dimensiunile colecţiei, vreo şapte-opt oameni, bănuiesc că asta costa foarte mult. Când am fost ultima oară,

înainte de a redobândi casa, am vizitat cele trei camere de la parter, holul, un salon foarte mare şi o sufragerie, dar când am vrut să merg sus, mi-au spus: *Sus suntem în amenajare*, deci muzeul nu prea funcţiona.

Apoi, legile statului au hotărât şi casa a fost predată moştenitorului. Ar fi fost îmbucurător dacă această casă s-ar fi putut, dacă eu n-aş fi avut copii, s-o dau şi eu statului, iar fratele meu, Dan, să-şi instaleze colecţia lui de artă în această casă. El pretinde că s-ar fi pretat foarte bine. După cum se ştie, el a şi donat statului colecţia lui, în momentul de faţă, este la Mogoşoaia. Ar fi fost un ideal şi al meu, şi al lui, şi al familiei noastre, dorinţa celor care au construit-o, poate. Dar destinul a hotărât altfel.

—Aţi vorbit despre fântâna din răscruce, Fântâna Viorelelor, aşa se chema. A fost demolată, pentru că încurca circulaţia?

—Vă confirm acest lucru. Fântâna era un lucru foarte reuşit şi, pe vremea când exista, funcţiona mult timp din zi. Jocurile apei produceau însă un zgomot enorm. Era o fericire pentru noi când, uneori, se oprea jetul de apă şi se aşternea o linişte minunată.

—Aţi putea s-o descrieţi?

—Da, era rotundă, din mai multe cercuri concentrice, şi în mijloc se ridica aşa, cum ar fi un crin – cred că avea vreo trei metri – jetul de apă, era foarte frumos proporţionată. Evident că, la vremea aceea, nu era circulaţia intensă de azi, dar încurca totuşi circulaţia, fiindcă trebuia să faci un sens giratoriu prin piaţă, ocolind-o. Ea este contemporană cu Fântâna Mioriţa de la Vila Minovici, care a fost de curând restaurată.

—A durat cam mult, dar slavă Domnului! Mioriţa fusese construită cu ocazia Lunii Bucureştilor, era decorată cu scene din baladă, de Miliţa Pătraşcu, şi desenată de arhitectul Octav

Doicescu, pe vremea lui Dem. Dobrescu, primarul, şi a inginerului Caranfil.

—Trebuie să vă spun că aţi atins un punct care pentru mine este de frumoase amintiri din tinereţe. Luna Bucureştiului era un lucru foarte atent aranjat, erau oarecum replici la participările noastre la Expoziţia de la Paris şi la aceea de la New- York, unde mi se pare că Duiliu Marcu a făcut pavilionul, era foarte reuşit. Mersesem cu restaurantul nostru românesc şi cu Maria Tănase ş.a.m.d., adică prezenţa românească a avut un mare succes la vremea sa. Luna Bucureştiului prezenta, în fond, realizările bucureştene. N-aş şti să vă spun exact în ce constau pavilioanele, însă erau mai multe, foarte frumos amenajate, exact cum vedem la expoziţiile internaţionale care se făceau în epoca respectivă. Am şi vorbit cu Sanda Negroponte, ce frumoase realizări avea, în domeniul mobilierului, Aretia Tătărăscu, mama Sandei, şi cu cât gust. N-am să uit o sufragerie, o sufragerie simplă, să spunem românească, avea scaunele îmbrăcate în piele de oaie albă şi, numai sus, erau brodate câteva motive româneşti. Ce se putea face, cu mult bun gust, în această ţară!

—Aretia Tătărăscu, dincolo de toate câte i le datorăm, era un designer perfect calificat şi foarte inspirat.

—Da, era un designer şi se ocupa de ceea ce îşi propunea. Aretia Tătărăscu avea foarte mult gust şi era, practic, o artistă, o persoană foarte discretă, care milita fără să se simtă şi fără să se vadă în mod ostentativ, era o mare doamnă.

—Am ajuns la casa din Kiseleff a mătuşii dumneavoastră, Adina, văduva lui Take Ionescu, dar ar mai fi câte ceva de spus despre clădirea din Strada Atena. Are o faţadă foarte uvrajată şi face parte dintr-un grup de case frumoase. Vecinătăţile dinspre Piaţa Lahovary.

—A, da. De Casa Take Ionescu e lipită casa unde, în momentul de faţă, funcţionează

Automobil Clubul Român şi care a aparţinut secretarului lui Take Ionescu, este Casa Xeni. Nu întâmplător, acest secretar şi-a construit casa chiar acolo, se spune că se tăiase o uşă, special, între case şi, din biografia pe care a scris-o despre Take Ionescu, se vede că l-a apreciat, este o carte foarte frumoasă, a unui om foarte devotat, şi eu aş mai spune că este o carte tristă, fiindcă Take Ionescu a murit întristat, a plecat din ţară mâhnit, într-o călătorie mai lungă, din care nu s-a mai întors. Cât am reţinut eu, lucrurile s-au petrecut aşa: Regele Ferdinand i-a cerut să facă un guvern de tranziţie între guvernul Averescu şi guvernul liberal Brătianu, şi mi se pare că a fost prim-ministru vreo trei-patru luni. A îndeplinit această dorinţă a Regelui Ferdinand, făcând un sacrificiu, n-ar fi vrut, tocmai pentru că erau nişte conjuncturi politice defavorabile din punctul său de vedere, n-aş şti să vă spun care anume. După aceea a plecat într-o călătorie de trei luni prin Europa, în Italia, s-a îmbolnăvit de febră tifoidă şi nu s-a mai întors. De aceea, Curtea Regală a omagiat acest om la nivelul cel mai înalt: mătuşa mea fiind în Italia, a primit o telegramă din partea Regelui Ferdinand, întrebând unde vor să-l înmormânteze şi răspunsul a fost: la Sinaia. El ţinuse foarte mult la reşedinţa din Sinaia, era locul lui de retragere, unde probabil a cugetat foarte mult, a scris ş.a.m.d. Şi mare a fost mirarea când s-a aflat că nu va fi înmormântat la Sinaia, într-un cimitir, ci că i s-au pus la dispoziţie doua chilii din Mânăstirea Sinaia, or se ştie că nu se înmormântau în mânăstiri decât capetele încoronate şi ctitorii. Mătuşa mea l-a solicitat pe arhitectul Petre Antonescu, care era foarte *en vogue* şi rămâne ca un arhitect ale cărui proiecte dăinuie, după atâtea zeci şi zeci de ani, şi a făcut acest mausoleu, iar icoanele, frescele înfăţişându-i pe Sfântul Dumitru şi pe Fecioara Maria, sunt făcute de Costin Petrescu, cel care a pictat fresca de la Ateneu. Piatra funerară, respectiv sarcofagul,

e dintr-o marmură din Grecia, trimisă de Venizelos, un om politic al vremii, foarte apreciat în colaborarea cu Take Ionescu.

—Toate acestea le ştiţi din familie, le auzeaţi în saloanele Casei Take Ionescu.

—Cum să vă spun, repet, eu nu am trăit exact epoca lui, dar am trăit epoca ’30-’40, cu percepţia unui tânăr care avea între opt şi nouăsprezece ani, şi sigur că se discuta cu personalităţile politice care tot veneau prin casă, cum erau Nicolae Titulescu, Elena Văcărescu, Nicolae Iorga, se discuta politică. Ce se discuta? Era un partid care dispăruse. Începuse dictatura regală.

—Partidul dispărut era partidul conservator.

—Partidul conservator, care, practic, aproape dispăruse, odată cu moartea lui Take Ionescu. L-a mai dus o vreme Filipescu, cred că un an, doi, trei, dar a dispărut. Cu dictatura regală, au dispărut toate partidele. Rămăsese numai Frontul Renaşterii Naţionale. În aceste edificii, şi la Bucureşti şi la Sinaia, se perindau personalităţi ale vieţii culturale, sociale, diplomaţi ş.a.m.d., se discuta în spiritul primului război mondial, al unei victorii foarte scump plătite, cu jertfă enormă de vieţi omeneşti, dar cu rezultatul României Mari. Se discuta într-un fel patriotic, dar nu naţionalist. Foarte des erau contacte cu Alexandrina Cantacuzino, care era o feministă cu foarte mari merite, ea şi-a pus umărul pentru construirea Monumentului de la Mărăşeşti, se discuta admirativ şi despre eroismul poporului român. Toate doamnele se aflaseră, în timpul războiului, pe lângă răniţi...

—Astea erau poveştile auzite de copilul Mircea Nasta.

—Le auzea şi le vedea, pentru că în casa mătuşii veneau oamenii care făuriseră aceste lucruri. Regina Maria a fost o figură absolut epocală a regalităţii noastre. În afară de faptul că era frumoasă, devenise foarte româncă, se implicase profund în viaţa societăţii româneşti. În timpul

războiului, a fost eroică. S-a dus printre bolnavii de tifos exantematic, la Iaşi, ş.a.m.d. Era o figură legendară şi venea în casa mătuşii mele. Şi aici, subliniez, ca un omagiu al Curţii Regale, după ce a murit Take Ionescu şi a fost înmormântat la Sinaia, Regina Maria venea de la Castelul Peleş, cu flori în braţe, o lua pe mătuşa mea, şi făceau câţiva paşi, între Vila Take Ionescu şi mânăstire. Se duceau la mormântul lui. Vedeţi, sunt nişte gesturi care nu pot fi uitate. Tot la Sinaia, în Casa Take Ionescu, erau amintirile omagiale, cele două fotografii, a Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria, în ţinuta lor de încoronare. Ei s-au încoronat în 1922, Take Ionescu murise, nu vă spun ce dedicaţii afectuoase şi pline de recunoştinţă erau cele ale Regelui Ferdinand şi ale Reginei, adresate soţiei marelui dispărut, în vederea exprimării mulţumirii şi omagiului adus lui Take Ionescu. Cu acest prilej, după moartea lui Take Ionescu, mătuşa mea a primit titlul onorific de *Doamnă a Palatului*. Doamna Palatului nu era o doamnă de onoare, era o cinste pe care o mai aveau numai soţia mareşalului Prezan şi Catherine Ghika, o doamnă cu merite deosebite morale. Şi acest titlu mătuşa mea, Adina, l-a purtat până s-a recăsătorit, cu Jean Korybut Woroniecki, un aristocrat polonez de mare calitate morală. Atunci, fiind purtătoarea unui nume polonez, a renunţat la acest omagiu, dar a rămas foarte legată de Curtea Regală, mai puţin însă de cea a Regelui Carol al II-lea, din cauza Elenei Lupescu. Exista o opoziţie a societăţii româneşti faţă de această legătură şi, dacă vreţi, mătuşa mea era într-un fel prost văzută de Regele Carol. A fost mereu în foarte buni termeni cu Regina Elena şi, în prima parte, când era mama proaspătă a Regelui Mihai, şi după ce a plecat din ţară, când o vedea în Italia, şi pe urmă, când s-a reîntors în ţară, ca Regină, relaţiile au fost foarte bune. O vedea, dar a durat relativ puţin, vreo şapte ani a fost toată perioada. Subliniez aportul şi rolul

Curţii Regale, care trebuie raportat la vremea sa, în contextul respectiv. Se fac multe sofisme când se desprind anumite aspecte din ansamblu şi se fac remarci, fie grosolane, fie răuvoitoare, mincinoase, legate de detalii care nu corespund epocii noastre, dar corespundeau perfect epocii respective. Curtea dăduse un prestigiu vieţii româneşti, de înaltă autoritate şi respect. Evident, Regele Carol al II-lea a adus unele prejudicii imaginii Coroanei, ca morală… lăsa de dorit, dar era socotit un om foarte inteligent şi cu foarte mult farmec. Din păcate, această calitate a fost folosită negativ. A făcut însă mult pentru cultură.

—Regina Maria venea în vizite neoficiale dar, în felul acesta, aţi întâlnit-o, în casa mătuşii.

—Nu, nu, eram prea mic. Niciodată n-am fost propulsat către aceste persoane. Eram la locul meu, aşa cum se cuvenea. Ce i-am „reproşat” eu mătuşii mele, Adina – reproşat e un fel de-a spune – a fost că, la posibilităţile de atunci, nu m-a trimis un an în Anglia, fiindcă această Anglie, după un an, îţi lăsa o amprentă pentru tot ce urmează în viaţă. Între timp, făcusem nouăsprezece ani, era începutul războiului, atunci nu s-a mai pus problema. A urmat comunismul.

—M-aş întoarce în primii ani ai intrării copilului Mircea Nasta în Casa Take Ionescu. Un copil nu este acceptat în salon cu ocazia unor vizite importante dar, în schimb, are acces liber în colţuri unde alţii nu ajung niciodată. În această casă cu multe atenanse şi cu mai multe nivele, existau colţuri pe care le-aţi descoperit şi le-aţi explorat?

—Da, da, este în Strada Atena un fel de donjon, un fel de turn, care pe mine m-a fermecat. E lângă seră şi se vede şi acuma, ca un turn de castel, care face parte din arhitectura exterioară, cu o chiuvetă mică, de unde se alimenta cu apă sera. Ei, nu vă pot spune ce farmec avea pentru mine acel semicerc, cu chiuveta aceea... Este drept că, la Bucureşti, n-am fost propriu-zis acceptat la

recepţii mari, dar mă aflam, poate, în spatele unei perdele şi vedeam tot, şi participam la toate preparativele. Ca să o primeşti pe Regina României nu era uşor, era o efervescenţă în casă! Îmi amintesc de audiţiile muzicale. Se făcea foarte multă muzică şi în Strada Atena. Salonul de muzică era o mică anexă a salonului mare, unde tronau două piane Steinway. Când văd la concertele internaţionale pianiştii cântând pe un pian Steinway, pe mine mă impresionează. Unul din piane a fost apoi dus la Sinaia, unde a înlocuit alt pian, dar a dispărut mai târziu. Se făceau audiţii muzicale, se aducea un cvartet condus de Teodorescu, mi se pare că făcea parte din filarmonica noastră. Ei, aceste concerte şi pregătirea lor le auzeam, „participam" în felul meu. La Sinaia aveam însă alt „statut", chiar dacă erau dejunuri sau dineuri foarte simandicoase şi cu persoane deosebite, era totdeauna un loc pentru mine şi aveam opt, unsprezece, cincisprezece ani. Seara se arborau rochii lungi. Îmi amintesc cum, odată, am stat cu Elena Văcărescu sub acelaşi acoperiş două săptămâni. O invitase mătuşa mea. Bine, nu interveneam în discuţii. Elena Văcărescu trăia la Paris, fusese oarecum exilată, venea din când în când în ţară. Cred că era în 1933, aveam doisprezece ani. Venise cu sora ei, Zoe Caribol, amândouă erau foarte inteligente, şi îmi amintesc că se vorbea în trei, mătuşa mea, Adina, cu Elena Văcărescu şi cu Zoe Caribol, se evoca momentul „idilei regale". Elena Văcărescu era o vorbitoare fermecătoare, iar eu stăteam jos şi ascultam. Ştiţi cum eram? Într-un salon mai e şi câte un căţeluş, aşa, care face parte din ambianţă. Făceam parte din ambianţă, nu strica să fiu acolo, făceam parte din atmosferă. În afară de această personalitate excepţională cu care am „coabitat" la Sinaia, îmi mai amintesc şi de alte persoane, ca Marie Flo (Florescu-Mavrocordat), Laetitia Ghika, Alice Sturdza, Nelly Catargi, devotata doamnă de onoare

a Reginei Elena, apoi diversele generaţii ale rudelor poloneze. Cu acestea am rămas foarte legat şi în anii comunismului, mă „adoptaseră”, considerându-mă ca făcând parte din familie. Poate că de două-trei ori n-am fost luat la masă, dar atunci mi se spunea să vin după masă. M-a acceptat pe lângă ea toată viaţa şi îndrăznesc să spun că a avut o mare influenţă asupra mea. A fost o afecţiune deosebită şi din partea mea.

—Cred că aveţi de acolo amintiri care vă încălzesc şi astăzi sufletul.

—Mi-e greu să aleg, dar una din nostalgiile mele de tinereţe e *ora ceaiului*… Această *oră* a dispărut, odată cu schimbările sociale. Era aproape un ritual. De obicei, stăpâna casei se ocupa de servirea ceaiului. Era foarte frumos servit, în ceainice de argint, ceşti de porţelan foarte fin. Câte o linguriţă de ceai pentru fiecare persoană, se folosea ceai englezesc *Earl Grey*, se opărea mai întâi ceainicul, apoi se golea şi se puneau linguriţele de ceai. Se lăsau să treacă trei-patru minute, apoi se turna puţină apă clocotită şi numai după alte două-trei minute se turna iarăşi apă clocotită. Niciodată ceaiul nu se fierbea, era o erezie! Se turna în ceşti esenţa, apoi apa fierbinte, din alt ceainic. Eu nu puneam zahăr, ci foarte puţin lapte. Pâinea prăjită sau cornurile calde de la Strasman (era o brutărie în Sinaia), cu unt şi dulceaţă de fragi… În funcţie de timp, ceaiul se servea în grădină, sub secularul arbore (el mai există şi astăzi), fie pe terasa descoperită, fie pe terasa acoperită, în zilele mai reci, în faţa şemineului din salon, unde ardea focul. Era un moment al zilei foarte plăcut.

—Cred că se făcea şi muzică.

—Ascultam adeseori, singur, discurile pe care le aveam la îndemână. Preludiile pentru pian de Rahmaninov, Variaţiunile simfonice pentru pian şi orchestră, de César Franck, la pian Claudio Arrau, apoi Fantezia pentru pian a lui Chopin. Dar

câteodată organizam şi eu mici audiţii muzicale pentru mai mulţi prieteni. Nadia Chebap şi Edmée Filip, fiica unui fabricant de viori din Franţa, soţia lui „Vasili”, Vasile Filip, un profesionist al viorii, elev al lui Enescu, ele ne desfătau la pianul Steinway, deseori. Se cânta mult Claude Debussy. Aveam şaptesprezece ani!

—Eraţi un copil care ştia să asculte. Şi muzica, şi pe oameni.

—Eram un copil extrem de sensibil, asta m-a deservit foarte mult în viaţă, mi-a fost foarte greu cu această sensibilitate, însă am învins-o şi am ajuns la concepţia că Dumnezeu îţi dă viaţă şi te pune în faţa unor situaţii uneori grele, foarte grele, prin care trebuie să treci, am trecut prin aceste încercări, ca toată lumea, de altfel, port recunoştinţă acestor încercări. E foarte curios, poate, dacă aş fi avut o viaţă lină şi în continuă ascendenţă, n-aş fi ajuns, din punct de vedere spiritual, la concluziile pe care le am astăzi. Viaţa nu e făcută numai pentru fericire, e foarte puţină fericire, viaţa este făcută să evoluezi din punct de vedere spiritual. Aici fac o paranteză: al doilea soţ al mătuşii mele, Jan Korybut Woroniecki, fost diplomat, care se retrăsese, era total antimonden, în schimb era un teozof, care m-a influenţat foarte mult prin discuţiile pe care le purtam în cele trei luni ale anului, când şi el şi eu stăteam încontinuu la Sinaia. Unchiul meu avea legături cu cercurile spirituale din Anglia şi S.U.A., unde publica în revistele de specialitate. Vila de la Sinaia era un loc absolut mirific pentru visările unui tânăr, pentru visările unui copil. Ce a ieşit din vise ştim cu toţii, dar eu n-am avut decât semnale, judecându-le acuma, de destin, ele m-au condus către lucruri pentru care sunt recunoscător. Cum sunt recunoscător şi pentru viaţa plină de încercări pe care au dus-o toţi în comunism, voi părăsi această lume cu o anumită evoluţie spirituală.

Pretind că nu îmi este frică de moarte, dar asta rămâne de văzut în ultimele momente.

—Deocamdată, reprezentaţi aici, pe pământ, toate neamurile despre care aţi vorbit şi, pentru a întregi, să zicem, portretul pe care l-aţi făcut acelor oameni, povestind despre casele şi lumea lor, aş vrea să stăruim asupra unui amănunt. Adina Woroniecka a reuşit o performanţă, ea nu a părăsit, în cei treizeci şi unu de ani pe care i-a trăit după 23 august 1944, casa ei de pe Şoseaua Kiseleff. E un miracol şi acesta.

—E un miracol. Ea a ţinut foarte mult la această casă şi, vă spun, a murit în onoare. Micul apartament pe care şi-l amenajase, era foarte frumos, avea două cămăruţe, una de zece şi una de şase metri, dar aranjate cu foarte mult gust. Erau ultimele vestigii ale unei vieţi. Câteva tablouri, o tapiserie pe un perete, accesul în curtea interioară, faptul că o plimbam, când voia, prin curte, a fost benefic pentru ultimele ei zile.

—Era un univers redus, dar era universul ei. I-au trebuit multă răbdare şi tărie ca să suporte atmosfera plină de tensiune din casa asediată de chiriaşii nedoriţi.

—A fost un destin, fără doar şi poate, şi a fost, în toată nenorocirea, un destin favorabil. Toată viaţa mea, acum, e numai recunoştinţă. Pe cei care nu cred în destin îi invit să creadă. În momentul când ai peste optzeci de ani, cum am eu, şi te uiţi înapoi şi vezi nişte lucruri absolut cruciale, cum ai pornit, cum n-ai părăsit ţara, nu s-a pus niciodată problema să părăsim ţara, nici eu, nici fraţii mei, deşi toată lumea a plecat, asta ţine de destin. Toate rudele noastre, verii primari sunt plecaţi şi probabil, dacă aş fi plecat din ţară, n-aş fi reuşit mult mai prost decât alţii, care au plecat. Nu s-a pus niciodată problema şi nici mătuşa mea nu şi-a pus problema să părăsească această ţară. A fost foarte încrezătoare, iar eu n-aş concepe să fiu înmormântat în alt pământ decât cel românesc, este

foarte curios. Nu mi-aş fi părăsit nici religia, chiar având vederi foarte largi din acest punct de vedere, că Dumnezeu este al nostru, al tuturor, dar eu sunt ortodox, nici măcar creştin catolic nu aş deveni, sunt creştin ortodox. Nu aş fi părăsit ţara şi nici copiii mei nu şi-au pus vreodată problema, iar soţia mea cred că s-ar fi prăpădit dacă s-ar fi despărţit de copii, chiar dacă ei ar fi reuşit foarte bine. Înţeleg lucrurile care se petrec în zilele noastre. Ceea ce se petrece este absolut inevitabil. Greutăţile care sunt mi le explic. Din păcate, nu toţi le înţeleg şi mai puţin sindicatele, care fac tot felul de greutăţi. Sunt foarte optimist pentru viitorul acestei ţări. Sper ca şi politicienii noştri, cei de la putere şi cei din opoziţie, să înţeleagă şi să-şi dea mâna în momentele cele mai grele. Se vorbea în casa mătuşii mele, Casa Take Ionescu, despre momentul intrării noastre în primul război mondial, când toate forţele politice au fost foarte unite. S-au adunat în jurul Regelui Carol şi al Regelui Ferdinand, ulterior, renunţând la supremaţiile lor politice şi au militat pentru ţară. Sper ca şi politicienii noştri actuali să înţeleagă momentele pozitive în care ne aflăm şi să se unească, să trecem acest hop şi să intrăm în Europa, în care am fost, de altfel.

—Aţi vorbit de mari români care veneau în Casa Take Ionescu, dar relaţiile cu străinii, atât de importante pentru Take Ionescu, lăsaseră urme? Străini, dintre cei care l-au apreciat atât de mult, mai apăreau?

—Îmi explic, în ziua de azi, că era un obicei ca şefii de partide, în vizitele oficiale, fie de miniştri, fie de oameni de stat, să ia legătura, întotdeauna, cu toate partidele. Atunci când veneau misiunile diplomatice în România, la mătuşa mea, Adina, ca văduvă de fost şef de partid, misiunile diplomatice depuneau cărţi de vizită. Asta însemna că doresc să intre în contact, că ei socot relaţia cu tine ca pe o poartă pentru viitoare relaţii. Protocolul cărţilor de

vizită s-a schimbat în zilele noastre. Dacă, înainte, cărţile de vizită se depuneau la domiciliile celor cu care urma să intri în viitoare relaţii, în zilele noastre, cărţile de vizită sunt oferite, reciproc, chiar în momentul întâlnirii într-un salon sau loc de afaceri. Înainte de comunism, toate marile misiuni diplomatice erau de primă mână în trecut, din occident către noi, şi dinspre noi către străinătate. De exemplu, să nu uităm că l-am avut pe Paul Morand ca ministru al Franţei la noi. Pe urmă, au devenit ambasade, dar, în tinereţea mea, erau legaţii, erau miniştri. Ministrul plenipotenţiar era Paul Morand, o figură a literelor franceze. Să nu-l uităm pe Jean d'Ormesson, membru al Academiei Franceze, care e fiul fostului ambasador al Franţei în România. Toate persoanele acestea erau în relaţia obişnuită a acestei case. Vizita nu era o chestiune pur mondenă, era o formă de contacte între naţiuni, m-a impresionat nespus de mult când, ascultând o emisiune de televiziune transmisă de la Academia Română, l-am auzit pe Jean d'Ormesson spunând: *Cum o să uit această ţară, în care au trăit Take Ionescu, Elena Văcărescu, Marta Bibescu, Brâncuşi*. Eu am rămas totuşi uluit, ambasadorul d'Ormesson nu l-a întâlnit pe Take Ionescu, a întâlnit numai tradiţia iniţiată de el şi a cunoscut-o pe mătuşa mea.

România era o ţară europeană, a fost europeană. L-am cunoscut pe Fabritius, ministrul Germaniei în România, avea copii şi ştiu că ne plimbam împreună cu mătuşa mea, cu Fabritius, cu doamna Fabritius, la Sinaia, şi cu copiii lor, bineînţeles. Pe urmă, erau Sir Reginald Hoare şi Lady Hoare, reprezentanţii Marii Britanii. Despre ea se ştia că e rudă cu Regina Angliei. Dau detaliile acestea numai ca să vedeţi ce oameni se trimeteau la noi. N-am să uit, la Paris, era ambasador Tătărăscu, la Londra, era Titulescu şi toţi miniştrii şi ambasadorii noştri erau oameni de cel mai înalt nivel. Era un corp diplomatic absolut de prima

mână, diplomaţii români plecau din ţară cu un vagon încărcat cu obiecte personale, mobile, covoare, argintărie, tablouri, ca să întregească interiorul ambasadelor cu lucruri personale, de valoare. Se cheltuia foarte mult şi din averea personală în aceste misiuni. Nu se făcea economie şi ţara era reprezentată aşa cum trebuie. Repet, la rândul lor, ţările europene şi din lumea întreagă îşi trimeteau oameni de prima mână în România. În toate casele oamenilor politici, pe vremuri, erau răspândite fotografiile diplomaţilor, ale personalităţilor politice cu care existau contacte. Dedicaţiile nu lipseau.

—Toate astea sunt legate de vechea Casă Take Ionescu. Dar casei de la Şosea i s-a spus tot Casa Take Ionescu, deşi cei care o locuiau se numeau Woroniecki.

—Casa din Kiseleff a avut o istorie, după părerea mea, oarecum tristă. Ea s-a numit, ca nume de circulaţie, Casa Take Ionescu, apoi Casa Avachian. Nici unul din aceste nume nu sunt corect atribuite: Take Ionescu a murit în 1922, iar între 1922 şi 1940 sunt 18 ani… Deci, Take Ionescu nu a locuit în ea, pentru a i se atribui acest nume. Casa Avachian a devenit în 1975, când a fost instalat aici Muzeul Avachian. Muzeul Avachian a funcţionat cam trei ani, apoi colecţia a fost mutată, din dispoziţia Elenei Ceauşescu, într-un loc comun cu toate colecţiile din Bucureşti, *Muzeul Colecţiilor*. Apoi, şaptesprezece ani, casa a fost închiriată pe valută unui organism străin, cred că era o societate sovietică, de-abia în 1994 a fost reinstalat muzeul.

—Casa ar fi trebuit să fie cunoscută în Bucureşti sub numele de Korybut Woroniecki, cum şi apare, de exemplu, în cartea de amintiri a pictoriţei Luli August Sturdza.

—Da, pentru că Adina Korybut Woroniecka şi Jan Korybut Woroniecki erau proprietari. Am asistat cu imensă plăcere la construcţia acestei

case. Eu n-am avut un astfel de prilej în viaţă, de a-mi construi o casă. Cred că este cel mai plăcut lucru posibil, mai ales în condiţiile în care se făcea aceasta cândva. Am asistat la toate pregătirile. În primul rând, îţi chemai un arhitect şi îi spuneai ce vrei, iar arhitectul, pe parcursul a săptămâni, a luni de zile, îţi prezenta planurile, cu desene, cu materiale, cu fotografii, cu tot felul de detalii, care îţi fac mare plăcere, atunci când îţi imprimi întreaga personalitate asupra unei case.

—Pentru că în componenţa unui asemenea demers intră şi stabilirea terenului, vă amintiţi ceva despre teren?

—Da, acest teren a fost cumpărat de la o doamnă Gănescu, care avea un teren foarte mare, acest colţ reprezenta, probabil, grădina. Casa Gănescu mai există şi astăzi, sub formă de grădiniţă de copii. Este în spatele vilei noastre, pe Şoseaua Kiseleff.

—Între micul palat ascuns în grădina din Strada Atena, şi acesta, copiat după primul, există, totuşi, nişte diferenţe.

—Da, casa din fundul curţii este exact ca aceasta, dar faţada ei este desfăşurată linear, în timp ce, pe Kiseleff, faţada este frântă, pentru că este pe un colţ. Evident că imobilul s-a deteriorat, dacă nu este bine întreţinut, nu mai arată a ceea ce a fost. Practic, acest edificiu este copia unui mic palat, *Palazzino*, din Florenţa, şi, pe bază de desene, de fotografii, s-a adaptat acest *Palazzino*, în ceea ce se vede.

—Atât de mult îi plăcuse prinţesei Woroniecka modelul, încât l-a repetat pe Kiseleff.

—Pe vremea tinereţii mele, la toate casele ce urmau a fi construite se punea „piatra fundamentală”, oficiindu-se o mică slujbă religioasă, o sfeştanie. Participau muncitorii de pe şantier şi câţiva membrii ai familiei, cei mai apropiaţi, se făcea o slujbă religioasă şi, în temelia casei, se punea un ban, îmi aduc aminte că au fost

zidite una sau două monede de aur, cu un mic înscris într-un tub de sticlă, pe care ne-am semnat şi am scris câteva cuvinte. Acest înscris există acolo, în temelie, iar sfeştania era pentru a păzi, pentru a da o anumită spiritualitate edificiului care se va construi. Îmi aduc aminte că am venit de la şcoală, eram încă la şcoală, era o zi de mai foarte frumoasă, s-a făcut sfeştania şi s-a pornit şantierul.

—Aţi urmărit îndeaproape activitatea şantierului?

—O să dezvolt partea aceasta, felul în care se lucra în trecut şi la ce nivel. Casa reprezenta un apartament cu două dormitoare, cu două săli de baie, cu un hol monumental, scara în special, o sufragerie şi un salon. Restul erau camere pentru personal, cămări, un dressing room. Nu era o casă foarte luxoasă pentru că materialele care s-au folosit au fost relativ modeste, nimic preţios, fiindcă nu existau bani şi era începutul, pregătirea de război, a fost foarte greu de realizat. Fierul, betonul erau raţionalizate. Casa era gândită pentru un cuplu. Partea de recepţie era foarte mare.

—Dar în adâncime, de exemplu, pivniţele? Se obişnuiau pivniţe adânci, poate pe locul acela fusese dinainte vreo pivniţă.

—Nu, este curios că nu are pivniţă, are un singur loc pentru instalaţia caloriferului şi două cămări, unde se puneau zarzavaturi. Pivniţă, nu. Casa este construită direct pe pământ.

—Dar la cealaltă extremitate, podul, cum era tratat tot ce e sub acoperiş? Acoperişul este plat, după cum îmi amintesc.

—Da, podul, ce se vede din afară, adică ultimul nivel, este un mic apartament. Chiar în timpul construcţiei, s-a hotărât ca din pod să se facă, pe partea dinspre Şoseaua Kiseleff, un apartament, puţin mansardat. A rezultat un mic apartament încântător, iar în partea dinspre Strada Arhitect Mincu erau o spălătorie şi odăile pentru personal. În acest spaţiu modest, puţin transformat, a locuit

restul vieţii familia Avachian. Prin suprimarea unor pereţi, a devenit un spaţiu foarte frumos, amenajat cu obiecte de valoare, multă pictură.

—Când a apărut aici familia Avachian? Când a început politica aceea cu chiriaşii trimişi cu repartiţie, îndesaţi unii peste alţii?

—Familia Avachian, în toată drama acestei case, am mai spus, a fost salutară, pentru cea care locuia în casă, Adina Korybut Woroniecka, dar şi pentru mine, care mă ocupam zi de zi şi, uneori, şi de cinci ori pe zi, dacă era nevoie, de îngrijirea ei. În anii precedenţi, în timpul coabitărilor, sarcina mea era mult mai greu de îndeplinit. Fie că eram apostrofat, înjurat, fie că mi se interzicea chiar intrarea în imobil. Când a venit aici familia Avachian, s-a terminat cu drama acestei case, cu certurile, cu procesele, cu agresiunile fizice ş.a.m.d. Familia Avachian a adus un calm, o colaborare între ei şi mătuşa mea, şi mie însumi mi-a ajutat folosit enorm.

—Muzeul ocupa practic vreo patru-cinci încăperi la parter, socotind şi antreul, şi nişte debarale, iar sus, încă vreo două-trei camere. Casa, însă, e mult mai mare.

—Da, casa nu era folosită integral. După părerea mea, cred că era folosită cam patruzeci-cincizeci la sută. În orice caz, Colecţia Avachian era mult mai mare şi s-ar fi putut extinde. Deci, casa nu era folosită integral ca muzeu, cum este Casa Melik. Nu era o casă cum este Colecţia Zambaccian, cu lucrurile donatorului. Foarte multe obiecte rămâneau în depozit. Pe urmă, casa a fost practic mutilată, faţă de cum a fost concepută. S-au închis terase, s-au închis băi. Între salon şi hol exista o foarte frumoasă *uşă spaniolă*. Uşa spaniolă se caracterizează prin nişte bare strunjite, se putea vedea prin ea, şi intra în perete. A fost un lucru foarte greu de realizat, culisarea între doi pereţi. Fusese foarte greu de introdus. Am văzut că a fost desfiinţată de „specialiştii" care au aranjat

spaţiul pentru colecţie, arhitecţi, decoratori, deşi mergea perfect, într-o casă în stil florentin, şi s-a înlocuit cu o uşă obişnuită, care nu-şi are nici un fel de sens. Era o practică a epocii comuniste de a distruge sau a îngroşa devizul transformărilor. Pe urmă, sufrageria avea ceva foarte frumos şi original, o masă de piatră şi două console de piatră. Acesta era mobilierul sufrageriei, restul erau nişte scaune. Nu puteau încăpea mai mult de paisprezece persoane. Pe cele două console, se punea foarte multă argintărie. Cred că mai există consolele. Masa a fost desfiinţată. Era un *triclinium*, copiat tot dintr-o casă din Italia. Masa era foarte frumos ornamentată, cu o piesă, un fel de tavă imensă, un *surtout de table*, care acoperea mijlocul mesei. Deşi masa era de piatră, asta făcea o impresie extraordinar de bogată. Pe această „tavă” imensă erau plasate păsări din argint, iar în mijloc era un pocal de argint. Această piesă fusese dăruită lui Take Ionescu de Lloyd George, Primul Ministru al Angliei între 1916 şi 1922. Scaunele din catifea roşie precum şi cele câteva tablouri şi covoare ce erau aşternute în jurul mesei contribuiau de asemenea la aspectul foarte elegant al sufrageriei.

—Piatra mesei, ce fel de piatră era?

—Era o piatră veritabilă, fiindcă pereţii erau imitaţie de piatră, scara, la fel, imitaţie de piatră, nu existau bani, ca să se pună chiar piatră sau marmură. Cele două şeminee, din hol şi din salon, erau foarte frumoase, din travertin, făcute cu lucrători italieni foarte, foarte buni. Mai întâi, ţi se prezentau mai multe desene şi îţi alegeai modelul dorit. În fine, cel care-şi construia casa era încontinuu întrebat şi, pe parcurs, se ajungea să fie creată casa visată.

—Şi mai avea, pe dreapta, cum priveşti dinspre hol, nişte ferestre mari, care dădeau spre *patio*, dar, pe peretele din fund, sunt trei mici ferestre, cu colonadă şi cu vitrouri.

—Da, cu vitrouri. Acolo se mergea în curtea interioară, unde erau practic dependinţele, dar şi acel *patio*. Era o terasă cu arcade, acoperită, care forma galeria unde fusese expusă pictura lui Hrand Avachian. Grădina era extrem de simplă. Avea nişte dale de jur-împrejur, la mijloc era gazon, cu un foarte mare vas, cum erau pe vremuri, de la Rüffer, în care creşteau muşcate roşii, mai era o bancă italienească, de piatră, iar pe un alt colţ puseseră fântâna, desenată chiar de Jan Korybut, *oncle Jean*, cu apa căzând dintr-un nivel în alt nivel.

—Dincolo era numai o piatră de fântână, în curtea cea veche din Strada Atena.

—Acolo era o piatră de la o fântână autentică, în mijlocul curţii şi cu foarte multe muşcate. Această sobrietate definea în fond un perfect gust. În casa asta nu era nimic ostentativ. Nu erau multe lucruri. Erau pereţii acoperiţi cu tablouri, erau covoare foarte frumoase, un *Aubusson* enorm în salon, câteva mobile, semnate, cum şi canapele şi fotolii foarte comode. Pe urmă, erau foarte, foarte multe obiecte frumoase, fie pe mese, fie pe şemineu, foarte multe fotografii, oarecum legate de istoria României, de istoria vieţii mătuşii mele, ca soţia unui om de stat român. Erau suverani, erau mareşali, în orice caz, dădeau o notă de *istorie*, o notă de trecut, de spiritualitate, pot să spun chiar…

—Desigur, aveţi şi amintirea unor întâmplări trăite în această casă în vremurile ei bune.

—Am să redau câteva momente, pe care eu le consider semnificative pentru felul cum a fost impresionată tinereţea mea. Un eveniment important a fost întoarcerea în ţară a Reginei Elena, a Reginei Mame. Cortegiul… în caleaşcă, în trăsura trasă de opt cai, împreună cu Regele Mihai, ea a trecut de la Gara Băneasa către centru, pe Şoseaua Kiseleff. Sigur că se cunoştea dinainte traseul, şi mai multe persoane au cerut voie să privească acest cortegiu din casa noastră, de pe

terasa care există şi astăzi… A fost un moment înălţător, fiindcă mătuşa mea fusese legată de Regina Mamă înainte de exilul ei şi, de aici, plăcerea de a putea trăi acest moment istoric, care era foarte semnificativ. După aceea, a fost un dejun, cu toate cele douăzeci-treizeci de persoane care fusesem pe terasă. Evident, s-a discutat numai problema revenirii acestei figuri regale, care nu a făcut rău acestei ţări, cu siguranţă, nu a făcut rău. Despre familia regală, dacă nu este judecată legat de epoca respectivă, se fac tot felul de sofisme, că a supt sângele poporului, că au fost foarte bogaţi, că au consumat foarte mult… Au consumat mult mai puţin decât a consumat familia Ceauşescu. Mă refer la faptul că… ştiu că Ceauşescu avea în fiecare judeţ o reşedinţă, că a fost vilă, că a fost palat, nu ştiu. Familia regală a fost o familie care dădea acestei ţări un prestigiu deosebit şi era un etalon de valoare. Un alt moment pe care mi-l amintesc a fost un Paşte, cred că în 1941, un Paşte catolic, unchiul meu, Woroniecki, era catolic, când au fost primite, ştiu şi eu, zece, douăzeci, treizeci de persoane dintre refugiaţii polonezi; să nu uităm că, în 1939, polonezii s-au retras în bună parte prin România şi, cei care n-au plecat către Statele Unite şi Anglia, au rămas în România. Era un grup de polonezi care, sigur, îşi pierduseră casa şi familia, şi au fost invitaţi să petrecem Paştele împreună. Şi îmi amintesc că Monseniorul Vladimir Ghika, faţă bisericească de mare prestigiu, un om de mare cultură şi o personalitate spirituală deosebită, ne-a binecuvântat bunurile pascale. A fost o atmosferă absolut înălţătoare şi, pentru mine, de foarte mare înălţare spirituală. Monseniorul Ghika a murit în închisoare, prin anii 1952-1954, nu ştiu cum, dar ştiu că a murit fiind închis… Mi-am dat seama de înalta lui personalitate târziu, când, mergând în străinătate, în ultimii zece ani, am avut de citit nişte lucrări pe care, fie maici catolice, fie preoţi catolici, le-au scris despre el. Era o personalitate

nu numai românească, era o personalitate catolică internaţională de înalt nivel.

—Aţi evocat câteva momente fericite din istoria acestei case, aţi pomenit şi de acei mulţi ani de distrugere, de adâncă tristeţe. Au fost şi câteva momente de cumpănă…

—Da, în primul rând, în 1940. Casa a fost gata prin septembrie şi, în noiembrie, a venit cutremurul, care a devastat tencuielile. Casa este foarte solidă şi foarte bine făcută, totuşi, pe suprafeţe foarte mari, tencuiala a căzut şi a trebuit, într-o lună, o lună şi jumătate, să se refacă. Pe urmă, să nu uităm momentul politic european, mondial, era pregătirea războiului, a fost răpirea Transilvaniei, a fost răpirea Basarabiei, începutul războiului care, inerent, ne întrista pe toţi cei care trăiam în ţară, toţi aveam fie rude, fie prieteni pe front, au fost victime omeneşti, au fost morţi şi, în general, evenimente politice de mari frământări. A fost rebeliunea legionară şi se ajunge apoi în 1944. Deci, între anii 1940 şi 1944 a fost epoca de aşa-zisă glorie a casei, dar atât de umbrită de evenimentele internaţionale şi de război, şi de tot ce a urmat, iar din 1944- ’45-’46, se profila calvarul, rechiziţionarea spaţiilor şi atribuirea lor altor persoane, oameni de tot felul, coabitarea. Coabitarea am trăit-o şi eu, cincisprezece ani, este un lucru ce ţine de violarea intimităţii celei mai apropiate a omului. Eu am trăit asta, nu am fost în procese, nu am fost în conflicte, dar a fost îngrozitor de greu de trăit. Casa asta nu se prea putea împărţi, fiindcă erau două dormitoare, cu două băi şi cu o parte de recepţie foarte mare. Ei bine, s-au luat încetul cu încetul diverse spaţii, cu gătit pe culoare, cu diverse conflicte, dacă vreţi, încerc să fiu obiectiv, nici cei care veneau în casă nu aveau vină şi nici cei care locuiau în casă nu aveau nici un fel de vină, au fost momente, în ani de zile, absolut dramatice, adică violenţă fizică, violenţă verbală, agresiuni, asediu, asediat în casa

ta, fără a putea să ieşi din casă. Eu aş spune, un fel de asasinat moral. Această stare a durat între 1947 şi puţin înainte de 1975. În momentul în care casa a fost destinată Muzeului Avachian, timp de un an, un an şi jumătate, Adina Korybut Woroniecka a trebuit să suporte, stând înghesuită într-o singură cameră, un zgomot înnebunitor, fiindcă toată feroneria casei, tot fierul forjat pentru ferestre a fost făurit în holul casei care, fiind mare şi gol, răsuna îngrozitor, închipuiţi-vă, să suporţi opt-zece ore pe zi, timp de un an de zile, un atelier de fier forjat.

—Dar care era condiţia legală a casei?

—Casa nu a fost naţionalizată prin legea naţionalizării, care cred că a apărut prin 1952, ea a fost luată prin 1959, deci şase-şapte ani mai târziu. Mătuşa mea s-a zbătut şi a căpătat-o înapoi, dar a fost din nou naţionalizată, în două-trei luni. Ce se întâmpla, nu intra în legea naţionalizării, care oricum n-a fost respectată, fiindcă era o casă în care locuiau ei şi nu mai aveau altă proprietate, soţul ei era pensionar, aşa că nu ar fi intrat în nici un fel de condiţii ale naţionalizării. Aici a fost problema luptei de clasă, ea fiind văduva lui Take Ionescu, se ştia acest lucru, iar Take Ionescu era prost văzut de istoriografia epocii.

—Am observat, vizitând casa, pe când mai adăpostea Colecţia Avachian, o emblemă ca un scut, o mulură din ancadra-mentul unei uşi, iar pe hota şemineului din prima încăpere, am observat un alt semn. Este o cruce, care se sprijină pe o semi-lună, iar sub semilună se găseşte o stea în şase colţuri. Pare o stemă. Despre ce este vorba?

—Da, este simbolul familiei Korybut, stema reprezintă succesul cruciadelor asupra altor credinţe. Este stema familiei, ei au fost unii din regii Poloniei, iar în această familie Kory-but, prin domeniile pe care le-au avut, urmaşii au luat diverse alte nume în completare. Korybut Woroniecki era ramura din care făcea parte soţul

mătuşii mele, mai era Korybut Wiesnowiecki, ales rege al Poloniei la 1669, şi încă un Korybut, pe care nu-l mai reţin. Erau trei mari proprietăţi. Această familie a domnit în Polonia, cu însemnătatea istorică respectivă.

Unchiul meu fusese diplomat, avusese nişte posturi foarte interesante: Moscova, Petrograd, Washington, Paris, Londra şi, în ultimă instanţă, ar fi fost ministru plenipotenţiar în Japonia, post pe care l-a refuzat, pe la patruzeci-patruzeci şi cinci de ani, când s-a căsătorit cu mătuşa mea, în 1929. Era un om de o deosebită modestie, de o mare justeţe, un aristocrat, un filozof cu idei foarte, foarte speciale teozofice, cânta splendid la pian, una din plăcerile mele mari era când mă apropiam de casă şi, din curte, îl auzeam pe el parafrazând. Intram în holul cel mare şi îl găseam la pian. Era autodidact muzical, cânta nişte compoziţii absolut proprii, dar evident că se simţea înfluenţa lui Chopin. Îmi aduc aminte că începuse Gershwin să apară şi discutam cu el, îi plăcea şi Gershwin, din muzica modernă, şi Rahmaninov.

El a avut o foarte mare influenţă asupra formării mele spirituale. În special, când stăteam luni de zile la Sinaia, numai el şi cu mine, atuncea inerent, fără să fi făcut nici prozelitism în sensul ideilor sale teozofice, îmi spunea că viaţa nu era făcută numai pentru fericire, că viaţa pământeană e făcută să trecem diverse examene, cu foarte multe greutăţi, cu lucruri pozitive, cu lucruri mai puţin bune, şi că sunt încercări pe care Dumnezeu ni le pune în faţă. Trebuie să vă spun că el a trăit aceste momente foarte grele fără nici un fel de şovăire. Vă daţi seama că a prins, cred că a murit prin 1965, a prins şi el din calvarul acestei existenţe în casa cu viaţa la comun. Între altele, la un moment dat, partea de recepţie, unde a fost pe urmă muzeul, a fost închiriată unei şcoli de artă populară şi, ca să accezi la cei pe care doreai să-i vezi, trebuia să treci prin sălile de curs. Vă daţi seama ce

penibil era şi pentru cei care învăţau şi pentru cei care voiau să meargă la spaţiile locuite. Tot fumul de ţigară – se fuma, că era o şcoală de artă, de pictură – tot fumul se ridica. A fost îngrozitor de greu.

Celor care spun astăzi că e greşit a se înlocui o nedreptate cu o altă nedreptate, le-aş răspunde: nu, domnilor, nu a fost nedreptate, a fost chiar crimă. Asasinat moral. În afară de asta, foarte mulţi au murit prin închisori, şi nu numai din această grupă socială, ca nu spun clasă socială, au murit în închisori. Asta se uită astăzi mult prea uşor. Se uită de asemeni foarte uşor că România a fost o ţară pe un drum european bine bătătorit, o ţara cunoscută. Trebuie să vă spun un amănunt, în calitate de martor al căsătoriei mătuşii mele cu Jan Korybut Woroniecki, la Paris, pe actul de căsătorie, cine figurează? Figurează Louis Barthou, la vremea respectivă, ministru de externe al Franţei. Mai erau trecuţi Elena Văcărescu şi Arkisievski, însărcinatul cu afaceri al Ambasadei polone la Paris, diplomat care pe urmă a fost ambasador la Bucureşti. Iată şi aici o dovadă a relaţiilor noastre europene din trecut, este vorba de relaţiile pe care le aveau românii chiar şi pe plan personal.

—După ce Jan Woroniecki a murit, aţi rămas singurul sprijin al mătuşii. A fost o vreme când intraţi zilnic în această casă.

—Da. În anul 1975, cu ajutorul familiei Avachian, i s-a făcut un foarte mic apartament mătuşii mele, şi anume, fosta bucătărie şi fostul oficiu s-au transformat, adăugându-se o bucătărie şi o baie, într-un mic apartament. Deşi era paralizată şi avea optzeci şi şapte de ani, l-a aranjat după gustul ei. A mai trăit în acest spaţiu opt-zece luni. Ce a fost pozitiv pentru mine, am putut s-o îngrijesc cum trebuie, adică să intru şi să ies la orice oră din zi şi din noapte, să-i acord ajutorul. Am fost de asemeni ajutat şi de familia Avachian, cu multă bunăvoinţă. Adina Korybut Woroniecka

s-a stins din viaţă la 4 august 1975, am predat cheile Muzeului de Artă Naţională.

După un proces ce a durat zece ani, hotărârea de retrocedare a fost dată la Strasbourg.

—O victorie târzie.

—Destinele oamenilor sunt legate, fără îndoială, de case. Tot aşa, putem spune că şi casele au destinul lor. Bucuriile, greutăţile, naşterile, morţile, satisfacţiile, înfrângerile şi biruinţele, binele şi răul, toate sunt trăite în casele respective.

În casa din Şoseaua Kiseleff momentele pozitive au fost de scurtă durată. Dezmembrarea României Mari, apoi războiul cu toate sacrificiile omeneşti şi materiale, apoi comunismul, toate acestea au contribuit la multă suferinţă, trăită din plin, multă nedreptate şi umilinţă. A fost o casă cu multă tristeţe, a fost o casă nefericită.

—Şi totuşi, şi totuşi…

Cu Constantin Ottescu, în Strada Spătarului, nr. 1

Suntem într-o insulă din arhipelagul Bucureşti, ţărmurită de Bulevardul Carol, Strada Spătarului, Strada Pictor Rafael Sanzio şi Strada Armenească. Toate denumirile, în afară de Rafael, sunt încărcate de istorie bucureşteană. În arhitectura atât de amestecată a Bucureştilor, acest colţ ne apare unitar. Sunt câteva blochausuri, cam de aceeaşi vârstă, construite între anii ’30 şi ’40 ai secolului trecut, XX. O singură clădire este mai veche, mai apropiată de începutul secolului 20, la colţul dintre Spătarului şi Rafael. Are câteva etaje, totuşi, şi o placă de marmură care vorbeşte despre cel mai important dintre locatarii ei, fizicianul Constantin Miculescu. Pe partea dinspre Strada Armenească, există clădiri pomenite în tratatele de arhitectură, un bloc semnat de Marcel Iancu, un altul, de Jean Monda, pe un al treilea imobil descoperim din nou o placă memorială, pentru că acolo a locuit matematicianul Grigore Moisil. Una dintre clădiri apare în romanul *Intrusul*, de Marin Preda, ca adresă a personajului inspirat de actriţa Sorana Ţopa, locatară, cândva, a acestui bloc cu vedere spre turlele Bisericii Armeneşti. Pe partea dinspre Spătarului a patrulaterului, există o casă semnată de arhitectul George Damian. Fiecare dintre aceste clădiri are o istorie, dar, despre începuturile lor, cel mai bine ne poate lămuri un locatar de vază al blocului de pe Strada Spătarului, numărul 1, scriitorul şi pictorul Constantin Ottescu, profesor de matematică, membru al Jockey Clubului, bucureştean absolut.

—Domnule profesor, pentru dumneavoastră, povestea acestor case este o poveste de familie. Cât de departe trebuie să vă întoarceţi în timp,

pentru a creiona istoria acestui loc precis delimitat?

—Aş începe cu casa despre care dumneavoastră spuneţi că este scoasă din stilul blocurilor actuale, aflată în colţul Străzilor Spătarului şi Rafael, casa savantului Constantin Miculescu, fizicianul român care a calculat cu două zecimale exacte echivalentul mecanic al caloriei, iar experienţa lui a ajuns să fie descrisă în manualele de fizică de liceu franţuzeşti. O mare personalitate! Noi putem spune că, prin alianţă, ne înrudim cu familia Miculescu, sau ne-am înrudit, pentru că, din familia lui, nu mai ştiu să trăiască urmaşi.

—Dată fiind vecinătatea, s-a produs înrudirea?

—El provine din Alexandria, ca şi Noicii. Şi, după aceea, s-a instalat la Bucureşti. A avut o proprietate la Şuici. Şi una din fiicele lui s-a căsătorit cu un Hristodorescu şi a avut un copil, mi se pare, Radu, iar Hristodoreştii sunt aliaţi cu Noicii, să zicem aşa. Bunică-mea, Teodosia, era născută Hristodorescu şi s-a căsătorit cu bunicul meu, Paraschiv Noica, omul care a făcut blocul de pe colţul Străzii Spătarului cu Bulevardul Carol. Deci, am început povestea cu clădirea care diferă prin stil de celelalte din acest grup. Cândva, pe aceste locuri, erau două case, într-o singură curte.

—Pe tot spaţiul despre care am vorbit?

—Da. Două case, cred. Memoria mea poate sămi joace feste, pentru că, atunci când casele au fost dărâmate, ca să se facă acest bloc, eu aveam patru ani. Bunicul meu a parcelat lotul, a păstrat numai locul pe care s-a construit blocul unde ne aflăm, şi-n blocul de aici au stat copiii lui. A făcut-o pentru copii şi pentru nepoţi.

—Aţi locuit aici de la început.

—De la patru ani, locuiesc în blocul ăsta, dar m-am născut în locul acesta, adică în casa veche, de care îmi amintesc foarte vag, foarte vag. Ţin minte că mi-a părut foarte rău când au dărâmat-o şi m-am uitat cu mare tristeţe la o căruţă cu cai, care

transporta nisip pentru temeliile blocului. Un cal murg şi un cal vânăt, asta ţin minte, pentru că pasiunea mea pentru cai a fost înnăscută. Moştenită pe două părţi. Pe de o parte, de la un unchi de-al tatălui meu, care era profesor de pictură şi gimnastică, un pictor, Scarlat Negrescu. De altfel, am aici autoportretul lui, în rama aceea ovală.

—Un ulei întunecat de vreme.

—Da. Şi stilul în care e făcut îşi spune vârsta…

—Cât de vechi să fie?

—Dinainte de 1900. Unchiul Scarlat era un mare sportiv şi un tip pitoresc. Dimineaţa încăleca, făcea un tur călare…

—Unde locuia?

—Nu locuia pe-aici. Era un tip atletic, monosilabic. Pleca, de exemplu, la vânătoare, vara. Şi se întorcea prin septembrie. *Unde ai fost, Scarlat*? Răspuns sec: *În Turcia*. Îl priveau uimiţi. *Păi, bine, ai plecat la vânătoare. Credeam că te întorci mâine, a doua zi*, spunea nevastă-sa. *Păi, am luat un caic turcesc şi m-am dus, că se poate vâna şi în Turcia*. Ăsta era omul. Mai avea şi o doză de romantism. De exemplu, văzându-şi, la un moment dat, o fostă iubită, în faţa unei vitrine, şi auzind ce vorbea ea cu interlocutorul, a dedus că se va duce seara la un restaurant. Şi la restaurantul ăla s-a dus şi el, a stat sub o pălărie mare, cu boruri, şi toată seara a pus să-i cânte numai cântecele care îi plăceau ei. Şi doamna se uita foarte agitată în toate părţile. Nu l-a văzut. Lui, atât i-a fost de ajuns. A plecat acasă, după aia, cu borurile pălăriei lui mari trase pe ochi. De altfel, ideea pălăriilor astea mari a moştenit-o şi unchiul meu, Ion Nonna Otescu. Acolo este portretul lui. O caricatură.

—Compozitorul.

—Compozitorul. Caricatura e făcută de Teodorescu-Sion.

—Am observat că Oteştii nu îşi scriu numele toţi la fel. Tatăl dumneavoastră şi dumneavoastră, fireşte, vă scrieţi numele cu doi de *t*, Ottescu, în timp ce numele compozitorului e scris peste tot cu un singur *t*.

—Superstiţiile sunt o boală molipsitoare. Tata a fost un timp secretarul lui Niculae Titulescu. Titulescu era foarte, foarte superstiţios. Tata, trăind în preajma lui, s-a molipsit. Or, numele lui, Nicolae Otescu, avea treisprezece litere! Pe de altă parte, în ascendenţa tatei, se pare că numele nostru ar fi avut iniţial un dublu *t*. Scriere la care tata a revenit: a început să scrie Ottescu cu doi de *t*. Aşa suntem şi în acte. În plus, tata avea impresia că numărul 5 îi este favorabil. Şi atunci, toate cărţile lui au apărut sub numele Nicolae I. Ottescu. Acum, suma literelor era 15, deci, multiplu de 5!

—Deci, o semnătură trecută din tată în fiu.

—Pe ramura noastră! Începând cu tata, Nicolae Ottescu, continuând cu sora mea, Ioana Ottescu şi cu mine, noi semnăm aşa. Bunicul meu, profesorul de matematici Ion Otescu, unchiul meu, compozitorul Ion Nonna Otescu, şi fiul lui, inginerul Ion Otescu, semnau cu un singur *t*.

—Odaia dumneavoastră, cu ferestrele chiar pe colţul dintre Strada Spătarului şi Bulevard, foarte luminoasă, e o adevărată pinacotecă. Multe lucrări sunt operă proprie şi le recunosc, în primul rând, după tematică: peisaje, pisici, flori…

—Şi cai!

—Şi cai! Şi este, mai ales, un peisaj bucureştean, care-mi place peste măsură, în mai multe variante.

—Casa de vizavi, de pe Bulevard.

—E un bloc în stil neoromânesc, şi este al unui arhitect care, şi pentru semnătura de pe casă, a ales o literă cu caractere vechi, de cronică. Ion Dinulescu se numeşte.

—Este foarte amuzant: un bloc cu patru etaje şi, totuşi, cu acoperiş sub formă de pălărie, cum erau

acoperişurile vechi. De altfel, la mansardă, acolo, a locuit o perioadă şi o rudă de-a noastră, o mătuşă care, săraca, a murit la cutremur.

—Din familia Noica?

—Din familia Noica era. O descendentă din ramura Văcărenilor, cei care au murit în primul război mondial, Emanoil Văcăreanu, genealogistul familiei Noica, mort în şarja de la Robăneşti. Numele de fată al mătuşii era Gabi Chiriacescu, căsătorită cu Bucşan, cu Pilu Bucşan, care era nepotul lui Octavian Goga, şi au murit la cutremur, într-un bloc care s-a prăbuşit lângă Biserica Popa Rusu. Sora ei era nevasta doctorului Ion Pavel, care a fost un mare specialist în ictere şi care şi el a locuit în cartierul ăsta, pe Intrarea Caragiale.

—Iar peste drum de Intrarea Caragiale, pe Strada Caragiale, este casa în care a locuit Mareşalul Prezan. Acolo se află acum o policlinică, numită astăzi Doctor Nicolae Paulescu. Iar clinica de nutriţie din aceeaşi clădire poartă chiar numele doctorului Ion Pavel.

—Şi, lângă el, într-un alt bloc, stătea profesorul de matematică Gabriel Thierrin, cel care purta numele pensionului Schewitz-Thierrin, aflat pe la 1900 pe Strada Scaunelor. El era rudă cu Ţiţeica. Dar să mă întorc la locurile de aici.

—Venind de la Alexandria la Bucureşti, familia Noica s-a instalat direct aici?

—În primul rând, familia Noica e greu de spus în ce spaţiu s-a instalat, pentru că mama a avut patruzeci şi şapte de veri primari. Să presupunem că jumătate erau Noici. Deci sunt foarte împărţiţi. Erau agricultori, stabiliţi, mai mult, în judeţul Vlaşca şi Teleorman. Ei au venit din sudul Dunării. Făceau comerţ cu vite. Dintr-o parte aduceau cai şi din ailaltă aduceau bivoli.

—Deci, se poate trage şi de aici pasiunea dumneavoastră pentru cai?

—Se poate. Asta e partea maternă a pasiunii mele pentru cai. Un Noica a fost unul dintre

fondatorii oraşului Alexandria.

—Alexandria, oraş relativ nou, proiectat după principii moderne şi singurul din ţara noastră care poartă numele întemeietorului, adică al Domnitorului care l-a gândit.

—Alexandru Ghica. Cu Alexandria a fost aşa: întâi, a fost proiectat să fie construit la confluenţa Vedei cu Teleormanul, dar cel căruia i s-au dat banii a fugit cu ei şi, atuncea, obştea agricultorilor, care voia să fondeze acest oraş ca să scape de anumite dări, l-a ales pe cel mai cinstit dintre ei, pe bătrânul Noica, Ghencu Noica. Şi, mai târziu, tatăl lui adoptiv i-a spus: *Uite, măi, ai făcut oraşul acesta şi astfel ai intrat în politică. Dar să fie pentru ultima oară*! Şi de atunci, în general, Noicii n-au mai făcut politică.

—Pe-al cui pământ a fost înălţat oraşul? Al statului?

—Nu ştiu. Au făcut o obşte, au cumpărat pământ şi au făcut oraşul. Cred că vară-mea, Sanda Stavrescu, o filologă care le ştie pe toate în amănunt, ar putea să vă spună. Şi, dintre aceşti Noici care au împânzit toată Vlaşca şi Teleormanul, bunicul a cumpărat casa asta, împreună cu o casă de pe Strada Sfântul Ştefan, pe care a vândut-o ca să facă blocul, unde şi-a adunat toţi copiii. Mama mea era una din fiicele lui şi s-a căsătorit cu scriitorul şi avocatul şi omul politic Nicolae Ottescu. Ezit când spun „omul politic”, fiindcă am impresia că politica nu-i plăcea prea mult. El era scriitor. Un scriitor foarte divers. Nu pot să nu lunec…

—În această direcţie…

—În direcţia tatălui meu.

—Mă gândeam, ascultându-vă, că, în încăperea asta în care ne găsim, el şi-a scris cărţile.

—Şi tot aici a şi murit. Aici a scris romanul *Homer*, aici şi-a scris memoriile. Dar *Homerul* l-a scris şi pe terasa din spate. Scria şi acolo. Există o terasă, în spate, spre curtea interioară. Volumul de

Zece nuvele, chiar aşa intitulat, cred că l-a scris mai devreme. Poate la Constanţa, când era rezident regal. În orice caz, *Hotel Rex*, amintirile din Constanţa, sunt scrise chiar acolo. Şi poate de acolo şi pasiunea asta a lui pentru mitologia greacă, pentru mare şi pentru tot ce era clasic.

—Pasiune pe care aţi moştenit-o, cum o dovedeşte poezia dumneavoastră.

—Nu, pe mine m-a convertit la mare nevastă-mea. Nevestei mele îi place mult marea şi cum la Mangalia există şi o herghelie de cai, şi caii îmi plac mie foarte mult, ne-am legat vacanţele de acele locuri.

—Înainte de a fi un bloc, aici era o grădină întinsă. Ce vi s-a povestit despre ea?

—Era un loc cu grădină. Se pare că era un loc unde puteau să stea şi cei doi cai de la trăsură, pentru că, pe atunci, cum are omul acum maşină, aveau trăsură. Bunicu'meu avea şi trăsură şi maşină. Şi, apropo de locul acesta, v-am povestit odată că exista obiceiul sau superstiţia că e bine ca un copil să bea lapte de la o singură vacă. Aşa că mi-au adus, când eram mic, pe Florica, o vacă Siementhall, de la Frăsinet, şi mi-au stabilit-o aici, în curte, trăia în curte. Numai că această vacă era obişnuită cu un spaţiu mai mare şi, când a găsit o dată poarta deschisă, sau o fi împins-o ea, aşa, cuminte, cu capul, a evadat vaca pe Spătarului şi… *Coană Lizo, coană Lizo*, au început să-i strige bucătăresei unii dintre vecini, *săi, coană Lizo, că a scăpat vaca pe Spătarului*!

—Erau vaci în Bucureşti… şi familia Negroponte avea una, pe Calea Dorobanţilor.

—Vedeţi, e foarte ciudată această potrivire sau nepotrivire a locului cu diferite amintiri. De exemplu, unul dintre caii mei, Roşcova, o ţin minte şi acum, a venit înhămată la căruţă, cu alţii, era un cal mic, un semiponei, şi s-a oprit în faţa porţii, aici, aşa cum era, înhămată la căruţa aceea de ţară, cu cinci cai înaintaşi, şi mărturisesc că, de

multe ori, când intru în bloc, îmi aduc aminte că pe locul ăsta, adică în dreptul canalului din faţa uşii, pe când aveam eu nouă ani, a venit şi Roşcova, iar vizavi, în faţa blocului aceluia cu pălărie antică şi cu utilităţi şi patru etaje moderne, s-a oprit un alt cal al meu, Rică.

Şi când mă uit vizavi, îmi dau seama ce înseamnă locul şi mişcarea. Cei care trec pe stradă nu pot să-şi dea seama că amintirile mele sunt legate de ceva fluid, care a trecut pe-acolo. Timpul este ceva foarte curios şi foarte rău! Nu are decât un singur sens.

—Dumneavoastră, matematician, spuneţi că timpul e rău?! Aş face o paranteză, legată de matematică. În patrulaterul acesta de blocuri, au trăit câţiva oameni de ştiinţă. Fizicianul Constantin Miculescu era dintr-o generaţie antebelică, a murit în 1937. Dar mai era…

—Grigore Moisil, pe Armenească.

—Dar vecin cu dumneavoastră, peste curtea interioară, care uneşte grupul de blocuri cu intrări pe patru străzi.

—Dintr-un punct de vedere, da, eram vecini peste curtea interioară. Dar, între aceste câteva blocuri, sunt mai multe curţi interioare. În ce sens ne învecinam, vă voi povesti o scenă: în ultimii ani ai regretatului profesor Moisil, când el era Preşedintele *Societăţii de Matematică*, am avut norocul să fiu secretarul general al acestei societăţi. De la noi din bucătărie se vedea geamul salonului Profesorului şi, de multe ori, când eram în bucătărie şi-mi aruncam ochii într-acolo, îl vedeam. Niciodată nu mi-a făcut semn, dar comunicarea asta s-ar fi putut face. Când m-am dus eu, odată, la el, bucuros că unul dintre prietenii mei, şi elevii lui, fusese numit profesor universitar, e vorba de matematicianul Constantin Popovici, nepoţii mei, Dan şi Nae, aşteptau în bucătărie (şi ei îl iubeau pe Constantin Popovici) şi voiau să vadă reacţia profesorului Moisil la vestea confirmării

unuia dintre elevii lui ca profesor. Şi a fost o bucurie foarte mare pentru toţi. Ei au privit ca la televizor şi amintirea asta mi-a rămas şi mie în minte, pentru că eu eram atunci acasă la Profesorul Moisil şi vedeam de acolo figurile blonde ale nepoţilor mei, care erau foarte tineri şi entuziasmaţi că prietenul unchiului lor a avut succesul să fie numit la Universitate, Profesor.

Altă amintire legată de profesorul Moisil: într-o zi îi dau telefon şi îl anunţ că suntem convocaţi la minister, pentru o şedinţă. *La ce oră trebuie să mergem*? mă întreabă Moisil. *Păi, la nouă dimineaţa*, i-am răspuns eu. *A, la nouă dimineaţa e prea devreme. Ce se discută*? I-am zis: *Păi, vor să ne desfiinţeze postul de contabil-şef, să trecem la contabilitate reunită a societăţilor de ştiinţe*. A insistat*: Şi asta ce înseamnă*? Am rezumat: *Asta înseamnă că ne iau banii pe care îi câştigăm noi din Gazeta Matematică, pentru a-i da la alte societăţi*. Zice: *Uite ce trebuie să faci atunci: ştii că academicianul Iorgu Iordan nu poate să-i sufere pe matematicieni. Şi spune-i aşa, că noi admitem lucrul ăsta, da' bineînţeles, pentru că fondurile sunt preponderent matematice, vrem un om în fiecare consiliu, al fiecărei societăţi, şi la limbi romanice, şi la literatură română, şi la istorie. Atuncea, prietenul meu cutare o să protesteze, bineînţeles. Atunci, unul dintre ceilalţi profesori, Alexandru Graur, o să protesteze la protest, şi o să iasă un scandal din care n-o să se mai înţeleagă nimeni şi noi o să scăpăm cu contabilul aşa cum e.*

—Organizarea şi exploatarea haosului.

—Da. Totul a fost foarte bine, numai că, la sfârşit, Constantinescu-Iaşi, care era preşedintele tuturor societăţilor şi care moţăise tot timpul, s-a trezit şi a spus: *Bine, atunci se face unirea, pentru că toate societăţile sunt de acord*. Dar nici o societate nu fusese de acord. *Da*, zice profesorul Moisil, anunţat de mine la telefon, *este vina mea*

că nu am ţinut seama de îmbătrânirea lui Constantinescu-Iaşi. Ia să vedem noi cum putem scăpa de ananghie. N-a mai putut scăpa, pentru că în anul acela nu s-a mai întors din Canada, viu, profesorul Moisil. Sunt lucruri multe de povestit.

—Proza tatălui dumneavoastră, nuvelele pe care le-am citit au adesea repere spaţiale legate de această zonă. Există un personaj pitoresc, o cucoană de altădată, care trăieşte pe Strada Armenească.

—Mătuşa Florica!

—Îmi închipui că locuia de partea cealaltă a curţii.

—Nu, cred că stătea mai jos, nu pe Armenească, asta a spus-o, în proza lui, tata, ci pe Spătarului, în nişte case mai vechi, unde, după ce şi-a crescut doi copii, creştea acum pisici şi doi baseţi. Pe basetul din nuvelă îl chema Zamfirică, dar ea îl poreclise Bridge, că avea formă de pod. Şi Bridge era foarte crai şi fugea de acasă, iar tanti Florica îl căuta pe la hingheri, în toate colţurile. Până la urmă, venea Bridge, săracul, acasă, bătut, chelfănit, slab şi spăşit. Tanti Florica dăruise pisicile, cu care nu se înţelegea Bridge, numai pentru ca să-şi păstreze câinele buna dispoziţie. Dintr-una din escapadele lui amoroase, Bridge s-a întors cu un pui de pisică în gură. Tanti Florica l-a adoptat şi puiul de pisică s-a numit Roşu. Eu l-am apucat pe Roşu. Pe Bridge nu mi-l amintesc, dar pe Roşu, da. Se mutase tanti Florica în blocul care are acuma, jos, magazinul Imperial, unde fusese înainte un fotograf. Pe Calea Moşilor, deci tot în cartierul ăsta. Şi tanti Florica a murit.

—Tanti Florica şi mai cum?

—Florica Baroncea. Dar ea s-a mutat şi din Moşilor, împreună cu o soră de-a ei, în blocul care avea Alimentara, din Bulevardul Carol. Cel cu gangul. Locuiau acolo alte rude ale noastre, din partea mamei.

Era doctorul Ermil Lăzeanu, radiologul acela renumit. A fost profesor universitar şi mama lui era sora bunicii mele. Tanti Miţi i se spunea. Unchiul Ermil Lăzeanu, profesor radiolog, se căsătorise cu Viorica Moş-Andrei, fata sau nepoata doctorului Nanu Muscel. Ale ei şi ale fratelui său, Gelu, erau casele grupate în jurul curţii interioare. La parterul acestei case funcţiona o alimentară, iar înainte de 1944, aici fusese mezelăria Rokhus, într-o parte, şi magazinul de coloniale şi delicatese Iulius Meinel, alături. Nepoata Viorică, doctoriţa Păunica Rosas, născută Moş-Andrei, a recuperat recent clădirea…

—Venind dinspre acest bloc spre Spătarului, mai sunt câteva case interesante.

—Nu ştiu nimic despre ele, dar în blocul următor a locuit compozitorul Ion Vasilescu.

—Cum vă amintiţi Strada Spătarului evoluând în timp? Au dispărut şi au apărut sub ochii dumneavoastră mai multe case.

—Din blocurile construite aici, nu mai ştiu decât despre blocul de alături, de la numărul 1 A.

—Cel construit de arhitectul George Damian?

—E locul vândut de bunicul meu unui ginere de-al lui Miculescu, avocatul Nicolae N. Stănescu, însurat cu tanti Luli, născută Miculescu. Şi ei au dat locul, în schimbul unui apartament la etajul întâi. Blocul a fost construit în 1944. Iar în blocuşorul de vizavi, din Spătarului 6 A, a locuit marele profesor Sanielevici, al cărui fiu mi-a fost elev la Şcoala Germană. Un băiat foarte bun şi drăguţ.

—Despre ce alt bloc mai ştiţi?

—Despre blocul Prahova, aflat peste drum, pe Bulevardul Carol. Credeam că a fost construit de arhitectul Ciulley, Liviu Ciulley, tatăl actorului. Se caligrafiază cu doi de *l* şi cu *y*. Dar e făcut de Enzo Canella şi de Constantin Jojea. Sunt iscăliţi pe clădire, iar antreprenor a fost inginerul Aurel Ioanovici. Tatăl meu era foarte bun prieten cu

inginerul constructor, şeful marii antreprize Sonaco.

—Blocul dumneavoastră, ce arhitect l-a făcut?

Tot Ioanovici a fost cu antrepriza, dar arhitectul propriu-zis a fost Dem Săvulescu, care s-a şi mutat în casa asta şi a stat aici, la etajul IV, până a murit. Era căsătorit cu o franţuzoaică şi, după moartea lui, după câtva timp, doamna Fernanda, Madame Fernande, a primit voie ca, împreună cu fiicele ei, care şi ele aveau copii, să plece înapoi în Franţa.

—Antreprenorul Ioanovici a construit mult în Bucureşti, i-am întâlnit de mai multe ori numele.

—Era chiar o vorbă în oraş: inginerul Ciulley a construit cam o treime din Bucureştii acelui timp, inginerul Ioanovici, altă treime, iar ultima, a fost construită de toţi ceilalţi antreprenori la un loc. Aşa zicea lumea!

—Poate că ar fi interesant să luăm blocul dumneavoastră, etaj cu etaj şi să povestiţi cine, la ce etaj a locuit.

—Păi, să vă spun, la fiecare etaj stătea câte un copil al bunicului meu. La etajul întâi, stătea mama, cea mai în vârstă dintre cei cinci copii ai bunicului. Era căsătorită Ottescu, cu scriitorul Nicolae Ottescu, de care v-am vorbit. La etajul doi, stătea tanti Viorica, sora mamei, căsătorită Mavrianopol. Soţul ei era un renumit medic ginecolog, un universitar. Tanti Viorica a murit la 44 de ani. A fost o mare dramă pentru mine… Dar pot să spun că prima moarte marcată de sensibilitatea mea de copil a fost, la numai câteva luni de la construcţia blocului, moartea bunicului meu, Paraschiv Noica.

—Şi-a văzut casa înălţată…

—Da, imediat ce a terminat casa, a murit. Deci, după moartea bunicului meu, primul pe care l-au izbit Parcele, dintre copiii lui, a fost mătuşa mea, Viorica Mavrianopol, care are un fiu, acum medic la Piatra Neamţ, şi care încet-încet, prin familie, se trage iarăşi în Bucureşti.

La etajul trei, stătea cea de a doua soră a mamei. De altfel, etajele au fost date în ordinea descrescătoare a vârstei. E vorba de tanti Ortansa, căsătorită cu inginerul Stavrescu, unul dintre cei mai buni la suflet oameni pe care i-am cunoscut. Inginer de mare capacitate, şi el fost profesor la Politehnică. Un om întreprinzător. El este cel care a construit litoralul din punct de vedere electric, care a iluminat oraşul Oneşti, care a făcut sala de la Floreasca.

—Bazinul şi sala de atletism ?

—Da. Electrica de acolo. Şi a fost foarte complicat, pentru că, acolo, toată structura era de lemn. El a făcut şi Sala Polivalentă din Parcul Tineretului. Asta a fost una din ultimele lui lucrări. Era un om de o forţă şi o capacitate de muncă extraordinare. Şi bun cu tineretul. Totdeauna îi plăcea să ne aibă pe noi alături. A fost una din ultimele morţi în care simţeam această nedreptate a Parcelor, că omoară pe cineva care poate să fie atât de bun ca om.

—La ce vârstă ajunsese ?

—Era destul de în vârstă. În anul dinainte de moarte, a simţit lucrul ăsta şi s-a serbat. A adunat toată familia în apartamentul de la etajul trei şi şi-a sărbătorit nunta de aur acolo.

—Apartamentele seamănă între ele?

—Cele mari seamănă. Cu mici modificări, că cineva voia să aibă uşa mai deplasată, că avea mobilă de un anume fel… Dar, în general, seamănă.

—Înseamnă că, fiind câte două apartamente pe palier, unul era pentru familie, celălalt…

—De închiriat. Al doilea apartament, mai mic decât primul, era pentru închiriat.

—Era gospodăreşte făcută casa. Iar la etajul patru?

—Etajul patru… În apartamentul mic, de data asta, a stat la început Iacob Noica, agricultor, cel

mai mare dintre cei doi băieţi ai lui Paraschiv Noica, fiul căruia i-a lăsat moşia Frăsinet.

—Aşadar, avea locuinţă în oraş, şi alta, la ţară, la moşie.

—Da, cei mai mulţi aveau o locuinţă la ţară şi una în Bucureşti.

Păi, aici este chestia. Că pe mulţi agricultori i-a prins exproprierea la ţară şi acelora li s-au dat domicilii obligatorii. Iar cei care nu erau acolo, care au avut norocul să nu fie acolo, poate şi, într-un fel, cei care nu se ocupau atât de mult de pământul lor, aceia au scăpat. Dar cei mai buni…

—Unchiul dumneavoastră era aici sau acolo?

—Era la ţară. I s-a dat domiciliu obligatoriu la Câmpulung. Mi-a spus că a avut voie să se uite pe o listă şi, când a văzut că şi Dinu Noica şi alţii dintre verii lui optaseră pentru Câmpulung, a avut voie să-şi aleagă oraşul ăsta şi s-a dus acolo. A fost închis în vremea procesului acela care i s-a intentat lui Constantin Noica, proces tras dintr-o scrisoare către Cioran, şi condamnat la paisprezece ani de închisoare. În ’64, Iacob a fost eliberat, dar mai târziu decât a putut să-l aştepte mama, care a murit în 1963.

—Mama dumneavoastră, Maria Ottescu, sora cea mare.

—Da, sora lui de la etajul întâi.

—Au fost cele trei fete, până acum, şi un băiat.

—Şi acum, ultimul, Ion Noica. Este cel mai mic frate al mamei, unchiul Lolo, care şi el a avut domiciliu obligatoriu, a fost prins la ţară şi trimis, de data asta fără să i se mai ceară consimţământul, la Brad, în Transilvania. S-a îmbolnăvit acolo de cancer şi a murit şi el la patruzeci şi ceva de ani.

—Şi n-a mai apucat să vină în Bucureşti?

—A apucat să vină în Bucureşti, numai ca să se trateze. Dar avea domiciliul obligatoriu şi era foarte riscantă treaba. Fiul lui, un strălucit inginer, a emigrat ca să-şi trateze una din fiice, care s-a

făcut bine, de altfel, şi acum, cu alt nume, germanizat, trăieşte în Germania.

—Nume plecând de la Noica? Sau cum s-a germanizat?

—Unul dintre bunicii lui materni era neamţ. Şi-a spus Freiwald. A luat numele unui bunic al lui.

—Poate că e vorba de arhitectul Johan Freiwald, de la mijlocul secolului al XIX-lea, ce credeţi?

—Se prea poate, da, cred că aşa e.

—Cinci copii, cinci etaje.

—În afară de asta, a mai făcut un etaj pentru bunica mea. Şi parterul. Asta era partea care i-a revenit bunicii mele. Cinci copii, şase etaje, cu parter. Şi erau tot timpul împreună, toţi. Pot să spun că verii mei îmi erau ca nişte fraţi. Şi acuma sunt aşa.

—Şi, dintre aceşti veri, din această generaţie *de bloc*…

—Trăiesc toţi. Numai cea mai în vârstă, sora mea, a murit în anul 2000. Era cu zece ani mai mare decât mine.

—Ioana Ottescu.

—Da, Ioana Ottescu. A fost aşa: ea a fost prima născută. Cu cinci ani mai mic decât ea, a fost Şerban Mavrianopol, cu cinci ani mai mic decât el, eu. Deci, între mine şi soră-mea, erau zece ani. Şi după aia, la un an diferenţă, Sanda şi Andrei Stavrescu, şi Radu Noica.

Din partea tatei, îl mai am pe Ion Otescu, băiatul lui unchiul Nonna, ramura care îşi scrie numele cu un singur *t*, văr care a avut ultimul domiciliu în Bucureşti tot pe-aici, prin cartier, pe Strada Popa Petre.

—La celălalt capăt al Străzii Spătarului.

—Acum e şi el în Germania.

—Înseamnă că sora dumneavoastră a apucat să-şi trăiască din plin copilăria în casa cea veche. V-a povestit despre casă, despre grădină? Mă întreb ce copaci creşteau pe locul acesta…

—Erau castani, se pare. O alee cu castani, care începea de la poarta casei. Asta, oarecum, îmi aduc aminte şi eu.

—Poarta principală încotro dădea?

—Spre bulevard. Şi era o alee cu castani, pietruită cu nişte pietre cubice de culoare roz, dacă vreţi culoarea…

—Granit roz?

—Un fel de granit roz, culoarea ciorbei de lobodă!

—Era frumoasă culoarea…Şi pe vreme de ploaie!

—Ştiu, dar mie nu-mi place ciorba de lobodă. Mai mi-aduc aminte (eu eram mare amator de ciocolată cu lapte), că, stând odată la geam, într-o iarnă, am privit zăpada şi, pe unde treceau trăsurile, carele, maşinile, devenise zăpada ciocolatie. Zic: *Uite, asta e frişcă cu ciocolată*! Pentru mine, frişca cu ciocolată, e întotdeauna asociată cu zăpada. Cred că am şi încercat să mănânc zăpadă-frişcă, dar *ciocolată* din aceea n-am mai încercat să mănânc. Am fost ferit de experienţa asta.

—Şi imaginea cu bulevardul acoperit de zăpadă o aveţi de-aici, de la înălţimea etajului unu, sau este de pe când stăteaţi la fereastra joasă a casei vechi?

—Imaginea o am de pe când era casa. Bine, cred că era o casă destul de înaltă.

—Aveţi acte ale casei vechi? Sunt atât de pitoreşti…

—Cred că le are vărul meu, care este administratorul blocului. Fiul unchiului Grigore Stravrescu… de fapt, pe el îl chema Anghel, dar i se spunea Grigore Stavrescu, şi a murit ca administrator al blocului, el avea toate actele acestea, de tradiţie.

—Aşadar, la dumneavoastră, administraţia e mai simplă, pentru că rămâne în familie.

—Ba da, este totuşi o responsabilitate. Şi-l văd pe vărul meu, Andrei Stavrescu, cât se agită acum, că toate instalaţiile încep să scârţâie şi să se oprească.

—Ce altă lume a locuit în blocul acesta de-a lungul timpului, fără să fie rudă cu dumneavoastră?

—V-am vorbit de arhitectul Săvulescu. La etajul IV stă un mare om de suflet, doctorul Dima, care a îngrijit şi a închis ochii mamei mele, şi pe-ai lui Tanti Tansi, şi pe-ai surorii mele. E un om deosebit şi scrie versuri foarte frumoase. Fiul său, Mihai, care mi-a fost elev la Şcoala Germană, este acum un foarte bun arhitect! Şi mai sunt. Oameni drăguţi. De exemplu, regretatul dirijor Mircea Cristescu a stat aici, la parter.

—Şi tot acolo a locuit mai înainte scriitorul şi jurnalistul Tudor Vornic.

—Exact. Nu cel care a lucrat la televiziune. Acela era Vornicu. Tudor Vornic, împreună cu fata lui, Zaza, au primit de la mine un căţel brack, de la căţeaua mea. Şi erau nişte oameni foarte drăguţi şi ei. Zaza era o fată frumoasă.

—El a murit, iar ea, cu mama ei, a emigrat. Fac parte dintre oamenii care pleacă fără să se mai uite înapoi. Revenind la blocul Noica, între poemele dumneavoastră, am găsit unul care mi se pare legat de povestea casei. De altfel, intrând în odaia aceasta, am recunoscut câte ceva din recuzita poemelor. De exemplu, vasul acela de aramă, pe care l-am *văzut* mai întâi într-un sonet.

—*Decor modern*.

—Numai într-o casă în care se locuieşte de mult se poate trăi asemenea poezie. Şi mă gândesc să punem aici acest sonet.

—Aşa facem!

Decor modern

Mocheta a înlocuit covorul,
Apoi sofaua a plecat şi ea.

Pe urmă, lustra de aramă grea
*Nu ştiu cum şi-a luat din casă zborul***.**

În locul ei, săltând în unghi piciorul
O lampă de metal, ca barza, vrea
Să stăpânească în lumina sa
Combina, barul şi televizorul.

Pe locul unde-a stat ieri samovarul
Un fus de marmură-şi lungeşte varul
Cu nepătrunsul formei lui mister.

Şi doar uitat de vreme, într-o rână,
Fotelul, sub giubeaua lui bătrână,
Stă tolănit pe jos, ca un boier.

—Aş vrea să încheiem cu o imagine de perspectivă. Ca şi cum aţi privi de aici, din colţ, Strada Spătarului, şi aţi povesti cum vedeţi, în contextul oraşului, acest loc.

—Ei, vedeţi, aici e totul. Tatei îi plăcea denumirea asta. Şi să audă denumiri vechi. De exemplu, spunea tata de una din străzile care se numea înainte Strada Maidanul Dulapului. Şi zicea aşa: *Dacă mie mi s-ar propune să se numească strada asta, în loc de Spătarului, Nicolae Ottescu, nu mi-ar plăcea*! Şi e interesant că m-am trezit într-o zi, când dădeam să intru în casă, că sunt intervievat de un reporter de radio. Şi mi s-a pus o întrebare, cred că era o emisiune de umor, ce părere am eu, dacă Dan Spătaru îşi revendică strada, că ar fi toată a lui. M-a enervat faptul că reporterul a făcut similitudine între un nume de familie şi un titlu boieresc.

—Nu se ştie cine a fost spătarul după care s-a numit strada şi nici care i-a fost casa. Se pare că nu Casa Melik. Dar de puţul aflat ceva mai sus, la colţul cu fosta Stradă Aureliu, ştiţi ceva? L-au demolat nişte riverani, ca să aibă unde să-şi parcheze maşinile. I se spunea Puţul Spătarului.

—Nu ştiu. Cunosc numai câteva case din zonă, unde au locuit prieteni de-ai mei sau meşteri. V-am amintit de croitorul din casa mică, din piaţetă, care avea intrare şi prin Strada Franzelari, domnul Max Goldenberg. Făcuse ucenicie la Maistrul Perlmutter, croitorul lui Titulescu. Dar nu ştiu de unde vine fântâna care se găsea acolo, în mijlocul micii piaţete. Tot pe acolo, în blocul unde locuieşte acum maestrul Radu Beligan, stătea un coleg de-al meu, Mihnea Clococeanu.

—Mai sus, pe aceeaşi parte, e casa familiei Sfinţescu.

—Da, care are nişte turnuri ieşite în consolă. În casa aceea a stat o elevă de-a mea. Casa are nişte tapete vechi, foarte frumoase. Altceva nu mai ştiu. Ah, ba da, tot pe acolo a locuit într-o vreme şi tanti Florica Baroncea, aceea cu căţelul, eroina nuvelei tatii *Mătuşa Florica*.

—Vă mulţumesc pentru povestea aceasta, a unui bloc făcut de un tată pentru cei cinci copii ai lui.

—Şi unde trăiesc nepoţii şi strănepoţii…

—Am putut reconstitui astfel câteva secvenţe din istoria unei familii bucureştene.

Hipodromul

—Domnule profesor Constantin Ottescu, sunteţi un mare iubitor de cai, despre asta am vorbit şi vom mai vorbi, pentru că nu poţi arăta importanţa unui hipodrom fără să vorbeşti despre cai şi despre dragostea pentru ei. Totuşi, prima întrebare e: ce înseamnă pentru oraş un hipodrom?

—Nu pentru orice oraş. Un hipodrom trebuie să funcţioneze într-un oraş foarte mare, care să asigure fluxul de pariuri. De exemplu, şi Ploieşti e un oraş mare, dar nu destul de mare cât să asigure rentabilitatea hipodromului de trap. Acolo, tot jucătorii profesionişti din Bucureşti, vechii jucători, se duc şi, populând ei singuri tribuna, poate prea mare, de la Ploieşti, rezultatul e că nu există cote mari. Cotele mari le dau jucătorii de duminică, cei care se duc la iarbă verde şi joacă din economiile lor, pentru că un cal e frumos, e breaz, e pintenog sau are un fruntar roşu, să spunem.

—Deci, o primă concluzie ar fi că, înainte de toate, un hipodrom este o întreprindere care ar trebui să producă.

—Ar trebui să producă şi trebuie să producă, şi anume, pentru menţinerea raselor cailor într-o ţară. Suntem, cred, singura capitală europeană, poate în afară de Tirana, care n-are hipodrom. Este o ruşine. În Franţa sunt vreo trei-patru sute de hipodromuri. Nu mai spun de Germania. Este ruşinos, când vrem să intrăm în Europa, să nu intrăm cu un hipodrom în Capitala ţării.

—Să subliniem faptul că au existat în Bucureşti, începând de acum mai bine de 100 de ani, hipodromuri, şi au existat până de curând. Mă uitam prin felurite istorii ale Bucureştilor; sunt tratate destul de fugar, probabil pentru că cei care au scris istoria Bucureştilor nu iubeau caii şi nu-i

interesau nici pariurile, dar ele, totuşi, sunt pomenite. Sunt pomenite mai ales în ghiduri.

—Era hipodromul de la Floreasca, îmi aduc aminte că am fost o dată acolo, dar aveam cinci ani pe atunci şi mi s-a părut că se ţineau cursele pe piste concentrice, de galop, cu călăreţi, respectiv de trap, cu cărucioare. Din cauza asta, hipodromul nu a dat rezultate şi a trebuit să se construiască, şi s-au construit, că au mers un timp în paralel, cele două hipodromuri de sine stătătoare, de la Băneasa, de trap şi de galop.

—În Floreasca, aşa cum arată o hartă dintr-un ghid al Bucureştilor de prin anii '20, hipodromurile erau tot două, în prelungire, situate între Strada Barbu Văcărescu şi Calea Floreasca. Soarta acestor două spaţii sportive dedicate cailor a fost diferită. Partea de jos a devenit Clubul Sportiv Dinamo, cu terenurile de fotbal şi de atâtea alte sporturi, iar partea cealaltă, care aparţinuse tot familiei Negroponte… chiar aşa era cunoscut locul, nu?

—Da, da. Grajdul lui Negroponte mai există încă, pe undeva, prin zonă, şi este acolo o arhivă a Ministerului Agriculturii.

Eu l-am vizitat întâmplător, este un grajd somptuos, cu patruzeci de boxe, şi nu înţeleg de ce nu este utilizat din nou, nu pentru un hipodrom, ci pentru călărie de agrement, de performanţă, pentru concursuri hipice. S-ar putea utiliza.

—Există de jur-împrejur un teren pe care s-ar putea face călărie de agrement sau de performanţă?

—Sigur că da, există parcul acela, care merge spre un liceu, nu ştiu exact, străjuit de Strada Barbu Văcărescu într-o parte.

—Partea cealaltă a hipodromului Negroponte, toată, a fost parcelată şi vândută şi a devenit cartierul Floreasca, atât de frumos pe timpuri, înainte de 1944, un cartier de vile luxoase, cu mult teren în jur.

După 1944, s-au construit blocuri, cu apartamente foarte mici, pe toate străzile acelea cu nume de compozitori.

—Există încă acolo, undeva, grajdul Negroponte, o frumuseţe de grajd. Arhiva Ministerului Agriculturii se poate duce oriunde. Ocupă două sau trei boxe din patruzeci, iar restul e gol, părăsit. Mai este un paznic, care stă la etaj, locuieşte acolo, unde era pe vremuri fânăria, dar să vedeţi cum era! Fânului şi concentratelor li se dădea drumul pe tobogan, ca să ajungă jos, să fie date cailor.

Grajdul are o arhitectură foarte frumoasă şi cred că, cu un efort bănesc minim, s-ar putea face. Minim, nu pentru buzunarul unui oarecare, ci pentru un întreprinzător care, în primul rând, să iubească sincer caii şi care ar putea să închirieze boxele, după aia.

Adică, în parc să se facă un manej, nu neapărat un manej acoperit, dar un manej, în care să se plimbe copiii, ar fi ceva foarte bun. Singura chestie ar fi că trebuie dus repede bălegarul de acolo, asta ar fi, ca problemă de întreţinere, dar, într-o fază foarte avansată. Şi asta s-ar putea aranja, cu folos, pentru că, nu ştiu dacă ştiţi, ciupercile cresc pe bălegar, dar numai pe bălegar de cal, şi s-ar putea corela activităţile.

—Şi mai e ceva, în jur sunt o mulţime de parcuri şi se poate călări pe alei… În sfârşit, astea sunt visuri, nu?

—Şi nu rezolvă problema hipodromului, ar rezolva cel mult chestiunea unui centru de călărie.

—Celelalte două hipodromuri, cele de la Băneasa, deşi erau atât de apropiate, totuşi aveau un statut separat.

—Nu erau concentrice, primul avea intrarea vizavi de spitalul care e acolo, iar celălalt, chiar la intrarea în expoziţie. Cel de trap era, bineînţeles, mai mic, cel de galop era o minune. Se pare că era o copie a Longchampului şi, în clipa când intrai pe

poarta hipodromului, te simţeai intrând în occident. Era gazonul ăla stil englezesc, care se prelungea până aproape de tribune, adică cei care stăteau la peluze şi vedeau cursa o vedeau de pe acest gazon, care se tăia şi rămânea acolo, ca îngrăşământ pentru viitor. Mi se pare, nu ştiu dacă colonelul Moruzzi sau Blaremberg a cerut ca, după moartea lui, cenuşa să-i fie aruncată la potou, în faţa tribunei oficiale, şi aşa s-a şi întâmplat. Pasiunea e pasiune. El era mare proprietar de cai.

—Care dintre aceste două hipodromuri a dispărut primul?

—Au dispărut concomitent, la diferenţă de o lună sau două. Au mai dăinuit puţin tribunele de la trap, chiar Liviu Ciulei (el nu mai semnează Ciulley, ca tatăl său) a făcut un film acolo. Nu ştiu dacă el a făcut filmul sau el era actor.

—Cred că era un film după o carte a lui Eugen Barbu, *Şoseaua Nordului*.

—El juca rolul lui Baziliade, un proprietar de cai. Culmea care e? Că tribuna era de la hipodromul de trap din Băneasa, iar pentru curse, pista era cea din Ploieşti.

—Au folosit ce aveau la îndemână. Tribuna cealaltă, de la hipodromul de galop, era o capodoperă de arhitectură, figurează prin multe tratate. Era făcută de arhitectul Berindei senior.

—Nu de Petre Antonescu?

—Nu ştiu, poate altceva de acolo să fie de Antonescu, dar prin tratate l-am găsit pe Berindei. Cum arăta tribuna?

—Era pe trei etaje, cu loji separate. Loja regală, loja antrenorilor, apoi aceea a proprietarilor. Eu, care eram student când s-a dărâmat, preferam să văd cursele de sus, de pe acoperiş. De acolo, aveam tot câmpul în faţă.

—Cum se ajungea pe acoperiş, se putea oficial sau printr-o ştrengărie?

—Era conceput aşa, o tribună pe acoperiş. Era foarte frumos. Trebuia să vezi, trebuia să iei un

binoclu sau să ai o privire de ansamblu, pentru că un hipodrom trebuie să aibă o pistă de cel puţin 1200 de metri în linie dreaptă, unde aleargă caii de doi ani, începători, un hipodrom de galop.

Hipodromul de trap poate să fie mai mic, nu necesită asemenea distanţe. Vă spun, programul meu era aşa: întâi mă duceam să văd caii la padoc. Când intrai pe hipodrom, pe stânga era incinta cântarului, un cântar imens, cu două balanţe, şi într-una din ele se aşeza jocheul, cu şea cu tot şi cu cravaşă. Pe cealaltă, se puneau greutăţi. Între timp, caii aşteptau în padoc, unde venea antrenorul cu şeaua, în timp ce jocheii erau încă ţinuţi în incinta cântarului. Antrenorii puneau şeaua în văzul publicului şi, după aia, îi plimbau la padoc.

Eu asistam la această plimbare a cailor la padoc şi, pentru mine, partea asta era poate mai frumoasă decât cursa în sine, că-i vedeam de aproape. Padocul era înconjurat de nişte castani imenşi, de după care apăreau antrenorii, proprietarii şi jocheii, care intrau în acel padoc şi încălecau şi plecau prin public până pe pistă şi de la pistă, în galop uşor, în canter, cum se numeşte, până la start, unde intrau sub ordinele starterului. Unul din ultimii starteri a fost Ioşca Szabo, care fusese driver, un bun conducător de trap. El dădea startul la galop.

—Cum, cu semnal sonor, sau cum?

—Nu, căci s-ar fi speriat caii. Era o plasă, să spunem, care se ridica. În clipa în care dispărea acest zid de pânză din faţă, caii o porneau.

Acuma există nişte startgate-uri cu boxe individuale, dacă aţi văzut pe la televizor, şi li se dă drumul odată. Se deschid boxele odată şi caii ţâşnesc. Deja e o dificultate mare să aliniezi caii.

Se spunea: *caii intră sub ordinele starterului, după cinci minute se va da plecarea*. Trebuia să te încadrezi în aceste cinci minute, că, dacă nu, rămâneai la start şi starterul trebuia să fie atât de abil, încât să nu fie trei cai cu faţa şi unul întors cu spatele, când pornesc.

După care, vorbesc acum de galop, s-a luat o parte din pistă şi, ca să se mai alerge 2400 de metri derbiul, se pornea din faţa tribunei şi se mergea în formă de paletă. Nu era foarte mare dificultate, pentru că, în orice caz, caii o porneau destul de încet într-o cursă lungă, dar acest hipodrom formidabil şi pasiunea proprietarilor de cai, printre care cel mai mare a fost Marghiloman, a făcut ca aceşti cai pur-sânge crescuţi la noi în ţară să fie de calitate internaţională. Chiar, mă întreb dacă rezultatele noastre la mitingurile ţărilor socialiste, care au fost extraordinare, n-au grăbit şi ele, prin invidia stârnită, sfătuirea de către ţările celelalte, şi anume, ştim noi de cine, ca să se dărâme hipodromul din nord, din Băneasa.

—Asta s-a întâmplat destul de târziu, prin anii ’60.

—Trapul s-a mutat la Ploieşti, deci caii de trap îşi mai aveau debuşeul, să spunem, dar caii de galop, nu, şi au fost crescuţi după aia în două herghelii, la Balc, în Ardeal, şi în Buzău, la Cislău, unde e un tărâm de vis.

La una din herghelii, nu ştiu dacă neapărat de pur-sânge englez de galop, când a venit, pe vremea lui Bucur Şchiopu ca ministru al agriculturii, ordinul ca să fie condamnaţi la moarte acei cai minunaţi pe care-i aveam, la apariţia comisiei de lichidare, directorul unei herghelii a ieşit în faţa porţii cu puşca în mână, şi nu le-a dat voie să intre, în timp ce băieţii de grajd evacuau caii şi îi ascundeau într-o pădure. Nu ştiu dacă a scăpat de închisoare acel director pentru acest gest, mi se pare că n-a scăpat, dar el a salvat o rasă de cai.

—Numele lui nu vi-l amintiţi?

—Maicu îl chema. Maicu.

—E un erou adevărat! Înţeleg că, atunci când s-a desfiinţat hipodromul de galop de la Bucureşti, nu numai că se desfiinţa o instituţie, se desfiinţa o rasă de cai.

—Prin strădania marilor iubitori de cai, a medicilor veterinari care s-au ocupat de creşterea cailor în perioada imediat următoare, s-a păstrat acest nucleu de cai în cele două herghelii.

—Şi mai există şi astăzi?

—Balcul, nu. Cislăul mai există. Şi, datorită acestui devotament, se păstrau nişte cai care, aparent, erau inutili.

Noi nu mai aveam nevoie în economia noastră decât de cai de tracţiune, aşa se spunea, iar aceşti cai, care erau esenţialmente de călărie, pur-sângele englez de aia a fost făcut, pentru călărie şi pentru viteză, nu-şi aveau căutare.

Câtăva vreme, călăreţii noştri de obstacole, pe parcursuri de concursuri hipice, în care intră unul singur pe teren, au mai călărit cai pur-sânge pentru obstacole, dar nu ăsta e rostul pur-sângelui. S-a înfiinţat, de altfel, şi rasa calului de sport românesc, care era superior ca performanţă în sărituri pur- sângelui de galop de plat, şi chiar selecţia, la un moment dat, se făcea după înălţimea calului, pentru că un cal sare proporţional cu înălţimea lui, în loc să se facă selecţia după viteză. Deşi mai exista o probă de viteză, una singură, pentru caii de trei ani. Asta nu putea să rivalizeze cu calificarea cailor care îşi începeau activitatea de la doi ani, pe hipodrom, şi nu aveau numai o cursă în picioare, aveau mai multe. Totuşi, rasa noastră s-a păstrat şi rasa noastră descinde din nişte cai formidabili. Vedeţi, dacă aţi căuta acuma la originea cailor occidentali de mare valoare, aţi vedea, la majoritatea, un cal, *Nearco*.

—Cine a fost el?

—Un cal italian, care a câştigat un mare premiu. A, un cal neînvins.

—Şi când a trăit *Nearco*?

—Prin anii ’36-’37, deci în secolul XX. Un crescător italian, Tessio, l-a crescut pe acest *Nearco*, iar la distanţa de peste zece-cincisprezece ani, la fel de neînvins ca *Nearco*, tot el, Tessio, din

altă origine, l-a crescut pe neînvinsul *Ribot*. Chiar spune legenda că Regina Angliei, plecând într-o croazieră după soţul ei, care plecase pe la Capul Bunei Speranţe, pe un vas, a preferat să facă un ocol şi să-l vadă pe *Ribot* în Italia.

—Dar pentru noi a fost mai important *Nearco* sau *Ribot*?

—*Nearco* stă la originea paternă a celor mai buni cai din lume, e fiul lui *Faros*. Ei bine, Malaxa i-a dăruit regelui Carol al II-lea pe *Firdousi*, care era frate cu *Ribot*, şi, de la acest *Firdousi*, noi am luat un nou avânt în creşterea cailor, şi am fost, ca rezultate, mai buni şi decât ruşii, şi decât ungurii, ce-hii, polonezii, eram pe locul întâi.

—Şi laboratorul în care se formau aceste specimene era hipodromul.

—Aş vrea să observăm că apariţia hipodromului în Bucureşti este legată de apariţia societăţilor, şi au fost destul de numeroase, la sfârşitul secolului XIX, de fapt, în ultimul lui sfert de veac, au fost câteva societăţi româneşti care se ocupau de cai.

Cea mai simandicoasă dintre ele, şi cea mai longevivă, Jockey Clubul, s-a născut tocmai cu scopul de a forma un hipodrom, deci de a forma un cal românesc. Primul Studbuck a fost scris de mână de Marghiloman, care a importat pe *Zori de zi*, pe la începutul secolului XX, un alt cal vestit. De fapt, caii noştri se trag din *Zori de zi* şi din *Firdousi*, armăsari celebri. Au mai fost şi alţii, dar *Zori de zi* a dat mulţi câştigători de derbi, iar *Firdousi*, nu vă mai spun, patru la rând: *Motan, Moschito, Fantastic, Muschetar. Motan*, *Moschito* şi *Muşchetar* erau fraţi şi de mamă şi de tată.

—De aceea purtau nume care începeau cu aceeaşi literă, toţi trei.

—Un pur-sânge trebuie să aibă, ca iniţială, iniţiala mamei. *Fantastic* era tot din *Firdousi*, dar cu iapa *Frusinica*. Cei trei erau roibi, *Fantastic* era murg şi a mai fost un frate, *Musafir*, care probabil că a avut un accident, la antrenament sau la prima

lui cursă, nu l-am văzut decât în derbi şi mi-a plăcut, l-am jucat.

Eu nu jucam la curse, mă duceam pentru cai, nici n-aveam bani. Am jucat totuşi un leu sau trei lei, aşa ceva, şi n-a ieşit, a venit ultimul şi nici nu s-a mai văzut, după asta, probabil că-l durea piciorul. Era anul când a câştigat *Poezia*. Aş putea chiar să mă uit să vă spun exact când a fost asta, când a câştigat *Poezia* şi a pierdut *Musafir*, mă uit în Studbuck, ultima ediţie, îngrijită de doctorul Georgescu… în 1949. Da, a câştigat *Poezia*!

— S-a schimbat mult aspectul hipodromului, după 1944, şi până când a dispărut?

—Da, întâi de toate, caii au fost naţionalizaţi. Au mai alergat un timp sub egida statului, ca proprietate de stat.

—Hipodromul fusese proprietatea clubului, probabil.

—Da, clubul avea în folosinţă terenul pe o sută de ani.

—Care nu s-au sfârşit încă.

—Bineînţeles, nu s-au sfârşit. Era pe o suprafaţă de 47 de hectare.

Actualmente, cei care tergiversează rezolvarea situaţiei cu hipodromul spun că e nevoie de 100 de hectare, dar ei sunt numai ingineri constructori, nu sunt specialişti în cai. Băneasa avea 47 de hectare!

—Aş vrea să ne mai plimbăm puţin în trecut, să notez un amănunt pitoresc. Prin *Memoriile* lui Titu Maiorescu, apare hipodromul, dar nu pentru cursele de cai, ci pentru altceva. În aceste spaţii deschise, societatea înaltă românească îşi rezolva problemele de onoare. Acolo se ţineau duelurile. Vi s-a povestit vreodată?

—Nu, asta n-o ştiam. Ştiam că erau mai degrabă în pădure la Băneasa.

—Erau şi pe hipodrom, aşa spune mereu Maiorescu, el însuşi are un duel la hipodrom, cu Eugen Stătescu, la 14 decembrie 1885, un duel cu pistolul. Mai târziu, prin ianuarie 1887, am notat

un duel al lui Mihail Pherekide cu N. Fleva, tot cu pistolul, iar Constantin Bacalbaşa, care povesteşte şi el asemenea conflicte, a avut chiar el un duel, din motive profesionale. Cum a fost: un coleg din redacţia lui, de la *Lupta*, a fost provocat de Nicolae Xenopol, de la *Voinţa Naţională*, la un duel, în treacăt fie zis, colegul era Constantin Mille, care a refuzat, şi Bacalbaşa, din respect, din onoare, s-a dus să-l reprezinte el, cu spada, de data aceasta. *În 1887, ne-am bătut la hipodrom*, aşa notează scurt în *Bucureştii* lui.

Au fost destule evenimente tragice din lumea presei, de exemplu, un cunoscut duel, urmare a unui alt conflict de presă dintre doi ziarişti, în care directorul ziarului *L'Indépendance Roumaine*, G. Em. Lahovari, este ucis de conservatorul N. Filipescu, şi o altă tragedie, mult mai târziu, la 20 ianuarie 1921, când a murit într-un duel cu pistolul, la hipodrom, fiul lui Duiliu Zamfirescu, Lascăr. Poveşti cu hipodromul… De fapt, ce ne interesează pe noi este ce se va mai întâmpla cu ele. Am mai dat de un hipodrom, un teren hipic din Parcul Procopoaia, în Calea Plevnei, numărul 114.

—A fost, dar asta este altceva. Nu era un hipodrom de galop, unde să se alerge cu pariuri. Notaţi că pariul este singurul lucru care face hipodromul rentabil şi care, cum să spun, împinge şi caii înainte.

Acela era un hipodrom vizavi de grajdurile regale. De fapt, nu era chiar un hipodrom. Era un teren pentru concursuri hipice. În care intră un singur cal pe teren, sare (sau dărâmă), îşi face parcursul şi gata. Este o întrecere de tipul celor care se văd pe la Eurosport, Cupa Volvo sau Samsung, de pildă. Nu o întrecere cu mulţi cai şi pariuri! Aşa-zisul *Hipodrom* era un teren de concursuri hipice, pe Plevnei…

—La grajdurile regale, după aceea, s-au făcut cămine studenţeşti.

—Acum, acolo e Institutul de Cultură Fizică şi Sport.

—Iar pe partea cealaltă, erau nişte manejuri ale Clubului Steaua, care au şi ars, între timp.

—Aşa, şi, vizavi, pe acest în ghilimele hipodrom, pe acest teren în aer liber, numit foarte des hipodrom, aveau loc, câteodată, şi concursuri de căţei, expoziţii de căţei.

—Este amuzant, pur şi simplu, că într-unul din ghidurile oraşului, din 1958, zona aceasta mare, pe care este şi greu s-o delimităm, pentru că avem foarte multe ieşiri…

—Locul unde e actuala hărăbaie de clădire părăsită, unde voiau să fie radioul.

—Asta, după decembrie 1989. Ceauşescu voise ca aici să fie Muzeul de Istorie. Deocamdată, este o uriaşă ruină. Ei bine, îi spunea acestui loc, în ghidul din 1958, deci când Gheorghiu Dej trăia, *Parcul Hipic Gheorghe Gheorghiu Dej*, de pe Splaiul Independenţei, şi se indica şi staţia la care trebuia să coboare cei interesaţi: Sfântul Elefterie. Fusese amenajat între anii 1956-’57 şi avuseseră loc aici şi concursuri hipice internaţionale.

—Bine, nu mai aveam noi echipa formidabilă de dinainte de război, care câştigase şi în olimpiade. Prima medalie olimpică în 1936, cu Rang pe *Delfis*, atunci am avut o echipă formidabilă, inegalabilă de cei care au venit după aia: Zahei, Tudoran, Rang, Apostol, iar mai târziu, revanşa la această înfrângere a noastră, că am venit pe locul doi, şi-a luat-o Iepure, tot cu *Delfis* al lui Rang, când a bătut echipa germană pe hipodromul Băneasa.

—Iar medalia aceea de argint fusese luată în Germania. Aş mai vrea să amintesc câteva dintre societăţi, mi se pare frumos cum se numeau. Una se numea Societatea Naţională de Încurajare a Cailor, SNIC. Pe urmă, era Societatea Română de Hipism, cu Clubul Cavalerilor.

—Asta era probabil o societate de concursuri hipice. SNIC-ul era altceva!

—Exact, curse de trap. Şi mai era Societatea Ecvestră Română, pe care o pomenesc pentru că, mai înainte chiar de 1875, anul lui Jockey Club, în 1874, se ştie şi ziua, 25 iulie, această Societate a pus piatra de temelie pentru un manej, pentru o şcoală de călărie, în formă de circ, dar proiectul, din lipsă de bani, a fost abandonat şi, mai târziu, exact pe această temelie circulară, s-a construit Ateneul, care de aceea este rotund.

—Acuma eu nu ştiu, cred că piaţa era rotundă, dar manejurile se cade să fie dreptunghiulare, au un aspect al lor. De exemplu, aproape de Kremlin, există vechiul manej, care e o clădire foarte impunătoare.

Când am fost cu Olimpiada de Matematică la Berlin, în anii '70, am fost duşi să vizităm Sans Soussi-ul şi ni s-a arătat localul unui institut pedagogic, şi eu, văzând cum arăta, zic: *Aici a fost înainte un manej*? Şi am fost întrebat de unde ştiu.

—E bine că aţi precizat. Probabil, era vorba de un circ. Dar ce putem spera în privinţa unui posibil hipodrom în Bucureşti, astăzi, ce credeţi despre reparaţia pe care trebuie s-o facem, din respect pentru atâtea generaţii de specialişti, şi pentru prietenul omului, care este calul? Se vorbeşte de un hipodrom, din nou, la Bucureşti?

—Vă povesteam de rezultatele formidabile ale lui Aristide Cucu, un jocheu extraordinar, care a câştigat, la Ifesheim, Jubileul de 100 de ani al hipodromului de acolo. Aici, la noi, a fost dramă mare, după dărâmarea hipodromului.

Nişte jochei de mare valoare, cum erau Gogu Stoian, Câmpeanu, Huţuleag, au rămas fără meserie şi li s-a aprobat să se ducă să alerge în străinătate, unde au făcut furori. Huţuleag a câştigat două sau trei derbiuri în Polonia. Gogu Stoian a avut nişte rezultate formidabile în străinătate, de Cucu, nu mai spun. Cucu mai

trăieşte şi acum, mi se pare, în sudul Franţei, la Marsillia, a fost câtva timp antrenor.

Un ziarist străin, Helmut Sore, a scris cum a câştigat Cucu la Ifesheim şi spunea aşa: *În turnanta hipodromului care s-a dărâmat la Bucureşti e acum Casa Scânteii, cu statuia lui Lenin în faţă. Statuie, acolo, ar fi meritat Cucu!*

Noi, acum, încercăm să facem ceva cu Jockey Clubul, încercăm la Mangalia, un sezon, să reedităm cursele, dar Societatea de Loto-pronosport, care are un fel de monopol al pariurilor, a refuzat anul ăsta să mai organizeze pariuri la cursele astea, pentru că nu sunt rentabile. Nu sunt rentabile deocamdată, dar nici în pierdere nu merg, or, aici este un cerc vicios.

Dacă nu se fac cu pariuri, cursele nu au sens pentru public. Dacă nu au sens pentru public, nu aduc venit pentru cai. Într-o economie de piaţă, caii pur-sânge trebuie să se întreţină singuri prin ce câştigă, dar poate acesta este un precedent, ca să se arate că există un monopol al jocurilor de noroc, dacă cursele pot fi considerate jocuri de noroc. Eu cred că nu. A dăunat foarte mult caracterului sportiv, chiar Ţiriac s-a izbit de acest lucru, când a vrut să organizeze ceva prin care să scoată bani pentru olimpiadă.

Deci, în lucrurile care au puţin caracter sportiv, cum sunt cursele şi atletismul, cred că nu ar mai trebui amestecat monopolul Loto-pronosportului, pentru că nu face decât să strice şi să limiteze. Ei au alt scop decât acest scop nobil de a îmbunătăţi rasa cailor români sau de a promova valori olimpice. În fine, păreri personale, n-o să mă pun eu cu un întreg sistem legislativ, dar poate că în Parlament ar trebui să se vorbească despre chestia asta şi să se ia o măsură.

—Există cineva în Parlament, senator sau deputat, care să iubească şi să înţeleagă caii?

—Pe noi ne-au ajutat foarte mult doi senatori, în primul rând, regizorul Nicolaescu, apoi Atila

Kelemen, care, iarăşi, e un mare amator de cai şi un bun conducător de atelaje de lipiţani.

—Lipiţanii româneşti din Ardeal au mare căutare.

—După părerea mea, sunt sau au fost pe primul loc. În clipa când, la Piber, herghelia care alimentează şcoala spaniolă de călărie de la Viena, a apărut o epidemie care a secerat toţi mânjii, s-a constatat că asta ar fi în fond din consangvinitate; s-au căutat în toată lumea cai care să împrospăteze sângele, iar cei mai buni cai au fost găsiţi în România, de unde s-au cumpărat nouă iepe, care au reînnoit sângele de la Piber. Lipiza nu mai era austriacă, era la sârbi, dar şi aşa, herghelia cu cel mai mare număr de lipiţani, deci cu toate şansele să fie cei mai buni, este la noi, la Sâmbăta de Jos.

—Dar când vom avea un hipodrom nou la Bucureşti?

—Dacă nu se face, nici nu merităm… E unul din simptomele pentru care nu merităm să intrăm în Europa.

Vedeţi, aici este o treabă. Ca iubitor de animale, eu consider creşterea de animale de rasă pură nu ca pe o cauză, ci ca pe unul din simptomele civilizaţiei. Toţi vecinii noştri au avut cel puţin o rasă de animale făcută de ei. Bine că ne căznim acuma cu câinii, cu Carpatinul şi Mioriticul, care, or fi sau n-or fi rase, nu ştiu, dar, în rest, nu am creat nici o rasă.

Avem oarecum caii huţuli din nordul Bucovinei, care s-au creat însă singuri şi sunt cai de munte, dar, de fapt, noi nu avem rasă de animale autohtonă. E un simptom de civilizaţie lucrul ăsta şi mentalitatea noastră lipsită de respect pentru animale se vede şi prin faptul că nu se construieşte hipodrom în Bucureşti. Este o ruşine pe plan internaţional că nu există. Dar mai avem şi oameni pricepuţi. Doar că vorbesc nepricepuţii: În clipa când cineva a vrut să-l informeze pe premier de ce trebuie hipodrom în Bucureşti, el a spus:

Hipodrom există, este în Ploieşti. În loc să-i spună: *Da, dar nu este de galop*, a zis: *Da, dar uite, pe terenul lor s-au construit vile, după ce s-a dat primăriei*. Nu acesta era argumentul, ar fi trebuit să spună: *Nu avem hipodrom de cai de galop de pur-sânge englezi, dar, de fapt, noi am avut chiar o categorie de pur-sânge englezi crescuţi în România, pentru că a existat o populaţie a pur-sângelui românesc de galop, adică o subrasă a pur-sângelui englez, caii crescuţi la noi în ţară. Mai păstrăm această rasă, dar o păstrăm fără debuşeu, artă pentru artă. Prin faptul că nu sunt alergaţi, nici nu putem pretinde preţuri mari pe ei.*

—La un moment dat, auzisem că se va face hipodrom în *Prelungirea Ghencei*, apoi, pe la *Doi Cocoşi.*

—Până la urmă, există cel puţin cineva care hotărăşte că nu ne trebuie hipodrom şi că să se parceleze, mai bine, să se vândă sub formă de terenuri pentru vile, decât să se facă hipodrom.

Şi dacă mai târziu se dovedeşte că au existat afaceri la mijloc, tot fără hipodrom am rămâne, că n-o să se dărâme vilele! Noi avem de exemplu, la Jockey Club, un membru, Dimitrie Callimachi, care s-a oferit, dacă i se dă înapoi terenul pe care-l are în preajma Bucureştilor, pe la Tunari, să facă acolo hipodrom, cu condiţia, bineînţeles, să poarte numele strămoşilor lui. Cred că acum terenul e parcelat. Nu cred că mai e terenul lui. Nu ştiu nici dacă l-a obţinut.

—Deci situaţia, deocamdată, este aceea de aşteptare.

—Şi de a nu ne lansa oricum. Vedeţi, dacă facem un hipodrom *di granda*, departe de Bucureşti, în primul rând, nu trebuie să fie concentric şi comun: trap cu galop; în al doilea rând, nu trebuie să fie prea departe de Bucureşti, pentru că cei care aduc câştig sunt jucătorii de duminică. Ei trebuie să ajungă uşor la hipodrom, cu tramvaiul sau troleibuzul! Vorbeam cu un bun

constructor şi om de afaceri, care venise cu propuneri, un domn care e şi crescător de cai. El vedea lucrurile simplu: Domnule, un hipodrom ca la Mangalia s-ar putea face, dacă ai teren. Întâi faci din ţevi şi scânduri o tribună improvizată, trebuie să existe şi nişte case de joc şi, după aia, încet, încet, cu banii pe care-i câştigi, faci un proiect-tip de grajduri şi dai proprietarilor care au bani să-şi facă, pe modelul ăsta, grajduri, cu folosinţa pe zece, cincizeci de ani, nu ştiu cât, dar destul ca să-şi amortizeze şi ei cheltuiala făcută.

Şi lucrurile s-ar putea face, dacă se vrea, dar am impresia că nu se vrea.

—Să ne oprim aici, cu speranţa că într-o bună zi, chiar de nu vor ajunge iubitorii de cai să decidă ei, să înţeleagă cine trebuie raţiunile economice, raţiunile de civilizaţie care cer să existe un hipodrom la Bucureşti. Dar, mi-aţi promis, în încheiere, o poveste cu pătimaşii pariurilor din oraş. Inventaseră ceva ca să-şi aline dorul de cai.

—Prietenul meu, Ruber Alvaro, a murit anul ăsta, săracul, se trăgea dintr-o familie bogată din Brăila sau din Galaţi. Taică-su era, mi se pare, dacă nu bancher, atunci bijutier, aurar sau ceva aşa, dar cred că bancher. El avea nouăzeci şi nouă de case, pentru că în cărţile sfinte se spune: să nu-ţi faci o sută de case, şi câştiga mulţi bani. Bineînţeles, în timpul fostului regim comunist, acest domn a fost închis, şi Ruber Alvaro, ca să poată trăi, tot schimba casele, din loc în loc, luând filodormă dife-renţa, din ce în ce mai prost.

A ajuns până la urmă într-o cameră la demisol, pe Caimatei. El era un bun jucător de ping- pong şi, în acea perioadă, un alt bun jucător de ping-pong, care se chema Otto Botner, i-a propus să facă un bilodrom, în plan înclinat pe trei pereţi, unde dădea drumul la bile, de fapt, mingi de ping-pong, care purtau nume de cai celebri: *Fanfaron*, *Oslo, Avion* (*Avion* a fost cel mai celebru cal de trap de la noi), şi pe acest „hipodrom” înclinat se

dădea drumul la bile, care se angajau la coturi în nişte parcursuri de sârmă şi, după aia, îşi reveneau la normal şi se juca şi se paria acolo. Necesitatea de pariuri sau patima de pariuri era aşa de mare, încât el câştiga cu caniota, pe seară, o sută de lei.

A reuşit Ruber să-şi facă un costum frumos din lucrul ăsta, până s-a pomenit cu poliţia economică, venită să întrebe ce e cu acea instalaţie. Până la urmă, acea instalaţie, a explicat el, era pentru testarea sfericităţii bilelor de ping-pong şi, cum să spun, a fost crezut pe jumătate, n-a fost crezut, în orice caz, a trebuit să desfiinţeze bilodromul, care reprezenta puţin din patima noastră, patima bucureştenilor pentru curse. Bineînţeles că această patimă pentru jocul de curse a încurajat rasele de cai, pe vremuri.

Era însă una să vezi o tribună cu contesa Benkendorf, venită din Rusia ca să-şi mai alerge caii pe un hipodrom, şi alta să-i vezi pe aceşti tineri pasionaţi numai de joc şi cu un fum de ţigară imens, adunaţi în camera lui Ruber Alvaro, ca să joace, ca să parieze, de dragul pariurilor şi al câştigului. Asta e povestea bilodromului.

La plimbare prin Parcul Kiseleff, cu inginerul Alexandru Ştefănescu

Din Piaţa Victoriei se deschidea, ca un tunel verde, dincolo de Muzeul Antipa, o stradă superbă, traversată de lianele viţei sălbatice, şi întru totul ciudată: nu avea case, de-o parte şi de alta, trecea printr-un parc şi mă ducea spre şcoală. E una dintre primele artere căreia i-am ştiut numele, se numea Şoseaua Kiseleff şi se întâlnea cu Strada Arhitect Ion Mincu, strada şcolii mele. Din acel punct, Şoseaua Kiseleff dobândea case. Nu ştiam dacă sunt frumoase ori nu, acolo farmecul Şoselei se risipea. Dar aici, unde ierburile creşteau într-o devălmăşie stăpânită şi trandafirii nobili se lăsau mângâiaţi de gramineele sălbatice, unde corcoduşii verzi şi roşii îşi dăruiau tuturor fructele mici, iar roşcovele îşi risipeau pe alei tecile lustruite, aici totul avea gravitate, glorie şi mister – şi micul monument de sub umbrela pinilor, şi trupul lui Hercule, încordat să înfrângă centaurul, şi sălbăticia pletelor de marmură ale lui Delavrancea. Iar lângă bustul lui Leonard, încă mai simţeai durerea oraşului care-şi pierduse cântăreţul vestit. Pentru toţi, parcul e ţesătură de poveşti şi parfumuri. Dar pentru inginerul Alexandru Ştefănescu, Parcul Kiseleff e o ţară natală. El a crescut acolo! L-am cunoscut tot graţie Luciei Brănescu, prietena lui din fragedă copilărie, fetiţa adusă de guvernantă, din casa de pe Bonaparte, la leagăne, la Şosea. Şi ea avea amintiri de acolo, dar nici nu îndrăznea să povestească despre parc în prezenţa tovarăşului ei de joacă din anii treizeci.

—Domnule Alexandru Ştefănescu, spunându-mi povestea copilăriei dumneavoastră, veţi reconstitui câteva vârste ale unui parc foarte iubit dar prea

puţin cunoscut, Parcul Kiseleff, parcul de la Şosea. Mai întâi, aş vrea să numiţi hotarele lui.

—Mă bucur că am plăcerea să dau glas acestor povestiri, care sunt pentru mine nişte amintiri de acum cincizeci-şaizeci de ani. Parcul se întindea de la Piaţa Victoriei – aşa se numea şi pe vremea aceea – şi până la *Bufet*. *Bufetul* era un restaurant, se numea Jean Niculescu-Bufet. Acolo era sfârşitul parcului, pe Şoseaua Kiseleff, care ducea spre Arcul de Triumf. În partea stângă, vizavi de restaurantul Jean Niculescu, era capătul tramvaiului 20, care întorcea acolo, la staţia Arhitect Ion Mincu.

—Acolo era hotarul spre nord. Dar spre vest?

—Spre vest, era Strada Barbu Delavrancea, spre est, era Şoseaua Jianu şi, spre sud, Piaţa Victoriei.

—Deci era o întindere foarte mare. Un loc îmi rămâne obscur, acela dinspre Monetărie, dinspre Biserica Mavrogheni. Acolo, cum se întindea parcul?

—Parcul se termina exact acolo unde începeau casele popilor de la Biserica Mavrogheni.

—Când mergi pe bulevardul numit, pe vremea comuniştilor 1 Mai, acum, Ion Mihalache, iar pe atunci, Filantropia, peste drum de spital, este tot un fel de parc.

—Este un parc, care aparţine construcţiilor de-acolo: Muzeul Ţăranului Român, Muzeul Antipa, şi care se întindea şi peste drum, în jurul Institutului de Geologie.

—Deci, mai multe muzee s-au construit pe aceste terenuri, care aparţineau, probabil, statului.

—Terenurile erau ale primăriei.

—Cunoaşteţi foarte bine parcul, pentru că aţi copilărit, ba chiar v-aţi născut acolo, în parc!

—M-am născut acolo, în anul 1928, pentru că acolo locuiau părinţii mei, acolo lucra tata şi îşi avea locuinţa la locul de muncă.

—Preoţii locuiau lângă biserică, directorul şcolii, lângă şcoală, directorul parcului, în parc. V-

aţi născut într-o lume care se delimita de restul cartierului.

—Am făcut şcoala primară chiar acolo, în curtea din spatele bisericii, la Şcoala numărul 30, de băieţi.

—E o şcoală construită în stil neoromânesc, foarte frumoasă. Pe vremea aceea, Fântâna Mavrogheni, fântâna din colţul gardului şcolii, funcţiona?

—Curgea, era aşezată exact la terminarea zidului şcolii, şi de acolo beam noi apă, când ieşeam de la şcoală.

—Nu aveaţi mult de mers până acasă. Eraţi fiul cuiva care şi-a consacrat practic viaţa Parcului Kiseleff şi a pus sub semnul lui viaţa întregii familii. Cum se numea tatăl dumneavoastră?

—Gheorghe Ştefănescu, era horticultor de profesie, inginer horticultor, florar, ca să-i spun aşa.

—Unde făcuse şcoala de specialitate?

—Făcuse şcoala la Râmnicu-Vâlcea şi în Bucureşti. N-aş putea zice unde exact. Pot să vă spun că s-a perfecţionat, că a lucrat, înainte de a lua în primire acest post, la *Regia de Tutun*, care avea spaţii întinse, cu tot felul de culturi specifice.

—Şi, pe urmă, a căpătat acest post. Cum se numea exact?

—S-a transferat de la Regie, la Primărie, în calitate de *Şef al Parcului Kiseleff*, parc situat pe partea stângă şi pe partea dreaptă a Şoselei, în hotarele pe care vi le-am amintit mai înainte.

—Unde erau clădirile administraţiei şi locuinţa Şeful Parcului?

—Clădirile erau situate în spatele casei popilor, pe o alee care mergea paralel cu casele parohiale. Iniţial, acolo au mai fost – e bine să reamintesc de aceste construcţii de acolo, foarte însemnate – *Salonul oficial de vară*, de arte plastice, pe care îl inaugura în fiecare an Regele Carol al II-lea, iar în stânga Salonului oficial, *Restaurantul Colonade*,

compus din restaurant, grădină şi bar, restaurant de vară – numai vara funcţiona, bineînţeles, cu o intrare specială. În faţă, era o piaţetă, unde se parcau limuzinele celor care veneau fie în vizită la Salonul oficial, fie la restaurant. Programul restaurantului începea după ora 18:00, în fiecare zi, până atunci nu avea nici o activitate, decât pregătiri. Vedeam aceste pregătiri, de afară.

—Intrarea se făcea prin Şosea?

—Prin Şosea, restaurantul avea o intrare separată, care conducea prin faţa Salonului oficial, unde se pătrundea prin două intrări, pe alei care treceau prin grădină. În faţa restaurantului, era o terasă minunată, pavată cu nişte pietre simple, dar foarte bine finisate şi lustruite.

—Pentru ca să-şi facă o imagine cititorul, ce se găseşte acum în locul unde era înainte restaurantul?

—Acum, în locul restaurantului, este pur şi simplu un fel de mică pădurice, o plantaţie, iar în spatele plantaţiei, era Palatul Suţu.

—Dar casa directorului parcului?

—Era un mic complex, situat în spatele Salonului Oficial şi al Restaurantului Colonade, şi compus din casa şefului parcului şi din două cazărmi, în care stăteau muncitorii; una, cazarmă de femei, şi alta pentru bărbaţi. Bineînţeles că erau improvizate tot în acest perimetru nişte bucătării, şi de vară, şi de iarnă, unde ei îşi pregăteau masa, pentru că erau, în orice caz, de ordinul zecilor, muncitori permanenţi, pe tot anul, iar vara, mai veneau şi sezonierii, care depăşeau suta.

—Toţi aceşti oameni aveau grijă de parc?

—Numai pentru asta erau angajaţi, să îngrijească şi să întreţină parcul.

—Şi faptul că directorul era mereu acolo, locuind acolo, dovedeşte că parcul beneficia de o permanentă supraveghere. V-a spus vreodată tata cât de veche era această funcţie, de şef al parcului?

—Nu-mi amintesc. În orice caz, cred că era de la începuturi, datorită faptului că în acest parc exista, pe o alee mai ferită, mormântul unui fost grădinar al acestor locuri, un neamţ, Mayer se numea. În acest loc, noi îi spuneam *mormântul*, creştea un grup de molizi care se desfăşurau aşa, ca o coroană, în centrul lor se afla cavoul şi locul era pomenit de noi, cei ai parcului, aşa, *Mormântul*.

—Acolo a fost cimitirul calvin, l-au mutat, dar mormântul lui Mayer, grădinarul vestit, venit în Bucureşti la chemarea lui Bibescu-Vodă, a rămas multă vreme acolo, ca un omagiu pentru înfăptuirile lui: Cişmigiul şi Parcul Kiseleff. Oare mai există? Am fost pe acolo, dar nu l-am mai găsit. Până prin 1962, mai era acolo.

—Nu ştiu dacă există şi acuma. Era situat, faţă de Statuia Centaurului, de Ion Jalea, mai în stânga, la vreo douăzeci de metri. Erau două alei paralele, una trecea pe la mormânt, cealaltă – pe la statuia lui Leonard, şi duceau amândouă la *Jocul de copii*, un perimetru închis cu gard de fier, unde jumătate era cu nisip, restul cu leagăne, şi veneau familii, guvernante, tot felul de lume cu copiii, să se joace. Şi, până la ieşirea dinspre locul de întoarcere al tramvaiului 20, capătul liniei, era un teren cu peluză, cu iarbă, unde noi, copiii, toţi care învăţam mai ales acolo, la Şcoala Mavrogheni, şi mai veneau şi cei din cartier, jucam fotbal.

—Şi eu fac parte dintre cei care au copilărit acolo, pentru că am făcut şcoala la fostul Liceu Eliade Rădulescu, pe vremea aceea, apoi, Şcoala cu limba de predare rusă, apoi, Liceul Petru Groza, apoi, Şcoala medie mixtă numărul 28, iar acum, Liceul de Informatică Tudor Vianu. Ei, toate generaţiile care au învăţat aici aveau în Parc un loc de visare şi de nebunii nemaipomenite. Erau mulţi corcoduşi, erau salcâmii şi copacul numit mierea ursului. Existau în parc şi pepiniere sau se făcea

rost de puieţi, de arbuşti şi de celelalte plante din alte locuri?

—Pepiniera era situată undeva, în actualul Parc Herăstrău. Înainte, prin anii cincizeci adică, îi spunea Parcul de cultură şi odihnă Iosif Vissarionovici Stalin. Avusese şi alte nume.

—La inaugurare, i s-a zis Parcul Carol al II-lea.

—Exact. Pentru că tata, prin natura funcţiei lui, a preluat şi acest parc, în totalitate, deci, pe lângă Kiseleff, el a executat lucrări de îngrijire, întreţinere şi amenajare chiar, ale Parcului Herăstrău. Peisagistul, care era şi directorul *Casei Grădinilor*, aşa se numea forul tutelar al parcurilor din Bucureşti, era arhitectul inginer Rebhun, un neamţ. El a făcut planurile de sistematizare a Parcului Herăstrău, cum arată el astăzi, iar tatăl meu, Ştefănescu Gheorghe, a executat lucrările conform planurilor lui.

—Deci, acolo erau pepinierele şi de acolo se alimentau toate aceste parcuri din nordul oraşului. Ar trebui să amintim mai întâi acele elemente care-i dădeau Parcului de la Şosea farmec şi personalitate şi care astăzi nu mai există. Este vorba, în primul rând, de *Rondul* din zona bisericii Mavrogheni, unde s-au aflat, dar nu simultan, două grupuri statuare, pe care le-aţi cunoscut foarte bine. Erau decorul copilăriei dumneavoastră.

—Dacă ne orientăm spre Bufet, pe stânga, iniţial, am spus, erau Salonul Oficial şi Restaurantul Colonade, care au fost demolate şi, în locul lor, s-a construit, aproximativ să spun, în jurul anului 1940, prin ’39-’40, statuia Regelui Ferdinand, executată de sculptorul Mestrovič, din marmură de Carrara, mai bine-zis, nu marmură, un fel de granit de Carrara, cărămiziu, cu punctaţii negre. Acesta era postamentul, foarte mare la bază, ca să poată susţine statuia, care îl reprezenta pe Regele Ferdinand, călare, în mărime nu naturală, ci de două- trei ori mai mare, şi făcută din bronz. În partea stângă şi în partea dreaptă a statuii, mai spre

Şosea, erau încă patru obeliscuri, care aveau deasupra câte un înger, şi aceste patru obeliscuri reprezentau cele patru provincii care s-au unit, în 1918, sub Regele Ferdinand.

—Vă amintiţi cum erau aşezate, care era ordinea lor?

—Niciodată n-am ştiut care era ordinea, pentru că, dacă ar fi fost scris pe ele, reţineam. Dar nu scria.

—Aţi fost de fapt martor al întregii construcţii. Ce vă amintiţi, l-aţi văzut pe Mestrovič venind şi conducând lucrările?

—Nu l-am văzut, dar cu siguranţă a fost pe acolo, lucra cu tata. Tata fiind şeful parcului, iar construcţia acestei statui fiind pe teritoriul parcului, au colaborat tot timpul. Mestrovič a stat la Bucureşti în timpul construcţiei.

—Vă amintiţi inaugurarea?

—Nu mi-o amintesc.

—Cei patru îngeri erau identici?

—Eu cred că da. Aşa îi ţin minte.

—Aceasta a fost o statuie care a intrat relativ târziu între podoabele parcului şi nici n-a avut o viaţă prea lungă.

—N-a avut o viaţă prea lungă, pentru că a fost demolată de Doncea, în 1946 sau 1947, nu-mi mai amintesc exact. Ştiu că a venit şi ne-a anunţat ziua în care să lăsăm geamurile deschise la casă, şi noaptea au venit cu tancurile şi statuile au fost trase jos. S-au chinuit mult, era o construcţie solidă. A fost foarte greu să le doboare.

—De ce să lăsaţi geamurile deschise?

—Deoarece, din cauza suflului provocat de căderea statuilor, atât de aproape, precis s-ar fi spart.

—E straniu că v-au prevenit. Credeţi că i-au prevenit şi pe ceilalţi locatari din zonă?

—Doncea era Primar al Capitalei, pe vremea aia şi tata fiind în subordinea Primăriei Capitalei, era

normal să fie informat cu tot ce urma să se petreacă. Despre alţii, nu ştiu.

—Ciudată soartă a avut monument lui Ferdinand. Când a fost ales acel loc pentru amplasarea lui, o altă statuie a fost demolată. Şi, şapte ani mai târziu, i-a venit şi ei rândul…

—Într-adevăr, îmi amintesc ce se vorbea: când s-a hotărât construcţia statuii Regelui Ferdinand acolo, s-a hotărât totodată şi demolarea Statuii Infanteriştilor, care era vizavi de această statuie, construită ulterior.

—Statuia Infanteriştilor era pe partea dreaptă a Rondului.

—Da, în partea dreaptă. Peste drum. Mi-o amintesc foarte bine. Era făcută cu un postament foarte larg, cu trepte largi, un obelisc foarte înalt, depăşea cu mulţi metri în înălţime grupul ostaşilor, care era făcut din bronz şi de două-trei ori mai mare decât mărimea naturală.

—Statuia aceasta aţi găsit-o în parc, atunci când aţi început să înţelegeţi lumea din jur?

—Da, era acolo şi, culmea!, a fost demolată datorită faptului că, privită din spate, din partea dreaptă a ostaşilor infanterişti, nişte ostaşi care trăgeau cu mitraliera, ei aveau ţevile îndreptate spre locul unde urma să fie pusă statuia lui Ferdinand… şi spuneau că nu e posibil ca să fie mitraliera în această ipostază de atac, îndreptată împotriva Regelui Ferdinand! Acesta a fost motivul pentru care Statuia Infanteriştilor a fost demolată, puţin înainte de a se începe construcţia statuii Regelui Ferdinand.

—Ştiam de Monumentul Infanteristului, făcut de Ion Jalea, aici, dar nu ştiam când şi de ce a dispărut. Dumneavoastră, însă, l-aţi apucat, eraţi un copil cam de zece ani când a dispărut statuia.

—Când a dispărut statuia asta aveam unsprezece-doisprezece ani. Am văzut cum o demolau. Îmi părea rău.

—Ce alte monumente interesante mai erau în zonă? Am auzit de o fântână, instalată aici cam în vremea când s-a făcut şi Fântâna Mioriţa, mai sus, mai spre nord. Despre această fântână, de-aici, vă mai amintiţi?

—Această fântână era situată în centrul Şoselei Kiseleff, la intersecţia dintre Şoseaua Kiseleff şi Strada Arhitect Mincu, şi era în forma unor flori care se revărsau înspre afară, şi apele erau făcute în aşa manieră, că unele mergeau rotund, spre revărsare, iar altele, din centru, ca nişte stamine, ţâşneau în sus. Dădeau răcoare, în orice caz, făceau un colţ frumos, pentru că acolo, la Bufet, era şi statuia lui Barbu Ştefănescu Delavrancea, marele nostru scriitor.

—Statuia mai este şi acuma acolo.

—Da, iar în faţă erau scaune, puse în mod special de către conducerea parcului, şi pe stânga, şi pe dreapta Şoselei erau scaune şi, în continuare, spre Piaţa Victoriei, erau bănci. Ce se întâmpla, de ce puseseră acolo aceste scaune? Pentru că, în afară de faptul că aducea o mireasmă şi o răcoare plăcută, această fântână, seara, în stânga grădinii restaurantului Jean Niculescu, era un loc special amenajat, unde cânta muzica militară, un chioşc mare, şi scaunele erau puse pentru ca acest spectacol să poată fi urmărit de oricine. Membrii fanfarei erau foarte mulţi şi noi, copiii, râdeam, că veneau spre ora 18:00, mărşăluind pe aleea din dreapta a Şoselei Kiseleff, ăsta era drumul lor, că veneau de la *Gardienii Publici*, din Piaţa Victoriei, acolo aveau cazarma. În spatele Preşedinţiei Consiliului de Miniştri. Veneau mărşăluind şi cântând.

—Era un spectacol, într-adevăr. Se duceau la al doilea rond, aşa se spunea pe atunci, primul rond de la Şosea, al doilea rond de la Şosea.

—Acolo, la Bufet, era al doilea rond, primul rond era cu statuile. Ei erau în uniformă maronie,

cu şepci şi cu gradele pe care le aveau fiecare şi cu instrumentele de alamă. Erau destul de coloraţi.

—Şi fântâna cam cât trai a avut?

—Îi spunea Fântâna Viorelelor. Cred că n-a rezistat mai mult de 1950.

—Din ce motive a fost demolată?

—Cred că au vrut să fluidizeze circulaţia pe Şoseaua Kiseleff.

—Tatăl dumneavoastră mai era în funcţie pe atunci. Aţi observat, vă spunea dacă era o diferenţă între cerinţele dinainte de 1944 şi de după 1944, în munca pe care o depunea? Mai erau tot atâţia oameni angajaţi să îngrijească de parc?

—Nu a existat nici o diferenţă în această privinţă. Sigur, au distrus statuia aceea superbă. Dar, în privinţa gospodăririi, totul a fost o continuare a situaţiei de până la 1944, ca şi când nu s-a întâmplat nimic, şi n-a fost afectată activitatea parcului.

—În parc, sunt multe locuri frumoase şi mai erau şi alte statui, unele mai sunt şi astăzi acolo, altele, nu.

—Mai era Statuia Centaurului, situată la douăzeci de metri de mormântul lui Mayer, era Leonard, vizavi de aleea mormântului, spre Şoseaua Kiseleff, şi a mai fost o statuie, la Piaţa Victoriei, situată în dreapta Institutului Geologic, se numea Statuia Învăţătorilor, ridicată pentru eroii învăţători care participaseră la primul război mondial.

—Îi spunea Monumentul Eroilor Corpului Didactic şi era realizată de Artur Verona şi Ion Jalea. O puteţi descrie? Mă încântă faptul că vă amintiţi atât de bine statuile astea. De obicei, copiii nu se prea uită atent la statui.

—Da, îmi amintesc, le priveam poate nu cu atenţie, poate în treacăt, dar e memoria copiilor! Postamentul era dintr-un material care nu-mi pot da seama ce putea fi exact, material deschis la culoare. Statuia era destul de înaltă şi mare, tot de

bronz, cu un grup de oameni, trei, cred, care, pe un fel de platformă, învăluită într-un giulgiu, purtau un erou, căzut din rândul învăţătorilor care luptaseră în primul război. Ăsta era subiectul acestei construcţii. Pe soclu, în faţă, era şi un basorelief, dar nu îmi mai amintesc ce reprezenta.

—Când a dispărut din peisajul pieţei?

—Atunci când s-a modernizat Piaţa Victoriei, când s-a făcut aşa cum arată astăzi, în timpul cât a fost Primar general Doncea, şi a dărâmat-o ca să pună acolo Statuia Eroului Sovietic. Acuma nu mai este nici aceea.

—În parc, mai era un mic lac artificial, cu stânci, în stil romantic.

—Da, vizavi de Şcoala de băieţi numărul 30, cum se numea, unde am învăţat toţi copiii, acolo era un loc denumit de noi *bazin*, dar era un fost lăculeţ care secase, se înfundaseră ţevile care asigurau alimentarea şi golirea lacului. Pentru mine, era un loc foarte plăcut, pentru că în acea zonă erau foarte mulţi corcoduşi roşii şi verzi şi mai erau nişte fructe, cărora le spuneam *mierea ursului*, cu nişte bobiţe mici ca nişte afine şi dulci, le culegeam dintr-un copac înalt.

—Şi pe vremea mea mai era copacul acesta, mierea ursului, dar acum n-am mai văzut. Sau nu l-am mai recunoscut.

—Eu, vă daţi seama, n-am mai văzut parcul de acum doi ani, să zicem, şi nu prea m-am uitat la copaci, că am fost iarna, erau goi.

—Era grea iarna în parc în copilăria dumneavoastră?

—Pot să vă spun ceva ca un fapt deosebit. Când eram încă mici, noi, toţi copiii tatălui meu, ne-am pomenit în curte cu lupii, ca să vă faceţi o impresie, cam prin anii ’30 şi ceva! Să vină lupii până aproape de Piaţa Victoriei! Veneau de la Pădurea Băneasa, care era foarte apropiată de terminarea suburbanei Bucureştiului din partea aceea, şi veneau noaptea, probabil, după hrană.

Pădurea Băneasa era sălbatică pe atunci, închipuiţi-vă Pădurea Băneasa acum şaptezeci şi cinci-optzeci de ani.

—Credeţi că erau periculoşi?

—Nu ştiu dacă erau periculoşi, dar, în orice caz, noi aveam întotdeauna în curte cel puţin patru câini. Erau câini lupi şi ciobăneşti şi, ei fiind patru, când începeau să se dea la cineva… era jale. Au prins odată un ogar şi l-au deşelat. Lupii au fugit din cauza lor, înapoi în pădure. Erau nămeţi mari şi te mişcai mai greu. Dar, tot iarna, era jocul nostru cu sania. Era un fel de derdeluş, deasupra lacului, şi se făceau fel de fel de pârtii, pe care ne dădeam cu săniile, în toate stilurile pe care le ştiam noi atunci, şezând pe sanie sau pe burtă. Era o fericire!

—Cum se desfăşura viaţa unei familii care trăia într-un asemenea loc?

—În primul rând, cred că noi am simţit influenţa benefică a parcului, de parcă ne-am fi născut într-o localitate balneară, şi am trăit acolo atâţia ani de zile, ne-am dezvoltat foarte bine, era aerul curat, nu era poluare defel, nici nu existau atâtea maşini pe vremea aia, rarisime cazuri cu cei care aveau maşină şi treceau pe Şosea. Aveam la dispoziţie parcul, prin care ne zbenguiam printre pomi, boschete. Pentru noi, copiii, a fost ceva de vis, aveam totul asigurat, nu ca acuma, locuri micuţe printre blocuri, şi ce să faci acolo?

—Vă interesau plantele, animalele din parc? Ce flori creşteau pe acolo?

—Florile… În primul rând, trandafirii! Erau organizate benzi cu trandafiri pe nişte peluze mari, pe toată desfăşurarea acestor alei. Pe stânga şi pe dreapta se afla o peluză enormă, cu rondourile pe care se plantau tot felul de flori. Erau petunii, erau trandafiri şi mai erau câteva flori, de care nu-mi amintesc.

—Ce flori prefera tatăl dumneavoastră?

—El prefera liliacul. Am uitat să spun că în acest parc erau foarte multe boschete cu liliac, şi

era floarea lui preferată, iar muncitorii, fiindcă ştiau acest lucru, dar şi pentru faptul că ţineau foarte mult la el, de ziua lui, de Sfântul Gheorghe, dimineaţa, când se scula să facă apelul, pe care îl făcea în fiecare dimineaţă în curtea mare a casei în care locuiam, şi unde se făcea prezenţa muncitorilor la program, găsea o coroană mare – intrarea la noi în casă se făcea printr-o marchiză mare şi, pe toată această marchiză, era o coroană mare, pe stânga, sus şi pe dreapta, din liliac. Florile preferate ale mamei erau trandafirii.

—Întorcându-ne la ceea ce spuneaţi, că în fiecare dimineaţă era un apel, înseamnă că era o organizare foarte controlată a oamenilor. Ca la oaste.

—Sigur că da. În primul rând, exista o condică de prezenţă, dar nu ca în zilele noastre. Era, pur şi simplu, un carnet mare al şefului, că prezenţa n-o făcea el, el doar ieşea în curte, se ştia că a ieşit şeful şi începe apelul. El avea câţiva şefi de echipe de muncitori, unul din ei, pe rând, făcea apelul din carnetul lui tata, iar în carnet, tata ce făcea? Făcea programul pe echipe, pe care îl dezvolta în faţa tuturor, în momentul când apelul era terminat. Atunci anunţa împărţirea muncitorilor, pe echipe şi pe lucrări.

—Cam ce meserii figurau în nomenclator, ce făceau oamenii aceia, aveau vreo calificare?

—N-aveau nici o calificare, erau muncitori necalificaţi, însă lucrau cu ce? Cu târnăcopul pentru gropi, cu cazmaua pentru gropi, cu sapa, cu grebla, cu coasa, toate peluzele se coseau exact când era necesar şi bineînţeles că toate astea, ierburile cosite, reprezentau nişte alimente pentru animale, furaje, fiindcă aveau cai, aveau atelaje, aveau câteva căruţe, care aduceau totul, asigurau tot transportul, aduceau probabil şi copăceii de la pepiniere, făceau toate cursele astea. Singurii muncitori calificaţi erau surugiii şi cei care erau gestionari la magaziile respective. Bineînţeles mai

existau şi o tâmplărie, şi fel de fel de ateliere, strict necesare pentru remedierea unor probleme şi pentru reparaţiile care trebuia să se facă.

—Mobilierul parcului era asigurat de aceste ateliere?

—Nu, el era comandat, era adus doar şi montat.

—Cum se uda parcul, aveaţi sacagii sau cum se rezolva?

—Era o saca mare, care uda numai rondurile cu flori, pentru că restul, peluzele erau udate cu un sistem de furtunuri, erau guri de apă în diverse locuri şi existau foarte multe furtunuri, care se montau, şi se uda şi noaptea şi dimineaţa, adică se uda aşa cum scrie la carte, ca să nu dăuneze florilor.

—Până când a lucrat tatăl dumneavoastră în parc?

—Până când a ieşit la pensie, în 1957.

—A continuat să locuiască în acele clădiri până la sfârşitul vieţii?

—Până în 1959. Între 1957 şi 1959, a urmat să se mute, ca să lase locul celuilalt şef, venit în locul lui, şi nu s-a putut muta pentru că, deşi a lucrat patruzeci şi unu de ani în primărie, nu i s-a oferit o locuinţă corespunzătoare, atunci când a trebuit să părăsească această casă. Situaţia s-a rezolvat abia în 1959, şi atunci s-a mutat.

—În ziua de azi, ce se petrece în casa în care aţi copilărit?

—Am mai trecut din când în când, că nostalgia mă purta pe acolo. Fiind căsătorit de vreo două-trei ori, mă duceam cu fiecare dintre soţiile mele, să le arăt locul de naştere, dar mai mult mă trăgea pe mine, să văd cine mai trăia, din oamenii pe care-i cunoşteam, dintre muncitori, şi abia în al doilea rând veneau casele.

—Casele mai sunt acolo?

—Mai sunt şi acuma şi, bineînţeles, au mai suferit nişte modificări, unele s-au mai dezvoltat, adică s-au făcut nişte îmbunătăţiri

—Probabil, sunt tot ale administraţiei parcului, dar nu cred că mai sunt case de locuit.

—Ba da, locuieşte acolo, în continuare, şeful parcului şi are şi birourile acolo. De fapt, şi tatăl meu avea o cameră, tot acolo, în dreapta locuinţei, unde era biroul lui.

—Care era locul dumneavoastră preferat în parc?

—Locul meu preferat era, pe timpul când eram încă un copilandru, bazinul, şi aşa-zisul derdeluş de iarnă, iar când am devenit adolescent, băiat mai mare, parcul de copii.

—De ce parcul de copii, tocmai când aţi devenit adolescent?

—Era un loc mai puţin circulat, unde unii dintre noi ne întâlneam cu iubitele noastre, din cauza asta.

—Nu în ceasurile dimineţii, când era plin de bone şi copii.

—Nu, nu, spre noapte.

—Exista o faună a parcului, putem vorbi despre animale care îşi duceau viaţa lor liberă în parc?

—Cele specifice parcului erau veveriţele, care-şi aveau locul în copacii cei mai înalţi şi mai bătrâni, cu frunziş mai des. Pe lângă foioase, în parc mai erau şi brazi. Mai trăiau acolo şopârle, guşteri şi şerpi.

—Şerpi de casă, cred.

—Nu numai de casă, erau şi sălbatici, de pădure, dar nu veninoşi. Nu-mi amintesc, chiar dacă am auzit că au fost muşcaţi destui, ştiu că n-au păţit nimica. Păsări erau de toate felurile. Spre dimineaţă, se auzeau privighetorile, era un susur de ciripituri, dimineaţa, când se crăpa de ziuă. Erau bufniţe, printre altele erau şi ulii. Liliecii îşi aveau cuiburile în zona bazinului, unde erau nişte stânci, şi acolo îşi găsiseră adăpostul.

—Ce alte lucruri importante se petreceau la Şosea şi le-aţi fost martor, copil în Parcul Kiseleff?

—Cred că ceva de spus ar fi despre marile parade care se făceau în dimineaţa zilei de 10 mai şi toată defilarea trecea prin faţa casei noastre, pe Kiseleff, pentru că se continua şi se trecea pe sub Arcul de Triumf şi, mai departe, spre actuala Piaţă a Presei.

—Tribunele unde erau?

—Tribunele erau în primul rond, pe stânga şi pe dreapta, şi bineînţeles că şi la Arcul de Triumf, cele oficiale, unde erau Regele şi Regina. Un al doilea mare eveniment era *bătaia cu flori*, tot aşa, patronată de familia regală.

—Cam în ce luni avea loc *bătaia cu flori*? O barbarie, bietele flori! Erau multe asemenea bătăi?

—În mai, luna florilor. Regina venea îmbrăcată în ţinută mov, asta era culoarea preferată a ei, a Reginei Maria.

—Mai târziu, pe vremea lui Carol al II-lea, au mai fost aceste bătăi cu flori patronate de Regină?

—Da, era Regina Elena, pe vremea aceea. Ca ultim eveniment, tot aşa, când a murit Regina Maria, a fost înmormântarea ei, care a avut traseul de-a lungul Şoselei Kiseleff, pe la Arcul de Triumf, şi pe Calea Băneasa.

—Ultimul ei drum prin Bucureşti, spre Gara Băneasa, ca să fie dusă la Curtea de Argeş.

—Exact, ultimul ei drum prin Bucureşti a fost de la Palatul Regal din actuala Piaţă a Revoluţiei, pe Calea Victoriei, Piaţa Victoriei, Şoseaua Kiseleff, Arcul de Triumf, Gara Băneasa, gara regală, înainte de podul de cale ferată peste Şoseaua Kiseleff, imediat după fântâna Mioriţa.

—Şi dumneavoastră, copil în mulţime, aţi stat pe marginea şoselei şi aţi privit cortegiul.

—Da, îmi amintesc că domina culoarea mov. Sau e numai o impresie, pentru că se vorbea mult de preferinţa Reginei Maria pentru culoarea asta.

—Vă ascult şi parcă văd cortegiul, îndepărtându-se într-o ceaţă mov.

Dimitrie Callimachi
şi
casele din Bucureşti ale familiei

Câteva locuinţe din oraş: Casa Lenş Vernescu, de pe Calea Victoriei, 133, clădire aproape bicentenară, o garsonieră dintr-un bloc interbelic, de pe Bulevardul Mihail Kogălniceanu, o vilă pe Strada Batiştei, numărul 31, datând de la sfârşitul secolului al XIX-lea, un apartament din Intrarea Mihai Eminescu, fostă Romană, ce legătură poate să fie între aceste clădiri atât de diferite, aflate la adrese risipite prin centrul oraşului? Aceste patru case, blochausuri cu multe apartamente, sau vile elegante, sunt legate de prezenţa în Bucureşti a familiei Callimachi. Înscris în pagini de cronică moldavă, numele domnesc Callimachi se leagă, în Capitala României mari, de aceste adrese, unele cunoscute, consemnate în ghidurile oraşului, câteva, ascunse sub alte nume şi altele, atât de modeste, încât nu se mai păstrează decât în amintirile prinţului Callimachi al zilelor noastre, Dimitrie, fiul lui Scarlat Callimachi şi al vestitei actriţe interbelice Dida Solomon Callimachi, păstrătorul discret şi tandru al unei moşteniri bogate nu în averi pământeşti, ci într-o spiritualitate densă, într-o deschidere generoasă spre lume.

—Stimate domnule Dimitrie Callimachi, a vorbi despre Casele Callimachi din Bucureşti înseamnă, de fapt, a vorbi despre mai multe familii înrudite. Înseamnă să vorbeşti şi despre case din secolul al XIX-lea, dar şi despre blochausuri înălţate la jumătatea secolului XX. Casele sunt oaze pentru viaţa unei familii şi decorul unor întâmplări, banale când se petrec, dar extraordinare atunci când sunt evocate. Cu ce aţi începe, aşadar?

—Eu am să încep prin a vă povesti, în câteva cuvinte, câteva locuinţe care sunt legate de familia Callimachi, direct de familia mea, pentru că, aşa cum aţi spus şi dumneavoastră, de familia Callimachi se leagă mai multe imobile. Şi am să vă mai spun la urmă încă două-trei vorbe, despre cele cu care nu am o legătură directă. Aş începe cu Casa Vernescu, din Calea Victoriei, cunoscută publicului bucureştean de astăzi prin faptul că, fiind proprietatea Uniunii Scriitorilor, a fost închiriată unui cazinou. Această casă a aparţinut străbunicului meu după tată, Gheorghe Vernescu, poreclit şi Gună, un important om politic, născut în satul Verneşti-Buzău. A fost cofondator al Partidului Naţional Liberal, apoi dizident faţă de Ion Brătianu. A creat Partidul Liberal Conservator, împreună cu Lascăr Catargiu şi cu alţii. A fost ministru şi pe timpul lui Alexandru Ioan Cuza, în guvernul lui Mihail Kogălniceanu şi, ulterior, ministru al justiţiei, finanţelor, internelor, senator şi mare orator. Casa din Calea Victoriei a cumpărat-o de la un oarecare Lenş (Linche). Este situată vizavi de Palatul Ghica-Grădişteanu, actuala Fundaţie Ghica, clădire care face colţul cu Strada Nicolae Iorga. În această casă s-a născut bunica mea, Maria Vernescu Callimachi.

—Aţi vizitat vreodată cu cineva dintre rude această casă, ca, la faţa locului, să vi se povestească cum se desfăşura viaţa familiei acolo?

—Nu, străbunicul a murit în 1900, deci era o chestie cam veche, însă, ulterior, am fost în casă în câteva ocazii, invitat la un bal odată, la o recepţie, şi m-am plimbat prin birourile acelea, care sunt într-adevăr somptuoase şi impresionante.

—Dar nu eraţi însoţit de cineva care să fi apucat timpurile când locuia familia dumneavoastră acolo.

—Nu. Eu cred că această casă a fost vândută încă de Vernescu sau de urmaşii lui, respectiv bunica mea şi fratele ei, Constantin Vernescu, şi,

după câte ştiu, între cele două războaie, a fost un minister acolo. La un moment dat, a fost şi Consiliul de Miniştri, iar în anii noştri, Casa Vernescu a fost preluată de Uniunea Scriitorilor.

—Casa are şi acum o grădină, care trebuie să fi fost foarte frumoasă şi ţine până în Strada General Manu. E şi un havuz, cred că încă de pe vremea străbunicului Gună Vernescu.

—Eu am acasă nişte fotografii cu bunica mea, tânără, ieşind cu o trăsură din această curte şi plimbându-se pe Calea Victoriei, o trăsură trasă de nişte cai frumoşi, sunt singurele amintiri aşa, dovezi concrete legate de această casă. De acolo, bunica mea, căsătorindu-se cu Alexandru Callimachi, s-a mutat în Strada Batiştei, la numărul 31. Casa aceasta există în continuare şi ea a fost ulterior vândută, după moartea bunicii mele, în 1945, de tatăl meu şi de sora lui, Teodora Callimachi, fiecare cumpărându-şi apoi câte o casă mai modestă. Casa din Batiştei, unde locuia bunicul meu şi unde s-au născut tata, Scarlat Callimachi, şi sora lui, Teodora, era mare. Avea optsprezece camere, aproximativ, dependinţe, garaj, şi nu putea fi ţinută uşor şi întreţinută aşa cum ar fi meritat, de moştenitori. Vânzarea a fost singura soluţie.

—Mai poate fi văzută şi astăzi, în toată frumuseţea ei, întrarea aceea cu o scară dublă, numai turnul, în stânga intrării, cum priveşti din stradă, am înţeles că a pierdut din înălţimea acoperişului.

—Da, este o casă într-un stil neo-clasic, nu pot să-mi dau seama, cu ziduri înalte, un stil eclectic, sunt şi nişte elemente de *château* elveţian, sus, turnuleţul, care are acoperişul mai jos acum, are ornamente de lemn. Exista şi o curte mare în spate.

—O casă cu arhitectură complicată. Când vizitaţi casa bunicii, copil fiind, alergaţi prin odăi, aţi fost prin pod, prin pivniţă?

—Trebuie să vă spun că bunica mea era o femeie strictă, în sensul că nu era deschisă, era foarte rigidă. Eu nu locuiam acolo, la ei, pentru că tatăl meu, oarecum, era în relaţii destul de reci cu familia, din cauza politicii de stânga pe care a făcut-o, şi atunci, veneam numai în vizită. Mă serveau cu ceai, cu bomboane, cu prăjiturele, stăteam într-un fotoliu şi ascultam conversaţia, împreună cu o guvernantă. Practic, mă rog, m-am plimbat prin casă, sigur, dar nu se făceau jocuri şi nici nu eram lăsat peste tot.

—Locuiau copii acolo?

—Nu, locuia numai ea, bunica, împreună cu o guvernantă, pentru că soţul ei, Alexandru Callimachi, murise. Alexandru Callimachi, ca să revin la el, a fost senator de Dorohoi. În judeţul vecin, Botoşani, în comuna Stânceşti, familia mea avea o moşie cu un palat foarte frumos, care este complet distrus, nu mai există piatră pe piatră.

—Aţi fost de curând pe acolo?

—Da, mergem cam o dată pe an. Avem acolo şi un cavou şi o biserică a familiei, în satul Stânceşti, cam la opt kilometri de Botoşani. Bunicul a făcut o politică conservatoare. A fost, la un moment dat, vicepreşedinte al Senatului României.

—Probabil este primul Callimachi venit în Bucureşti ca să se instaleze aici.

—Da, bineînţeles, pentru că el a locuit iniţial, cu familia, în Moldova. De altfel, majoritatea celor din neamul Callimachi sunt îngropaţi la Stânceşti, în cavoul familiei. Dar el, aşa cum aţi spus, împreună cu fratele lui, Jean Callimachi, a venit la Bucureşti. S-a căsătorit aici cu Maria, fiica lui Vernescu.

—Casa din Batiştei a fost făcută de el sau cumpărată?

—Asta nu ştiu.

—După arhitectură, pare mai veche decât data căsătoriei lor.

—Dacă tata, primul lor copil, este născut în 1896 şi s-a născut acolo, casa trebuie să fie din 1880, 1890, aşa ceva, deci are o sută şi ceva de ani. Da, şi există şi astăzi, e o construcţie foarte solidă. Legat de casa asta, tata îmi povesteşte ca o amintire că, prin 1907, el, copil fiind, a auzit o hărmălaie mare pe stradă, pe Batiştei. Era în luna decembrie, geamurile erau aburite şi auzea gălăgie multă şi cântece. S-a dus la fereastră, a şters geamul de aburi şi a văzut steaguri şi tineri care cântau. A doua zi, i s-a spus că fuseseră tineri studenţi, care veniseră să cânte *Deşteaptă-te, române* în semn de mulţumire la adresa lui Alexandru Callimachi, pentru că l-a sprijinit pe Nicolae Iorga să-şi tipărească o *Istorie a Literaturii Române* din secolul al XVIII-lea, Iorga fiind tot botoşănean şi prieten cu el. Callimachi i-a sponsorizat această lucrare, care-i fusese respinsă de Academie pe diverse motive, eu ştiu, poate şi relaţii meschine. Şi Iorga a tipărit-o, se pare, la tipografia lui de la Vălenii de Munte, şi spune Iorga cum prietenul lui, Callimachi, i-a dat vestea că, auzind dificultăţile financiare prin care savantul trecea, este dispus să-i finanţeze editarea acestei cărţi, ca semn de recunoştinţă pentru istoria, cum zice Iorga, *de suflet*, pe care a scris-o savantul, legată de familia Callimachi şi intitulată *Documente privitoare la familia Calmăşu-Callimachi*. Iorga a studiat mult istoria familiei şi, împreună cu Xenopol, a scris diverse cărţi despre originea moldovenească a familiei noastre, în pofida numelui grecizat. Iată cum, de la Calmăşu s-a ajuns la… Callimachi: Ioan Callimachi, primul domnitor din familie, care a făcut studii la Lemberg, în Polonia, a învăţat latina, greaca, franceza, era cultivat, şi turcii, care erau în conflict cu polonezii în acel moment, relatează Xenopol, l-au luat cu ei la Constantinopol, ca tălmaci. Acolo, a făcut carieră diplomatică şi politică, şi a ajuns mare dragoman, funcţie care l-a determinat să-şi

grecizeze numele. A trăit în cartierul Fanar, a stat vreo treizeci de ani la Constantinopol. Am impresia că şi-a schimbat numele, deoarece Calmăşu avea o rezonanţă tătărească.

—Calmuc, da. La asta te duce gândul.

—Tătarii năvăleau tot timpul în zona aceea. Calmăşii sunt originari din Orhei, din Basarabia, şi au coborât în Câmpulungul Moldovenesc, unde s-au stabilit, prin 1700. În Câmpulung, primul nominalizat în arborele genealogic al familiei s-a căsătorit cu o fată bogată, a unui oier, răzeş de acolo şi, pe chestia asta, fiul lor, viitorul domn Ioan, şi-a putut face studiile la Lemberg (Lvov). Doi dintre băieţii lui, Grigore şi Alexandru, au ajuns domnitori. Al patrulea domn, Scarlat, fiul lui Alexandru, este cunoscut mai ales pentru Codul care îi poartă numele.

—Codul Callimachi.

—Scarlat a fost domnitor în mai multe rânduri în Moldova. În 1812, a preluat frâiele ţării într-un moment foarte greu, când ruşii ne-au luat Basarabia şi Moldova a fost decapitată. Cu multă diplomaţie, a trebuit să armonizeze relaţiile şi cu ruşii şi cu turcii, pentru a salva interesele ţării. Turcii pierduseră războiul cu ruşii, iar aceştia au luat Basarabia, la care râvneau de multă vreme.

—Aţi intrat în această paranteză, foarte interesantă, cu privire la istoria familiei, pentru că v-aţi referit la ceea ce mai există, din întemeierile familiei Callimachi, în Moldova, Biserica din Stânceşti.

—A rămas doar Biserica, pentru că palatul a fost complet distrus în timpul ultimului război. Iniţial, acolo a funcţionat un spital militar italian, apoi palatul a fost ocupat de trupele germane şi româneşti. Înainte de venirea ruşilor, clădirea a trecut prin mâinile ţăranilor. Au luat tot ce se mai putea lua de acolo şi acuma nu mai e nici piatră de piatră. Cam aceasta a fost istoria palatului, construit în 1837, de vornicul Alexandru

Callimachi. În naosul bisericii sunt îngropaţi principalii membri ai familiei, începând cu Dumitraşcu Callimachi, fratele cel mic al primului domnitor, şi nevestele lor. Iar străbunicul meu, Teodor, apoi fiul lui, Alexandru, şi soţia fiului, Maria, născută Vernescu, bunicii mei, şi alţi membri ai familiei, se odihnesc în cavoul de sub biserică.

—E minunat că Biserica a rămas întreagă.

—Acum câţiva ani, am fost la Preafericitul Teoctist, cu ocazia zilei lui de naştere. I-am dăruit o carte, legată de Istoria Mitropoliei Moldovei, de la începuturi şi până în anul 1890, o carte rară. I-am povestit cum biserica se deteriorează, rugându-l să ne sprijine. Sfinţia sa mi-a sugerat să o donăm Protoeriei Botoşani, care ar putea să preia sarcina îngrijirii acestei biserici, pentru că noi nu avem posibilitatea s-o reparăm. În 2003, Protoeria Botoşani a primit donaţia mea şi a purces la reparaţii. Este monument istoric, construit între anii 1827-1837.

—Să revenim la Bucureşti.

—Revenind la Bucureşti, trebuie să vă spun că, după ce tatăl meu s-a separat, ca să zic aşa, de familie, prin căsătorie, şi prin faptul că orice pasăre şi-a luat dintotdeauna zborul din cuibul matern, noi trei, părinţii mei şi cu mine, ne-am mutat într-o casă situată în Aleea Romană, la numărul 55, actuala Alee Eminescu. Acolo era un bloc, stăteam la etajul doi, într-un apartament de patru camere, pe un hol. Îmi amintesc că tatăl meu, care era scriitor şi ziarist de avangardă, a editat şi o revistă, aşa zisă constructivistă, *Punct*. A fost directorul ei şi, apoi, împreună cu Ion Vinea, a editat *Contimporanul*. Mama mea, Dida Solomon Callimachi, era artistă dramatică şi societară la Teatrul Naţional. Am locuit în aceasta casă între 1930 şi 1937, an în care am plecat în Franţa. Eu eram copil.

—Vă amintiţi biblioteca de pe când locuiaţi în casa asta, şi, în general, biblioteca tatălui dumneavoastră, care s-a mutat dintr-o casă în alta? Ea conţinea, în afară de opţiunile personale, şi cărţi moştenite din familie, vechi.

—Tatăl meu a fost un mare prieten al cărţilor, un bibliofil. Peste tot pe unde mergea, cumpăra cărţi legate de trecutul Principatelor Române. A moştenit biblioteca străbunicului meu, Teodor Callimachi, fost ministru şi diplomat, care avea o bibliotecă renumită în Moldova. El era un om care s-a preocupat foarte mult de litere. A fost primul Însărcinat cu afaceri al României la Belgrad.

—Aveţi, aşadar, în bibliotecă, multe din cărţile lui.

—Da, şi ale bunicului Alexandru. După abdicarea lui Cuza, Teodor, care era şi văr după mamă al domnitorului, s-a retras din politică şi s-a stabilit la Stânceşti, unde ai mei au făcut o şcoală, al cărei local, ulterior, a devenit muzeu. Callimachi i-au ajutat pe numeroşi ţărani în viaţa de zi cu zi. Ca un fapt divers, pot să vă spun că străbunica mea, Zenaida Callimachi, născută Moruzi, fiica lui Alexandru Moruzi, rămasă văduvă, a stat singură la Stânceşti, iar în 1907, când s-a aprins focul răscoalei ţărăneşti, în judeţul Botoşani, ei nu i s-a mişcat nici un fir de păr din cap, pentru că era foarte iubită şi apărată de ţărani. Se poate trage concluzia că ţăranii nu erau *apucaţi*, nu era o răscoală duşmănoasă, oarbă, era îndreptată împotriva celor care se purtau urât cu ei şi care-i exploatau. Tatăl meu, care a trăit răscoala la Stânceşti, confirma cele relatate. Biblioteca a fost salvată şi, din moştenire în moştenire, a trecut la tata. Avem păstrate cărţi, ediţii princeps. Printre ele, *Codul Callimachi*, tipărit în 1817, în limba greacă, ulterior tradus în româneşte. Codul a fost editat de un jurist braşovean, Flechtenmacher, sas de origine, venit la Iaşi împreună cu un cărturar grec, Cuzanos, sub domnia lui Scarlat Callimachi.

Flechtenmacher a devenit profesor de drept constituţional, apoi, la Academia Mihăileană din Iaşi. Biblioteca lui Teodor Callimachi era considerată la un moment dat, mi s-a spus, oarecum apropiată ca valoare de biblioteca regală. Există în această bibliotecă şi *Descrierea Moldovei*, traducerea din latină în germană, şi *Istoria Imperiului Otoman ale lui Dimitrie Cantemir*.

—Cărţi preţioase, care s-au păstrat printr-un noroc, cu atâtea schimbări de adresă şi cu atâtea războaie. Ce s-a întâmplat cu biblioteca, atunci când aţi plecat în Franţa?

—Bănuiesc că a fost păstrată de bunica mea. Exact, nu mai ştiu ce s-a întâmplat, dar am regăsit-o, în timp, i-a revenit tatălui meu, care a îngrijit-o şi a îmbogăţit-o, de-a lungul anilor.

—În decorul acestei biblioteci, în casa din Intrarea Romană, numărul 55, venea foarte multă lume şi foarte interesantă, din două domenii: teatrul şi politica.

—Acolo s-au ţinut primele şedinţe ale Comitetului Naţional Antifascist, creat în 1933. Tatăl meu a fost vicepreşedintele acestui comitet. La diferitele întruniri antifasciste, participau muncitori şi ţărani, i-am văzut acolo, alături de intelectuali. Cu aceste ocazii, am cunoscut personalităţi precum: profesorul Iorgu Iordan, preşedintele C.N.A., profesorul Constantinescu-Iaşi, cu care eram mai apropiaţi, Lucreţiu Pătrăşcanu, Alexandru Mihăileanu, avocaţii Victor Gherasim, Radu Olteanu (care era frate cu generalul Marcel Olteanu, fost coleg de cavalerie, de şcoală militară, cu tatăl meu şi aghiotant al Palatului), compozitorul Matei Socor, profesorul Tudor Bugnariu, ginerele lui Lucian Blaga, profesorul Ilie Cristea, din Braşov, Grigore Preoteasa, doctorul Eduard Mezincescu, profesorul Mihai Cruceanu şi alţii. Pot să amintesc, legat de aceste şedinţe ale Comitetului Naţional Antifascist,

care s-au ţinut la noi în casă, faptul că ele sunt amintite şi de Nicolae Ceauşescu, într-o biografie a sa, pe care a redactat-o ziaristul francez Michel Hamelet. Ceauşescu aminteşte că a luat contact cu mişcarea intelectuală antifascistă în casa scriitorului şi istoricului Scarlat Callimachi. Cum aţi spus şi dumneavoastră, acolo în casă, în afară de aceşti oameni politici, care puneau ţara la cale (era un moment în care România se fasciza, iar Comitetul era o reacţie firească de respingere a fascismului), veneau acolo şi mari artişti ai vremii. Ţin minte că, adesea, după diverse premiere la teatru, se întâlneau la noi la cină, seara, după spectacole, George Calboreanu, Maria Voluntaru, Sonia Cluceru, Valentin Valentineanu, George Ciprian, actorul dramaturg, colegi şi prieteni ai mamei mele.

—Cred că acest capitol era important în viaţa fiului unei actriţe ca Dida Solomon Callimachi. Fireşte că mama dumneavoastră vă ducea uneori pe la teatru, că aţi cunoscut viaţa teatrală nu numai din sală, ci şi din perspectiva cealaltă, din cabine, din spatele scenei.

—Da, sigur mergeam la teatru, în special la premiere, sau la avanpremiere.

—Vă interesa viaţa aceasta?

—Mă interesa, când eram mai mare, şi când am asistat aproape la toate premierele ei, la Teatrul Naţional, în Sala Studio, unde juca atunci. Am văzut multe piese – ea avea predilecţie pentru un repertoriu clasic: Ibsen, Strindberg, Cehov, Bernard Shaw, Pirandello, Ostrovschi. Am văzut-o în *Vinovaţii fără vină*, în sala de la Liceul Sfântul Sava – a doua „casă” a Teatrului Naţional, a cărui clădire de lângă Telefoane fusese distrusă de bombardamentele germane. A jucat şi în *Citadela sfărâmată* a lui Horia Lovinescu, în *Înşir´te, mărgărite* a lui Victor Eftimiu, în *Hedda Gabler, Micul Eyolf, John Gabriel Borgmann, de Ibsen,* iar

în *Cleopatra* lui Brenard Shaw a avut din nou un succes important.

—A reluat vreodată *Domnişoara Iulia*, de Strindberg atunci când puteaţi s-o vedeţi şi dumneavoastră?

—Nu, n-a reluat *Domnişoara Iulia*, niciodată. Nici în *Camarazii* lui Strindberg. Ea a părăsit Teatrul Naţional, considerându-se închistată şi îngustată, în perspectivă. Avea o viziune largă, asupra unui teatru modern, mai deschis, şi a jucat în câteva piese care se potriveau acestei orientări. În acest scop, mama a înfiinţat *Teatrul I.L. Caragiale,* care funcţiona în fosta Sală Majestic, astăzi Odeon, formându-şi propria trupă. Ţin minte că acolo a jucat *Îmbrăcaţi pe cei goi*, a lui Pirandello, *Maya,* de Gantillon, *Rataţii* lui H. Lenormand, *Spioana*, o serie de piese cu respiraţie mai modernă, dar publicul nu era suficient de educat şi această iniţiativă a eşuat. De altfel, toţi banii s-au dus, pe teatru, şi pe gazetăria lui tata, care scotea la Botoşani ziarul *Clopotul*. Fireşte că dintr-o gazetă nu se poate câştiga, decât dacă ai publicitate. Dar, pe vremea aceea, reclamele nu erau plătite, şi aşa, încet, încet s-au scurs toţi banii şi toate bunurile materiale imobiliare s-au dus, în aceste două direcţii. Tot legat de casa din Aleea Romană, pot să vă mai spun, ca un fapt divers, că printre cei care stăteau cu noi era şi un fost chelner, care se numea Albescu, era comunist şi, spunea el, se ascundea de Siguranţă: Tata l-a găzduit. Mă ducea şi mă aducea de la şcoală, ne servea la masă şi făcea aprovizionarea casei. Aleea Romană fiind închisă, ne permitea să ne jucăm, făcând adevărate partide de fotbal.

—Aveaţi nişte tovarăşi de joacă pe care vi-i amintiţi şi astăzi. Unul din ei era chiar fiul primului ministru al ţării din momentul acela, care locuia în apropiere.

—Da, era băiatul lui Gheorghe Tătărescu, el stătea pe Strada Polonă. Mai venea la noi un

prieten, Ion Pleşoianu. Din această casă noi am plecat în 1937 în Franţa şi, când ne-am întors, în 1939, izbucnise războiul. Am stat câteva luni la Botoşani, am pierdut acel an din punct de vedere şcolar, şi apoi am revenit în Bucureşti, în 1940, când părinţii mei nu mai aveau resurse materiale. Noi am lichidat practic totul, când am plecat în Franţa, în speranţa de a ne instala acolo pe totdeauna, dar mama tatălui meu, Maria, născută Vernescu, nu a fost de acord. România fiind în prag de război, bunica a insistat să venim acasă şi tata să-şi facă datoria către ţară. După revenirea noastră, tata, care era ofiţer de rezervă, a fost concentrat cu Regimentul 3 Călăraşi de la Bucov. Ne-am mutat într-o garsonieră aparţinând Corpului Didactic, pe Bulevardul Elisabeta, la numărul 95 A, vizavi de Facultatea de drept, la etajul 5. Ulterior, am cumpărat această garsonieră de la domnul şi doamna Tăuşan, care erau directori ai Casei Corpului Didactic. Fiind strâmtoraţi, nu aveam decât această posibilitate. Pentru trei persoane, era foarte puţin. Mai ales eu, am avut o situaţie grea, am locuit în condiţii foarte dificile. Devenisem elev la Liceul Mihai Viteazul, unde am fost recomandat de două vecine ale noastre, domnişoarele Moruzi, care erau profesoare de chimie. De altfel, ele mi-au dat şi nişte meditaţii, trebuia să mă pun la curent cu programa liceului românesc. M-au recomandat profesorului Nicolae Ioan, care era director adjunct la Liceul Mihai Viteazul şi directorul internatului şi, pentru că aveam tramvaiul 14, din faţa casei, până în faţa liceului, am făcut tot liceul acolo.

—Aceste domnişoare Moruzi erau din familia Moruzi cu care eraţi înrudiţi în Moldova?

—Nu, nu cred. Era doar o coincidenţă de nume. Cu privire la această casă, vreau să remarc aspectul şi dimensiunile locuinţei noastre din Bulevardul Elisabeta. Casa era formată dintr-o cameră, o baie, o chicinetă şi un antreu. Eu am

dormit în acest antreu cinci ani de zile, până în 1945, pe un pat pliant, pe care-l strângeam în timpul zilei. Lecţiile le făceam în chicinetă, la lumina lămpii. Situaţia era grea, dar ne-am adaptat. Bunica, deşi era înstărită, nu ne ajuta, iar tata, fără slujbă, era într-o situaţie critică. A coincis această perioadă a revenirii în ţară cu concentrarea lui şi cu repetate arestări. Concentrările pe care le făcea, în calitate de ofiţer de rezervă, de cavalerie, erau premergătoare războiului. Intrarea României se prefigura, iar arestările politicienilor democraţi se ţineau lanţ. Tata a fost arestat în mai multe rânduri. Prima dată, a fost eliberat, ţin minte, împreună cu Lucreţiu Pătrăşcanu. Am mers cu mama la Siguranţă, pe Bulevardul Pache, înainte de rond, la colţul cu Calea Moşilor. Pe timpul legionarilor, Şeful Siguranţei era Alexandru Ghica, vărul tatălui meu. El a condus instituţia, între septembrie 1940 şi ianuarie 1941. Tata a fost eliberat împreună cu Pătrăşcanu. Ţin minte că Pătrăşcanu vorbea cu glas tare: *Lasă-i, Dida, că s-au schimbat lucrurile, se prăbuşesc ăştia, dacă ne-au dat drumul*! Mama i-a făcut semn, să tacă, deoarece situaţia era încordată şi pereţii… au urechi. Ne-am despărţit de Lucreţiu, încurajându-ne reciproc. Petre Pandrea, în volumul său *Memoriile Mandarinului Valah*, povesteşte că Ghica, legionar fiind, îl simpatiza pe tatăl meu, comunizant (nu era membru al Partidului Comunist!), motiv pentru care nu l-a mai supus interogatoriului obligatoriu înaintea unei eliberări. Pandrea, care era cumnat cu Pătrăşcanu, mai spune că Ghica a primit ordinul de eliberare pentru Pătrăşcanu şi tatăl meu, de la Consiliul de Miniştri. Bunica mea şi mama lui Pătrăşcanu şi-au folosit relaţiile intervenind pentru ei. Asta a fost prima eliberare. A doua arestare a fost sub Antonescu, când tata a fost internat succesiv, mai întâi în lagărul de la Miercurea-Ciuc, după asta, când s-a cedat Ardealul, a fost mutat la Caracal şi apoi la Târgu-Jiu, de unde a fost eliberat, tot cu intervenţia

mamei lui, care era verişoară cu generalul Leoveanu, devenit între timp Şeful Siguranţei. De îndată, a fost mobilizat, ca ofiţer de rezervă, la regimentul 3 Călăraşi, şi trimis pe front. L-am revăzut abia în 1944. A fost o perioadă grea din punct de vedere material.

—A ajuns departe cu frontul?

—A ajuns până dincolo de Bug, că el era cu un regiment de cavalerie şi cavaleria nu era în prima linie. Aş fi vrut să fac o paranteză, legată tot de legionari. Ţin minte ca detaliu. Tatăl meu frecventa ziarişti la Capşa, la Athenée Palace, ziarişti occidentali, care erau acreditaţi la Bucureşti. Şi într-o bună zi, a fost arestat la Athenée Palace. L-a luat poliţia legionară şi l-a dus la Prefectura Poliţiei, pe Calea Victoriei. Şeful poliţiei legionare era un oarecare Stângă, comisar, în cămaşă verde, şi mi-a zis tata că pe masa lui erau numai pistoale. Stângă a mişcat pistolul pe masă şi i-a spus: *Uite ce e, te duci acasă, te trimet cu cineva, te scoatem de aici, şi nu ieşi din casă două-trei zile*. L-a scos pe o scară din spate şi l-a salvat. În aceeaşi noapte, au fost împuşcaţi vreo şaptezeci de demnitari arestaţi de legionari, la Jilava, în celule.

—În noiembrie 1940.

—Da. Gestul comisarului Stângă m-a urmărit de-a lungul anilor şi, după 1989, l-am căutat pentru a-i mulţumi. Spre regretul meu, nu l-am mai aflat printre cei vii. Să revin la garsoniera noastră din casa corpului didactic. Aici am avut o mulţime de prieteni. În '45, murind bunica, părinţii mei s-au mutat în comuna Tunari, aveau o casă acolo, rămasă de la ea, foarte aranjată, făceau naveta. Eu, ca student, rămăsesem în garsonieră şi am locuit aici până în 1947.

—Garsoniera devenise în sfârşit ceea ce trebuia să fie.

—Da. O locuinţă de student. În casa asta, alături de noi, stăteau mai multe personalităţi. Era, în primul rând, criticul Eugen Lovinescu, prieten cu

mama şi cu tata, mentorul cenaclului *Sburătorul*, unde veneau toţi scriitorii la modă, pe care i-am cunoscut, în felul acesta, pentru că mergeam adeseori la Lovinescu în casă, luam şi masa cu el, adeseori. El, mie, îmi spunea *Căpriorul*, mă simpatiza, bănuiesc. Ţin minte că o dată, după o masă, a chemat-o pe Monica Lovinescu, fiica lui, care nu mai ţin minte exact dacă locuia sau nu cu el, pentru că era divorţat, şi i-a zis: *Uite, Monica, ia dansează tu pentru Miti dansul din „Bolero"*. Şi Monica, într-o fustă vaporoasă, a făcut diverse exerciţii de balet în odaie.

—Mama dumneavoastră, în memoriile ei, intitulate *Domnişoara Iulia*, publică o fotografie, de care mi-am amintit ascultându-vă. Un instantaneu făcut pe stradă, unde apar Dida Solomon Callimachi, criticul Lovinescu şi dumneavoastră, într-adevăr un *căprior*, un băieţandru.

—Îmi amintesc, veneam pe Bulevardul Elisabeta, coboram spre casă, şi el era cu bastonul şi cu pălăria lui mare.

—E o poză făcută de un fotograf de pe stradă, cum erau pe atunci.

—Da, de un fotograf de pe stradă. Am o asemenea poză şi cu Pallady, cu care eram prieteni, Theodor Pallady, pictorul, care o admira pe mama.

—A pictat-o vreodată?

—Nu, au pictat-o, între alţii, Marcel Iancu, Miliţa Pătraşcu, Nina Arbore, Florica Cordescu…

—Pe cine vă mai amintiţi de la cenaclul Sburătorul?

—Pe Camil Petrescu, Dan Petraşincu, Ştefania Zotoviceanu Rusu, Ioana Postelnicu, Dinu Bondi, Sorana Gurian, E. Jebeleanu, Cella Serghi. Eu eram copil, incidental îi vedeam, când veneam la dânsul. Adesea rămâneam la masă. Stana era femeia lui credincioasă, care-l servea.

—Ce se discuta acolo, ce vă amintiţi?

—Ţin minte, printre altele, că Lovinescu, care era anticomunist, îi spunea lui tata că, în ziua în care ruşii şi comuniştii vin la putere, el se va împuşca. Mi se pare că a murit chiar în momentul când ruşii au intrat în ţară.

—El a murit foarte bolnav, un cancer, dar poate că situaţia politică a cântărit mult la înrăutăţirea stării lui generale. Ca şi cum ar fi presimţit ce avea să urmeze. Cenacliştii povestesc în mai multe memorii cumplita lui suferinţă.

—El avea o amintire foarte apăsătoare din primul război mondial, cu ruşii. Nu mai ţin minte exact, fusese ceva umilitor, revoltător, îl puseseră să spele pe jos, la cazarmă, undeva, la Odesa, şi el, sub imperiul unei asemenea amintiri, spunea: *Dacă ăştia vin, mă împuşc*.

—Ce alţi vecini mai aveaţi?

—Generalul Drăgănescu stătea acolo, în casă, la etajul doi, chiar deasupra apartamentului lui Lovinescu. El era Comandantul Diviziilor de Vânători de munte, care luptau în Crimeea. După război, a devenit Ministru de Stat la Ministerul de Interne, pentru partea trupelor. La etajul trei, locuia un doctor, Gheorghe Sârbulescu, care a fost legionar, dar era un om deosebit de bun, un suflet mare, milos cu oamenii săraci. El nu avea onorar. Celor bogaţi, le lua bani, însă pe cei săraci îi trata în mod graţios, adică, nu le lua nici un ban. Eu m-am ataşat foarte mult de el, îmi amintesc că m-a asistat la prima mea operaţie, la genunchi, avusesem un accident la sport, şi am spus că nu vreau să mă operez decât în prezenţa doctorului Sârbulescu. Îmi era frică! Era un om de caracter, foarte bun. A fost arestat, din păcate, prin anii 1947-1948, pentru că a asistat-o medical pe soţia unui consilier sau ataşat de la Ambasada iugoslavă, cu ocazia unei intervenţii chirurgicale. A fost arestat pentru că relaţiile cu Iugoslavia erau încordate în acei ani, Securitatea legându-se şi de trecutul lui legionar. Pe lângă calităţile

profesionale deosebite, doctorul Sârbulescu avea şi înclinaţii sportive. Mi-a povestit cum, de unul singur, a făcut o călătorie cu caiacul de la Bucureşti la Marea Neagră, şi a scris şi o carte despre această călătorie (de altfel, fiul său a devenit mai târziu campion naţional la pentatlon modern, molipsindu-se de „microbul sportiv" de la tatăl său). În timp ce era internat, mi se pare, în lagărul de la Balta Albă, s-a operat singur, în faţa oglinzii, de apendicită, el spunându-mi că aceasta a fost socotită o „premieră naţională". Alături de noi, locuia doamna doctor Lucia Bancheriu, un mamoş celebru, care o asistase la naştere pe mama. Erau şi surorile Moruzi, şi soţii Manoliu, profesori, amândoi, de filozofie, părinţii viitoarei mari atlete, campioană olimpică, regretata Lia Manoliu, şi ai lui Iacint Manoliu, ziarist, coleg cu mine la *Sportul*, şi ai Inei. Cei doi erau gemeni. Ina s-a căsătorit ulterior cu ziaristul Nicolae Minei.

Aici, în Bulevardul Elisabeta, am trăit evenimentele vremii: arestarea din 1940 a tatei, când, într-o noapte, a fost luat şi urcat într-o maşină, împreună cu avocatul Adonis Popov, şi internat în lagărul de la Miercurea Ciuc, rebeliunea legionară din ianuarie 1941, priveam de la balcon studenţii care se înarmau la Facultatea de drept şi porneau spre punctele fierbinţi, apoi am văzut – de la etajul cinci aveam o panoramă deschisă – Bucureştii în flăcări, după bombardamentele aviaţiei americane din 4-5 aprilie 1944.

—Se vedea în sus, peste Strada Berzei, spre Gara de Nord.

—Da, da. Ferestrele noastre dădeau spre bulevard.

—Casa avea ferestre spre bulevard, pe o parte, dar şi spre Dâmboviţa.

—Da, apartamentul lui Lovinescu avea ferestre spre Dâmboviţa. Sârbulescu, nu.

—Aveţi multe amintiri din casa asta.

—La subsolul clădirii era o sală de box, unde ne jucam adeseori, şi l-am cunoscut pe maistrul Lucian Popescu, un mare boxer al vremii, fost campion european, unul din puţinii români din vremea aceea care au ajuns la un titlu.

—Sala era a lui?

—Era închiriată sala. Administratorul blocului nostru era pasionat de box, un fost boxer care revenise de la Paris, un aventurier, se numea Nicolau şi avea multe activităţi. Şi, atunci, i-a mers mintea să facă la subsol o sală de box. Şi, la acea sală, diversele cluburi sportive cotizau, dând bani în contul chiriei. Acolo a fost angajat ca antrenor maistrul Lucian Popescu. Aşa i-am cunoscut pe marii campioni ai vremii, pe Ion Chiriac, care a boxat şi el pentru titlul european, pe Dumitrescu, poreclit Joe Louis al României, pentru că era măsliniu la faţă, pe Voicilă, pe Moţi Spacov, toată crema boxului românesc. Alături, la capătul bulevardului, spre Piaţa Kogălniceanu, la colţ cu Iulia Haşdeu, era Circul Palladium, acolo se organizau nu numai spectacole de circ, ci şi gale de box. Cred că era o arenă acoperită cu pânză. În cealaltă direcţie a Bulevardului, la numărul 97, a locuit Liviu Rebreanu, marele clasic al literaturii române. Eu nu l-am cunoscut. I-am vizitat familia, ulterior, când se mutaseră peste drum de Palatul Cotroceni. O vizitam pe doamna Fany Rebreanu. Fiica ei s-a căsătorit cu Radu Vasilescu, unul dintre primii şi cei mai cunoscuţi crainici sportivi ai vremii. Ea era piteşteancă, îl găzduia în casă pe unul dintre colegii mei de la *Sportul*, Eftimie Ionescu. Îmi amintesc că ne-a invitat, împreună cu Radu Vasilescu, să urmărim la ea, la televizor, pentru că pe atunci era o raritate să ai televizor, Campionatul Mondial de Fotbal din 1958, din Suedia. Părinţii mei mai aveau printre vecini o cunoştinţă, un bancher, care se numea Fink. Ce este interesant? Într-o bună zi, în timpul războiului, Fink ne-a spus că pleacă din ţară, cu

familia, cu cele două fete ale sale, care erau căsătorite. Una dintre ele, cu Le Grain, care era fabricant de parfumuri şi avea o fabrică la Le Maître. Ne-a spus că a aranjat cu nemţii, în plin război, când evreii erau masacraţi cu miile în lagăre şi închisori, să tranziteze Germania sub paza… Gestapoului şi să fie debarcaţi la Barcelona. Ce nu se poate cumpăra cu banii, care n-au miros?

—Cum s-a terminat o asemenea aventură?

—Am avut veşti că au ajuns cu bine. După război au mai scris o dată, de două ori şi erau foarte bine. Ulterior, deci prin anul 1947, noi ne-am mutat în ultima locuinţă de care amintesc, pe Strada Aviator Mărăşoiu. După moartea bunicii mele, după ce s-a vândut casa din Batişte şi s-au împărţit banii, între tata şi sora lui, Theodora, s-a cumpărat casa de pe Strada Aviator Mărăşoiu, o vilă, cu patru camere, cu un exterior aspectuos, dar modestă şi nefuncţională. Totuşi, am izbutit să amenajăm un interior plăcut. În dreapta casei noastre era o altă vilă, construită de Vintilă Brătianu, pe care eu nu l-am mai apucat în viaţă, era locuită de academicianul clujean Constantin Daicoviciu, care, pe atunci, era Ministrul Educaţiei. Peste drum, stătea domnul Crăciunescu, cumnat cu Anestin, un caricaturist cunoscut, epigramist şi ziarist umorist, scotea ziarul *Gluma*. Mai locuiau în zonă generalul Dobriceanu, doamna Gologan, doamnă de onoare a Reginei, doctorul Jovin şi alte persoane interesante, cum ar fi fosta campioană olimpică Iolanda Balaş.

—De fapt, aţi asistat la „mobilarea” cartierului.

—Da, sigur că da, însă eu m-am mutat mai târziu, iniţial au stat acolo numai părinţii mei. Am revenit acolo în 1974, eu şi soţia mea, spre a-l susţine pe tata, care se prăbuşise după moartea mamei. A făcut un spasm cerebral, după care şi-a revenit greu. Nu a mai supravieţuit mult, murind la un an după ea.

—A fost o dragoste mare şi celebră, de altfel.

—Da, cincizeci de ani! Repeta tata mereu: *Cincizeci de ani*! S-au căsătorit în 1924.

—Deci, o jumătate de veac, nedespărţiţi decât de anii de război şi de detenţii.

—Da, şi legat de tata, vă repet, el a fost trimis în 1941 pe front şi nu l-am mai revăzut până în 1944, în jurul datei de 1 septembrie, când a fost demobilizat şi a venit acasă. De fapt, l-am reîntâlnit la Măneşti, judeţul Prahova, unde eram refugiaţi şi găzduiţi la proprietatea verişoarei lui tata, Pussy Callimachi, la moşia mamei ei, Ana Maria Văcărescu. Avea un palat, la Măneşti.

—Rudă cu poeţii Văcăreşti.

—Da, da, aveau statuie acolo, într-un parc superb. Acuma, s-a cam distrus şi acolo. Pussy Callimachi are, din căsătoria cu violonistul Joe Reininger, o fiică, Sandra, care e la Paris. Ea a revendicat palatul de la Măneşti, Prahova, pe care l-a şi obţinut. Bunicul ei, Jean Callimachi, mai avea un somptuos palat pe Şoseaua Kiseleff, fosta reşedinţă a ambasadorului Statelor Unite la Bucureşti, pe care, de asemenea, Sandra l-a obţinut. Ea mi-a spus că vrea să reamenajeze palatul de la Măneşti, păstrându-l în custodia familiei.

—Soarta caselor Callimachi!

—Revenind la „casele Callimachi”, se cuvine să amintesc şi de conacul de pe moşia Tunari, al bunicii mele. După tată, Maria, născută Vernescu, primise ca dotă la căsătoria cu Alexandru Callimachi, bunicul meu, Tunarii. Această moşie aparţinuse cunoscutului om politic buzoian Gheorghe Vernescu, tatăl ei, fost conducător al partidului conservator, ministru de interne şi justiţie, mare orator şi avocat. În centrul unei grădini magnifice, trona o casă boierească pe care ţăranii o numeau „palat”, ce voia să rivalizeze cu proprietatea Brătienilor de la Florica. După un proces îndelungat, am obţinut această casă, din

păcate astăzi distrusă aproape în întregime, ca şi celelalte clădiri adiacente. Două dintre ele (dispensarul şi grădiniţa de copii), le-am vândut Primăriei Tunari, la un preţ modic, pentru a li se păstra rolul lor social. Alte şapte case, cu terenul aferent, le-am donat ţăranilor care locuiau în ele.

—E un gest unic, în economia noastră de piaţă de azi!

—Iniţiative asemănătoare avusese şi tatăl meu. În 1948, ne-a fost omorât paznicul care supraveghea via, Petre Niciu, un om foarte cinstit şi devotat. Tata făcând o plângere şefului de post din comună, acesta i-a spus verde în faţă: *Domnule Callimachi, îi fi dumneata de stânga, oi avea relaţii la Bucureşti, dar aici eşti considerat moşier şi noi nu mai putem să-i stăpânim pe ăştia, ei văd în dumneata un duşman şi vei fi călcat permanent şi furat, uite, au ajuns la crimă*. Şi-atunci tatăl meu s-a hotărât, la începutul anului 1948, să doneze totul Teatrului Naţional, pentru ca să se organizeze acolo o casă de odihnă pentru muncitori, funcţionari şi artişti.

—Casă de odihnă, de retragere?

—Da. O singură clauză a pus, să se menţioneze acolo, pe frontispiciu, *Casă de odihnă, donaţie Callimachi*. Teatrul Naţional a folosit această donaţie timp de câţiva ani, pentru că acolo, la Tunari, era o fermă model. Apoi, conform obiceiului pământului, administraţia teatrului s-a dezinteresat de această fermă, lăsând totul în voia sorţii. Alegându-se praful de tot, a luat-o fără nici un titlu, normal, IAS-ul, şi au distrus şi ce mai rămăsese, au scos via, au distrus toţi pomii, nu mai era nimic. Imediat după 1989, eu am aşteptat să văd ce se întâmplă şi, în 1992, am declanşat un proces în care am cerut anularea acestui act de donaţie, pentru nerespectarea clauzei. Teatrul Naţional s-a trezit: *Ia uite ce „pleaşcă” avem noi aici, ia să facem „ceva”, să o dăm cuiva, să facem o crâşmă*. În timpul procesului, reprezentantul

teatrului ne-a obstrucţionat. Un proces care în mod normal ar fi trebuit să dureze câteva luni, s-a prelungit patru ani. Am câştigat, pentru că era evident că ei n-au făcut nimic bun cu donaţia. Între timp, clădirile s-au degradat, au fost prădate. Asta e situaţia actuală.

—Spuneaţi că mai sunt şi alte case Callimachi de care aţi aminti.

—V-am spus de casa lui Jean Callimachi din Kiseleff. El era fratele lui Alexandru Callimachi, bunicul meu. Jean a avut mai multe proprietăţi decât Alexandru. Bunicul meu, cred, după cum era obiceiul, era fratele mai mare şi probabil că el ar fi dobândit toate aceste bunuri, dar, pentru că el a murit, în 1918, bunurile n-au revenit bunicii mele. Nu ştiu cum au împărţit ei şi, tot ce era la Botoşani, pământurile, au revenit lui Jean, tatăl lui Pussy, aceea care a murit la Paris, destul de săracă. Ea lucra la Aeroportul Orly, ca dispeceră. Pleca la cinci dimineaţa, a avut o viaţă grea. Fiica ei, acum, beneficiază de toate aceste proprietăţi. Avuseseră şi o casă pe Strada Paris, la numărul 54, pe care Pussy a vândut-o însă, înaintea plecării în Franţa, prin anii cincizeci. Eu, de altfel, am stat la ei, în Strada Paris, pentru că Pussy Callimachi s-a temut că o să-i ia casa, şi atunci i-a spus tatălui meu să stau eu acolo, ca să apară o persoană în plus în spaţiu. Eram elev în ultima clasă de liceu. Acolo, ea făcea petreceri somptuoase, la care participau miniştri, ataşaţi militari, diplomaţi.

—Înainte de plecarea Regelui, pe când viaţa mai părea încă destul de liberă.

—Da, prin ’46. Veneau şi mulţi artişti, pentru că soţul ei era violonist şi cânta la *Mon Jardin*. Locuia şi Koffler acolo, pianistul, un prieten al lui. Reininger şi cu Gicu Koffler conduceau orchestra de la *Mon Jardin*.

—Nu era departe *Mon Jardin* de Strada Paris.

—Nu, era pe Dorobanţi, colţ cu Dacia, unde e acum un mare hotel. Cântau acolo Gică Petrescu şi

Hodovanschi, iar la pian, alternativ cu Koffler, concerta Jean Ionescu.

—Era o grădină frumoasă.

—Da, era o grădină frumoasă.

În casa plină de tablouri şi cărţi, se aşterne tăcerea. Din portrete, privesc spre noi, serioşi, prinţi din mai multe generaţii, imagini care poartă în substanţa lor pecetea vremurilor când au fost zugrăvite, dar şi o anume mereu repetată tresărire a sprâncenelor, şi un acelaşi licăr al privirii. Şi-mi amintesc înscrisul despre care domnul Dimitrie Callimachi mi-a povestit că se află pe zidul unei săli a Palatului Domnesc din Iaşi, poate cea mai potrivită încheiere pentru povestea caselor din Bucureşti ale vestitei familii: *Împăraţi n-am putut fi, Voievozi am fost, CALLIMACHI rămânem…*

Cu Ştefan Pleşia, istorii despre istorici şi arhitecţi

În casa din Strada Arhitect Grigore Cerkez, vilă cubistă, căptuşită în interior cu portrete de familie şi cărţi ce ţin de Bucureştii secolelor trecute, centrul locului, punctul de concentrare al tuturor energiilor pare să fie un mare birou de lemn sculptat, plin de caiete legate în piele, de manuscrise, fotografii şi cărţi. Gazda noastră este istoricul Ştefan Pleşia, fiul istoricului Dan Pleşia, nepotul istoricului Emanoil Hagi-Mosco, excepţionalul scriitor al Bucureştilor. Ştefan Pleşia este un urmaş conştient de povara nobilă care îi apasă umerii.

—Domnule Ştefan Pleşia, aţi parcurs adeseori opera bunicului dumneavoastră, în calitate nu numai de moştenitor sentimental, dar, mai ales, în calitate de editor al cărţii lui Emanoil Hagi-Mosco, apărută în 1995, cu douăzeci şi şase de studii din scrierile sale despre Bucureşti, precum şi studii de genealogie, carte intitulată *Bucureşti – Amintirile unui oraş* şi subintitulată, aşa cum şi-a dorit el, *Ziduri vechi. Fiinţe dispărute*. E foarte greu să evocăm o asemenea personalitate, dar, pentru că trebuie să ne încumetăm, să începem schiţând drumul familiei Mosco spre identitatea românească, dacă se poate spune aşa.

—Da, vă mulţumesc pentru ocazia pe care mi-o daţi să vorbesc din nou despre bunicul meu, Emanoil Hagi-Mosco, a cărui activitate mă bucur că am reuşit s-o aduc la cunoştinţa românilor din ziua de azi, prin această carte de amintiri şi de scrieri privind vechiul Bucureşti. El face parte dintr-o familie de origine fanariotă, deşi, aici, poate mai există loc de discuţii. Am înţeles, din cât am citit, că domnul Neagu Djuvara, al cărui

strămoş, logofătul Scarlat Grădişteanu, a fost căsătorit cu Ecaterina, o fiică a lui Ion Hagi-Mosco, susţine că ar fi de origine aromână. În tot cazul, erau greci sau aromâni din Balcani (după tradiţia familiei, erau din Corfu), al căror prim reprezentant, cel mai important, care s-a stabilit în Ţara Românească, deşi era născut la Salonic, la 1748, este Ion. Ion Hagi-Mosco era fiul altui Ion, născut şi el la Salonic, către 1700, şi care, în 1736, a devenit cavaler al Ordinului Constantinian al Sfântului Mormânt. Păstrez încă în arhivele familiei această frumoasă diplomă, cu o pecete impresionantă. Ion Hagi-Mosco urcă în ierarhia socială şi politică a Ţării Româneşti, devenind mare clucer, mare vistiernic şi om de afaceri, ca să spunem aşa, bancher, în Bucureşti. Îşi deschide o bancă în Bucureşti. În 1790, ia în arendă vămile şi ocnele, şi devine proprietar al ocnelor din Slănic Prahova, unde, la 1800, ridică o foarte frumoasă biserică, ce, spre fericirea familiei noastre, mai există şi astăzi. Chiar de curând, în anul acesta cred, preotul actual al bisericii din Slănic-Prahova ne-a contactat pentru a-i furniza câteva elemente privind familia Hagi-Mosco. În perioada ocupaţiei ruse, 1806-1812, Hagi-Mosco este menţionat de rapoartele diplomatice ale consulilor de la Bucureşti, publicate de Hurmuzaki, ca unul dintre *boierii cei mai luminaţi*, cu puternice sentimente antiruseşti, fiind chiar cercetat pentru acţiunile sale şi informaţiile pe care le furniza consulului francez. Ion Hagi-Mosco şi-a construit în 1810 o foarte frumoasă casă în Bucureşti, cea care avea să devină ulterior, pentru aproape patruzeci-cincizeci de ani, *Primăria oraşului*, pe spaţiul actual al Teatrului Naţional, în faţa Hotelului Intercontinental.

—Pe vremea aceea, locul casei era la intersecţia dintre Strada Batiştei şi Strada Colţei, şi avea numărul 40 pe uliţa Colţei, dacă nu mă înşel.

—Exact. Dar, înainte de a ajunge la vânzarea casei, aş vrea să amintesc câteva lucruri despre familie. Deci, Ion Hagi- Mosco moare în 1828, la Bucureşti, este înmormântat în Biserica Colţei, în vecinătate, ei fiind enoriaşii acelei biserici. După 1990, am avut satisfacţia să aflu că preotul Bisericii Colţei a dezvelit piatra funerară, extrem de frumoasă, cu un text despre care nu ştiam decât din Iorga, din *Inscripţiile din bisericile româneşti*, e publicat acolo textul de pe piatra funerară a lui Ion Hagi-Mosco. Am şi publicat fotografia acestei pietre, în cartea bunicului meu despre Bucureşti. Ulterior, alături de Ion Hagi-Mosco, a fost îngropată şi una din fiicele sale, Elena, care a murit tânără. El se căsătorise cu Elena Ştefănescu, în 1779, şi a avut mai mulţi copii, dintre care o fiică, Maria, importantă pentru istoria familiei, care a trăit între 1783-1863, căsătorită de două ori, mai întâi, cu Petrache Rhetoridi, un boier de origine greacă, dragoman al flotei imperiale turceşti, deci traducător al otomanilor, în campaniile din războiul contra flotei franceze a lui Napoleon, alături de armata britanică. Am moştenit de la bunicul meu firmanul prin care sultanul Selim îl numeşte pe Rethoridi dragoman al flotei turceşti pe lângă englezi, cu ocazia bătăliei de la Aboukir (1798). Petrache Rhetoridi a avut o ascensiune în ierarhia socială a vremii, destul de importantă. Al doilea soţ al Mariei a fost Dimitrie Ralet, mare logofăt, mare vornic şi caimacamul Craiovei, cu care nu a avut nici un copil. Maria Hagi-Mosco este ctitor, a avut o contribuţie financiară foarte importantă la ridicarea Spitalului Filantropia din Bucureşti şi a existat, cel puţin până de curând, cred că există şi în continuare, în vecinătatea Spitalului Filantropia, o stradă care-i poartă numele şi denotă că nici măcar regimul comunist nu a îndrăznit să se atingă de memoria Mariei Hagi-Mosco, legată de acest spital.

—Strada există şi astăzi. E în spatele Institutului de hematologie, am văzut o hartă recentă, căutând străzile cu numele familiei dumneavoastră. Cred că şi Emanoil Hagi-Mosco ar merita o stradă!

—El nu are o stradă, însă a botezat străzi. Dar, deocamdată, să vorbim despre familie. Cel mai important fiu al lui Ion Hagi-Mosco a fost Ştefan (1787-1863), care a urmat aceeaşi ascensiune social-politică a tatălui său, până la gradul de *căminar*, şi a continuat activitatea bancară în Bucureşti.

—Mi-aţi arătat portretele celor doi, tatăl şi fiul, şi mi-aţi atras atenţia asupra unui fapt: cel dintâi, Ion, este îmbrăcat într-un costum de boier balcanic, cu diferite elemente de clasic, iar Ştefan, fiul său, este îmbrăcat într-un costum european, cu cravată, cu revere, costum nemţesc, să-i zicem, cum se spunea cândva.

—Chiar aş spune franţuzesc, dat fiind că Ştefan, în tinereţea lui, la 1804, se afla la Paris, pe timpul primului imperiu, pe vremea lui Napoleon. A activat în Mişcarea Eteriei greceşti, având sediul la Paris, a făcut studii acolo, a tradus din maximele lui La Rochefoucault, din franceză în greacă, şi era un spirit, poate un bonjurist *avant la lettre*, înaintea acelei pleiade care a făcut România modernă, a acelei pleiade de fii de boieri. Pentru că, acest lucru trebuie foarte bine subliniat: România modernă şi Revoluţia de la 1848 au fost făcute de fiii răzvrătiţi ai acelor boieri de pe divane, ei au înţeles absolut, mai bine ca nimeni altcineva, nevoia de a se pune la prora Europei. Ei au înţeles că Europa era într-o profundă schimbare, iar Ţara Românească, global, evident, şi Moldova şi Valahia, ţările române, trebuiau să fie în pas cu Europa. Aceşti fii, ducându-se la Paris, în marea lor majoritate, dar poate şi la Berlin, cum a fost Kogălniceanu, sau la Roma, în momentul când s-au întors de acolo, au pus în practică toate acele idei care să schimbe societatea românească, să o

facă să progreseze. Deci, Ştefan a fost poate unul din aceştia, care fie numai şi prin simpla prezenţă activă de la Paris, în medii intelectuale sau politice, la întoarcere să fi avut şi el o contribuţie în acest sens. Trebuie să spun că, din păcate, Ştefan Hagi-Mosco, în activitatea bancară, nu a mai avut acelaşi succes pe care l-a cunoscut tatăl său, Ion. Ştiu din tradiţia familiei, aşa cum mi-a spus bunicul meu, faptul că Ştefan i-a împrumutat mari sume de bani lui Alexandru Vodă Ghica, bani pe care acesta nu a mai putut să-i restituie, şi asta a contribuit la falimentul băncii. Documentele vremii şi scrierile istoriografice ulterioare au confirmat că a fost vorba de un crah financiar care a zguduit, în 1837-1838, toată ţara, în cauză fiind una dintre cele mai importante bănci. Poate fi vorba şi de o mai puţin bună administrare a activităţilor bancare, însă, cum ştiu bine că Alexandru Vodă Ghica a avut probleme şi de natură sentimentală, cu contesa de Suchtelen (a avut o poveste de dragoste extraordinară, pe care bunicul meu a evocat-o în lucrarea sa, într-un articol privind castelul, palatul lui Alexandru Vodă Ghica de la Căciulaţi-Paşcani, de aici, de lângă Bucureşti, de lângă Snagov), atunci ne gândim că e posibil, într-adevăr, ca Ghica să fi contribuit, involuntar, la falimentul băncii familiei Mosco. Ştefan s-a căsătorit cu Zoe Băleanu, a cărei mamă era Maria Brâncoveanu, în acest mod realizându-se acea fuziune cu familia Brâncoveanu, care a permis, prin descendenţa ulterioară, ca bunicul meu să devină epitrop la Domniţa Bălaşa, aşezământ unde a fost chiar specificat de testamentul Brâncovenilor că epitropi, administratori ai acestor aşezăminte brâncoveneşti, nu pot fi decât cei care descind din familia Brâncoveanu. Deci, având o ascendenţă brâncovenească, urmaşii stră-stră-străbunicului meu, Ştefan Hagi-Mosco, căsătorit cu Zoe Băleanu, au putut ocupa aceste funcţii. De altfel,

Ştefan a construit şi două biserici: în 1820, cea din Dudeşti-Cioplea, şi în 1832, biserica din Bobeşti-Bălăceanca, judeţul Ilfov.

—Cine au fost copiii lui Ştefan Hagi-Mosco?

—Pentru a trece mai repede la următorii descendenţi, menţionez, dintre foarte numeroşii copii ai lui Ştefan Hagi- Mosco, pe Irina, cea care va deveni foarte cunoscută în lumea bucureşteană şi în literatura de specialitate, mai ales numeroşi scriitori străini pomenind de ea. Irina, căsătorită cu prinţul Grigore Suţu, devine stăpâna, să spunem, efectivă a Palatului Suţu, actualul Muzeu de Istorie şi Artă al Oraşului Bucureşti. Pomeneam de călători străini; într-adevăr, foarte mulţi dintre cei ce vin sunt frapaţi, în Bucureşti, de frumuseţea petrecerilor şi a balurilor care se dădeau în Capitala Ţării Româneşti, iar balurile de la Oteteleşeanu şi de la familia Suţu erau cele mai vestite. La familia Suţu, era prezent adesea şi Domnitorul Carol I, iar cuplul pe care Irina l-a format cu Grigore Suţu a rămas antologic şi este evocat, de asemenea, de bunicul meu, într-o fascinantă povestire consacrată acestei case.

—De câte ori intru acolo, sunt frapată de frumuseţea chipului ei, sculptat de Karl Stork. E o prezenţă! Ea veghează în continuare asupra acestei case.

—Da, da, bunicul meu a contribuit şi a fost foarte bucuros când Muzeul de Istorie al Bucureştiului s-a stabilit în Palatul Suţu, a donat lucruri acelui muzeu, a venit şi cu comunicări, a fost sărbătorit pentru 90 de ani de viaţă în cadrul Palatului Suţu, alături de veteranii istoriografiei româneşti, cu bunii săi prieteni, cu care a colaborat şi pe care îi voi aminti, eventual, ulterior.

—Fireşte. Să revenim acum la ceilalţi copii ai lui Ştefan.

—Pentru a ajunge la fratele Irinei, Nicolae Mosco (1828- 1893), căsătorit cu Profira Pulheria Slătineanu. El a fost prefect de Ialomiţa, deputat

conservator de Ialomiţa, şi a ocupat şi funcţia de *pitar*. Nicolae, din căsătoria cu Pulheria Slătineanu, a avut foarte mulţi copii, dintre care cinci au murit la vârste foarte fragede, iar printre cei care au avut o viaţă extrem de lungă, s-a numărat bunicul meu, Emanoil Hagi-Mosco, un longeviv al familiei. A trăit între anii 1882 şi 1976. A murit la vârsta de nouăzeci şi patru de ani, era până în ultima clipă drept ca bradul şi extrem de activ, o prezenţă vie, fizică, spirituală şi mentală, cu o memorie extraordinară, iar această memorie, de care a fost foarte mândru, l-a ajutat enorm în munca sa de istoric, şi de genealogist, şi de povestitor, de evocator al unor vremi trecute. Evoca de cele mai multe ori trecutul cu o nostalgie extraordinară, dar recunoscând în acelaşi timp că vremurile se schimbă, trebuie să se schimbe, şi că există întotdeauna pe undeva loc şi pentru nou. Ce l-a durut pe el a fost, indiferent de regimul politic al ţării, adică, atât înainte de 1944, de venirea comuniştilor, cât mai ales după, l-a durut modul samavolnic în care se dărâmau clădiri importante, monumente importante din Bucureşti, fiindcă trebuie să recunoaştem că schimbări substanţiale în aspectul oraşului au avut loc şi înainte de 1944. Să ne gândim numai la ceea ce a făcut Carol al II-lea, în Piaţa Palatului sau pe Uliţa Colţei, care a devenit Bulevardul Brătianu. Sigur, timpurile se schimbă, trebuie înnoiri, dar a suferit mult când vedea cum cădeau victime târnăcoapelor diverse case, de care marea majoritate a bucureştenilor era foarte ataşată.

—Şi simţea nevoia să le salveze scriind despre ele.

—Măcar sub forma asta să le permanentizeze în istorie.

—Aţi pus, ca prefaţă semnată de el, un text scris într-o zi aniversară, perfect potrivit pentru o prefaţă, el spera să vină timpuri în care această carte să poată apărea.

—Un text redactat la 5 octombrie 1960. Împlinea şaptezeci şi opt de ani, deci o zi importantă, de bilanţ. Gândul lui era spre oraş, şi-şi face reproşul de a nu fi scris la timp despre acele case care, spune cu durere, au dispărut, dar, în acelaşi timp, este fericit că poate să descrie totuşi aceste case din amintire, pentru că, spune el, mândru de memoria lui vizuală: *Eu pot să spun şi câte trepte aveau la intrare şi câte ferestre avea o faţadă*.

—Pe lângă memoria lui fabuloasă, de om de cultură, mai era memoria lui de copil, care ascultase fermecat ce i se povestise în familie.

—Da, a fost atras treptat către partea istorică şi, mai ales, de partea aceasta, a evocării caselor, a trecutului oraşului, de către ceea ce i-a spus mama sa, Pulheria, şi de ce a aflat de la sora sa mai mare, Maria, născută în 1868, şi care ea însăşi a lăsat două caiete de însemnări, privind locurile şi oamenii pe care i-a cunoscut, casele pe care le-a cunoscut, şi caietele ei i-au servit bunicului foarte mult în redactările ulterioare, acolo unde poate nu-şi mai aducea el bine aminte, dat fiind că a început să redacteze mult mai târziu.

—Aţi păstrat caietele acestea?

—Da, da, sunt aceste două caiete, nu sunt atât de mari, dar v-am arătat şi alte jurnale de familie, cum e condica de familie redactată de bunicul meu, un catastif gros, un ceaslov, aşa aş spune, legat în piele şi pe o hârtie aparte. Datează din 1843, an înscris pe el, a servit, probabil, la redactarea cheltuielilor zilnice ale moşiei, sau poate este un document de familie. Lipsesc primele pagini, iar restul bunicul le-a folosit pentru a scrie *Condica familiei Mosco*. A scris în această condică istoria familiei până la Ion Hagi-Mosco inclusiv, să spunem, primele două decenii ale veacului al 19-lea, iar în însemnări separate, pe care n-a avut timp să le transcrie, le am în faţă, e trecută istoria familiei mai departe, până la 1916,

adică la intrarea României în război. Cu plecarea lui în primul război mondial se încheie aceste amintiri de familie, cronica în care Emanoil Hagi-Mosco povesteşte despre existenţa tuturor predecesorilor săi şi pe care mi-aş dori foarte mult, cu timpul, să reuşesc să o transcriu şi eu, la rândul meu, pentru tipar, eventual, dacă o editură poate fi interesată de publicarea acestor pagini.

—Nu se poate să nu găsiţi o editură, este un material mult prea interesant şi extrem de serios pus în pagină, de o persoană cum nu se poate mai pricepută. Nu este numai *istorie măruntă*, cum spune el adeseori şi pare chiar îndrăgostit de această formulă.

—Această *la petite histoire* care face istoria mare, în acelaşi timp, este o istorie a mentalităţilor, este o istorie a moravurilor, de multe ori prea înfierată şi prea marginalizată de acei istorici care consideră că trebuie să ne mulţumim numai cu istorie cronologică.

—Este substanţă vitală, este viaţa însăşi, bunicul dumneavoastră are respect deopotrivă pentru viaţă şi pentru istorie şi a echilibrat aceste două elemente, viaţa care trece şi istoria care rămâne, într-un mod extrem de convingător. Este foarte documentat, de altfel a şi avut o pregătire extraordinară, complexă, a studiat şi arhitectura şi dreptul şi, pe urmă, istorie, heraldică, genealogie.

—Întâi, a plecat la Roma, pentru a studia arhitectura. A stat câţiva ani, a studiat cât a studiat, dar s-a implicat şi într-o aventură politico-diplomatică, insolită dar şi periculoasă, pe care a povestit-o într-un articol, publicat acum câţiva ani, abia, în *Magazinul istoric*. S-a lăsat atras atunci de demersurile principelui Albert Ghica, un spirit aventurier, care şi-a creat o aşa-zisă „curte regală”, cu care dorea să obţină tronul Albaniei, iar bunicul meu fusese numit secretarul acestei curţi. Totul se întâmpla în 1904 şi s-a încheiat foarte repede, căci aceste aventuri au atras atenţia poliţiei italiene.

Câtva timp, cât a stat la Roma, bunicul meu a locuit la familia prinţesei Alexandrina Ghika, cumnata mătuşii sale, Maria Blaremberg, şi ai cărei fii erau Dimitrie Ghika, tânăr secretar de legaţie, şi Vladimir Ghika, viitorul monsenior, mort în închisorile comuniste, prezenţi şi ei, atunci, la Roma. După perioada de la Roma, a mers la Toulouse, unde a studiat dreptul, şi s-a reîntors în ţară după trei ani, dar, înainte de această perioadă (şi o să ajungem din nou aici, când o să evocăm poate casele în care a locuit în Bucureşti), a făcut cunoştinţă cu istoricul Octav-George Lecca, genealogistul. Atunci avea cincisprezece ani bunicul meu, începuse să fie fascinat, probabil din cauza mediului familial, de genealogie, de amintiri, de evocări, de istorie, şi din acea perioadă datează eventuala lui orientare spre aceste teme, la care s-a adăugat faptul că era văr primar cu Ion C. Filitti, marele istoric şi genealogist, şi împreună au pus bazele unor cercetări genealogice fundamentale din acest domeniu.

—Vă referiţi, probabil, la cele şapte sute de tabele genealogice, făcute prin 1920. Desigur, erau o predestinare şi această înrudire, şi întâlnirea cu Octav George Lecca. În dicţionarul lui, Lecca pomeneşte de familia Mosco, bineînţeles, şi ajunge până la generaţia lui Emanoil. Îl menţionează, fără să ştie că, de fapt, modela un destin.

—Cartea lui George Lecca, dacă nu mă înşel, a apărut în 1899, şi a fost reeditată de curând.

—Da. Şi această carte l-a influenţat în alegerea drumului.

—El povesteşte, bunicul meu, că, în 1897, în casa din Grădina Icoanei, s-a împrietenit cu Octav George Lecca, viitorul genealogist, şi se pun bazele unei prietenii şi colaborări care se vor concretiza ulterior şi cu cercetările făcute cu Ion C. Filitti. În 1918, către sfârşitul războiului, publică primul volum din *Istoriografia română*, cu nouăzeci de steme heraldice, ale principalelor

familii boiereşti. Este o lucrare esenţială şi în ziua de astăzi, pentru cunoaşterea heraldicii române. Cu zece ani mai devreme, devenise membru al Societăţii de genealogie şi heraldică *Adler*, de la Viena.

—Pentru că aţi pomenit de casa din Icoanei, ar trebui să ne gândim acum la cele câteva domicilii pe care le cunoaşteţi, ale lui Hagi Mosco, în Bucureşti. El vorbeşte, cu multă tristeţe, de vânzarea vestitei case Hagi-Mosco, cea din Batişte-Colţei.

—Da, casa s-a vândut în 1882, înainte de a se naşte bunicul meu. El s-a născut la 5 octombrie 1882. Casa s-a vândut în acelaşi an, ceva mai devreme, din motivul că familia Hagi- Mosco avea foarte mulţi copii de crescut, nu mai avea fonduri foarte mari, Nicolae nu mai beneficia de averea pe care o avusese tatăl său, Ştefan, casa era mult prea mare, nu se mai dădeau petrecerile care se dăduseră în acea casă, şi au hotărât să se mute. Aici ajungem la vânzarea din 1882, pentru ca acest imobil să devină Primăria Bucureştiului. S-o mai plasăm încă o dată, clar: este în spaţiul Teatrul Naţional – Hotel Intercontinental. Ea a existat ca atare, ca Primăria Bucureştiului, până în anul 1912, când a fost dărâmată, spre disperarea bunicului meu. Într-unul din studiile lui, consacrate acestui imobil, spune că însuşi Regele Carol I, când bunicul meu şi-a exprimat regretul pentru dărâmarea casei, însuşi Regele Carol, în 1912, a fost de acord că decizia primarului Dobrescu a fost de o prostie fără seamăn.

—Să subliniem că era altul decât Dem. Dobrescu, era Matache Dobrescu. Iar locul a rămas mult timp de izbelişte, i se spunea *maidanul primăriei*, un maidan în plin centru al oraşului. Ce păcat de casa aceea!

—Casa era foarte frumoasă, i-aţi văzut fotografia, imensă şi bine gândită, după câte se înţelege din descrierea bunicului, douăzeci şi cinci

de camere, pe două nivele. Fusese înconjurată de o serie de case aparţinând unor familii tot aşa, Casa Rhetoridi, Casa Câmpineanu-Marsil, deci case boiereşti, era un cartier de elită. Ei se mută, în aceste condiţii, în Strada Minervei, care astăzi este Strada Vasile Conta, la numărul 12. Este foarte interesant, aici vreau să vă spun, cum va fi o succesiune de mutări. La început, toate se vor roti în jurul aceleiaşi zone, veţi vedea: Minervei, Scaune, Icoanei, dar încet, încet, pe măsură ce Bucureştiul probabil se dezvolta şi arhitectonic, vom ajunge, pornind de la centru, ca să spun aşa, din apropierea kilometrului zero, din Piaţa Universităţii de astăzi, vom ajunge exact la Şosea, în Strada Grigore Cerkez, în Piaţa Dorobanţi. Este un lucru care exprimă, după părerea mea, dezvoltarea oraşului şi faptul că familiile *bune*, familiile de boieri, de bogătaşi, de burghezi, se orientau către nord.

—Ultima casă a lui Emanoil Hagi-Mosco e în nordul oraşului, casa în care ne găsim în momentul acesta, pe Strada Grigore Cerkez, şi unde, prin voia destinului, se întâlnesc două poveşti din Bucureşti, povestea pe care o depănaţi acum şi povestea familiei Cerkez.

—Exact, vom ajunge. Acum, suntem încă în centru. Casa din Strada Minerva era mare şi ea, cu curte şi grădină, şi a existat, spune bunicul meu, până către anul 1950, când a fost dărâmată. Fusese proprietatea unui domn Vasile Zotescu, rentier. În 1888, deci, după şase ani, familia se mută din această casă într-una mai mică, tot pe considerente financiare. De asemenea, era şi aceasta proprietatea domnului Zotescu, în Strada Sfântul Spiridon 20, astăzi Maria Rosetti, dărâmată şi această casă, după al doilea război mondial.

—Acestei zone, bunicul dumneavoastră i-a consacrat o descriere foarte exactă, cu un desen al Străzii Clemenţei, paralelă cu Sfântul Spiridon. De altfel, el s-a născut aici, în acest cartier, în casa pe

care aţi menţionat-o, nu departe de casa abia vândută, din Batiştei.

—El s-a născut în Strada Minervei, 12, nu a apucat să trăiască în casa care a devenit Primăria Bucureştiului, dar, cum spuneam, mătuşa lui fiind Irina Suţu, el a cunoscut foarte bine partea asta de oraş, a copilărit aici, mergea el la Palatul Suţu sau soţii Suţu veneau la ei acasă, din când în când. Bunicul îşi aminteşte de acel echipaj extraordinar al familiei, *carossa*, şi de câinele Lutzi, care îi însoţea mereu, şi de vizitiul în uniformă.

—Ei neavând copii, probabil că se ocupau de nepoţi cu multă plăcere.

—Da, era un sentiment de familie, foarte strâns. Din casa din Maria Rosetti, a urmat destul de curând o altă mutare, în Strada Scaune 21, astăzi Strada Nicolae Filipescu, colţ cu Strada Batişte. Deci, au revenit în perimetrul iniţial. Noua locuinţă este o casă veche, joasă, cu curte destul de spaţioasă, grajd, şopron. Vedeţi că un anumit standing de viaţă se păstra. Aici, însă, spune el, condiţiile de viaţă erau mai grele. Mama sa, având în grijă patru copii mici, plus cei doi mai mari, Maria şi Emanoil, bunicul meu, era foarte prinsă. Nu se mai dădeau petreceri, ci doar reuniuni de familie. A fost perioada cea mai grea, spune bunicul meu, mai ales ca urmare a sinuciderii fratelui său, Nicu, în 1892, urmată imediat de moartea tatălui său, Nicolae Hagi-Mosco, în 1893, de supărare şi de tristeţe pentru pierderea unuia dintre fiii săi favoriţi. În această casă, veneau adesea în vizită Grigore Suţu şi soţia sa Irina, născută Hagi- Mosco, cu echipajul de care vă vorbeam.

—Stăteau foarte aproape, dar echipajul făcea parte din etichetă, probabil.

—Curând după moartea tatălui, în 1893, familia se mută din Strada Scaune în Strada Icoanei 12, într-o casă frumoasă, cu patru faţade, cu o curte, lângă Biserica Icoanei, a cărei proprietate era de

fapt casa, epitropul fiind Mişu Băbeanu, din neamul ctitorilor bisericii. Acuma, ce să vă spun, pentru mine a fost o revelaţie această informaţie, fiindcă această casă există astăzi şi în această casă a locuit domnul Manole Filitti, fiul lui Ion C. Filitti, căsătorit cu doamna Georgeta Penelea Filitti, un istoric proeminent. Doamna Filitti, până de curând, a locuit în această casă, pe care am văzut-o şi eu. Bunicul meu o descris-o pe larg.

—Doamna Filitti ştia că este vorba de o casă în care a locuit şi familia Hagi-Mosco?

—S-ar putea să fi ştiut. Eu am sesizat mai târziu că este vorba de această casă care, într-adevăr printr-un miracol, există, o ştiţi şi dumneavoastră.

—Ştiu casa de la numărul 10, unde a locuit Petru Comarnescu, şi-mi amintesc şi casa de alături, cu un gard puţin retras de la stradă, lăsând afară un castan imens şi o intrare cu câteva trepte, cu faţada principală spre stradă: Icoanei 12, despărţită printr-un gard năpădit de verdeaţă, de curtea bisericii.

—Are mai multă grădină spre biserică şi, spune bunicul meu, e o locuinţă extraordinar de bună, singurul aspect care ridica o problemă era că, vrei nu vrei, asistai la toate înmormântările şi slujbele de la biserică, clopotele băteau tot timpul, dar, spune el, casa era încăpătoare, cu parter ridicat, cu dependinţele în subsol. La această casă, verişoara tatălui lor, Maria Blaremberg, cea care avea în posesie Castelul de la Paşcani-Căciulaţi de Ilfov, despre care v-am vorbit, i-a trimis castani, de la reşedinţa ei de acolo, pe care bunicul meu, personal, i-a plantat în curtea Icoanei şi spunea, când a scris aceste amintiri, că unii au fost tăiaţi, după plecarea lor de acolo. Nu mai existau decât unul sau doi. Astăzi nu a rămas decât cel de care aţi amintit, dar vă daţi seama, e centenar, dacă e plantat de bunicul.

—E un copac superb, mă bucur să aflu că a fost sădit de Emanoil Hagi-Mosco. Încă un dar făcut de

el oraşului.

—Am să trec să-l văd. Din această casă, bunicul povesteşte că avea numai amintiri plăcute. Veneau adesea la masă cei mai buni prieteni şi membri ai familiei, între care, evident, în primul rând, Filitti, Brăiloiu, Filipescu. În această casă, la cincisprezece ani, îl cunoaşte pe Octav George Lecca, şi începe cooperarea lor, şi în această casă stătea în 1902, când şi-a efectuat serviciul militar cu termen redus, după bacalaureat, la Regimentul 1 Roşiori, de la Malmaison.

—Deci era călăreţ, la Roşiori.

—Da, călăreţ. După efectuarea serviciului militar, se hotărăşte să plece la Roma, aşa cum am discutat, să studieze arhitectura. Prinţesa Alexandrina Ghica, la care a locuit, era cumnata mătuşii lui, Maria Blaremberg.

—Cum îi venea mătuşă Maria Blaremberg?

—Maria Blaremberg era vară bună cu tatăl său, era fiica lui Nicolae Băleanu, care era fratele caimacamului Emanoil Băleanu, amândoi, fiii marelui Ban Grigore Băleanu şi ai Mariei Brâncoveanu, deci ea era rudă cu Zoe Băleanu, soţia lui Ştefan Mosco.

—Stră-străbunicul al cărui nume îl purtaţi.

—Da. Să revenim acuma la mutarea din nou, şi din această casă. În perioada cât el era în străinătate, familia s-a mutat din Strada Icoanei, din nou în Strada Minervei, nu în aceeaşi casă, ci la numărul 9 bis, în casele băcanului Brătulescu, care ţinea băcănia din Strada Icoanei şi, spune bunicul meu, era o casă clasică, românească, vagon, cu odăile înşirate una după alta.

—Peste drum de fosta lor locuinţă, unde se născuse Emanoil.

—Fuseseră la numărul 12, acuma erau la 9 bis, deci înseamnă că undeva, peste drum. Probabil că nu mai există în ziua de azi. Strada Vasile Conta nu prea mai conţine case vechi. De aici, în 1912, s-au mutat în casele din Strada Enei, colţ cu

Bulevardul Colţei, vizavi de fosta Casă Hagi-Mosco, dărâmată chiar în acel an. Deci, suntem de partea Bisericii Enei, acuma nu mai există nici acest punct de reper, Blocul Dunărea e altul, dar e un bloc acolo, deci ar fi fost aproape de ceea ce va fi Facultatea de Arhitectură. În 1913, de aici începe deplasarea către nord, de care spuneam, familia Hagi-Mosco se mută în Calea Victoriei 126. Dacă ar fi să luăm astăzi, la numărul 120 este Grupul de Dialog Social, aşadar, numărul 126 ar fi dincolo de Strada Piaţa Amzei, undeva, în dreptul Pieţei Amzei, spune bunicul, într-un apartament frumos, spaţios, cu vedere spre o stradă laterală, care dădea în Strada Piaţa Amzei, nu în Strada Biserica Amzei, deci suntem în acea porţiune care dă direct în Piaţa Amzei. În această casă, s-a căsătorit sora sa, Maria, zisă Mitzilica, în ianuarie 1914 şi, din această casă, fratele său George şi cu bunicul meu au plecat împreună, în campania din Bulgaria, din 1913, în al doilea război balcanic. În aprilie 1915, deci după doi ani, s-au mutat din nou, acum în Strada Sevastopol 29, în casele generalului Radu Rosetti, cel care a fost arestat, închis şi a murit în închisorile comuniste

—Erau rude sau întâmplător s-au mutat acolo?

—Nu, nu cred că erau rude, dar trebuie să fi fost, sigur, cunoştinţe de familie.

—Iar ne apropiem de o Casă Cerkez. Cam pe unde era aceasta, a generalului Rosetti, faţă de Casa Cerkez, care nu mai există?

—Casa Cerkez exista pe Calea Victoriei, colţ cu Strada Sevastopol. Vizavi, era o casă Cesianu, există şi azi şi aparţine, după câte ştiu, Muzeului Bucureşti, e folosită ca depozit, ca birouri, ceva. Aş fi vrut tare mult s-o vizitez, pentru că tot timpul trec pe acolo şi văd şi acel grup statuar care este în grădină. Casa Cesianu există, Casa Cerkez, după cutremurul din 1977, a fost din păcate distrusă de Ceauşescu. Cât era de atinsă efectiv de cutremur, încât să fie dărâmată, nu ştiu. Sau a făcut parte, ca

Biserica Enei, dintr-un proiect de sistematizare ceauşistă. Doar toată zona s-a schimbat radical. Din aceasta casă de pe Sevastopol, nu ştiu unde situată precis, bunicul a fost mobilizat, în iulie 1916, înainte de declararea războiului cel mare, la care a participat cu regimentul 4 Roşiori. A făcut marile bătălii din primul război mondial, inclusiv campania din Ungaria. La întoarcerea din război, bunicul meu se căsătoreşte, în 1919, cu Maria Nicola Cerkez, fiica lui Nicolae Cerkez, care era fratele arhitectului Grigore. De fapt, şi Nicolae era inginer constructor şi arhitect, iar soţia lui era Maria Iacovaki, a cărei mamă, Smaranda, era fata lui Petrache Poenaru. Una dintre cele trei fiice ale lor, Maria Nicola Cerkez, este bunica mea. În acest moment, în 1919, bunicul se mută în Casa Iacovaki-Cerkez din Strada Dimitrie Sturdza, fostă Mercur, exact lângă Muzeul Simu.

—Pe partea aceea, fosta Stradă Mercur, tăiată într-un târziu de bulevardul nord-sud, se numeşte astăzi chiar Simu, în amintirea muzeului şi a creatorului lui.

—Toată zona aceea nu mai există, cei care ne citesc nu-şi pot imagina. Ne aflăm, pentru a preciza puţin, exact pe locul imobilului cu *Oficiul Naţional de Turism* şi al blocului *Eva*. În acel spaţiu, deci, exista Strada Mercur, azi Simu, şi tot Strada Mercur, apoi Dimitrie Sturdza, azi Pictor Verona, cealaltă jumătate, se continua peste bulevardul care se tăiase între timp, Bulevardul Colţei, azi Magheru. Există şi acum Strada Pictor Verona, începe unde e Cinematograful Patria, şi merge până în Biserica Anglicană, spre Grădina Icoanei. În această parte, unde era Casa Iacovaki-Cerkez, ce a rămas din Strada Mercur, azi Şimu, e o fărâmă de arteră, care dă în Strada Nicolae Golescu.

—Şi acolo ce aveam?

—Acolo aveam în ordinea următoare: exact pe spaţiul ONT-ului de astăzi, aveam Muzeul

Anastasie Simu, o podoabă arhitecturală, în stilul unui templu antic. Toată zona a fost distrusă de Gheorghiu-Dej, n-am înţeles niciodată de ce, n-a avut nici o justificare, decât de a face loc pentru a construi două imobile moderne.

—Şi urâte şi străine de toată arhitectura din jur.

—Toată zona a fost rasă la începutul anilor ’60, deci nici măcar nu pot să i-o atribui următorului demolator al Bucureştiului.

—Să enumerăm cele câteva clădiri distruse, toate foarte frumoase sau purtând amintiri istorice care, în orice capitală civilizată a lumii, ar fi fost ocrotite cu ardoare.

—În primul rând, Muzeul Simu, care avea o colecţie foarte frumoasă, pictură şi sculptură. Uşor în spate, era casa lui Anastasie Simu, dispărută şi ea, şi, imediat după muzeu, urma Casa Iacovaki, în care a locuit Alexandru Iacovaki, cumnatul lui Nicolae Cerkez (1876-1955), ministru şi diplomat. Clădirea e urmată imediat de Casa Nicolae Cerkez, pe care el însuşi şi-a construit-o, în 1887, şi în care stătea cu soţia sa, Maria Iacovaki. Urma singura clădire care mai există astăzi, Casa Sturdza, exact pe colţ, care dă în Nicolae Golescu, vizavi de ceea ce astăzi este restaurantul *La mama*, situat la parterul Jockey-Clubului. Vizavi de acest şir de case de pe acest trotuar, acolo unde astăzi este spaţiul verde de joacă pentru copii, era Casa Titu Maiorescu. Reuniunile *Junimii*, toate, se făceau acolo, bunicul a prins toată perioada asta. În această casă, a locuit ulterior Grigore Gafencu, deci o casă cu o dublă rezonanţă istorică. A dispărut şi ea. Alături de această Casă Titu Maiorescu, pe amplasamentul exact al magazinului *Eva*, era un restaurant, *Mon Caprice* se numea. Nu ştiu în ce măsură denumirea nu era făcută ca să fie ca o reacţie a faimosului restaurant *Mon Jardin*, aici era *Mon Caprice*. Evident că tinerilor nu le spune nimic toată această înşiruire de nume şi străzi, dar poate cei mai în vârstă să-şi amintească

şi ei de aceste locuri. Eu am prins perfect Muzeul Simu, îmi aduc aminte, sub formă de templu, Casa Iacovaki, Casa Cerkez şi ceea ce mai există astăzi, Casa Sturdza. Acestea le-am prins şi-mi aduc aminte vizual cum arătau şi ştiu şi din amintirile de familie. Această Casă Cerkez, a cărei poză o vedeţi, este construită chiar de proprietarul ei, Nicolae Cerkez, de străbunicul meu. Era o casă mare, cu balcon, hol, o intrare cu uşi de sticlă, străjuită de coloane îmbrăcate în verdeaţă.

—Aveau o glicină superbă, care creştea pe balcon, pe nişte rame speciale, iar deasupra se văd ancadramentele ferestrelor, ca nişte sprâncene.

—Aici este uşa de intrare a casei, pe care o vedeţi bine, iar în fund se vede o frumuseţe de casă, a familiei Iacovaki, deci casa vecină. În curte era această statuie, *Aruncătorul de suliţă*, pe care am avut surpriza, aproape un şoc a fost, eu o ştiam din fotografii, să o revăd la Muzeul Naţional de Artă. Este o statuie realizată de Ion Georgescu, dată dispărută de familia mea. După ce au părăsit această casă, n-au mai ştiut nimic de soarta ei, şi iată că a reapărut, este la Muzeul Naţional de Artă, expusă sus, în salonul de artă românească.

—Ca obiect în sine, a avut o soartă bună, să zicem. Nu a fost distrusă.

—Da, a avut o soartă bună, dat fiind că, voi reveni, casa a avut o anumită evoluţie. Este important de ştiut că, în această casă, au locuit Nicu Cerkez cu soţia sa, au locuit soţii Hagi-Mosco – bunicul şi bunica mea –, au locuit şi soţii Carp. Să vă explic. Nicu Cerkez a avut trei fete, pe Maria Nicola, bunica mea, măritată cu Hagi-Mosco, şi care a trăit între 1894 şi 1970, pe Maria Cristina – o mătuşă mare de-a mea, căsătorită cu Grigore Petre Carp – băiatul lui Petre Carp, marele om politic şi prim-ministru al României, şi o a treia fiică, pe Maria Simona, cealaltă mătuşă mare, căsătorită cu viceamiralul Koslinski.

—Toate trei fetele s-au numit Maria.

—Da, după mama lor, Maria Iacovaki. Şi iată ce s-a petrecut: Amiralul Koslinski a murit, în 1950, în închisorile comuniste, a fost închis după război. Grigore Petre Carp a fost închis şi el şi a ieşit în 1964, odată cu amnistia, deci a fost o tragedie schimbările intervenite după 1945 au adus tragedii în această familie. Toată zona, cum spuneam, a fost dărâmată în anii ’60. Casa nu mai era a noastră, din 1938. Nicu Cerkez nu a apucat aceste dezastre, îndurate de ginerii săi. El moare, ca şi fratele său de altfel, arhitectul Grigore Cerkez, mor amândoi în acelaşi an, 1927. Tot în 1927 mor şi Regele Ferdinand şi Ionel Brătianu, este un an nefast, m-a frapat aceasta coincidenţă.

—Nimeni dintre ei n-ajunsese la adânci bătrâneţi.

—Nu, fraţii Cerkez… poate o să vorbim altă dată de toţi.

În 1938, bunicii mei hotărăsc, toată lumea, soţia lui Nicu Cerkez, văduva, străbunica mea, hotărăşte, nu mai putea să ţină casa şi vinde casa, o vinde clubului *Tinerimea Română*, şi fiecare se mută unde poate. Deci, familia Carp se mută într-un apartament din Bulevardul Dacia, iar bunicul şi bunica cumpără această casă, în care ne aflăm noi acum, din Strada Arhitect Grigore Cerkez, vilă care fusese construită doar cu trei-patru ani înainte, în 1935, de către arhitectul Paul Emil Miclescu, pentru familia Vlasopol. Bunicii cumpără casa în 1938 şi se mută aici, cu cei doi copii pe care-i aveau, respectiv cu Elisabeta, mama mea, şi cu fratele ei, Ion Hagi-Mosco, unchiul meu. Ion Hagi-Mosco avea să fie ultimul care va purta acest nume, nefiind căsătorit şi fără copii. Neamul Hagi-Moscilor se stinge oficial cu el. În vara lui 2002, unchiul meu a murit. Vă daţi seama ce stranie coincidenţă: cu un Ion Hagi-Mosco, venit de la Salonic la Bucureşti, după 1750, începe istoria românească a acestei familii, pentru ca, două sute cincizeci de ani mai târziu, tot cu un Ion, familia

Hagi-Mosco să înceteze a mai exista cu acest nume. A dorit bunicul meu, la un moment dat, să ne adopte, pe fratele meu şi pe mine, pentru a continua numele, dar… n-a fost să fie. Din 1939, familia noastră a locuit numai în această casă, aici am văzut şi eu lumina zilei, în 1949, de asemenea, fratele meu, care este mai mare cu şase ani. Ceea ce a constituit un element de surpriză, de nelămurire, într-un fel, dar benefică, ulterior s-a dovedit a fi benefică: aceasta a fost singura casă de pe toată strada care nu a fost confiscată, care n-a fost naţionalizată după 1944. Existau deja aici casele vecine, noi suntem la numărul 4, la numărul 6 era casa Hiott, la numărul 8 era familia Moriatti. Vizavi, oameni de afaceri, burghezi, oameni înstăriţi, familia Pillidi, de la Banca Naţională, şi toate aceste case au fost naţionalizate. A noastră, nu. Nu ştim exact raţiunea, dar singura explicaţie posibilă e că bunicul meu nu a avut funcţii importante, ca să spun aşa, înainte de 1944, deci nu reprezenta acea clasă care trebuia efectiv stârpită şi scoasă din casă.

—Grupul acesta mic de case era nou în zona Dorobanţilor, care se tot întindea spre nord.

—Am uitat să vă spun că toată această zonă avea o denumire, se chema Parcul Mornand. De ce? Fiindcă proprietarii acestei zone erau nişte francezi care, din spusele lumii, stăteau în Vila Noël, proprietatea statului francez de mult timp, unde astăzi sunt *Serviciile Culturale Franceze*, pe Strada Muzeul Zambaccian. Louis Noël era un aviator francez, venit în primul război mondial, care s-a îndrăgostit atât de mult de România, încât a rămas aici, şi-a construit această splendoare de vilă şi a murit în România. Casa a rămas proprietatea statului francez, indiferent de regimul politic. Şi pe vremea comunistă şi astăzi, aici au fost şi sunt *Serviciile Culturale Franceze*. Parcul Mornand se chema toată această zonă.

—Între Şoselele Jianu şi Dorobanţi.

—Da. Bunicul meu, în 1940, a fost numit pentru o scurtă perioadă de timp, din fericire, Prefect de Buzău, fiindcă avea, prin soţia sa, moşii în zona Buzăului. În 1940, respectiv după abdicarea Regelui Carol al II-lea şi instaurarea regimului lui Antonescu, din septembrie 1940. Dar bunicul a avut o repulsie deosebită faţă de legionari şi era cât pe-aci să fie, în activitatea lui de Prefect de Buzău, omorât, într-unul din acele atacuri teroriste ale legionarilor. Aşa că înfrângerea rebeliunii legionare a fost considerată de bunicul meu, în ianuarie 1941, ca fiind un element pozitiv, a scăpat ţara de o pacoste. În condiţiile întăririi puterii Mareşalului Antonescu, după 1941, Administraţia Bucureştiului hotărăşte să-l numească pe bunicul primar al sectorului 4 de Verde.

—Care anume era sectorul de Verde?

—Este zona de Nord-Vest a Capitalei, sediul primăriei fiind cel de astăzi din Strada Banu-Manta, pentru sectorul 1, în clădirea ridicată, dacă nu mă înşel, de Petre Antonescu, şi pe care legionarii puseseră statuia Arhanghelului Mihail. Ce ştiu din ce mi-a spus el este că, având această funcţie de primar, a putut să exercite o influenţă pozitivă la Primăria Capitalei şi să îi determine să acorde numele de Strada Grigore Cerkez acestei străzi pe care el locuia. Deci, această stradă îşi poartă numele din perioada 1941 încoace. Din fericire, nici un regim politic nu s-a atins de numele ei şi a rămas aşa, ca o recunoaştere a meritelor deosebite ale arhitectului Grigore Cerkez. Dar este interesant să vă amintesc că acest lucru s-a putut întâmpla pe baza unei legături de familie, a unei înrudiri strânse, nu? între Cerkezi şi Hagi-Mosci, pe de o parte, şi a faptului că bunicul a putut, prin funcţia pe care a avut-o, să aibă câştig de cauză la Primărie în această privinţă. Lucrurile s-au păstrat aşa până-n secolul 21 şi nu cred că este în pericol să se mai schimbe.

—Nu, nu văd de ce s-ar schimba, mai ales că strada a trecut prin multe încercări, s-a construit televiziunea, dar numele şi l-a păstrat.

—Da, strada avea cel mult zece case pe partea dreaptă şi doar trei case pe trotuarul de vizavi, dar urma un câmp viran, acel câmp viran de care îmi aduc aminte cu o plăcere nebună, din anii de şcoală, din copilărie. Mergeam cu fratele meu, Ion, şi bântuiam maidanul şi băteam mingea, jucam fotbal, vânam gărgăuni din pământ… Apoi a venit perioada de liceu. Seara, mai mergeam cu băieţii sau cu fetele prin partea aceea, era maidan, până în anii '70, când s-a început construirea Televiziunii Române, care, pe atunci, funcţiona în Strada Molière din cartierul Floreasca. Deci, tot liceul, pe care l-am terminat în 1968, este strâns legat în amintire de acest teren viran, care era foarte mare, cel puţin pe atunci, în ochii mei de copil. Străbăteam de la un cap la altul maidanul, în curse de bicicletă, ne jucam cu mingea, vă spun, amintiri deosebit de plăcute.

—Dar cum se explică faptul că acest teren fusese lăsat aşa, care era statutul lui?

—Păi, nu mai exista statut, proprietarii francezi nu mai existau. A fost lăsat ca spaţiu verde de către Primăria sectorului, de către Primăria Bucureştiului, şi a rămas aşa, pur şi simplu. Erau câteva cocioabe de ţigani, trebuie să spun, de care mă leagă strâns amintiri foarte plăcute de prietenie, de relaţii de joacă. Eram mulţi copii, noi, aici pe stradă, am avut, desigur, copii, în toate aceste case. După război, au venit cu totul şi cu totul alţi oameni, iar în copilăria mea, vizavi de mine stătea familia lui Virgil Trofin, deci am copilărit cu copiii familiei, cu Mircea Trofin, în mod special, alături stătea familia lui Alexandru Bârlădeanu, deci am copilărit cu copiii acestuia, cu Sandu şi Irina, dar eram copii şi toate relaţiile noastre erau de joacă, la nivelul de copilărie. Iar în fundul străzii erau copii de ţigani cu care, pot să vă spun din nou, m-

am distrat foarte bine, până când au fost demolate cocioabele lor şi s-au construit aceste case, care se văd acum, dar târziu, în anii ’70, odată cu înconjurarea terenului pentru amenajarea televiziunii.

—Emanoil Hagi-Mosco este un povestitor foarte dăruit, iar dumneavoastră, mai mult decât oricare dintre cititorii lui, aţi beneficiat, ca nepot, de darul lui de a povesti. Vă povestea despre familie şi despre oraş, încerca să vă facă să-l iubiţi?

—Uneori, când avea ca invitaţi istoricii, de care n-am apucat încă să vorbim. Vedeţi, îi aducea aici, prin anii ’50-’60 pe toţi acei istorici împătimiţi, pasionaţi ai Bucureştiului, măcar câteva nume să dau acuma: George Potra, Nicolae Vătămanu, Bezviconi şi George D. Florescu, care erau de aceeaşi generaţie cu el, din generaţiile următoare veneau Paul Cernovodeanu, tatăl meu, Dan Pleşia, care a fost, în urma căsătoriei cu mama, în anii 1940, atras şi, cum să spun, a fost un student al bunicului meu în materie de genealogie şi a dus cercetările genealogice la o şi mai mare profunzime şi la o mai mare dezvoltare, tata. Îi aducea pe toţi aceştia aici, eu eram copil, dar îi auzeam, trăiam o atmosferă specială, erau vremuri foarte grele atunci, în anii ’50, şi nu aveai voie să te întâlneşti cu un grup mai mare de trei persoane, fiindcă erai suspectat că încerci să dărâmi, să complotezi împotriva regimului, anii ’50, era foarte greu. O liberalizare oarecare s-a pornit din anii ’62, ’64, când s-au mai uşurat lucrurile. Au început să mai iasă oamenii din închisori şi a fost mai bine. Evident, la vârsta aceea, eu fiind născut în 1949, nu aveam preocupări de istorie, dar s-a creat o atmosferă. Tata, istoric, bunicul, istoric-genealogist. Această atmosferă şi, probabil, o genă m-au făcut totuşi să doresc să urmez istoria, ceea ce am şi făcut, Facultatea de Istorie. N-am mai activat ca istoric pe parcurs, însă am beneficiat de

ceea ce bunicul îmi spunea, şi tata mi-a spus. Bine, au intervenit şi probleme de familie, de separare a părinţilor, tata a trăit separat de noi, nu împreună cu noi, aici. Pentru mine au fost bunicii. Bunica, pe partea muzicală, era o mare melomană, cântase şi la pian în tinereţea ei, la Paris, şi tot au avut pian în casă, pe care, din păcate, l-au vândut cu un an înainte de a mă naşte eu, din motive financiare, că, din 1945 încoace, traiul a fost foarte greu, bunicii neavând pensie. Primeau doar ajutoare sociale, nu au avut pensii, fiindcă nu au avut activitate înainte de război. Bunicul, în calitate de epitrop al Domniţei Bălaşa, mai avea o mică contribuţie la veniturile casei. Ei m-au format, bunica spre muzică, bunicul către partea istorică. Am beneficiat de aceste informări ale lui, dar mult mai târziu. Odată cu intrarea la facultate, am început să şi apreciez, să mă intereseze îndeosebi părţile acestea pitoreşti, poveştile privind Bucureştiul şi familiile trecute. Din ce în ce, oamenii şi clădirile dispăreau în jurul bunicului. Casele dispăreau, se duceau oameni, se duceau mentalităţi, erau alte vremuri, or toate aceste lucruri m-au interesat şi, cu timpul, mi-am zis, poate voi reuşi şi eu să mă ocup, evident, în mult mai mică măsură şi fără farmecul pe care bunicul l-a avut. La el era ceva înnăscut, am impresia, şi care venea dintr-o altă lume. Vedeţi, a trăit în acea lume, pe care a ştiut s-o evoce atât de bine. Era diferită de cea în care eu m-am născut.

—Vă doresc să vă împliniţi visul şi să completaţi această cronică de familie din caietul vechi, cu hârtie filigran, dar, mai ales, să scoateţi cărţi, după însemnările înaintaşilor dumneavoastră, ca să le citim, sunt sigură că cititorii le aşteaptă, vor completa nişte goluri. Dar să revenim la bunicului dumneavoastră şi la cercul de istorici îndrăgostiţi de Bucureşti. Ei atacau acest subiect fără să evite latura sentimentală, pe care astăzi mulţi istorici încearcă s-o evite şi eu cred că asta

este în dauna istoriei, o sărăcesc şi o înstrăinează. Istoricii din cercul bunicului dumneavoastră încercau să facă, în vremuri de restrişte, un pod peste prezentul acela dur, între un trecut oricum plin de obscurităţi şi tot mai ocultat, şi un viitor incert, dar în care ei sperau că adevărurile istoriei vor fi din nou aduse la lumină.

—Da, într-adevăr, formarea bunicului meu, Emanoil Hagi-Mosco, în preocupările lui către istorie şi genealogie, s-a desfăşurat în perioada dinainte de cel de-al doilea război mondial, când, în calitate de publicist şi de istoric, îşi putea publica în diverse ziare, în special, în *Epoca*, ziarul conservator, opiniile privind cercetările istorice, pe care, însă, le-a dezvoltat în intimitatea sa, să spunem, în cadru restrâns, îndeosebi după al doilea război mondial, când nu a mai avut nici un fel de activitate, în afara epitropiei aşezămintelor Domniţa Bălaşa, care-i revenea de drept, aşa cum am spus, în calitate de descendent al familiei Brâncoveanu. Şi atunci, a aşternut pe hârtie toate preocupările sale, atât în domeniul genealogic, cât şi cele privind istoria Bucureştiului. În anii ’50, situaţia politică era extrem de complicată, foarte multe persoane din anturajul familiei noastre, rude şi prieteni ai familiei mele, erau în închisoare. Alţii erau persecutaţi sau urmăriţi. Era foarte greu să te reuneşti, mai mult de două-trei persoane, fiindcă erai suspectat de a pune la cale comploturi contra statului, ceea ce cu bunicul celălalt al meu, pe linie paternă, bunicul Grigore Pleşia, s-a şi întâmplat. El a suferit din cauza aceasta, în 1948 a fost arestat, fiindcă a fost implicat în aşa-zisul proces Istrate Micescu şi, de fapt, doar au discutat şi ei politică, între ei, familia Pleşia, din Craiova. Din 1948 până-n 1953, bunicul Pleşia a fost închis la Aiud, din cauza acestui proces Istrate Micescu. În zilele noastre, sigur, a fost reabilitat, dar acuzaţia a fost de a fi complotat împotriva orânduirii socialiste. Bunicul meu, Emanoil Hagi- Mosco îşi avea cercul

său de prieteni, cum v-am spus, câţiva de o generaţie apropiată, iar alţii, mai tineri. Tatăl meu, Dan Pleşia, istoric şi el, pe care bunicul l-a format odată ce i-a devenit ginere, făcea parte din acest grup. Veneau aici în casă la noi, la început nu toţi odată, progresiv, pe măsură ce timpurile se mai îndulceau puţin, veneau mai mulţi. Mi-l amintesc îndeosebi pe eminentul istoric de origine basarabeană Gheorghe Bezviconi, care va fi autorul acelei lucrări unice, *Necropola Bucureştiului*, privind cimitirul Bellu, o sursă de informaţie inegalabilă. Mai venea genealogistul George D. Florescu, văr cu bunicul meu, o apariţie extraordinară, din alte timpuri: avea favoriţi, pentru care era supranumit „Florescu-Cotlet”, iar noi, în familie, îi spuneam „Barbete”, avea lavalieră, monoclu, avea ghetre, avea mănuşi, pe care nu şi le scotea, era o apariţie de roman victorian, ceva extraordinar, şi sfida prin îmbrăcămintea lui. A murit la câteva luni după bunicul meu, în 1976, fiind născut cu un an mai târziu, în 1893.

—Era stilul lui, probabil, dar şi un fel de manifestare, afişarea provocatoare a unei statornicii faţă de moda veche şi faţă de valorile vechi.

—Era ceva care nu se mai potrivea cu vremurile smintite de atunci... Deci, George D. Florescu, Gheorghe Bezviconi, George Potra, marele specialist şi el în istoria Bucureştiului, în istoria hanurilor, a vechiului Bucureşti, în general. E foarte interesant tot ce a scris. Veneau fiecare cu documente. Aveau acasă, încă mai aveau, fiecare din ei, documente vechi, şi îşi schimbau între ei aceste documente. Aşa a pornit acest cerc, să spunem, al istoricilor, şi discutau pe marginea lor probleme de genealogie, de exemplu, boierii cutare, descendenţă, ce pământuri au avut, de unde veneau, origini, case în Bucureşti, toate aceste lucruri. Încet, încet, cercul s-a lărgit şi celor dintâi

li s-au adăugat Nicolae Vătămanu, istoricul medicinii româneşti, dar care a avut un spectru larg de orientare şi s-a aplecat şi asupra caselor, şi a familiilor, apoi Emil Vârtosu, profesor pe care l-am avut şi eu, l-am mai prins încă la facultate, Aurel Sacerdoţeanu, alt mare profesor, specializat în paleografie şi numismatică. Vedeţi, era un cerc foarte larg, oarecum multidisciplinar, şi ei ştiau să ajungă la nişte aprecieri comune, la nişte rezultate extraordinare, privind documentele pe care le aveau în discuţie. Au mai fost, de asemenea, Radu Creţeanu, un alt istoric, rudă şi foarte bun prieten cu familia noastră, Şerban Flondor, un alt genealogist, de origine bucovineană, din familia Flondor.

—Cavalerii de Flondor.

—Exact, tatăl său a fost Iancu, marele luptător pentru drepturile românilor bucovineni, sub ocupaţia austriacă, înainte de 1918, iar unchiul său, Tudor, compozitor, a scris muzica la numeroase romanţe, între care *Serenada* lui Skeletti. Din generaţia mai tânără, la acea perioadă, era Dan Berindei, cunoscutul istoric, membru al Academiei de astăzi, şi el rudă cu familia Hagi-Mosco, şi care avea multe preocupări de istorie, genealogie şi de istoria vechiului Bucureşti. Trebuie amintiţi fraţii Paul şi Dan Cernovodeanu, amândoi genealogişti, istorici, heraldişti. De altfel, Dan Cernovodeanu a scos un album de steme şi de heraldică. Mai venea şi Mihai Ştefănescu, descendent al compozitorului George Stephănescu, creatorul şcolii naţionale de muzică.

—Al cărui bust e de curând pus în faţa Operei.

—Şi care a fost serbat şi de Radiodifuziunea Română, în 2003, a fost comemorat în prezenţa unui strănepot al său, venit din Franţa. Să mai amintesc, printre istorici, de Jean Mănescu, alt genealogist care venea la cerc. În afară de Paul Cernovodeanu, Dan Berindei şi Mihai Ştefănescu, toţi, deja, nu mai sunt printre noi. Ulterior, li s-au

adăugat doi tineri. Unul era istoricul, student pe atunci, Vlad Georgescu, cel care va emigra şi va deveni director la postul *Europa Liberă*, mort prea devreme şi în condiţii cu totul misterioase şi, probabil, victima securităţii, tânăr cu care bunicul meu avea dispute foarte serioase. Vlad Georgescu se situa pe acea linie istorică vehementă, care a contestat total contribuţia fanarioţilor la progresul României, adică, pentru el, fanarioţii au fost un dezastru. La un moment dat, începând cu Iorga, după 1911, şi cu Filitti, cu o lucrare esenţială, *Rolul politic al fanarioţilor*, şcoala românească de istorie a încercat să nuanţeze ceea ce, în secolul 19, istoriografia romantică de începuturi, a noastră (Bălcescu&Co., pe motive de înţeles, fiindcă se făcea trecerea de la o societate la alta, de la o societate pe modele feudale, la o societate burghezo-democratico-capitalistă), afirma categoric. Istoriografia secolului 19 era vehement ostilă regimului fanariot, văzând în el numai oprimare, exploatare, întârzierea reformelor. În bună parte, adevărat, dar, aşa cum am spus, Filitti şi Iorga şi Xenopol introduc, la începutul secolului 20, nuanţări în care apar şi contribuţii pozitive, dacă nu globale, ale regimului fanariot, măcar punctuale, ale anumitor domnitori care, efectiv, au avut un rol pozitiv în istoria românească, dincolo de nişte aspecte criticabile. Bunicul meu se certa cu Vlad Georgescu, care era adeptul liniei dure antifanariote. Emanoil Hagi-Mosco descinzând dintr-o familie evident venită în Ţara Românească odată cu fanarioţii, o familie greacă, poate că poziţia lui era şi o pledoarie pro-domo, dar era şi o pledoarie care, ulterior, s-a dovedit corectă: că au existat şi momente luminoase şi pozitive în domniile fanariote.

—Aminteaţi de doi tineri nou veniţi.

—Pe lângă Vlad Georgescu, de care am vorbit, aş dori să îl menţionez pe Mihai Sturdza, istoricul şi genealogistul, bun prieten al familiei noastre. A

fost închis şi, după ce a ieşit din închisoare, venea şi participa şi el la aceste reuniuni, împreună cu un alt tânăr istoric, student la vremea aceea, Matei Cazacu. Matei Cazacu, care astăzi este la Paris, era băiatul unui preot, Cazacu, pe care bunicul meu, în calitate de epitrop de la Domniţa Bălaşa, îl cunoştea foarte bine, şi Matei a venit de foarte multe ori aici în casă şi a învăţat de la bunicul meu şi de la cei cu care se întâlneau. Doresc să amintesc aici, deşi nu erau istorici, prezenţa frecventă, deosebit de fermecătoare şi plină de spirit a pictorului Henry Catargi (oncle Togo, cum îi spuneam noi, cei mult mai tineri), cu a sa soţie, Valentina, fiica lui Constantin Argetoianu. Erau foarte buni prieteni ai bunicilor mei.

—Eraţi prea tânăr, eraţi un copil, dar radia ceva spre dumneavoastră, din toate astea.

—Eu îi vedeam venind, îl vedeam pe bunicul cum pregătea totul, ca un ritual, era o bucurie pentru el să-i aibă pe câţiva măcar, nu putea să-i aibă pe toţi odată, dar îi avea pe rând pe câţiva din toţi aceştia, şi erau momente în care, dată fiind situaţia, vedeai, înţelegeai că era modul lui de a rezista, de a exista într-o societate grea, în vremuri grele, de a-şi păstra individualitatea şi spiritualitatea necesară. El pregătea câte un articol, dintre acestea, publicate în volumul *Ziduri vechi, fiinţe dispărute*. Sunt articole scrise în diverşi ani, fiecare este datat la sfârşit. Bunicul scria, de exemplu: *redactat, încheiat, octombrie 1958, iunie 1960.*

—Trecea şi data reviziei, fiindcă revenea asupra textelor. Cele mai multe nu sunt publicate la vremea scrierii, numai vreo două-trei au fost publicate în timpul vieţii lui.

—Exact, marea majoritate au fost inedite, acesta a fost farmecul şi interesul major al cărţii pe care am editat-o.

—Mai aveţi asemenea articole nepublicate?

—S-ar putea să mai am unul sau două, care n-au intrat în sfera de preocupare a acestui volum privind Bucureştii.

—Articolele erau scrise pentru întâlnirile cu istoricii?

—Revin, da, el pregătea unul sau două articole, pe care le citea, era ca un cenaclu, şi le citea acestor prieteni şi colegi ai săi, colegi de branşă, şi fiecare venea şi aducea corecturi, adăugiri, completări. Astfel, se năştea o discuţie extraordinară şi am câteva manuscrise ale articolelor, pe care, la sfârşit, sunt semnăturile celor de faţă, adică ei au ascultat, au discutat şi au scris: în ziua de *cutare*, erau prezenţi Berindei, Cernovodeanu etc. Mihai Sturdza a venit trei zile după, de exemplu, şi urma data la care a venit şi a discutat el despre acest articol. Toate astea, pe măsură ce timpurile au evoluat puţin şi chingile comunismului s-au mai relaxat, să spunem aşa.

—Temporar, pentru că se pregăteau lucruri cumplite, ceauşismul.

—Oricum, uşor nu era atunci, dar discuţiile se puteau desfăşura în grupuri mai mari de trei şi au continuat până prin ’65-’67, deci, în perioada aceasta, permanent, cel puţin o dată pe săptămână, veneau istoricii. Uneori se mai ducea el la domnul Potra sau la domnul Vătămanu, şi ne spunea că se duce să lucreze cu aceşti istorici.

—E impresionant că ei semnau manuscrisele articolelor citite, era un risc, nu? Admiţând că ajungeau vreodată sub un ochi al securităţii. Semnătura era o recunoaştere a faptului că se întruneau dar, în acelaşi timp, dovedeşte că, mai presus de orice, era conştiinţa lor de istorici, conştiinţa că ceea ce fac este istorie.

—Istorie, da, şi era absolut nevinovat ceea ce făceau, dar evident, în timpurile acelea, în ochii unui dobitoc, nu poţi să ştii ce ar fi înţeles şi cum ar fi reacţionat, fiindcă oamenii intrau la puşcărie pentru nimic. Deci, până în 1976, când s-a stins

din viaţă bunicul meu, toţi aceşti colegi ai lui, toţi aceşti prieteni mai vârstnici, mai puţin vârstnici, toţi studenţii, aşa- zişi studenţi, care veneau să discute, să-l asculte, să se consulte cu el şi să contribuie, de foarte multe ori veneau cu informaţii, găseau documente. Câte unii, domnul Potra sau nu ştiu cine altcineva, mai aveau acces la documente de arhivă şi atunci veneau cu o corectare, pe care bunicul o accepta în condiţiile în care era evident documentul.

—În prefaţa la volumul pe care l-aţi editat, Paul Cernovodeanu spune că acest grup, pregătit de aceste întruniri, a elaborat în 1959, când se împlineau cei 500 de ani de atestare a Bucureştilor, o bibliografie istorică a oraşului, care nici astăzi nu a fost tipărită.

—A fost dată, cred, odată cu inaugurarea Muzeului în palatul Suţu, că atunci s-a inaugurat Muzeul de Istorie a Bucureştilor, pentru cei 500 de ani. Mi se pare că a fost remisă, dar rămasă acolo.

—Bunicul dumneavoastră a participat la această redactare.

—Da, absolut, fiindcă, ulterior, v-am spus că a avut o colaborare foarte bună, în anii ’60-’70, până în ultimul moment, cu Muzeul de Istorie Bucureşti, unde a fost sărbătorit, în 1972, pentru împlinirea a nouăzeci de ani.

—Cred că a fost un moment preţios pentru el.

—Da, şi sărbătorirea lui şi sărbătorirea lui George D. Florescu. Aceste două evenimente, la care am şi participat, mi le amintesc. Sala plină cu istorici mai în vârstă, mai tineri, toate aceste nume pe care vi le-am dat; cu directorii muzeului erau, dacă nu mă înşel, Florian Georgescu, parcă mai era şi Arimia, de la Arhivele Statului, nu mai ţin bine minte. Bun, erau note discordante, i se adresau lui George Florescu cu *tovarăşe*, spuneau *tovarăşe Hagi-Mosco*. Cum să spun, bunicul detesta acest apelativ de *tovarăşe*, nu l-a acceptat niciodată şi,

fără jenă, era numai cu *domnule*. Era de-a dreptul şocat, erau lucruri care nu le putea concepe.

—Aşadar, a fost şi familia în sală, atunci.

—Da, am şi înregistrarea lui pe bandă de magnetofon, era foarte emoţionat, şi extrem de mândru de memoria pe care Dumnezeu i-a dat-o.

—Cu mare folos pentru noi toţi.

—Şi la nouăzeci de ani, încă avea acea memorie, pe care a avut-o până-n ultimul moment. Sigur, poate nu mai ştia ce a mâncat ieri sau alaltăieri, dar ştia foarte bine din trecutul istoric al Bucureştiului şi al familiilor bucureştene şi al familiilor boiereşti române.

—Poate de aceea studiile lui au un farmec atât de special, sunt istorie pură şi, în acelaşi timp, totul e privit dinăuntru, totul este, cum spuneaţi înainte, *pro domo*, dar într-un chip foarte nobil. Aţi avut norocul să vă naşteţi într-o familie care a făcut mult şi bine pentru oraş. La un moment dat, acum aproape nouăzeci de ani, familia Hagi-Mosco s-a unit, cum aţi spus, cu familia Cerkez.

—Da, voi aduce precizările de rigoare. Reiau: în iulie 1919, întors din război, tânărul Emanoil Hagi-Mosco se căsătoreşte cu Maria Nicola Cerkez, una din fiicele arhitectului şi constructorului Nicolae, Nicu Cerkez. Se cunoscuseră înainte de 1919, dar este frapantă şi altă coincidenţă, o să spuneţi, sau aşa face soarta, face ca lucrurile să fie de această natură: cu peste un secol înainte (ne întoarcem din nou la faimoasa Casă Hagi-Mosco din spaţiul actualului Teatru Naţional şi al Hotelului Intercontinental, Primăria Bucureştiului), la 1810, un Scarlat Cerkez, despre care voi aduce precizările de rigoare în discuţia care va urma, cumpără, prin intermediul marelui vistier Ion Hagi-Mosco, casele şetrarului Tudorache Colceag, care se aflau peste drum de Biserica Enei şi erau vecine cu casele lui Ion Hagi-Mosco. Aceste case, cumpărate de Scarlat Cerkez în 1810, aveau să fie dărâmate în noiembrie 1894,

după ce, în 1843, copiii lui Scarlat, respectiv Costache şi Pandele Cerkez, le-au vândut logofetesei Maria Hagi-Mosco, de care am vorbit, cea cu Strada Maria Hagi-Mosco, legată de contribuţia sa la ridicarea Spitalului Filantropia. Maria Hagi-Mosco stăpâneşte casele cumpărate de la băieţii Cerkez, până în anul 1863. Deci, cu un secol mai devreme, înainte de căsătoria unui Hagi-Mosco cu o Cerkeză, istoria face ca familia Hagi-Mosco să aibă relaţii de vecinătate şi tranzacţii comerciale, legate de acelaşi spaţiu, acelaşi teren, vizavi de Biserica Enei, cu aceeaşi familie Cerkez.

—Dar nu aşa s-au înrudit, prin perpetuarea acestor legături de vecinătate.

—Nu, nu, evident. Revenim la căsătoria din 1919. Emanoil Hagi-Mosco intră atuncea într-o familie ale cărei începuturi le putem plasa în Ţara Românească, în secolul al 18-lea. Există o controversă şi o discuţie largă privind legăturile cu familiile Cerchez din Moldova, există Cerchezi în Moldova, mai există şi alte ramuri de Cerchezi în Ţara Românească, nu aş vrea să intru în aceste controverse privind Cerchezii moldoveni, dat fiind că tradiţia familiei este foarte clară şi spune că nu există asemenea legături. Ce ştim noi din documente, din cercetările genealogice, începând cu Octav George Lecca, şi din caietele genealogice ale lui Ştefan Greceanu, deci două nume care, bun, în ciuda unor eventuale greşeli…

—Cred că inevitabile.

—Care au fost pentru momentul respectiv inevitabile, dar care au fost cu timpul adnotate şi corijate, sunt totuşi două voci de autoritate; or şi Ioan C. Filitti, care este o altă voce esenţială în genealogia românească, şi bunicul meu, care s-a ocupat foarte mult de acest lucru, ne spun că întemeietor al familie noastre Cerkez este un Dumitrache, ce pare a fi fiul natural al lui Constantin Vodă Mavrocordat, respectiv Constantin Mavrocordat, înainte ca el să devină

domnitor, fiu avut la 1730, cu o cercaziană din anturajul Curţii Domneşti.

—Care era la Văcăreşti, pe atunci? În 1730, se putea locui acolo.

— Da, da, era gata la 1724, e făcută de Nicolae Mavrocordat, cel pe timpul căruia s-a făcut şi Biserica Stavropoleos.

—Şi care a mai făcut o faptă, normală în fond, faţă de Dumnezeu, dar nobilă faţă de timpuri: a ajutat-o pe Maria Brâncoveanu să revină în ţară, să-şi recapete averile.

—Aşa este, şi aici revenim la discuţia despre momentele luminoase în cadrul domniilor fanariote. Îi avem, totuşi, pe Nicolae şi Constantin Mavrocordat. Constantin a avut o deschidere europeană extraordinară. Anturajul său era format din cunoscători foarte buni ai limbii franceze. El a avut o bibliotecă excelentă, era abonat la publicaţii franceze, toate astea se găseau aici, adică a fost printre primii care le-au introdus, fie şi numai la nivelul Curţii, evident că nu putem vorbi de o pătrundere masivă în straturile populaţiei, nu, nici vorbă de aşa ceva, dar anturajul său nu era numai de mediu grecesc şi de limbă greacă, ci se introduce treptat şi franceza. Să nu uităm, peste mai puţin de cincizeci de ani, Alexandru Ipsilanti, altă figură luminoasă din punctul ăsta de vedere, al domniilor fanariote, va introduce obligatoriu limba franceză în academiile domneşti, deci în aşa-zisele universităţi – învăţământul superior al timpului. În legăturile cu Cancelariile străine, ei au contat, în acel moment, în raporturile politice şi geostrategice ale Europei de Sud-Est. Bun, ei au fost, evident, numiţi de Poartă, într-un regim special, dar au fost, printre ei, aceste nume din domniile fanariote, Mavrocordaţii şi Ipsilanţii, cu elemente pozitive şi luminoase în istoria secolului al 18-lea. Evident, există şi domnitori fanarioţi peste care putem trece foarte uşor, fără a avea de

menţionat altceva decât aspecte negative şi dureroase. Dar nu aceasta este problema.

—Un Mavrocordat era tatăl lui Dumitrache Cerkez.

—Revenim la Dumitrache, întemeietorul probabil al acestei familii a noastre, care are două căsătorii, prima cu Smaranda – fiica unui grec, Ioniţă Psimenos, şi apoi cu Zoiţa, fiica stolnicului Toma Cantacuzino. El are un fiu, Scarlat, de care am vorbit, născut din prima căsătorie, cu Smaranda Psimenos, şi care ocupă diverse funcţii. Nu vreau să insist asupra ascensiunii sale. E important, într-un articol pe care l-am scris pentru un congres de genealogie şi de istorie, de la Iaşi, am subliniat poziţia foarte rapidă de ascensiune a urmaşilor lui Dumitrache, asta arăta că el trebuie să fi fost din start o persoană importantă, nu putea fi un oarecare. Deci, dacă era un fiu natural al celui care a devenit domnitor, este clar că urmaşii săi au ocupat rapid nişte funcţii în administraţia Ţării Româneşti. Scarlat se căsătoreşte şi el, în 1799, cu Eufrosina, o grecoaică de la curtea lui Alexandru Ipsilanti. Vedeţi cum se purtau acele căsătorii. Când moare, în 1839, Eufrosina este înmormântată la Biserica Enei, biserica din păcate dispărută după cutremur, dărâmată de Ceauşescu, imediat, fiind prima victimă a demolărilor, şi, în atare condiţii, a dispărut şi piatra funerară a Eufrosinei Cerkez. Scarlat are mai mulţi copii. Unul dintre fiii lui, Tudor, este un personaj foarte pitoresc, este născut la 1800 şi moare la 1821, foarte tânăr. A participat la revoluţia lui Tudor Vladimirescu şi este omorât de către turci, undeva, pe Calea Victoriei de astăzi.

—Un incident de stradă. A murit cum au murit copiii din decembrie '89.

—Da. Un alt băiat, Ion, moare şi el tânăr. Importanţi sunt Constantin Cerkez şi Pandele, iar pe noi, în mod special ne interesează Pandele Cerkez, care devine colonel în armata română de la 1830, înfiinţată pe baza Regulamentului Organic

şi a administraţiei ruse, introduse de Kiseleff. Pandele va ocupa tot felul de funcţii. Ce este extrem de interesant la el: o dată, că a participat, în 1848, la acţiunile revoluţionare, în calitate de ofiţer şi, în al doilea rând, că a lăsat scrisă o condică, pe care o am aici, în faţa dumneavoastră şi o să v-o arăt, în care îşi povesteşte o serie întreagă de întâmplări. E minunat cum s-a păstrat până în ziua de astăzi. În anul 1846, atunci începe să povestească tot ce s-a întâmplat şi avem aici viaţa şi întâmplările, atunci încep.

—Sunt litere amestecate şi alfabet chirilic şi latin.

—Este alfabetul de tranziţie.

—Ce minunat arată hârtia, aşa cum o văd eu, contra luminii, parcă ar fi portative în structura ei, în filigran!

—E o hârtie specială, vă daţi seama, s-a păstrat în aceste condiţii extraordinare.

—Şi copertele sunt originale, cartonul acesta?

—Absolut originale.

—Deci, câţi ani are documentul ăsta? Cred că a fost completat timp de vreo zece ani.

—Pandele Cerkez este născut în 1813 şi moare la 1859, şi aceste lucruri, fiind scrise după 1850, au 155 de ani, cel puţin.

—Şi ce caligrafie! Trebuie să remarcăm, sigur că era caligrafia foarte cultivată pe atunci, dar nu era meseria lui cea de caligraf, era numai o dovadă a educaţiei.

—Era o dovadă a educaţiei, desigur. Iată: *sunt născut la anul 1813*. Şi el începe şi povesteşte viaţa lui şi a familiei sale şi dă amănunte extraordinar de pasionante privind Revoluţia de la 1848 şi nu numai, Războiul Crimeei, de la 1853, şi apoi ne întoarce la 1830, când intră în armata nou înfiinţată, şi aduce un omagiu, pe bună dreptate, după părerea mea, generalului Pavel Kiseleff, adică recunoaşte că, dacă românii (şi bunicul meu a avut ideea asta) au avut de mulţumit vreodată

unui rus, acela este Paul Kiseleff, pentru modul în care a contribuit la dezvoltarea unor segmente ale societăţii româneşti (lăsând la o parte faptul că ocupaţiile ruseşti au însemnat un dezastru pentru noi). Paul Kiseleff, pentru modernizarea Bucureştiului şi pentru modernizarea unor instituţii româneşti, a avut o contribuţie deosebită. Şi este bine că a rămas şi numele de Şoseaua Kiseleff aşa, neschimbat niciodată, pentru că el a făcut multe lucruri bune.

—Emblematic pentru tot ceea ce a făcut e faptul că a refuzat să i se ridice statuie şi a spus că acei bani trebuie folosiţi în aşa fel încât să se bucure cu adevărat bucureştenii de ceea ce se va face cu ei. Şi aşa a rezultat începutul Şoselei, din banii aceia. De altfel, am văzut aşa, prin ameţitori arbori genealogici, că, într-un fel, vă şi înrudiţi, prin alianţe, fiindcă el…

—Cu Kiseleff? Kiseleff a avut şi copii din flori cu diverse boieroaice. Familia mea nu se înrudeşte, dar familia Bălăceanu, deci tatăl meu vitreg, mama fiind recăsătorită cu profesorul Bălăceanu-Stolnici, familia Bălăceanu se înrudeşte, prin familia Greceanu, şi Micleştii, sunt o serie întreagă de familii care se înrudesc cu Kiseleff.

—Şi asta în secret, mult mai puţin recunoscut decât, de pildă, povestea lui Dumitrache Cerkez, nu?

—Au existat în acea perioadă foarte multe legături despre care bunicul a şi scris un capitol întreg de *căsătorii româno- ruse*, foarte multe legături matrimoniale între boieroaicele românce cu ofiţeri ruşi. Adică, este un paradox, în ciuda a ceea ce reprezenta ocupaţia rusă, expansiunea rusă şi pericolul rus, am avut atracţia – şi în Moldova în special, dar şi în Ţara Românească – acestor legături matrimoniale cu ruşii. Să nu uităm, totuşi, că şi ruşii au adus cultura franceză. Ei au avut foarte mulţi emigranţi francezi, după Revoluţia franceză, emigranţi ofiţeri nobili, şi armatele ruse

care veneau erau conduse de multe ori de ofiţeri foşti emigranţi francezi. Primul ziar francez este cel din 1792, sub administraţie rusă, la Iaşi, în limba franceză.

—Şi, la 1830, Pandele Cerkez, ofiţer român, aduce un omagiu generalului rus.

—Bun, revenind la Pandele Cerkez, această *condică* este extraordinară, cum v-am spus, ne dă nişte date amuzante chiar, vorbeşte şi de momentul de la Dealul Spirii, vorbeşte de arestarea guvernului provizoriu, adică, toate, lucruri care în general se ştiu, dar este şi o contribuţie originală, în modul de a relata.

—E memorialistică, nu este istorie, cronica ar trebui publicată, ar trebui pusă alături de amintirile lui Papazoglu despre aceleaşi evenimente.

—Câteva extrase am dat în *Din cronica lui Pandele Cerkez*, articol, pe care l-am scris în 1995, dar poate o să încerc să public undeva întreaga cronică a lui Pandele. El se căsătoreşte cu Eliza Lahovary, descendenta unei familii mari, Lahovary este un nume foarte important şi dintr-o familie vestită în Ţara Românească. Au împreună mai mulţi copii. Aici vom vorbi poate mai mult despre fiecare, deoarece sunt extrem de importanţi. Câţiva au murit în fragedă copilărie, patru dintre ei, dar au rămas cinci, astfel că, după decesul, în martie 1859, al lui Pandele Cerkez, care este îngropat la Biserica Buna Vestire din Râmnicu Vâlcea, soţia sa, Eliza, se mută cu cei cinci copii în Bucureşti, unde, în 1863, se stabileşte în casele pe care le ridică în Strada Biserica Albă, numărul 7, case astăzi dispărute. Erau exact lângă Biserica Albă.

—Acolo a locuit cândva, mai târziu, însuşi Alexandru Lahovari, cel care are statuia la celălalt capăt al străzii. Pe locul casei lui s-a construit blocul, şi una din fiicele sale, Any Zănescu, a locuit în bloc, unde a stat şi Enescu. De aceea, azi, strada asta se numeşte George Enescu.

—Ei, aici, în casele azi dispărute, a venit Eliza cu copiii. Dintre cei care au supravieţuit, îl avem pe cel mai mare, pe Iancu, Ion Cerkez, 1847-1921, jurist, licenţiat în drept la Paris, om de litere, membru al Junimii, prieten cu Titu Maiorescu, cu activitate literară. Atât el cât şi fiul său, Emil, figurează în *Dicţionarul Literaturii Române*, dar şi în *Istoria Literaturii* a lui Călinescu. Iancu era autor de piese, de vodeviluri, de scrieri, aşa, în afară de activitatea sa de înalt consilier la Curtea de Casaţie şi Justiţie şi de patruzeci şi unu de ani de activitate în magistratură. Se căsătoreşte cu fata unui boier, Alecu Yarka, din Râmnicu Sărat, Sofia, cu care are mai mulţi copii. Al doilea fiu al lui Pandele e Grigore, 1850-1927; cunoscut sub numele de Gogu, este vorba despre binecunoscutul arhitect, cu studii la Paris şi autorul a foarte multe construcţii în ţară şi în Bucureşti.

—Este autor, între altele, al Institutului de Arhitectură, ridicat între anii 1912 şi 1927, şi, împreună cu Clavell, al Casei Dissescu de pe Calea Victoriei…

—Exact, unde e Institutul de Istorie a Artei, iar înainte a fost Institutul de Cultură Italian.

—O clădire încântătoare. Pe urmă, sunt Casele Algiu de pe Brezoianu 27 şi completările de la Palatul Cotroceni.

—Are tot corpul Grigore Cerkez, de la Palatul Cotroceni, aşa se cheamă, *corpul Cerkez,* unde este actualmente muzeul. Dar să mai menţionez câteva. În primul rând, faptul că a avut trei direcţii stilistice foarte importante în arhitectura sa. A fost curentul neogotic, pe care a vrut să-l reprezinte, apoi, neoclasicismul francez şi, în al treilea rând, arhitectura tradiţională românească. El a construit în toate aceste trei stiluri.

În afară de construcţiile pe care le-aţi menţionat, aş vrea să nu trec peste ceea ce se cheamă Café de la Paix, de pe Calea Victoriei, vizavi de Sala Majestic, clădirea de lângă Teatrul Tănase. Este un

bloc într-un stil tipic franţuzesc, merită privit de pe partea cealaltă, ca să îl descoperi. Iar Teatrul Majestic (Sala Odeon), al cărui tavan se retrage, se strânge, este tot construcţia lui. Pentru clădirea din Piaţa Romană, unde e Academia de Studii Economice, a avut o contribuţie importantă la construirea tavanului şi a ansamblului scărilor – gen anume de edificii publice. A construit foarte multe case particulare, începând cu casa lui, care, din păcate, nu mai există, a fost dărâmată după cutremurul din 1977, casa de pe Calea Victoriei.

—Calea Victoriei, colţ cu Strada Sevastopol, am mai amintit-o aici, părea o bijuterie casa aceea, era o bucurie să o privesc, de câte ori treceam pe acolo. Şi îmi lipseşte nespus.

—A adăpostit Uniunea Artiştilor Plastici, era o casă superbă, în cărămidă roşie, în stil neogotic, stil Tudor. Era o splendoare! Din păcate, nu s-a dorit, cred, salvarea ei după cutremurul din 1977. Era alături de restaurantul Mărul de Aur.

—Fostul palat al principesei Elisabeta, apoi Clubul Miliardarilor, apoi Clubul Ziariştilor. Ascuns acum de o cortină de blocuri.

—În aceeaşi zonă, pe Strada Orlando, Grigore Cerkez a construit Casa Lahovary, care astăzi adăposteşte Ambasada Indoneziei. Din păcate, recent, ambasadorul Indoneziei a vopsit-o în alb cu bleu şi clădirea a devenit ceva oribil, era atât de frumoasă, uni, într-un gri, într-un bej, care e normal pentru clădirile noastre. Interiorul este foarte frumos. La un moment dat, înainte de 1989, aici era Sediul Comitetului de Partid pentru Probleme de Sănătate sau aşa ceva. Grigore Cerkez a mai construit case pentru Nicolae Dorobanţu, un om politic remarcabil al Partidului Liberal, înainte de primul război mondial, senator, prefect de Ilfov.

—Niculescu Dorobanţu, căsătorit cu fiica cea mare a lui I.C. Brătianu. Palatul lor, de pe Strada Locotenent Lemnea, fosta Stradă Verde?

—Da, este vorba de clădirea de pe fostă Lemnea, azi General George Manu, unde era Liceul de Coregrafie, şi de încă o casă Niculescu Dorobanţu, exact pe locul Hotelului Minerva de azi, casă bombardată în 1944 şi distrusă, pe General Manu, colţ cu bulevardul.

—Am văzut-o în fotografii, aducea puţin cu Casa Dissescu.

—Tot pe Lascăr Catargiu, fostă Ana Ipătescu, există şi astăzi casa în stil neogotic, construită de Grigore Cerkez pentru fratele său. Pe vremuri, era numărul 28, astăzi nu ştiu ce număr e. A fost renovată recent, are acoperişul în triunghi, ţuguiat, aşa, acoperişul cu cărămizi, cu un mic balcon, este într-o vopsea galbenă, mă rog, parcă mai acceptabilă decât albul cu albastru de la Casa Lahovary, Ambasada Indoneziei. Deci acolo a locuit fratele său, Iancu. O superbă casă construită de Grigore Cerchez, în anii 1914-1916, este cea pentru Doctorul Herescu, pe Bulevardul Dacia la numărul 26, actualmente 52, exact lângă intrarea în Parcul Ioanid. Extraordinar de frumoasă este Casa Manu, pe care a construit-o Grigore Cerkez pe Bulevardul Aviatorilor, foarte aproape de sediul guvernului, pe Şoseaua Jianu, care actualmente adăposteşte Ambasada Argentinei. În această casă, care este o copie fidelă a Hôtel-ului Biron de la Paris (Muzeul Rodin), deci face parte din acel curent neoclasic francez pe care l-a luat şi l-a copiat şi adus aici, în această casă Manu, a locuit ulterior, în anii ’30, familia Max Auschnitt. Îşi puseseră, pe clanţe şi pe ferecături, sigla Auschnitt, care a şi rămas. După venirea comuniştilor la putere, aici a locuit Petru Groza. Grigore Cerkez a mai construit, în 1910, Palatul Yarka, pentru socrul fratelui său Iancu, pe Kiseleff, în vecinătatea a ceea ce a devenit şi a fost încorporat de fapt în Palatul Regal de pe Kiseleff, fiind palatul Reginei Elena şi al Regelui Mihai, înainte de a se muta în Palatul Elisabeta. A mai construit multe case,

evident, în Bucureşti. Facultatea de arhitectură este opera care a încoronat activitatea sa, în stil neoromânesc.

—Este o lecţie de arhitectură faţada aceea. Dar în ţară, ce a mai construit acest unchi mare al dumneavoastră, fratele bunicului Nicu Cerkez?

—În ţară, a construit oficii poştale în diverse oraşe, Teatrul din Turnu Severin, Palatul Cantacuzino de la Zamora, din Buşteni. Grigore Cerkez a avut o contribuţie esenţială, pe care Dumitru Onciu a remarcat-o, spunând că, dacă este de mulţumit cuiva pentru ce s-a făcut la Curtea de Argeş, trebuie să-i mulţumim lui Grigore Cerkez. Întreaga operă de refacere a bisericii vechi, domneşti, nu a catedralei, este opera lui Grigore Cerkez. Nu mai spun de câte studii a făcut la Paris, ce decoraţii a primit din partea Împăratului Austriei, a Sultanului turc, a Împăratului Rusiei, din partea lui Carol I. A avut toate decoraţiile mari ale României şi, încă tânăr fiind, în jurul anului 1880, Constantin Bacalbaşa pomeneşte de lucrul acesta. Grigore Cerkez a fost printre primii care, în calitate de inginer şef pentru amenajarea Dâmboviţei, a folosit termenul de *sistematizare*, care atunci a intrat în limbajul arhitectonic al Bucureştiului, al construcţiilor şi al amenajărilor Bucureştiului. Din păcate, conceptul de sistematizare a căpătat o conotaţie cu totul şi cu totul oribilă în anii ’80, a însemnat distrugerea Bucureştiului, dar el a militat pentru sistematizarea şi corec-tarea cursului Dâmboviţei în aşa fel încât să facă efectiv o apă care să treacă frumos prin Bucureşti.

—Păcat că nici acum nu se face tot ce se poate, pentru ca trecerea asta să se facă într-adevăr frumos.

—Grigore Cerkez a avut un fiu, Theodor-Dan, care, din păcate, a murit în 1918, în urma rănilor de război, dar, înainte ca să se petreacă această tragedie de familie, acest fiu a avut timp să aibă la

rândul lui un fiu, Aldea-Dan, născut în 1916 şi stins în 1989, în Brazilia, fără copii. El ar fi fost singurul care ar fi putut să perpetueze numele familiei Cerkez, pe linie masculină, astfel stingându-se această familie.

—Dar ceilalţi copii ai lui Pandele? Am ajuns la Nicolae, bunicul dumneavoastră.

—Revenind la fraţii Cerkez, mai sunt trei. Nicolae, 1851- 1927, e de asemenea extrem de important. A fost şi el inginer constructor cu studii la Paris, şi el autor al unor importante edificii bucureştene: Ministerul Justiţiei, Ministerul Domeniilor. A condus, de asemenea, lucrările la Palatul Băncii Naţionale, la Ministerul de Finanţe, care adăposteşte astăzi Muzeul Colecţiilor, şi a fost, timp de treizeci de ani, profesor la Şcoala Naţională de Poduri şi Şosele. Era membru al Partidului Conservator, deputat şi senator al acestui partid. Fiecare dintre ei a avut, în afară de activitatea profesională de arhitect, constructor, inginer, multe alte preocupări. La fel, Nicolae, a avut o implicare în Partidul Conservator, a fost membru al Jockey- Clubului, şi lui i s-au acordat foarte multe decoraţii străine şi româneşti, între care Legiunea de Onoare. Sunt foarte mândru că am şi eu pe cineva în familie cu Legiunea de Onoare a Franţei, în 1911 a primit-o.

—Aţi amintit de cele trei fete ale lui.

—Evident, am vorbit de faptul că a avut trei fete, revenim la momentul căsătoriei uneia dintre ele, Maria Nicola, cu Emanoil Hagi-Mosco. Celelalte două fete au fost căsătorite de asemenea cu oameni importanţi, Maria Simona cu contraamiralul Gheorghe Koslinski, mort in închisorile comuniste, în 1950, şi cea de-a treia, Maria-Cristina, căsătorită cu Grigore Petre Carp, mort în 1971, fiul primului ministru Petre Carp, a căror casă, a Carpilor, adăposteşte astăzi Ambasada Turciei de pe Calea Dorobanţi.

—Iar casa copilăriei fetelor a fost pe strada Mercur. În *addenda* la cartea despre Bucureşti a lui Constantin Bacalbaşa, am găsit şi o altă adresă a bunicului dumneavoastră, Nicu Cerkez, pe Strada Puţul cu Plopi numărul 10, era la 1885, deci puţin înainte de a construi casa din Strada Mercur.

—Aceasta este, din 1887, cea din Pictor Verona, fostă Mercur, fostă Dimitrie Sturdza. Dar, fiindcă vorbim de Strada Dimitrie Sturdza, pe cealaltă parte a bulevardului, respectiv vizavi de Cinematograful Patria, se găseşte casa în care a locuit fostul prim-ministru, preşedintele Academiei, Dimitrie Sturdza, om politic liberal de mare valoare în istoria României, casă care astăzi adăposteşte, spre cinstea ei, Librăria Cărtureşti. Este absolut un loc fermecător şi unic în Bucureşti, de un bun gust extraordinar, şi faptul că se mai pot petrece asemenea evenimente, asemenea inaugurări, de natura asta, şi cu o valoare atât de importantă în viaţa culturală a oraşului, cred că trebuie subliniat şi remarcat pe toate căile.

—Pentru că vor mai fi fiind şi alte locuri frumoase şi alese, dar cu acces foarte redus, or, aici, toţi cei care iubesc cartea pot să intre şi să-şi bucure măcar ochii.

—Atât din punct de vedere al cărţilor, care sunt extraordinare, albume de artă splendide, cărţi de la toate editurile româneşti, mai ai posibilitatea să cumperi şi compact-discuri de muzică clasică sau de divertisment, casete video, DVD-uri, există şi un salon de ceai, în care, dacă vrei să te relaxezi după ce ai parcurs toată librăria, bei o ceaşcă de ceai, şi poţi să cumperi şi să te întorci acasă cu tot felul de ceaiuri exotice, orientale, care să te facă să te simţi bine.

—Librăria asta face parte din destinul casei. E o casă cu noroc. Atâtea altele, la fel de nobile, au o soartă cumplită, mor sub ochii noştri.

—Revenim la Cerkez, am vorbit de cei trei fraţi, Iancu Grigore şi Nicolae. Revin la Iancu, pentru a

vă spune că este autorul unui jurnal, a lăsat scrise cam unsprezece volume, un jurnal început în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, care acoperă perioada 1880-1921, când el moare, deci cu puţin înainte de moartea lui, un jurnal în care a relatat şi a înscris evenimentele epocii în care a trăit şi care conţine nişte evenimente extraordinare.

—Cine ştie, poate vom găsi cândva, în rafturile librăriei din Casa Sturdza, memoriile lui Iancu Cerkez.

—Este uimitor cum sunt prezentate în aceste unsprezece volume, atât viaţa politică internă, foarte bine analizată, cum v-am spus (el participa activ la viaţa politică), cât şi evenimente culturale. Era la curent cu ce scria presa internaţională. Dă extrase din ea, privind crizele politice, conflictele europene sau mondiale, războiul ruso-japonez sau ştiu eu ce alt conflict internaţional. Nu-i scăpa nimic, semnalează descoperirea unui medicament, tot felul de alte descoperiri de care află, şi se întreabă ce rol vor avea în viitor. Totul dovedeşte că el avea preocupări extrem de largi, era deschis progresului, extrem de interesat de tot ce se descoperea şi spera că toate acestea vor duce poate spre o viaţă mai bună a omenirii. În afară de asta, mai sunt aspecte culturale extraordinar de interesante, v-am spus, era în anturajul *Junimii*. Vorbeşte de Eminescu, vorbeşte de tânărul Enescu, care îşi începea activitatea muzicală. Plus toate voiajele lui, făcute în ţări europene, în Austria, în Grecia, în Germania, sunt nişte impresii extraordinare. În mod deosebit, au fost selectate în revista *Flacăra* de dinainte de 1989 câteva pasaje privind viaţa politică românească, altele au apărut în *Magazinul Istoric* sub coordonarea domnului Marian Ştefan, care a avut acces la aceste *Însemnări ale vieţii mele*, cum se cheamă, şi câteva mici extrase am încercat şi eu să public. Sigur, aş dori foarte mult ca ele să fie publicate, dacă nu în întregime, măcar largi extrase. Descifrarea lor

ridică unele mici probleme, este destul de dificil scrisul, fiind foarte mic, cere timp, mult timp pentru a fi descifrat.

—Sunt şi date personale, probabil, despre trăirile personale, sufleteşti, despre familie.

—Despre familie, despre necazurile, problemele pe care le-a avut, cu moartea copiilor, totul există. Întotdeauna pomeneşte de toate reuniunile, dejunurile în familie, la fraţii săi, la Grigore, la fratele Nicu, vorbeşte şi de momentul căsătoriei celor trei fete ale lui Nicu, spune: (…) *Maria-Nicole se mărită cu tânărul Hagi-Mosco, de o perfectă educaţiune în sentimente, ţinută, maniere deosebit de alese şi înrudit cu cele mai însemnate familii.* Aminteşte şi de tânărul Grigore Petre Carp, deci face referiri la viaţa de familie şi, de asemenea, la viaţa mondenă a Bucureştiului, care era aşa cum mai poţi vedea în fotografiile de epocă. A apărut un volum acum, l-am văzut, încă nu l-am procurat, cu România interbelică, nişte fotografii în sepia. Ele arată o Românie pe care cred că nu o vom mai putea revedea, aşa de curată şi de frumoasă. Există instantanee pe care, dacă le-am asocia scrisului lui Iancu, imagini din acest album, cu scrisul lui Iancu Cerkez, am putea face un film documentar reuşit. Sunt înrudite spiritual.

—Din cei cinci copii Cerkez, aţi vorbit numai de trei.

—Următorii doi fraţi sunt Constantin (Titi), 1854-1877. Vedeţi, a murit tânăr, în Franţa, şi a fost îngropat de fratele său, Nicu, în cimitirul Père Lachaise. Am încercat, l-am căutat, dar nu l-am găsit, trebuie, într-un colţişor oarecare, să-i găsesc mormântul, cu altă ocazie. Era la studii la drept şi a murit de tuberculoză. Ultimul dintre cei cinci fraţi este Alexandru, 1857-1922. El continuă, spre deosebire de ceilalţi, tradiţia militară a tatălui şi a unchiului său, care fuseseră, cum am spus, în armata română, urmează şcoala de la Saint-Cyr, vedeţi legăturile, din nou, cu Franţa, toţi au fost

formaţi, într-un fel sau altul, în domeniul lor, în Franţa. În 1879, Alexandru revine în ţară şi urcă în ierarhia militară până la gradul de general de cavalerie. Aici, vreau să aduc precizarea că generalul Alexandru Cerkez nu are nimic de-a face, nu este rudă cu generalul Mihail Cerchez, care a trăit între 1839-1885, şi este cunoscut în istoriografia românească datorită faptului că lui i-a predat sabia Osman Paşa, după înfrângerea de la Plevna, din 1877, şi el, în loc s-o remită Principelui Carol al României, a contribuit, prin comportamentul lui, ca sabia să ajungă la comandamentul rus şi, de aceea, sabia lui Osman Paşa nu se află în posesia României, ca trofeu, astfel că dovada victoriei, a înfrângerii turcilor, n-a avut-o Carol, ci a avut-o comandamentul rus – trofeul de luptă principal a fost pierdut datorită acestui om. Totuşi, acest colonel, devenit ulterior general Cerchez, are numele unei străzi, care se află, din Şerban Vodă, cam vizavi de Strada Cuţitul de argint, cu Biserica Cuţitul de Argint, cam pe aceeaşi parte cu cimitirul Bellu, dar ceva mai înainte.

—Ar trebui să mai lămurim un aspect: nici Cristofi Cerchez, arhitectul, nu este rudă cu dumneavoastră.

—Nu este rudă cu noi, nu ştiu ascendenţa familiei lui Cristofi, poate să fie cu Cerchezii din Moldova, este şi el un arhitect important al Bucureştiului, nu amintesc decât Casa Minovici. În legătură cu această diferenţiere a Cerkezilor, menţionez, aşa cum am făcut-o şi în articol, în toate documentele de familie pe care le am şi le vedeţi înşirate aici pe masă, în toate, în ortografia familiei apare Cerkez scris cu *k*, nu cu *ch*, ei au ales această grafie, eu am respectat-o întotdeauna, dar, în ziua de azi, nu se respectă nici pentru numele străzii.

—Poate că asta ar fi făcut diferenţa. În fond, o înrudire cu Cristofi Cerchez ar părea foarte

naturală. Prin nume şi har. Dar iată că nu-s rude. S-au cunoscut în vreun fel, au avut timp să se cunoască? Nu ştiţi…

—Nu ştiu, probabil că au avut cunoştinţă unul de altul, dat fiind că, la un moment dat, au fost relativ contemporani, dar nu sunt rude. În ce măsură toţi aceşti Cerkezi, cei din familia mea, cei din familia lui Cristofi, sunt de origine armenească, aşa cum am văzut într-un dicţionar al personalităţilor armene, rămâne de văzut, am mai explicat, nu am nici o dată care să justifice originea armenească a familiei mele. Mă onorează faptul că numele lui Grigore figurează în dicţionarul personalităţilor armene din România, dar, pentru a aduce precizări şi a fi corect, el nu este aparent de origine armenească, doar în măsura în care putem considera acea primă cerkezoaică de la curtea lui Constantin Mavrocordat ca fiind o armeancă, şi atunci, pe linie feminină, să ne atribuim originea armeană. Există, cum am spus, şi partea Cerchezilor moldoveni, în care nu mă pot băga, fiindcă nu am datele necesare pentru a-i urmări. Însă mai cunosc şi alţi Cerchezi în Bucureşti, suntem chiar familii foarte apropiate, dar care descind, aceia, cred, din Cerchezii din Moldova.

—Să ne întoarcem la general, cel mai mic dintre fraţii Cerkez.

—Da, Alexandru, cum spuneam, care a urcat în ierarhia militară până la gradul de general de cavalerie, a fost şi profesor de hipologie la Şcoala Militară, dar părăseşte armata în 1916, din motive personale şi, necăsătorit fiind şi fără copii, o fire probabil mai retrasă, mai închisă, nu am avut mai multe date despre el. Nu tot atâtea câte sunt despre ceilalţi fraţi ai săi, care au fost mult mai prezenţi în viaţa Bucureştiului, sub o formă sau alta, fie politică, fie literară, ca în cazul lui Iancu, fie pe linie de arhitectură, de urbanism, bucureştean şi nu numai, în cazul lui Grigore şi al lui Nicu. Aceştia

au fost şi au rămas, prin ceea ce au făcut, au rămas în istoria Bucureştiului. Din păcate, cum spuneam, familia Cerkez, pe linie masculină, nu mai există, s-a stins. Pe linie feminină, prin diverse căsătorii, există urmaşi până-n ziua de astăzi.

—Vreunii dintre aceşti urmaşi continuă preocupările celor din acea generaţie? Mai sunt arhitecţi sau, venind spre familia dumneavoastră, mai sunt istorici, în afară de dumneavoastră?

—Nu, nu, din păcate nu sunt nici arhitecţi, nici istorici. Din generaţia mea, în calitate de, ca şi mine, nepot, există vărul meu, Constantin Bucşan, nepotul Mariei Simona Cerkez, sora bunicii, căsătorită cu amiralul Koslinski. Ei a avut o fiică, Adina, căsătorită cu un etnograf folclorist, Constantin Bucşan (nepot al lui Octavian Goga), de la Institutul de Etnografie şi Folclor. Ei au avut doi copii, o fiică, Marica, măritată şi plecată în Canada, şi băiatul, Constantin, care este aici. Cealaltă soră, Maria Cristina Cerkez, căsătorită Carp, a avut două fete, căsătorite amândouă, una cu Sandu Negri, descendent al lui Costache Negri, şi cealaltă cu Radu Slătineanu. Dar numai Ileana Negri a avut copii, verii mei de-al doilea, amândoi plecaţi în Germania.

—Sunteţi cel care strânge nu numai în sângele, ci şi în sufletul lui, aceste două neamuri, Hagi-Mosco şi Cerkez, o moştenire pe cât de preţioasă, pe atât de pretenţioasă, o povară luminoasă.

—Aşa este, într-adevăr! Vă spun, două vieţi mi-ar trebui ca să pot să mă ocup de toate aceste documente pe care le am şi pe care, odată şi odată, va trebui să le donez unei biblioteci serioase, unei instituţii serioase, care să se ocupe şi să ştie să le folosească, să stoarcă, să afle cât mai mult din aceste surse de informaţii extraordinare. Tot ce a scris Iancu Cerkez, Condica lui Pandele, toate documentele bunicului meu, tot ce mai am, fişe genealogice, articolele inedite, condica de familie despre care am vorbit şi am spus că trebuie s-o

aduc eu la zi sau, măcar, până la decesul bunicului meu, să completez tot ce se poate completa. Aş dori foarte mult dar, vedeţi, poate dă Dumnezeu să fiu sănătos când ies la pensie, să mă ocup de toate acestea.

Cu Dinu Roco, prin Bucureşti, pornind din Strada Berthelot

Cine priveşte o hartă a Bucureştilor, fie ea din primele decenii ale secolului al XlX-lea, fie de la mijlocul secolului XX, fie de acum, de la începutul secolului XXl, va observa că, indiferent de dimensiunile şi de vârsta oraşului, străzile apar întotdeauna într-un desen risipit, uneori corectate, nu fără grijă, alteori tăiate brutal în şerpuirea lor (îngăduită cu nonşalanţă de spaţiul generos şi de firea nepăsătoare a locuitorilor), de câte o arteră severă, cerută, cum bine ştim astăzi, fie de logica urbană, fie de megalomanie. Ţesătura complicată a oraşului, surprinsă de topografi pe hârtie, este însă o structură în veşnică şi amănunţită schimbare, iar dacă te opreşti asupra motivelor şi felului schimbării, asupra aspectului specific fiecărui interval de timp, descoperi detaliile menite să coloreze şi să caracterizeze o epocă. Nu multă lume ştie şi poate să *citească* oraşul. Bucureştii văzuţi de avocatul şi publicistul Dinu Roco, sunt locul şi fapta, totodată. Desenul străzilor lui e imagine însufleţită. Personalităţi şi personaje de odinioară, recuzita existenţei de fiecare zi, parfumurile şi zgomotele, obiceiurile, ritmurile, aşa cum le-a receptat un copil sensibil şi inteligent, acum peste nouăzeci de ani, prind din nou viaţă, pentru a ne descrie modul de funcţionare al unor valori de nu pe vecie pierdute, măcar uitate sau exilate de memoria colectivă, undeva, în adâncuri, în zone de unde nu mai au puterea să ne influenţeze. Dorm somn adânc şi ne lasă, astfel, în săraca noastră voie.

Câteva case pe Strada Berthelot

—Din câte poveşti ştiţi, care va fi prima, cum vreţi să întrăm în Bucureşti?

—Prin Strada Berthelot. Am să vă spun câteva cuvinte despre ce era aici, când se chema Strada Fântânii. E adevărat că am să fiu silit să mă întorc în timp, cam mult, şi, totodată, ceea ce mie nu prea îmi place, o să trebuiască să vorbesc şi despre mine.

—Până când s-a numit Strada Fântânii?

—Strada Fântânii s-a numit aşa până în preajma războiului mondial, când i s-a schimbat numele în Doctor Karl Lueger, care era un mare filoromân. După război, s-a numit General Berthelot. După al doilea război mondial, în ’44-’45, s-a numit Popov. Eu nu mă pricep în chestii din astea, dar se zicea că era inventatorul radioului. După asta, s-a mai chemat Strada Nuferilor, asta ştim cu toţii, şi acum s-a revenit la General Berthelot.

—Câte nume, atâta istorie. Şi aţi locuit mulţi ani, şi la mai multe adrese, pe această stradă, care uneşte Calea Victoriei cu Strada Berzei.

—Am locuit când eram foarte mic, atât de mic, încât nu îmi mai aduc aminte, pe strada asta, la numărul 31. Casa aceea are şi astăzi tot numărul 31. După aceea, am locuit la numărul care, acum, e 90. Pe atunci era 94. Şi am mai locuit şi la numărul 22, dar mult mai târziu, când mă căsătorisem. Iubesc însă strada aceasta nu numai pentru că de trei ori am locuit aici, cândva, iar acum locuiesc din nou, tot aici, ci pentru că o mulţime de evenimente s-au petrecut aici şi, mai ales, pentru atmosfera de atunci.

—Este strada mai animată acum decât era pe atunci?

—Străbătând strada, îmi dau seama că nu s-a schimbat foarte mult, faţă de cum era ea acum 80 de ani, când, de la fereastra casei în care locuiam, priveam spre curţile din jur. Eu cunosc nu numai ce s-a întâmplat în casele în care am locuit noi, dar şi alte case de pe Berthelot, în care trăiau rude de

ale noastre. De exemplu, era Nicu Gărdescu, care locuia vizavi de Biserica Popa Tatu. La biserică veneam când eram copil, ne împărtăşeam, bunicul meu, care şedea ceva mai încolo, la numărul 31, a fost o viaţă întreagă epitrop al Bisericii Popa Tatu. Cum era înainte, un consiliu al bisericii, în frunte cu un epitrop. Am primele amintiri, ale primelor mele sărbători de Paşte, la slujbele de la Popa Tatu. Vizavi de casa mea de copil, de la 90, la numărul 105, este aceeaşi clădire, în care a locuit Ştefan Gheorghiu, inginer celebru, a lucrat la Calea Ferată, la Podul de peste Dunăre, un colaborator de bază al inginerului Anghel Saligni. Fusese coleg cu el şi în liceu, şi în facultate. Tot vizavi, stătea o familie Bogdan, Bogdani sunt mulţi, de tot felul, şi eu sunt puţin rudă cu o familie Bogdan, dar nu ştiu cine au fost aceştia, în orice caz, cineva de seamă. Eu vedeam totul numai de la fereastră. Acum, povestindu-vă, îmi amintesc ceva… Între Bogdan şi Gheorghiu mai era o casă, mai mică, s-a demolat, aşa cred.

—E sigur, acolo lipseşte un număr, m-a frapat, trec des pe acolo, după 101, vine 105, lipseşte numărul 103.

—Da, casa aceea mică. Într-o zi, cum era înainte, a adus lemne la Gheorghiu. Eu, copil de trei-patru ani, de la etaj, am văzut că ăştia de alături le luau lemnele. S-a dus pe urmă cineva să le spună ce văzusem eu…

—Nu ştim niciodată care din faptele noastre rămân în memoria altora!

—La numărul 88, alături, pe partea noastră, a stat generalul Alexandru Corvin. El avea o fată de vârsta mea, Ena, ne jucam împreună. Casele sunt la fel şi azi. E adevărat că s-au făcut unele mici schimbări pe stradă, mai ales la capătul dinspre Calea Victoriei şi în zona Radioului, când s-au dărâmat vreo trei-patru imobile ca să se construiască această clădire, dar atât, aşa că sunt schimbări puţine. Înainte, dar şi după primul

război, strada era intersectată de două ori de tramvaiul cu cai. Întâi, era linia trei, care venea de la Piaţa Victoriei şi mergea până la Fabrica de bere Opler, sus, trecând pe Popa Tatu. Pe Schitu Măgureanu, la poalele dealului, aşteptau nişte rezerve de cai. Ca să se poată sui panta, se puneau trei cai. Al doilea tramvai era numărul şase, tot cu cai, venea din Strada Manea Brutaru sau General Budişteanu, trecea prin faţa Catedralei Sfântul Iosif, o lua pe Luterană şi mergea până la Teatrul Naţional.

—Tramvaiul şase, fără cai, trecea pe aici şi după al doilea război mondial. Şi pe urmă, prin Strada Theodor Aman, veneau prin anii 1980 tramvaiele care plecau spre Griviţa. Dar toate au fost scoase din zona aceasta.

—Schimbările mai mari bănuiesc că sunt în ceea ce priveşte viaţa de atunci şi viaţa de astăzi. Şi nu mă gândesc numai la elementele materiale ale vieţii, ci la felul de viaţă, la cum trăiau oamenii şi cum gândeau. La mentalitate, la ritmul vieţii.

—Din ce direcţie aţi aborda această uliţă a copilăriei?

—Am să încep de la colţul din Strada Berzei. De ce de acolo? Eu nu sunt mâncăcios dar, acolo, unde a fost într-un timp o berărie, iar acum nu mai e nimic, era băcănia lui Elenescu. Avea lucrurile cele mai bune posibile, sau aşa mi se părea mie atunci. Atunci am învăţat să mănânc lucruri bune, un magazin poate fi şi o şcoală, nu numai gastronomică, ci şi din alte puncte de vedere. Mai încoace, tocmai construise tatăl meu o casă, la numărul 94. Ne mutasem acolo. Nu ştiu pe unde venea tata când se întorcea de la serviciu, dar ieşeam la poartă şi-l aşteptam, eu şi cu Miorica, sora mea. Şi când îl vedeam, fugeam spre el. Era ceva foarte atractiv pentru mine, băcănia din colţ, de multe ori, când fugeam către tăticu' aşa, amândoi, mergeam acolo şi cumpăram salam de Sibiu, pe care îl tăia pe loc, pe atunci nu era

maşină şi salamul de Sibiu nu era cum e acuma, era gros, mare. Şi luam fiecare un pacheţel, şi veneam toţi cu pacheţelele acasă, de la colţ. Am auzit, într-o zi, absolut întâmplător, când am trecut pe acolo şi am vorbit cu nepotul sau strănepotul băcanului, pe care îl chema Elenescu, şi avea doi băieţi de aceeaşi vârstă cu mine, gemeni…

—Aţi copilărit cu ei?

—Nu, nu, însă îi ştiam. Şi ei mă ştiau pe mine, însă nu eram prieteni. Ei au făcut Sfântul Sava, eu, Spiru Haret. Mi-a spus nepotul acesta că se judecă pentru casă. De aceea e închis acum acolo. Casa noastră, de la numărul 90 de astăzi, nu a fost construită numai drept locuinţă, la parter şi la subsoluri erau birouri, care trebuiau să fie închiriate, iar la etaj locuiam noi. În momentul mutării noastre aici, tata se ocupa cu primele lucrări de îmbunătăţiri funciare din România. Pentru această instituţie erau gândite birourile. Casa avea un singur etaj şi podul, dar toate sunt foarte înalte şi făcute în aşa fel, încât să primească multă lumină.

—Tatăl dumneavoastră, inginerul Mihail Roco, autor, la vremea înălţării casei, al mai multor clădiri monumentale ale Bucureştilor, Muzeul Antipa şi Observatorul astronomic, aplica metode de construcţie foarte înaintate. Cred că atunci când a făcut o casă pentru familia lui, s-a gândit la lucruri deosebite şi originale.

—Toată viaţa lui inginerească, tatăl meu a lucrat numai lucruri noi. Muzeul de Istorie Naturală e prima clădire din Bucureşti la care s-a folosit betonul armat şi, totodată, prima clădire din vechiul regat anume construită ca muzeu. Observatorul Astronomic de la Filaret a rămas până azi clădire unicat în România: numai acolo pot fi folosite unele aparate. Tata este primul care a făcut îmbunătăţiri funciare în vechiul Regat, în Banat se făcuseră mai de multă vreme. Lucrările astea au avut un foarte mare succes, în aşa fel încât

s-a creat, după asta, lege după lege, până când s-a înfiinţat o Direcţie Generală, aşa că, tot ce lucra el era o noutate. Bineînţeles că şi casa asta, după câte îmi aduc aminte, avea, de exemplu, uşile, numai cu oglinzi, pe o parte şi pe alta. Nu avea becuri sau lămpi vizibile, ci montate într-un spaţiu de jur împrejurul tavanului şi lumina venea de acolo, indirect. Acum se poate vedea adesea acest fel de a amplasa corpurile de iluminat, dar, pe atunci, era ceva nou. O splendoare, ce era înăuntru. Fiecare cameră are lumină din două părţi, ferestre foarte mari, corespunzând unor odăi foarte mari. La parter, de exemplu, cât de întins era, sunt numai trei odăi şi un hol, un hol de vreo cincizeci de metri pătraţi. Clădirea a fost făcută cu tot ce era mai modern. Pe dinafară, cu piatră artificială, planşeele, de beton. Dormitoarele erau sus. Acolo erau dormitoarele mamei şi al tatei şi al copiilor. În fund, era o terasă mare, care nu mai există, pentru că s-a clădit peste ea, mai târziu, s-a mai adăugat ceva. Mi-aduc aminte, acolo aveam tot soiul de jucării, chiar vii. Avem iepuraşi. Îmi amintesc o serbare de Crăciun, în casa asta. Un singur Pom de Crăciun îmi amintesc, în Berthelot 90. Dar ce Pom de Crăciun! Camerele erau foarte înalte şi parcă văd bradul, de jos şi până-n tavan, în camera de la etajul întâi, de pe dreapta. Au fost mai mulţi copii acolo. Nu mai ştiu dacă mai sunt în ţară sau în viaţă. Mi-o aduc aminte, dintre copiii aceia, pe Florica Răileanu, o foarte bună ziaristă, mai târziu, şi prima soţie a lui Nicu Gărdescu. Mi-aduc aminte de Ena Corvin, fata generalului de alături, parcă-l văd şi acum. Mai erau copiii din familia Finţescu, Gelicu, Ionel şi Deta, şi alţii. Pe jos, pe lângă pom, erau numai jucării, pentru copiii invitaţi. Trebuie să fi fost Crăciunul din 1915. În 1916, eram în refugiu la Iaşi, iar în 1914, eram prea mic ca să-mi pot aduce aminte atât de bine sărbătoarea. Când aveam patru ani, a început războiul mondial. Tata era plecat, mobilizat, şi tot cartierul, când venea

Zeppelinul, aici se aduna, în casa noastră, avea un subsol aşa de înalt, mare, luminos, încăpător, încât acolo venea toată lumea. Odată, a căzut o bombă. Îmi aduc aminte cum arăta, cum erau bombele de atunci, ca o râşniţă de cafea, şi a căzut într-un coş de sobă. S-a zguduit casa. Scena, chiar cum s-a petrecut atunci, nu mi-o aduc aminte, dar mi s-a povestit, şi casa nu a avut nimic. Dar noi am locuit foarte puţin acolo, numai primii ani ai copilăriei. Eu eram mai tot timpul în grădina din fundul curţii, unde acum s-a făcut un fel de hangar, pentru o tipografie. Era o grădină splendidă, tatei îi plăceau florile şi se ocupase personal. Îmi aduc aminte că aveam nişte jucării extraordinare, care cred că şi azi ar face deliciul oricărui copil. Aveam un ursuleţ destul de mare, umplut cu paie, care era prietenul şi confidentul meu. Aveam un câine Saint Bernard pe rotile, dar aşa de mare, că mergeam călare pe el. Nu vorbesc de viaţa părinţilor mei. Amândoi munceau foarte mult. Tata lucra, cum am spus, mama era, de asemenea, o intelectuală, totuşi aveau casa deschisă, nu în sensul că dădeau petreceri, casă deschisă în sensul că, oricine venea la ora prânzului era oprit la masă, oricine venea să ceară un sfat sau un ajutor sau ceva, tata, care pe atunci era un om foarte cunoscut, îl primea foarte bine. Dar toate lucrurile astea au durat puţin. A început războiul, tata era ofiţer în rezervă, a fost concentrat, a fost mobilizat. Bucureştiul a început să fie bombardat de către germani, atunci, inamicii noştri. Zeppelinul, un fel de hangar zburător, foarte mare, arunca bombe. Pe atunci, asta era ceva cu totul neaşteptat.

—Când a apărut perspectiva ocupaţiei germane, ce decizie a luat familia dumneavoastră?

—Mi-aduc aminte de ziua când am plecat în refugiu. Tata era mobilizat pe front, sora mea mai mică avea numai câteva luni. Nu mai plecau trenuri din Bucureşti, nu mai mergea nimica. Mama era o persoană foarte energică, nu a vrut cu

nici un chip să rămână sub ocupaţie, aici. Am plecat cu un camion, tras de un cal. Ei, scena aceea în faţa casei o văd şi acuma. Cum ne-am suit în camion şi cum am plecat. Ne-au oprit la Capul Podului, azi Piaţa Victoriei, începuseră să fluiere sergenţii de stradă că venea Zeppelinul. Am stat sub un copac. Prima noapte am petrecut-o la Tâncăbeşti. Acolo, iar îmi amintesc că mama şi-a scos paltonul şi ne-a învelit, pe mine şi pe sorumea. Nu ştiu unde ne-o fi culcat. Şi pe urmă, cu trenul luat la Ploieşti, am mers până la Iaşi. Acolo ne aşteptau bunica dinspre mamă şi sora mai mică a mamei, Constanţa. Ea a murit la Iaşi, de tifos exantematic, se dusese la spitalul de lângă Mânăstirea Galata, să îngrijească răniţii. În martie, 1917. A fost înmormântată chiar lângă spital, într-un cimitir atunci improvizat. Terminase Conservatorul, fusese eleva lui Eduard Wachmann. Tata era pe front. El era comandantul Companiei I pionieri de marş şi era însărcinat să vie ultimul, în timpul retragerii din faţa nemţilor, victorioşi pentru moment, şi să arunce podurile în aer. Pentru tata era o mare mâhnire, a trebuit să arunce în aer poduri construite chiar de el. Când era tânăr, lucrase la Calea Ferată şi, printre altele, schimbase grinzile de lemn, cum erau altădată, cu grinzi metalice, pe linia Piteşti- Craiova. Şi bineînţeles că, acum, tocmai pe acelea trebuia să le arunce în aer, inclusiv podul de peste Olt, la Piatra Olt. Dar acolo s-a întâmplat un lucru care, pe urmă, l-a costat pe tata sănătatea pentru toată viaţa. Era noapte, podul fusese aruncat în aer, iar el rămăsese pe partea cealaltă, că aşa trebuise să rămână. Şi a trecut Oltul înot, era noiembrie, era frig şi, de atunci, a rămas cu un reumatism foarte grav, de care nu s-a mai vindecat toată viaţa.

—În vremea asta, eraţi la Iaşi. Aveaţi veşti de la el?

—Eram în refugiu, la Iaşi. Acolo, eu am învăţat să plâng… de fericire. O să vă miraţi de ce. Nu

mai plânsesem niciodată, decât când mâncam bătaie, nu-mi amintesc bine, dar cred că am mâncat şi eu puţină bătaie, sau când eram supărat de ceva. Ei, acolo, am plâns, când… nu ştiu cât trecuse, un an sau doi, de când plecase tata, când, într-o noapte, a apărut la noi. În noaptea aceea am plâns de fericire. Lucrul acesta mi s-a mai întâmplat, am prins antrenament. Am plâns de fericire, dar nu numai eu, când la Iaşi s-a anunţat unirea Ardealului cu România. Vă vorbeam de atmosferă. Era atunci o atmosferă generală de entuziasm. În toate gările, când am venit de acolo până aici, două zile sau nu ştiu cât am făcut, în toate gările, pe drum şi în Gara de Nord, lumea se îmbrăţişa fără să se cunoască, era un entuziasm general.

—Cum a fost când aţi ajuns acasă, în strada care, curând, avea să se numească Berthelot?

—Când am revenit noi în casa de la numărul 94, entuziasmul meu nu ştiu cât a fost, dar părinţii mei l-au pierdut de tot. Tata era cunoscut ca fiind contra germanilor şi aici, imediat după ocupaţie, au făcut un cazinou pentru ofiţerii germani şi, în tot timpul războiului, a fost cazinou. Când au plecat, nemţii au plecat rapid, adică n-au avut răgaz, măcar o zi sau câteva ore, să-şi facă bagajul. Noi am găsit acolo, în bucătărie, o mulţime de mâncăruri făcute scrum, le lăsaseră pe foc, în graba lor. De necaz, pentru că ei fuseseră siguri că o să câştige războiul, de ciudă că acum erau bătuţi, au devastat toată casa. N-au lăsat o piesă de mobilier întreagă. Casa era mobilată cu un an înainte de război, cu mobile noi, frumoase, cu perdele, au rupt fiecare perdea. Mai avem încă fotografii ale casei, cum arăta lăsată de nemţi, tata a fotografiat. Era un dezastru acolo. Eu nu-mi amintesc de asta, dar ei mi-au povestit cum a fost. În ce mă privea, eu am plâns iar de fericire, pentru că mi-am regăsit căţelul meu pe rotile şi ursuleţul. Nu ştiu cum scăpaseră. Am mai locuit aici încă un

an sau doi. Casa fusese făcută cu bani dotali, ai mamei, şi cu împrumuturi, cu gândul ca noi să locuim sus, la etaj, şi jos să fie birourile. Ei, halul în care s-a găsit casa, toate stricăciunile, l-au determinat pe tata s-o vândă. Şi a vândut-o, mi se pare, cu trei sute de mii de lei.

—În anii douăzeci, ar veni.

—În anii douăzeci. Şi, după numai şase luni, a vândut-o inginerul Gane, care o cumpărase, cu un milion. Inflaţia! Şi pe urmă, nu ştiu cât s-a mai vândut, că a fost aici Societatea de petrol Unirea, care a stat până la război. După război, după naţionalizare, casa a intrat, nu ştiu cum, în posesia Ministerului de Război. Şi Statul Major a avut aici un serviciu de decoraţii, nu ştiu sigur. După asta, au locuit militari, câteva familii de militari. Ce s-a întâmplat pe urmă, nu mai ştiu, dar unul din vecini, care era mai amabil, după ce casa a ars, în decembrie 1989, mi-a spus că erau aici nişte indivizi, care ei au dat foc sau au făcut ce-au făcut, ca şi prin alte locuri. Pentru că eu auzisem, întâi, că s-au pus nişte muniţii aici, care ar fi explodat şi ar fi făcut dezastrul, dar locatarul acesta mi-a spus altceva, că erau nişte indivizi, care au dat foc ca să jefuiască. Într-adevăr, pentru că am văzut casa, au luat nişte porţi, din spate, mi s-a spus că au luat şi ţevile din zid, tot ce-au putut să ia. Şi acuma, e unul care a făcut o tipografie. I s-a dat concesiune, să construiască acolo, să aibă tipografia, pe zece ani. Altceva nu mai ştiu.

—Soarta casei. Eu îmi amintesc că ferestrele aveau nişte ornamente de lemn, în stil românesc. Au ars, nu au mai fost înlocuite. Dar pe Strada Berthelot mai sunt şi alte adrese importante pentru dumneavoastră.

—Până ajungem acolo, mai vreau să amintesc câteva repere. Mai în jos, după Radio, era Institutul Santa Maria. Aveau mai multe sedii în Bucureşti. Aveau şi la Bărăţiei, aveau mai multe.

Şi mama, şi bunica, şi sora mea au învăţat la călugăriţe.

—Aici? Pentru că aici, prin anii 1920, a învăţat şi mama mea.

—Nu, nu aici. La Pitar Moş. Vă amintiţi, mai departe, clădirea din colţul de pe stânga, cu Strada C. Stahi? Făcută în 1914. N-avea nici o prăvălie pe atunci. Aici trăia inginerul Grosu. A avut un băiat, care s-a dus la munte, iarna, şi a căzut într-o prăpastie.

—Ştiu casa, are două-trei etaje şi e semnată de unul din arhitecţii Berindei. E recent renovată.

—Şi mai vreau să amintesc de casa de pe celălalt colţ, unde şedea George Ranetti.

—Dar în locul administraţiei financiare, de la colţul cu Popa Tatu, vă amintiţi ce casă fusese? George Potra vorbeşte de o casă cu geamuri bombate.

—Nu, nu mai ştiu, dar unde sunt casele mici, din prelungire, era un depozit de lemne. Apoi sunt cele două case construite la fel, erau ale verilor bunicului meu, Papadat şi, pe urmă, Gărdescu. Acolo a stat Nicu Gărdescu.

—Actorul?

—Da. Iar alături stăteau mătuşile lui. Mama lui Gărdescu era născută Papadat, familie de magistraţi şi de avocaţi din tată în fiu. Nae Papadat a fost un avocat mare de tot, una din fetele lui s-a căsătorit cu Costică Gărdescu, tatăl actorului. Însă boieri însemnaţi, toţi. Una din strămoaşele lor a fost fata lui Titeanu, şi pe tot locul ăsta şi-au făcut case. Mi-amintesc de bunica lui Nicu Gărdescu, Ţaţa Irina, ea locuia în camera din faţă a uneia dintre casele gemene, dar asta demult, când eram eu copil. Şi-n fundul curţii s-a mai făcut o casă. Locuiau cu toţii aici. Dar Nicu Gărdescu n-a locuit aici de la început. El s-a căsătorit cu fata lui Răileanu, Florica, şi abia pe urmă s-a întors în Berthelot. Şi într-una din casele următoare a locuit

un scriitor, însă nu ştiu care, mi se pare că Lascarov-Moldoveanu, ceva cam aşa.

—Acolo, strada se lărgeşte puţin.

—Acolo unde strada e mai largă şi rotunjită, unde s-a construit acum un bloc, fusese casa unde s-a născut mama mea. Nu ştiu în ce împrejurări, pentru că ai ei nu locuiau aici. Bunica, după ce s-a căsătorit, locuia în Puţu cu Plopi, într-o căsuţă mai mică, frumuşică, mai există şi astăzi, foarte îngrijită, şi pe urmă, după trei ani de căsnicie, se născuse şi mama, părinţii ei, bunicii mei Borcescu, s-au mutat şi au locuit toată viaţa în Strada Fântânii 31.

—În casa aceea cu atic spre stradă, zugrăvită în albastru.

—În casa asta şi în cea din fund, care se vede şi din stradă. Dincoace, avea grădină. Fraţii mamei au vândut aici şi şi-au făcut pentru ei, în fundul curţii, încă o căsuţă. Înăuntru, în casele de la 31, nu ştiu cum a fost şi cum o mai fi…

—Nu aţi intrat niciodată?

—Am locuit aici, dar pe când aveam doi ani, aşa că nu-mi amintesc.

—Se vede că este o casă făcută cu multă îngrijire, are o simetrie, un echilibru…

—E o casă serioasă. Robustă. Are numai parter, dar cu vreo zece camere.

—Şi dincolo, în spate, erau dependinţe?

—Nu. Aveau camere şi acolo, în intrând. Acolo erau camerele copiilor, aşa mi s-a povestit.

—Nu aveţi fotografii ale casei? E curios că deasupra intrării din curte nu este un fronton, deşi partea aceea a casei este un pic decroşată, iar spre stradă e aticul. Trebuie să fi fost şi acolo ceva.

—Aşa cum au toate casele astea de secol XIX, era un fronton, dar a căzut la cutremurul din 1940.

—Suntem în General Berthelot, numărul 31.

—31 era şi atunci, Strada Fântânii 31, iar alături e 33. Am intrat de multe ori în casa de la 33. Trei camere la parter, trei camere la etaj, diverse

dependinţe. Fraţii mamei au locuit aici… Erau gemeni. Unul a fost medic, Alexandru Borcescu, şi celălalt, Nicolae, doctor în drept de la Paris, jurist. La numărul 31, a copilărit mama. Pentru a le înţelege felul lor de viaţă şi de a se purta, vreau să vă spun că Borcescu era dintr-o foarte veche familie din Muntenia, atestată documentar din 1482. Fără să vreau, întâmplător, căutând altceva, le-am găsit, la Academie, toată genealogia şi ce a făcut fiecare. Un Borcescu, Neagu, fusese demnitar la Curtea lui Radu cel Frumos şi, în 1482, când a murit Radu cel Frumos, acest strămoş al meu a fost şi el la Târgovişte, ca să depună jurământ faţă de noul domn, Vlad Călugărul. Bunicul meu, Constantin Borcescu, a făcut studii de drept. A fost magistrat. După ce a îndeplinit toate funcţiile din magistratură, procuror, judecător de şedinţă, preşedinte de tribunal şi aşa mai departe, în Prahova, şi apoi, preşedinte la Turnu Măgurele şi la Tulcea, când s-a căsătorit, s-a mutat la Bucureşti. A început să facă avocatură. Bunica mea era născută Conţescu, din familia Lipănescu, prin ea sunt descendent din Cantemireşti.

—Prin familia Lipănescu?

—De unde s-o iau? Constantin Cantemir Vodă, tatăl lui Dimitrie, a avut o fată, Ruxandra, primul copil. Aceea s-a căsătorit cu Lupu Bogdan, care se zice că e descendent din Bogdan Descălecătorul, însă nu sunt dovezi istorice. Ei au avut o fată, botezată tot Ruxandra. Această fată s-a căsătorit cu văru-său, Constantin Lipănescu, care era văr şi cu Ion Neculce. Ruxandra şi Constantin Lipănescu au avut un fiu, Ioniţă, care s-a însurat cu Sultana Burchi, din familia Bălăceanu care a ctitorit mânăstirea Zamfira. Fiul lor, a treia generaţie Lipănescu, deci, clucerul Constantin, membru al Divanului Ad hoc, s-a căsătorit cu o fată Colfescu, Zamfira, din familia domnitoare Movilă, şi ei au avut-o pe Zoe. Zoe Lipănescu s-a căsătorit cu colonelul Constantin Conţescu, străbunicul meu,

primul aghiotant şi omul de încredere al domnitorului Barbu Dimitrie Ştirbei. Conţeştii au fost întâi în Moldova, apoi au venit în Muntenia. Eu am genealogia lor de la 1600. Pe tot timpul secolelor al XVII-lea şi o parte din al XVIII-lea, au avut funcţii de conducere, au fost din tată în fiu, pe timpul fanarioţilor, logofătul dreptăţii, mare vornic… Toate documentele despre Bucureşti din timpul acela sau, mai bine spus, din două documente de atunci, unul, poartă semnătura unui Conţescu. Erau şi câte doi în funcţie în acelaşi timp. Şi străbunicul meu a fost colonelul Conţescu, pentru că fata lui, Maria, s-a căsătorit cu Constantin Borcescu, şi ei au fost bunicii mei, părinţii mamei mele, Maria, Marieta. Bunica mea avea o cultură cu totul deosebită, deşi conducea casa în mod cât se poate de elegant şi de bine, era înclinată către intelectualism, citea foarte mult, nu numai literatură. Învăţase numai la călugăriţe, dar ştia patru- cinci limbi, perfect. Nu numai franceza, germana, engleza, dar încă vreo două-trei. Iar când băieţii ei au învăţat latina, la liceu, a învăţat şi latina. Când, mai târziu, sora mea era la Filozofie şi învăţa psihologia, i-a cerut cărţile de psihologie şi le citea, la vârsta pe care o am eu acuma. Printre altele, îşi cunoştea perfect trecutul strămoşilor şi pe toată lumea din Bucureşti. Era în relaţii cu toată lumea din Bucureşti şi ştia de fiecare din cine se trage, ce este, ce a făcut, ce i-au făcut strămoşii. Trebuie să vă spun că îmi pare foarte rău că s-a întâmplat ca ea să moară în ziua când s-a cedat Basarabia, la 27 iunie 1940. În aceeaşi zi, am primit ordinul de concentrare şi, două zile mai târziu, imediat după înmormântarea ei, de la cimitir, m-am dus direct la cazarmă. Nu ştiu ce s-a întâmplat în zilele acelea, însă toată arhiva pe care o avea ea, lucruri scrise de mâna ei, lucruri copiate, documente, a fost aruncată. Ceea ce am eu este foarte puţin din ceea ce avea ea. Printre altele, însă, îmi creează şi acum surprize. După atâta şi

atâta timp. De curând, căutând un act de naştere printre hârtiile rămase de la ea, am găsit, băgat în conţinutul unui caiet, dar pe pagini mari, un manuscris inedit al lui Dimitrie Cantemir. Bunica mea era descendentă a familiei domnitoare Cantemir pe linie maternă şi probabil că manuscrisul ăsta a interesat-o şi l-a copiat. Copia pe care o am eu este făcută de bunica după o altă copie, tot o copie, făcută de Ion Grigorie Locusteanu, în 1864, iar manuscrisul e realizat de fostul domnitor, marele cărturar Dimitrie Cantemir, în anul 1719, adică un an înainte să moară. Manuscrisul tratează o chestiune importantă din două puncte de vedere. Tratează despre tabelul genealogic al familiei Lipănescu şi, un lucru pe care nu-l ştiam nici eu, că mama lui Constantin Cantemir Vodă, bunica lui Dimitrie, era născută Lipănescu şi că această familie Lipănescu este atestată documentar în Muntenia din 1299. Dimitrie Cantemir arată aici şi cum a realizat lucrarea în manuscris: a găsit, la moşia Lipăneşti, Cronica Sturdzaschilor. Moşia Lipăneşti era în Prahova. Azi au şi gară. Dimitrie Cantemir a fost pe aici, pentru că sora lui avea moşia Lipăneşti, în Prahova. Mai avea ea şi moşia Iveşti, în Vrancea, şi altele, mai multe.

—Deci Dimitrie Cantemir a mai trecut din Rusia înapoi în Ţările Române?

—Nu ştiu de ce a venit, dar a venit, probabil la neamurile lui, că scrie chiar cu mâna lui: *Genealogia aceasta e scrisă de mine, Dumitraşcu Cantemir Vodă, la anul 1719, decembrie 16, aflându-mă cu copiii la moşia Lipăneşti, lângă Cricov.* Urmează iscălitura. Şi pe urmă e scrisul lui Ion Grigore Locusteanu, din Bucureşti, care spune: *Subsemnatul, am scris acest tabel genealogic după original, azi, 12 mai 1864, fiind procuratorul doamnei baroane Sultana Emil de Hahn, născută Lipănescu.*

—Mi se pare fascinantă descoperirea dumneavoastră.

—Eu nu sunt istoric. M-am interesat la Academie, la Institutul de Istorie, nu este cunoscut acest manuscris. Importanţa lui este, după mine, foarte mare, pentru că, în ceea ce priveşte Cantemireştii, Vodă Dimitrie Cantemir, în special, toată viaţa lui a fost hărţuit, de boierii lui, pe chestiunea originii, susţinându-se că nu are origină foarte nobilă. După cum se ştie, în această problemă a intervenit, nu ştiu pentru ce, şi filozoful francez Voltaire, care a scris foarte mult, cu multă patimă, despre originea familiei Cantemir şi despre rolul lui Dimitrie Cantemir în războiul din 1711.

—Documentul acesta aduce detalii cu totul noi.

—Aici ni se arată şi cine mai sunt rudeniile familiei Lipănescu, atestată din 1299. Deci, ar însemna că, într-adevăr, dacă, după tată, nu avea o origine foarte clară şi se puteau discuta unele lucruri, în ce priveşte mama, era nobilă cu toate blazoanele posibile, cum se arată în acest manuscris. Şi mai interesează şi din punctul de vedere al familiei Lipănescu, care acum nu mai are băieţi, dar e interesant pe plan istoric. Iată cum, după atâta timp, arhiva bunicii mai creează încă surprize plăcute şi, poate, şi utile. Nu am verificat încă totul. Utile pentru ţară, iar pentru mine, plăcute. Acum, şi casa de la numărul 31 şi la casa de la numărul 90 s-au renovat. Îmi pare bine, deşi nu mai aparţin demult familiei mele. Pe când bunicii mei locuiau aici, bunicul, Constantin Borcescu, s-a ocupat o vreme şi de destinele oraşului.

—A lucrat la primărie?

—Da, dar, mai întâi, aş vrea să arăt cam ce fel de avocatură se putea face atunci. Bunicul era avocatul prinţilor. Al lui Ştirbei, al lui Bibescu, al tuturor acestora mari, prieten intim cu Take Ionescu, cu Nicu Filipescu. Nu lua procese

obişnuite. Era angajat cu anul la aceste familii bogate din Bucureşti. Era angajat ca avocat şi la Aşezămintele Brâncoveneşti, care aveau Biserica Domniţa Bălaşa, şcoala, azilul, Spitalul Brâncovenesc. Şi, când îi veneau clienţii, avea obiceiul să-i cheme, pe ambele părţi, în special la divorţuri şi, de multe ori, îi împăca! Plecau împăcaţi.

—Cu primariatul cum a fost?

—Bunicul a făcut şi puţină politică şi, în 1892, a fost prim ajutor de primar, pe vremea celebrului primariat al Capitalei al lui Nicolae Filipescu, între 1892 şi 1895. Printre altele, a creat toată acea reţea de străzi care sunt drepte, de aici, din zona noastră: Temişana, Transilvaniei, Crişana, Maramureş.

—S-a preocupat de aliniere?

—Nu, nu erau străzi făcute, care trebuiau îndreptate. Erau străzi nou trasate. De exemplu, Strada Ştefan Furtună era pe atunci numai până la Strada Popa Tatu. De acolo, până la Spitalul Militar, nu mai fusese stradă. Atunci s-a făcut. Atunci s-au făcut străzile Soarelui, astăzi Theodor Aman, şi cele din jur. Până atunci nu fuseseră. În timpul acela s-au făcut. În timpul acela s-au petrecut şi foarte multe evenimente. Printre altele, căsătoria Prinţului Ferdinand cu Principesa Maria. Atunci, bunica mea a fost solicitată să fie profesoară de limba română a Principesei Maria. Bunica, sigur, cu toată politeţea care se cuvenea, a refuzat. Tocmai se terminase şi mandatul de ajutor de primar al bunicului şi el s-a retras din politică. Povesteau amândoi cum s-au gândit că politica îi costa multe parale (pe vremea aceea, politica nu era rentabilă, ca acum, dimpotrivă, trebuia să cheltuieşti din banii tăi) şi ei aveau cinci copii, nu-şi mai puteau permite luxul ăsta, de a face politică. Duceau o viaţă retrasă.

—Bunica a preferat să se ocupe de cei cinci copii, nu?

—Da, şi, ca să rotunjim imaginea felului lor de viaţă, trebuie să îi amintesc şi pe vecinii lor. Acolo unde este astăzi Ministerul Învăţământului, locuia generalul Coandă. Bineînţeles, pe atunci era colonel, aghiotant regal. Avea şi el cinci copii, printre care, pe Henri Coandă. Alături, unde a fost sau mai e secţia de poliţie, la numărul 32, sau, poate, la 30, locuia Nicolae Mandrea, primul preşedinte al Curţii de Casaţie, căsătorit cu Zoe Mandrea, nepoată de frate a lui Nicolae Bălcescu. Ea avea un cenaclu celebru, nu atât de celebru ca Junimea, dar aici, în Bucureşti, era cunoscut. Fiecare dintre familiile acestea, Borcescu, Mandrea şi Coandă, aveau câte cinci copii. Aceşti cincisprezece copii erau mereu împreună, tot timpul se jucau, făceau tot felul de năzbâtii, bineînţeles. Grădină mare la Coandă, la Borcescu, la fel, grădina era destul de mare, pentru că ţinea şi locul pe care s-a construit mai târziu casa de alături.

—Se poate imagina agitaţia şi veselia din cele trei case!

—Când eram mici, sora mea şi cu mine, o rugam pe mama să ne povestească întâmplările celor cincisprezece copii, era marea noastră bucurie. Ne povestea cum se umplea trăsura de copii, când plecau la şosea. Iar peste drum, era casa profesorului Dimitrie Brândză, întemeietorul Grădinii botanice, o casă mică, lângă Minister. Când i-am trecut eu pragul, murise savantul, era numai doamna Brândză, prietenă cu bunica mea. Îmi amintesc că avea nişte geamuri albastre, frumoase. Acuma nu ştiu ce-o mai fi aici şi ce se întâmplă.

—În curte e un lapidarium, lespezi cu inscripţii, nişte frontoane. Clădirea a fost donată statului şi ţine de Minister.

—Mai departe, la numărul 24, a fost locul Ministerului de Război. În 1920, când a fost ministru de război generalul Răşcanu, au dat acest

loc pentru invalizii de război şi, până după război, a fost Casa IOVR, în clădirile care s-au făcut aici.

—Urmează numărul 22, casa dumneavoastră de astăzi, redobândită de familie.

—Da, casa cu trei biblioteci. Dar asta e altă poveste!

Gazeta matematică

—Mai înainte de a merge mai departe, pe Strada Berthelot, să facem ocolul pe care l-aţi propus, domnule Roco, prin Strada General Budişteanu. Sunt aici case foarte frumoase, foarte elegante, de sfârşit de secol XIX, vile care, în mod miraculos, şi-au păstrat câte un petec de grădină, cu havuz, cu arbori bogaţi şi bătrâni, cu bazine şi fântâni, o rezervaţie a Bucureştilor uitaţi.

—Ca şi oamenii, străzile bătrâne par câteodată mai tinere decât sunt. Este şi cazul Străzii General Budişteanu, fostă Manea Brutarul, după cum se numeşte Biserica din colţul cu Calea Griviţei. Circulaţia automobilelor, a pietonilor, îi dă un aer tineresc. Cu toate astea, este o stradă străveche în Bucureşti, una dintre puţinele care şi-au păstrat casele vechi. Afară de colţul dinspre Catedrala Sfântul Iosif, sunt numai case cum au fost altădată. Desigur că printre acestea sunt clădiri care atrag atenţia prin stilul lor, prin eleganţă, aşa cum aţi spus, dar mai sunt şi altele, care, la prima vedere, par a fi banale. Lucrul acesta se întâmplă şi la numerele 12-14, unde, de pe stradă, se văd două corpuri de case. La mijloc, o alee foarte îngrijită, cu trandafiri, cu hortensii, cu arbuşti, iar în fund pare să fie o grădină.

—Aţi trecut de curând pe acolo?

—Acum câteva zile, am deschis poarta acestei case şi am mers mai departe, spre adâncul curţii. Acolo, o privelişte cu totul neaşteptată: o curte mare, în fund, o casă în semicerc, un tavan de viţă de vie, peste tot, pe de lături, nişte copaci, unii foarte bătrâni, un tei, un castan. Oamenii de aici au

început să deschidă ferestrele, la etaj, au început să iasă, câte unul. Mi-au făcut o impresie cât se poate de bună, prin faptul că am descoperit acolo un vechi colţ de Bucureşti, nu numai din punct de vedere al peisajului, în general, dar neobişnuit chiar şi pentru vechiul Bucureşti, chiar şi pentru oamenii care locuiesc acolo. Toţi locuiesc de multă vreme acolo, politicoşi, şi se vede că se înţeleg bine între ei. Trebuie să vă mărturisesc că de câte ori trec prin faţa acestor case sunt foarte emoţionat.

—Ce înseamnă ele pentru dumneavoastră?

—Aici, în acest grup de case, s-au petrecut, acum o sută şi ceva de ani, unu-doi-trei-patru-cinci-zece şi mai mult, pentru că lucrurile s-au derulat în timp, două mari evenimente, cruciale pentru cultura românească. Aici au fost birourile direcţiei *Lucrări Noi*, de la Calea Ferată, unde s-au făcut toate planurile, toate lucrările, toate calculele pentru Podul de la Cernavodă, celebrul pod, operă de artă şi de inginerie, şi tot aici, un alt eveniment: cinci dintre tinerii care munceau pentru Podul de la Cernavodă, au înfiinţat *Gazeta matematică*.

—Deci, între Pod şi revista de matematică românească există o legătură de sânge!

—Între aceste două evenimente există un punct comun, care mă priveşte direct, pentru că, la amândouă, a participat tatăl meu, inginerul Mihail Roco. Dar mai e un amănunt: aici a locuit şi Anghel Saligni, într-una din casele astea. Din câte am înţeles, şi de la locatarii de acum, care, sigur, nu mai ştiu bine, clădirea semicirculară din fund era cu birouri. Pe dreapta, pe stânga, puteau fi şi birouri şi locuinţe. Pe acolo au trecut paşii marelui Anghel Saligni! A locuit familia lui. Soţia lui, Tereza Saligni, prietenă bună cu bunica mea, Maria Borcescu, a fost o persoană care şi-a sprijinit toată viaţa soţul, şi s-au înţeles cât se poate de bine. Acolo, mama mea, când era copil, de doisprezece- treisprezece ani, se juca cu

mingea, cu fata soţilor Saligni, Sofia, care s-a căsătorit mai târziu cu inginerul Finţescu. Toată viaţa au rămas prietene, ca două surori. Iar eu am fost prieten cu fiul ei, Ionel Finţescu. Tot aici a lucrat şi tatăl meu.

—Aveţi multe motive să vă simţiţi copleşit de emoţie.

—Cât timp a lucrat la Podul de la Cernavodă, Anghel Saligni a angajat în fiecare an pe şefii de promoţie de la Şcoala Naţională de Poduri şi Şosele. În 1893, când a absolvit tatăl meu, Saligni a angajat doi, pe tatăl meu şi pe Victor Balaban. Mai angajase şi pe alţii. Să-i numesc, pentru că sunt iniţiatorii şi fondatorii şi sprijinitorii *Gazetei matematice*. Cel mai în vârstă era Vasile Cristescu, absolvent din 1892. Venea tata, cu Balaban, în 1893, şi, pe urmă, mai erau Ion Zotu, şi celebrul de mai târziu profesor de matematică de la Politehnică, supranumit Bizet, Ion Ionescu. Cum le-a venit ideea să fondeze *Gazeta matematică*? S-au păstrat aceste date, foştii fondatori şi le-au păstrat în minte, iar Ion Ionescu, care a trăit cel mai mult dintre ei, a şi scris despre asta. În ziua de 4 octombrie 1894, Ion Ionescu a fost trimis să asiste la examenul scris de intrare la Şcoala Naţională de Poduri şi Şosele. S-a întors aici, în Strada Budişteanu, la biroul lui, fiert, pentru că rezultatele au fost dezastruoase, ceva la care nu se aştepta nimeni, şi, ca să trec la ideea de a scoate o revistă de matematici, am să citez o frază din memoriile inginerului Ion Ionescu, zis Bizet.

—Poate explicaţi mai întâi această poreclă, fără legătură cu matematica!

—Sigur, dacă vreţi, bizeţii erau nişte năsturaşi-agrafe, la ghete. Şi el, toată viaţa, şi atunci când nu mai erau la modă, purta tot ghete cu bizeţi! Şi studenţii au observat! Iată ce spunea Ion Ionescu: *Era vădit că trebuia scoasă o revistă de matematici şi că noi trebuia să ajutăm prin orice mijloace şcoala în care am căpătat timp de cinci*

ani, gratuit, cultura tehnică, şi care ne-a întreţinut în internat patru ani. Acesta a fost motivul pentru care au hotărât să scoată revista. Prima problemă a fost a banilor. Au decis ca fiecare din ei să dea câte douăzeci de lei aur, cum era atunci (leafa cred că era în jur de trei sute de lei aur), în fiecare lună, ca să scoată revista. Dar ei erau numai cinci. Le trebuiau bani mai mulţi. Atunci, au scris ei o aşa numită *Declaraţie*, care începea astfel: *Ne obligăm pe noi înşine şi unii pe alţii ca să scoatem revista…* şi aşa mai departe. Această declaraţie au trimis-o la cunoştinţele lor din toată ţara. Răspunsul a fost cu totul neaşteptat. Afară de întrebări ca: *Dar ce câştig avem noi de aici?* sau *Ce distracţie ne poate procura asemenea revistă?*, au fost şi oarecare ironii, sfaturi: *Astâmpăraţi-vă, băieţi, de ce vreţi voi să faceţi aşa ceva?* Dar ei s-au adunat şi au făcut un calcul, dacă nu ar fi cinci, ci zece, care să cotizeze, ar putea scoate revista. Le-a trebuit un an de zile ca să mai găsească încă cinci. Au început să lucreze la primul număr. Dificultăţi de tot felul. În tipografiile din Bucureşti, la data aceea, nu se găseau toate semnele matematice. Le-au cioplit ei, cu briceagul. Revista a apărut întâi la *Litotipografia Populară*, că era mai ieftină. Îşi avea sediul în Pasajul Român, unde e acuma magazinul *Muzica*. Aici era un lucrător, Mache, care nu se putea descurca deloc. Au lucrat şi ei, lângă el, în tipografie. Apoi, s-au mutat la tipografia Göebl. Acolo, au găsit un lucrător foarte bun, pe Iordan Mihăilescu, care ajunsese să cunoască atât de bine textele matematice, încât, când se întâmpla să i se dea un manuscris greşit, întreba: *Nu cumva aici trebuie modificat?*

—Când a ieşit primul număr?

—Ca totdeauna, mai înainte de a fi o bucurie, se întâmplă şi o durere. Când să apară revista, unul dintre ei, Victor Balaban, s-a îmbolnăvit grav şi nici nu a mai apucat să vadă primul număr. Locul

al zecelea, că trebuiau să fie zece, ca să le ajungă banii, a fost luat de Constanţa Pompilian, care mi se pare că este prima femeie licenţiată în matematici din România, cu licenţa luată la Paris. Căsătorită cu un inginer, Zossima, ea era proprietara şi directoarea vestitului Institut pentru Fete Pompilian, din Calea Rahovei. Victor Balaban a fost acela care a dat titlul de *Gazeta matematică*. Prin asta a rămas în istoria culturii româneşti. Tatăl meu a scris articolul program, introducerea, în primul număr. Cei cinci iniţiatori, când au făcut treaba asta, nu împliniseră nici unul douăzeci şi cinci de ani. Au înfiinţat, în acelaşi timp, *Societatea Gazeta matematică*. Această societate nu a avut, cât a durat Gazeta (acum s-a transformat în Societatea de matematici), nici preşedinte, nici comitet. Era condusă de o *delegaţiune* de trei băieţi, care se alegea în fiecare an. Aceste delegaţiuni succesive, anuale, au lucrat în aşa fel, încât revista a apărut cu re-gu-la-ri-ta-te! Este cea mai veche publicaţie din România, din vechiul regat, care a apărut neîntrerupt, chiar şi în timpul celor două războaie mondiale.

—Deci adresa General Budişteanu 12-14 este o adresă istorică. Oare cine mai ştie?

—După cum v-am spus, acolo erau birourile Podului de la Cernavodă. Am pregătit două-trei fraze din ziarul *Universul* din 19 septembrie 1895: *Din Bucureşti a plecat atâta lume, încât s-au format şapte trenuri, care au plecat din zece în zece minute. Momentul culminant al inaugurării podului a fost când au trecut cincisprezece locomotive, a câte 700 de tone fiecare, cu viteza de 50 de kilometri pe oră. Cinci dintre ele erau conduse de fondatorii Gazetei matematice"*.

—Unul dintre ei era inginerul Mihail Roco.

—Aş vrea să văd, şi mă mir că nu s-a făcut până acuma, pe peretele uneia dintre casele de pe Budişteanu, 12-14, o placă memorială.

—Ar trebui! De Biserica Manea Brutaru, care e alături, vă leagă ceva în mod deosebit, ca de Biserica Popa Tatu?

—Multe! Întâi, că m-am căsătorit aici. Al doilea, actul de naştere al bunicii mele, Maria Borcescu, născută Conţescu, aici l-a găsit mama.

—Înseamnă că se născuse în parohia asta, în cartier.

—Ştiţi unde este Muzeul Medrea? Se pare că acolo locuiau pe atunci Conţeştii. Vă voi vorbi de casa aceea, nu înainte de a vă spune că pe General Budişteanu au locuit mulţi Cantacuzini. Aici, de exemplu, a stat ramura Cantacuzino care s-a înrudit cu Florescu, acela care a scris despre trecutul Bucureştiului, George D. Florescu. Acolo au stat, acolo erau casele lor, m-au găzduit şi pe mine acolo, două luni, după ce m-au evacuat din Strada Berthelot, numărul 22. O să vă povestesc la timpul potrivit. Casa Medrea e casa veche unde a locuit colonelul Conţescu, unde s-a născut bunica. Acolo era Domeniul Coroanei. Însă, nu ştiu ce să spun despre casa aceasta, altceva decât că bunica s-a născut aici, aici a locuit, dar n-am elemente să pot să brodez…

—Străbunicul dumneavoastră, după cum mi-aţi spus, era aghiotant al Domnitorului Barbu Dimitrie Ştirbei. Locuind acolo, se învecina cu grădina Palatului Ştirbei din Calea Victoriei, era aproape de Domnitor.

—Casa domnească, un palat, avea o grădină care dura până aici, în Budişteanu, aici îşi aveau pivniţele cu vinuri. Bănuiesc că erau ca în aceeaşi curte, legătura se vede şi după cum e gardul, de câte ori trec pe acolo mă uit, gardul are acelaşi model, la Casa Medrea şi la Palatul Ştirbei.

—Nimeni nu mai bănuieşte, astăzi, legătura dintre ele. Doar gardul vorbeşte, numai să-l observi!

—Aş vrea să vă vorbesc şi despre Casele Budişteanu, casele generalului Budişteanu, de

unde vine şi numele străzii. Într-o împrejurare cruntă, evacuaţi din propria lor casă, părinţii soţiei mele au venit să se refugieze aici. Socrul meu nu a mai trăit decât câteva zile. Erau o ruină cumplită casele când a venit soacră-mea aici, după evacuare. Nu ştiu ce este acolo acum, dar pe atunci, se închiriase de către Athenée Palace pivniţa foarte mare a casei, pentru păstrarea vinurilor. Casa în sine însă, era o ruină. Uşa cădea, când o deschideai. Au reparat-o, au făcut-o cum au putut.

—Printr-o coincidenţă, soacra dumneavoastră a locuit într-o odaie din fosta Casă Budişteanu, de lângă fosta Casă Conţescu. Două case importante pentru familie.

—Da. Era o cameră foarte mare, cu trei ferestre la stradă, însă, ruină. Soba nu funcţiona, ploua în casă… Ca vai de lume. Casele acestea nu fuseseră naţionalizate. Din familie, locuia acolo o doamnă Budişteanu şi fiul ei, Alecu, şi ea s-a învoit cu soacră-mea, Julieta Cantacuzino, născută Missir, să-i închirieze aici. Soacra mea plătea chirie, îi plătea de toate. A dus-o foarte greu.

—Deci aici a murit poetul Charles Adolphe Cantacuzino?

—Aici a murit.

—Poate că şi aici s-ar cuveni o placă memorială. Şi peste drum erau Cantacuzinii unde aţi stat dumneavoastră. Erau rude apropiate cu Charles Adolphe Cantacuzino?

—Da, George Florescu le era rudă… Şi Floreştii le erau rudă, şi prin nevastă-sa, născută Cantacuzino. Eu nu ştiam unde să mă duc. Aici, la Budişteanu, era o singură cameră, n-a vrut să-i dea mai mult. Şi a fost George Florescu acela, Barbişon i se spunea, a fost de o amabilitate cu mine… Mi-a dat două camere în casa lor. Fără bucătărie, o baie care nu avea chiuvetă… Şi cât am stat, două sau trei luni, n-a vrut să primească un ban, nici un leu nu a vrut să-mi ia. Pe urmă, foarte

curând, l-au evacuat şi pe el şi pe toată lumea care era aici.

—Şi acum, acolo este un institut de cercetări de protecţie a muncii.

—Atunci, în saloanele din faţă, că erau nişte camere foarte mari, era orchestra populară nu mai ştiu care. Făceau repetiţii şi în curte. Eu şedeam în două camere, din curte.

—Deci, în parte, le fusese luată şi lor casa, încă de pe atunci.

—Le fusese luată şi nu ştiu unde şedeau ei cu exactitate. Am fost într-o cameră unde avea Florescu o bibliotecă până în tavan, cu scară înaltă. Dar s-a purtat Florescu cu mine…Şi abia îl cunoscusem. S-a purtat aşa de frumos!

—Revenind la Conţescu, poate că, pe vremea domnitorului Barbu Ştirbei, strada asta nici nu exista şi curţile comunicau direct.

—Nu ştiu, poate. Că, într-adevăr, Conţescu era mâna lui dreaptă, nu făcea nimic fără el. Dar exact cum a fost, nu pot să ştiu. Şi la doi paşi, după colţ, era, pe timpul meu, locul lui Catargi. Casele lui mai sunt încă în fiinţă aşa cum erau.

—Care dintre Catargi?

—Lascăr Catargiu.

—Vă întrebam care pentru că, în Piaţa Lahovari, este o altă casă Catargi, unde a locuit pictorul Henry Catargi.

—Băiatul lui Lascăr Catargiu a locuit în casele soţiei lui, Casele Monteoru, unde e Uniunea Scriitorilor. Lăscăruş L. Catargi. Pe acela l-am cunoscut bine. Casa lui Lascăr Catargiu e pe Strada Banului. Acolo au stat Berzălenele acelea, despre care se povestea că le plăcea aşa de mult să meargă cu trăsura, încât nu se dădeau jos niciodată, mâncau în trăsură.

—Berzălenele? Erau fetele lui?

—Fetele lui. Eu le-am cunoscut, erau bătrâne de tot. Vorbesc de bătrâne, tocmai eu. Dar erau atât de

bătrâne, încât le-am apucat. Erau două. Şi fuseseră foarte frumoase.

—Au fost căsătorite?

—Nu ştiu. Se pare că nu.

—Casa Catargi era peste drum de Pivniţele Ştirbei, în Strada Banului.

—Probabil că Strada Banului încă nu exista. Faţada casei era spre Strada Budişteanu şi avea în faţă o mare grădină. Pe spaţiul ei s-au construit casele din colţ.

—Credeţi că sunt moştenitori, că a revenit familiei?

—Cred că nu aveau moştenitori. Lăscăruş nu avea copii, nici Berzălenele nu au avut.

—Cum s-a ajuns la porecla asta? Ce înseamnă „berzălenele”?

—E pronunţia românizată a poreclei lor în franceză, *Les Belles Hélènes!* Erau foarte frumoase amândouă şi umblau numai împreună.

—A, de la frumoasa Elena mitologică le va fi venit porecla! În casa lor aţi intrat vreodată?

—Nu, în casă nu am intrat. Dar pe ele le-am văzut. De multe ori.

Muzeul Antipa

—Domnule Dinu Roco, sunteţi un bucureştean absolut, unul dintre aceia care, pe oriunde trec prin oraş, ştiu cine a stat într-una sau alta dintre clădiri, cine a construit-o, ce întâmplări s-au petrecut sub acoperişul ei. Vorbind despre Muzeul Antipa, veţi împleti într-una singură câteva poveşti, despre familie şi despre oraş.

—Fiecare se mândreşte, şi bine face, cu ceea ce are localitatea în care s-a născut sau unde trăieşte. Bucureştiul are şi el asemenea mândrii. Una dintre ele este Palatul Muzeului de Ştiinţe Naturale Grigore Antipa, din Piaţa Victoriei. Ca orice veche clădire (a fost inaugurată la 24 mai l908), îşi are şi ea povestea ei, cu constructori, cu bani pentru construcţie, cu ceea ce s-a realizat de atunci, acolo

şi, mai ales, cu faptul că, spre deosebire de alte clădiri, ea are, în afară de fundamentul ei obişnuit, şi un fundament etic. Şi o să înţelegeţi ce vreau să spun. Trebuie să începem cu faptul că Muzeul de Zoologie, mineralogie şi altele a fost înfiinţat în 1834, de Domnitorul Grigore Ghica. Pentru că vorbim de localuri, muzeul a funcţionat mai întâi în clădirea Spitalului Colţea, apoi în incinta Colegiului de la Mânăstirea Sfântul Sava, apoi în săli ale Universităţii bucureştene.

—Mereu în aceeaşi zonă. Colegiul de la Sfântul Sava era peste drum spre Vest de Spitalul Colţea, iar Universitatea peste drum spre Nord faţă de Mânăstire. Cât a durat această aşezare?

—Până când a fost numit acolo director Grigore Antipa. Data când a fost numit el director acolo a însemnat într-adevăr începutul strălucit al unei activităţi extraordinare, atât din punct de vedere ştiinţific, cât şi, în general, din punct de vedere cultural, pentru întreaga Românie. Cum a fost numit director, după numai un an, a reuşit să se mute în Strada Polonă, într-un local unde fusese Legaţiunea Germană. Acolo a început o susţinută activitate ştiinţifică, adunând materiale din toată lumea. Grigore Antipa îşi făcuse studiile în străinătate, în Germania, şi acolo se împrietenise cu savanţi naturalişti de pretutindeni. Şi toţi, şi din ţară, îi trimiteau şi îi aduceau materiale. Încât, spune el undeva, în Strada Polonă nu mai avea loc nici în pod, nici în pivniţă, nici în curte, nicăieri nu mai avea loc unde să-şi pună materialele care, toate, aveau o mare valoare ştiinţifică. Pe de o parte, din cauza spaţiului limitat din Polonă, pe de altă parte, faţă de ceea ce văzuse în străinătate, Grigore Antipa a început demersurile pentru a construi un local special pentru muzeu. A încercat, desigur, la ruda lui, Dimitrie Sturdza, care, pe atunci, era prim-ministru. Nu a reuşit decât foarte greu să-l convingă că este nevoie de o asemenea clădire pentru muzeu. Bântuia atunci, în jurul

anilor 1900, o grea criză economică. Proiectul era mereu amânat. A survenit însă ceva, legat tot de criza economică. Tatăl meu, inginerul Mihail Roco, lucrase, până atunci, cu Anghel Saligny, la construcţia podului de peste Dunăre, fondase, cu colegii lui, *Gazeta matematică*, consolidase linia ferată Piteşti-Craiova, prin montarea grinzilor metalice în locul celor de lemn, şi fusese trei ani în Anglia, ca delegat al statului român, la recepţionarea materialelor pentru drumul de fier. Din cauza crizei economice însă, se hotărâse să nu se mai facă, deocamdată, nici o lucrare, şi bineînţeles că s-a desfiinţat şi direcţia *Lucrări Noi* de la *Calea Ferată*. Ca urmare, tata a trecut la Ministerul Agriculturii. Acest fapt se leagă direct de construcţia muzeului şi iată cum: la Ministerul Agriculturii era o lucrare importantă de făcut. Anume, încă din 1894, Grigore Antipa scrisese un studiu în care se arăta că, dacă s-ar face un canal care să aducă apă dulce în Lacul Razelm, s-ar putea obţine specii valoroase de peşte şi în cantităţi mai mari. Tata, împreună cu inginerul Sclia, cu Vidraşcu şi cu alţii, a început să lucreze la Canalul Dunăvăţ, numit mai târziu Regele Carol I, pe urmă, la Canalul Dranov, şi s-a ajuns, în numai un an sau doi, canalul să fie gata. Rezultatul: în alţi doi ani, producţia de peşte s-a înzecit, şi nu numai atâta, dar a început să abunde şi şalăul, pe care astăzi iarăşi nu-l mai vedem, tot din cauză că acolo s-au petrecut anumite lucruri şi, pe lângă şalău, se găseau şi alte specii foarte valoroase. În bugetul statului, la rubrica *Bălţi*, a apărut, din cauza acestei lucrări, un excedent de vreo zece milioane de lei aur, sau nu ştiu cât. O sumă imensă, mai ales pentru vremurile alea de criză. Şi atunci, Antipa s-a folosit de acest prilej, ca să-i ceară rudei sale, mi se pare că i-a fost şi tutore, când era copil, primului-ministru Dimitrie Sturdza, Mitiţă Sturdza, cum i se spunea pe timpul ăla, de altfel, mare istoric, să-i dea o mică parte din banii ăştia,

ca să construiască muzeul. Cu multă greutate, din cele zece milioane excedentare sau mai mult, cât apăruse în buget, li s-au dat 350.000 de lei.

—Era nu numai puţin în raport cu suma din care veneau banii, dar cred că nu ajungeau pentru ceea ce îşi propuseseră să facă.

—Vă rog să-mi permiteţi să citesc un pasagiu din Grigore Antipa: *Dimitrie Sturdza mi-a spus: „Să faci un local spaţios, dar fără nici un ornament. Numai ziduri drepte, cu găuri numite uşi şi ferestre”,* şi i-a atras atenţia să se ferească de fanteziile arhitecţilor.

—Să ceri un asemenea lucru la 1900, când ornamentele însemnau atât de mult!

—Terenul era al statului, un teren mult mai mare decât cel actual, o parte s-a luat pentru Piaţa Victoriei, o altă parte, pentru Muzeul Ţăranului Român. Tatăl meu, care se împrietenise cu Antipa (a fost o prietenie mai ales pe baza iubirii de ştiinţă, pe care amândoi o aveau), a făcut planurile. De îndată, au început dificultăţile. Tata făcuse planuri pentru clădirea actuală, dar şi pentru altele, mai multe. Muzeul trebuia să fie un loc destinat nu numai expunerii unor materiale şi unei activităţi muzeistice, el trebuia să adăpostească o intensă activitate ştiinţifică, cercetări, laboratoare, bibliotecă şi toate celelalte. Se prevăzuseră mai multe pavilioane. De altfel, când a obţinut banii, Antipa i-a spus lui Sturdza: *Vă rog să nu uitaţi că rezultatele băneşti obţinute la lacul Razelm se datorează muncii mele ştiinţifice de la Muzeul de Istorie Naturală, şi nu ca rezultat al activităţii mele administrative de director al Pescăriilor din Ministerul Agriculturii*.

S-a hotărât totuşi să se facă o singură clădire, clădirea actuală. La celelalte pavilioane s-a renunţat. Pe parcurs, nu s-au mai dat nici banii ăştia, care trebuia să se dea, şi s-a ajuns până la situaţia ca tatăl meu să dea din buzunarul lui, la sfârşitul săptămânii, ca să plătească lucrătorii. În

arhiva muzeului se păstrează un dosar întreg cu scrisori către ministru: *Vă rog, după ce că inginerul Roco lucrează gratuit, fără nici un ban, daţi-i măcar înapoi banii pe care i-a plătit pentru lefurile lucrătorilor*. Situaţia asta a dus la ce? A dus la faptul că s-a renunţat la un etaj. În proiect, clădirea avusese patru nivele. S-a renunţat încă la ceva: la faţada care devenise prea costisitoare. Din schiţa făcută de arhitectul Grigore Cerchez, au rămas numai coloanele de la intrarea principală.

—Am citit că se prevăzuse un fronton încărcat cu figuri alegorice. Era desemnat să le facă Paciurea. La inaugurare, în anul 1908, ele existau. Frontonul de azi e gol.

—Adevărul a fost aşa: tatăl meu a insistat pe lângă Take Ionescu, pe atunci Ministru al instrucţiunii publice, ca să se aprobe lucrarea sculptorului Dimitrie Paciurea, reprezentând *Zoologia*, care ulterior a fost montată pe frontonul de deasupra intrării principale în muzeu. Din nefericire, la cutremurul din 1940, această lucrare a fost distrusă şi nu a mai putut să fie refăcută. Acuma, din punct de vedere tehnic, aceasta este prima clădire din Bucureşti la care s-a folosit betonul armat. Totodată, este prima clădire construită de la început cu destinaţia de muzeu. Toate celelalte muzee, sau cea mai mare parte, sunt amplasate prin diverse clădiri, unele foarte frumoase, foarte potrivite, sau nepotrivite, donate şi adaptate. Construcţia a început în anul 1904 şi s-a terminat în 1906. Din 1906 până în 1908, tot după planurile şi sub conducerea tatălui meu, care bineînţeles, a continuat să lucreze complet gratuit, s-au făcut instalaţiunile de calorifer, de electricitate, şi s-a montat mobilierul metalic care fusese făcut. Dioramele au fost o premieră mondială la *Muzeul de Istorie Naturală din Bucureşti*. A fost ideea lui Grigore Antipa de a prezenta animalele aşa cum trăiesc în starea lor naturală. Tata a făcut la subsol nişte nişe speciale

pentru diorame. Acum muzeul era gata. Exponatele – nu voi spune mai mult despre asta, de altfel nu sunt competent, dar s-ar putea vorbi ore întregi – sunt unicate, aduse din toată lumea, acolo continuă o activitate ştiinţifică extraordinară, sunt savanţi care fac mereu expediţii pe celelalte continente, de unde aduc tot felul de noutăţi, care folosesc atât muzeului nostru, cât şi altor muzee. În ce priveşte activitatea muzeistică, ar fi interesant să vedem care era concepţia ştiinţifică după care s-a călăuzit Grigore Antipa, în primul rând, pentru că el era specialistul, urmat de tata, ca prieten al lui Antipa şi constructor al muzeului. Vă voi enumera numai câteva dintre principiile lor în organizarea activităţii unui muzeu: *Scopul principal este de a cultiva ştiinţa în general şi de a înlesni oricui realizarea lucrărilor ştiinţifice, de a studia izvoarele noastre naturale de producţie şi a pune o bază ştiinţifică exploatării şi dezvoltării economice, de a răspândi cultura generală în absolut toate clasele populaţiei noastre, de a da posibilitatea fiecăruia să-şi dobândească cunoştinţele practice, folositoare în chestiunile speciale care au legătură cu viaţa economică.*

—Dacă priveşti din Piaţa Romană spre Piaţa Victoriei, perspectiva bulevardului Lascăr Catargiu se închide cu silueta albă, clasică, a *Muzeului Antipa*. O ţintă şi un punct de plecare. Probabil că această clădire a marcat multe destine. Şi pe ale constructorilor săi, dar şi pe ale altora, oameni de ştiinţă, profesori…

—Revenind la ce spuneam la început, era o mândrie a Bucureştilor. A fost, din prima clipă. Nici nu i se spunea *Muzeul de Zoologie* sau *de Istorie Naturală*, i se spunea numai *Muzeul*. Toată lumea trecuse pe acolo, toată lumea îl ştia. Când venea un străin, cu multe decenii în urmă, şi după primul, şi după al doilea război mondial, era dus acolo. Eu, ca elev, am fost dus întâmplător cu şcoala la *Muzeu*, să facem galerie, când a venit

prinţul moştenitor al Japoniei, viitorul împărat. Era o mândrie a Capitalei. Şi tocmai asta vreau să subliniez: a fost de la început şi a rămas până astăzi muzeul cu cei mai mulţi vizitatori.

Casa cu trei biblioteci

—Domnule Dinu Roco, a sosit vremea să povestiţi despre casa din Strada Berthelot, numărul 22. Există case cu un destin atât de schimbător, încât nimeni nu mai ştie cine le-a înălţat, cine le-a ales înfăţişarea, cum s-au modelat în timp. Soarta caselor este suma sorţilor oamenilor care le-au locuit. Povestea acestei case, o ştiţi foarte bine, aţi trăit o mare parte a ei, aţi modelat-o, chiar, câştigând procesul prin care v-a fost restituită. Am mai trecut pe aici, pe când casa abia fusese recâştigată. Era, pe atunci, încă plină de tot felul de firme. Acum, e din nou, după zeci de ani, a dumneavoastră. Şi o putem cerceta în tihnă.

—Ei, casa asta are multe amintiri. Şi nu numai casa. Mai ales grădina, care era în spate, mărginită de Strada Theodor Aman, fostă a Soarelui. Şi, într-adevăr, casa asta a avut în trecut foarte multe perioade însorite. De altfel, cel mai vechi proprietar de care am auzit eu a fost unul pe care îl chema Sorescu, de la soare. El a dat de zestre casele fetei lui, care s-a căsătorit cu un Ghica, la 1874.

—Deci casa exista dinainte de acest an.

—Casa exista sigur de dinainte de 1874. Ghica a vândut-o bunicului dinspre mamă al soţiei mele, Vasile Missir. Dacă te uiţi atent la intrarea casei, în metalul încuietorii se desluşeşte ştanţat un M. Este iniţiala lui. Aş începe povestea cu câteva cuvinte, ar merita mai multe, despre cine a fost Vasile Missir, stăruind asupra acelor elemente din care se desprinde însăşi istoria casei. A existat aici, şi mai există şi astăzi, aţi văzut-o, o cameră mare, până la tavan cu rafturi din lemn de soi, care nu au putut fi demontate de nimeni în decursul timpului, şi unde

erau biroul şi biblioteca lui Vasile Missir. El a fost, între 1901 şi 1904, Ministrul Agriculturii, Industriei şi Comerţului, şi a mai fost şi Preşedintele Senatului, între l914 şi 1917. Pe când era Ministru, a făcut – şi pentru asta a rămas în istoria legislaţiei româneşti – prima lege a meseriilor din această ţară. Prima lege muncitorească, în 1902. Eu vreau să menţionez două lucruri. În primul rând, în timpul lui, e vorba de sfârşitul secolului al XIX-lea şi de începutul secolului XX, era socotit cel mai bun avocat din Bucureşti. Aşa, cel puţin, mi-au spus vechii avocaţi, care atunci îşi începeau cariera. Al doilea, era un cărturar. Vorbeam de camera cu rafturi, o cameră spaţioasă, înaltă, cu fereastra spre curte, unde e şi intrarea în casă. Camera aceea era plină cu cărţi până în tavan. Cărţi juridice, legate într-un anume fel, şi cărţile tuturor capodoperelor, din toate literaturile: Shakespeare, Molière, Voltaire, Goethe, absolut toate. Atunci când casa a fost bombardată, în 1944, la bombardamentul german, mama soţiei mele, fiica lui Missir, a vândut această bibliotecă şi a reuşit să refacă zidurile distruse de bombe, acoperişul, şi tot ce a mai trebuit, cu banii luaţi pe cărţile tatălui ei.

—Spuneaţi că în casa asta au existat mai multe biblioteci. Exista şi biblioteca lui Charles Adolphe Cantacuzino, cărţi de literatura franceză. Le achiziţionase la Paris?

—Le achiziţionase într-o viaţă întreagă. Socrul meu, Charles Adolphe Cantacuzino, şi-a făcut studiile la Paris, şi liceul, şi facultatea, la Sorbona. Acolo, a intrat în legătură cu cercurile literare franceze şi a început să scrie. Întâmplarea a făcut ca, într-o zi, să nimerească la Stéphane Mallarmé. Mallarmé era atuncea unul dintre scriitorii de frunte ai Franţei. Povestea Charles Adolphe cum a fost prima lui vizită la Mallarmé. L-a primit un bătrânel foarte amabil. Făcea impresia unui călugăr, cu mâinile încrucişate pe lunga sa haină

de casă, era melancolic şi pe umeri purta înfăşurat un şal în carouri albe şi negre. Aşa îşi amintea. Şi, de atunci, se ducea în fiecare joi la şedinţele literare pe care le găzduia Mallarmé. Această primă vizită a fost considerată, prin urmările ei, un succes literar pentru tânărul de douăzeci de ani. După doi ani, a avut parte de un alt mare succes, a apărut primul volum de versuri al lui Charles Adolphe Cantacuzino, *Les sourires glacées*. Aşa cum s-a întâmplat şi cu alţi autori, a avut un succes răsunător. După cum spunea socrul meu, aproape unanimitatea criticilor literari de la Paris, de la ziare şi de la reviste, s-a ocupat de această apariţie. Şi a fost într-adevăr de bun augur, pentru că au urmat încă patruzeci şi trei de volume. Din acest total, douăzeci şi opt sunt cărţi de poezie, şase, lucrări de istorie şi critică literară, dintre care un studiu despre opera literară a regelui Frederic al II-lea al Prusiei, despre care se ştie că făcea versuri în limba franceză, şi altul, despre prinţul de Ligne, un autor care, pe atunci, nu fusese încă descoperit, iar după acest studiu, opera lui a intrat în istoria literară franceză. Celelalte volume sunt de amintiri şi de aforisme.

—Dacă biblioteca lui Vasile Missir ocupa o odaie întreagă, cum arătau celelalte două biblioteci ale casei?

—Arăta altfel fiecare. Biblioteca lui Charles Adolphe era într-o cameră de jos, la demisol, cam sub odaia cu biblioteca cea mare. Nu era chiar aşa elegantă, ca aceea de sus. Avea dulapuri galbene, cu geam. Dar toţi pereţii erau complet acoperiţi. Nu mai erau toate cărţile legate, erau în tot felul de culori, o bibliotecă mai ales franceză, de literatură, de istorie franceză, dar, vă spun, dulap lângă dulap. Nevastă-mea avea şi ea în biblioteca ei, cea de a treia a casei, pe toţi scriitorii francezi, de altfel, îi şi cunoscuse, pentru că a locuit foarte multă vreme la Paris, era născută la Paris. A cunoscut pe toţi marii scriitori din timpul acela.

Nevastă-mea avea cărţi cu autograf de la ei, separat de ce avea socrul meu. Ea nu avea dulapuri, avea nişte etajere, care umpleau tot peretele, într-o cameră cu fereastra spre Strada Theodor Aman. Erau trei biblioteci separate, în trei încăperi, fiecare cu specificul ei.

—Trei generaţii şi trei biblioteci. Aţi venit şi dumneavoastră cu cărţi în casa asta.

—Am locuit şi eu patru ani aici. Biblioteca mare, a lui Missir, nu se mai folosea. Era o bibliotecă, mai ales cea juridică, veche. Eu venisem cu mica mea bibliotecă juridică, aveam cărţile mele, nu aveam nevoie de acelea. Charles Adolphe avea jos biblioteca, dar lucra aici, sus, în camera din prelungirea holului. Făcea naveta, tot timpul, între bibliotecă şi birou.

—Nu aţi vrea să creionaţi un portret al omului, aşa cum îl vedeaţi, în viaţa de zi cu zi?

—Da, ar trebui să spun câteva cuvinte despre persoana lui Charles Adolphe Cantacuzène. Acesta este numele său literar. În acte, era Scarlat Cantacuzino. Un om înalt, de o prestanţă extraordinară, întotdeauna îmbrăcat în costum negru, cu o cravată croită după un model făcut chiar de el, aceeaşi cravată totdeauna, o viaţă întreagă, un om care se deosebea prin prestanţa şi amabilitatea lui. Totdeauna, el saluta primul, dacă întâlnea pe cineva pe stradă. Avea o politeţe desăvârşită în orice situaţiune. Era un om care încânta. De altfel, acelaşi lucru l-a făcut şi în poezie. Marele lui succes în Franţa, cu atâtea volume, a fost tocmai poezia lui, o poezie care, printre altele, slăvea frumuseţile Parisului şi se apleca asupra problemelor de filozofie, care au pasionat în timpul acela intelectualitatea europeană. Succesul lui s-a arătat în multe chipuri, s-a bucurat de mari onoruri, a trăit mari satisfacţii literare. Astfel, în 1908, a fost decorat cu Legiunea de onoare, iar mai târziu, la 19 martie 1928, i s-a dat la Paris un banchet de vreo cinci sute de

persoane, la care au participat corpul diplomatic, toată nobilimea franceză, şi, bineînţeles, aproape în întregul ei, lumea literară franceză, academicienii. Acolo a vorbit, despre opera lui Charles Adolphe, Jean Royère, care era directorul revistei *Le manuscrit autographe*, şi banchetul a fost prezidat de Louis Barthou. Dar, pe lângă aceasta, în toate antologiile poeziei franceze de la începutul secolului XX, între care, cea mai celebră este a lui G. Walch, antologii apărute în Franţa, în Anglia, în Germania, în Japonia, este pomenit în mod elogios. Se poate spune că, la data aceea, era scriitorul român cel mai cunoscut în străinătate. Bineînţeles că apărea ca scriitor de limbă franceză, dar, la data aceea, noi încă nu tradusesem nici pe Eminescu, nici pe alţi autori. După ce şi-a terminat studiile la Paris, a intrat în diplomaţie, de la ataşat de legaţie, secretar de legaţie, consilier, până la ministru plenipotenţiar la Paris, mai ales la Paris, la Bruxelles, la Haga.

—Diplomat de carieră.

—Aici trebuie menţionat ceva, pentru că noi vorbim foarte mult de imaginea României, şi este foarte bine să discutăm, dar trebuie să ne gândim cum este mai bine să facem, şi ce anume are efect în străinătate. Personalităţi, aşa cum a fost Charles Adolphe Cantacuzène, ca să-l pomenesc pe numele lui literar, prin felul lor de a fi, prin felul lor de a se manifesta în literatură sau în alte domenii, fac mult pentru imagine. Prin tot ce însemna, Charles Adolphe, *le poet français et le prince roumain*, era cunoscut, apreciat şi iubit de toate cercurile din Franţa, literare, politice ş.a.m.d.

S-a întors la Bucureşti după o activitate diplomatică de seamă, după ce şi-a pus semnătura pe tratatul de la Sèvre, prin care am încheiat pacea cu Turcia, şi în care se prevedeau toate graniţele României întregite şi după ce, în timpul guvernului Marghiloman, când noi ne-am retras personalul diplomatic din ţările Antantei, Charles Adolphe

Cantacuzène a rămas singurul diplomat român care ne-a prezentat interesele la Paris. Comentatorii francezi au arătat marele lui rol de a păstra legăturile noastre de mare prietenie, de afinitate şi de alianţă cu Franţa şi cu celelalte ţări. Din anul 1921, până când s-a pensionat, a lucrat în Ministerul de Externe de la Bucureşti. Dar, aici, începe să se arate partea foarte interesantă: el, ca om, a continuat să trăiască la Paris, în mijlocul prietenilor lui de la Paris. Cum? Prin corespondenţă. Există aproximativ sau mai mult de o mie de scrisori de la marii scriitori francezi cu care a corespondat tot timpul. Menţionez câţiva dintre ei: Paul Valéry, Rémy de Gourmont, André Breton, André Fontainas, precum şi cu scriitorii noştri din străinătate, Elena Văcărescu, Martha Bibescu, contesa de Noailles.

—Mai exista un corespondent care trebuie să fi fost mişcat atunci când caligrafia pe plic adresa prietenului său din Bucureşti: strada Berthelot 22, însuşi generalul Henri Mathias Berthelot!

—E un detaliu care ţine şi el de prestigiul pe care îl dobândise în Franţa Charles Adolphe Cantacuzène, care, prin farmecul lui personal, prin atitudinea lui corectă şi cinstită, reuşise să facă România cunoscută în profunzime, nu numai în aparenţe, devenise un răsfăţat nu numai al cercurilor literare şi al nobilimii din Paris, dar al întregii intelectualităţi şi al oamenilor politici din Franţa. Între alţii, era prieten şi cu generalul Berthelot, pe care îl vedea de câte ori se ducea la Paris şi cu care, desigur, a avut şi foarte multă corespondenţă.

—Lucru neobişnuit, acelaşi nume apărea şi ca adresă a destinatarului şi ca expeditor pe plicurile venite de la general!

—Şi probabil că generalul Berthelot, de câte ori completa aceste plicuri, zâmbea.

—Există aşadar obiceiul ca un nume de stradă să fie dat în timp ce persoana astfel onorată este

încă în viaţă?

—Desigur. Generalul Berthelot trăia şi a mai trăit mult timp după aceea. Strada Fântânii a devenit Strada Berthelot imediat după primul război mondial. Scrisorile se găsesc la Biblioteca Academiei Române, la Biblioteca Naţională şi la Muzeul Literaturii Române. Îmi pare rău, dar trebuie să amintesc că, din păcate, cea mai mare parte din cărţile lui, aproape totalitatea, şi o bună parte din corespondenţă, manuscrise, însemnări sau altele, s-au pierdut. N-aş vrea să amintesc de felul cum s-au pierdut, dar trebuie să spun, mai ales că pierderea coincide cu momentul morţii lui. În luna iunie 1949, la casa aceasta, s-au prezentat nişte persoane şi au spus, pur şi simplu: *Dumneavoastră trebuie în câteva ore să evacuaţi acest imobil*. Vă închipuiţi care a fost situaţia în cele câteva ore. Mi se pare că s-a mai prelungit, la o zi sau la două zile. În orice caz, ţin să menţionez un lucru, Charles Adolphe Cantacuzino, după cincizeci de ani de activitate literară, după ce adunase tot acest material o viaţă întreagă, după ce scrisese patruzeci şi patru de volume apărute la Paris, a plecat de acolo, din casa lui, fără să-şi poată lua nici măcar un exemplar din toate cărţile lui. Personal, l-am văzut cum a ieşit pe stradă, cu o mică valiză în mână, salutând pe oamenii care încărcau şi descărcau diverse lucruri prin curte. Cei veniţi să-l gonească de acolo.

—Sfârşitul lui a fost grăbit de această mutare brutală.

—Sfârşitul lui nu a fost grăbit de această mutare, sfârşitul lui a fost provocat de această mutare. Pentru că, primit să stea, din milă, undeva, pe o stradă vecină, pe General Budişteanu, în casele doamnei Budişteanu, cum v-am mai spus, într-o cameră insalubră, unde cădea tavanul şi ploua, cum a ajuns acolo, s-a suit în pat şi nu a mai părăsit acel pat decât mort, după câteva zile.

—Iar dumneavoastră, cu cei doi copii foarte mici, aţi găsit un refugiu în casa lui George D. Florescu. Sunt lucruri foarte dureroase, dar am stăruit, pentru că mi se pare cu totul extraordinar cum, în împrejurările acelea cumplite, un om atât de sfâşiat interior a putut să-şi salute persecutorii şi să părăsească cu atâta demnitate locul unui supliciu, locul fostei fericiri, al unei vieţi excepţionale, pentru a se duce să moară într-un pat străin.

—Şi s-a risipit tot…

—Multă vreme, casa de la numărul 22 a fost folosită de tot felul de instituţii. În momentul acela, când din casă a fost gonit poetul, cu familia lui, cu nepoţii foarte mici, cine a venit să locuiască în casă, ce destinaţie i s-a dat?

—După ce familia lui Charles Adolphe a fost evacuată în mod grabnic, casa a rămas, şase luni sau mai mult, nefolosită, cu lanţul pus la poartă. Pe urmă, imobilul a fost folosit în mai multe feluri. Dar, să lăsăm chestiile astea…

—Să revenim la timpurile fericite. A fost o casă a armoniei, a culturii. Ce oameni îi treceau pragul, cine erau prietenii lui din ţară?

—El trăia între cărţile lui, cu gândurile lui, dar nu avea o viaţă exterioară foarte bogată. În afară de cărţile lui şi de lucrările pe care le continua, altceva nu îl preocupa.

—Am văzut camera lui, cu bovindoul spre Strada Theodor Aman, mi-aţi arătat locul mesei lui de lucru. Ce cărţi a scris aici, în această casă?

—Mă aşteptam la o asemenea întrebare. Am aici lista cu volumele lui, patruzeci şi patru. Tot ce s-a tipărit până în 1921, douăzeci şi şase dintre cărţile sale, le-a scris la Paris. Restul, până la patruzeci şi patru, le-a scris la Bucureşti, în Strada Berthelot. Dar, de publicat, le-a publicat tot la Paris, în acelaşi loc. De la prima la ultima carte, toate au fost tipărite de acelaşi editor. Nu ieşea din casă decât rareori, şi atunci cu un program fix. Marţea

şi joia pleca de acasă la ora 11 punct. Avea în mână două-trei cărţi. Neîmpachetate. Le ducea aşa, în mână. Şi se reîntorcea la ora unu, cu alte cărţi în mână. Drumul lui era acelaşi, pe Calea Victoriei, până la anticari. În special, la anticarul Pach. Acolo schimba cărţile pe care le ducea şi cumpăra altele.

—Erau mai mulţi anticari Pach.

—Erau mai mulţi. Unul dintre ei era prietenul lui. Nu ştiu precis care dintre ei. Cred că acela care îşi avea magazinul în pasajul din faţa Poliţiei, Villacrosse. Alţi Pach îşi aveau magazinele la Casa Anticarilor, din spatele Hotelului de France, care a fost dărâmat între timp. Unde s-a făcut un local de bancă.

—În capitolul consacrat anticarilor în cartea sa *Din Bucureştii de ieri*, George Potra face un portret fermecător socrului dumneavoastră, enumerându-l între cei care alcătuiau clientela selectă, alături de Nicolae Iorga, Eugen Lovinescu, Alexandru Lapedatu, Matei Caragiale, Tudor Vianu…

—Exact. Acum, pentru că am vorbit de Charles Adolphe, fără să pot să arăt meritele lui literare, aş vrea să mai spun câteva cuvinte, întorcându-mă la casă şi la grădină, despre soţia mea, Armande, fata lui Charles Adolphe Cantacuzino. Ţinea la grădina lor mai mult ca la orice. Şi cu adevărat, era o grădină cu totul aparte. Se adunaseră acolo, an după an, plante din cele mai variate. Era exact ca în junglă. Calcanele vecine erau îmbrăcate în iederă şi viţă sălbatecă. Deasupra tuturor, castanul cel mare (care a mai existat până de curând şi a murit în încendiul din septembrie 2001), trona în centrul grădinii, lângă un mic bazin cu apă, înconjurat de mulţi alţi pomi, foarte înalţi, iar dedesubt, alte plante de diferite mărimi şi înălţimi. Când întrai acolo vara, imediat simţeai că eşti în altă parte. Am auzit că şi Vasile Missir acolo, în grădină, îşi pregătea procesele. Mi-aduc aminte că

şi mai înainte de a mă căsători, şi pe urmă, cât timp am locuit acolo, am beneficiat şi eu de aceste bucurii pe care ni le dăruiau vegetaţia adunată în grădină şi soarele… N-aş vrea să vorbesc despre mine, dar mi-aduc aminte că i-am spus odată soţiei mele, pe când ne aflam în grădină: *Armanda, dacă vreodată n-o să mai fim aici, când o să bată vântul şi o să mişte frunzele, ele vor pronunţa foşnind numele noastre*. Atunci eram trei, castanul, Armanda şi eu. Acum, castanul a dispărut, ars, în septembrie 2001, Armanda se plimbă prin alte grădini, mai frumoase decât grădinile pământeşti, am rămas numai eu. Lumea din cartierul nostru îi spunea soţiei mele *Zâna din grădină*.

—Am văzut fotografii ale Armandei Cantacuzino Roco, era cu adevărat frumoasă ca o zână.

—Dar să revenim la Charles Adolphe Cantacuzino. Îmi dau seama că era adesea un om neînţeles. Vorbea foarte mult în aforisme. Vă citez câteva dintre ele: *Nu te scârbeşti de aerul înălţimilor, decât atunci când vezi pe cei ce-l respiră* sau *Bogăţia este refugiul imbecililor* sau *Nu-i grădină mai frumoasă decât grădina gândului.* Aş vrea să închei cu două amănunte. În primul rând, să amintesc că Charles Adolphe s-a născut la 6 iunie l874. Sunt, deci, peste o sută treizeci de ani de când s-a născut.

—Ce ciudat, este exact primul an din care aveţi veşti despre casa din Strada Fântânii, dată de zestre în 1874!

—A murit la o săptămână după ce a fost evacuat, la 8 august l949. Acum peste cincizeci şi cinci de ani. Fundaţia Cantacuzino l-a comemorat pe Charles Adolphe când s-au împlinit aceste cifre rotunde. Aş încheia, arătând cum se definea Charles-Adolphe pe el însuşi. Spunea aşa, că el se socoteşte *un copil al unei ţări frumoase, nobile, grave şi vechi, cu inflexiuni şi graţii latine.*

Strada Lipova

—Azi dimineaţă aţi făcut o plimbare, în pregătirea discuţiei noastre. Aţi trecut pe Strada Lipova, importantă pentru că familia tatălui dumneavoastră a locuit acolo.

—Am făcut foarte bine că am trecut pe Strada Lipova, acum câteva minute. Ei, bine, trebuie să vă spun că am rămas uimit că mai există străzi în Bucureşti, nu-mi dau seama cât de puţine sau de multe sunt, care s-au schimbat foarte puţin. Strada asta, Lipova, dintre străzile Ştefan Furtună, azi Mircea Vulcănescu, şi Virgiliu, s-a numit mai înainte Bucovina. Şi, mai de mult, Belizarie. În orice caz, este o stradă foarte veche, pentru că familia mea, bunicii mei, au locuit acolo, începând, bănuiesc, cam din 1880. Casa este la numărul 46, cred că este şi astăzi la fel cum era atunci. Totul începe cu o curte lungă şi relativ îngustă, în fund se lăţeşte, şi acolo este o casă cu parter şi subsol, aşa cum se făceau atunci. Eu am mai văzut acum câţiva zeci de ani casa, era la fel cum o ştiu din copilărie, şi am aflat câteva elemente care arată că în trecut se construia în Bucureşti destul de bine, cu meşterii care lucrau atunci. Mi s-a spus că această casă, care este cel puţin de o sută şaizeci de ani, dacă nu mai mult, nu a avut, la toate cutremurele, nici măcar o plesnitură pe undeva. Am făcut foarte bine că am trecut astăzi pe acolo, pentru că am vrut să confrunt amintirile mele din copilărie, când în casa asta mai locuia o soră de-a tatălui meu, cu ceea ce este astăzi. Vă spuneam că am mai văzut-o, după cutremur. Atunci era schimbată, în sensul că se pavase toată curtea aia mare. Acuma am găsit-o din nou cu vegetaţie, nu cum era altădată, dar din nou cu vegetaţie, o vegetaţie care, sigur, creşte aşa cum vrea ea, dar e bine şi aşa. Referitor la stradă, am privit şi casele din jur. Foarte multe, nu-mi dau seama câte şi cum, foarte multe dintre ele sunt aşa cum le ştiam din copilărie, adică de acum optzeci

de ani. Strada era la fel cum este acum. Începea din Strada Francmasonă, cum se chema atunci Ştefan Furtună, acuma Mircea Vulcănescu, numele fostului meu profesor, şi se termina în Ştirbei Vodă. Bineînţeles că atunci nu exista celebrul restaurant Codrii Cosminului. Bănuiesc că este o stradă destul de veche, pentru că niciodată nu am văzut-o cu locuri virane. Totdeauna era totul construit, de când eram eu copil. E adevărat că sunt mici schimbări, în ce sens: curţile. Acum, în curţi mai este câte o maşină, s-a mai construit câte ceva. Pe atuncea, curţile… De ele se leagă impresia olfactivă pe care o aveai când intrai pe strada asta, în sezonul de toamnă, al tuturor zarzavaturilor şi al conservelor. Atunci era moda bucătăriilor de vară. Fiecare casă avea în curte o bucătărie de vară. Pe timpul ăsta, în fiecare curte, vedeai cum se face bulion, cum se pun murături, cum se atârnă diferite zarzavaturi la soare, să se usuce. Mirosea, de cum intrai pe stradă, a ardei copţi, a vinete… Tot felul de mirosuri de astea, foarte plăcute, de altfel. Mă gândesc la ceva. Când vorbim despre Bucureşti, normal, ne gândim întâi la Micul Paris şi îl întoarcem pe toate părţile, chiar şi unii care nici nu ştiu cum a fost. Tot normal, ne ocupăm de casele, de străzile din centru, unde s-au întâmplat evenimente istorice, unde au trăit oameni de seamă, dar nu este oare bine că mai există şi asemenea străzi ca Strada Lipova, care ne amintesc şi de viaţa, cum era, a populaţiei din acest oraş? Vedeţi, eu am nostalgia vechiului Bucureşti şi sub aspect psihologic. Era aici o mentalitate a bucureştenilor, născuţi aici, trăiţi aici, care acum nu ştiu dacă a dispărut total, dar în orice caz, n-o mai întâlneşti…

—În blocurile cu sute de locatari!

—În blocurile cu o sută de locatari, fiecare cu obiceiurile lui, cu zgomotele lui, cu certurile, cu discuţiile cu plata întreţinerii şi alte chestii. Era o înţelegere, în sensul felului de viaţă, toţi oamenii

aceştia erau oameni cu venituri certe, cei mai mulţi funcţionari, sau pe unde erau, în străzile mai modeste, şi care erau mulţumiţi cu soarta lor. Trăiau modest, nu voiau să trăiască altfel, fiecare avea în curte o boltă de viţă, diverse flori, arbori, fiecare avea plăcerea asta de a trăi, simplu, dar aveau plăcerea de a trăi. Şi, în acelaşi timp, era faţă de vecini o înţelegere deplină, fiecare cu ce avea. Unul avea un câine, mai toţi aveau câini, care lătra, altul, ştiu eu… Ei, nu existau certuri şi neînţelegeri între vecini. Şi, în acelaşi timp, se respectau.

—Casa din Berthelot e foarte aproape de aici, deci, până la mătuşa de pe Lipova, aveaţi de străbătut o distanţă mică. Totuşi, atmosfera unei străzi şi a celeilalte se deosebeau.

—Se deosebeau foarte mult. Păi, tocmai asta vă spun. Strada Fântânii, acum, din nou, General Berthelot, strada asta a avut, mai are şi astăzi, o alură boierească. Cum boierească era şi Strada General Budişteanu. La doi paşi, ce cartiere foarte diferite! În Lipova, era un cartier de oameni destul de înstăriţi, dar într-un fel deosebit de cartierul boieresc. În copilărie, la un moment dat, am locuit într-o casă care avea o curte foarte mică şi mergeam de multe ori, de dimineaţa până seara, aici, în Strada Lipova de astăzi, pentru că era o curte mare. Erau pomi pe dreapta şi pe stânga, şi printre pomi, o alee cu gard viu, care înflorea. Lemn câinesc, aşa era atunci. Făcea nişte flori albe. Şi-mi aduc aminte că, de câte ori mergeam acolo, dacă era vară, niciodată nu se întâmpla să nu mănânc fructe din pom. De la cireşe, la prune sau gutui. În faţa casei era un rond mare, dacă se venea cu trăsura, se ocolea rondul ăsta, cu tot felul de flori obişnuite, cârciumărese, dalii… În legătură cu vegetaţia care era acolo, trebuie să vă spun un amănunt. Bunicul meu, Radu Roco, a fost un om, în tinereţe, foarte înstărit. Însă, se pare că avea plăcerea de a trăi într-un anume fel. În primul rând,

prin călătorii. A făcut tot felul de călătorii, cu diligenţa, cu trenul, în toate părţile, în special în Italia.

—Era bucureştean sadea?

—Bunicul meu este născut în 1832, în Bucureşti.

—Dar nu aici, în Strada Lipova.

—Nu, nu. De altfel, pe atunci nu erau acte de stare civilă, dar în actul lui de moarte, când erau acte de stare civilă, am găsit: *născut în Bucureşti, în 1832*. Din călătoriile acestea, aducea plante şi flori pentru grădină. Şi, printre altele, a adus clematite. Clematitele sunt un fel de arbust agăţător, care creşte foarte înalt.

—Cu flori mari, albastre, mov, uneori albe.

—Pe atunci, nu erau în Bucureşti. Această plantă, clematita, a devenit un fel de simbol al întregii familii. Toţi fraţii, pe unde s-au căsătorit, pe unde au plecat, au luat cu ei şi o clematită şi au sădit-o acolo. Mie însumi, când m-am căsătorit, mi-a adus în Strada General Berthelot, unchiul meu, Ioan Roco, o clematită. Tot acolo, în Lipova, aveau nişte tufe de liliac, cu totul deosebite. Două amănunte: când tatăl meu a construit Muzeul de Istorie Naturală de la Şosea, în parcul lui a adus câteva tufe de liliac de aici. Pe urmă, s-au înmulţit în curtea muzeului, unde şi acum mai sunt câteva tufe de liliac, rămase de atunci, de o sută de ani. Totodată, am auzit că, atunci când s-a înfiinţat Grădina Botanică, au venit şi le-au cerut voie să ia de aici un liliac, ca să-l ducă să-l pună acolo. Aşa că vedeţi cât era de frumoasă grădina. Însă călătoriile astea şi tot felul de cununii, botezuri, cadouri, în sfârşit, multe alte lucruri, şi anumite lucruri lipsite de noroc, au dus la totala sărăcire a familiei. Ei începuseră ca oameni foarte înstăriţi. Aveau proprietăţi. Şi, printre altele, bunica mea primise ca zestre moşia Cândeşti, din judeţul Buzău, vecină cu Verneşti, care aparţinea lui George Vernescu, acela care a construit casele din

Calea Victoriei. Bunicul meu şi cu George Vernescu, mare politician, ministru, erau prieteni. Ei, cu toate astea, la pierderea averii bunicului meu a contribuit determinant şi George Vernescu. Lucrul ăsta, însă, a avut urmări. După ce a murit bunicul meu, bunica mea a rămas cu şase copii, fără nici un ban. Şi aici aş vrea să insist puţin. Prietenia asta cu George Vernescu a bunicului meu, care a fost oarecum nocivă, a avut şi o parte bună. Când a murit bunicul meu, cel mai mare dintre copii, Demetru Roco, avea douăzeci de ani. Cel mai mic, o fată, Florica, abia se născuse de câteva luni. Vă închipuiţi ce greu era. Şi atunci s-au mutat cu toţii în Strada Belizarie, în casele acestea, la sora mai mare, care se căsătorise cu un arhitect. Cred că Ioaniu îl chema. Am auzit că a fost printre arhitecţii care au lucrat la construirea Ateneului Român. Însă le trebuiau mijloace de trai. Şi atuncea, Vernescu, mare bogătaş, acum se îmbogăţise şi mai mult, luase şi moşia Cândeşti, care fusese a bunicii mele, ce a făcut? El profesa o politică cu totul aparte în peisajul României. Şi, pentru asta, subvenţiona ziarul *Timpul*, tocmai în vremea când acolo lucrau Caragiale şi Eminescu. Pe urmă a avut alte ziare, *Binele Public*, *Presa*. Ce a făcut Vernescu? L-a luat ca secretar pe tânărul de douăzeci de ani, Mitică Roco. Dar, un secretar care, după câte am auzit eu în familie, făcea treburi foarte interesante. De exemplu, se spunea că în fiecare lună, sau aproape în fiecare lună, îl trimetea la Paris cu diverse treburi. L-a făcut şi girant responsabil, că aşa era pe atunci la ziare, la *Timpul*. Probabil ca să aibă încă o leafă. Mitică Roco a fost angajat şi redactor la *Timpul*. Ei, acolo a început prietenia cu Caragiale şi Eminescu. Cu Caragiale, mai mult la chefuri şi la revistele umoristice. Cu Eminescu, se pare că prietenia era de alt fel. În mai multe publicaţii pe care le-am găsit, se vorbeşte despre corespondenţa lui Eminescu, unde, uneori, pomeneşte de Roco: *Am fost la Roco. L-am găsit*

acasă, nu l-am găsit acasă, am discutat cu el. Lucruri din astea. În vremea aceea, începuse colaborarea lui Eminescu cu Carmen Sylva, adică, a reginei cu poetul. Despre asta s-a scris mult, nu vreau să insist, sunt multe păreri. Eu vă spun ceea ce am auzit eu şi ceea ce ştiu eu. Eminescu nu prea era bine privit la Palat ca persoană.

—Nici nu ţinea el să fie bine privit.

—Nici nu ţinea. A fost şi povestea aceea celebră, *eşti regina României, dar nu eşti regina poeziei*… mă rog, o fi fost, nu o fi fost, cum o fi fost… Dar aproape cert este că legătura între Palat şi Eminescu se ţinea prin Mitică Roco. Nu numai redactor la *Timpul* a fost, dar a colaborat şi la majoritatea revistelor umoristice.

—A şi întemeiat nişte reviste umoristice.

—Da, a întemeiat revista *Foarfeca*, în 1888. A apărut timp de doi ani, 1888 şi 1889. Apăruse câteva luni şi mai înainte. La revista *Foarfeca*, el era director-proprietar, cum se zicea atunci, şi Marion, Marinescu Marion, era secretar de redacţie. Acest Marion este astăzi uitat, dar pe timpul lui era un umorist foarte cunoscut. În legătură cu revistele umoristice de pe atunci, *toate* aveau nuanţă politică. Se pare că *Foarfeca*, a unchiului meu Roco, făcea puţină excepţie, în sensul că avea o rubrică intitulată puţin cam ciudat, *Treanca-Fleanca*, profilată pe noutăţile literare şi pe întâmplările din viaţa literară. Foarte multe texte, politizate, bineînţeles, erau parodii după poeziile lui Eminescu. Adică, aşa cum se face şi acuma, se lua textul respectiv şi se actualiza cu vreun eveniment la zi. Pe urmă, a mai lucrat Mitică Roco şi la alte ziare.

—În *Bucureştii de altădată*, de Constantin Bacalbaşa, am întâlnit de două ori menţionat numele lui Demetru Roco. O dată, astfel: *În 1882, apare ziarul umoristic Scaiul, proprietatea câtorva ziarişti, anume Nicolae Ghiţescu, D. Roco etc*. În altă parte, se consemnează că revista *Scaiul* şi-a

schimbat numele în *Ciulinul*. A doua menţiune importantă cred că ne dezvăluie preocupările viitoare ale lui D. Roco. În 1883, s-a alcătuit o comisie care să elaboreze statutele unei societăţi a presei, formată din domnii N. Xenopol, D. August Laurian, Barbu Constantinescu, M. Minovici şi D. Roco.

—Vă mărturisesc că lucrul acesta nu-l ştiam şi vă mulţumesc. Spuneam că s-a redresat familia. Totul a mers bine. Fetele s-au măritat bine. Prima fată se căsătorise cu un arhitect. A doua fată s-a căsătorit cu Traian Nicolau din Bârlad şi este mama lui Constantin T. Nicolau, creatorul hematologiei în România. A murit şi el, din păcate. Ultima fată s-a căsătorit cu un inginer, Burcă, acesta a lucrat la Ministerul Lucrărilor Publice. Al treilea băiat, Ioan Roco, a făcut Dreptul şi, timp de peste un sfert de veac, a fost director la Casa de Depuneri. Aşa că familia s-a redresat. Tatăl meu… am vorbit de mai multe ori despre el…

– Cunoscutul inginer Mihai Roco. Fratele lui, Demetru Roco, a avut o viaţă bogată în evenimente şi destul de mediatizată pentru vremea aceea. Era mereu prin gazete.

—În toată lumea era. Vedeţi, cu el s-a întâmplat ceva, şi nu ştiu de ce. Bănuiesc, dar nu ştiu de ce. A scris enorm. Dar, chiar şi atunci când era director de revistă, nu-şi punea numele lui. Avea mai multe pseudonime. Principalele au fost Demroc şi Cormed. Adică anagrame. Pe astea le-a pus în toate părţile. Foarte rar, foarte rar îi apărea numele lui. Însă persoana lui, din câte am auzit, era o persoană văzută în toate părţile în Bucureşti. Toate vânătorile care se făceau…

—Cafenelele…

—În cafenele nu cred că şedea, dar era un om invitat în toate părţile.

—Un om de lume.

—Da, un om de lume. Pentru asta îl şi pomeneau toate ziarele, toate almanahurile de

atunci îl pomeneau. Mai era, poate, şi funcţiunea lui de director la Primărie, care, atunci, conta. Însă nu era asta. Era persoana lui, care se pare că era dorită, simpatizată.

—Aveţi două caricaturi care îl reprezintă pe Demetru Roco. Una colectivă, cum se făceau în epocă, luată din volumul *Bucureştii Vechiului Regat*, de George Costescu, o stampă de Constantin Jiquidi, ilustraţie la capitolul *Tipurile bucureştene*, unde unchiul dumneavoastră apare între Grigore Ventura şi Em. Protopopescu-Pache, iar cealaltă, un portret numai al lui. Până şi din caricaturi se vede că era bărbat frumos.

—Da, am auzit şi eu. Aveam doi ani când el a murit. Nu l-am apucat, dar am auzit că era un bărbat care, deşi nu era foarte înalt, era totuşi foarte impunător. Şi probabil că avea prestanţă.

—A avut familie?

—S-a căsătorit cu un an înainte să moară. A murit la cincizeci şi doi de ani. Încât n-a avut familie, n-a avut copii. De altfel, vă spun, şi tata s-a căsătorit târziu, pentru că ei doi au întreţinut familia până şi-au măritat şi şi-au înzestrat surorile. Ei doi, tata cu meditaţiile, celălalt cu leafa lui. Mi-a povestit o soră a tatii cum le făcea el aprovizionarea. În fiecare duminică dimineaţa, tatăl meu, care dormea la internatul Liceului Sfântul Sava, mergea la cumpărături în piaţă şi venea acasă cu căruţa plină cu tot ce putea cumpăra din puţinii bani pe care îi avea din meditaţii.

—Aşadar, fraţii Roco şi-au salvat familia rămasă în impas, iar familia, prin contribuţia mai multor generaţii, a dăruit Bucureştilor clădiri importante şi clematitele. Demetru Roco a fost şi funcţionar la Primărie.

—Director la Primărie. Se pare că era cu finanţele, cu accizele, cu chestii din astea. El a scos câteva broşuri în legătură cu activitatea lui la Primărie. De exemplu, dintr-una aş menţiona un

singur lucru: Comuna Bucureşti avea atunci, în jurul lui 1890, un buget de douăsprezece milioane şi jumătate. Şi datorii de o sută două milioane.

—Adică aproape de zece ori mai mult.

—Exact. Asta aşa, ca un amănunt.

—Înseamnă că stă în destinul Bucureştilor asta. Cum se numeşte lucrarea?

—E o broşură, *Reforma Accizelor*, studiu critic de Demetru Roco, fost director al Accizelor Comunei Bucureşti, scoasă la Bucureşti, tipografia Curţii Regale Göebl şi fiii, strada Regală numărul 19, 1903. Iată fraza cu care încheie: *Păziţi-vă pe cât este cu putinţă de a avea impozite noi, păziţi-vă, deasemenea, de a desfiinţa pe cele care există, când această percepere a trecut în obiceiuri şi moravuri, şi într-un caz şi în celălalt, efectul neînlăturat este că se influienţează direct asupra preţurilor în beneficiul numai al intermediatorului şi în detrimentul producătorului şi al consumatorului.*

—Cred că este o învăţătură bună şi pentru ziua de astăzi. Iar printre cifrele studiului despre accize, am descoperit şi o imagine bucureşteană mai puţin ştiută. Întotdeauna poţi descoperi între uscăciunile unui text profesional, câte o informaţie despre viaţa oraşului. La Primăria Capitalei, ni se spune, nu se găseşte opis decât de la 1830 încoace. Actele, dosarele de dinainte de această dată s-au pierdut de când cu devastarea Sfatului Orăşenesc, când arhiva primăriei a fost aruncată pe Dâmboviţa. Asta spune Demetru Roco. Multe s-au mai dus pe Dâmboviţa, şi ne întristăm gândindu-ne că nu erau destule prăpădurile cauzate de calamităţile naturale, mai puneau mâna şi cetăţenii oraşului să distrugă arhivele bucureştene, oricum sărace şi incomplete. Se vorbea în familie despre vremea când Demetru Roco lucra la Primărie?

—Am auzit, şi nu numai în familie. Când am început să ies în lume, mereu eram întrebat: *Eşti rudă, cumva, cu Mitică Roco*? Pentru că fusese un

om cunoscut în toate straturile sociale şi foarte, foarte iubit. Cu adevărat, un *tip* de bucureştean. Mă gândesc că, atunci când vorbim despre Bucureşti, în general, nu căutăm să desprindem spiritul bucureşteanului. Ei, uite, vedeţi dumneavoastră, o stradă ca aceasta, Strada Lipova, cred că pe vremuri reprezenta cu adevărat autenticul spirit bucureştean. Nu-mi dau seama astăzi, nu sunt sociolog, dar cred că ar fi foarte interesant de văzut, după o sută de ani, când au rămas 80% din clădirile de atunci, dacă în aceste clădiri mai trăiesc încă urmaşi ai acelora care erau atunci acolo şi, pe lângă asta, dacă cei care locuiesc astăzi se mai înţeleg atât de bine între ei. Dacă mai e atmosfera aceea… nu de familiaritate, nu, nu, nu, dar de preţuire şi respect reciproc. Fiecare vecin îl preţuia pe celălalt pentru ceea ce era şi pentru ceea ce făcea, şi fiecare dintre ei făcea ceva util societăţii şi familiei lui. Eu cred că există, că mai există încă, ceva din acest vechi şi cât se poate de luminos spirit bucureştean.

—Trebuie numai să pornim în căutarea lui. Sau să-l recunoaştem când îl întâlnim.

Cu Dan Nasta, prin munţii lui Leonardo da Vinci şi mai aproape

Sub Dealul Arsenalului, mai există câteva case din vechiul cartier, rămase într-o configuraţie schimbată de demolări, ca un fragment de insulă după o catastrofă naturală. Undeva, un acoperiş ţuguiat de vilă, o arcadă, o scurtă aşteptare în faţa uşii. Domnul Mircea Nasta mă călăuzeşte la fratele său, Dan Nasta, actorul, regizorul, vestitul colecţionar bucureştean, pe care mi-l amintesc în mai multe instantanee mentale, pe scenă, dar şi în oraş. Îl văd trecând, într-o iarnă, pe sub cornişa ritmată a unei case în stil neoromânesc. Profilul lui de boier, ca tăiat dintr-o stampă, se desenează perfect pe chenarele întărite de zăpadă. Şi o altă imagine: în anticariatul de pe Strada Franceză, peste drum de Curtea Veche, îl recunosc în semiîntuneric, aşezat la o masă, în mijlocul magazinului, cu o imensă mapă de stampe, gravuri şi desene deschisă dinainte, alegând, punând deoparte, revenind. O rază de lumină, direcţionată de hazard, alunecă pe mâinile lui. Acum, acasă, în salonul ce dă spre grădină, în încăperea în care nimic nu e pus la întâmplare, nici măcar cartea scoasă din raft şi lăsată o clipă pe masă, mi se pare că îl descopăr în decorul cel mai potrivit, nu creat, ci emanat de inima şi mintea domniei sale. Şi-mi formulez întâia întrebare:

—Ne vom situa în zona pe care am putea s-o intitulăm: „Dan Nasta, colecţionar”, dar n-am să vă rog să ne plimbaţi prin colecţiile dumneavoastră de artă, migălite şi extraordinare, ci am să vă întreb despre relaţia dintre colecţie şi casă, despre ideea de a colecţiona şi de a face astfel din fiecare

odaie o exteriorizare a gândirii proprii despre frumos. Nu asta se petrece aici, în această casă?

—Problema casei e, într-adevăr, pentru mine, una din problemele fundamentale şi, evident, este locul unde îţi petreci o mare parte din viaţă, deci în care trebuie să se reflecte gusturile tale, în mod fatal, şi întreţinerea lor în actul unei contemplaţii continue. Contemplaţia este un dat genetic. Eu sunt o fiinţă contemplativă, nu sunt un om de acţiune, decât în direcţia în care contemplaţia mă mână, dar nu sunt angajat într-o acţiune de un alt tip. Această problemă a casei vine dintr-o fundamentare genetică. Eu am făcut un liceu militar, în speranţa pe care am avut-o, şi eu şi părinţii mei, că voi continua tradiţia familială a milităriei, pe sistemul englezesc: un băiat merge la armată, un băiat merge în colonii, un băiat merge în preoţie, să spunem, nu? Această împărţire a copiilor pe direcţii decise de părinţi, în primul rând, şi, în al doilea rând, verificate şi continuate sau întrerupte după natura fundamentală a celui care constituie subiectul acestei educaţii, funcţionează diferit.

—În cazul dumneavoastră, ce s-a petrecut?

—Eu am avut această atracţie pentru artă şi datorită unor formaţii de tip educativ, adică am avut o mamă căreia şi ei îi plăcea foarte mult să aibă lucruri frumoase în casă, evident la nivelul altei epoci şi al altor gusturi, anii 1900-1930, care difereau foarte mult de vremurile prin care am trecut eu, personal, şi întreaga lume, de altfel. Fiindcă aceste mode se schimbă la douăzeci, treizeci, patruzeci de ani odată şi fiecare le înregistrează după propria sa apetenţă. La rândul ei, mama mea, în funcţie de acest gust al epocii, a avut înclinaţii artistice, lucrând ca artist amator în mai multe direcţii: metaloplastie, de la lucrări mai mici, la un tron monumental care, la timpul respectiv a constituit o donaţie filantropică; în arta decorativă a broderiei a făcut perdele din aţă

pescărească şi diverse broderii în fir de mătase; s-a îndeletnicit şi cu legături artistice de carte, executate în piele în reliefuri policrome. Aceste preocupări au avut o influenţă decisivă asupra mea. La rândul meu, la vârsta de douăzeci de ani, m-am pasionat să lucrez interpretări personale în legături de carte, tot în piele decorată. Referitor la mediul în care trăiam, am avut rude care şi-au construit case foarte frumoase, pe lângă bunul gust al mamei, în toate cele ale casei, şi m-am concentrat pe această idee din clipa când am depăşit perioada cărţilor, începută la şaisprezece ani, să spunem aşa, şi continuată, singură, vreau să spun, că de continuat a continuat tot restul existenţei, dar perioada de început, primii zece ani, până spre douăzeci şi cinci, a fost axată pe nevoia de contact cu cărţile în mod cu totul pregnant şi a corespuns şi cu câţiva ani de poezie a studenţiei, care sigur că este foarte însetată de diversitatea cunoştinţelor şi de entuziasmele descoperirilor unui autor sau altui autor.

—Şi cine au fost aceşti un autor, alt autor?

—De pildă, a fost o perioadă când m-a pasionat poezia lui Paul Valery, a lui Arthur Rimbaud, au urmat poeţii români, Ion Barbu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi. Mai târziu, l-am înţeles pe Mihai Eminescu, i-am consacrat cel puţin zece recitaluri şi două discuri, cu *Scrisorile*. În cele din urmă, l-am descoperit pe Vasile Voiculescu, sonetele în traducere imaginară, şi îmi mai amintesc şi revelaţia cu *Oratoriul lui Constantin Brâncoveanu şi al fiilor săi*, de Ioan Alexandru, din care am făcut un spectacol de o oră şi jumătate, pe care l-am prezentat la Bucureşti, la Iaşi, la Craiova.

—Aţi avut avantajul de a vă exprima plenar dragostea pentru poezie. Aţi citit pentru sine, dar şi pentru ceilalţi.

—Pasiunile pentru opera unor poeţi sunt lucruri care durează câţiva ani de zile, rămân într-un fundal estetic foarte important, dar frecventarea şi

prezenţa directă în conştiinţă şi îndeletnicirile de contacte cu literatura, cu poezia se atenuează, fiindcă noi trăim printr-o continuitate mereu reînnoită, cred că acesta este termenul, nu spargem lucrurile din trecut în frecventarea lor, ci le exercităm într-un fundal mai cenuşiu, în timp ce alte lucruri devin prezentul imediat şi mult mai activ decât restul.

—Aceasta e teoria, dar, practic, a fost un moment când, pe contul dumneavoastră, aţi început să alegeţi.

—În momentul în care m-am căsătorit, am simţit fatal nevoia să am un interior, altul decât nişte pereţi şi, atunci, am început să mobilez acest interior cu lucruri care ţineau de gustul meu, ce în continuare se va dezvolta pe aceleaşi linii, dar, sigur, într-o mult mai amplă varietate decât începuturile.

—Şi aceasta, în care ne găsim, a fost prima dumneavoastră casă bucureşteană?

—Nu, nu, prima mea casă a fost o cu totul alta, care era proprietatea soţiei mele dintâi şi era o locuinţă frumos proporţionată, adică un apartament bine făcut, în care încăpeai pe vremea aceea în larg, pentru că ştiţi că perioada respectivă a fost terifică sub raportul exiguităţii locuinţelor, al vecinătăţilor nedorite, al împărţirii casei în mod nefericit, în sfârşit. Am avut un apartament care îmi aparţinea mie întru totul şi am putut să mă joc cu el, să-l montez, cum s-ar zice, ceea ce este şi o mare voluptate. Pentru că să-ţi creezi un cadru estetic este sigur o voluptate pe care am continuat-o în decursul vremii, multilateral.

—E interesant că folosiţi verbul *a monta,* asta dovedeşte că nu este o chestiune de scenografie, de decor, o colecţie de artă, ci una, mult mai amplă, de regie, şi asta duce mult mai departe.

—Da, atât de intens am continuat, încât, la un moment dat, am adunat lucruri care nu mai încăpeau în împrejmuirea imediată şi au fost

destinate, progresiv, unei folosinţe muzeale, pe care, din fericire, după o luptă care a durat de la ’48 încoace, cum ar spune Caragiale, am izbutit s-o încorporez într-o superbă clădire românească veche.

—Este ceea ce am ajuns a vedea cu toţii, şi imaginile de la televizor, în care eraţi filmat în Palatul Mogoşoaia, lângă obiectele de colecţie, care au dobândit o viaţă nouă în acel cadru, au fost o bucurie pentru toată lumea. Dar ştim că, faţă de ceea ce se vede, există mult mai mult în adânc, necunoscut şi nevăzut, şi aş vrea să stăruim asupra felului în care aţi construit interioarele, devenite în cele din urmă numai punctele de plecare ale construcţiei unei colecţii. Aveaţi un model când aţi început?

—Nu, n-am avut nici un model, decât că am trăit prin câteva modele, am avut o mătuşă care şi-a făcut o casă foarte frumoasă, cu lucruri aduse din Franţa şi din Italia, şi acest aranjament de lucruri de extrem de bună calitate estetică mi-a format gustul, adică, aceste lucruri exercită o anumită presiune asupra ta şi scot la iveală ceva care e înnăscut în tine, dar nu este încă modelat până la capăt. Această modelare se desfăşoară de-a lungul existenţei, pentru că descopăr, de pildă, că eu n-am achiziţionat, uneori, nişte piese care aveau să devină de mare frumuseţe pentru clipa când eu spun aceste lucruri, dar eu nu m-am priceput atunci, în momentul trecut, să cântăresc întreaga valoare estetică a unui obiect. Nu vreau să exagerez, e vorba, pe ici-colo, de puncte pe care n-am ştiut să le asimilez. Evident că se realizează o progresie a acestui gust şi a achiziţiilor, în raport cu acest gust, şi asta este, de altfel, şi marea plăcere, că te autoeduci. Piesele pe care le găseşti te educă, te formează, pentru că e una să descoperi un lucru care te fură, ai *le coup de foudre*, ca în amor, faţă de obiect, şi alta este să pătrunzi sinea lor, ca să spun aşa, până la capăt, datorită unei

evoluţii normale, fireşti, cu totul progresive, a gustului estetic şi a capacităţii de a-l asimila într-o formă concretă. Îmi amintesc, de pildă, am fost la Luvru, acum câţiva ani, m-am oprit în faţa celebrei *Mona Lisa* şi am încercat să pricep mai mult decât ceea ce se ştie îndeosebi, celebra sintagmă a lui Goethe, *eternul feminin*, spunea el despre expresia intimă a acestei lucrări şi, în timp ce stăteam şi priveam acolo, a trecut o americancă, a strigat *Fantastic*! şi a trecut mai departe. Într-un salt de turist nu încape o meditaţie. Ea s-a dus să raporteze în America ei că asta este *Mona Lisa*. M-a amuzat, întrerupându-mă puţin dintr-un act de contemplaţie premeditat şi, într-adevăr, am descoperit ceea ce dă un preţ sporit faptului de a fi citit undeva lucrul acesta, e vorba să ai o experienţă personală de descoperire a unor valenţe spirituale, estetice ale acestui tablou.

—V-a reuşit experimentul? Ce aţi descoperit?

—Într-adevăr, am văzut că, în spatele Mona Lisei, este un şir de munţi, să zicem, dar, uitându-mă mai atent, am observat că nu arată a munţi decât ca formă exterioară. De ce? Pentru că erau făcuţi într-o tehnică cu totul specială, o tehnică de glasiuri, adică vopseaua de ulei se amestecă cu un lac special şi se subţiază foarte tare, aşa încât se dă un strat, se lasă să se usuce, se dă al doilea strat, al treilea strat şi, în modul acesta, se obţine un efect de *transparenţă*, de irealitate. Mi-am dat seama că acest lanţ de munţi nu erau nişte munţi concreţi, de geografie, ci era o geografie spirituală, era un tărâm, un tărâm care mărturisea o transcendenţă. Iată că acest *etern feminin* al lui Goethe se întregeşte prin profilarea pe un orizont transcendental, adică devine un lucru de o altă gravitate şi de o semnificaţie estetic-filozofică majoră.

—Aţi vorbit de Luvru şi despre ceea ce aţi văzut, contemplând o lucrare celebră, care a intrat, într-un fel, în posesia dumneavoastră, în momentul

în care aţi făcut descoperirea: munţii altui tărâm. O colecţie nu se face însă în muzee, în muzee numai se învaţă. Pentru a deveni colecţionar, aţi colindat alte multe locuri, unde a trebuit să vă conducă, în şi mai mare măsură, propria intuiţie. Mă gândesc că aţi început cu anticariatele, mai ales, dacă la început aţi iubit cărţile, cred că nu le luaţi numai din biblioteca părinţilor.

—Nu, toată biblioteca am făcut-o pe efortul meu personal de gust şi de capacitate de a le putea compara. Am adunat şi foarte multe cărţi de artă, unele de uz curent, şi albume de artă, şi am avut şi gustul pentru bibliofilie, care însă e mai restrictivă, din cauza scumpetei, din cauza greutăţii de achiziţie sub forma concretă a cumpărării, deşi cărţile pe vremuri erau foarte ieftine. Azi de-abia îmi dau seama cât erau de ieftine, azi, când aproape e imposibil să mai cumperi o carte, mai ales o carte de artă, care ajunge până la milioane, sume cvasi prohibitive pentru veniturile noastre actuale.

—Îmi dau seama că suferiţi multe dezamăgiri, dar, în fond, colecţiile dumneavoastră rezistă prin ce aveţi deja.

—În materie de obiecte, eu am adunat după atracţia pe care o exercita valoarea de încorporare a frumuseţii, cum spunem mai banal, dar, după ce am aflat de o teorie a lui Iorga, care se cheamă *Sinteza românească*, am descoperit un lucru extraordinar: că eu am colecţionat în mod intuitiv o sumă de obiecte de artă străine şi foarte multe româneşti, ambele alcătuiau de fapt o structurare, ca pe un suport magnetic, pe teoria lui Iorga despre *sinteza românească*. Anume, ce spune el? Pe fondul străvechi, originar, autohton, venit din vechime şi evolutiv, desfăşurându-se până în secolul XIX sub forma artei ţărăneşti, s-au grefat pe rând, de-a lungul istoriei, câteva influenţe. Noi ne aflăm în Europa la răscrucea orient-occident, est-vest, şi, din toate aceste influenţe, într-adevăr

am realizat aici o sinteză. O spune Iorga şi o recunosc şi eu şi nu numai că o recunosc, dar o şi demonstrez, pentru că, fără să-mi dau seama, pe o cale misterioasă (întrucât se petrec mai multe lucruri decât vedem, cu toată filozofia noastră, cum îi spunea Hamlet lui Horaţio, cu toate Wittenbergurile noastre), se întâmplă nişte fapte de care ne dăm seama în mod conştient abia într-un târziu. Eu am avut revelaţia că, de fapt, am adunat în mare parte, în mod esenţial, această colecţie, ca pentru a putea ilustra teoria lui Iorga despre *Sinteza românească*. Ca atare, am şi făcut în acest sens aşezarea colecţiei la Palatul Mogoşoaia, care el însuşi este un palat de sinteză românească, pentru că aici estul este reprezentat prin stucatura persană, care la ora actuală nu mai există şi doar în foişor se mai poate vedea o pictură persană ornamentată plenar; vestul apare prin încorporarea elementelor de arhitectură veneţiană, loggia şi foişorul. Iată că pasiunea mea pentru obiecte frumoase m-a condus în cele din urmă la această sinteză, dar sigur că, în interiorul meu, lucrurile stau neştiinţific dezvoltate, deşi şi obiectele mele păstrate în casă reprezintă tot ceva legat de gustul acesta cvadripartit, pe care îl sugerează sinteza românească, mai larg desfăşurată spre ceea ce se numeşte, în general, eclectism. Mie nu-mi place acest termen, dar probabil că ceva din ce exprimă el, adică un polidirecţionat gust, mai multe categorii de stiluri şi de ţări, este prezent, precum se vede.

—În fond, orice lucru mare de artă este o sumă. Mă gândesc la celebra Catedrală San Marco din Veneţia, care are încorporate efectiv elemente arhitecturale adunate din locuri depărtate.

—Da, dar ce este extraordinar, aici apare caracterul poporului nostru. Fascinant este că aceste lucruri au fost extraordinar asimilate, avem un dat specific, naţional, în acest sens, îmbrăţişarea altuia cred că este la bază. Leg acest lucru de

elementul concret al ospitalităţii, care a fost şi mai este, pe ici, pe colo, caracteristic pentru român. Vedeţi, aici apare capacitatea sa de a şi-l asuma pe celălalt, de a nu sta vizavi, despărţiţi, şi asta este un lucru de mare preţ. De curând, aflu despre diferiţi străini care, venind în România cu treburi industrialo-constructive, s-au înamorat de această ţară şi au luat o casă, undeva, într-un sat de deal sau de munte, şi-au adus familiile şi simt nevoia să trăiască în acest climat, care îi surprinde şi îi învăluie. Evident, dacă mă gândesc la un climat canadian, de pildă. Îmi spunea cineva că, în Canada, dacă smuceşti de mână un copil, eşti îndepărtat, ţi-l ia şi ţi-l dă în îngrijirea nu ştiu cui, adică nişte formalităţi de tehnică de supraveghere a reacţiilor persoanei umane, foarte bizare pentru noi. Eu nu pot să spun că sunt de acord cu aşa ceva. Mi se pare ceva redus la pedanterie seacă, la o îndepărtare de firescul existenţei, încadrarea în nişte forme comandate juridico-comportamentale abuzive, socotesc eu, faţă de persoana umană, adică lipsa de libertate apare în mod flagrant, dar astea sunt nişte evoluţii de civilizaţie, după mine, bizar înţelese.

—Schematism comportamental, dar şi un efort de a limita violenţa. Revenind la obiceiurile şi bordeiele noastre, aş vrea să ne povestiţi cum aţi căutat şi aţi găsit atâtea comori într-o ţară în care mă uimeşte, după atâţia ani, bogăţia anticariatelor, fie vorbind şi numai de numărul obiectelor.

—Este surprinzător, eu mă minunez că mai există încă lucruri, hai să spunem, frumoase, în mod cert, pentru că sunt şi foarte multe lucruri care mimează frumosul, dar sunt în afara lui, de fapt. Acestea din urmă se adresează prostului gust, care din păcate este cu totul abundent, dar este firesc, pentru că, dacă toţi am fi la fel, n-am mai putea să ne suportăm unii pe alţii. Ne-am concura până şi în gusturile noastre, ceea ce ar fi penibil, aşa că trebuie să lăsăm lumea să funcţioneze în registrele

ascendente sau descendente ale gustului, ale priceperii, ale culturii ş.a.m.d.

—Căutările v-au fost la un moment dat, cum spuneaţi, direcţionate de ele însele: în funcţie de lucrurile pe care le-aţi găsit, aţi căutat altele. Sunt multe lucruri în anticariate, dar dumneavoastră aţi avut, treptat, obiective precise. Cum vă descurcaţi într-o ţară, într-o singură ţară, cu posibilităţi, de fapt, pentru un colecţionar, reduse?

—Da, lumea crede că eu am cumpărat lucruri în străinătate. O singură dată am cumpărat ceva, dar atât, ceea ce nu reprezintă aproape nimic, faţă de ţara asta, în care au existat nenumărate lucruri adunate. O explicaţie simplă, a mea, este că în momentul în care oamenii cu dare de mână, care câştigau bani pe vremuri, din grâne, să spunem, boieri care aveau moşii întinse şi care adunau nişte galbeni, la sfârşit, se duceau şi îi cheltuiau în străinătăţuri şi se întorceau cu multe din frumuseţile lumii, est şi vest. Este surprinzător, nu s-a încercat nici- odată să se descrie rezultatul acestor acumulări datorate voluptăţii frumosului, încât aşa se explică cum, după anii de cruntă mizerie care au stăpânit ţara noastră, încă se mai descoperă lucruri frumoase. Evident că lucrurile s-au rărit, de pildă, o categorie de obiecte care n-a avut preţ în ţara românească sunt ţesăturile ţărăneşti, scoarţele, în special. Noi am avut un mic tezaur în aceste scoarţe, răspândite peste tot, în conace boiereşti, mânăstiri, sau în casa ţăranului, sau în casa micului burghez. E adevărat că ele se găseau în parte distruse, pentru că o piesă de ţesătură este supusă vremii şi descompunerii. Le-am restaurat cu multă dificultate şi am izbutit să fac o frumoasă colecţie de scoarţe vechi româneşti. Aceste lucruri nu erau preţuite în trecut în mod major, erau doar ca o monedă curentă, dar astăzi, sub lupa unei viziuni estetice plenare, ele îşi dovedesc o mare valoare de expresie. Aşa se face că deşi le-am putut găsi într-o stare precară, cu

mare efort, am putut să le aduc în starea lor de întregime spectaculoasă.

—Fără să le fi denaturat forma originală.

—Nu, nu, câtuşi de puţin, restaurările se pot face admirabil. Scoarţele sunt supuse moliilor, în afară de faptul că foarte mulţi oameni, deşi ele nu erau făcute pentru asta, le-au călcat în picioare, la propriu, le-au folosit ca preşuri, ca pe nişte covoare, ceea ce nu e cazul, pentru că aceste piese erau făcute întotdeauna pentru pereţi. De altfel, e o chestiune foarte amuzantă, cuvântul *scoarţă* de unde vine? De la faptul că în casa foarte veche, de ev mediu, să spunem, existau paturile, puse, ca şi astăzi, la perete, dar peretele era din lemn, pentru că se puneau trunchiuri de copaci, în lung, cu coajă, cu scoarţă adică, pentru ca să ţină cât de cât mai cald. În momentul în care s-a înlocuit această coajă de copac cu o țesătură de lână, ea s-a numit *scoarţă.* Şi nu numai în limba română. Italienii îi spun *scuerza*, de pildă, şi mai sunt câteva rostiri foarte apropiate, pe care le-am uitat.

—Voiam să ştiu de la dumneavoastră nume de anticari bucureşteni, anticari cu care aţi colaborat, ca să vedem această lume a obiectelor frumoase din anticariatele bucureştene.

—Da, dar să ştiţi că în prezent au început să dispară din preajma mea. Pe vremuri, a fost o casă mai mare, mai importantă, Giaburov, dar cel mai fecund loc pentru achiziţii, cu un caracter benefic pentru cumpărător, era o casă de licitaţii a lui Ionescu de la Brad, fiul unui celebru economist. La el se găseau lucruri foarte bune, la preţuri de pornire modice, şi, uneori, la preţuri de ajungere modice. În perioada în care m-am căsătorit şi voiam să-mi întregesc interiorul, am folosit această casă de licitaţii ca pe un mic centru de aprovizionare, unde am descoperit lucruri de foarte bună calitate şi abordabile. Am găsit un singur lucru excepţional, dar n-am izbutit să-l am, pentru că s-a găsit cineva care dispunea de sume mult

superioare celor de care puteam dispune eu, a fost o piesă de renaştere italiană, îmi pare rău că nu i-am putut reţine numele, o gravură superbă, de mare clasă, la care n-am putut ajunge şi căreia îi duc dorul şi astăzi. Era un unicat de secol XV-XVI, probabil. Dar locul a fost o sursă bună de achiziţionare şi era şi ispititor prin actul de licitaţie, care este foarte provocator prin emoţia pe care o stârneşte. Am mai reuşit şi în perioada actuală la celebra, e mult spus, casă de licitaţii Alice, unde se găseau, nu ştiu dacă se mai găsesc şi acuma, multe lucruri bune. În orice caz, ici-colo, că tot nu poţi cumpăra în fiecare săptămână sau în fiecare lună ceva, dar apar şi acolo, probabil, lucruri demne de a stârni interesul. În perioada anilor '80-'90, a mai fost un anticariat important, într-un loc istoric însemnat, la Curtea Veche. Anticarul Marius Nicolescu, trecut printr-o bună ucenicie, izbutise să adune, pe lângă cărţi rare, numeroase obiecte de artă veche: gravuri, picturi, hărţi, documente, polarizând interesul unui număr de cunoscători, creând şi un loc aparte de întâlnire. În acel loc privilegiat, am putut preschimba cărţi rare, de pildă, contra unui număr de documente originale brâncoveneşti, precum şi gravuri şi hărţi de epocă, extrem de utile întregirii colecţiei mele, în timpul constituirii donaţiei pentru viitorul muzeu de la Mogoşoaia. Sigur că, de la un moment dat, cum este cazul meu prezent, am încetat de a mă hrăni în continuare, pentru că acuma lucrurile se aşează, adică devin un întreg. Şi, pe urmă, sunt şi alte motive.

—Întotdeauna mi s-a părut că aţi dus pe umeri mai multe existenţe, fiecare întru totul suficientă pentru o singură persoană.

—Adevărul e că eu am avut dispoziţii de direcţionare foarte diverse. De altfel, simplul fapt că am avut o viaţă care s-a desfăşurat sub imperiul teatrului… Teatrul este o reunire de polivalenţă artistică, pentru că acolo intră şi arta luminii şi arta

scenografiei şi arta mişcării scenice, arta actorului, punerea în scenă, psihologia personajelor, literatura. Lucrurile astea fac un tot expresiv unitar, care este un cumul de funcţii artistice şi, probabil, m-am adresat acestei arte, în mod definitiv, prin faptul că îmi atrăgea toate disponibilităile mele, care aşteptau să se toarne într-o practică constructivă, adică era un fel de a-mi folosi darurile native, printr-un meşteşug care satisfăcea toate categoriile de elemente expresive. Aceasta trebuie să fi fost raţiunea pentru care m-am adresat acestei arte, despre care, de altfel, la sfârşit, am constatat că este o artă în care te pierzi, de fapt. De ce? Pentru că actul teatral este un act de o seară sau de câteva luni şi este un fel de sculptură în fum, cum spunea Jean Cocteau. Pentru că totul este evanescent, nimic nu rezistă. Eu mă uit la înregistrarea în memoria socială a valorii unui mare artist de teatru, cum a fost George Vraca. George Vraca s-a şters din amintirea oamenilor, complet. Am scris un portret al lui, oarecum indignat de această lipsă de păstrare întru memorie prelungită a meritelor unui actor, care a fost un număr unu al timpului său. Şi mai sunt atâţia alţii în plus, faţă de acest mare actor, dar George Vraca era aclamat de toată lumea, şi atunci mi s-a părut straniu ca, la câţiva ani după moartea lui, să nu mai existe. M-ar fi pasionat extraordinar o preocupare care ar fi fost de natură filozofică, mi-am dat seama târziu, când, sigur, am şi progresat în cunoaşterea fenomenului respectiv. E vorba de o anumită filozofie a culturii, care a inventariat tot specificul românesc. E foarte vag ce spun eu, adică foarte general, dar eu ştiu foarte exact ce aş fi vrut să storc ideatic din toate formele de artă românească, inclusiv literatura, nu numai artele plastice sau muzica ş.a.m.d., relevând specificul românesc esenţial. Ar fi fost o temă de filozofie a culturii, care presupune să foloseşti ca materiale istoria artelor, toată, şi alte lucruri încă,

moravurile şi folclorul şi foarte multe altele. Ar fi fost o muncă de zeci de ani şi mă minunează că nimeni nu s-a ocupat de aşa ceva, după cum sunt indignat că nimeni nu a scris o istorie compactă, integrală a existenţei istorice şi mai ales culturale a lui Brâncoveanu. Nici un istoric n-a stat zece ani sau cinci ani sau doisprezece, cât trebuia să stea, să scoată, mă gândesc, măcar o biografie romanţată, cum a scris Marcel Brion despre Laurenţiu Medici, o biografie superbă, chit că nu are caracter strict ştiinţific, dar are un caracter evocativ plenar şi te apropie întru cunoaştere de inima Renaşterii, prin Laurenţiu Magnificul. Asta ar fi fost, zic eu acuma de-abia, vocaţia mea, nedescoperită la timp de către mine.

—Oricum, aţi luptat pentru a vă descoperi vocaţiile, pentru că un tânăr care începe printr-o educaţie militară şi se smulge din acest sistem trebuie să aibă multă putere şi să fie lămurit asupra pornirilor sale.

—Da, eu m-am smuls din mai multe porniri, pe care le-am tot schimbat între ele, erau vreo trei, n-are importanţă care, ca să ajung la aceasta, care răspundea efectiv unei vocaţii de exprimare a unui buchet, să-i spunem, de capacităţi, pe care le posedam, dar, în măsura în care le posedam, nu mă consider o figură excepţională, nu, dar ca structură tipică a fiinţei mele, la un nivel mijlociu, să-i spunem, adică la pragul de jos al marelui prag.

—Sunteţi singura persoană care are dreptul să spună asta, dar cred că greşiţi.

—Nu, pentru că ştiu că aşa este. Eu am să vă dau un exemplu. Eu, dacă vin aici Andrei Pleşu şi cu Gabriel Liiceanu, tac şi îi ascult, pentru că, în afară de faptul că, poate, în arta colecţiei şi în istoria artelor ştiu unele lucruri mai mult decât unii dintre ei, în cultura mare nu sunt decât un ascultător, pentru că alţii sunt ceea ce sunt, deasupra mea. Trebuie să ştim foarte bine unde ne

aflăm pe scara ierarhiei valorilor socio-culturale. Eu nu sunt un om cult, ci numai un om cultivat.

—Cred că aceşti domni ar tăcea ei în faţa dumneavoastră, cu acelaşi respect, dacă ar fi vorba despre arta de a colecţiona, atât în ce priveşte criteriile artistice, să zicem, cât şi în privinţa sacrificiilor pe care le conţine o acţiune de felul acesta.

—Sigur că da, dacă e vorba de anumite compartimente de teatru, de istoria artei, de scoarţe. Eu am avut o expoziţie mare de scoarţe la Artexpo, sus, deasupra Teatrului Naţional şi, la un moment dat, a venit o doamnă de la Muzeul Ţăranului Român, care, verificat ce spun, are mare calitate de cunoaştere în problema artei ţărăneşti, şi mi-a spus (eu am vorbit acolo, am prezentat scoarţele piesă cu piesă, categorial, pe anumite structuri): *Eu sunt cu o altă doamnă de la Muzeul Ţăranului şi am întrebat-o, când ai încheiat dumneata expunerea: Dragă, tu ştii tot ce povesteşte domnul Nasta despre chestiunile astea? La care, ea îmi răspunde: Habar n-am*! Adică, nişte oameni care sigur că sunt specializaţi şi ei, diferenţiat, în cadrul unui muzeu, unii se ocupă de ceramică, alţii se ocupă de scoarţe, alţii de icoane, ş.a.m.d., şi au o specializare (asta e mania secolului, specializarea, nu?), erau foarte miraţi de cunoaşterea mea a acestui tărâm, dar e firesc, deoarece eu acest tărâm l-am explorat timp de zeci de ani de zile. Am stat cu lucrurile de vorbă, le-am descusut, cum se zice pe româneşte, şi aşa le-am aflat toate câte le-am aflat.

—În felul acesta, aţi biruit efemerul scenei teatrale, prin ceea ce rămâne, atât de solid şi constituit într-o colecţie. Şi aţi mers şi mai departe, dăruind-o patrimoniului cultural naţional.

—Eu am un cunoscut, regizor, care a dispărut prematur, n-avea nici patruzeci şi nouă de ani, Ion Sava. El mi-a spus odată un lucru absolut extraordinar, adică mi-a servit un act revelator. Mi-

a spus: *Dumneata nu eşti un om care ştie, ci un om care cunoaşte*. Mi s-a părut uluitor, pentru că e una să ştii din studiul de carte, din savanterie, şi alta să ştii din propriul simţ, din intuiţie. Eu am fost un tip intuitiv şi nu ştiu cât cunosc, adică nu ştiu să fac un curs academic despre lucrurile respective, nu ştiu decât să fac un discurs al inimii şi al simţurilor şi al gustului, al intuiţiei, în rezumat, despre lucrurile de artă.

—Şi astfel visul nerealizat nu mai este un vis nerealizat.

—Da, este un mod de a trăi actul estetic, ştiţi, nu numai de a vorbi despre el, adică există actul contemplaţiei – să te cufunzi în obiectul de artă şi să-i găseşti interioritatea.

—Dan Nasta colecţionarul a apărut mai devreme decât Dan Nasta actorul?

—Da, probabil că era o pregătire către o direcţie care se dovedea polivalentă în timp şi concentrată pe esenţa obiectului frumos.

—Cum vi se pare, ca bucureştean, oraşul? Cum îl vede un colecţionar de lucruri frumoase, un actor pentru care scena este şi scena lumii, nu numai scena teatrului. Cum vi se pare această scenă, pe care o numim Bucureşti?

—Da, mi se pare stricată. Îmi amintesc de anii până la încheierea celui de-al doilea război mondial şi cuprind, cu antenele simţurilor mele, imaginea epocii respective. Nu seamănă deloc cu cea de astăzi. Aerul acelei epoci este cu totul altul. Nu contribuie numai faptul că eu eram ca un adolescent întârziat, aşa îmi place mie să spun despre mine, că mă cunosc ca atare, lumea era alta… Strada, în primul rând, avea altă atmosferă, era rarefiată, adică era respirabilă, nu înecăcioasă, ca astăzi, la modul vizual şi la modul olfactiv în acelaşi timp. Copacii erau copaci, străzile erau străzi, nu erau un milion de automobile care să-ţi îmbâcsească sonor şi olfactiv viaţa şi să fie o prezenţă agresivă. Această agresivitate nu exista în

acest oraş, şi eu ştiu că am acest simţ al receptării atmosferei unui oraş. Am trăit câţiva ani la Iaşi, îmi plăcea extraordinar, o altă atmosferă, paşnică, o atmosferă care, fără să fie patriarhală, că era depăşit momentul, avea încă *franjuri* patriarhale. Era un oraş evocator al trecutului. Bucureştiul era un oraş respirabil, era un oraş care se apropia de plimbarea într-o grădină, o grădină cu case, evident. Casele aveau identitate, ştiai cine stă acolo, ce moravuri are persoana aceea, ce profil cultural are persoana aceea, ce profil social în general avea, şi acea rarefiere a conglomeratului care este un oraş în jurul omului îi dădea o libertate şi îţi dădea şi ţie o libertate de a gusta acest orizont neîmpovărat de miasme şi de lucruri parazitare. În afară de asta, estetic vorbind, era Micul Paris, adică era un amalgam de stiluri foarte diverse. La un moment dat, am scris şi un mic eseu despre această învecinare multiplă de stiluri, se pot degaja vreo şase-şapte stiluri arhitecturale în Bucureştiul vechi, care acuma au fost năpădite de aceste false cartiere sugrumătoare ale centrului, pentru că sunt dependente toate în mod needilitar, de centru, neavând o modalitate de izolare de centru, în circulaţia aceasta abuzivă, datorită existenţei lor de cartiere parazitare, într-un fel, sub raport edilitar. Teatrele aveau o viaţă de care întreaga societate se bucura şi prin care îşi evacua carburanţii interiori, era un mod de a te cultiva distrându-te. Acesta este un mod foarte preţios, pentru că este foarte lesnicios, adică strecurai omului o lecţie de viaţă prin marile texte, în special, nu prin teatrul bulevardier. Prin marile texte se făcea o educaţie umanistică excepţională şi strecurată prin *seducţie*. Filmele, eu ţin minte filme şi spectacole care aveau o funcţie *formativă* asupra mea. Plecam de acolo cu o lecţie, nu o lecţie în înţelesul didactic al cuvântului, ci în sensul de deprindere firească, organică, a unui învăţământ care te posedă de aci înainte, şi toate

aceste lucruri puse cap la cap, puse straturi peste straturi, formează evoluţia lăuntrică a persoanei umane. Pentru că noi suntem oameni de la început, dar ce oameni suntem? Suntem omuleţi, suntem omuleţi fizic şi spiritual, şi mai puţin decât omuleţi, homişori, iar viaţa ne educă pe dinăuntru, ăsta este un lucru foarte important. Nu numai educaţia exterioară, care s-a pierdut complect; de exemplu, nu se mai ştie un lucru de o banalitate extraordinară, toţi tinerii întind ei primii mâna. Este un lucru greşit, pentru că există un raport de superioritate de vârstă, care înseamnează şi o superioritate de cunoaştere, o superioritate de a purta cultura în tine, de-a lungul timpului, pe care tu, om de optsprezece ani, nu o ai. Această întindere de mână a celui mai în vârstă şi mai cultivat şi mai format, omului tânăr, era rezultatul unei *ierarhii* respectate şi ierarhia este eminamente formativă, lucru care a dispărut. Un student i-a oferit într-o zi soţiei mele un pachet de Kent, la care nevasta mea i-a spus uluită: *Ce faci*? Şi el a răspuns foarte calm: *Ce să fac, vă dau nişte Kent*. Ea l-a repezit: *Pleacă de aici, nu ţi-e ruşine*? El a rămas uluit, nici n-a înţeles cu ce a greşit. Ei bine, ştiţi că nu toţi profesorii fac lucrul acesta. Îmi pare rău s-o spun în gura mare, dar zilele astea am aflat nişte lucruri pe care nici eu nu le pot spune public, de profesori care, pentru ca să te treacă clasa, au nevoie de un ajutor suplimentar. E ceva înspăimântător. Asta deformează, în loc să formeze omul în contact cu un profesor, îl deformează pe veci. Ai să spui că îl face să se adapteze la noile exigenţe sociale. Da, într-adevăr, deformându-te, răpindu-ţi omenia însăşi, adică inima omenescului din tine. Încât Bucureştiul, la ora actuală, nu este deloc comparabil cu fostul Bucureşti, în afară de faptul că a dispărut şi un faimos cartier… Chiar zilele astea mă gândeam la Strada Cazărmii, care era o stradă în pantă, cu grădini suspendate. Acolo era primul Bucureşti, adică începuturile,

începuturile păstrate pentru pitorescul oraşului, care e şi acesta o dimensiune spirituală, pitorescul. Adică surprindeai acolo formele concrete, vii, de viaţă, cu toate păcatele, să spun aşa, ale unei dărâmături, ale unei străzi cu macadamul stricat, ale unor jupuituri de clădiri, dar acolo este încorporată viaţa trecutului şi noi ne alimentăm, pentru că noi nu ne naştem din *neunde*, ne naştem din ceva concret, care a fost trăit, şi-a lăsat amprenta asupra locului şi, într-un fel, îţi comunică şi ţie această amprentă. Vedeţi, sunt lucruri care ţin de poezia unui oraş, care dispar în momentul în care trânteşti nişte blocuri uniforme, la nesfârşit, plicticoase în sine şi degradante pentru priveliştea oraşului. Explicaţiile economice sunt evident cunoscute şi, în principiu, asta este, dar vedeţi că sunt şi oraşe care ştiu să prezerve partea veche, partea originară, partea încărcată de istorie, de traiuri, de viaţă socială, şi spirituală, şi estetică. Toate lucrurile astea se şterg în momentul când dărâmi şi construieşti în loc nişte obiecte care nu au nimic comun cu arta, ci numai cu practica, iar practica deposedată de fermentul viu al vieţii rămâne săracă.

—Şi în oraşul acesta, care este aşa cum este, există vreun loc unde vă place totuşi să ajungeţi, unde vă place să priviţi casele, mai aveţi case preferate, pe care mergeţi să le vedeţi câteodată?

—Da, asta o făceam mai ales la Iaşi.

—Eu de Bucureştii de acum, de afară, aş fi vrut să ştiu…

—Nu, pentru că e mai greu să te plimbi în Bucureşti, distanţele sunt foarte mari, trebuie să mergi mult pe jos, eu nu mai sunt la faza de a mă plimba foarte mult, dar la Iaşi distanţele sunt mult mai mici, mai sunt, nu multe, case remarcabile, care povestesc. Treci pe lângă casa lui Xenopol, nu poţi să nu evoci *Istoria Românilor* a lui Xenopol şi epoca respectivă, şi să nu deplângi faptul că acea casă nu mai e Casa Xenopol, nu sunt decât nişte

ziduri, deposedate de viaţa interioară. Dar mai răspund ecourile lor către tine. Şi mai sunt multe alte case foarte frumoase, tot acolo, dar se degradează şi acelea, prin adaosul unei alte clădiri, prin scoaterea unor pomi, prin facerea unui gard care nu seamănă cu restul. Se vede, adică, amprenta năruirii, pe care timpul o produce atunci când nu e contrabalansat de grija omului pentru mediul în care trăieşte, prin înnoirile pe care le aduce. De pildă, ştiţi foarte bine că în multe locuri din occident – am văzut la Bruges – se păstrează faţada unei case şi se reconstruieşte complet interiorul casei în spate, cu toate mijloacele de tehnică modernă, care fac ca viaţa să fie ultracomodă şi, într-un fel, mai lesnicioasă şi mai plină de daruri către locuitorul casei respective, dar nu se distruge aspectul stilistic al vremii trecute, care este deseori mai valoros decât tot ce mai există în jur.

—Pe cheiul gârlei, spre colţul cu Strada Şelari, există şi la noi o asemenea încercare de a salva o faţadă de altădată. Se face foarte puţin, însă, pentru Bucureşti. Dumneavoastră sunteţi o excepţie, dumneavoastră aţi dăruit Bucureştilor o oglindă a frumuseţii lui nebăgate în seamă, uitate, distruse. Aţi salvat, printr-o perseverenţă unică, prin luptă cu inerţiile şi birocraţia, ceva din posibilitatea lui de a fi frumos.

—Aş dori să închei acest parcurs, pe sărite, al existenţei mele, prin punctarea unei actualizări finale. Un om conştient de destinul său trebuie să ştie ce lasă în urma sa, adică o moştenire. O moştenire prin care existenţa sa să poată funcţiona în continuitatea vieţii de după sine. Cred că e o ambiţie nobilă să poţi să-ţi asiguri continuitatea prin ceilalţi şi în ceilalţi. Vorbind de trecutul meu teatral, am conştiinţa limpede a unei arderi care s-a mistuit odată cu fumul amintirii. De aceea, am dorit să întemeiez ceva ce voi putea transmite într-un chip durabil. Vocaţia mea permanentă de a oferi

acest alt spectacol a făcut ca joaca mea superioară de-a colecţia de artă să capete un chip hotărâtor, să fie lupta mea de a înfiinţa prin colecţie o *fiinţă muzeală*, funcţionând printr-o altă *fiinţă muzeală*, adică, printr-un palat voievodal.

—Mogoşoaia!

—Aşadar, am ctitorit un muzeu al *Tradiţiei aulice* în Palatul Brâncovenesc de la Mogoşoaia.

—Ar fi de folos să ne vorbiţi despre concepţia acestei donaţii, despre modalitatea prin care aţi însufleţit obiectele strânse o viaţă şi le-aţi făcut să transmită idei şi emoţii.

—Această colecţie se constituie funcţional pe o concepţie muzeală imaginară, a *sintezei româneşti* a lui Nicolae Iorga. Să explicăm pe rând cei doi termeni. Încep cu cel de al doilea. În decursul secolelor, arta românească a evoluat progresiv, până în secolul al XIX-lea, prin arta tradiţională românească. De aici încolo va începe arta modernă. Sprijinită pe acel trecut şi ducându-l mai departe, pe parcursul ei evolutiv, arta ţărănească va primi numeroase influenţe dinamice pe cercul graniţelor ţării. Aceşti vectori vor veni din Orient şi din Occident, Ţara Românească fiind aşezată în Europa ca o casă cu acoperişul pe doi versanţi, Est şi Vest. Vom primi, deci, din sud-est influenţa turco-persană timp de patru secole, din nord-vest pe cea franceză. În timpi diferiţi şi cum intensităţi diferite, aceste influenţe au fost felurit asimilate pe trupul originar şi original al tradiţiei ţărăneşti, constituind sinteza românească definită de mintea strălucită a marelui istoric.

—Dar primul termen?

—Trecând la primul termen, cel al viziunii imaginare, vom desluşi că neputând cuprinde cu mijloacele fatal restrânse ale colecţiei noastre întreaga arie a sintezei, pe parcursul vieţii de trei ori seculare a Palatului Brâncovenesc, spre a ieşi din impas vom recurge la un artificiu de calcul: reducerea la absurd. Să ne închipuim ce s-ar fi

putut petrece în palatul părăsit de Brâncoveanu la 1714. În cei trei sute de ani care au trecut de la zidire, ar fi putut trăi în palat, până astăzi, zece generaţii de urmaşi (aceste generaţii au existat şi există, de altfel: a apărut, la Paris, cea de a unsprezecea generaţie, prin micul Constantin Brâncoveanu). Aceste zece generaţii, locuind pe rând la Mogoşoaia, ar fi depus în locuinţa lor un important inventar de mobilare de la o generaţie la alta, păstrând, pe de o parte, şi înnoind, pe de alta, conform gustului în schimbare al tuturor timpurilor. Şi dacă alăturăm acestor postume generaţii ale Brâncoveanului pe cea a tatălui său, postelnicul Papa, şi pe cea a bunicului, vornicul Preda, vom întregi o viziune imaginară, pe care o vom putea substitui cu folos realului, *sugerând* epocile pe care ei le-ar fi lăsat în urma lor (secolele XVI-XIX). Spre mulţumirea noastră, pentru credibilitate, vom putea folosi, pe lângă inventarul nostru imaginar, dar autentic artistic (substituindu-se contaminator inventarului autentic real istoric), şi seminţe germinative ale documentelor autentice reale ca: hărţi, hrisoave, acte de judecată, gravuri originale, tablouri etc., inoculând astfel sângele viu al istoriei şi conferind imaginarului fermentul activant al adevărului.

—Aţi dat viaţă acestor intenţii.

—Pe această cale, am constituit o metodă de comunicare a unei actualizări imagistice a istoriei. Aceasta este metoda: *viziunea imaginară a sintezei româneşti*, de actualizare a celor trei sute de ani de devenire brâncovenească. Metoda este astăzi verificată de către semnificativul răspuns primit din partea vizitatorilor, adeverind din plin provocarea noastră.

—Pentru acest experiment reuşit, nu exista loc mai bun decât Palatul Mogoşoaia.

—Arhitectura palatului, la rândul ei, cum spuneam, dovedeşte sinteza românească de tradiţie aulică a domnitorului ţării, asimilând pe corpul

originar românesc loggia şi foişorul vene-ţian, cât şi decoraţia ornamentelor persane din stuc, dispărute, şi pictura murală, încă prezentă în foişor. Prin urmare, interiorul va fi în ecou cu exteriorul, inventarul decorului, cu arhitectura însăşi. În acest mod, se creează unitatea expresivă a întregului.

—V-aţi exprimat regretul, mai înainte, că nimeni nu a studiat îndeajuns viaţa şi personalitatea lui Constantin Brâncoveanu, pentru a-i dedica o biografie pe măsură. Ceea ce aţi făcut la Mogoşoaia ar putea fi o provocare în acest sens.

—Subliniem, într-adevăr, de-a lungul expunerii noastre, sală de sală, *firul roşu parcursiv al implicării lui Constantin Brâncoveanu* în desfăşurarea cuprinsului fiecărui inventar expoziţional, el participând astfel, pe viu, la împlinirea descrisă. Acum cinci ani, acest muzeu a fost realizat şi funcţionează, stârnind interes şi bune aprecieri din partea vizitatorilor din ţară şi din străinătate, precum şi a unor specialişti. Deşi piesele expuse nu reprezintă valori excepţionale, am înţeles misterul acestui succes: faptul că montarea tuturor pieselor expuse creează intimitatea unui fapt de viaţă, evitând izolarea tipic muzeală; astfel aşezate, se produce liantul unor fireşti corespondenţe între vecinătăţi. O înrudire simpatetică, aş spune, care cucereşte prin îmbrăţişarea ansamblului.

—Mi-aţi spus însă că nu vă consideraţi misiunea încheiată.

—Voi încheia prezentând ultimul meu proiect, cel al reunirii pieselor de arhitectură de la Potlogi, care, odată restaurate, vor alcătui *Curtea domnească a lui Constantin Brâncoveanu*. Transformând palatul în incintă muzeală, compartimentată divers funcţional, vom preface *Curtea Domnească* în *Centru de Cultură*, cu multiple funcţiuni convergente. Pe de o parte, cunoscând, cu acest prilej, o arhitectură istorică reală, prin vizitare, ea va deveni şi un polivalent

instrument de cultură, îndeosebi cultură muzeală, prin instalarea în palat a unui muzeu intitulat *Tradiţie şi modernitate*. Piesele ţărăneşti cu dubla lor valenţă, utilitară şi estetică, prin integrarea lor muzeală, îşi vor neutraliza valenţa utilitară, valorificându-şi valenţa estetică, prin procedee de integrare artistică, fiind aşezate pe suporturi (socluri, firide şi poliţe) special făurite, după cunoscutul exemplu oferit de Brâncuşi.

—Cum vă gândiţi să organizaţi piesele ţărăneşti în încăperile domneşti de odinioară?

—Situarea pieselor în spaţiul unei săli se va face sub tutela unei metafore, de pildă, *Tinda raiului* sau *Prepeleacul din grădină*, ordonând şi potenţând „jocul" aleatoric. Pieselor ţărăneşti, astfel revalorificate estetic şi, deci, modernizate, li se vor alătura în expunerea spaţială picturi moderne, purtând un filon tradiţional, creând astfel o continuitate, resimţită în evoluţia culturii. Astfel doresc să fiinţeze acest nou muzeu, în cea de a doua instituţie de cultură, Palatul de la Potlogi, sortită a întregi *Centrul de cultură al curţilor brâncoveneşti de la porţile Bucureştilor* – o închinare actuală adusă memoriei marelui domnitor, ctitor, mecena şi sfânt, Constantin Brâncoveanu.

Cu inginerul Dan Angelescu, în Casa cu geamuri bombate

Există în Bucureşti străzi foarte vechi şi foarte liniştite, adunate într-o ţesătură pitorească şi bogată: Strada Radu Calomfirescu, Bulevardul Hristo Botev, fost Domniţei, Strada Stelea Spătaru ascund în profunzimea lor sipete cu comori. Un astfel de tezaur e casa aflată la întâlnirea dintre aceste trei străzi, casă care poartă prinse pe peretele faţadei principale două plăcuţe menite să amintească trecătorilor că se găsesc în faţa *casei cu geamuri bombate* a familiei Dancovici şi că aici a locuit savantul doctor Nicolae Paulescu. Nepoţii lui, fiii surorii sale, Elena Angelescu, printre care doctorul Constantin Angelescu, tatăl gazdei noastre, inginerul Dan Angelescu, toţi s-au străduit să-i apere memoria şi să îngrijească de casă, o moştenire preţioasă nu numai pentru ei, ci pentru Bucureştii întregi. Grădina cu arbori imenşi, casa cu peron, cu câteva trepte largi care duc spre intrarea prin curte a casei cu ferestrele deschise spre trei străzi, casa însăşi, toate au un aer de elegantă oboseală, de supravieţuitor, de învingător istovit. Dacă te uiţi atent la ferestrele casei, cunoscute din cartea *Din Bucureştii de ieri* a lui George Potra, descoperi câteva geamuri uşor convexe, cu o anume strălucire sidefie, şi îi înţelegi numele: s-au mai păstrat prin veac numai câteva ochiuri din sticla bombată, adusă de la Viena, şi care avea faima că te lăsa să vezi dinăuntru spre în afară, cât pofteai, dar oprea ochii lacomi ai străzii să privească în casa ta. Inginerul Dan Angelescu s-a născut în această casă, este fiul ei şi martorul ultimei jumătăţi de veac dintr-o existenţă de aproape o sută cincizeci de ani. Poate anii cei mai dramatici, mai cumpliţi decât anii

războiului. Liniştea cartierului e doar aparentă. Aflat la doi paşi de *ceauşima* bucureşteană, el a cunoscut vacarmul distrugător al istoriei; pe ferestrele casei, locatarii ei au văzut apropiindu-se tăvălugul demolărilor din Calea Călăraşilor, oprit de evenimentele din decembrie 1989. Apele subterane ale câmpiei sapă dedesupt, foarte aproape. O explozie a conductei de gaze, în anul 1990, a zdruncinat serios clădirea şi a rupt firul vieţilor a trei dintre membrii familiei Angelescu. Timpul însuşi a atacat casa din toate părţile. Inginerul Dan Angelescu începe a ne depăna povestea casei cu starea ei din prezent, din octombrie 1998.

—Unul dintre cei mai mari ingineri specialişti în rezistenţa construcţiilor a venit pe la mine să bea o cafea şi, chiar de la intrare, mi-a spus ceea ce eu bănuiam de mult timp, fiind şi eu inginer constructor, de instalaţii: *Casa asta s-ar putea să cadă, să se rupă în două*. Timp de o oră după aia, n-a mai acceptat cafeaua, l-am plimbat prin interior, până şi în pod, şi în exterior, de jur împrejurul casei şi concluzia dumnealui a fost că, datorită tehnicii folosite când s-a înălţat casa, care a fost construită în 1861, pe când nu se făceau fundaţii, erau alte metode, clădirea e în primejdie. De ce? Pentru că sub ea pământul s-a tasat şi, de-acum, eu ştiu de ce s-a întâmplat asta. Datorită apei. Pentru că, timp de şase-şapte ani, canalul de la colţul străzii a fost înfundat. Fiind capăt de pantă pentru cele două străzi, apa a băltit acolo ani de zile. Da, şi toată apa aia s-a scurs treptat în pământ, după fiecare ploaie, băltea. Terenul s-a lăsat, casa s-a rupt în două. Deci, nu mai e nevoie de un cutremur ca să se prăbuşească cu totul. Imediat după asta, am chemat un alt prieten, tot specialist în rezistenţă, chiar dintre cei care fac expertizele şi proiectele pentru consolidări. A venit, s-a uitat, mi-a spus acelaşi lucru. L-am întrebat cum trebuie să procedez. La primăriile de

sector, se primesc cereri pentru casele care se presupune că au nevoie de expertiză. Nu după ce mi-au spus aceşti prieteni ingineri care e starea casei, ci cu mai multe luni înainte, eu făcusem această cerere, dar, de acolo, am primit răspuns că, fiind o casă fără etaj, ei nu ajung încă, cu expertizele, la casele mici, case particulare, cum este aceasta. Or, răspunsul ăsta nu e prea normal pentru că, aţi văzut, casa asta are, parţial, etaj. Bănuiesc că ştiţi că, încă de la cutremurul din 1977, ultimul cutremur mare, au fost făcute mai multe expertize şi sunt o grămadă de clădiri mari care stau să se prăbuşească la un nou cutremur, şi atunci, expertizele şi soluţiile de consolidare se fac şi se aplică, în general, la blocurile cu zece, cu şapte etaje, sau tot aşa. Deci, până o să ajungă şi la casa asta, care este însă o casă memorială, istorică, specială şi din punct de vedere arhitectonic, casa cu geamuri bombate, intrată şi în istoriile oraşului Bucureşti, o să mai treacă vreme. Ei, am încercat de atunci multe, am vorbit cu toată lumea, şi cunosc multă lume. Toţi au spus: *Da, aveţi dreptate*… Nu mai dau nume, n-aş vrea să se supere cineva pe mine, acuma. Toţi au spus da, dar nu s-a făcut absolut nimic. Am rugat-o la un moment dat pe colega mea Ruxandra Garofeanu, de la Televiziune Română, să vină să filmeze casa. Ea a venit, a adus şi un inginer constructor, l-a invitat şi pe arhitectul Gheorghe Leahu, cel care s-a ocupat de Bucureştiul vechi, îl desenează.

—A publicat câteva albume, Lipscanii, Văcăreştii, Bucureştiul dispărut…

—Îl cunosc bine, a fost de mai multe ori în casa asta, îl cunoştea pe tata. A ieşit o emisiune de douăzeci de minute, *S.O.S-patrimoniu. Salvaţi Casa Paulescu*. Nu a urmat absolut nici un ecou, nici un telefon, nici măcar o întrebare, cineva care să se intereseze. Absolut nimic, absolut nimic!

—Dar cu primarii de la Capitală, de la sector, nu aţi încercat să vorbiţi?

—Ba i-am spus chiar domnului Sorin Balica, pe care l-am întâlnit la o manifestare legată de Bucureştiul vechi, ce se întâmplă, l-am invitat la noi, mi-a spus că va veni, nu e departe, mi-a spus că este chiar interesat să vadă. L-am rugat un singur lucru, să treacă şi casa asta printre cele care vor fi expertizate. I-am spus că plătesc eu expertul. Datorită legilor din ţara asta, legi în vigoare acuma, eu, chiar cu banii mei, nu pot să fac nimic. Nu am voie. Este casă istorică. Eu nu am voie să mă apuc singur de consolidare, deşi ştiu că săptămâna asta, sau peste două săptămâni, trece o maşină mai mare, un camion, pe strada asta, şi casa poate să cadă. Expertiza nu se poate face, pentru că ei au hotărât: numai de la patru etaje în sus, pentru etapa actuală. Toată lumea a spus, aici s-ar putea face o excepţie, că este o casă specială. Eu am spus că plătesc eu, încerc eu, dar nu s-a făcut nimic.

—Cu asemenea detaliu, cu birocraţia care poate să înfrângă istoria, puteam şi să începem şi să încheiem povestea casei cu geamuri bombate, dar, fiindcă s-a întâmplat aşa, şi aţi început prin a descrie starea actuală a casei şi lupta pe care o duceţi pentru a o salva, să amintim, pe larg, despre ce e vorba, ce casă anume e ameninţată cu prăbuşirea, cu dispariţia, într-un oraş care înregistrează, oricum, zilnic, pierderi iremediabile, şi care ar trebui, măcar atunci când lucrul mai există şi a supravieţuit, prin miracol, prin propriile forţe şi din întâmplare, să-l apere de pieire. Casa asta, pe care dumneavoastră aţi numit-o, şi pe bună dreptate, Casa Paulescu, dar care s-ar putea numi şi Casa Dancovici, sau Angelescu, e mai cunoscută, prin scrierile lui George Potra, mai ales, sub numele de *casa cu geamuri bombate*.

—Da, sigur, Dancovici a fost un nume printre neguţătorii oraşului. Există cărţi scrise despre familia Dancovici. La Biserica Sfântul Mina, care este foarte aproape, familia face parte dintre cei

care au ctitorit şi au subvenţionat această biserică, şi numele lui Petre Dancovici este trecut la intrare, sus, deasupra uşii. Este o chestie impresionantă.

—Era liberal, Constantin Bacalbaşa îl pomeneşte, vorbind despre o întrunire liberală din septembrie 1888. Vă era străbunic, ce vă este?

—Nu, nu e vorba de un bunic direct, tatăl profesorului Paulescu, un străbunic, a intrat prin căsătorie în familia Dancovici, deci, cumva, aşa ne înrudim. Eu mă trag din familia Paulescu, prin sora profesorului, căsătorită Angelescu, bunica mea.

—Luând-o pe firul istoriei, putem spune că, această casă, înălţată la 1861, este de fapt o demonstraţie a ceea ce Petre Dancovici a ştiut să facă în comerţul bucureştean, o demonstraţie a prosperităţii şi a priceperii sale.

—Cuvintele mă ajută mai puţin, dar, străbătând casa, odaie cu odaie, veţi înţelege.

—Ne-aţi dus, la început, într-o încăpere în care se păstrează şi lucrurile care o mobilează, de o vârstă cu casa. Tablourile, bibelourile, oglinzile, soba de fontă, totul.

—George Potra povesteşte că acest mare negustor aducea la Bucureşti toate noutăţile europene, că în magazinul lui, situat pe Lipscani, colţ cu Băcani, veneau cele mai noi invenţii în materie de industrie uşoară, dacă vreţi, şi casa lui personală şi-a construit-o şi cu interes pentru propriul confort, dar şi ca un model al posibilităţilor ce se ofereau construcţiilor de locuinţe.

—Să descriem, totuşi, casa.

—Nu, nu ştiu dacă am să pot să vă descriu casa cu tot ce este în ea. Sunt multe lucruri vechi, frumoase, mobila făcută la Viena şi, mai ales, în ce priveşte materialul de construcţie, tipul de ferestre care dau numele casei. Aduse tot de la Viena. Erau geamuri turnate în forme speciale, ieşeau uşor bombate. Explicaţia este foarte simplă şi ţine de legile fizicii; din afară, prin geamurile bombate nu

se poate vedea ce se petrece în casă, concavitatea este spre exterior şi atuncea, indiferent cum cade lumina, se face un efect special: dinăuntru se vede în afară, dar, din afară, nu se vede înăuntru.

—Care e starea ferestrelor casei acum?

—S-au spart multe, în ultimul timp. Nu mai vorbesc de explozia de gaze din 1990. Multe au fost sparte atunci. Dar, la intrarea casei şi la faţadă, cel puţin zece ochiuri de geamuri bombate au fost sparte în ultimii trei ani. Aici, s-au spart într-o veselie. Şi acuma, nu de mult. O grămadă de ţigani… unele geamuri au fost sparte din răutate, cred chiar că a fost o chestie voită. Am încercat cu poliţia, care este la doi paşi. N-am obţinut nimic. Dar, acum, în ultimul timp, n-am mai avut necazuri cu geamurile.

—Să notăm câteva detalii concrete, inginereşti. Cât de groase sunt zidurile, cum e susţinut tavanul. Petre Dancovici a construit o casă solidă. Care sunt datele ei?

—Zidurile au o grosime de şaizeci-şaptezeci de centimetri. Nici la cutremurul din 1977 nu s-a întâmplat nimic. Deci, din punctul de vedere ziduri nu sunt probleme. Au căzut însă tavanele, care nu erau pe rabiţ, nu exista rabiţ pe atunci.

—Ce este rabiţul?

—E o plasă de sârmă, cu ochiuri mari, care fixează tencuiala de perete.

—Şi, în 1861, încă nu exista.

—Exact. Pe atunci, era un sistem de trestii cu tencuială, pentru tavane. Şi toate tavanele casei au căzut. Lemnăria este aceeaşi ca la început. Nu a fost decât vopsită şi revopsită, şi puţin refăcută, la un moment dat, când aceste camere i-au revenit din nou lui tata, după ce au fost, o perioadă, hai să zic naţionalizate, pentru că, în casa asta, câţiva ani, a cântat fanfara miliţiei.

—Dar, faţă de starea iniţială, asupra casei s-a mai lucrat, în timp.

—Da, în 1930, după moartea profesorului Paulescu, tatăl meu a mai adăugat o parte acestei case. *Casa nouă*, cum ar veni. O să vă duc şi peacolo. Nu e atât de interesant ca aici, dar o să vă duc şi acolo. După 1947, toată partea asta în care ne aflăm, din casa veche, a fost naţionalizată. Şi aici, în aceste odăi, a venit să cânte fanfara miliţiei. Fanfara miliţiei! Pentru noi, fratele meu, care a murit, şi pentru mine, eram copii, pentru noi a fost foarte distractiv, pentru că erau ăia cu tobe, cu trâmbiţe, ne atrăgea. Ne urcam în camion şi mergeam la meciuri cu ei. Dar pentru părinţi şi pentru toţi ceilalţi, vecinii de pe stradă, era absolut îngrozitor. Să-ţi cânte o fanfară întreagă lângă tine! Era îngrozitor mai ales nu atunci când cântau sub bagheta unui dirijor, şi, în sfârşit, ca la concert, ci când făceau repetiţii individual, când unul intra în pivniţă, altul în pod, prin toate odăile, şi cântau din răsputeri. Exersau. Aşa. Deci toată partea veche a casei a fost a miliţiei.

—Ce se poate spune că devenise locul acesta? O casă de cultură a miliţiei? Ce era?

—Nu, nimic din toate astea. Pur şi simplu, aici li s-a dat, fiind camere mari, aici li s-a dat un loc unde fanfara miliţiei să lucreze, să-şi facă repetiţiile. Râdeam şi spuneam: *Îşi fac antrenamentele aici.* La încercările disperate ale lui tata şi ale celor care mai locuiau pe stradă, în jur, după vreo trei ani, Gheorghiu-Dej le-a dat un alt local şi aşa au plecat. Da, a plecat fanfara miliţiei, dar au rămas miliţienii. Trei. Unul în camera asta, altul în camera de la stradă şi unul în altă cameră. Trei miliţieni. La început, erau singuri. Cel repartizat în camera asta s-a însurat. Şi a avut şi copii. În momentul în care s-a născut şi al doilea copil, deci treaba a durat trei-patru ani după fanfară, abia atunci li s-a dat şi lor casă. Şi aşa, încetul cu încetul, tata a intrat în posesia unei camere, apoi s-a mutat şi al doilea. A rămas numai o miliţiancă. După un timp, a primit şi ea locuinţă.

Şi pentru ei a fost foarte greu. Nu aveau bucătărie, găteau aici, în camere, deci vă daţi seama ce s-a găsit în urma lor după ce au plecat. Ce au găsit părinţii, pe noi nu ne interesa. Ce au găsit ei în camerele astea în care se gătea, erau şi veceu, se făcea şi baie, tot aici. Se formase un strat, de exemplu, de cel puţin un centimetru de slin pe parchet, care a trebuit să fie raşchetat, fireşte. Ştiu că mobilele astea nu erau pe atunci aici, au stat în pod, au stat în pivniţă. Imediat ce am început să le aducem înapoi în camere, înainte de a le pune la locul lor, le-am recondiţionat. Am găsit nişte băieţi foarte buni, chiar printre cei care făceau un fel de practică la Televiziune, erau de la o şcoală de maiştri, de prin Ardeal. Şi le-a şi plăcut să facă treaba asta. Câţiva cred că au stat aici vreo şase luni, numai pentru mobilă. Sigur, nu numai pentru piesele astea trei din această odaie. Dar au stat săptămâni întregi pentru fiecare lucru, pentru că totul a fost luat şi pus la punct. Toate astea făcându-le mama şi tata, care erau medici şi, sigur, aveau şi serviciu. În momentul în care s-a terminat totul, a doua zi, mama a făcut un infarct şi… nu, n-a murit, dar a rămas bolnavă pentru tot restul vieţii.

—Era urmarea acestor uriaşe eforturi de reaşezare în normal.

—Da, şi a tuturor încercărilor.

—Să continuăm cu descrierea casei. Erau trei faţade. Iar faţada principală, tipic pentru casele bucureştene, cu intrarea, dă în curte.

—Eu n-aş spune aşa. Deci, casa are trei faţade mari şi importante. Faţada din curte, cu asta aţi început, aţi văzut ce frumoase ornamente sunt în jurul geamurilor, acele geamuri bombate. Este intrarea despre care George Potra a spus că este monumentală, cu treptele ei frumoase. A doua faţadă e în Strada Radu Calomfirescu. Şi acolo s-au păstrat ornamentele. Faţada din Bulevardul Hristo Botev, fost Bulevardul Domniţei, este, din

păcate, victima următoarei împrejurări: prin 1960, tata a fost obligat să vopsească, să zugrăvească toată casa, în exterior, fiindcă altfel se primea amendă. Şi, normal, tata s-a adresat unui IRCR, era o întreprindere de reparaţii-construcţii, şi ăia au venit, au ridicat nişte schele şi au început să lucreze la partea aceea, dinspre bulevard. La prânz, când am ajuns acasă, eu şi fratele meu de la şcoală, tata şi mama de la spital, toate ornamentele fuseseră date jos, dărâmate. Spun treaba asta, pentru că atunci i-am văzut pentru prima oară pe mama şi pe tata plângând. A fost o crimă. Meseriaşilor ălora le-a fost mult mai uşor să dărâme şi să acopere, decât să refacă ornamentele cum trebuie. Nişte… nu incompetenţi, nişte ignoranţi… Acuma, dacă o să ajung odată să o recondiţionez, să o repar, aş vrea să refac ornamentele din jurul geamurilor din Hristo Botev. Am să vă mai spun încă o chestie absolut uluitoare, după părerea mea. Ca să vedeţi cum s-a distrus Bucureştiul vechi. Acum vreo cincisprezece ani, am primit un telefon, la Televiziune, de la fratele meu. Mi-a spus: *Suntem în planul de demolare. Te rog, du-te, umblă, vezi.* Deci, n-a aşteptat să ajung acasă ca să-mi spună, noi stând nu numai în aceeaşi cameră, dar cred că şi dormeam în acelaşi pat. N-a aşteptat, m-a sunat la serviciu. Am fugit imediat la *Proiect Bucureşti*, unde aveam o grămadă de prieteni, colegi. Am ajuns la arhitectul căruia n-am să-i dau numele, n-am să-l uit niciodată, dar n-am să-i dau numele, nu din respect pentru el, pentru el n-am nici un fel de respect.

—Ci pentru că nu merită să-i rămână în nici un fel numele!

—Arhitectul, un om plin de el, umflat de importanţă, care mi-a spus: *Da, într-adevăr, în locul casei dumneavoastră o să fie un bloc P+4.* I-am răspuns: *Dar nu înţeleg de ce o asemenea casă va face loc unui bloc oarecare, care ar putea fi*

construit în multe alte locuri. Mi-a arătat un plan, mi-a scos de undeva un plan. Eu fusesem dus la el de alţi doi prieteni, colegi de-ai lui de la *Proiect Bucureşti*. Ei ziceau: *Bine, domnule, dar ai văzut ce casă e casa aia?* El, senin: *Da, am fost pe-acolo, am văzut, dar e casă veche, ce contează? Ce?* Ceilalţi doi au plecat şi am rămas numai eu cu domnul arhitect. Scoţându-mi planul pe care-l făcuse, locul casei noastre era haşurat şi… un P+4. Vizavi, e o casă recondiţonată de curând, refăcută, casa în care a stat doctorul Cahane. Acolo, aia rămânea. Şi întreb: *Dar de ce aia da şi asta nu? Cum, care e motivul*? Şi mi-a răspuns: *Păi, dumneavoastră n-aţi văzut ce ornamente are*? E adevărat, casa era minunată, dar avea nişte ornamente care nici măcar nu se puteau compara, nici casa, de la 1900, pe când a noastră e de la 1861. Din nici un punct de vedere nu se puteau compara. Şi i-am spus: *Domnule, înseamnă că, totuşi, dumneavoastră nici n-aţi trecut pe acolo, pentru că ornamentele noastre au dispărut numai pe partea dinspre Bulevardul Hristo Botev, din cauză că nişte nemernici le-au dat jos, dar casa aceea are nişte ornamente unice în Bucureşti. Şi pe urmă, aici a stat Paulescu*! El m-a privit la fel de senin: *Şi cine e Paulescu*? I-am zis: *Păi, vezi şi dumneata!* El nu s-a tulburat prea tare: *Păi, mie nu mi-a spus nimeni*! Asta era! I-am zis: *Dar nu e vina mea*! *Cum, să dărâmi o casă pentru că dumneata nu ştii cine e Paulescu*? Vreau să spun că discuţia s-a încheiat, în sensul că, la ora aceea, el dăduse drumul la proiect, nu mai depindea de dânsul. Am întrebat: *Dar de cine depinde*? Mi-a făcut un semn în sus, aşa, deci, poate, de Ceauşescu! Ne-am luptat, fratele meu şi cu mine, ne-am luptat timp de un an de zile, ca să reuşim să scoatem casa de sub această ameninţare. Tot n-ar fi fost dărâmată până la urmă, pentru că au intervenit evenimentele din 1989 şi nu s-a mai dărâmat. Dar

noi reuşisem, cu câteva luni mai devreme, s-o scoatem de sub ameninţarea asta.

—Era un mare succes, aproape incredibil.

—A fost un succes extraordinar.

—Aţi salvat o nestemată a oraşului, o casă spre care duc trei dintre străzile vechi ale Bucureştilor, rămase la fel de înguste ca pe vremea când au apărut, casă cu casă, grădină cu grădină, Stelea Spătaru, Radu Calomfirescu şi chiar Bulevardul Domniţei, Hristo Botev, care aici se îngustează, după tipicul uliţelor bucureştene. Şi-au păstrat îngustimea de acum două sute de ani. Rar de tot se întâmplă la noi ca o stradă să-şi păstreze nu numai firul, ci şi casele şi, uneori, grădinile lor.

—Exact, exact. În grădina noastră mai sunt copaci de o vârstă cu casa: salcâmul, care, acum, are şi cei doi pui.

—Cândva, pe aici trecea Bucureştioara, pe Strada Radu Calomfirescu, sinuoasă ca mai toate străzile bucureştene, dar, în cazul ei, urmând probabil cursul apei, pentru că, pe aici venea cândva firul de apă al Bucureştioarei, ducându-se să se verse în Dâmboviţa. Ceva din apele acelea, din izvoarele astupate, trebuie să se mai adune prin adâncuri. S-a găsit vreodată vreo urmă, cu prilejul unor săpături în grădina dumneavoastră sau, în general, prin zonă?

—Nu, cel puţin eu nu ştiu. Nu s-a săpat, nu s-au făcut cercetări, dar nu cred că apele Bucureştioarei sapă la temeliile casei. E canalizarea deficitară, asta s-a întâmplat numai în ultimii cinci ani, deci ce n-au reuşit să facă 145 de ani, a reuşit să facă apa băltită în patru-cinci ani.

—Grădina îşi are viaţa ei, coroanele mari ale copacilor se apleacă şi deasupra străduţelor care fac aici colţul, treci pe sub o umbră care a răcorit generaţii uitate de bucureşteni. În casă, aţi păstrat şi adesea aţi redat viaţa unor obiecte foarte vechi, aparte, care fac şi ele parte din timpurile când casa abia apăruse la locul ei.

—Da, îmi face plăcere să povestesc despre asemenea lucruri. Avem o colivie, o *boîte à musique*, colivie cu privighetoare înăuntru, de dimensiuni naturale, de pe timpurile lui Dancovici. A stat foarte multă vreme în pod. La un moment dat, când pe mine au început să mă pasioneze lucrurile mai vechi, am căutat-o în pod, am adus-o jos, am curăţat-o şi am lăsat-o într-un colţ, aici, în odaia cu ferestre spre grădină. După vreun an sau doi, asta se întâmpla acum paisprezece-cincisprezece ani, întorcând-o puţin, am văzut că are o mică broască pentru cheie. Repede, l-am întrebat pe tata: *Tată, ce e cu colivia? Ce ştia să facă privighetoarea asta*? El şi-a amintit imediat: *Cânta extraordinar*! Ei, am luat-o, am dus-o la serviciu, la Televiziune, şi i-am rugat pe doi-trei dintre băieţii mei, dintre mecanici, să se uite, să o desfacă, s-o ungă, să vadă ce e. Ei, într-o săptămână, mi-au dat-o înapoi. Cânta uimitor. Doctoriţa din Televiziune, trecând la un moment dat prin faţa atelierului, şi auzind cântecul, a intrat imediat acolo, strigând: *Daţi-i drumul, de ce o ţineţi aici*? Sigur, a fost mult râs. Am dus colivia acasă, am pus-o fericiţi la locul ei, mama, tata, Nichi şi eu. Şi tata, uitându-se la ea, îşi aminteşte: *A, dar asta mai ştie să facă ceva, dă din cap, mişcă din cioc, îşi roteşte şi coada*! Am luat-o din nou la Televiziune şi băieţii au făcut-o să mişte acum şi coada, şi ciocul, şi să dea din cap. Este fabricată la Viena. S-au păstrat multe alte lucruri din vremea lui Dancovici, ornamente de bronz şi ceramică, mobilier sculptat, draperii şi tapete din cele puse de însuşi Petre Dancovici, clanţele şi balamalele din fier forjat, originale, dioramele cu flori şi păsări, care se pun pe pereţi ca nişte tablouri, şi portretele succesivilor stăpâni ai casei.

—Între comorile ei, remarcabile sunt cele două portrete realizate de pictorul Artachino în primele decenii ale secolului 20, cel al profesorului Nicolae Paulescu şi cel al surorii sale, Elena, aflate

în salonul prin care se trece ca să ajungi în biroul profesorului, păstrat intact, cu toate obiectele folosite cândva de el. Tabachera de pe masa de lucru a fost a lui?

—Nu, nu, obiectul acesta eu l-am pus acolo, face parte dintre lucrurile care n-au fost ale casei. Paulescu nu a fumat şi-n casa asta, în afară de fratele meu şi de mine, nimeni nu a fumat. Acea tabacheră-cutie muzicală funcţionează astfel: în momentul în care apeşi pe butonul declanşator, mecanismul începe să cânte o melodie, sare un chibrit, chibrituri din acelea suedeze, care se aprindeau prin frecarea de tocul pantofului, şi jos îţi venea o ţigară. Dar Paulescu nu a fumat niciodată şi obiectul nu i-a aparţinut.

—Chiar dacă nu i-a aparţinut, ne-a ajutat să aflăm că un mare doctor, descoperitorul insulinei, nu a fumat niciodată. E o bună învăţătură! Dar privighetoarea din salonul celălalt i-a cântat?

—Da, i-a cântat. Dar vedeţi acest craniu de pe biroul lui Paulescu? În camera cealaltă, se află portretul pe care vi l-am arătat, cel mai cunoscut portret al lui, făcut de Artachino. Eu am trecut pe lângă acest tablou de sute de mii de ori, de milioane de ori, nu? Nu numai pe mine m-a impresionat, ci pe toţi cei care s-au uitat la acest tablou. E frumos, ca şi portretul Elenei Angelescu. Vreau să spun că niciodată eu nu am văzut, privind tabloul, un amănunt, până nu mi-a fost arătat, anul acesta, acum câteva luni, şi mi-a fost arătat de o vizitatoare din America, pe care n-o cunoşteam, a fost adusă de cineva şi ea mi-a arătat. Craniul de pe biroul lui este pictat aici, în tablou. Eu, până atunci, nu l-am observat. Sigur, îţi atrage atenţia chipul lui Paulescu, care e extraordinar. E în afara elementului principal amănuntul acesta, care, până la urmă, nici nu e atât de mic. Aproape nu mi-a venit să cred când doamna aceea m-a întrebat: *Craniul din tablou este chiar craniul din camera cealaltă, din biroul lui*? Ăla e!

—Casa e construită de Petre Dancovici, proprietar al magazinului *Leul de aur*, din Lipscani, colţ cu Băcani, unde se găseau articole de fierărie, marchetărie şi vopsele. Cum, prin ce căsătorie a ajuns profesorul Paulescu în familia şi în casa Dancovici?

—Tatăl Elenei şi al lui Paulescu, numit Costache Paulescu, s-a însurat cu una din surorile Dancovici. Mama lor a fost cineva din această familie. Petre şi Smaranda Dancovici au avut un singur copil, care a murit la şase-şapte ani. La Cimitirul Belu, sunt cele două statui, ale căror replici le-aţi văzut la intrarea în casă. Sunt în marmură neagră, au postamente foarte frumoase. Se află chiar în stânga capelei. Le-a murit singurul copil pe care l-au avut, şi au lăsat casa celui mai iubit nepot. Acesta a fost Paulescu.

—Dar mai era şi nepoata, Elena. Prin care ajungem la numele de Angelescu.

—Da, sora lui Nicolae Paulescu, Elena, care s-a măritat cu un maior, Angelescu. Maiorul Angelescu a murit destul de tânăr şi atuncea Paulescu a trăit în această casă împreună cu sora lui.

—Până atunci, profesorul locuise pe Strada Armenească, într-o casă care mai există şi astăzi, la colţul cu Strada Aureliu, care astăzi se numeşte Corbeni.

—Da, de acolo a venit să locuiască în casa cu geamuri bombate, cu sora lui, Elena Angelescu, bunica mea, rămasă văduvă la treizeci şi doi-treizeci şi trei de ani, şi cu cei patru copii ai ei. Deci, profesorul Paulescu a fost ca un fel de tată pentru tatăl meu şi pentru fraţii lui.

—Aceşti copii au fost extrem de conştienţi de misiunea de a păstra această casă, nu numai pentru familie, ci şi pentru oraş.

—Nu este vorba de toţi aceşti copii, pentru că, încetul cu încetul, ei au plecat de aici. Au fost trei fraţi şi o soră. Cei doi fraţi au murit destul de

repede. Tata a rămas în această casă împreună cu sora dumnealui, care a murit de curând, anul trecut, ultima din generaţia lor, Marioara Duma, mătuşa mea. Tata este cel care a păstrat cu sfinţenie fiecare obiect al lui Paulescu sau ce a rămas de la Dancovici, de la care, însă, nu s-au păstrat decât treburile importante, nu hârtii sau alte mărunţişuri. Pentru că se pare că au murit de o boală care pe atunci făcea ravagii, şi primul lucru pe care l-a făcut Nicolae Paulescu când a intrat în casă a fost să pună să se ardă, să se distrugă toate lucrurile prin care boala se putea transmite. Deci, de la ei s-au păstrat numai obiectele mari.

—În ce an s-a întâmplat asta?

—Petre Dancovici a murit în 1910, atunci au venit cei doi fraţi, Nicolae din Strada Armenească, colţ cu Aureliu, şi Elena din Strada Lucaci, să locuiască aici, în Strada Radu Calomfirescu.

—Dacă profesorul Paulescu a venit să locuiască în casa asta în 1910, înseamnă că în biroul ăsta lucra pe când a descoperit insulina.

—Sigur, în acea perioadă lucra la descoperirea insulinei. Dacă vreţi să vă spun ceva despre acest lucru, pot să vă spun.

—S-a scris mult şi se scrie despre povestea insulinei şi a doctorului Paulescu, dar cred că, venind dinspre familie, dinspre urmaşii lui direcţi, informaţiile au o altă dimensiune. Şi apoi, totul s-a petrecut în această veche şi deosebită locuinţă bucureşteană.

—Exact. Sigur, Paulescu, un mare român, a refuzat oferta de a fi numit profesor de medicină la Universitatea din Friburg (Elveţia), a refuzat să lucreze la Paris, ca director la *Nôtre Dame de Perpetuel secours*, unde celebrul medic Lancereaux, Étienne Lancereaux, membru al Academiei de medicină, profesorul dânsului, a vrut să-l lase director, dar Paulescu a refuzat spunând: *Nu, eu sunt român*! Şi a venit în ţară, unde a fost primul profesor al catedrei de fiziologie, care s-a

înfiinţat pentru dânsul. Fac o mică paranteză: de la Paris, Paulescu s-a întors cu cinci doctorate. A scris extraordinar de mult, şi nu numai pe teme medicale. Sigur, toate cercetările le făcea la Facultatea de Medicină. Primul lucru pe care l-au făcut urmaşii la catedră, în momentul în care el a murit, a fost să bage pe foc nu numai toată documentaţia care a servit la descoperirea insulinei, ci şi scheletul câinelui pe care s-a făcut prima experienţă. Dacă o să căutaţi şi o să citiţi ceva despre descoperirea insulinei, privită din punctul de vedere al canadienilor (ei nu au descoperit nimic, au furat, pur şi simplu, e o chestie recunoscută pe plan internaţional), o să vedeţi că există totul: scheletele, notiţele, fiecare însemnare. Aici, la noi, totul s-a băgat pe foc.

—A fost o lovitură încasată postum, după atâtea câte fuseseră în timpul vieţii.

—Paulescu nu a putut să creadă niciodată că va fi aşa cu descoperirea insulinei, pe care el a botezat-o „pancreină”, şi pe care a brevetat-o în România. Pancreina a fost brevetată în anul 1922, cu opt luni de zile înaintea canadienilor. Este publicată la Paris, în *Archives internationales*, cea mai cunoscută revistă de fiziologie pe plan mondial. Opt luni după publicare, după ce, aici, pancreina fusese înregistrată, după ce Paulescu nu a vrut să asculte de sfaturile unor colegi, ale unor prieteni, care l-au îndemnat să o depună în străinătate, ca să fie acolo, într-un loc mai sigur: *Nu*, le-a răspuns el, *nu, suntem români, trebuie să fie brevetată în România*, opt luni după publicarea în *Arhivele internaţionale*, în Canada, un student în ultimul an de medicină, e vorba de Best, fiind în lunile vacanţei de vară, a rămas să studieze în oraş. Împreună cu un doctor militar, care terminase facultatea cu trei-patru ani înainte, deci, fără nici un fel de idei despre cercetare, l-a rugat pe Şeful catedrei de fiziologie de la Facultatea de Medicină de nu ştiu unde, din Canada, să le pună la

dispoziţie laboratorul pe perioada vacanţei de vară, a vacanţei studenţeşti, ca să cerceteze. În momentul când s-a întors profesorul înapoi, după cele două-trei luni de concediu, ei i-au pus pe masă o lucrare semnată cu numele lor, Best şi McCloud, cu descoperirea. Deci, copiind pur şi simplu cercetările, concluziile din revista franceză, concluziile lui Paulescu. Profesorul, văzând că e vorba de o chestie foarte importantă, şi-a depus şi dânsul numele. Aşa, a fost trimisă imediat la Fundaţia Nobel şi aşa se face că, în câteva luni, nu toţi trei, care semnaseră, nu cei doi, care lucraseră, ci numai profesorul cu unul dintre ei, a luat premiul Nobel. Singurul care ar fi meritat să ia premiul Nobel, alături de Paulescu, era un al patrulea, după Paulescu, alături de Paulescu, dar după el, un chimist, Colin Munro, care a purificat acel extract de pancreină şi l-a făcut să fie injectabil la om. Asta a fost posibil, datorită condiţiilor tehnice, mult superioare celor din România. A reuşit să facă, în foarte scurt timp, treaba asta. Deci, într-adevăr, există un merit. Ceilalţi, profesorul, studentul şi doctorul militar nu au avut nici un merit. Foarte repede, între cei patru a intervenit o ură extraordinară, au ajuns să se bată între ei, pentru că doi au luat, doi nu au luat. Ca urmare, profesorul a hotărât ca premiul să se împartă şi probabil că nu s-au împărţit decât banii, pentru că Fundaţia Nobel nu a intervenit şi nu a dat premiul şi celorlalţi. Probabil că au împărţit banii, o sumă mare. Numai că toţi patru au rămas nominalizaţi şi toţi patru au făcut nişte cariere strălucite, fără să mai realizeze absolut nimic altceva. În timp ce Paulescu a descoperit nu numai insulina, ci şi o grămadă de alte lucruri.

—Şi cum a comentat el această întorsătură a lucrurilor?

—Aici voiam să ajung, sau de aici plecasem. Treaba asta s-a întâmplat în 1922. Până în 1931, după două-trei încercări, nu timide, cu toate că el

era un om foarte tăcut, retras, poate chiar timid, a sperat totuşi că va face lumină. A încercat, a scris o scrisoare celor din Canada, n-a primit răspuns. A scris în Franţa. De acolo, a primit nişte răspunsuri. Dar nimeni nu a întervenit, nu a făcut nimic. S-a instaurat tăcerea. Deci, au fost cincizeci de ani de tăcere. Această jumătate de secol de tăcere a fost încheiată de un scoţian, profesorul Jan Murray, care, în momentul când se împlineau cincizeci de ani de la descoperirea insulinei, a vrut să facă un istoric al acestei mari descoperiri şi a studiat, a citit tot ce au scris canadienii, şi a văzut că la bibliografie era trecut şi Paulescu. A citit ce au scris toţi. Ca un om de ştiinţă care face o lucrare despre un anumit subiect. Şi a găsit că Paulescu a scris şi a publicat exact acelaşi lucru ca şi canadienii, dar cu mult timp înainte. Atunci, uluit de descoperirea asta, care pentru dânsul era cu adevărat o constatare uluitoare, a scris în România. Era prin 1969-1970. În România, toţi au rămas la rândul lor uluiţi. Nimeni nu ştia despre ce este vorba. Pe urmă, probabil „săpând” cei de la Academie, au ajuns la tata şi la profesorul Pavel, care era şeful sau directorul *Spitalului de nutriţie*, care, acuma, poartă numele *Nicolae Paulescu*. Tata, având toată documentaţia, a pus-o la dispoziţia profesorului Pavel, iar profesorul Pavel şi-a făcut din restabilirea adevărului cu privire la descoperirea insulinei o ţintă de căpătâi a vieţii. A început o luptă, dusă în şi din România numai de aceşti doi oameni, la care, din când în când, se mai adăugau şi profesorul Rusescu, profesorul Bart, academicianul Milcu. Ei, de câte ori au fost întrebaţi, au spus ce ştiau. Dar, niciodată nu au făcut-o din proprie iniţiativă. Deci, singurii care s-au luptat au fost academicianul Pavel şi, ca un fel de secretar al lui, tata, doctorul Constantin Angelescu.

—Aţi asistat îndeaproape la această luptă, parcă fără speranţe.

—Ca să realizaţi despre ce este vorba, noi, fratele meu şi cu mine, nu ştiu dacă terminasem facultatea sau mai eram studenţi, eram acolo. Telefonul suna. Şi asta a fost nu un an, ci doi, trei ani. Suna de cel puţin zece ori pe zi, până la douăsprezece noaptea, unu, două dimineaţa… pentru că doctorul Pavel, aducându-şi aminte de câte ceva, îl suna pe tata. Eu răspundeam din când în când. Fratele meu, de mult mai multe ori. Era pentru toată lumea o frământare. Făceam ce puteam şi noi, pentru ei. Îmi amintesc că, la un moment dat, am ajuns la profesorul Pavel cu o scrisoare, trimis de tata. Am ajuns cu scrisoarea la el acasă şi, atunci, am rămas absolut uluit, când, cu lacrimi în ochi, profesorul m-a întrebat: *După ce nu vom mai fi, oare cine va continua această luptă pe care o ducem noi?* Şi eu, cu inconştienţa vârstei, probabil, am spus: *Cum cine? Sigur, noi, fratele meu, eu…* A murit şi fratele meu. Nu mai sunt mulţi care să ia parte la această luptă. În momentul de faţă sunt doi-trei, care încearcă să facă, să finalizeze câte ceva. Sunt şi foarte ocupaţi, au şi multe alte probleme, nu asta este singura lor preocupare, or aceasta este o treabă nu grea, aproape imposibil de dus la bun sfârşit, poate, dacă te ocupi numai de asta. Dar dacă ai o grămadă de alte treburi… N-am să-l uit niciodată pe profesorul Pavel, cu lacrimi în ochi, şi inconştienţa mea de a spune: *Cum cine? Noi! Sigur*! E apăsătoare această răspundere. Eu, câteodată, nu dorm noaptea. E foarte apăsătoare răspunderea, pentru că, eu ştiu, dacă mâine mă calcă o maşină, dacă dispar, se alege praful. De o chestie importantă nu numai pentru Bucureşti, nu numai pentru România, pentru întreaga lume.

—Pentru că aminteaţi de Bucureşti, pentru el aţi făcut multe. La fel, pentru memoria profesorului Paulescu. Chiar faptul că aţi reuşit să puneţi pe zidul casei cele două plăci memoriale, care amintesc, una, anii petrecuţi sub acest acoperiş de

profesorul Nicolae Paulescu, cealaltă, despre ce casă este vorba. E uimitor cum s-au potrivit lucrurile, ca, la răspântia dintre trei străzi vechi şi cu un anume farmec, să se afle o casă atât de importantă pentru oraş. Şi sunteţi un paznic al casei şi al memoriei oamenilor, cu dăruire şi mare efort.

—Este adevărat, după 1990, după august 1990, când în casa asta a fost o explozie de gaze şi au murit atunci toţi ai mei, mama, tatăl şi fratele meu, am izbutit să fac foarte multe dintre lucrurile care, pentru tata, erau programul lui de viaţă. Sigur, s-au schimbat destule lucruri în România, din '90. Greu, greu, cu paşi mici, însă de făcut s-au făcut destul de multe pentru Paulescu. De fiecare dată când am reuşit să fac câte ceva, eu, cu ajutorul neprecupeţit al unuia sau al altuia, de fiecare dată mi-au dat lacrimile, spunând ce mult s-ar fi bucurat mama, tata, fratele meu. Şi profesorul Pavel, de exemplu. Cei care au luptat pentru recunoaşterea asta, cei care au sperat ca adevărul să învingă odată şi odată minciuna.

După cum se ştie, în cele din urmă, întâietatea doctorului Nicolae Paulescu în descoperirea insulinei a fost recunoscută pe plan internaţional.

Cu Vladimir Boantă, pe Strada Cântăreţul Macarie

Foarte scurtă, cotită, îndesată între Străzile Grigore Alexandrescu şi Ciprian Porumbescu, Strada Cântăreţul Macarie nu este prea cunoscută bucureştenilor. Câteva case, plăcute la înfăţişare, se învecinează pe un spaţiu mic, unde au loc totuşi câţiva copaci, câteva tufe de liliac, aplecate peste gardurile scunde. Pe noi ne interesa casa de la numărul 6. Am ajuns acolo cu Nadia Marcu Pandrea. Avocatul Vladimir Boantă era unul dintre puţinii prieteni supravieţuitori ai lui Petre Pandrea. Cavaler al Ordinului Mihai Viteazul, General (în retragere) de cavalerie, membru al unor comisii menite să apere drepturile deţinuţilor politici, domnul Boantă era mereu prins în şedinţe, conferinţe şi sesiuni speciale. Alerga prin tribunale, mereu pentru alţii, scria la o carte de memorii, era extrem de solicitat, în ciuda vârstei lui, care începea acum cu 9. Îşi ducea anii cu eleganţă şi sportivitate, îşi purta pardesiul cu demnitate, de parcă ar fi avut pe umeri mantia sa de cavaler. Şi era, cu adevărat, un cavaler al dreptăţii, un apărător din vocaţie al năpăstuiţilor. Editând cărţile părintelui ei, Nadia îl căuta adesea pe domnul Boantă, rugându-l să citească printre primii textele copiate după manuscrisele cu scris superb, dar înghesuit, sub presiunea grabei, uneori indescifrabil, pe foaia de dictando sau de maculator şcolăresc măcinată de vreme. Misiunea prietenului de odinioară era să parcurgă cu un ochi iubitor şi avizat opera salvată din neant, să verifice dacă fragmentele în limba germană şi citatele din latină fuseseră corect captate din magma hârtiei sfărâmicioase. Se achita rapid şi cu bucurie de această îndatorire care îl emoţiona. Îşi făcea timp

să citească manuscrisele, deşi era foarte ocupat, şi aşa a fost, până în ultima zi a vieţii lui. Şi-a găsit totuşi un răgaz şi pentru întâlnirea noastră. Socotea că e de datoria lui să le spună şi altora poveştile despre Bucureştii tinereţii sale.

—E enigmatic numele străzii dumneavoastră, vecină cu altă stradă care celebrează memoria unui muzician, Ciprian Porumbescu. Cine să fi fost cântăreţul?

—Cântăreţul acesta era un cântăreţ bisericesc, şi eu am fost curios, măi, ce-i asta, cu Macarie? Îmi aduc aminte că l-am găsit în dicţionarul enciclopedic, ia să văd, poate că am norocul să vă spun din capul locului. Uite că l-am găsit. Scrie aşa: *Macarie, zis „cântăreţul", mort în anul 1836, călugăr român, originar din judeţul Ialomiţa. A învăţat muzica la Mânăstirea Căldăruşani. A fost numit de Mitropolitul Dionisie Lupu, profesor de muzică. A înfiinţat multe şcoli de muzică prin oraşe şi prin mânăstiri. A publicat „Catavasieriu muzicesc", la Viena, în anul 1828, „Anastasimatar bisericesc", tot la Viena, anul 1823, retipărit în 1856. „Teoreticon" sau „Privire cuprinzătoare a meşteşugului muzichiei bisericeşti"–editură de la Buzău, în 1856*. Asta-i tot ce ştiu despre Macarie Romanacu, a cărui fotografie o am aici, în *Dicţionarul Enciclopedic Ilustrat*–Cartea Românească, şi care, dacă nu mă înşel, a fost făcut de, sau au lucrat la el Candrea şi Adamescu.

—Din ce an e?

—A fost dăruit fostului soţ al soţiei mele, în anul 1932, de 1 ianuarie, dar asta nu înseamnă că a apărut atunci. Iată caseta: *S-a tipărit acest dicţionar în atelierele Societăţii Cartea Românească, între februarie 1926 şi noiembrie 1931, în 7500 de exemplare, pe hârtie velină, fabricaţie specială, de către fabrica Letea. Cartea Românească îşi rezervă toate drepturile asupra textului, desenelor, tabelelor în negru, planşelor şi hărţilor color, ele fiind proprietatea ei exclusivă.*

Orice reproducere este interzisă, aşa că mă iertaţi că v-am reprodus cele pe care le-aţi consemnat… Am încălcat drepturile Cărţii Româneşti!

—Dar, nu cumva, dacă aţi citit şi această casetă, nu mai suntem în culpă, pentru că îi cităm?

—Eu am citit-o aşa cum e scrisă, pentru că nici eu nu-mi aduceam aminte.

—Acum, ne-am lămurit cine este Cântăreţul Macarie. De când locuiţi pe strada asta?

—De când m-am însurat cu nevastă-mea, de acum treizeci şi şapte de ani.

—Şi aşa se numea strada în toate actele pe care le aveţi, aşa s-a numit mereu?

—Da. La început, aici era un teren, proprietatea unui grec, care se numea Spandenide. El a parcelat şi a vândut loturile şi, pe terenurile astea, s-au ridicat toate casele pe care le vedeţi. Una dintre parcele a cumpărat-o soţia mea, mai exact, a cumpărat-o cel care avea să-i devie primul soţ, şi aşa s-au ridicat vilişoarele.

—Înainte de al doilea război mondial?

—Sigur că da. Casa asta a fost terminată în 1938, deci nu izbucnise războiul, încă, şi, ceea ce e de remarcat, se pare că terenul era un fel de groapă de gunoi, consideraţie pentru care toţi au trebuit să facă, mai întâi, ceea ce se numeşte o platformă de beton, urmând ca pe ea să se construiască.

—Sau va fi fost vorba de gropi din care se scotea nisip. Erau asemenea gropi în zonă, după cum ne mai aminteşte o stradă din apropiere, numită şi azi Nisipari.

—Se prea poate să fi fost şi una şi alta. După ce s-a scos nisipul, gropile să fie umplute cu gunoi. Dar ştiu că prima etapă a construcţiilor în zonă asta a fost, platforma de beton. La casa aflată chiar imediat lângă noi, nu ştiu cum s-a făcut platforma, că acum se observă o uşoară înclinaţie. Sau nu s-a făcut platforma aia în bune condiţii sau, nu ştiu, s-a mai tasat terenul, depinde cum a fost zidită. Iar astalaltă casă de aici, recent construită, aţi văzut-o,

e pe locul care a aparţinut la două surori, ambele fiind căsătorite cu câte un inginer. Şi a venit un român din America, cu bani, şi a cumpărat terenul de la ăştia, dar în ce fel l-a cumpărat? Nu ca să le plătească bani cash, ci ca să ridice un imobil şi lor să le dea, fiecăreia, câte o garsonieră, câte un apartament şi câte un garaj. Restul şi-a construit pentru el şi intrarea e acum prin Căderea Bastiliei. Tot acolo este şi intrarea unei întreprinderi, care-i aparţine tot lui, cu cinci etaje.

—Erau aici, pe locul acesta, case, înainte ca el să construiască?

—El n-a cumpărat tot terenul, că nu tot era al surorilor ăstora. Este o casă puţin mai încolo, dar aici era ceva făcut înainte, o construcţie din lemn, un fel de cabană, pe care a ras-o imediat. A mai rămas o porţiune de teren, care, sigur, e tot o parcelă, şi eu aş fi foarte încântat s-o ia cineva, deşi n-aş mai avea lumina asta pe care o vedeţi, dar m-ar apăra pe timp de iarnă. Clădirea nouă ne protejează, pentru că, înainte, tot vântul bătea în pereţii noştri şi, acolo unde avem dormitorul, toţi pereţii erau în afară. Acum, numai aici, trei pereţi mai dau afară. De aceea, e îngrozitor de frig, şi jos, tot subsolul nu-i încălzit, iar camera asta primeşte căldura numai de la camera alăturată.

—Deci, încă o casă, construită pe terenul rămas gol, v-ar prinde bine. Dar caloriferul casei nu e eficient?

—Nu, aici nu-i calorifer, e sobă. Am avut calorifer şi aici, la un moment dat, dar era calorifer cu cărbuni şi ne era greu cu aprovizionarea. Casa era împărţită altfel, caloriferul era pentru tot imobilul, înainte de venirea mea. S-a întâmplat că soţia mea a divorţat de soţul ei, care a locuit în nişte camere de la etaj, s-a întâmplat că el s-a prăpădit acolo, era un fel de garsonieră, cât biroul meu de mare, şi cu o cameră micuţă alăturată. Era ca un alt apartament, aşa, şi cum venise Ceauşescu cu chestiile alea, că nu ai voie să deţii decât o casă,

şi că, dacă n-ai domiciliu în ţară, eşti obligat s-o vinzi într-un an de zile, atunci nevasta mea a spus că una din locuinţe trebuie s-o vindem şi a vândut garsoniera, care, propriu-zis, nu s-ar fi vândut în condiţii normale, fiindcă era destinată fiicei soţiei mele. Dar fata plecase în Franţa. În momentul de faţă, ea este profesoară de fizică la Universitatea din Paris. Şi soţia mea a vândut garsoniera unei arhitecte care, pe urmă, a cumpărat şi podul casei şi a făcut cel mai frumos apartament, era foarte talentată. Pe urmă, şi la ei s-a petrecut nu ştiu ce, a divorţat de bărbatul ei, bărbatul ei a murit, fiul ei a devenit şi el arhitect, s-a mutat de aici, şi ea a rămas singură, cu casa aşa cum o făcuse. Sub raport financiar, ea a ieşit cel mai bine. A cumpărat şi un garaj, dar garajul are o poveste pe care trebuie să o spun.

—Să nu spuneţi că acest garaj e acum un alt apartament!

—Asta a devenit, să vedeţi cum. Când m-am căsătorit eu, şi am venit aici, în casa nevestei mele, mai trăia şi soacra mea şi, fireşte, locuia şi fata. Tocmai atunci era vorba să se căsătorească, s-a şi căsătorit şi, cum casa are conformaţia asta, trebuie să vă povestesc cum ne aciuisem cu toţii. Cei tineri erau sus. Eu m-am căsătorit cu nevasta mea când m-am întors din închisoare şi stăteam aici, unde e biblioteca, şi prin biblioteca asta era şi intrarea în cămăruţa vecină, ocupată de un chiriaş, băgat de la spaţiul locativ, şi care a stat treizeci şi cinci de ani aici. Pe urmă, şi-a cumpărat casă şi a plecat, dar, pe atuncea, pe locul ăsta trebuia să dormim eu cu nevasta mea, de spuneam că dormim mai prost decât dormeam la Jilava, pe un spaţiu atât de îngust. De câte ori venea să sune cineva, nu ştiai unde să fugi, cu pătura, să fugi în bucătărie? Nu puteai să lucrezi, iar ca să primeşti un client, Doamne fereşte! De altfel, pe atunci, nu mă reprimiseră în barou. Am găsit un *modus vivendi*, în sensul că în casă exista un garaj şi am făcut o

garsonieră faină din el şi am trăit în garsoniera asta o serie de ani. Veneam la masă aici, pe din dos, că aici era bucătăria, pentru noi toţi. Pe urmă, fata a plecat la Paris, mama soţiei mele a avut nefericirea să aibă un accident mortal de circulaţie la Sinaia, şi noi doi am rămas singuri. Sigur, ne-am instalat aici, ca să nu se spună că avem două proprietăţi. Acela era un subsol cu denumirea de garaj, dar îl făcusem cu baie, cu tot ce trebuie, şi puteau să-l considere alt apartament, dacă voiau. Nu mai aveam încălzire cu calorifer, caloriferul l-am balansat aproape pe nimica toată unui inginer, care se plângea că bătrâna lui mamă nu are unde să stea şi că de-abia face faţă frigului. Lasă că mi-a tras chiulul şi cu o parte din sumă, dar l-am lăsat în plata lui Dumnezeu, în ideea că am făcut un serviciu unei bătrâne. Noi ne-am făcut sobe, ne-am instalat gaze, sobele au mers bine o vreme, dar, ca toată lumea, am avut ani îngrozitori, în care nu s-a dat presiune la gaze. Ştiţi. Am avut 6 grade în casă. Când am văzut că a venit primăvara, nu ne venea a crede. Aşa că am trăit în condiţii de război şi după război, că toate „fericirile" au venit deodată.

—Când au construit casa de alături, au trebuit să facă şi ei placă de beton?

—Nu am auzit, casa s-a făcut acum vreo trei ani. Nu, eu nu ştiu exact dacă groapa aia mergea aşa de departe.

—Dumneavoastră sunteţi bucureştean de baştină?

—Nu, eu sunt brăilean şi am venit în Bucureşti în 1928, iar originea mea este foarte amestecată, în sensul că, dinspre tată, bunica mea era olteancă şi bunicul meu era mocan de la Satulungul Braşovului şi a trecut el, cu fratele lui, munţii. Pe bunicul meu îl chema Dumitru şi pe fratele lui îl chema Ion. Au venit copii de vreo cincisprezece ani, cu oile, au trecut munţii în Regat şi s-a stabilit bunicul meu la Brăila, iar fratele lui s-a dus la Huşi. Erau oameni extrem de muncitori, cum sunt

mocanii, şi statornici în treabă şi care au făcut o avere frumoasă. Cel de la Huşi avea moşii acolo şi cel de la Brăila ajunsese la un moment dat să aibă trei moşii, dar nu ştiu cum, s-au topit, că eu când am apărut, nu mai aveau. Pe bunica am prins-o până-n anul 1917, când a murit, pe bunicul nu l-am prins, pentru că s-a prăpădit în 1902, iar eu m-am născut în 1908. Toţi şi-au dat copiii la carte serioasă. Cel de la Huşi avea doi băieţi, dintre care pe unul îl chema Ioniţă, şi pe celălalt îl chema Nicolae. Eu nu i-am cunoscut pe ei, n-am avut cum. Acest Nicolae avea un har despre care mi-a vorbit unul din vecinii noştri de moşii, Mitache se numea, boier, moldoveni dintr-ăştia, magistrat, preşedintele tribunalului din sectorul numit cândva raionul Lenin. A murit acel Mitache. Toţi din familia Mitache au murit. Ei, şi-mi spunea mie: *Apăi, ne scula tata şi ne atrăgea atenţia: „Ia auzi, la alde Boantă, cum bat ciocanele de la orele trei dimineaţa!”*. Adică, oameni harnici. Ce ciocane or fi fost alea, habar n-am. Ştiu cum pleacă ţăranii vara, cu noaptea-n cap, pe la patru, poate că-şi reparau uneltele, dar altceva n-am înţeles. Acest Neculai avea o forţă herculeană şi-mi spunea Mitache, judecătorul: *N-am să-l uit pe alde Neculai, care ridica sacul de optzeci de kilograme de boabe de porumb, cu mâna stângă, aşa*. Pe urmă, cel care a ieşit cu deosebire mai bine a fost unchiul meu, doctorul Boantă, care era tot din familia ălora de la Huşi, vărul tatei, da. Îl chema Gheorghe, ca pe tatăl meu.

—A făcut medicina la Iaşi sau la Bucureşti?

—La Bucureşti, şi a ajuns un mare medic. Cei de la Huşi rămăseseră să se ocupe de moşie şi erau cunoscuţi în tot Huşiul, pentru că purtau amândoi o floare roşie la butonieră. Localnicii aşa îi ştiau. Se pare că au făcut politică cu Ralea, pentru că mi se spunea că Ralea nu pleca nicăieri fără ei din Huşi, dar de ce? Deoarece era voinic Niculae ăsta şi, dacă era vorba că o să aibă vreo problemă, îi

limpezea pe toţi. Ca să vă dau un exemplu, ducându-mă la doctorul Boantă, care ţinea la mine extraordinar de mult, eu îl întrebam: *Nene Ghiţă, dar Niculai şi cu Ioniţă ăştia, când vin, domnule, şi ei în Bucureşti, să-i cunosc şi eu? Păi*, zice, *nepoate, ei au treburile locale acolo*. Într-o bună zi, vorbind despre Niculae, îmi zice: *Sunt cam supărat pe Niculae*. De ce? *Domnule, a venit un luptător neamţ acolo şi i-a sfidat, şi Niculai s-a supărat şi şi-a scos haina şi când l-a trântit pe ăla, de nu s-a mai văzut. Păi, astea sunt lucruri de făcut*? Asta spunea, că nu sunt lucruri de făcut, dar Niculai şi-a spălat ruşinea pentru toată localitatea. Ei, doctorul mai avea încă un frate, care era inspector financiar în Ministerul Domeniilor.

—Tot la Bucureşti.

—Îl chema Virgil şi n-aveau munca şi specializarea lui nici o legătură cu înclinaţia lui reală, de a nu scăpa nici o carte de literatură. Eu, când voiam să-l necăjesc pe el, îi spuneam: *Virgil dragă*, cu toate că era la poziţia de unchi şi era mai mare decât mine, *domnule, unii s-au arătat neîncrezători în tine*, asta era ca să-l forţez să se dezlănţuie, el nu scăpa nici o carte şi le reproducea foarte bine şi mă punea la curent cu tot ce apărea, când îl abordam aşa. Avea o excelentă memorie, să reţină caracteristicile tuturor cărţilor. În schimb, doctorul Boantă era medicul lui Iorga. Iorga n-a avut decât doi medici, pe doctorul Boantă, internist, şi pe doctorul Ţopa, chirurg, un mare chirurg. Acuma, sigur că omul are mai multă nevoie de internist decât de chirurg, nu se operează toată ziua, dar, cum Iorga avea opt copii, se iveau mereu probleme şi era nevoie şi de un chirurg.

—Opt copii?

—Da, din două căsătorii, şi copiii ăştia, nu ştiu dacă ştiţi, erau născuţi un băiat, o fată, un băiat, o fată, asta era ordinea. Din prima căsătorie, a avut doi. Primul era căpitanul Iorga, un ofiţer pe care nu l-am cunoscut niciodată, despre care am auzit

însă că avea mare talent în imitaţii, şi o fată, care s-a măritat cu generalul Chirescu. Când s-a măritat cu el, încă nu era general, a devenit pe parcurs. Şi acest Chirescu era frate cu marele dirijor şi compozitor Ioan Chirescu, cel care conducea şi corala *Carmen* de la Biserica Domniţa Bălaşa, de vizavi de tribunal. Din a doua căsătorie, cu coana Catinca, coana Catinca fiind din familia Bogdan, a profesorului universitar de la Cluj, au fost şase copii. Coana Catinca era o femeie foarte înţeleaptă, am cunoscut-o, după cum am cunoscut-o şi pe mama lui Iorga, pe atunci în vârstă de nouăzeci şi doi de ani. Zulnia o chema pe ea. Foarte înţeleaptă, clară la minte şi cu o mare autoritate faţă de fii-su, chiar îl înfrunta, aşa, pe marele Iorga. În schimb, coana Catinca nu mai ştia cum să-l mai corcolească pe Iorga, care avea tot soiul de hachiţe. Iorga, atunci când îţi dădea mâna, nu strângea niciodată mâna, îţi întindea numai degetele. Copiii s-au născut în ordine, tot aşa. Primul, băiat, a fost Mircea Iorga, care a făcut politehnica în Italia şi care, pe urmă, ajunsese directorul Şcolii de meserii de pe lângă Politehnica veche din Bucureşti. Când Politehnica s-a mărit şi a înglobat şi Şcoala de meserii, l-a făcut profesor universitar şi pe el, tot acolo. Fiindcă se spunea, în mod cu totul greşit că, prin comparaţie cu Iorga, copiii lui Iorga ar fi fost tâmpiţi. Chiar aşa se spunea! Nu era deloc adevărat, erau foarte deştepţi, dar nu se puteau compara cu Iorga, pentru că Iorga a fost un om genial. Ne călăuzim după uriaşa lui memorie, după putinţa lui de a scrie cât a scris. Am fost la el în casă, stătea pe Şoseaua Bonaparte, numărul 6, eu stăteam pe Bonaparte, numărul 9, şi eram prieten cu băieţii lui, aşa că ne vedeam continuu cu ei. Pe Iorga, însă, o singură dată l-am văzut şi l-am cunoscut.

—Aşadar, l-aţi văzut o singură dată pe tatăl prietenilor dumneavoastră?

—Da, exact. Eram student şi am să vă povestesc şi împrejurarea. Dar, mai întâi, să vă înşir toţi copiii. A doua fată, singura care cred că mai trăieşte, Magda se numea, era pictoriţă. S-a căsătorit cu un conte italian şi locuieşte în Italia. Al treilea era un băiat, Ştefan Iorga, el a făcut medicina. Era unul foarte susceptibil, cred că aici îl moştenise pe tatăl său, foarte sensibil, dacă îi spuneai ceva, credea că vrei să-l persiflezi şi reacţiona imediat şi făcea o tragedie întreagă din lucruri de nimic. Ca să vă dau un exemplu mic, venind odată cu el spre casa mea, la numărul 9, îl văd de departe pe unul din colegii mei de Universitate, care era din Craiova, îl văd eu căţărat şi aşteptându-mă la fereastra camerei în care locuiam. Mânca nişte cireşe şi ni le arăta de departe, nişte cireşe uriaşe. Ne urcăm noi repede şi avea într-adevăr două pungi mari, de câte, cred, două-trei kilograme fiecare, pline cu cireşe, şi una dintre pungile astea era lăsată din adins ca să ni se facă vreo farsă, pe masă, la mine în cameră. Cum a intrat, Ştefan Iorga s-a şi înfipt, a luat cireşe de cozile respective, le-a băgat toate în gură, şi atât! Când colo, imediat le-a scuipat afară, cu furie. Ce se întâmplase: ăsta spălase cireşele cu acid fenic şi aveau un gust şi un miros îngrozitor. Nu puteam să ştiu că sacrifică bunătate de cireşe, numai ca să-mi facă mie o farsă, iar farsa, în loc să mi-o facă mie, i-a făcut-o lui Ştefan Iorga. Atunci, acesta a spus: *Domnule* (m-a luat cu „domnule”) *Boantă, eu în casa dumitale nu mai calc*! Eu: *De ce, mă*? El: *Pentru că aici am fost insultat*. Eu: *Cu ce ai fost insultat? Nu vezi că era îndreptată împotriva mea farsa, ca să-mi facă mie o figură? O farsă, bună, rea, asta e. De unde să ştie Traian că o să vin cu tine acasă*? Ăsta a fost un exemplu pasager. El era foarte susceptibil şi foarte interesat de ce gândeşte lumea despre el. Într-o zi, îi spun că m-am dus la cimitir, la Bellu, la mormântul lui Eminescu, şi acolo am găsit o hârtie atârnată, într-adevăr aşa

fusese, o hârtie atârnată de gardul lui de fier, cu o poezie foarte elogioasă adresată lui Eminescu şi iscălită Stan Iorga. Şi îi zic: *Măi, Ştefane, ştii că am fost la Bellu şi am văzut asta*. Dar el: *Şi, şi…* Părea extraordinar de interesat ce credea lumea despre poezia aia, semnată aşa, ceea ce imediat mi-a dat să gândesc, şi zic: *Mă, ai făcut-o cumva tu*? El spune: *Nu*! N-a recunoscut, fiindcă voia să vadă ce gândeşte lumea despre valoarea ei şi să nu cumva să inventez eu ceva, ca să nu-i displac, şi să-i ascund adevărata mea părere. Aşa era el. După Ştefan, s-a născut Lili. Lili Iorga era o fată frumuşică şi drăguţă. S-a căsătorit cu Pippidi, istoricul. Cel care e istoric acum şi trăieşte e copilul ei, dar despre tatăl ginerelui lui Iorga, cineva, care-l cunoştea foarte bine, pretindea că omul, de origine grec mai mult decât macedonean, era iaurgiu. Nu iaurgiu să vândă el pe stradă, dar, cum glumeau brăilenii mei când voiau să spună despre unul că era industriaş, ziceau: *Are fabrică de iaurt*. Vreau să spun că această Lili era foarte bine înzestrată, licenţiată în litere şi ea, propriu-zis, era secretara tatălui ei. Ea s-a ocupat, el îi dicta, că nici nu mai avea timp. Nu-i ajungea timpul. Când scria, îşi aşternea mâna pe birou şi scria rotund, fiindcă nu mişca mâna, s-o ridice, şi, atunci, o plimba pe filă cât cuprindea, aşa, în cerc.

—După cum spuneaţi că se năşteau copiii Iorga, urmează un fiu.

—Da. Următorul a fost Valentin. Valentin a ajuns conferenţiar la arhitectură. Era un băiat frumos, cu o figură luminată, semăna bine cu Lili, cam blonziu. Şi el, destul de susceptibil.

—Şi ultimul copil?

—Cea mai mică era Alina, care s-a măritat în America de Sud, cu un nobil din America de Sud. Ceea ce era curios, Iorga nu dădea nici un fel de importanţă unor asemenea gineri. Nici la nuntă nu se ducea, chestii din astea bizare.

—Nu avea destul timp, probabil. Dar, cum l-aţi întâlnit?

—Vă spun împrejurarea când l-am cunoscut pe Iorga, în anul 1930, în vară. Iorga era rector al Universităţii. Eu eram într-un strâns raport de prietenie cu băieţii lui.

—Fiindcă eraţi vecini pe Şoseaua Bonaparte sau fiindcă eraţi colegi la facultate?

—Nu, eu eram mai în vârstă puţin. Eu eram în anul II de facultate şi ăsta, Valentin, abia intra, dar eram prieteni şi vecini.

—Acolo, pe Bonaparte, eraţi în gazdă sau stăteaţi la unchiul dumneavoastră, doctorul?

—Locuiam într-o gazdă, respectivul proprietar era un moşier, un om foarte subţire, Demetrescu-Diamandi îl chema, îşi făcuse studiile în Germania. Toată casa era ocupată numai de studenţi, dar nu studenţi de mântuială, studenţi care-şi puteau permite să stea într-o casă civilizată. Eu stăteam la acelaşi palier cu ei. Jos era o farmacie. La etajul I, locuiau ei, soţii Demetrescu, şi cu un băiat, care era pe atunci elev în clasa a IV-a, la Liceul Lazăr. Alături de mine, stăteau doi fraţi, fraţii Russo se numeau. Unul era student la Drept şi celălalt era student la Politehnică. Pe urmă, veneam eu. Locuiam cu un coleg din Brăila, fiul decanului baroului din Brăila, pe care-l chema Andrei Petrovici şi care a ajuns profesor la Politehnica din Bucureşti. Noi doi ocupam o cameră, că eram prieteni la cataramă, din Brăila, şi chiar colegi de clasă, şi atunci, în studenţie, continua prietenia în aceleaşi condiţii.

—Deci aveaţi bună companie, nu vă simţeaţi singur.

—Nu, deloc, şi toţi cei de acolo se înţelegeau foarte bine. Să vă spun, mai sus, la etajul următor, locuia unul Cohn, student la Politehnică, cu unul Hardt, tot student la Politehnică, şi îmi aduc aminte că eu mai călcam cu fierul electric, îmi cumpărasem unul, era oarecum o noutate, şi mă

ofeream să le calc lucruri. Şi am călcat atât de bine, că i-am pârlit lui Hardt un pantalon, de sus şi până jos, şi el îmi spune cam jenat, aşa: *Dar tu nu prea ştii să calci*. *Da*, zic, *de ce*? Îi spun, ca să-l consolez: *Şi eu am păţit aşa, dar ştiu ce trebuie făcut. Ia nişte neofalină, şterge aşa, cu neofalină, că se şterge repede*. În momentul în care a făcut asta, s-a retezat pantalonul, de parcă era tăiat cu foarfeca. Din vina mea! Dar, pe atunci, nu se făcea caz de aşa ceva, iar el, în special, n-ar fi făcut, căci taică-su avea prăvălie, mare prăvălie de stofe la Craiova, aşa că eu, ca să ies din încurcătură, i-am spus: *Cum, s-a tăiat? Nu-i nimic, tu ai haine bleumarin şi acum se poartă foarte mult bleumarin cu gri, aşa că ia-ţi şi tu un pantalon de caşa gri*. Îmi dau seama că dacă azi i-ai spune unuia aşa ceva, cred că ţi-ar crăpa capul!

—Casa asta, Demetrescu-Diamandi, mai există?

—Nu mai există, că s-a făcut bloc nou. Era la colţul cu Strada Louis Blanc. Şi, vizavi, era o casă care aparţinea unui inginer, Constantinescu, director general la *Creditul minier*. Era o foarte bună casă, frumoasă, solidă. Au ras-o şi pe asta şi au făcut alt bloc nou.

—În casa Iorga, de la numărul 6, intraţi des?

—Da, în curte intram, mai mult în curte, că mă cam feream să dau de Iorga, mă temeam şi eu de el. Deşi nu aveam de ce. De Valentin voiam să vă povestesc. Era vară, toată familia Iorga plecase la Vălenii de Munte, afară de Valentin, şi rămăsesem şi eu în Bucureşti, mă vedeam foarte des cu el şi vine la mine şi spune: *Nu ştiu ce e, dar am aşa, o spuzeală pe corp, că mă tot scarpin*. Şi zic: *Hai să mergem la nenea Ghiţă Boantă, să vadă ce-i cu tine*. Doar era doctorul lor de familie!

—Valentin nu vă avea decât pe dumneavoastră la Bucureşti?

—Da, şi vine Valentin la mine şi plecăm la doctorul Boantă. Îl examinează şi zice: *Valentine, cam ai o râie*. Când a auzit ăla de râie, cum era cu

nasul pe sus, parcă i-ai dat cu parul în cap. Eu mă amestec în vorbă: *Ai luat în braţe vreun câine sau vreo pisică*? Voiam să înţeleagă ce se petrecuse, să nu se simtă umilit de aşa boală. *Nu*, zice, *acum îmi aduc aminte că găsisem zilele trecute o pisicuţă.* Şi cum era vară şi umbla în cămaşă deschisă, a băgat-o în sân şi, trecând apoi prin dreptul unei case care avea locuinţe la demisol, i-a dat drumul pisicuţei în locuinţa ălora. Nu era nimeni pe acolo, dar ferestrele erau deschise. Se ştie că la locuinţele cu demisol sunt nişte cârje de fier, ca să nu poţi pătrunde pe acolo. A strecurat pisicuţa printre cârje şi i-a dat drumul în odaie, că el nu avea ce face cu pisica. După care, el n-a dat importanţă episodului, a uitat. Şi probabil că pisicuţa aceea a avut râie. Atunci, toată familia Iorga fiind plecată, doctorul Boantă zice: *Eu îţi scriu reţeta, dar să te îngrijeşti. Te ajută nepotul meu.* Erau pentru râie nişte doctorii din astea care se numeau *vleminschi*, cu pucioasă. Asta nu miroase bine, miros greu. Valentin zice: *Ce mă fac eu acuma, că trebuie să mă duc la Văleni, mă duc râios?* Atunci i-am zis: *Uite, vin eu la tine acuma şi cumperi „vleminschi", faci o baie bună şi te dau eu cu „vleminschi" bine, bine, până ce scapi complect*. Aşa am făcut, am mers cu el, l-am dat bine cu doctoria, mă ţineam de nas, că mirosul era dezagreabil şi, în două zile, a scăpat cu desăvârşire de râie. Acuma, venise vorba să plece acolo. Cum să plece? S-a gândit că va pleca cum a plecat şi taică-su, aveau o maşină mare, dacă nu mă înşel, un Lincoln, care aparţinea rectoratului. Un Lincoln sau, nu mai ştiu, un Mercedes Benz, o maşină mare. S-a gândit el să plece cu secretarul Universităţii, se numea Farcaş, şi cu Victor Brătulescu, directorul Arhivelor Statului, care se duceau la Văleni, la Iorga, cu maşina. Valentin voia să mă ia şi pe mine. Cum să mă duc eu acolo? La insistenţele lui, m-am urcat, totuşi, în maşină. El a vrut să ia să conducă el maşina, dar era prea

tânăr. Eu eram mai mare, aveam vreo 21 de ani şi, pe atunci, erai major la 21 de ani, aşa că Valentin nu era major şi şoferul n-a vrut să-i dea maşina, să facă vreun accident. Şedea Valentin în faţă, iar eu, cu secretarul şi cu profesorul Brătulescu, eram în fund. În fine, cu chiu, cu vai, ajungem la Văleni. Intrăm în curtea casei, profesorul şi cu secretarul au coborât imediat şi, nu ştiu dacă aţi fost vreodată la casa din Văleni, dar măcar din fotografii ştiţi că are sus aşa, o galerie, ei au intrat pe acolo, aşa. Cum intri, pe stânga, e casa. Pe dreapta, era un gard care despărţea curtea de grădină. În grădină erau fetele, Lili şi Alina, la o masă, şi aveau doi căţei cu urechi lungi, nişte Setteri cu Brac, micuţi, îi aveau pe o masă şi se jucau cu ei. Eu nici n-am ieşit din maşină, mă simţeam stingher, dar Valentin coboară, şoferul a coborât şi el, s-a dus la treaba lui. Valentin coboară din maşină, se uită pe la roţi, ia o pompă de acolo şi începe să pompeze la maşină. Eu, dinăuntru, mă uitam pe un geam şi apare Iorga în balcon şi-l aud pe Iorga că spune (Iorga vorbea cu *r*, aşa): *Bună ziua, domnule Valentin, cred că acuma ai să stai mai mult pe la noi.* La care Valentin, fără să se uite spre el, îi răspunde: *Dac-o fi bine, stau*. Odată se întoarce Iorga furibund: *Ia poftim încoace, domnule, cum îţi permiţi să vorbeşti aşa cu un om ca mine*? Apoi o strigă pe nevastă-sa: *Catinca, te rog să-i dai imediat nişte bani şi domnul acesta să plece imediat de aici.* Apare şi coana Catinca*: Dar, Nicule dragă* (că aşa îi spunea soţia), *casa de la Bucureşti este închisă*. El era negru de supărare: *Casa de la Bucureşti? Dar nu concep ca domnul acesta să mai calce în casa mea!* Eu, îţi închipui în ce condiţii debutam. Am stat nemişcat în maşină, am văzut că toţi cei care veniseră, adică şoferul, Valentin, profesorul Brătulescu şi cu Farcaş dispăruseră. Iorga coboară cu un teanc de lucrări în braţe şi pleacă la tipografia din Văleni, atunci ies şi eu din maşină şi rămân în curte, aşteptam să văd ce

o să mai fie. Apare Valentin, se urcă în maşină şi, fără să se uite măcar la mine, pleacă cu maşina prin Văleni şi eu rămân singur. Noroc că erau fetele acolo şi, fără să intru în grădină, de la gard, stăteam de vorbă cu ele. Deodată, văd că şi ele dispar printre pomi, o pornesc brusc, fără să-mi spună mie nimica, şi eu, când mă uit, reintrase Iorga în curte.

—S-ar spune că tuturor le era frică de el.

—În momentul ăla, împietrisem în mijlocul curţii. Noroc că au ieşit cei doi, Brătulescu şi Farcaş, şi văd că Iorga îndreaptă umbrela – că el, soare, ploaie, umbla cu umbrela la el – aşa chiar îl caricaturizau cei de la *Furnica,* în ziarele epocii, în *Urzica*, în toate. Iorga ridică umbrela, apoi mă arată pe mine şi apleacă urechea şi-l aud pe Brătulescu: *Poftim încoace, domnule Boantă, să te prezentăm domnului profesor*. Atunci m-am apropiat foarte sfios de el, eu, un studenţaş, şi Iorga, Iorga! El mi-a întins o mână pe care nu mi-a strâns-o, nici eu n-am strâns-o pe a lui, decât atâta cât e cuviincios, şi am stat aşa, ca un elev în faţa unui profesor, şi el îmi zice: *Ei, am auzit că dumneata eşti nepotul doctorului Boantă, doctorul Boantă e un bun prieten de-al nostru*. Avea mare afecţiune pentru doctorul Boantă, care era un om foarte delicat, nu pretenţios, Doamne fereşte! Îi ajuta şi pe clienţii lui, le dădea gratuit medicamente, ca să nu-i coste, dacă îl întrebau ce-l costă, răspundea: *Ce poţi şi dumneata, acolo*. Uite aşa, în genul acesta, încât era considerat un apostol. Stătea pe Strada Romană 120, Romană, colţ cu Tunari, şi toată lumea dimprejur apela la el. Nu mai spun că avea o clientelă formidabilă. La el, nu spunea pe placa respectivă cum îl mai cheamă, Boantă Gheorghe, nu, scria: *Dr. Boantă – consultaţii de la 2 la 5*, auzi! Dimineaţa se ducea ca medic şi la „*tabac*”, la nu ştiu ce chestie era asta, iar seara, după 5, se ducea el să dea consultaţii la domiciliu, aşa că muncea toată ziua,

de dimineaţă până seara, mocan d-ăştia, obişnuit să muncească. Până şi astăzi mi se vorbeşte de el, de către unii care i-au fost pacienţi, fiind copii mici.

—Şi Iorga v-a vorbit frumos de el!

—Ei, zice: *Doctorul Boantă e un bun prieten de-al nostru*, zice: *Cred că ai fost şi dumneata martor la scena penibilă care s-a petrecut aici cu domnul Valentin şi cred că şi dumneata ai părinţi şi, când vii acasă, nu te apuci să umfli cauciucurile la maşină, ci te duci întâi să le spui „bună ziua”*. Eu ce era să spun? *Da, domnule profesor*! şi am tăcut. După care, nu ştiu cum evoluează discuţia cu profesorul şi îl aud pe Iorga că spune: *Domnule, eu nu mai aud bine cu urechea stângă*, la care profesorul Brătulescu îi răspunde: *Domnule profesor, se întâmplă uneori ca un organ să se dezvolte în detrimentul altui organ*. Eu, când am auzit asta, mi-am spus: ce legătură e aici, ca Subprefectura cu Palatul de Justiţie? Şi Iorga: S*ă ştii că ai dreptate, că eu, cu ochiul drept, văd mai bine decât cu ochiul stâng.*

—Asta a fost tot? Cum v-aţi întors la Bucureşti?

—Asta este toată întâlnirea pe care, în întreaga mea viaţă, am avut-o cu Iorga, fiindcă eu m-am sustras să mănânc vreodată la masă cu ei. Atunci, la Văleni, am stat, şi aşteptam cu nerăbdarea cea mai mare să plecăm la Bucureşti, lucru care s-a întâmplat peste o zi, aşa că am stat încă o zi cu ei, adică numai cu Valentin, când a apărut. Pe Valentin îl interesa să rămânem împreună, fiindcă eu plecam imediat la mare, unde aveam un unchi, la Constanţa, iar el avea acolo pe sora cea mare, pe Florica Chirescu. Generalul Chirescu avea garnizoană în Constanţa şi, atunci, se ducea acolo. Dar Valentin nu voia ca taică-su să ştie că el era la mare, iar eu am profitat, de data asta, să-i fac şi eu o farsă, lui.

—Vă plăcea enorm să faceţi farse.

—Întotdeauna le-am gustat pe cele care mi se făceau mie şi am făcut farse, la rândul meu, de câte

ori am putut. Atunci, la mare, zice: *Mă, totul e să nu ştie tata*. Eu, când intră el să cumpere nu ştiu ce într-un debit de tutun, rămân în stradă. Afară erau ziare, nu ştiu ce, rămân afară, mă uit prin revistele alea, pe urmă intru după el şi zic: *Valentine, vezi că taică-tu e aici*! Ce spaimă a tras! Cum iese, întreabă: *Unde-i, unde-i*? Şi zic: *Uite-l aici*! şi-i arăt o caricatură a lui taică-su, făcut cu pălărie în cap, cu umbrela în mână, în chiloţi de baie şi cu un teanc de cărţi sub braţ. *Vezi, e la plajă şi el, aşa că, tu, fii atent, că o să te descopere că ai venit la mare.*

—Nu cred că s-a supărat, la gluma asta.

—Nu era un om ranchiunos, numai pe moment îi sărea muştarul şi făcea scandal. Dar se obişnuise.

—Cum se încheiase vizita la Văleni?

—Când am plecat, era deja altă atmosferă. Pe ăştia, pe Brătulescu şi pe Farcaş, i-am lăsat acolo. Înainte de plecare, am făcut fotografii. Cu Alina, cu Valentin, cu Lili, e şi Catinca Iorga, până şi setterul cu care se jucau fetele în grădină apare în fotografiile acelea. Le am pe undeva. Cu noi a plecat Mircea Iorga, profesorul de la Politehnică, şi cu nevastă-sa. Vera o chema pe nevastă-sa, era dintr-o familie din Cluj, de preot, Buhăţel. Locuia aici, pe Strada Roma, a murit anul trecut. Şi, fireşte, Valentin. Cu Valentin am şi o poză făcută la mare, ţine un jurnal în mână, cumpărat în tutungerie. Atuncea chiar. Nu prea avea bani, Valentin. Nu-i prea dădeau. Iorga habar nu avea care este valoarea banului, îl aducea o trăsură şi el scotea şi-i dădea cincizeci de bani birjarului, ăla nu spunea nici mârc, că ştia, şi Madame Iorga ieşea pe urmă şi-i dădea diferenţa. Cincizeci de bani erau nimic.

—Dar cam cât făcea o cursă, pe vremea aceea?

—Costa de la cinci la zece lei. Ăştia erau armeni de pe la Constanţa, birjarii din Bucureşti.

Altă dimineaţă de duminică, în biblioteca plină de tomuri legate în negru, în faţa biroului încărcat

cu albume de fotografii, dactilograme, enciclopedii şi dosare. Domnul Vladimir Boantă era un amfitrion de modă veche, între noi, pe birou, stătea tablaua cu dulceţuri şi cafele, dar cafeaua se răcea, în timp ce întâmplările se depănau, alternate cu anecdote.

—Întotdeauna aţi căutat latura comică a lucrurilor, chiar în cele mai cumplite situaţii. Am citit cartea dumneavoastră cu amintiri de pe câmpul de luptă, apărută în 2003, *Războiul… aşa cum se află în amintirile mele,* e unică prin capacitatea de a vorbi despre o epocă plină de tragedii, cu dragoste, pentru oameni şi pentru cai, cu mult respect pentru suferinţă, vitejie şi răsuciri de soartă, şi cu mult umor, totodată, despre toate astea. Aţi evocat, cu acelaşi haz, câteva amintiri din Bucureştii tinereţii dumneavoastră. Aş vrea să vă întreb despre o casă, de pe Strada Nicolae Golescu, unde e acum redacţia revistei *Viaţa Românească* şi Asociaţia din Bucureşti a scriitorilor. E o casă boierească şi aş vrea să aflu câte ceva despre ea. I se spune Casa Iarca (Yarka), aşa am găsit-o pomenită undeva. La un moment dat, prin anii '50, era judecătorie de raion.

—Da, o ştiu, dar nu pot să spun nimic despre casă, ca atare. Îmi amintesc însă de o persoană pe care am văzut-o acolo, pe când casa era folosită ca judecătorie de raion. Era o judecătoare, o fostă umilă funcţionară, dacă nu cumva fusese chiar măturătoare pe la calea ferată, parcă aşa îmi amintesc, o biată femeie, care se numea doamna Dincă, slabă, în vârstă, cu părul rarefiat, chelită pe ici, pe colo şi cu urechile clăpăuge. Ăştia îi spuneau Sfânta Filofteia, ca să râdă.

—Dar studiase dreptul?

—Nu, a fost numită judecătoare direct, probabil că făcuse o şcoală juridică ad hoc. Fusese asesoare şi şcoala asta juridică ad hoc se găsea pe Strada Mircea Vodă, la un fost liceu, numit *Liceul Profesorii Asociaţi*. Am descoperit că erau doi

profesori acolo, care predaseră la Liceul din Brăila, şi anume, unul era Mihai Filip, de matematici, şi celălalt, mi se pare că se numea George Hirt, de franceză, era valon. Deci, şedinţă cu doamna Dincă. Se judecau aşa-zisele crime de mahala, certurile astea de mahala, ştiţi cum sunt acolo casele, locuiau mai mulţi, se însurau, se înghesuiau, se certau, şi o mahalagioaică din astea o dăduse în judecată pe alta, venită din Suceava, şi ce-or fi spus acolo, la prima înfăţişare, nu ştiu, eu nu eram în proces. Dar, la următoarea şedinţă, eu îmi aşteptam rândul şi, în procesul mahalagioaicelor, avocatul propusese martor un băiat, elev de liceu, care era de vreo paisprezece-cincisprezece ani, şi judecătoarea, Dincă, îi vorbea: *Ei, măi băiatule*, zice, *ai auzit tu ce-a spus femeia asta din Suceava? Da,* spune elevul. *Păi, ce-a spus?* Zice*: A spus vorbe urâte.* Judecătoarea insistă: *Vorbe urâte, vorbe urâte, dar ce-a spus ea? Mie să-mi spui ce vorbe a zis, ca să-mi dau eu seama dacă sunt urâte.* Şi atunci, ăsta începe şi-i dă drumul. Debitează nişte lucruri, de să stea… una după alta, erau şi înjurături de mamă şi de astea, dar urâte. Aia rămâne paf, dar a înghiţit şi zice*: Măi, băiatule, ce fel de elev de şcoală eşti tu, dacă vorbeşti aşa de murdar*? Ăla a băgat-o pe mânecă: *Păi, asta am auzit, dumneavoastră m-aţi întrebat ce am auzit*! Şi doamna Dincă: *Ce, nu poţi să vorbeşti frumos*? Şi pe urmă, iar, revine: *Da' astalaltă vecină ce spunea*? Elevul, timorat: *Spunea şi ea vorbe rele, urâte, acum spusei*. Dar judecătoarea o ţinea pe a ei: *Ce vorbe a spus*? Băiatul a tăcut, dar ea a insistat: *Ce zicea*? Mamă, când s-a năpustit ăsta cu a doua serie de mărturii, citând vorbe care erau ordinare, mai grozave ca în prima serie, asta zice: *Ce ţi-am spus eu ţie chiar acum şi ce-mi spui tu mie?* Şi băiatul, nenorocit: *Eu nu ştiu ce-i cu voi, ce trebuie să spun şi ce nu, m-aţi zăpăcit la cap*! Noi, să murim de râs. Pe urmă, mă nimerise tocmai pe mine, ca să mă duc la

colectivul de avocaţi şi să le spun de *Madame* Dincă şi de poveştile ce se petreceau acolo. Cam asta ştiu despre casa de care m-aţi întrebat, asta se întâmpla acolo, pe atunci.

—Dar cum s-a sfârşit cu procesul acela, nu ştiţi?

—Nu, nici nu e interesant, o atingea pe una sau pe alta cu câte o amendă, sau pe amândouă. Când era coabitaţia aia în toate casele, pe vremea aceea, a fost o nenorocire pentru toată lumea. Dacă scăpai numai înjurat, însemna că ai scăpat uşor

—Un model de dialog absurd, între băiat şi judecătoare, ca din Eugen Ionescu, ca din Caragiale.

—Asta am văzut-o în judecătoria din Strada Nicolae Golescu, 15. Dar să vă spun încă una, aşa. La *Judecătoria Sectorului 1*, care era jos, pe unde ieşi din *Prefectura Poliţiei* prin dos, acolo, unde acuma sunt *Informaţiile* de la *Ministerul de Interne*. Acolo era un avocat bătrân, pe care-l chema Droc, şi care stătea întotdeauna lângă listă.

—Lista proceselor la zi, afişată la intrare?

—Exact. Nu ştiu dacă Droc nu fusese grefier, şi le dăduse şi ăstora dreptul să asiste, dacă aveau o vechime mare, şi ăsta era bătrân, avea vechime. Stătea şi se uita pe listă şi, cum venea unul, îl întreba: *Ai avocat*? Dacă omul zicea: *Nu*, sărea: *Te apăr eu*! Şi, dacă convenea cu ăla, el avea interesul să amâne imediat procesul, ca să-l aibă şi data viitoare, ca să-l plătească cu bucata. Odată, stă el, stă, şi, pe urmă, vine şi cunoscutul avocat Virgil Soare. Soare era fratele lui Soare Z. Soare, marele regizor. Era porcos la gură Soare ăsta, grozav, şi se uită pe listă, iar ăsta, Droc, fără să se uite la el, îi spune: *Al câtelea eşti pe listă*? Zice: *Cutare*. Zice Droc: *Ai avocat*? Îi răspunde: *Păi, eu sunt avocatul*. Droc, tot fără să-l recunoască, întreabă: *Al câtelea zici că eşti*? Şi, când se uită pe listă, îl angajase chiar pe el adversarul, adică era avocatul adversar al lui Soare, şi atunci, îi zice: *Hai să-l amânăm pentru că*, zice*, nu ne vine rândul, este al*

treizecilea proces. *Ascultă-mă pe mine, că-s curvă bătrână*, îi zice lui Soare, ca să-l convingă. Soare îl asigură: *Ba ne vine rândul*. Droc o ţine pe a lui: *Am de ridicat un incident*. Soare, cu milă: *Nu prea văd ce incident ai de ridicat*. Droc se ţine tare: *Uite, de pildă, cutare incident*. Soare zice: *Nu ţine incidentul ăsta.* Şi Droc iar insista: *Ascultă-mă pe mine, că-s curvă bătrână,* şi iar cu argumentul: *Şi mai am de ridicat un incident*, fiecare o ţinea pe a lui: *Ba nu ai nici un incident,* tot aşa, şi le vine rândul. Se judecă procesul, judecătorul îi respinge lui Droc incidentul şi-l şi rade în proces şi câştigă Soare. Şi, pe când ieşea, Soare îi spune lui Droc: *Eşti tu curvă bătrână, dar o faci prost*. Ce zici de asta? Dar a spus-o româneşte.

—Primează anecdota. Se poate face o istorie a unei epoci prin anecdotă?

—Ei, dar sunt întâmplări reale, vezi ce se petrecea între avocaţi, pe atuncea. Ei, sunt şi altele, nu chiar aşa de ordinare. Era un avocat pe care-l chema Oneacă, Dumitrescu Oneacă. Oneacă era însă porecla. Ăsta nu avea decât procese legate de lapte. Toate lăptăresele, cu problemele lor, că au pus apă în lapte, de le făcea controlul şi nu ieşea coeficientul de grăsime, în fine, le prindea cu ceva şi astea erau trimise toate în contravenţie. Fiecare lăptărească îşi avea avocatul ei. Oneacă era avocatul lăptarilor, aşa cum alţii erau avocaţii petroliştilor, specializaţi în probleme de petrol. El era al lăptarilor şi îi spunea lumea: *Oneacă ăsta, cu procesul,* şi de acolo i-a rămas lui numele ăsta de Oneacă. Şi cu Oneacă s-a întâmplat următorul lucru: punea concluzii, scotea şi probe, avea, de pildă, un proces pentru apă în lapte şi atunci întreba în ce zi s-a făcut proces verbal de contravenţie, afla ziua *cutare*, se ducea la Institutul Meteorologic şi scotea o dovadă că, în ziua aia, dacă aşa era, plouase, şi atunci, spunea Oneacă, vaca a mâncat prea multe furaje din astea, cu prea multă apă, îmbibate cu apa de la ploaie şi, şigur,

coeficientul de grăsime nu mai era cum trebuie, şi atunci pleda în chestia asta aşa. Când nu mai avea asemenea probă, zicea: *Domnule preşedinte, această nefericită femeie nu e vinovată, domnule, fiindcă ea vindea numai laptele, nu era laptele ei, era laptele altora, dar, de acum înainte, eu i-am atras serios atenţia să-şi vândă numai laptele ei sau, mai exact zis, laptele vacii ei.*

—Pe mine mă impresionează în primul rând, în povestea asta, exigenţa faţă de calitatea laptelui. Mi s-a părut întotdeauna că lăptăresele erau cu totul de capul lor! Când colo, aveau chiar un avocat specializat, ca firmele care se respectă.

—Erau truvaiurile pe care le făceam noi. Să-ţi mai spun una. Tot din viaţa asta judecătorească, a tribunalelor, care era şi comică. Se întoarce unul de pe front, Sandi Teodorescu îl chema. Era un avocat bun. Şi unul dintre avocaţii iar buni, dintre tineri, adică de aceeaşi vârstă cu Sandi Teodorescu, dar pus pe şotii şi despre care nu se putea spune că avea cine ştie ce clientelă, unul Gili Marinescu, îi spune lui Sandi: *Uite ce este*, zice (că ăsta se plângea: C*u atâta front, mi-am pierdut clientela*) zice: *Las' că ţi-o refac eu*. Sandi, amărât: *Ce să refaci, nenorocitule, că tu nu o ai pe a ta*! Zice: *Domnule, te priveşte, dacă refuzi. După masă, la orele două, să fii la secţia 7 a tribunalului, vezi că eu sunt atâta pe listă*, zice: *tu nu intri atuncea, intri pe urmă, când îţi spun eu*. Şi cine prezida acolo? Era un judecător, Eugen Botezat, care avea şi şevalieră, foarte bine, aşa, şi căruia îi plăcea ba să se ducă la curse, ba să joace bridge, şi, atunci, nu ştia cum să dea peste cap şedinţa, pentru că puteai s-o termini într-un ceas, n-aveai nici o obligaţie, şi plecai. Ei, şi ăsta spune: *Domnule, ne vine rândul*. Şi se ridică Gili Marinescu: *Domnule preşedinte şi onorată instanţă, maestrul meu, domnul avocat Sandi Teodorescu, care urmează a pune concluzii în acest proces, se află în momentul de faţă în imposibilitate de a se prezenta, pentru*

că tocmai acum pledează într-o importantă divergenţă, un apel la Curtea de Apel, secţia a treia. De aceea, m-a rugat şi, prin intermediul meu, vă roagă, de asemenea, să aveţi imensa bunăvoinţă de a-l lăsa, acest proces, mai la urmă. Judecătorul i-a replicat: *Domnule avocat, ce atâta vorbă? Trebuia să spuneţi: „Vă rog lăsaţi mai la urmă" şi atâta. Domnule grefier, ia alt proces şi lasă mai la urmă procesul ăsta.* Gili iese şi Sandi Teodorescu, în robă, aştepta afară. Zice Marinescu: *Intrăm acuma*. Intră ei şi Gili zice: *Domnule preşedinte, aţi avut marea bunăvoinţă ca procesul al paisprezecelea să fie lăsat mai la urmă, deoarece maestrul meu, domnul avocat Sandi Teodorescu, era ocupat într-o importantă divergenţă la Curtea de Apel, secţia a treia, unde domnia sa tocmai termina de pus concluzii. Maestrul meu este în momentul de faţă disponibil şi răspunde în faţa instanţei.* Judecătorul îi spune iar: *Domnule avocat, am spus, ce atâta vorbă*, zice: *cereţi pur şi simplu la rând procesul*. *Aveţi cuvântul*, îi zice lui Sandi Teodorescu. Sandi Teodorescu zice: *Domnule preşedinte şi onorată curte, ţin din capul locului să aduc mulţumirile mele cele mai recunoscătoare acestei onorate înstanţe, pentru bunăvoinţa de a dispune ca acest proces să fie lăsat mai la urmă, deoarece, aşa cum v-a spus colaboratorul meu, domnul avocat cutare, eram ocupat la Curte.* Judecătorul iar remarcă: *Domnule avocat, pe Tribunal nu-l interesează toate aceste congratulaţii. Vă rog să puneţi concluzii.* Sandi îşi păstrează morga: *Domnule preşedinte, zice, ţiu să vă asigur că concluziile pe care le voi pune nu vă vor răpi prea mult timp, deoarece clientul nostru, aici de faţă, declară că-şi retrage apelul, ca să beneficieze de graţiere.*

—Mult zgomot pentru nimic, dar frumos formulat.

—Auzi, toată chestia era inutilă, dar asta este o metodă de refacere a clientelei. *Să mă audă lumea*

vorbind. Astea erau lucrurile care ni se păreau hazlii nouă. Ei, mai era alta, era Istrate Micescu, care a fost cel mai mare avocat al ţării şi care era adversar cu Mircea Juvara, care îi era şi cam rudă, şi ei doi erau, ambii, profesori la Facultatea de Drept. Ei, se întâmplase ca Mircea Juvara să fi fost trimis la Liga Naţiunilor, să susţină nu ştiu ce chestii, şi Istrate Micescu plesnea de necaz că nu-l trimisese pe el, şi-l trimisese pe Juvara. Ce povestesc eu se petrecea la Înalta Curte de Casaţie a tribunalelor, unde, la o şedinţă, i s-a dat o importanţă aparte lui Juvara, mai ales că el aducea problema pe care avea s-o dezbată în faţa instanţei, în comparaţie cu ceea ce avusese la Curtea de la Haga, dacă nu mă înşel, şi pledează Mircea Juvara, i-au dat importanţă mare şi, pe urmă, instanţa îi spune şi lui Istrate Micescu: *Aveţi cuvântul*. Istrate Micescu avea o figură de diavol, numai puţin cioc aici, avea aşa, o expresie arogantă, ochelarii şi-i punea pe aici, jos, pe nas, şi pleda superb, avea o voce aşa spartă şi atunci zice: *Onorată Înaltă Curte, nu cunosc isprăvile pe care eminentul meu coleg, Mircea Juvara, le-a făcut în străinătate, pot să mărturisesc că astăzi îl aud chiar pentru prima dată, dar cunosc o ispravă cu mult mai recentă şi mai evidentă de-a domnului Mircea Juvara şi această ispravă este însuşi dosarul domniei sale, la care urmează să pledeze. Când am citit acest dosar, domnule Juvara, am avut impresia că am de-a face cu pisica lui Balzac, la care, privindu-i capul şi privindu-i coada, intrai în dubiu, sunt ale aceleiaşi pisici? Tot astfel, acţiunea dumneavoastră şi cu concluziile pe care le puneţi sunt atât de îndepărtate, încât eu nu pot să fac nici un fel de relaţie directă de cauzalitate între ce aţi susţinut în acţiune şi concluziile pe care le daţi. La Balzac, aveai convingerea că sunt două pisici cu totul deosebite una de alta. Tot astfel, acţiunea dumneavoastră şi cu concluziile pe care le puneţi.*

—O pledoarie a lui Istrate Micescu era un spectacol.

—Exact, o punere în scenă spontană, dar perfectă. Acuma, Istrate, la alt proces, de pildă, avea avocat adversar pe unul, Avram. Avram pledează, prinde că Istrate n-a venit încă, şi-şi pledează repede cauza, s-o termine până vine el şi, când colo, când s-o încheie, hop intră şi Istrate, care avea o căciulă mare de vizon şi se duce drept în faţă şi ăla termină de pledat sub ochii lui. Şi atunci, Curtea, foarte încântată că l-a văzut pe Istrate că a venit, îi zice: *Aveţi cuvântul*. Avram, care-şi pregătise replica acasă, zice: *Domnule preşedinte, mi se pare cam îndrăzneaţă pretenţia domnului Micescu de a pune concluzii în acest proces, pentru că, aşa cum vedeţi, domnia sa a venit exact la sfârşitul pledoariei mele, din care n-a prins decât o fărâmă, şi cu toate acestea, crede că poate să-mi răspundă*. La care, Istrate îi spune: *Eu vă rog să nu vă impacientaţi, mărturisesc că în multe din cercetările mele folosesc metoda lui Cuvier şi, deci, îmi este suficient un oscior ca să reconstitui întreg dobitocul.*

—Replici celebre.

—Istrate era groaznic, dacă te apucai să-i spui câte o chestie care îl atingea, dintr-o replică, te distrugea. I-am făcut o caricatură din amintire, nu ştiu dacă o am aici. Da, iat-o, avea un chip mefistofelic, asta m-a frapat.

—Aţi amintit scene din tribunale, dar cred că aveţi multe amintiri din studenţia dumneavoastră.

—Da, atunci când am început, noi făceam cursurile universitare la *Fundaţia Universitară*, *Fundaţia Carol*, vizavi de Palat, şi acolo, ştiţi că e platforma aia, ca să separe vorbitorii de restul, de lumea din public. Localul Universităţii noastre, facultatea noastră, venea atunci chiar unde este statuia, parcă, a lui Eliade Rădulescu, acolo venea locul, or, acolo a intrat *Senatul* şi pe noi ne-a scos, Facultatea de Drept, şi ne-a dat la *Fundaţia Carol*,

aşa că noi cursurile acolo le audiam. La Fundaţie se făceau şi tot felul de bancuri, adică, îmi amintesc fel de fel de glume făcute de noi acolo. Ştii, de pildă, ceva legat de Longinescu, care era profesor de drept roman, un om foarte sever, spaima facultăţii, dar nu că era rău, era din vechea gardă, care umbla cu *jachetă* pe el. De pildă, vara sau când s-a încălzit vremea, umbla în bej deschis, om bătrân, şi ieşea cu pălărie de paie, cu umbrelă bej şi, când venea, nu surâdea niciodată, era moldovean, avea un accent la vorbă şi făcuse studii de drept roman în Germania. Cursul lui, 1210 pagini, avea un limbaj arhaic, măi, era greu să înveţi aşa. Îţi venea şi peste limbă, mai ales că era împletit cu… fel de fel de adaosuri, el avea şi ţicneli, că-ţi băga şi versuri în text şi, la început, pentru *captatio benevolentie*, scria: *Bătrânul vostru dascăl vă cheamă-n vitejie, cine-i mişel să fugă, cine-i român să vie.*

—Aşa începea cursul? Cu versuri?

—Nu pot să ştiu de unde a scos-o, da. Sigur, ne-am ţinut noi de carte dar, în schimb, puţin ne interesa rezultatul, că atunci când dădeai examen, ştiai sau nu, întâi cădeai. Am căzut acuma, dau în toamnă, am căzut în toamnă, dau în februarie, era o nenorocire sub aspectul ăsta, dar nu pierdeai anul, se încurcau examenele diferiţilor ani, dar, în final, te trecea. La primul examen, printre cei care s-au prezentat, fără să fi citit, fiindcă ştia că-l trânteşte sigur, că citeai, că nu citeai, era şi Arşavir Acterian, eram prieteni la cataramă. Arşavir ce-a făcut? Se prezintă şi ne zice înainte: *Mă, n-am citit nimic, că tot mă trânteşte ăsta, o să văd ce fac eu acuma*. Şi îl ia Longinescu la întrebări. El avea următoarea manieră de a nota: scria întrebarea pe care ţi-a pus-o, în întregime, şi scria apoi, vorbă cu vorbă, răspunsul dat de candidat, iar în marginea foii arăta numărul paginii din cursul lui, ca model de cum trebuia să răspunzi. Şi, pe Arşavir îl întreabă: *Dă-mi exemplu, Acterian, de un istoric*

din epoca imperiului. Arşavir se face că se gândeşte: *Da, Primus*, zice Arşavir. El nu se supără deloc, scrie acolo răspunsul lui Arşavir şi trece la întrebarea numărul doi: *Dă-mi exemplu de alt istoric din epoca imperiului*, la care el răspunde: *Da, Secundus*. Longinescu îşi continuă chestionarea, impasibil: *Dă-mi exemplu de condictio*. *Condictio* era una din formele procedurale, pe vremuri. Nu-mi amintesc acum, să vă spun, de o definiţie. Dar, ăsta, care nu ştia de *condictio*, a spus: *conditio sine qua non*. Îl notează calm şi zice: *Acterian, eşti un băiet foarte diştept, numai că eşti un magar.* Că vorbea cu accent.

—Şi cu ce notă a fost răsplătit?

—Bilă neagră şi adio.

—Dar dumneavoastră cum aţi luat examenul la Longinescu?

—Eu am trecut la limită, atunci, şi când ne-a dat notele, limitele erau de la 12 la 20, la mine 12 era aşa de lipit scris, încât eu citeam 2, am crezut că m-a trântit, când colo era 12, deci trecusem la limită. Eu am fost fericit.

—Aţi fost coleg cu Arşavir Acterian. Ce alţi colegi aţi mai avut?

—De exemplu, Ovidiu Rădulescu-Dobrogea. Ei, el era mare tocilar, acuma fac o paranteză. Dobrogea era de la Liceul Mircea cel Bătrân din Constanţa, eu, de la Liceul Nicolae Bălcescu din Brăila. Ei, şi unchiul meu, cel mai mic dintre fraţii tatei, era avocat la Constanţa, se însurase cu fata unuia care avea mare funcţie în Constanţa. Făcuse tocmai războiul, a fost prizonier la bulgari, în primul război mondial, şi acum se însurase şi găsise post la Constanţa. Acolo era, atunci, Nicolae Ottescu, la una din subîmpărţirile importante de pe vremea Regelui Carol al II-lea, era Rezident regal al ţinutului *Marea*, şi tatăl lui Rădulescu-Dobrogea era adjunctul ăluia, secretar general. Unchiul meu, cunoscându-se cu el, l-a cunoscut şi pe băiatul lui, pe Ovidiu. Ovidiu era mare premiant acolo, şi zice:

La Facultatea de Drept mă duc. Unchiul meu îl pregăteşte*: O, ai să te cunoşti cu nepotul meu*. Ovidiu care, ăla, le lua *á la lettre*, scrie într-un carneţel numele meu, tot. Venim la facultate şi începem cursurile la Fundaţie. Avea, pe platforma aia, o tablă mare, şi eu stăteam ca toţi, acolo, în sală şi deodată mă uit pe tablă şi văd scris: *Cine e Vladimir Boantă*? Şi eu zic, cine scrie oare, că brăilenii mei, care erau acolo, mă cunoşteau toţi, şi, atunci, mă duc eu pe acolo, era pauză, unii circulau pe platformă, în dreapta, în stânga, scriau pe tablă propuneri, ca să editeze ei cursuri, dacă era cursul ţinut oral, şi să vândă cursul scris de ei, ca să facă clientelă. Eu mă duc acolo, mă uit, şterg de pe tablă inscripţia *Cine e Vladimir Boantă*? şi mă întorc. Până ajung la mine la loc, când mă uit, iar scrie: *Cine e Vladimir Boantă?* Măi, fac a doua oară operaţia asta, când reviu, am revenit cu spatele, ca să văd dacă mai scrie cineva. De la marginea scenei, unul înalt, aşa, se duce la tablă şi iar: *Cine e Vladimir*? Mă duc la el: *Dumneata ai scris*? Zice: *Da*. Atunci: *Ei, eu sunt Vladimir Boantă*. El, ceremonios: *Aaaa*! Zice, *îmi pare foarte bine. Eu sunt de la Constanţa, am vorbit cu unchiul dumitale, mi-a spus că ai să vii şi vreau să fim prieteni.* Era Ovidiu. Ei, pe urmă a început o perioadă admirabilă. Am fost prieteni şi apoi colegi în avocatură.

—Aţi făcut numai Dreptul?

—Nu, amândoi ne-am înscris şi la Drept şi la Filozofie, dar Ovidiu a lăsat Facultatea de Filozofie.

—Dumneavoastră le-aţi terminat pe amândouă?

—Da, uite, vedeţi raftul acela? Eu, obişnuit ca la Brăila, la liceul nostru, unde eu, care scriam foarte repede, scriam în întregime cursurile, la Filozofie am făcut, la început, la fel, şi le am pe toate aici, unde le vedeţi.

—Toate acelea sunt cursuri scrise de mână?

—Da. Şi de la liceu şi de la facultate. Dacă am scos eu, după patruzeci şi cinci de ani de la bacalaureat, am transcris în întregime Cursul de Limbă şi Literatură Română din liceu!

—Cursul de limba şi literatura română ţinut de profesorul din liceu? L-aţi păstrat atât amar de ani?

—Da, îl mai am şi acum, să vedeţi cum a fost. La împlinirea a patruzeci şi cinci de ani, am venit toţi câţi mai eram. Fiindcă profesorii toţi muriseră, afară de cel care fusese directorul nostru şi profesor de română, Vasile Goraş, mare latinist, dar care era foarte în vârstă şi nu a mai venit la sărbătorire, ne-am adunat numai noi, elevii, şi eu le-am ţinut o lecţie despre *Luceafărul* lui Eminescu, după notiţele de atunci, de la lecţiile lui Goraş. Ăştia, colegii, au rămas încântaţi. Eu am fost şeful de clasă. Au rămas foarte emoţionaţi când şi-au adus aminte, mai ales că eu îi luam şi intonaţiile lui vocale, ţinând lecţia. Era în iunie sărbătorirea şi era chiar în ziua când am terminat liceul, s-a întâmplat să fie şi ziua de sâmbătă, a fost o coincidenţă, patruzeci şi cinci de ani fix. Când mă întorc eu acasă, îmi zic: *Mă, nu e păcat de lucrarea asta? Dacă Goraş se prăpădeşte, habar n-are de ea*! Şi mă apuc, dragă, şi lucrez trei luni de zile să fac asta, adică să confrunt notiţele mele cu Istoria Literaturii, că una era când am scris, după profesor, în clasa a VIII-a de liceu, şi una, când aveam atâtea studii universitare terminate. Nu că am modificat ceva, am pieptănat-o şi am dat-o la legat.

—Aşa, scrisă de mână, cum era din clasa a opta? Sau aţi transcris-o? E formidabil ce aţi făcut.

—Am să vă povestesc, e un lucru rar, că nu s-a făcut pe toată Republica noastră. Am dat-o la scris la maşină, am dat-o la legat şi, de ziua de naştere a lui Goraş, care era de Sfântul Nicolae, pe 6 decembrie, m-am dus la el, că locuia în Bucureşti şi era bătrân, 92 de ani avea deja. Eu spun că el era bătrân şi eu merg pe 96!

—Mulţi ani înainte! Cum a decurs întrevederea?

—Îi dau un telefon acasă, ştiam că poate suferă de inimă şi avusese şi un accident, o fractură de col femural, care-i trecuse, şi îi dau un telefon fetei lui, profesoară la Politehnică, şi spun: *Azi vrem să venim pe la domnul Goraş,* eu, şi veneam cu încă un coleg, inginer, tot din seria mea *şi vreau să fii acolo*. Mă temeam să nu facă o criză de inimă, domnule, şi era bine să fie fiica lui acolo. Când sosesc, bătrânul spune: *Domnul Boantă*! Mă recunoştea. Şi zic: *Domnule profesor, astăzi fiind ziua patronului liceului nostru, Nicolae Bălcescu, m-am gândit să vă facem dumneavoastră, care ne-aţi fost nu numai profesor, dar şi director pe toată perioada secundară a noastră, m-am gândit să vă facem o vizită, şi cum Sfântul Nicolae nu avea numai o nuia în dosul uşii, pentru cei care nu au fost cuminţi, ci e şi o zi a darurilor pentru cei merituoşi, v-am adus aici, cum spunea domnul profesor Ciontu* (ăla venise cu o carte groasă de istorie: *V-am adus aici o cărticică*), *v-am adus şi eu o cărticică*. Şi am pus-o pe biroul lui, parcă-l văd cum stătea el acolo, şi zic: *Această carte, deşi o vedeţi pentru prima dată, îi cunoaşteţi cuprinsul mai bine decât cel care a redat-o şi a refăcut-o, pentru că este însuşi cursul dumneavoastră*. Când a auzit, s-a întins spre ea, o dădusem la legat şi era scumpă pe atunci, mi-a luat numai să pună copertele două sute de lei.

—Cam în ce an era?

—În 1973, şi, când s-a uitat el la curs, l-a apucat plânsul. M-a luat şi m-a îmbrăţişat, şi atunci am început eu cu aiureli, ca să treacă momentul ăsta. S-a normalizat, am plecat şi, pe stradă, îmi spune inginerul, Cristian (a murit şi ăsta): *Mă, cred că abia a aşteptat să ne cărăm noi, ca să se năpustească pe carte, s-o vadă.* Acuma să vă arăt şi dumneavoastră cartea mea.

—Aveţi şi pentru dumneavoastră un exemplar?

—Un exemplar a fost pentru el, unul pentru mine.

—Era cursul pe un an de zile?

—Nu, pe trei ani.

—E cât un dicţionar enciclopedic!

—Uite, şi gândiţi-vă că exemplarul lui era pe faţă, pe-aici, numai cu aur, aşa dădusem să-l facă!

—Să citim pagina de titlu: *Profesor Vasile Goraş, Director al Liceului Real de Băieţi Nicolae Bălcescu din Brăila, Curs de Limbă şi Literatură Română pentru clasele a VI-a, a VII-a şi a VIII-a, real-modernă, reconstituit potrivit însemnărilor luate de elevul Boantă G. Vladimir, în anii şcolari 1925-1926, 1926-1927 şi 1927-1928*. Într-adevăr, cred că este o idee unică. Aţi adăugat ilustraţii, o fotografie cu liceul, fotografiile profesorului, şi aici sunteţi dumneavoastră, pe când eraţi elev, şi din nou dumneavoastră, pe când aţi redactat textul. Un profesor unic, şi un elev la fel!

—Liceul nostru se numeşte acum Colegiu Naţional. S-a păstrat clădirea.

—Pe unde locuia în Bucureşti profesorul, unde s-a întâmplat scena asta?

—Vizavi de actuala Facultate de Drept, Strada Costache Negri, acolo locuia, în apropierea Bisericii Sfântul Elefterie.

—Aţi scris şi o prefaţă.

—Încă o explicaţie pe care o dau, să-i arăt meritele.

—E foarte interesant ce aţi făcut, un omagiu unic adus unui profesor. Văd că aveţi şi note de editor.

—Da, că, dacă sunt greşeli, sunt ale mele, copil fiind, nepregătit destul. Am făcut şi tablă de materii, la sfârşit, şi am să vă arăt şi ce-a scris el, cu mâna lui, ca răspuns. Aici e tabla de materii.

—În primul rând, să constatăm că volumul are, cu index cu tot, 491 de pagini. Despre literatura populară, despre literatura cultă. Deci era şi „teorie literară” şi pe urmă, o *Istorie a Literaturii Române*,

ce se făcea pe atunci. Este fantastic că le-aţi păstrat! Ce a spus profesorul Goraş?

—Peste două zile, trei zile, mă pomenesc prin poştă cu scrisoarea lui. Să vă citesc scrisoarea lui ?

—Da, vă rog. O transcriem aici.

—Prima scrisoare pe care mi-a trimis-o şi pe care eu am păstrat-o. Au mai fost, pe urmă, şi altele. Şi pe acelea le am. Mai întâi scrisul lui, uite, ca să vedeţi cum scria la 92 de ani. Şi grafismul e special. Eu, ca să citesc cu uşurinţă, am dactilografiat-o, şi spune el aşa: *Iubite al meu Vladimir Boantă, iau în mână cartea şi mă întreb cum a fost posibil ca mata, folosind notele luate în clasă şi atribuindu-le un sens durabil, să continui a nota, an după an, clasă cu clasă, fără a te opri, fără a le judeca, cum, după aceea, ai reluat lucrul de la capăt şi le-ai dat o redactare de nesfârşită răbdare. Cam cum? Apoi s-a format o carte grea, în a cărei valabilitate ai avut credinţa că face să te trudeşti. Mă tem, subiectiv, şi totuşi îmi vine să zic că merită osteneala. Şi apoi, cu atâta delicateţe, cu atâta poezie în suflet, să mi-o faci dar, de ziua darurilor, a Sfântului Nicolae, pentru făpturile nevinovate, care ştiu să se bucure şi nevinovat să creadă cât de iubitor de copii e Sfântul. După plecarea matale, am rămas pe gânduri până în ceasuri târzii şi mi-am zis că, desigur, trebuie să înţeleg că, de bună seamă, am în faţa mea un tânăr de nobilă stirpe şi că nobleţea vine şi răzbate la suprafaţă din rânduri de generaţii, de tradiţie, care zic una alteia tot ce au frumos şi se stratifică din neam în neam, purtând în adâncuri o comoară de învăţături şi deprinderi, care vorbesc prin veacuri în chip de exemplare alese. Ziua de azi rămâne unică în viaţa mea, ca ziua cea mai luminoasă. Eu sunt credincios, aşa cum am fost crescut de mic copil. Cu inimă curată, îţi doresc să păstrezi acest fericit optimism, această generozitate. Întru mulţi ani, cu sănătate, cu*

nesfârşită dragoste, Vasile Goraş. Eu am găsit că era foarte frumoasă.

—Da, dovedeşte că gestul dumneavoastră a avut un destinatar, cum spune el, care merita.

—Da, şi pe urmă, mi-a mai scris, ceea ce m-a impresionat. Mi-a scris mai multe scrisori, dar dintre ele, asta, pe care de asemenea v-am pregătit-o, mai scurtă, m-a impresionat cel mai mult, este ultima lui scrisoare. El a murit, curând, la nouăzeci şi patru de ani. Trebuie să o transcriem şi pe aceasta: 22 august, 1974, cu un an mai târziu. Uite, n-am mai bătut-o la maşină pe asta şi am lăsat-o aşa cum a făcut-o.

—Scrisul lui e mai tremurat, mai rarefiat puţin.

—Da. Mult mai tremurat. Iată ce spune: *Scumpul meu prieten, ieri, miercuri, ce mi-a venit? Am luat nepreţuitul volum pe care cel mai nobil şi generos elev mi l-a dăruit şi nu cutezam parcă să-l ating, şi am rămas, fără să ştiu, citind, citind, ca un aiurit. Mă întrebam, nedumerit, dacă mie îmi aparţine*. Zice: *Nu se potriveşte să-mi atribui. O mână sfântă l-a scris, cu o inimă de copil dăruit de Dumnezeu, stil şi selecţie minunate. Am avut o zi fermecătoare, Vasile Goraş, 22 august 1974.* Şi m-am gândit, uite, peste puţin a murit şi m-a mişcat, ştii, sufletul lui, atunci, şi am păstrat scrisoarea cu drag.

Ciudat e că niciodată, întâlnindu-l pe avocatul Vladimir Boantă, nu socoteam că discuţia noastră este aceea definitivă, *pentru carte*, cum spunea el. Erau tatonări, discuţii premergătoare. Avea atât de multe de povestit, încât trebuia să alegem cu grijă. Şi astfel s-a întâmplat că o convorbire specială, cum îşi dorea şi cum îmi doream nespus şi eu, nu a mai avut loc. Ascultam, în aprilie 2005, fără să ştiu cât de aproape îi era sfârşitul, aceste înregistrări, ca să văd ce avem bun să rămână şi ce mai e de făcut. Îi ascultam glasul, când a venit telefonul menit să ne vestească moartea lui fulgerătoare, pe când se întorcea de la o întrunire unde vorbise, aşa cum

ştia să vorbească el, cuceritor, stăpân pe ştiinţa discursului, dar şi lăsându-se mânat de sentiment. Şi astfel, m-am trezit singură în faţa unui text, devenit deodată definitiv, cu misiunea de a alege eu ce era mai important. În toamna lui 2004, fusesem pentru ultima oară acolo, în Strada Cântăreţul Macarie, printre tomurile legate, în odaia zidită din cărţi. La fel ca întotdeauna, eram cu Nadia Marcu Pandrea şi el ne aştepta cu tablaua de dulceaţă, cu albumele de fotografii, îmbrăcat într-un costum impecabil, ascunzându-şi îngrijorarea care-l apăsa, din cauza bolii soţiei sale. Mai erau multe de spus despre anii studenţiei, despre viaţa lui ca avocat, în atâtea regimuri, despre închisorile lui politice, despre prietenii lui, pe care trecerea timpului îi împuţinase nemilos. Şi înregistrasem liniştită, „de probă”, crezând că mai este timp.

—Ne-aţi povestit despre profesorul dumneavoastră de română, Vasile Goraş. Ce alţi dascăli v-au mai impresionat?

—Un altul a fost Episcopul de Buzău, care ne era profesor de religie. Antim Angelescu. Şi ăsta avea un nepot, care se numea Stanciu, era al surorii lui şi coleg de clasă cu mine. A ieşit doctor, era băiat bun. Stăteam în bancă alături de Vasile Sasu, fiul unui inginer, care fusese coleg cu tatăl meu. Ar fi mult de povestit despre tatăl meu, Gheorghe Boantă, fusese un avocat strălucit, cânta excepţional la vioară, îşi alcătuise şi un cvartet, şi în casa noastră aveau loc seri muzicale. Când a venit un cvartet de la Viena, i-a invitat pe austrieci la noi, şi pe mulţi alţii, veniţi în turneu la Brăila, îi invita să cânte şi la noi acasă. Din păcate, tata a murit repede, pentru că făcuse un cancer la stomac. Acum, eram orfan de tată. Pentru că tatăl lui Vasile se ţinea numai de politică liberală şi profesorul Angelescu era şi el liberal, şi pentru că taică-su era senator, lui Sasu, lui Săsucu, aşa cum îi spuneam noi colegului meu de bancă, Angelescu i se adresa

numai cu: *Domnul Sasu*, iar mie: *Măi, Boantă, măi!* Şi îl rog eu pe Stanciu: *Uite ce este, ia spune-i lui unchiu-tău, că eu îi pomenesc de mă-sa ceva, ori îi spune şi ăstuia „măi, Sasule, măi", că e mocan ca şi mine, din Satulungul Braşovului, ori să-mi spună şi mie „domnule Boantă", pe mine să nu mă ia cu distincţii de felul ăsta!* Noi aveam un cor, corul *Armonia* din Brăila, din o sută de bărbaţi, corul Catedralei, unde era ăsta preot, la Catedrală, acolo, vorba lui Caragiale, *La Catedrală, la Sfântul Nicolae*. Catedrala fusese la Biserica Sfântul Nicolae, pe strada mea, dar o mutase la biserica lui Angelescu. În paranteză, Catedrala a revenit, de altfel, acuma, la Sfântul Nicolae. Cântam şi eu la corul *Armonia*, în Brăila se trăia intens muzica. Şi câţi din corul acesta eram în Bucureşti, când a murit profesorul Goraş, am refăcut un cor mic, numai ca să dăm noi replicile liturgice la pomenirea lui, că, de înmormântat, l-au înmormântat în Moldova. Nu aveau cor la Biserica de vizavi de Malmaison. Am cântat noi. Conducătorul era un economist, Cristescu Teodor, şi el şi ceilalţi, toţi proveniţi din *Armonia*, de la Brăila. Tenor era unul, Florian Dumitrescu, un medic excepţional, care a stat ani şi ani închis şi a murit nu de mult. Pe urmă, un alt doctor, tot tenor, Georgescu Mircea, şi inginerul Panait Nicolae, fiul Părintelui Panait de la Brăila, care ne era şi el profesor de religie, la liceu. Pe urmă, la baritoni, era Băncilă, băiatul profesorului Vasile Băncilă, care are o foarte bună voce de bariton, eu, şi Ioan Constantin Matache, un medic veterinar. Toţi au murit, în afară de Băncilă. Şi inginerul Ştefănescu Marius, tot la tenori, iar la başi era Georgescu Paul, frate cu Mircea, de la tenori, un farmacist, Gheorghe Petre, un inginer, Sânpetru, fiul preotului Sânpetru de la Brăila, care a murit la vârsta de o sută trei ani, şi încă unul, Alexandru Ţanovici, care a plecat în Germania. Toţi fusesem

elevii lui Goraş şi am dat răspunsurile liturgice, pe care nu le mai dasem din liceu.

—E tulburător, trecuse o jumătate de veac!

—Da, dar a ieşit foarte bine, a ieşit frumos. Şi câte mai trecuseră peste noi!

—Poate şi cântecul v-a ajutat. Să revenim la tinereţe, la venirea în Bucureşti, la facultate. Aţi continuat să luaţi notiţe, cu aceeaşi râvnă, în tot cursul studenţiei?

—Aşa intenţionam, dar, la Facultatea de Drept, existau nişte cursuri tipărite, pe care trebuia să le ştim pe dinafară, iar la Filozofie, am auzit într-o zi o frază care m-a descurajat. E drept că nici nu mai aveam condiţii de scris comod, era o înghesuială!

—Dar, determinantă, a fost o frază. A cui era şi cum suna?

—Mă duc la un curs de Istoria Filozofiei, cu Mircea Florian. Şi Mircea Florian, când vorbea, de altfel, vorbea frumuşel. Însă, această unică frază din însemnările mele o ţin minte pe dinafară şi astăzi, era foarte frumoasă: *Şi astfel, domnilor, istoria filozofiei apare scăldată în splendoarea ritmului efemer al timpului îmbătat de etern*. Foarte frumoasă fraza, nu? Da', mi-am zis, dacă eu oi scrie numai haloimăsuri de astea, cu *îmbătat de etern*, am făcut o treabă inutilă. Atunci mi-am schimbat, adică *mi-au* schimbat stilul de a învăţa. La liceu, înveţi cum să înveţi. Aici, fiecare avea alt mod de a expune. Te adaptai la fiecare. Văzând şi făcând. Mie îmi plăcea, poate eram şi subiectiv, cursul lui Nae Ionescu, care era brăilean de-al nostru şi cu care am dat, alături de Rădulescu-Dobrogea, examenul de Logică, primul examen în facultate. *Logica şi metafizica* era ce ne preda el. Şi atuncea, la Logică, el a spus: *Boantă Vladimir, dumneata*… aşa te aborda, uite-l pe Nae Ionescu, acolo sus e poza lui, *dumneata trebuie să fii de printr-un sat cu mine*. Eu răspund: *Cam aşa, domnule profesor*. Şi-ndrăzneşte o-ntrebare de-am rămas cu limba în gură, zice: *Ce diferenţă este*

între o ipoteză şi o judecată problematică? Eee, eu i-am dat cu gura. Pe urmă, ani după, vorbind cu cel care l-a succedat la Catedra de logică, tot brăilean, cu Anton Dumitriu, zic: *Măi, Antoane* – ăsta era cu trei ani înaintea mea în liceu la Brăila –, *măi, Antoane, eu cred că la întrebarea asta trebuia să-i răspund lui Nae cutare lucru*. El, tot logician, zice*: Mi se pare că ai tu dreptate, că aşa trebuia răspuns, cum spui acuma*. Eu răspunsesem atunci cu totul altceva şi m-a persecutat ideea. Dar Nae nu mă corectase. În fine, eu vă spun sincer cum s-au petrecut lucrurile, eu ce ştiam, eram un copil, în anul întâi.

—Dar Nae Ionescu nu v-a dat notă proastă. Nu a considerat răspunsul o greşeală şi nici nu l-a comentat.

—Nu, nu, nu m-a trăsnit, am trecut, dar nici acum, după atâţia ani, nu pot să fiu mulţumit, pentru că acolo era o problemă de gândire anume. Zic, domnule, judecata ce este? Un silogism. Silogismul ăsta se fundează pe nişte ipoteze. Şi-atuncea, zic, este suficient ca una dintre ipoteze să nu fie corectă în raport cu ailaltă ipoteză, care să-ţi permită să tragi silogismul, pentru ca să fie problematic răspunsul pe care-l dai. Gândit cu mintea de astăzi. Dar lui Dobrogea, care era alături de mine, îi spune, în continuare, să dea un exemplu de *silogism*. Eu, atâta mi-a trebuit, iar cu farsa. I-am tras o farsă lui, că el venea să înveţe cu mine. El avea o musculatură frumoasă. De altfel şi eu, acuma, am o musculatură care nu m-a trădat şi, gândiţi-vă, la nouăzeci şi cinci de ani! Dar cum arătam la nouăsprezece ani! Eram un foarte bun gimnast, dar Dobrogea era mult mai înalt, mai puternic şi nu'ş ce, şi eu, de câte ori învăţam alături, stând pe o canapea, îl loveam cu cotul, încercam să-l ating cu cotul. *Lasă-mă,* zicea el, *nu vezi că mi se încoardă muşchii*? Şi eu, atâta îmi trebuia. Nici nu mă mai uitam ce citeşte acolo, îl loveam cu cotul, ca să-l aiurez. Ei, şi îl întreabă, şi

ce crezi că-i spun, ţin minte ca şi cum a fost astăzi, că-i hazlie. Pe urmă, el, că să mă omoare! Au râs ăilalţi colegi! A trecut şi el, dar… L-a întrebat Nae şi eu, rău, parcă i-am dat cu cotul, i-am spus: *Leii sunt animale*. El zice după mine: *Leii sunt animale*. Nae se uita şi aştepta. *Vacile sunt animale*, îi suflu eu. El zice: *Vacile sunt animale*. Zic: *Deci leii sunt vaci*. Când aude Nae, dă un ţipăt, zice: *Care dintre cele două ipoteze este într-adevăr falsă, încât să atragă…* La care, eu zic: *Semnificaţia a două noţiuni! Leii sunt o dată luaţi în înţeles de animal şi o dată în înţeles de bani*. Dar Nae se uită aşa: *Unde i-ai văzut dumneata, aici, în înţeles de bani? Poate vrei să te referi aşa, formal, să spui că leul nostru este un bou, poate, pentru că nu reacţionează la nici una din operaţiile monetare*! Când am ieşit afară, să mă bată Dobrogea, să mă omoare, că l-am făcut de baftă.

—Dar cum a reuşit să treacă?

—L-a mai întrebat Nae şi alte lucruri şi l-a trecut, dar, când am ieşit afară, vai de mine. *Ce vrei*, i-am spus, *eu aşa am gândit*! Tot eu eram cu gândirea! Ca să-ţi spun ce-mi ardea mie să fac atunci, farse peste farse. Şi în copilărie, dom'le. Stau acuma şi mă gândesc, când eram mic de tot, nu mă lăsam până nu-i întindeam unuia o farsă. Aşa a fost firea mea.

—Da, şi asta s-a văzut foarte bine în cartea dumneavoastră de memorialistică, unde, scriind cu atâta seriozitate şi onestitate şi probitate despre atâtea momente grele de pe front, de foarte multe ori aveţi şi câte o imagine ironică a întâmplărilor pe care le povestiţi. Şi făceaţi farse, cu camarazii de război! Vă distanţaţi de tragedie printr-o doză de umor.

—Toate le-am luat aşa, în râs, şi stau să mă gândesc că, în cele mai grele momente, îmi trăsnea prin cap câte o chestie, aşa. Parcă era un fel de supapă, de uşurare din presiunea la care eram

supus. Vă dau un exemplu: făceam exerciţii de aruncare cu grenade. Grenada, când pică, explodează într-o mulţime de schije, foarte periculoase. Şi atunci, pentru protecţie, se făcea un taluz de pământ şi tu aruncai grenada din spatele taluzului şi schijele se înfigeau în taluz. Eu, ce făceam? Pe soldaţi îi aşezam acolo, lângă taluzul ăsta, şi mă duceam mai în spate, cu o bucată zdravănă de pământ pusă acolo, pregătită, tare ca o piatră, şi ăştia aruncau grenadele şi, când aruncau, eu, din spate, îl plezneam pe câte unul cu bucata aia de pământ inofensiv. Să-i fi văzut cum rămâneau! Nu mai clinteau, credeau că e o schijă care l-a lovit pe el din grenada lui, ceea ce, de fapt, era imposibil! Mie îmi venea să mor de râs, dar ei se speriau, se cercetau să vadă unde sunt răniţi, şi abia apoi se linişteau.

—Exerciţii de încurajare. Cred că, treptat, soldaţii nu se mai speriau. Dar să revenim la Bucureştii studenţiei, la farsele din prima tinereţe. Totdeauna, ele aveau un miez, numai haina era umoristică.

—Numai haina, da. Ha, ha, ha! De pildă… Cel mai bun prieten al meu din Universitate, şi avea şi aceeaşi fire cu mine, a fost Vasile Popescu-Băleni. A murit şi el, săracu'… Era din Târgovişte. Era o comună, Băleni, erau Bălenii sârbi şi Bălenii români, şi aici era o biserică făcută de boierii din familia Bălenilor, mare, frumoasă, splendidă. Şi preot acolo era tatăl ăstuia, prietenul meu. Ei, bine, închipuiţi-vă că ăsta era al şaptesprezecelea copil din nouăsprezece, câţi avusese mama lui. Ce diferenţă era între fraţi, că Vasile îi spunea fratelui mai mare Nene Nicu. El era cel mai deştept dintre toţi, avea tot firea mea, cu farse, ne-am potrivit extraordinar. Era tot avocat. Până la urmă, la maturitate, ne-a fost dat să locuim împreună. Să vedeţi cum. Am ieşit într-o zi din Tribunal şi, când mă uit, ajunsesem pe strada lui, pe undeva pe lângă Calea Moşilor, pe Radu Calomfirescu. Eu

coborâsem din tramvaiul care mă aducea de la tribunal şi îl văd pe el, scos în stradă, cu toate lucrurile lui. Mă duc la el*: Ce-i cu tine, ce cauţi aici*? El, năucit: *Mă evacuează*! Mă uit la el. *Şi unde te duci*? Dă din umeri, că nu ştie. *Cum, măi, idiotule, când mă ai pe mine, că stau lângă tine, la Hala Traian, şi am atâta loc, nu ştii unde să te duci?*

—Ce s-ar fi întâmplat cu el, dacă nu treceaţi pe acolo?

—Aveam loc berechet, cinci camere. Şi, imediat, l-am pus să ambaleze totul şi l-am dus la mine.

—Dar de ce îl evacuaseră?

—Simplu, veniseră comuniştii şi, vizavi de blocul lui, au instalat *Camera de Muncă*. Şi au ochit şi un bloc, peste drum, să stea aproape, şi i-a dat afară pe toţi locatarii din bloc, să intre ei. L-am băgat pe Vasile în salonul meu cel mare. Într-o după-masă era complet instalat, de parcă toată viaţa stătuse acolo. Şi am locuit împreună, până şi-a făcut rost de o casă. Şi-a cumpărat şi s-a mutat acolo. Şi închipuie-ţi, casa s-a dărâmat la cutremur, dar soţia lui era într-o vizită la nişte rude şi el era la Sinaia, cu nişte artişti, nişte cântăreţi, să-i prezinte într-un spectacol. După ce l-a dat afară şi din avocatură, a devenit unul dintre prezentatorii de la Filarmonică, pentru că era talentat şi făcuse şi Conservatorul.

—Ăsta i-a fost norocul!

—Da, a telefonat la mine şi mi-a spus*: Măi, telefonez acasă, să văd ce este şi nu-mi răspunde nimeni. Nu dau de Irene*. Şi eu zic: *Irene e bine, sănătoasă*. El întreabă: *Dar casa*? Şi îi dau vestea: *Casa, dragă, nu mai există*. Acum pierduse totul. Aşa că l-am îmbrăcat, tocmai primisem nişte haine de la Paris şi le-am împărţit frăţeşte. Cam pe atunci, când l-au evacuat din Strada Radu Calomfirescu, cântam împreună în corul *România* al profesorului universitar Lungu, care era cel mai

bun. Şi, ca să nu cânte *Hai, leliţo-n deal la vie*, am devenit *Corala Sfintei Patriarhii*. Şi-atuncea, eram toţi acolo. Şi când a fost pe arestate, de m-a arestat şi pe mine, cincisprezece inşi din *Corala Patriarhiei* au fost arestaţi. Tot ăia care trăncăneau şi se ţineau mereu de farse şi de glume. Că, la cântăreţi, ai mereu prilej pentru farse. Şi ne-am pomenit toţi adunaţi, când a făcut repartiţia la Jilava, să ne bage în celule, ne-am pomenit cu toţii adunaţi în aceeaşi cameră. Şi atunci, era pe la două, se mâncase, zic… Nu era voie acolo să cânţi, Doamne fereşte. Şi-atuncea, zic*: Hai să cântăm aşa, în mezza voce.* Era o zi superbă, era vară. Şi am cântat, dragă, ca un vis s-a auzit, unul din cântecele noastre bisericeşti. Cred că au auzit şi ăia, şi le-o fi plăcut şi lor, că nu ne-au făcut nimic, ci numai ne-au împărţit prin alte celule pe fiecare.

—Şi prietenul dumneavoastră, Popescu-Băleni, a fost arestat?

—Nu, el a scăpat. Dar cincisprezece inşi din corul acela au fost arestaţi. Şi ne-au judecat separat. Eu am fost judecat într-un rol de opt inşi.

—Ce condamnare aţi primit şi cât aţi executat din pedeapsă?

—Trei ani, adică minimum, pe care i-am executat în întregime. Minimum, că era de la trei la zece ani.

—Pentru ce v-au condamnat?

—Pentru ce? Am pledat două sute cincisprezece procese politice şi, după chestia asta, m-au arestat, şi al două sute şaisprezecelea proces am fost eu.

—Aţi pledat pentru dumneavoastră? V-au lăsat?

—Aveam un avocat care pleda, dar pentru mine am pledat eu.

—Am făcut un nou salt în timp, un ocol la Jilava. Să revenim la studenţie. La prietenul dumneavoastră.

—Băleni! Era o halima întreagă, pentru că şi lui îi ardea numai de farse. Era şi talentat, un bun avocat, foarte muşcător. Cât despre farse… eram

aşi, mereu le povesteam alor mei. Îmi amintesc că venea o mătuşă a mea de la Brăila. M-am dus la gară să o iau. Şi îi spun lui Vasile: *Măi, Sisi,* că aşa îi spuneam*, mă duc la gară să o iau pe tanti Olga. Nu vii şi tu cu mine*? Şi a venit. Când a coborât şi l-a văzut, atunci îl vedea pentru prima oară, i l-am prezentat, şi mătuşa Olga i-a spus: *Am auzit foarte multe lucruri vorbindu-se despre dumneavoastră*. Şi el îi răspunde: *Am auzit şi eu, doamnă, dar îmi pare foarte rău, aţi auzit foarte mult şi găsiţi foarte puţin.* Aşa era el, foarte spiritual. Mi-aduc aminte că la Bucureşti închiriam camere, să locuim, ca studenţi, câte doi, dar cu el nu am locuit niciodată decât atunci, mai târziu, la Hala Traian. Ca fraţii ne aveam. Odată, ne-am făcut două costume identice, din aceeaşi stofă, bleumarin, cu dunguliţe, şi la acelaşi croitor, ne-am îmbrăcat la fel. Şi când ne vedeau, toţi spuneau: *Uite-i, s-au găsit, Boantă şi Băleni, în uniformă, cu toate nebuniile voastre.* Şi tot eu i-am făcut rost şi de locul de veci. La Mărcuţa, era, vorba aia, cu nebunii de la Mărcuţa, acolo a şi nimerit. E vizavi de Spitalul 23 august şi e un cimitir frumos.

—Sus, deasupra Văii Colentinei. Şi Biserica Mărcuţa e frumoasă, cu zidurile ca de cetate.

—Mă duc eu înnebunit, îmi dăduse telefon nevastă-sa: *Vladimir, a murit Sisi*. Plângea, disperată. Eu, în împrejurări din astea mă întăresc, ce rost are să te vaiţi, aoleu! Atuncea trebuie să faci faţă. Nu avea nici loc de veci. Şi atunci, m-am dus la Mărcuţa.

Ce se întâmplase? Eu mă operasem acolo, la spital, şi tot atunci se operase şi preotul de la Mărcuţa, în aceeaşi zi, şi am mers împreună, de braţ, când ne-a făcut toaleta prealabilă. Şi atuncea m-am apropiat de el, de popa ăsta, care era un şmecher şi nu puteai să pui mâna pe locuri, că spunea: *Locurile sunt numai pentru cei de aici*. Şi mă duc eu la el, zic: *Părinte, e vorba de fiul unui coleg de-al dumitale. Şi cel mai bun prieten al*

meu. Nu se poate să mă refuzi, trebuie neapărat să, că n-o să-l las neîngropat. Cel mai bun prieten! Părintele a vrut să ştie unde fusese acela preot, în Dâmboviţa, cum îl chema, cutare, şi mi-a dat locul şi acolo l-am îngropat pe Vasile, prietenul meu. Vedeţi, aici am o poză cu el.

—Aveţi foarte multe poze.

—Vi le-am arătat pe cele de la Vălenii de Munte, din curtea Casei Iorga, şi pe Valentin, la mare.

—Aveţi, pare-se, ilustraţii pentru toate amintirile dumneavoastră.

—Îmi plăcea să fotografiez, şi să adun poze. Uite şi o poză a lui Dumitrescu Diamandi, elevul, atunci când am stat la ei, pe Bonaparte. Uite şi o fotografie de la Şcoala de cavalerie, şi aici defilam, pe Calea Victoriei, vedeţi Palatul CEC, defilam de Bobotează.

—Ce uniforme sunt astea?

—9 Roşiori, Bucureşti. Eu eram atuncea caporal. Şi uite-l pe comandantul meu de escadron. Locotenent. Şi pe urmă, închipuie-ţi, zece ani mai târziu, intrăm în război, eram sublocotenent, şi el îmi era comandant de divizie, era maior, iar când m-am întors de pe front, pe cine-l nimeresc, pe ăsta, care se întorcea, ca şi mine, el venea din Caucaz, eu veneam de la Stalingrad. Cum a fost dat, să fim împreună.

—Despre toate astea aţi scris în cartea dumneavoastră. Dar văd că urmează o poză de la un carnaval.

—Da, aici sunt eu, deghizat în femeie. Băiatul ăsta, de aici, era Ţuculescu, fratele pictorului, iar acesta e marele avocat Mircea Manolescu. Aici suntem la Moşi, cu Mimi Enăceanu, actriţa, ăsta e Enăceanu, cântăreţul de operă.

—Baritonul Alexandru Enăceanu?

—El, şi alături e sora lui, profesoară de muzică. Iar aici e o fotografie din ultima zi la regiment,

terminam armata. Regimentul meu fusese la Cotroceni, pe undeva, prin dos.

—Aici e o poză, cu o doamnă foarte ciudată, cine e?

—Asta era o studentă, din timpul primului război mondial, lângă care a explodat o bombă, şi a înnebunit. Drept urmare, după mulţi ani, poza asta am făcut-o când eu eram student, gândeşte-te câţi ani trecuseră, săraca, ea tot mai venea, mereu, pe la Facultatea de Drept, vezi, e la Universitate, vizavi sunt statuile, e vechea Universitate, pe urmă a dărâmat-o bombardamentul din al doilea război. Şi ea venea şi umbla prin faţă, pe-aici, vorbind singură, şi toate cuvintele le rostea adăugând în faţă, ca pe un prefix, grupul *re*: *Eu am replecat, am revenit, am remâncat*. Şi aici e o poză de grup şi apare şi ea, pentru că era pe acolo, suntem în holul ăla pe unde se intra, prin faţă, şi se adusese aici Monumentul de la Adam Clisi, băgase metopele în holul acela nenorocit. Şi ea era aici, arăta tuturor o hârtie pe care nu ştiu ce scria şi eu i-am făcut o fotografie, am spus: *E imaginea nebuniei*!

—Dar nu ştiţi cine era, cum se numea?

—Nu ştiu, era o figură fără nume a Bucureştilor, era mereu acolo.

—În fotografia asta sunteţi în uniforma de liceu.

—Da, eram în drum spre Vălenii de Munte, cu Corala *Armonia* din Brăila. Mergeam acolo să-i cântăm lui Iorga.

—Deci nu Valentin v-a dus pentru prima oară acolo.

—Mai fusesem cu şcoala. Era obiceiul ăsta. Dar atunci l-am văzut de departe. Uite aici o poză cu Valentin la el acasă, în Bonaparte, în curtea lor interioară. Diverse fotografii. Casa în care am stat la Cotroceni. A căzut o bombă şi a rămas fără etaj. Acolo locuisem, noroc că m-am mutat. Şi asta e casa noastră din Brăila, pe care o cer acuma, pentru că vreau să fac acolo un Muzeu de istorie militară al Brăilei. Iar la locul de veci unde sunt ai

mei, vreau să pun o placă şi să fac Mormântul Eroului Necunoscut al Brăilei.

—Sunteţi bucureştean de peste trei sferturi de veac, dar inima v-a rămas la Brăila.

—Nu se poate altfel. Şi asta e Corala *Armonia*, când a concertat aici, la Ateneu. Aici eram eu, mă vedeţi?

—Aţi moştenit darul muzicii de la tatăl dumneavoastră.

—Brăila e un oraş al muzicii! Şi eu am cântat foarte bine la pian, muzică clasică. Nu prostii! Aici, eram la Vatican, pe când eram student la Roma, la doctorat.

—Nu cred că am mai văzut vreodată o poză de grup atât de cuprinzătoare.

—Aici, în partea asta, erau românii. Eu abia mă văd, numai ochii. Cei mai mulţi de aici sunt români din Ardeal. Dar să lăsăm pozele, nu v-am terminat povestea cu prietenul meu, Băleni.

—Da, admir la dumneavoastră faptul că, oricâte ocoluri aţi face, vă întoarceţi întotdeauna la firul principal al povestirii.

—Am vorbit despre moartea lui. Ei, acuma, partea comică, despre ce farsă i-am făcut eu lui. Pe când nu se mutase încă la mine, locuia încă în Radu Calomfirescu. Eu am fost şi avocatul lui Radu Portocală. Cu care, de altfel, eram într-o relaţie specială. Radu Portocală a fost stagiarul tatălui meu, iar fratele meu a fost stagiarul lui Radu Portocală. Şi el fusese arestat, eu am fost avocatul lui, m-am dus în provincie, de am pledat un proces, în Banat, acolo, pentru el, i s-a admis contestaţia şi… în fine. Dar, m-am dus cu avionul de la Bucureşti la Timişoara. De la Timişoara până la localitatea respectivă, unde avea loc procesul, erau cinci ore de tren. Şi trenul ăsta oprea la toate staţiile, până când a oprit şi la o staţie care avea un nume special, *Paclude*, parcă, i l-a şi schimbat acuma. Şi atuncea, îi scriu de acolo, lui, o scrisoare acasă, acolo, în Strada Calomfirescu, voiam să

aibă pe plic ştampila cu *Paclude*: *Domnul avocat, eu nu pot să uit că ce drăguţ aţi fost* – scris şi ortografie de analfabet, fireşte – *dumneavoastră cu mine, atunci când m-a dat afară de la domnu inginer*. Rezulta că e o servitoare care i se adresa. *Cum m-aţi dus la masă, cum, pe urmă, am fost în Cişmigiu…* auzi, el cu o servitoare, *şi nu pot să uit cum v-aţi speriat dumneavoastră când a venit la hotelul nu ştiu care…* – am trecut un hotel de ăsta, de mahala – *când au venit ăia cu razia, şi dumneavoastră aţi ieşit în chiloţi pe culoar, să vorbiţi cu ăia*. Şi tot lucruri de astea. *De abia aştept şi vă mulţumesc că mi-aţi luat de rochie, că mi-aţi luat de roche*! – aşa am spus – *şi abia aştept să viu la Bucureşti, să ne revedem.* Şi semnez: *Sextulia Scăpău,* auzi ce nume i-am găsit! Şi i-o trimit cu poşta, la ducere.

—Din gara aceea, ca să aveţi şi pe ştampilă un nume nostim.

—Da. Şi eu mă duc la proces, are loc procesul, mă întorc, trecuseră deci două zile, şi îi dau un telefon să văd, a primit-o? Şi-mi răspunde nevastă-sa, cu o voce moartă. Zic: *Irene dragă, ce mai faci*? Şi-mi răspunde moale: *Bine*. Eu continui: *Dar puşlamaua, unde e*? zic eu, cu farsa gata făcută. Zice: *N-a venit încă acasă, dragă, dar trebuie să vină*. Eu, ca s-o derutez complet, îi spun: *Dragă, eu am fost la Brăila,* ha, ha, ha, Paclude aia era în Banat, iar eu fusesem la Brăila! *M-am întors şi-mi era dor să ştiu ce-aţi mai făcut, şi nu ştiu ce.* Peste vreo oră, mă pomenesc un telefon din partea lui: *Alo, domnul Scăpău*? El, de colo! Dar eu: *Fii atent, domnule, cum faci numărul, nu mai deranja, aşa, pe toată lumea*, şi tranc, telefonul. El sună iar şi-mi spune vreo două, mă înjură bine şi mă somează: *Spune-i, mă, deşteptei ăsteia, ce ai făcut tu, că e grav, te-a luat în serios*. Atunci, am cerut-o la telefon: *Hai, măi Irene, măi, asta e aiureala mea, cum îţi închipuiai tu*!? Dar a fost aşa de hazlie toată treaba asta! Mai

întâi, ce nume îi născocisem, Sextulia! Ăştia, cu numele lor latine. Scăpău!

—V-a iertat Irene?

—Sigur că da. Şi mi-a spus cum a fost: *M-am dus să iau pâine, am coborât şi,* zice*, când colo, portăreasa citea cu nesaţ cartea asta poştală cu tot cuprinsul*!

—Vai, nu era în plic, era carte poştală, s-o citească toată lumea!

—Zice portăreasa: *Domnul avocat a primit cartea asta poştală. Atunci*, face Irene, *eu o iau şi-i spun: Vrei să-mi cumperi tu o pâine?* Aia zice *da, da*, îi ia banii, pleacă la pâine, şi asta citeşte. *Când am început să citesc, mi-a venit să mă rezem de pereţi*, spunea săraca Irene. Mie, ca farsă, mi-a plăcut foarte mult cum le potrivisem. Şi numele ăstea!

—Parcă ar fi fost din Păstorel Teodoreanu scrisoarea.

—Ne plăcea să ne facem farse, ne mai eliberam de apăsarea aceea groaznică în care trăiam. Gândiţi-vă, mergeam la procesul lui Radu Portocală, proces politic. Era foarte greu.

—Să ne întoarcem la timpurile mai senine, la studenţie. Ce profesori aţi mai avut?

—Domnule, la Filozofie am avut aşa: la Istoria Filozofiei, v-am spus, era Mircea Florian. La Enciclopedia Filozofiei era marele P.P. Negulescu. Printre studenţii lui era şi Noica, Noica era serie cu mine. De altfel, la filozofie era o sistemă datorită căreia am ajuns colegi, ăia din anul întâi, cu ăia din anul trei. Învăţam împreună, pentru că erau anumite materii la care trebuia să dai examen de două ori, în ani diferiţi, şi altele, la care era suficient un examen. Printre cei care mi-au fost colegi, dar erau mai mari, era şi Emil Cioran, era şi Mircea Eliade, era şi Vulcănescu. Catedra de sociologie, estetică, etică, politică… Estetica o făcea Tudor Vianu.

—Era încă tânăr.

—Destul de tânăr. Avea un cuvânt pe care-l tot repeta şi anume, *mai întâi şi întâi*, fără să vrea spunea: *mai întâi şi întâi*! Dar făcea cursuri bune!

—La Psihologie, la cine aţi nimerit?

—La Rădulescu-Motru. La Psihologia practică, la psihotehnică, era Zapan. La Logică, am amintit, Nae Ionescu. Logică şi metafizică. Al patrulea ciclu era Pedagogia teoretică, cu G.G. Antonescu şi Pedagogia practică, unde era Rădulescu-Pogoneanu, şeful catedrei. Şi Iacob Nestor mai era.

—Cursurile lui Nae Ionescu au fost tipărite după notiţe ale studenţilor.

—Da, dar nu după ale mele. S-au publicat, unele dintre ele. Dar el avea trăsnăi, aşa. La examene, îi trecea prin cap să te întrebe cu totul altceva decât predase. Şi dacă îi obiectai, parcă îl aud: *Ei, na, bravo*! Şi se uita, aşa, cu dispreţ, şi-ţi vorbea în silă. *Na, bravo*! *Adică, dacă mie mi-o trăsni o dată prin cap să vă vorbesc un an întreg, numai despre muscă, dumneata, numai despre muscă trebuie să ştii*? Auzi ce limbaj simplist găsea. Era arhiplin la el, venea lumea, care nu era înscrisă, nu erau studenţii lui, dar numai pentru maniera lui de a vorbi.

—Cine vă era model, cine socotiţi că, într-un fel, v-a format?

—Uite ce se întâmplă, mie Motru nu mi-a plăcut deloc. Eu îi spuneam Rădulescu-Mortu. Dar, totuşi, la Motru mi-am luat lucrarea de licenţă, care era în Psihologie. *Psihologia martorului.* Dar Motru era un tip încuiat. Şi, atuncea, se întâmplă la facultate următorul lucru, foarte neaşteptat. Vine Gusti, care era Ministrul Învăţământului, vine la examenul de sociologie. El ar fi vrut ca toată lumea să plece cu ei, să facă… ştiţi…

—Să facă monografiile acelea, la sate.

—Exact. Or, eu n-aveam timp să plec şi să stau şi toată vara să fac monografie. Şi am tras chiulul, nu m-am dus la alea şi am făcut o teză de etică, *Concepţia etică la Bergson.* Viu la examen. Şi vine

el, cu Vlădescu Răcoasa, asistentul principal, care, pe urmă, a ajuns, fiindcă era de stânga, ambasador la Moscova. Şi când vine, intră în sala de examen. La el veneau foarte mulţi studenţi de la litere, fiindcă şi noi eram obligaţi să dăm examene şi la litere. Eu am dat româna cu Caracostea şi am dat şi latina, eu cu latina stăteam bine. Dar ăia de la litere, toţi se băgau la sociologie, că urmau să fie profesori, şi se zicea că le trebuia sociologia. Când intră Gusti şi vede sala arhiplină, de unde de la filozofie erau destul de puţini care se prezentau, dar acuma erau toţi ăia de la litere şi de la alte facultăţi, şi atunci: *Eee*, aşa făcea el, *dar este o adevărată ruşine, să constaţi cât de goale erau sălile la curs, faţă de cât de pline sunt acum, datorită domnilor studenţi. Aceşti domni studenţi de la geografie şi istorie*, s-a legat de geografie şi istorie, zice, *aceşti voiajori,* a mai întrebuinţat o expresie la adresa lor, *aceşti studenţi improvizaţi…* şi s-a năpustit pe ei. Între timp, intră în sală şi secretarul universităţii. Era domnul Popescu Spineni, şi el avea un frate, profesor de drept roman la Iaşi, care, profitând de faptul că fratele lui avea această poziţie, de secretar al facultăţii unde preda Ministrul Învăţământului, deci avea o pilă, hai să încerce să vină la Bucureşti, la drept roman, deşi aveam aici romaniştii noştri. Şi atuncea, Gusti, în faţa noastră, gata enervat, începe să vorbească la telefon cu Bazilescu, decanul Facultăţii de Drept. Dar Bazilescu, lasă că era, sub raportul averii, un Bragadiru, plin era de bani, afară de lucrul acesta, nu-i păsa de nimeni. Era autonomia universitară. Aşa că n-avea nici o putere Gusti, ca Ministru al Învăţământului, să-i indice lui cine să predea la facultate. Şi îi spune: *Domnule decan, să vedeţi că… adică, cum nu sunteţi de acord*? *Dar*… şi se congestionase tot, era clar că decanul îl refuză. Şi atunci, Gusti, furibund, se scoală de la catedră şi pleacă şi ne lasă pe toţi aşa… Noi eram la susţinerea tezelor! Mi-aduc

aminte că era acolo un oltean foarte deştept, Popescu Cadem îl chema. Şi el îl întreabă pe Răcoasa: *Domnule, ce facem noi, stăm aici, aşa*? Răcoasa răspunde: *Dumneavoastră poftiţi cu toţii acuma la decan. Domnul ministru vă aşteaptă în biroul domnului decan.* Decan al Facultăţii de Filozofie ajunsese Rădulescu-Motru. Pe drum, cum mergeam alături de Răcoasa, îl întreb: *Dar de ce mergem noi acolo şi nu vine el aici*? Răcoasa îmi explică*: Pentru că domnul ministru e nervos şi nu vrea să-l audă lumea cum strigă.* Era supărat că fusese refuzat. Măi, băiete, ce ne aştepta? Sosim noi acolo şi, pe mine, Gusti mă respinge din capul locului de la examen, cum mă vede: *Domnule student, nu există teză de etică*! Şi, auzi, el fusese coleg de liceu, la Liceul internat de la Institutele Unite din Iaşi, cu tata. Pe care, bineînţeles, de atunci nu-l mai văzuse, acum el era profesor, iar tata era mort de mult, din 1914. Or, asta se întâmpla târziu. Dar nu m-am dus niciodată să-i spun*: Domnule, dumneavoastră aţi fost…* că pe urmă nu mai scăpam de el şi trebuia să mă duc la ţară, la monografii! Şi-acuma: *Nu există teză de etică*! Zic: *Domnule profesor, adică, domnule ministru, Catedra dumneavoastră se intitulează Sociologie, estetică, etică, politică. Eu am făcut o teză de etică.* El, de colo: *Nu, sociologie*! Aşa că făcusem teza degeaba. Şi-atuncea, mă supăr, plec. Dar mai aveam de dat examenul cu Motru, ca să iau licenţa. Şi aşa o scârbă m-a cuprins, că nu m-am mai dus nici la Motru, să dau examenul. Zic: *O dau dracului de psihologie*!

—De fapt, renunţaţi la licenţa în filozofie.

—Domnule, am sosit acasă şi m-am enervat. I-am scris o scrisoare lui Gusti. Că sunt foarte şocat de ce se petrecuse şi că aveam dreptul să tratez o temă de etică. Aşa şi pe dincolo. Se vede că pe el l-a impresionat chestia aia şi, într-o seară, absolut întâmplător, trec pe lângă facultate. Era chiar o

sâmbătă şi gândeşte-te că se terminase sesiunea de examene.

—Deci, eraţi cu totul din întâmplare acolo.

—Exact, şi iese Spineni, care îşi petrecea tot timpul în facultate, fiind secretar. Mă vede. Eu îl salut, el îmi răspunde şi zice: *Dumneavoastră nu sunteţi domnul Boantă? Hai, domnule, că nu ştiam unde stai. Domnul ministru a primit o scrisoare de la dumneata, a examinat teza şi ai reuşit la examen*. Ia auzi, domnule! Acum, ce mă făceam cu Motru? Mă întorc repede, intru în facultate şi îl prind pe Iacob Nestor, care era asistent la Motru, şi îi spun: *Domnule Nestor, uite, cutare şi cutare*, ce a fost, ce s-a întâmplat. *Păi*, zice, *domnul Motru, ca decan, e la Senatul universitar în momentul de faţă, în şedinţă. Dar să vedem cum să aranjăm, acuma, că să nu se fi încheiat toate situaţiile*. Şi îi dă telefon lui Motru acolo, îi zice: *La noi e domnul Boantă care, din cauza unei chestii de familie, nu a avut starea de spirit să se prezinte la examen şi nu mai are decât examenul ăsta, şi a venit tocmai să vă vorbească*. Ce ştia el cine e Boantă?! Dar spune: *Să vină aici, la Senat*. Cobor repede, dau turul şi ies în faţa statuii lui Eliade, mi se pare. Intru jos, la Senat, el era chiar în capul mesei, toţi ăia, bătrâni, acolo, şi zice: *Treci aici, lângă mine. Care e situaţia*? Nestor mă învăţase să-i tot trag cu starea sufletească. *Domnule profesor, am avut o situaţie de familie*… El, crunt: *Ce teză ai avut dumneata*? Îi spun. *Va să zică, dumneata ai dat etica la catedra de sociologie, da? Mâine, la ora nouă dimineaţa, te prezinţi la mine, în bulevardul Ferdinand,* nu mai ţin minte ce număr…

—O să mă uit, când trec pe acolo, acum e o plăcuţă memorială pe zidul casei lui!

—Bine. Era cam în dreptul Liceului Mihai Viteazul, de pe Pache Protopopescu. *Şi*, zice, *îmi faci o lucrare: Problema metodei la etică, în raport cu problema metodei la psihologie*. O rup la fugă înapoi şi îl prind pe Nestor, încă acolo.

Dom'le, uite ce mi-a spus. Eu concep că lucrurile uite aşa trebuie puse. Se gândeşte el, zice da. Şi atuncea, am rupt-o la fugă tocmai la colţ, unde era *Cartea Românească*. Şi nu se închisese încă. Şi cumpăr două caiete, unul ca să fac ciorna, unul pentru curat. Şi plec, locuiam în Cotroceni, lângă Facultatea de Medicină. Şi mă apuc şi lucrez toată noaptea, fac ciorna şi izbutesc, cu chiu cu vai, că mi-a spus ca la nouă să fiu la el. Pe la opt şi ceva, terminasem. Mă îmbrac repede, iau tramvaiul, şi mă opresc, şi când s-o iau pe Bulevardul Ferdinand, e o biserică acolo, şi mă întâlnesc cu un grec din Brăila, care venea obosit, aşa: *Dragă, ce e cu tine*? Zice: *Am avut noi o petrecere, un bal grecesc, sunt mort de oboseală*. Zic: *Uite, măi, ce-i viaţa, ăsta se plânge că-i obosit de la balul grecesc şi eu am lucrat toată noaptea*! Îmi iau rămas bun şi mă duc la Motru. În faţa casei lui Motru, gândeşte-te că era toamnă târzie şi vântul răscolea praful pe jos şi una mătura şi eu o întreb: *Aici stă domnul profesor Motru*? Zice: *Da*! *Intraţi înăuntru*, zice, *poftiţi*. Şi mătura. *Nu*, zic, *că mi-a spus să vin la nouă şi acum e fără un sfert*. Şi atuncea mai fac un drum, aşa, de un sfert de oră, şi mă întorc iarăşi, în plimbare, şi când vin: *Poftiţi*! intru. Ei, intru acolo, pe pereţi, chipul lui Wundt, o fotografie mare, profesorii lui Motru, dincolo, Titu Maiorescu, domnule, numai chestii din astea, bibliotecă… Şi pe urmă, închipuiţi-vă, la nouă dimineaţa, într-o casă străină, în prag de iarnă, era cald, dar atmosferă de aia, casă străină şi aridă, aşa părea. Eram şi obosit.

—Aveaţi şi emoţii.

—Da, eram şi emoţionat, uf. Şi-odată se deschide uşa, când colo, intră asistentul lui, Nestor. Parcă mi-a ridicat o piatră de pe inimă. Şi-atuncea, zic: *Domnule Nestor, bine că aţi venit şi dumneavoastră*. El surâde: *Stai liniştit*. Şi-atuncea se deschide altă uşă şi apare Motru. Cu o şapcă în cap. El nu vedea de un ochi şi avea nu ştiu ce, un

monoclu de ăla negru, şi cu o pijama de molton maro şi cu papuci maro. Îi dă mâna lui Nestor, mie nu-mi dă mâna, se duce la biroul lui. Zice: *Ţi-am cerut să-mi faci o lucrare despre… Ai făcut-o*? Zic: *Da, domnule*. El stătea aşa, a stat, a citit toată lucrarea: *Dumneata ai făcut şi dreptul? Se cunoaşte, aici este o întreagă pledoarie*. Eu zic, în sinea mea, acuma ce dracu' vrea să spună? Ca să aflu pe urmă că el a fost magistrat. Să tac eu din gură. Pe urmă, el îmi zice mie: *Acum, ce fac cu dumneata*? Când am auzit că mă întreabă pe mine ce să facă cu mine, ce puteam să-i răspund? Zice: *Nu ştiu cum să-ţi trec nota*. Adică, citind asta, considerase că examenul e dat. Şi-atuncea, rupe aşa, dintr-o hârtie albă pe care o avea în faţă, uite aşa, un colţ, şi scrie: *Rog a mi se prezenta condica de procese verbale, pentru a trece nota studentului Boantă Vladimir, interogat de mine, azi, data de*. Era duminică. Şi a semnat el. Îmi dă biletul ăsta, m-am dus ca împuşcat, auzi? Am luat tramvaiul, am ajuns în faţa Facultăţii de litere şi, când intru, era Popescu, se plimba pe acolo şi când mă vede: *Domnu' Boantă, eu nu mai pot să ţiu condica aia deschisă la nesfârşit, ce să fac?* Gâfâiam: *Păi, tocmai, n-o s-o mai ţineţi deloc, pentru că iată ce vă aduc*. Mă licenţiasem! *Foarte bine*, zice el, cheamă el un servitor care era pe acolo, îi dă condica aceea, care era enormă, ia ăla condica sub braţ, eu i-am împins un pol, cum era pe atunci, ăla se urcă pe bicicletă şi a plecat la Motru, la Foişorul de Foc. S-a dus şi, pe urmă, eu l-am aşteptat cu emoţie. Se întoarce cu condica aia şi zic: *Dă-mi să mă uit şi eu o clipă*. Îmi dăduse bilă albă.

—Nota maximă!

—Ah, ce fericit am fost, una din cele mai mari biruinţe. Că, dacă te gândeşti bine, cu o zi înainte, la ora aia, habar nu aveam de nimic.

—Din partea tuturor a fost un gest mare. Probabil că se pricepeau la oameni, au ştiut că meritaţi.

—Dacă nu mă întâlneam întâmplător cu ăsta pe Edgar Quinet, acolo, să-mi spună că a primit Gusti scrisoarea, rămâneam în aer.

—Fără licenţa în filozofie.

—Da! Aşa s-a terminat povestea mea cu Facultatea de Filozofie. Pe urmă, m-am întâlnit cu Gusti în casa avocatului Mircea Manolescu, care a ajuns şi ăla profesor universitar, tot brăilean, tot cu trei ani înaintea mea în liceu, era coleg cu Anton Dumitriu. După mine, Manolescu era cel mai strălucit element al noii generaţii, în raport cu noi, săracul. Mircea Manolescu! Avea o memorie formidabilă şi o cultură cu totul deosebită. Tatăl său fusese profesor de istorie la liceul din Brăila, şi mama lui, directoarea unei şcoli primare de fete. Eu îl cunoscusem când eram în clasa a patra de liceu. De ziua lui, de Sfântul Eugen, că-l chema Mircea Eugen, m-a invitat şi pe mine, la şcoală era, că avea locuinţa acolo. După care, am rămas în raporturi bune. El a scos cărţi, iată-le, priviţi-le, asta chiar de la el o am, altele le-am cumpărat.

—Carte apărută în 1944, *Idei noi în problema tehnicii juridice*, fragmente. *„Lui Vladimir Boantă, cu veche şi întreagă prietenie şi preţuire”*.

—Asta e una, dar să vedeţi teza lui de doctorat, la care am asistat, a durat vreo două ore şi jumătate, *Sociologia juridică.* În comisie era şi Gusti, era şi Narli, profesor venit de la Cernăuţi. Și-atuncea când ia cuvântul, ăla zice: *Teza dumitale are o hibă*. La care Mircea răspunde: *Hibă? Nu este o expresie academică*. Ăla s-a făcut roşu, dar a fost un incident neînsemnat, a ieşit cu *Suma cum Laudae*. Prietenia cu el a durat. Mircea mă chema mereu la el, că stăteam, eu pe Berzei, el tot pe undeva prin apropiere, şi veneau profesorii, printre care şi Gusti, şi Taşcă, de la Economie politică. Aşa că era un mediu universitar, interesant. Taşcă vorbea moldoveneşte, ştiam că Taşcă fusese coleg de clasă, la liceu, cu unchiul meu, doctorul Boantă, medicul lui Iorga.

—Şi care avea cabinet pe Calea Romană, colţ cu Tunari?

—Da, el. La numărul 120, lipit de casa unui academician, tot brăilean, Perpessicius! Parcă îl aud pe doctorul Boantă: *Ei, Vladimire, pe cine zici că îl ai profesor tu la economie, pe Taşcă? Păi Taşcă a fost coleg cu mine, măi. Ce fel de profesor e? E bine*? I-am răspuns: *Foarte bine, e un profesor strălucit*! Atunci, doctorul râde: *Tu ştii ce făcea la şcoală? Se ţinea după profesorul de desen şi-l întreba când dăm teză, cu tonul cel mai politicos posibil. Ştrengării! Şi profesorul îi răspundea: Tocmai tu te-ai găsit, pârlitule, să faci glume cu mine? Că aşa îi spunea profesorul lui Taşcă, pârlitule*! Ca să vezi, din împrejurările astea, cum poţi să fii şi cum poţi să ajungi! Că nu au o relaţie întâmplările astea, dar sunt două imagini ale aceluiaşi ins. Deci şi profesorului meu, Taşcă, îi ardea de farse la vremea lui!

—Aţi fi putut să nu aflaţi niciodată!

—Farse am făcut şi la facultatea din Roma, chiar şi fără să vreau. Sosim la Roma, doi brăileni, doi studenţi.

—Nu eraţi licenţiat când aţi plecat la Roma?

—Eram licenţiat, am plecat şi mi-am dat doctoratul la Roma, am venit la Bucureşti, înapoi, şi mi-am dat doctoratul şi la Bucureşti, că nu era echivalenţă.

—Cu aceeaşi lucrare?

—Da. Bineînţeles, am reuşit. Dar eram deja avocat, de vreo doi-trei ani, începuseră să mă cunoască şi profesorii, ne întâlneam la barou, acolo, n-a fost o problemă.

—Şi ce s-a întâmplat când aţi ajuns la Roma?

—Acolo m-am dus cu Ionel Paraschivescu, coleg de liceu, cu un an în urma mea, coleg cu fratele meu mai mic. Tocmai atuncea, Iorga, fiind ministru de învăţământ, a desfiinţat clasa a opta de liceu. I-a obligat pe cei care erau în clasa a şaptea să dea o diferenţă, aşa îi zicea, pe care au stabilit-o

cum au stabilit-o, în toamnă, şi, pe urmă, să dea şi ei bacalaureatul. Aşa s-a făcut şi aşa mă ajunsese Ionel din urmă. Când am plecat la doctorat, după ce am făcut dreptul şi filozofia, am plecat cu Paraschivescu. Cum am sosit la Roma, i-am zis: *Mă, eu n-o să-ţi mai spun Ionel, aici, o să-ţi spun Giovănel, de la Giovanni*! Şi aşa, toată lumea îi spunea Giovănel! Să vă spun începutul de farsă. El avea un bilet la un vagon şi eu, întâmplarea a făcut, aveam bilet la alt vagon. Am nimerit un compartiment care era aşezat chiar pe roţi şi nu avea decât o singură canapea. Cum nu mai era altul acolo, m-am întins pe toată canapeaua şi am adormit. La un moment dat, a venit conductorul, m-a sculat şi mi-a spus că îşi cere scuze, dar să-i permit încă unuia să mai stea acolo. Şi vine un tinerel, ca de vârsta mea, care terminase de făcut stagiul militar, dar absolvise şi el dreptul. El era din sudul Italiei, dar venea, fiindcă terminase armata, să se plimbe, cum ne plimbam noi la Bucureşti, pe vremuri, el să se plimbe la Roma. Cum ei sunt foarte rapizi la apropierea sufletească şi verbală, tot mergând… Eu făcusem opt lecţii de italiană în ţară, atâta, aşa că o amestecam cum vrei, toate limbile astea, ca să se înţeleagă ceva. Îmi spune ce e cu el şi, după ce am mai vorbit puţin, eu am rămas cum stăteam şi el a adormit cu capul pe şoldul meu. Cum stăteam culcat, văd în plasă geamantănaşul lui care, prin curea, avea trecută o sabie. Zic, ce e cu sabia asta? El îmi spune că e de la serviciul militar. Aşa. Coborâm la Roma. Foarte puţină lume. Îl întreb pe conductor, cel care mă trezise peste noapte, de Ionel: *Era un român într-un alt compartiment, nu-l văd*. Conductorul mi-a explicat că vagonul acela rămăsese într-o altă staţie. *Şi aceia, când vin*? m-am speriat eu. *Păi, ăia vin peste o oră*, a zis controlorul. Mă ajutam cu franceza, cu italiana, prin noul meu prieten, care şi el vorbea franceza. Vittorio Manti, aşa îl chema. Şi îi spun: *Vittorio, andiamo prendere un caffelatte*.

Şi am intrat la restaurantul gării, am băut cafea cu lapte, cu cornuri, cu nu ştiu ce. Pe atunci, leul nostru era mai greu mult decât liriţa italiană. La Roma, era cu mult mai ieftin decât la Bucureşti, pentru cineva care avea lei. Şi, stând noi acolo, la masă, îi zic lui Vittorio*: Hai să-i facem o farsă prietenului acesta al meu, care vine*. El era amorezat de o grecoaică, o chema Maheropol. Coralia Maheropol. *Te rog, când intru cu el în restaurant, te ridici, vii direct la noi şi zici: Buon giorno, Ionel, come va Cora*? Domnule, vine trenul cu Ionel, îl întâmpin eu, era aproape singur pe peron şi era înnebunit cu geamantanele, nu ştia unde mă mai poate găsi, nu cunoştea pe nimeni, eu mai aveam legături pe acolo. Mă vede, se luminează, şi eu îl cert: *Ce ai căutat în vagonul ăla,* de parcă el era vinovat, săracul. Şi zic: *Hai să bem întâi o cafea cu lapte şi pe urmă mergem la hotel*. Şi intru eu cu el, el cu geamantanele, eu îmi lăsasem geamantanul meu în paza italianului. *Hai, Ionel, să ne găsim o masă…* Se scoală italianul, vine la el: *Buon giorno, Ionel, come va Cora*? Şi ăsta rămâne trăsnit. Eu profit şi îi spun: *Păi, bine, mă, te plângi că te-ai rătăcit, că nu ai pe nimeni aici, că nu ştiai ce să faci, când tu nici nu ai intrat bine în Roma şi ţi se cunosc până şi intimităţile, dragostea ta*! Ei, a fost un râs nemaipomenit, şi pe urmă ne urcăm noi într-o camionetă de hotel, cred că se numea Albergo Abruzzi, şi era vizavi de Panteonul lor italienesc. Un hotel, nici nu-l vedeai. Avea o uşă de intrare nu mai mare ca asta, nici nu se observa că e hotel. Şi când intrăm, nu prea avea clientelă, zic: *O cameră cu trei paturi, deocamdată, să stăm împreună.* Cu trei nu avea, dar avea una cu cinci paturi şi ne-a dat-o pe aceea, dar am plătit ca pentru trei. Ne instalăm, fericiţi. Eu aveam la Roma un neam, care era general italian. Nu-l cunoşteam personal, fusese ataşat militar al Italiei în România, şi aveam relaţii de familie, îi dau telefon, eu italieneşte nu ştiam, dar

vorbea el bine franţuzeşte. *La prânz, vii să mănânci la mine, dar vin eu să te iau*. Avea maşină, bineînţeles, cu militarul lui, care conducea. Şi vine şi-mi spune mie, zice: *Cum naiba ai găsit hotelul ăsta? Eu sunt din Roma, locuiesc aici, m-am născut aici, şi nu l-am văzut în viaţa mea, abia de i-am găsit uşa de intrare! Cum l-aţi găsit voi, de la Bucureşti*? Râdea în hohote, era un hotel lui total necunoscut.

—Dar cum de l-aţi ales, într-adevăr?

—La nimereală, toate hotelurile trimiteau camionete la gară şi noi l-am ales, bucuroşi că avem unde sta. Asta, cu Ionel a fost prima farsă. Pe urmă, Vittorio Manti, care era din sud, a plecat în Calabria, şi ne-am mai revăzut abia după vreo treizeci de ani. De astădată era alb complet, îşi lăsase şi barbă, trecuse prin multe, fusese mare adept al lui Mussolini şi fusese prefect. Nevasta lui era fiica unui profesor universitar, avea o familie alcătuită! Ce bucurie pe el când i-am dat eu telefon. Eram într-o excursie în Italia. L-am dibuit, i-am găsit adresa şi m-am dus să-l văd. A fost o întâlnire fericită, după treizeci de ani.

Aici a încheiat hazardul şirul amintirilor avocatului Vladimir Boantă, cu o întâlnire fericită. Poate nu foarte importantă pentru el, ori pentru noi, dar cu totul sub semnul naturii sale umane: credea în fericire, aducea bucurie tuturor celor din jur, credea în forţa râsului, şi, întotdeauna când îl ascultai povestind, chiar întâmplări dramatice sau triste, descopereai, cu uimire, că zâmbetul lui dulce, subtil, se reflectă, ca într-o oglindă, pe faţa ta.

Cu arhitectul Mihai Papae, prin Palatul Funcţionarilor Publici

În Strada Popa Savu, la numărul 10, acasă la Lidia Papae, baronesă Lǿvendal, şi la soţul ei, arhitectul Mihai Papae, profesor ani în şir la Institutul Ion Mincu, autor al unor excelente manuale de arhitectură şi construcţii, ilustrate de domnia sa ca nişte albume de artă, chiar dacă ele se referă la subiecte aparent aride, cum ar fi izolaţia clădirilor. Stăm, ca de obicei, la masa mare, acoperită cu un ştergar ţesut în Bucovina, cu ochii mereu atraşi de pereţii acoperiţi cu totul de tablourile pictorului George Lǿvendal, fiecare cu duhul lui, cu forţa lui latentă. Printre farfuriile de ceramică românească, încărcate cu fructe şi dulciuri, printre vazele cu spice de grâu, teancuri de dosare legate cu grijă apără între coperte sutele de pagini ale documentaţiei alcătuite de cei doi soţi în timp, privitoare la artistul atât de complex care le-a fost părinte, şi despre care am vorbit adesea cu fermecătoarea, erudita, iubita doamnă Lidia Papae, şi cu ginerele devotat socrului său, ca un mare prieten, ca un admirator ce îşi reînnoieşte mereu motivaţia. Cuplu frumos, plin de graţie, plutind în aceeaşi iubire ca la început, soţii Lidia şi Mihai Papae visează un muzeu pentru opera pictorului George Lǿvendal, şi lupta lor pentru a înfăptui acest vis pare a le ocupa tot timpul şi toate gândurile, le absoarbe toate forţele. Şi totuşi, la masa aceea cioplită cu motive româneşti, am ascultat şi alte poveşti, despre alţi oameni dragi lor şi despre Bucureştii în care, amândoi, au văzut lumina zilei. De mult îmi arătaseră, printre fotografiile casei, portretul unui domn blond, sobru. *E tatăl lui Mihai, îl admir foarte mult*, îmi spusese doamna Papae. Iar fiul adăugase: *A fost*

timp de peste patruzeci de ani director la Palatul Funcţionarilor Publici, aţi auzit de palat, nu-i aşa? Palatul Funcţionarilor Publici! Clădirea aceea măreţ greoaie, pictată ca un sipet ţărănesc! Acolo a locuit o vreme Vlahuţă, acolo îl vizita Caragiale, când revenea, în scurtele sale vizite, de la Berlin. Un edificiu impunător, cu frontonul pictat de Luchian, amplasat în Piaţa Victoriei, pe segmentul dintre Calea Victoriei şi Strada Buzeşti. Nu l-am mai apucat, dar i-am reţinut imaginea masivă, din istoriile de arhitectură românească. Mi s-a părut extraordinar că există cineva care cunoaşte îndeaproape, dinăuntru, din familie, această clădire, încă una dintre frumuseţile pierdute fără rost ale Bucureştilor.

—Domnule arhitect Mihai Papae, pentru dumneavoastră, Palatul Funcţionarilor Publici nu este numai o amintire frumoasă, despre o clădire importantă cândva pentru oraş, ci şi tema unei lucrări foarte consistente. Cum aţi intitulat-o?

—Am intitulat-o *Două destine, o singură soartă*, *Societatea Generală de Asigurări a Funcţionarilor Publici şi tata*. E puţin jenant pentru mine, pentru că, a vorbi despre fosta SGAFP din Piaţa Victoriei, care se înălţa dominantă între Calea Victoriei şi Buzeşti, înseamnă să vorbesc, implicit şi nu pe scurt, despre tatăl meu, Ion N. Papae, care a fost, timp de patruzeci şi şapte de ani, până la dispariţia acesteia, Directorul ei General. Dar i-am dedicat tatii şi o poezie, intitulată *Piaţa Victoriei*.

—O lucrare de specialitate, şi un poem, cu acelaşi subiect!

—De fapt, despre acelaşi om, despre tata. Iată câteva strofe, din poemul intitulat Piaţa Victoriei:

E rândul meu acuma să umblu către ţinta
Spre care Tu, odată, striveai sub paşi destinul
Ce-Ţi picura în viaţă şi mierea şi pelinul…
Dulceaţa de te minte, acreala te alintă…

Cârmaci fără galoane, Tu visu-ntr-aripai
Tocind, pe-ascunse, spinii, în propria ta rană…
Venea să ţi se-nchine, ca sfântului din strană,
Norod de oameni simpli… şi Tu, nici nu ştiai!

Dar mulţi au fost aceia ce au simţit, fierbinte,
Cum mâna Ta i-ajută să-şi nalţe un cămin,
Cum le-ai stârpit din cale purcoi de mărăcini,
Şi cum le-ai spus o vorbă, adâncă, de părinte.

………………………………………………

Subţire licărire în negura de iad…
Cum poate lumânarea să ardă în furtună?
Putea cetatea milei întreagă să rămână
Când dobora securea şi cel mai falnic brad?

Şi a trecut urgia… şi-a luat ursita plata…
Mă văd, student pe-atuncea, superbă ironie(!),
Umblând printre ruine, un proletar-stafie,
Să surp cu târnăcopul ce înălţase tata!…

Mijeşte primăvara şi-n colţul cariat,
Pierdut în vălmăşagul pitonilor de-asfalt
Pe-aceeaşi veche-alee pluteşte-un gând înalt,
Şi picură pe pietre, din spini, însângerat…

—Am găsit poemul şi în volumul dumneavoastră *La fel ca ieri*, apărut în 2004. Dar e scris de mult, din martie 1975. Şi e plin de o durere nestinsă.

—Veţi asculta povestea Palatului, dispărut de zeci de ani din Piaţa Victoriei, şi veţi înţelege.

—Nu cred că mai sunt mulţi să îi ştie povestea.

—Cu oricine am vorbit, care îşi amintea de marea instituţie, acesta începea, neîndoielnic, cu cuvintele: *Cum să nu îmi amintesc, era condusă de domnul Ion Papae, binefăcătorul funcţionarilor publici din toată ţara*! Pentru că, într-adevăr, Societatea şi tata erau de nedespărţit. Societatea a prosperat pe când a condus-o tata, iar el a trăit cât timp a existat fizic Societatea, a cărei clădire a fost distrusă în bombardamente. Înfiinţată în 1859, era una dintre primele instituţii ale noii formaţiuni statale, Principatele Române Unite. Ajunsese, spre

sfârşitul primului război mondial, într-o stare foarte gravă, atât organizatoric, cât şi financiar, fiind aproape de desfiinţare. Tatăl meu, care avea pe atunci numai douăzeci şi patru de ani, a fost propus ca director al acestei instituţii, de către Consiliul de Administraţie al Societăţii şi de către ministrul de finanţe al momentului, profesorul universitar Mihail Manoilescu, ilustru economist, de talie internaţională.

—Cum ajunsese o persoană atât de tânără într-o asemenea poziţie?

—Când l-a propus Director General, ministrul Manoilescu a explicat că Ion Papae se remarcase printr-o acţiune organizatorică de excepţie, reuşind ca, după încetarea ostilităţilor militare, să inventarieze în cel mai scurt timp toate tipurile de armament răspândite pe întreg teritoriul ţării. Ca ministru, Manoilescu luase act de faptul că tata, şef de serviciu în Ministerul de Război, a fost pus să facă această inventariere, pe care nimeni înaintea lui nu izbutise să o facă, existând mii de feluri de cartuşe, de arme automate, neautomate, mici, mari, şi pe toate câmpurile, pe toate văile. Nimeni nu ştia nimic şi, mai ales, nimeni nu asculta de ordinele care veneau în această privinţă. Tata a reuşit, printr-o, nu ştiu cum să-i spun, printr-o tactică de a convinge oamenii, prin scris, aşa trebuia să facă, pentru că nu putea să se ducă la fiecare, în toată ţara. Dar a ştiut să argumenteze în aşa fel, încât toţi i-au răspuns, au dat rapoartele şi s-au făcut depozite de armament în care, după indicaţiile lui, au fost grupate pe calibre arme, gloanţe, bombe, de toate alea, încât, adunate, au ieşit atâtea miliarde de gloanţe, atâtea puşti, atâtea mitraliere, tot. A rămas uimit şi domnul ministru Manoilescu şi toată lumea care a avut contact cu problema. Tata a reuşit să inventarieze în cel mai scurt timp toate tipurile de armament, răspândite pe tot teritoriul ţării, iar părerea foarte bună despre tata a ministrului a evoluat, mergând până la a-i

propune să-mi fie naş mie, primul lui fiu, şi de aceea mă numesc eu Mihai.

—După Mihail Manoilescu, cel care avea să fie ministru de externe al ţării într-un moment dramatic.

—Doresc să vă spun câteva cuvinte despre acest mare personaj, pentru că s-a bârfit mult despre dânsul, atunci când la Dictatul de la Viena, la dictatul führerului, România a fost somată să cedeze Transilvania vecinilor săi şi să semneze imediat ordinul de părăsire a teritoriului astfel confiscat. Manoilescu era şeful comisiei invitate în Germania şi a fost însoţit de trei-patru miniştri, care, ulterior, au povestit toată treaba. Manoilescu a spus: *Excelenţă, nu pot să semnez acest act, este împotriva evidenţei drepturilor ţării mele.* Atunci Hitler a bătut cu pumnul în masă şi a spus: *Dacă nu poţi tu* (a trecut de la termeni diplomatici la tutuială)*, atunci va putea altul, şi dacă nu va fi în stare nici unul din comisia voastră să o facă, voi trece cu tancurile mele pe deasupra întregii României, şi o voi ara, şi, cu aviaţia noastră, vă vom răscoli toată ţara.* Auzind aceste ameninţări, Mihail Manoilescu a zis*: Excelenţă, în seara aceasta, într-adevăr, nu pot să o fac, permiteţi-mi să revin mâine dimineaţă, pentru că, ştiţi cum se spune, noaptea e un sfetnic bun, poate reuşesc să obţin legătura cu Capitala ţării mele, să pot cere de acolo un sfat, un asentiment sau un refuz*. Aşa a spus. Şi Hitler a răspuns: *Bine, mâine, la ora cutare, vă aştept aici, să spuneţi da sau ba, ca să ştiu ce ordin să dau.* În acea noapte, la hotelul unde stăteau, Manoilescu le-a spus colegilor săi de comisie: *Eu mă voi sinucide la noapte, pentru că eu nu pot să fac treaba asta.* Şi colegii l-au certat: *Pentru ce s-o faci? Este inutil, pentru că, dacă nu semnezi tu, semnăm noi. Ai auzit ce-a făcut peste tot în lume, dacă nu semnăm noi, distruge toată ţara, şi au putinţa să o facă, aşa cum au făcut cu Polonia, cu Franţa, nu-i nici o problemă pentru*

Germania înarmată până dincolo de dinţi. Şi atunci el nu a mai cerut (nici nu ar fi putut obţine) legătura cu Bucureştii, a doua zi a semnat, neavând încotro. Un *Dictat* nu se discută, de altfel, de aceea se numeşte *dictat.* În răsărit, am păţit la fel cu Basarabia, când am primit ordin să părăsim Basarabia în câteva ore, că, dacă nu, toate trupele ruseşti de tancuri şi flotele de aviaţie care stăteau de-a lungul graniţei, vor năvăli şi vor răscoli toată ţara, exact în aceiaşi termeni ca din partea fasciştilor. Şi noi ne-am retras. N-am avut încotro, şi nu suntem singuri, cu o mare putere nu se discută, atunci când se dă un asemenea ordin.

—Să revenim, asta avea să se petreacă mai târziu cu naşul dumneavoastră, pe umerii căruia a apăsat o imensă răspundere. Deocamdată, abia se sfârşise primul război mondial şi ministrul Manoilescu era atât de încântat de prestaţia tânărului economist Ion Papae, încât nu numai că îl propusese director general, dar a ţinut să-i boteze copilul ce urma a se naşte şi care eraţi dumneavoastră.

—De altfel, la fiecare zi de naştere a mea, primeam de la Mihail Manoilescu câte un cadou foarte mare şi important, iar de Crăciun şi de Paşte, iarăşi. Pentru că acum suntem de Paşte, îmi aduc aminte că primeam de fiecare dată un ou sau un iepure de ciocolată, cam de o jumătate de metru înălţime, şi, bineînţeles, cu o panglică superbă de mătase, şi oricare dintre ele, ou sau iepuraş, erau pline cu cele mai fine bomboane şi mici bibelouri de porţelan. O întâmplare nostimă a fost când eu nu am vrut să renunţ la iepuraş, să-l sacrific de Paşte şi, atunci, l-am băgat între ferestre. Fiind el mare, lung, dar îngust, a încăput acolo şi nu mi-am dat seama că o rază de soare şmecheră a venit în cursul zilei şi a căzut direct pe gât şi, pur şi simplu, l-a decapitat, şi am fost obligat să-l sacrific pe altarul familiei.

—Deci, la momentul respectiv, tatăl dumneavoastră a primit numirea şi a trecut la treabă.

—Spuneam că tata, la douăzeci şi patru de ani, a fost ales director general, subliniez **ales**, pentru că, în Consiliul de Administraţie erau fel de fel de personaje foarte importante, cu nepoţi şi cumnaţi pe care ar fi vrut să-i pună în funcţia aceea, dar a trecut, înaintea oricărui alt argument, acela al eficienţei şi al performanţelor pe care le putea obţine tata, având în vedere rezultatele lui la recensământul armelor. Şi-au dat seama cu toţii că, dacă vor într-adevăr să fie acţionari care să câştige, atunci trebuie să-l pună acolo pe tata şi nu pe nepoţii lor, cărora n-au decât să le dea tantieme, să facă ce vor, dar ca să conducă Societatea trebuie să îl pună pe tata, ca să scoată bani, să organizeze treaba şi să aibă prestigiu.

—Cine era Ion Papae, de unde venea?

—Am notat în lucrarea mea şi prima performanţă a tatei, cu atât mai remarcabilă: tata era fiu de ţăran oltean şi plecase la oraş pe jos şi desculţ, când avea numai nouă ani, iar în traista de pe umăr avea doar o bucată de brânză mică şi o bucată de mămăligă uscată. Învăţând noaptea, la lumânarea cumpărată, ca şi cărţile de şcoală, din puţinii bănuţi câştigaţi ca ucenic într-o prăvălie, el a parcurs întregul învăţământ şcolar şi apoi Institutul de Studii Economico-Financiare, dând mereu examene pentru câte doi ani odată, cum era posibil pe atuncea.

—Venise la Bucureşti de la început?

—Nu, întâi a fost la Craiova şi pe urmă a venit la Bucureşti, să facă ISE-ul, în aceleaşi condiţii.

—Şi pe urmă a intrat direct la Ministerul de Război?

—Da, pentru că era război şi a fost mobilizat. Cum am mai spus, el a condus Societatea timp de patruzeci şi şapte de ani şi, cu toate că, într-o jumătate de secol, s-au perindat la conducerea ţării

numeroase guverne şi partide şi fiecare voia să-şi pună *omul lor*, cum se zice, în acest post cheie al economiei naţionale, lucrul nu a fost însă posibil, din cauza cinstei absolute a Directorului General. Lui nu i s-a putut găsi nici- odată nici o neregulă în administrarea banilor publici, nici o para nu era folosită în alt scop decât cel în care era aprobată. Şi totuşi, administraţia comunistă, sub care a fost pensionat, i-a dat o pensie de batjocură, reprezentând cam jumătate din pensia omului său de serviciu de la Societate. Şi ştia asta foarte bine, chiar de la el, pentru că tata, deşi director, se împrietenise cu omul de serviciu de la Societate, l-a ajutat toată viaţa, i-a făcut casă, l-a căsătorit cu o femeie cumsecade, care lucrase la noi, şi au trăit fericiţi până la adânci bătrâneţi împreună. Au avut o casă foarte frumoasă, cu grădină, undeva, în cartierul Grant, tata l-a învăţat să scrie şi să citească şi nu oricum: l-a învăţat să iubească şi poezia. Tata, fiind un poet ascuns, scria numai pentru el, în taină, nu voia să citească nimănui, din timiditate, dar era un poet foarte fin. L-a învăţat şi pe domnul Florea să scrie poezii şi scria versuri domnul Florea, pentru Maria lui, care era mare cât jumătate din masa asta, dar el o iubea, aşa cum era, uriaşă, dar drăguţă la chip, frumuşică în felul ei.

—Vă povestea câte ceva din ce făcea la Societate? Despre clădirea aceea atât de frumoasă ce ştiţi?

—Era o construcţie mai veche şi ştiu că el i-a adus mici modificări, ca să o îmbunătăţească funcţional, fusese construită într-o perioadă când ambele principate, unite în noua lor formaţie statală, aveau multe alte probleme decât lucrările monumentale, aşa că au fost făcute şi nişte consolidări, de-a lungul anilor. De aceea a fost tata de neclintit de pe poziţia lui de către partidele care se perindau la putere: făcea totul în aşa fel, încât nu se puteau lua măsuri coercitive împotriva lui. Şi pe noi ne-a crescut aşa. Căuta să ne înveţe şi pe noi

să respectăm numai cinstea şi numai munca. Îmi amintesc că, foarte târziu, când era tata foarte grav bolnav, pe punctul de a se stinge, m-am dus să-l văd şi să-l sărut, şi am avut obrăznicia de a-i reproşa, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, faptul că ne-a învăţat, pe mine şi pe fratele meu, de rău, am zis eu, să nu credem decât în muncă şi în cinste. Dânsul a luat însă lucrul în serios şi, cu ultimele forţe pe care le mai avea, a ridicat cu greu pumnul spre mine şi mi-a spus răstit: *Mihai, să nu cumva...* N-a mai terminat, pentru că se înţelegea ce voise să-mi spună, că ar fi fost o treabă condamnabilă să cred şi să fac altfel decât mă îndrumase el.

—Şi nu aţi ieşit din cuvântul lui.

—Pe fotografia pe care mi-a dat-o, când împlinea patruzeci şi nouă de ani, pe spatele ei, a scris mărunt de tot, abia se poate citi, dar să fie pentru mine, a scris acolo un memento: *Munca şi cinstea sunt singurele bogăţii în lume*. În ce mă priveşte, eu am încercat toată viaţa să-i urmez sfatul părintesc, dar acum, când am ajuns la o vârstă mai mare decât aceea la care ajunsese dânsul, constat că într-adevăr munca şi cinstea mi-au rămas singurele bogăţii, dacă nu socotesc, fireşte, iubirea ce uneşte viaţa mea şi a soţiei mele, jertfită şi dânsa acestui nobil, dar nerentabil principiu.

—Aceasta e zestrea morală. Dar aveţi şi o zestre de amintiri, legate de Palatul Funcţionarilor Publici.

—Acum, să vă spun despre SGAFP, care a fost un palat imens, din balconul căruia, aflat la etajul întâi, în colţul dinspre Calea Victoriei, aveam voie şi noi să privim, de 10 Mai, de exemplu, cum defila întreaga familie regală, în caleaşca aurită, trasă de mai multe perechi de cai albi, superbi, şi înaintea căreia mergea călare însuşi Regele Carol al II-lea, în uniformă militară, şi având pe cap un coif împodobit cu un panaş alb, din pene de struţ.

În caleaşcă, regina Elena, cu prinţul Mihai, răspundea ovaţiilor oamenilor simpli, aflaţi pe trotuarele Căii Victoriei. Atât de aproape trecea convoiul regal, încât puteai atinge cu mâna pe oricine din trăsură. În acei ani, familia regală, venind dinspre Palatul Regal, defila prin faţa poporului, şi nu invers, cum avea să se întâmple, când poporul defila cu forţa, în faţa auto-aleşilor dictatori. După familia regală, urma suita oficială, formată din mari personalităţi ale artei şi ştiinţei româneşti, academicieni, ofiţeri superiori, miniştri, într-un cuvânt, tot ce avea ţara mai select. Suita se încheia, bineînţeles, cu defilarea regimentului de gardă, călărind de asemenea pe cai albi, cu coame şi cozi stufoase, frumoşi ca în basmele pentru copii, şi cu harnaşamente strălucitoare, aurii. Tot convoiul regal era parcă o dovadă a respectului pe care regalitatea îl arăta supuşilor, şi nu invers.

—Stând în acel balcon, eraţi un privilegiat. Clădirea fusese făcută de arhitectul Nicolae Mihăescu. Într-un stil neoromânesc, pe cât se ghiceşte din poze.

—Era o clădire cu un fronton interesant, pictat, de altfel, de Luchian. Într-una din aripile clădirii, la ultimul etaj, erau amenajate mai multe încăperi, unde au dormit mulţi scriitori, au locuit, până şi-au făcut un rost, pentru că, de multe ori, unii nu aveau nici ce să mănânce, şi au primit de acolo multă îngrijire şi o susţinere părintească. Tata îi respecta şi îi iubea, şi ei, la rândul lor, învăţaseră să ţină la tata, să-l aprecieze, şi adesea refuzau colaborări la revistele de mare circulaţie din Capitală, ca să vină la *Revista funcţionarilor*, să publice aici, pentru că era un titlu de prestigiu să publici într-o revistă atât de elegantă. Da, Societatea înfiinţase o revistă de ţinută, şi ca prezentare grafică, şi în ce priveşte colaboratorii. Îmi amintesc copertele de carton glasat. Era scoasă pe o hârtie albă, cu tipăritura frumoasă, îngrijită, clară. Tata cerea să i se arate

revista şi el făcea ultima corectură. Vedeţi, hârtia asta e puţin îngălbenită, acum.

—Exemplarul acesta, pe care l-aţi păstrat, este foarte aspectuos. E un număr festiv, cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de la înfiinţarea Societăţii Funcţionarilor Publici. Iar pe copertă e reprezentat Regele Carol al II-lea, exact aşa cum l-aţi descris la defilare, cu coif metalic şi panaş.

—Regele stătea foarte mândru în şea, cu o mână în şold şi cu cealaltă ţinea hăţurile. Mergea în trap, un pas de defilare. Aşa apare pe copertă, ca atunci, de 10 mai. Redacţia era chiar în Palat, sus, în zona locuită de scriitori. Nu puţini au dormit acolo pe gratis. Iar pentru operele lor literare erau plătiţi mult mai bine decât la reviste ale Societăţii Scriitorilor. La un timp după dispariţia tatii, am oferit Bibliotecii Academiei Române o mapă întreagă cu poezii încă nepublicate şi necunoscute ale unora dintre scriitorii ce au dobândit ulterior nume sonore, iar un articol scris de mână de Tudor Arghezi, despre funcţionarul român, l-am oferit Muzeului Literaturii Române. Păstrez o copie xerox a acestui articol, precum şi a scrisorii ce-l însoţea, adresată de Arghezi tatălui meu, de la mare, unde era reţinut din cauza sănătăţii, scrisoare în care îl ruga pe tata, în cazul că pleacă şi el din Bucureşti, să lase cuiva dispoziţia ca să-i achite onorariul, pe care era sigur că tata i-l va fixa cu generozitate. Îmi amintesc că mulţi scriitori şi-au putut face case din împrumuturile pe care le acorda Societatea, împrumuturi pe care unii nici nu au mai apucat să le returneze, de altfel.

—Pentru că au venit timpurile în care Societatea s-a desfiinţat.

—Faptele astea se petreceau cu mult înainte, dar, prin ingeniozitatea şi generozitatea tatii, ratele nu erau o povară prea mare.

—Să revenim la vremea când eraţi încă un copil, sau un adolescent. Aveaţi voie să vă

preumblaţi prin clădirea aceea cu atâtea încăperi? Cred că avea un pod fabulos.

—Eu nu am fost acolo, dar podul era într-adevăr fabulos. Să vedeţi de ce: prin 1940, pe la începutul războiului, când deasupra oraşelor începuseră să fie aruncate bombe incendiare, s-a dat un ordin oficial, ca podurile şi mansardele caselor să fie golite, să fie scoase toate materialele uşor inflamabile şi, în locul lor, să fie puse lăzi cu nisip, lopeţi, extinctoare. La SGAFP, corespondenţa veche era păstrată în podul construcţiei de zeci de ani, de la începuturile societăţii, care corespundea cu apariţia primelor timbre româneşti. Mormane enorme de scrisori, care nu mai aveau practic nici o raţiune, dar erau totuşi păstrate de tata. Şi din spirit organizatoric, şi dintr-o firească curiozitate filatelică, tata a hotărât să nu le distrugă, aşa cum suna ordinul, şi l-a pus pe domnul Florea să umple cu ele nu ştiu câţi saci de hârtie şi să le pună în camera de odihnă, de lângă biroul directorial, în speranţa că va avea timp, nu se ştie când, să umble prin ele şi să le cerceteze. În acea încăpere, tata, când prindea vreo oră, două, de odihnă, se ducea să se întindă pe o canapea, acolo, să nu-şi mai piardă vremea să vină până acasă şi să-şi întrerupă lucrul prea mult timp. Dublându-şi efortul său proverbial de lucru, şi-a făcut acest timp, în dauna orelor de odihnă, la care nu era prima oară că renunţa, şi surprizele nu au întârziat să apară. Pe lângă plicurile mai noi, au început să apară treptat şi cele din primii ani de existenţă a Principatelor Unite şi a Societăţii, timbrate, nici mai mult, nici mai puţin, decât cu valori din primele ediţii de timbre, celebrele *Cap de bou*, sau primele timbre cu Regele Carol I şi cu Ferdinand. Impresionat, tata, fiind cunoscător într-ale filateliei, le-a selectat cu grijă şi le-a depozitat separat, în impunătoarea casă de bani şi de acte a Societăţii, a cărei cheie o păstra personal. Credeţi, cumva, că şi-a însuşit această enormă comoară? Nimeni nu mai ştia, în

afară de dânsul, ce reprezenta corespondenţa aceea veche, neînscrisă în nici un registru, *hârţogăraia*, cum îi spunea domnul Florea, care ar fi trebuit pusă pe foc. Dar tata era un om al legii.

—Ce-a făcut cu toate comorile acelea pe care le descoperise?

—Cu cea mai mare grabă, a dispus ca, într-o clădire mică, din Strada General Budişteanu, o anexă a Societăţii, primită ca donaţie de la Al.G. Cantacuzino, unul dintre întemeietorii acestei Societăţi, împreună cu o colecţie a sa, de timbre şi cărţi poştale, medalii şi monede, să fie imediat amenajat un spaţiu corespunzător pentru piesele pe care le descoperise el în pod.

—Cred că mai există căsuţa, la numărul 26, era acolo şi o colecţie de stampe, cu vederi din Bucureştii de altădată, provenită tot de la Al.G. Cantacuzino. Era un loc perfect pentru comorile din podul Palatului Funcţionarilor Publici.

—Aşa a socotit şi tata. Cu ocazia asta, a mai amenajat câte ceva la clădire, a pus siguranţe, dispozitive antifoc, şi a adăugat vitrinele cu timbre. Muzeul era deschis, ca să-l viziteze bucureştenii, pe care tata îi socotea cinstiţi ca şi el. Dar, la prima alarmă aeriană, pe câte ţin eu minte, când paznicii, deşi angajaţi cu recomandarea poliţiei, pricepuţi şi încercaţi, au dat bir cu fugiţii, de frica bombelor, cinstiţii cetăţeni, cine vor fi fost, au venit cu rângile, au spart vitrinele şi au fugit cu timbrele şi alte valori din expoziţie. Duşi au fost. Naivitate, neprevedere din partea tatii şi a oamenilor lui? Nu, nicidecum, tata nu-şi putea imagina că un cetăţean poate atenta la bunul statului român! Aşa era tata, pusese paznici şi dispozitive de siguranţă, dar frica de bombardament şi rângile au fost mai tari, asta a fost.

—Cred că a suferit foarte mult.

—Da, era neconsolat. Tot prin zona aceea, exista cineva care a fost unul din marii prieteni şi

admiratori ai tatei, un domn, Nicolae Stroilă, care avea o editură şi o tipografie. Fusese susţinut şi a reuşit să facă o mare tipografie, datorită profesorului Iorga, care îl iubea foarte mult. Bătrânul Stroilă, papa Stroilă, era un tipograf simplu, dar excelent. S-a împrietenit cu Nicolae Iorga, pentru calitatea lucrărilor pe care le-a tipărit, pentru că el însuşi era un mare admirator al operei lui Iorga. Iorga l-a susţinut şi atunci când a ajuns prim-ministru, şi ca ministru al artelor şi culturii, i-a dat credite lui Stroilă, care numai aşa a putut să-şi aducă din străinătate aparatură şi a realizat o tipografie de prestigiu internaţional. Sediul acestei tipografii era numai la o casă-două de clădirea muzeului Societăţii păstorite de tata.

—Ce vă amintiţi despre dispariţia din peisajul bucureştean a Palatului Funcţionarilor Publici?

—Amintirea e dureroasă. După separarea ţării de Germania nazistă, când bombele avioanelor cu crucea îmbârligată pe aripi s-au năpustit asupra oraşului, Capitala fostului aliat, acum trădător, Piaţa Victoriei a devenit o ţintă predilectă a avioanelor, care veneau în picaj. Nu Palatul Funcţionarilor era vizat, ci Palatul Sturdza, sediul de atunci al Ministerului de Externe. Dar cum se face că toate cele trei serii de bombardamente, pe care le-au efectuat nemţii, după 23 august 1944, cu acele renumite avioane Stukas, au nimerit, în toate cele trei raiduri, nu ministerul, ci palatul nostru?

—Cât de departe era ministerul de palat?

—Ministerul era la dreapta, faţă de actualul Palat Victoria, iar Societatea era pe cealaltă parte a Căii Victoriei. Se zicea că avioanele care vin în picaj nimeresc la fix. Dar, uite că n-au nimerit.

—Şi tatăl dumneavoastră ce făcea, în vremurile astea atât de grele?

—Tata, în vremea aceea, era refugiat, din cauza bombardamentelor, împreună cu noi, la Mogoşoaia. În fiecare zi, venea în inspecţie, să vadă ce e cu Palatul.

—Presupun că era greu de ajuns în oraş.

—Da, venea într-o brişcă pe două roţi, trasă de un singur cal, însoţit de prietenul lui de o viaţă, domnul Florea, şi de mine, pentru a vedea ultimele răni pe care le primise Societatea.

—După ce palatul fusese atins de bombe, credeţi că ar fi putut fi salvat, refăcut?

—Eu cred că da. Dar nu s-a voit asta. A fost lăsat în paragină, s-a distrus tot mai mult. A fost demolat, în loc să fie reparat.

—Aşa cum s-a întâmplat şi cu Teatrul Naţional, din nefericire.

—Exact. Soţia mea şi cu mine eram studenţi la arhitectură. Am fost trimişi de regimul comunist să dărâmăm ultimele resturi ale palatului, să ştergem acea amintire a trecutului, să curăţăm Piaţa Victoriei.

—Ce crudă ironie a sorţii, tocmai dumneavoastră!

—Am vrut să refuzăm, cu orice risc, chiar să fim daţi afară din facultate, neputând noi să dăm cu târnăcoapele în ceea ce tatăl meu edificase timp de o jumătate de secol. Dar tata, care se afla într-o stare gravă de sănătate, ne-a zis: *Dacă asta îţi cere ţara, să cureţi locul de ruine, du-te şi fă-o*! Parcă era mama lui Ştefan cel Mare: *Du-te la oştire*! Şi ne-am dus.

Cu domnul Emil Wagner, la gura sobei

Sobele sunt sufletul caselor, păzitoarele focului, chezăşia sănătăţii familiei. A face sobe nu e un meşteşug ca oricare altul, de ştiinţa ta depind vieţile în timp, iar frumuseţea vetrei dă farmec serilor de acasă. Dar sobarii de odinioară, meseriaşii demni şi mândri de înalta lor măiestrie, au lăsat locul, astăzi, unor lucrători grăbiţi să tocmească, din cahle banale, sobe stereotipe, cu foc chinuit. Şi totuşi, mai există acum în Bucureşti un meşter de altădată, un creator inspirat, un inginer şi un artizan al sobelor. El este autorul unor piese unice, aflate în clădiri, la rândul lor, de patrimoniu. Casele-monument de arhitectură sunt podoabe ale oraşului aflate la vedere, sobele rămân între pereţi, giuvaiere ascunse. Domnul Emil Wagner s-a născut în 1896, în Bucovina, şi a venit la Bucureşti în 1918. De atunci şi până acum, a construit sobe, a născocit modele originale sau a descifrat planurile subtile ale sobelor de Meissen, împodobind cu ele sute de cămine bucureştene. Viaţa l-a purtat prin colţuri depărtate de lume, dar, întotdeauna, el a revenit la Bucureşti şi la arta sa nobilă. Şi astăzi mai merge să vadă câte o sobă *de-a lui*, să asiste şi să îndrume o reparaţie, să ajute cu un sfat, cu o schiţă, cu un cuvânt de încurajare, pe câte un meşter „din zilele noastre”. Am ajuns la domnia sa prin bunăvoinţa criticului de artă Aurelia Mocanu, ea îl întâlnise de curând, în casa unor prieteni, venit să consulte o veche sobă de Meissen, asamblată de el cu multă vreme în urmă. E mereu căutat, poftit în lume, la rându-i, primeşte multe vizite, i se cer poveţe, informaţii, opinii politice. Plin de modestie, cu un zâmbet fin, cu multă lumină în ochii albaştri, domnul Emil Wagner ne-a primit în casa domniei sale din Strada Povernei cu o întrebare: *Acum să-mi spuneţi ce*

doriţi să ştiţi. Într-adevăr, când poţi povesti o sută de ani de viaţă, trebuie să-ţi fixezi cu grijă tema.

—Domnule Emil Wagner, povestiţi-ne despre viaţa dumneavoastră la Bucureşti. Aţi venit cândva, să faceţi şeminee, aţi fost chemat ca specialist, cine v-au fost profesorii şi cum aţi învăţat meseria?

—Eu sunt născut în Bucovina. Bucovina era Austro-Ungaria pe timpul ăla. În Bucovina sunt născut, la Hatna, şi şcoala primară am făcut-o în comună, acolo, iar liceul l-am făcut la Cernăuţi. Mergând la liceu, vecinul casei unde am stat eu, la o tanti a mea, vecinul era unul Franz, sobar cu maiştri din Germania, învăţase la Meissen, şi firma din Germania avea la Cernăuţi o agenţie, adică o unitate de sobe de-a lor, şi el lucra acolo. Eu, fiindcă eram băiat vrednic, şi el, fiindcă era un om foarte cumsecade, de-acuma bătrân, m-a rugat, când plec de la liceu, să-l ajut. Şi eu plecam de la liceu, după ore, şi-l ajutam, şi el îmi dădea câte o coroană pe săptămână. O coroană pe săptămână, puteai să te îmbraci de sus până jos, erau bani, pe atunci. Şi eu, ca băiat vrednic, când plecam de la liceu, lucram şi veneam seara mai târziu acasă. Mama mă întreba: *Unde stai*? Eu, întâi, n-am vrut să spun, totuşi, pe urmă, ei, i-am spus: *Uite, mamă, eu ajut lui nenea Franz. Îi ajut cutare, cutare*. Dar mama mi-a răspuns: *Să nu-i spui lui tat-tu ce faci.*

—De ce?

—Tatăl meu a fost un om drept, dar foarte sever. Eu eram destinat să fiu tehnician dentist, aşa a vrut el, pentru că, din familia noastră, aproape toţi sunt medici. Dacă lucram cu Franz de trei ani, eu de-acuma ştiam să lucrez. Era un om foarte cumsecade, care-mi arăta: *Uite, fă aşa, fă aşa*. El, de-acuma, şedea pe scaun, mă îndruma, şi eu lucram.

—La atelierul acela foloseau cahle de Meissen?

—Meissen, sigur, şi eu lucram. Ei, am terminat liceul şi trebuia să mă duc la studii, mai departe.

Vater zice*: Acuma te duci, te faci tehnician*. Zic: *Tată, eu nu mă duc, nu vreau să fiu tehnician dentist*. Vater se miră: *Păi, de ce*? Atunci i-am spus lui tata: *Că uite, eu, aşa şi aşa, eu sunt sobar de-acuma*. El: *Cum, sobar*? Prinsesem curaj: *Aşa, foarte bine, eu lucrez cu nenea Franz, de-acum al cincilea an. Eu ştiu să lucrez, m-a învăţat.* Tata, aspru: *Ia adu-l încoa' pe nenea Franz.* Mi-era frică. Ce-o să facă tata? O să strige la el? Îi spun mamei: *Uite ce vrea tata*. Zice: *Nu-i nimica, măi, cheamă-l*! Îl chem pe bătrân, era mult mai bătrân decât tatăl meu, şi bătrânul spune: *Uite, domnule, băiatul dumitale e sobar acuma. El, din glumă, m-a ajutat pe mine, mă ajută de patru ani, lucrează, l-am învăţat ca pe copilul meu. Lucrează foarte bine la sobe, e păcat să-i schimbaţi meseria, de-acuma*. Tata a ascultat tot şi pe urmă: *A, da*? Mi-a tras o mamă de bătaie bună şi pe urmă mi-a zis: *Dacă vrei să fii sobar, fii sobar*.

—Puteaţi socoti că ucenicia se terminase?

—Au urmat anii de ucenicie de la Meissen. Eu ştiam să lucrez, dar am făcut încă patru ani de zile ucenicie, atât se făcea atuncea, şi jucam cu băieţii patronului de la Meissen fotbal şi îi rugam: *Bubi, spune-i lui tat-tu că eu ştiu să lucrez, ce să mai fac eu şcoala la sobarii ăştia, eu ştiu să lucrez ca şi ei.*

—A trebuit să daţi examen pentru a intra în şcoală? Ce fel de şcoală era?

—Erai ucenic pe patru ani, se făcea contract pe patru ani. Şi copiii i-au spus, mai cu seamă inginerului, care era şeful comisiei, şi acesta întreabă: *Ia spune, puştiule, ştii să lucrezi*? Am zis atât: *Ştiu să lucrez*. El voia să afle mai mult: *Păi, cu cine ai lucrat*? Ştia că vin de la Cernăuţi. *Cu Franz*! Când a auzit de Franz, că Franz a lucrat toată viaţa la ei, era un sobar foarte bun, zice: *Dacă ai lucrat cu Franz, cred că ştii*, zice. *Atunci, uite ce este, eu am să-ţi dau să faci sobe, dar, patru ani de zile, tot ucenic te socoteşti.*

—Acum chiar că dădeaţi un examen, fără să fie Franz lângă dumneavoastră.

—Bine, mi-a dat, la o mansardă, opt sobe de făcut. A adus tot materialul acolo, mi-a dat scule. Eu, într-o săptămână, le-am făcut pe toate opt, dar am lucrat de dimineaţă până-n noapte, am lucrat singur. Şi m-am dus la el: *Domnule inginer*, Iosif îl chema, *eu am terminat*. El se miră: *Cum ai terminat*? Eu: *Am terminat*. El: *Nu se poate*. Dar asta era: *Domnule Iosif, am terminat*. Tot n-a crezut: *Hai să mergem, să vedem*. A venit, a văzut. Zice: *Uite ce este, treaba asta să n-o mai faci, că, dacă lucrezi în sistemul ăsta, la 40 de ani n-ai să mai fii om. Două pe săptămână, atât, două sobe pe săptămână. Tu ai făcut în fiecare zi o sobă, nu se face asta. Tu ai lucrat zi şi noapte, să nu-mi zice mie, de dimineaţă până seara*. Zice: *Să nu mai faci treaba asta, asta e o meserie grea. Două pe săptămână, atât*. Şi lucram, două sobe pe săptămână, dar tot ucenic eram. Patru ani de zile, eram ucenic, dar însă, în fiecare sâmbătă, când dădea salariu la lucrători, îmi dădea şi mie. Nu-mi dădea cât le dădea lor, dar îmi dădea şi mie. Şi aşa am rămas sobar.

—Ce-a mai fost pe urmă?

—Pe urmă a început războiul din 1914. Când a început războiul, aveam optsprezece ani şi m-a mobilizat pentru război. Unde mă dă pe mine, mă dă la Sibiu! La Sibiu, la ateliere. Cine era acolo? Maniu era comandantul bateriei. M-a dat la Iuliu Maniu. Am făcut instrucţie trei luni de zile, cum se făcea, şi pe urmă, pe front. Pe frontul italian. Am fost cu Maniu pe frontul italian. Mergând pe frontul italian, între Piave şi Fiume, era un sat, şi italienii i-au bătut pe cei din Regimentul 41 infanterie austriac şi le-a luat steagul. Eu eram pe bicicletă, cercetaş, şi mă trimite Maniu înainte, să văd. Eu, băiat de optsprezece ani, şi eram şi fricos, am văzut pe drum şobolani de câmp. Eu vă spun, n-am avut în viaţa mea frică, aşa cum am avut de

şobolanii de câmp. Frică. M-au atacat, pe bicicletă, şobolanii de câmp. De-atunci, eu nici n-am mai văzut aşa ceva! De frică, am intrat într-un sat italian. Am intrat în sat. Acolo, norocul meu că era un cetăţean, neamţ, mă vede în sat şi zice: *Ce cauţi tu, soldat austriac, aici, că italienii ăştia n-au plecat*. M-a băgat într-o curte: *Stai aici, că ăştia nu s-au retras de-aici*. Armata italiană era în sat. Şi cum aşteptam acolo, ascuns, văd eu, alături, steagul Regimentului 41 infanterie austriac, îl luaseră italienii ca trofeu. Era sprijinit, aşa, de peretele casei. Zic: *Domnu', dumneavoastră cum vă numiţi*? Zice: *Johann*. Îl întreb: *Domnule Johann, dar eu steagul ăsta pot să-l iau*? Se uită el: *Dacă ai curaj, n-ai decât să-l iei*. El era austriac, dar şedea în Italia, acolo. Zice: *Dacă ai curajul, n-ai decât să-l iei*! Şi am luat steagul şi am plecat. Când am venit la regiment, maiorul mi-a spus: *Ei, ai făcut o faptă bună, deci, hai să mergem la generalul Hanneman, la comandantul frontului.* Ne-am dus la generalul Hanneman, generalul Hanneman a dat ordin de zi şi, din elev, m-a făcut locotenent. Am ajuns în grad cu Iuliu Maniu, dar l-a decorat şi pe Maniu. I-a dat o decoraţie lui Maniu şi, aşa, după ce m-a făcut locotenent, ne-am fotografiat. Trebuie să caut fotografia să v-o arăt. Ne-am fotografiat la Kosovo, eu cu Maniu. Acolo ajunsesem. După o săptămână, primesc ordinul că eu plec la Viena. Maniu zice: *Pentru ce te cheamă, nu ştiu*. Mă duc la Viena, la regimentul meu din Austria. *Ei*, zice: *Pleci în România*! Şi noi făceam război cu România. Zic: *Cum plec în România*? Ei, mie: *Lasă*, zice, *războiul e una şi asta e alta. Dumneata mergi la primul ministru din România şi faci nişte sobe*. În gândul meu: *A*, zic, *e bun, am scăpat de pe front*. Era ceva, atunci. Şi, în fine, m-a demobilizat, m-a îmbrăcat civil şi, cu ambasadorul român care era în Austria, era Argetoianu, dacă aţi auzit de el, aşa, cu Argetoianu, am venit la

Bucureşti. Cum am venit, m-au dus la Brătianu, în Strada Biserica Amzei, avea el casă, acolo, şi cumpărase vreo şapte-opt sobe de la Meissen, şi mă adusese să le fac. În fine, avea el un avocat, Dimitriu, care era secretarul, administratorul averii lui Brătianu, şi ăla m-a pus, şi am făcut sobele. După ce am terminat sobele, mai aduce, din Franţa, plăcişoare mici, aşa, pentru un şemineu comandat special. A văzut el pe Loara, undeva acolo, la un castel, şi a vrut şi el aşa ceva. Şi am spus că-l fac şi pe ăla, dar el îl adusese fără model şi m-a întrebat: *Păi, cum poţi să faci şemineul, că eu n-am modelul, deocamdată. Poţi?* Zic: *Dar l-aţi comandat, dacă l-aţi comandat, am toate piesele, n-am nevoie de model. Eu îl instalez pe jos şi fiecare piesă are locul ei, se vede unde trebuie pusă*. Lui nu-i venea să creadă că se poate face fără model.

—Vorbiţi de şemineul acela din sala cea mare de lectură?

—Da, l-aţi văzut?

—Da, cred că l-am văzut. Este amplasat între două uşi, în fundul camerei.

—Ăla este şemineul. În fine, eu îl instalez pe jos, piesă cu piesă, şi-l fac gata. Dar el, între timp, a cerut să-i trimită modelul din Franţa, a venit cu modelul, şi mă pomenesc cu Dimitriu, mă cheamă Dimitriu: *Vrea să te vadă Brătianu*. Mă duc la el, acolo el mă întreabă cum mă vede: *Să-mi spui mie, băiatule, cum ai putut să-l faci exact, uite, ia modelul.* Pe model era desenat şemineul cum îl făcusem eu. *Excelenţă, eu v-am spus, dacă plăcuţele erau cumpărate la grămadă, nu aş fi putut să-l fac, dar dacă aţi comandat şemineul, înseamnă că fiecare piesă avea locul ei precis. Am instalat totul pe jos şi l-am văzut atent, şi pe urmă l-am zidit aşa.* Atunci s-a uitat Ionel Brătianu la mine şi mi-a spus: *Ei, să ştii că nu mai pleci din România. Rămâi în România*. Şi aşa, eu, în fiecare sâmbătă, ani de zile, eram la Brătieni la masă. El la

mine a ţinut mai mult decât la George Brătianu, adică la băiatul lui. De ce? M-a întrebat: *Ce spune, ce spune lumea despre mine*?

—Miza pe sinceritatea dumneavoastră.

—Eu îi spuneam care-l înjură, îi spuneam care nu-l înjură, îi spuneam adevărul, şi lui asta îi plăcea, fiindcă lui, în faţă, i se spuneau numai bune, dar rele nu i se spuneau. Şi el a hotărât: *Nu mai pleci din România*. Zice*: Eu te trimit unde să stai*. M-a trimis – nu ştiu dacă sunteţi din Bucureşti – pe Strada Brezoianu, acolo la colţ cu Bulevardul Elisabeta, era farmacia Türinger. Acolo, proprietari erau Lereştii, cei mai mari moşieri de-ai noştri, Lerescu, dar însă Adelina, fata lor, era măritată după un general doctor Pelletier sau Pelecier, un francez. S-a măritat acolo, în Franţa, nu aici. Nu ştiu unde l-a cunoscut şi s-a măritat acolo. Un mare boier, care şedea la Şosea, unde e palatul lui Brâncoveanu, alături, ăsta a fost naşul fetei familiei Lerescu, Budişteanu, el i-a cununat. Şi ei stăteau în Franţa, iar eu, dacă am fost primit, am stat acolo, în Bulevardul Elisabeta, într-o garsonieră. Mi-au spus*: Domnule, când noi nu suntem aici, să ai grijă de case*. De la Brezoianu şi până la Casa Eforiei, toată partea aia erau casele lor. *Dumneata stai aici şi, în loc de chirie, reprezinţi pe proprietar*. Eram ca un proprietar, am ajuns proprietar în Bulevardul Elisabeta, bucata aia toată erau vreo şase clădiri. Eu luam banii pe chirii, eu îi puneam la bancă, eu le făceam, eu le dregeam.

—Casele mai sunt acum tot aceleaşi?

—Casele sunt, farmacia nu mai e. Acum nu mai ştiu dacă sunt ale familiei, dacă mai trăieşte cineva din ei, dar acolo erau.

—Aveaţi locuinţa asigurată şi v-aţi pus liniştit pe treabă. Casa Ionel Brătianu a fost prima în care aţi montat sobe la Bucureşti.

—Da, dar nu numai acolo am lucrat. După aceea, imediat, eu am făcut sobe şi pe Strada

General Budişteanu, e palatul care corespundea în Calea Victoriei, palatul cu pivniţele Ştirbei.

—Era foarte aproape Palatul Ştirbei de Casa Brătianu, care, de fapt, era a soţiei lui, Eliza, născută Ştirbei.

—Păi, nu există aproape casă în Bucureşti, boierească, unde n-am lucrat.

—Aş vrea să vorbim despre toate, dar sunt curioasă dacă doamna Eliza Brătianu discuta cu dumneavoastră despre amenajări sau însuşi Ionel Brătianu.

—Nu, toată familia, am lucrat la toţi. Dar la Ionel Brătianu m-am lipit. El era biroul meu. Eu, sâmbătă, când eram la el la masă, îmi spunea: *Să ştii, luni te duci la Budişteanu şi, Emil, să iei bani mulţi, că ăştia sunt moşieri mari*. Mă gândeam şi eu, dacă sunt trimis de prim-ministru, ăla, de ruşine, plăteşte. Dacă-i ceream, îi ceream eu de trei ori preţul cât valora şi ăla plătea, de ruşine că am fost trimis de primul-ministru. Mi-am adus aminte de Budişteanu, stătea acolo, lângă palatul lui Brâncoveanu, la Şosea. De ce mi-am adus aminte tocmai de el? Când i-am făcut eu lui un şemineu, acolo, mi-a arătat ceva ce eu n-am ştiut. El n-a fost în ţară vreo douăzeci de ani şi m-a chemat în altă odaie: *Emile, vino să-ţi arăt ceva*! Lua din dulap cearceafuri şi le trăgea aşa, de sus în jos, şi se rupeau… nu le folosise douăzeci de ani şi mi-a spus că, dacă se foloseau, nu s-ar fi stricat. Atunci am aflat eu că un material, stând nefolosit, se poate degrada. Parcă văd cum le rupea, aşa le rupea.

—Aminteaţi şi de Strada General Budişteanu, numită înainte Manea Brutaru. În afară de pivniţele şi de Palatul Ştirbei, precis aţi făcut sobe şi la familiile Cantacuzino, erau mai multe familii, cu vile superbe.

—Da, era profesorul Cantacuzino, dar nu numai la profesor am făcut, am făcut şi la Domniţă, în Calea Victoriei, acolo unde e acuma Muzeul Enescu, şi acolo am făcut eu sobe. Am mai făcut la

nebunul ăla de Cantacuzin, care omora la moşie oamenii, care şedea în Aleea Carmen Sylva. Şi am mai făcut tot pe Calea Victoriei, lângă Ministerul de Finanţe. Unde sunt statui în curte.

—A, la Casa Monteoru. Ştiu, sunt sobe frumoase acolo.

—Meissen. Şi în Piaţa Romană am lucrat, în 1920. Sobe din astea foarte puţine în Bucureşti mai sunt, şi noi le fotografiem, am fost cu o doamnă de la un Muzeu de istorie şi am făcut fotografii, sunt sobele albe, cu medalioane. Toate sobele astea albe cu medalioane o au pe Maria Thereza, cu Antoanette şi alţi copii ai ei, sau cu Franz Iosef. Ea avea concesionat ca să fie ea pe plăci, singură sau cu copiii. Când vedeţi o doamnă cu copii, ei sunt. Sunt o mulţime de alte modele, balauri, tot felul de flori, viţă de vie. Şi vedeţi că se mai face foc în ele. După ce au trecut pe gaze, au schimbat şi au pus uşi pe baza gazelor, să reziste.

—Feroneria venea tot de la Meissen?

—De la Meissen, astea toate erau făcute de ei.

—Cam la cât aţi preţui, în banii de aur, de atunci, o sobă ca asta?

—V-am spus, 125 de napoleoni aur, fiecare sobă avea acelaşi preţ. Orice model am lua, cât timp a lucrat omul ăla, ca să facă modelul! Că se face model, şi pe urmă se toarnă, şi pe urmă se modelează iarăşi, după ce se toarnă, şi pe urmă abia se toarnă glazura şi se arde. Nu era faianţă, era porţelan. Astea sunt sobe de porţelan.

—Deci toate sobele albe sunt din porţelan sau pot să fie şi de faianţă?

—Nu, la ei, la Meissen, sunt numai de porţelan. Noi, aici, făceam şi noi sobe albe de faianţă, dar ei nu, ei numai de porţelan le făceau. Erau unele fine, ca farfuriile alea de porţelan de Boemia. Frumos lucrat! Ce case se făceau pe timpul acela!

—Dar holurile acelea imense, cum erau încălzite? Făceau faţă sobele, aveau destule lemne?

—Numai holul unei asemenea case face cât o casă întreagă de acuma. Dar boierii aveau, aveau păduri, moşii, aveau cutare, erau bogaţi, aveau aur. Şi astăzi România este un bulgăre de aur al Europei, numai că nu avem administratori cum trebuie, dar România este un bulgăre de aur al Europei. Noi avem de toate, dar n-avem oameni. Avem numai escroci, numai şmecheri şi numai hoţi, care iau tot, care fură şi cenuşa din vatră. Altfel ar fi în România, dacă s-ar respecta legea, ar fi cel mai bine de trăit aici.

—Îmi dau seama că vă preocupă profund conjunctura politică. Şi mentalităţile româneşti de astăzi. Şi că vă doare ce se petrece. Dar să ne întoarcem, mai bine, la poveştile despre Bucureştii tinereţii dumneavoastră. Poate vor fi cuiva de folos poveştile astea.

—În România, pe timpuri, era cel mai ieftin de trăit din lume. Şi veneau italieni, unguri, cehi, slovaci, veneau să lucreze aici. Acuma, tot tineretul nostru părăseşte ţara, că n-are ce să facă. Mă tem că România, în zece ani, devine un stat bătrân, un stat de oameni bătrâni, că tot tineretul pleacă.

—Pe când dumneavoastră, dimpotrivă, tânăr de tot fiind, dar cu o foarte bună meserie, aţi venit aici.

—Lui Brătianu nu i-a părut rău că m-a adus. Munceam bine şi eram plătit bine. Şi strângeam banii la Banca de Comerţ. Unde sunt Telefoanele, în Calea Victoriei, era Banca Industriei şi a Comerţului.

—Chiar pe partea aceea?

—Da, nu ştiu dacă mai există banca sau ce este acuma acolo, dar acolo era. Când am strâns eu nişte bani, Brătianu îmi zice: *Ei, acuma, fă bine şi cumpără o casă*. Eu, ca băiat tânăr ce eram, mă întrebam ce-mi trebuie mie casă, când eu stau în Bulevard, acolo, la Lereşti, foarte bine. Dar nu l-am contrazis. Bine, cumpăr casă. Zice: *Pleacă*

unul, cineva care este director de bancă aici, şi pleacă în America, lichidează aici, că are şi acolo. Cumpără-i casa lui din Calea Moşilor 229.

—Spre Biserica Sfântul Ioan Moşi sau mai încoace?

—Între Romană şi Vaselor. El a spus *cumpără*, eu cumpăr. El a cumpărat, de fapt, pentru mine, mi-a făcut acte, tot. M-a dus să-mi dea casa. Două prăvălii în faţă, în stradă casa era cu un etaj, în curte era cu două etaje casa, dar erau nişte apartamente mari şi el zice: *Acuma, dăm chiriaşul afară şi transformăm, facem, dintr-un apartament, două apartamente*. Eu nu l-am contrazis. *Dacă spuneţi aşa, aşa facem*. L-a chemat pe arhitectul Culina, arhitect şcolit, şi a spus: *Uite, asta şi asta şi asta*. Arhitectul Culina a făcut proiectul şi Emil Prager a făcut construcţia după proiect.

—Cele mai bune nume de constructori.

—Şi, adevărat, în trei ani de zile, casa şi-a scos banii. Din chiria care era, şi-a scos banii. După ce am cumpărat casa aia, s-a terminat, m-am gândit eu, dar el zice: *Mai cumpără o casă*. Nu prea înţelegeam: *Excelenţă, dar eu nu am nevoie de atâtea case*. El a insistat*: Lasă, să fie acolo, mă. Cu banii, ce faci? Stau banii la bancă, degeaba. Lasă, cumpără*. Am cumpărat în Strada Aureliu.

—Strada Aureliu se cheamă astăzi Corbeni.

—Era acolo un profesor, Eftimie Antonescu. Alături de el, era un farmacist, Antonică se numea. El avea o căsuţă mai mică, dar frumos făcută, aşa. Zice: *Vinde Antonică, farmacistul, căsuţa, ia-o pe aia*, zice.

—Pe unde era situată căsuţa? Pe Aureliu era un puţ. Faţă de piaţeta aceea cu puţul, cam pe unde era?

—De la Armenească, imediat. La numărul 6 şedea profesorul Antonescu şi la numărul 8 era căsuţa aia.

—Şi în colţul cu Silvestru, l-aţi apucat pe pictorul Apcar Baltazar?

—Nu cred. Şi am cumpărat-o şi pe aia, am cumpărat-o şi, pe urmă, am vândut-o profesorului Antonescu. El a vrut să-şi mărească curtea şi a spus: *Vînde-mi mie*! Şi aşa a fost dat.

—De lucrat, pe unde aţi mai lucrat?

—De lucrat, aproape că nu există loc unde nu am lucrat. Vizavi de Telefoane, tot pasajul ăla era al lui Lahovari, cu toate clădirile alea. Lahovari venea şi spunea: *Emile* (el şedea în Parcul Filipescu, dar nu prea şedea în Bucureşti, şedea la Paris), *să ai grijă de sobele mele. Cât e, plătesc, dar să ai grijă de sobele mele*. Eu le aranjam sobele, vara, le aranjam cum trebuie, şi iarna nu făceam nimic, dar bani luam. Eu aveam grijă de sobele lui. Şi de aia v-am spus că aproape nu există casă boierească unde n-am lucrat şi, pe lângă casele din Bucureşti, am lucrat şi la Ministerul de Război şi la Ministerul de Interne.

—Ministerul de Război, din Piaţa Walter Mărăcineanu, de lângă Cişmigiu. Dar Ministerul de Interne unde era pe atunci?

—Unde era Grădina lui Tănase, pe Academiei.

—A, da. Era o casă veche, frumoasă, cu o curte, o ştiu din fotografii. Pe urmă, s-a făcut în locul ei clădirea unde a fost Comitetul Central PCR. Construită ca Minister de Interne pe la sfârşitul anilor ’30.

—Şi am rămas în Bucureşti, aşa cum a zis Ionel Brătianu, dar, în schimb, m-a salvat de pe front. Poate muream pe front, acolo. Îi spuneam: *Bine, Excelenţă, ţara mea cu ţara dumneavoastră fac război şi eu lucrez aici. Cum e asta*? Eu nu înţelegeam treaba asta. Zice: *Mă, băiatule, războiul este una, politica este alta, meseria este alta. Noi facem război cu voi, dar şi negustorie, tot cu voi facem.* Zic: *Bine, dacă-i aşa, e bine*. Şi pe urmă, când s-a însurat George Brătianu, şedea pe Viitor, colţ cu Popa Chiţu, nu ştiu dacă ştiţi.

—Da, ştiu, s-a pus de curând pe casă o placă de marmură cu numele lui. Acolo este o mică piaţetă,

cu un scuar plin de copaci bătrâni. Iar acum, casa este în restaurare.

—Da, şi i-am făcut şi lui sobele, şi lui Dinu Brătianu, şi lui Vintilă Brătianu, în Strada Aurel Vlaicu.

—Dar în casele celor patru surori, aţi lucrat? La Pia Alimăneşteanu, pe Strada Pia Brătianu, aţi lucrat?

—Da, la toate rudele.

—Şi la Casa Pillat?

—Da, da, peste tot.

—Aţi colaborat cu meşteri din Bucureşti? De pildă, exista cineva, Rüffer, care făcea cahle.

—Cu Rüffer, nu, n-am colaborat prea des, dar eu l-am adus pe Rüffer în Bucureşti şi a făcut, în Strada Popa Savu, prima fabrică de plăci. Tot Brătianu mi-a spus să aduc pe cineva şi l-am adus pe Rüffer. Şi pe urmă, după Rüffer, a mai venit şi Moser, de pe Aleea Tonola, şi pe ăsta l-am adus. După Moser, a venit Ursit… pentru profesorul Teutu, a făcut fabrica de sobe. Eu n-aveam nevoie să fiu tovarăş cu ei, că eu aveam mult de lucru. Dacă ştiţi unde-i Biserica Sfinţii Voievozi, vizavi de Biserica Sfinţii Voievozi, era o curte şi eu aveam depozitul meu acolo.

—Şi aduceaţi de la Meissen materialul sau aţi schimbat sursa?

—De lucrat, am lucrat şi sobe româneşti, dar eu n-am prea luat de la ei material, că eu, dacă eram de-acolo, toate sobele le aduceam de la Meissen şi mai era Fischer, din Calea Victoriei, colţ cu Cheiul Gârlei, nu ştiu dacă ştiţi, era la dreapta, şi ăla aducea tot Meissen. Eu cu el aduceam sobe Meissen, restul nu. Dar însă, Meissen avea trei fabrici. Aceea din Germania se numea Meissen, în Cehoslovacia se numea Hardtmut, iar în Italia se numea Tetti. Aceeaşi fabrică, acelaşi proprietar, alte nume.

—Erau atât de frumoase, încât familiile îşi alegeau ca decor, când se fotografiau, sobele casei.

Am văzut, acasă la doamna Manuela Burnea, nepoata ei, o fotografie a pictoriţei Maria Brateş, soţia lui Ion Pillat, aşezată lângă soba făcută la ea, pe Strada Pia Brătianu, în casa aceea unde, jos, locuia Pia Alimăneşteanu, iar sus, Ion Pillat.

—Eu am făcut soba aia, cu plăci de la Rüffer, cred, că aşa au dorit.

—E o sobă superbă, cu plăci de la Rüffer, după cum spunea şi doamna Burnea. O sobă masivă, înaltă şi cu nişte plăci superb desenate. Ea era pictoriţă şi el era poet.

—Era vestită pictoriţă, eu ştiu.

—La familia Tătărăscu aţi făcut sobe, pe Polonă?

—Care a fost prim-ministru? Am făcut, dar la el n-a fost Meissen, la el au fost de-aicea, de la Şosea, de la Rüffer, luate sobele.

—Aş vrea să ne spuneţi diferenţa dintre cămin şi şemineu, ca tipuri de sobă, ca tehnică şi ca înfăţişare.

—Şemineu este soba care are uşi, căminul e o sobă fără uşi, cu vatra larg deschisă, dă căldură, dar însă se vede cum arde focul înăuntru, iar în spate avea tot uşă, pe unde se făcea focul şi dădea căldură, dar e şi de frumuseţe, că se vedea arzând. Și mai erau şi lemnele roşii, care, când vă uitaţi la ele, ziceaţi că este jar, dar nu era jar, era lemn, aşa vopsit, ca să pară că arde.

—Când făceaţi o sobă, vă îngrijeaţi şi de tot ce le mai trebuia lor, paravanul, uneltele cu care se aţâţa focul şi se curăţă cenuşa, fierul forjat

—Tot fierul forjat îl făcea Rüffer, pe Popa Savu, fiindcă ei erau doi, Lodovic şi Emil. Emil se ocupa de sobe şi celălalt se ocupa de toate lucrurile forjate, uşile forjate la cămin. Uşa la cămin este o uşă, aşa, bombată niţel, care se lasă în jos când faci focul, fiindcă fumul iese afară. După ce arde, se ridică aia în sus şi atunci se vede flacăra frumos. Dar însă, erau frumoase şi căminele făcute din piatră de râu. Sunt câteva cămine făcute din piatră

de râu. Am făcut un astfel de cămin la doctorul Gheron de la Urgenţă-Floreasca. El a fost în Franţa şi a văzut şi el pe Loara, acolo, un cămin din piatră de râu, şi i-am făcut şi lui, din piatră de râu, cămin. Şi Ceauşescu avea un cămin făcut din piatră de râu.

—Special pentru el sau era în casă dinainte?

—Nu, era în casa aia nouă, făcută pentru el. Acolo am avut discuţii cu ea. Ea era foarte rea. Faianţarul, am adus un faianţar din Ungaria, unul Bori, ca să pună faianţa. Am adus faianţa din Italia, şi cel mai bun faianţar, ungurul ăsta, m-am dus în Ungaria şi l-am adus pe Bori. Şi când am pus un rând de faianţă la bucătărie şi la baie, vine Leana, că nu-i bine. Dar ungurul era bătrân şi am ştiut că ungurul se supără. *Nu-i bine, cucoană*? Nu ştia bine româneşte, *atunci, eu iau scula şi faci dumneata, dacă nu-i bine*! Şi-a luat sculele şi a plecat. M-a rugat Ceauşescu, m-a rugat inginerul Solomon, care era acolo, *Du-te, domnule, şi cheamă-l*. Până la urmă, m-a înduplecat şi m-am dus şi l-am chemat înapoi. A spus*: Eu vin să fac, dar tu stai lângă mine. Când vine ea, s-o dai afară.* Şi am stabilit cu Ceauşescu să nu vină până când nu se termină. Când a fost gata, a venit, n-a văzut ea în viaţa ei aşa ceva ce a făcut ăla, şi a spus el: *Ia, acuma spune, cucoană, e bine sau nu e bine? Dacă spui că nu e bine, te mănânc pe dumneata şi toată faianţa asta o mănânc eu*. A văzut ea în toată viaţa ei aşa ceva? Dar nu a scos 1000 de lei, să spună: *Ia şi tu, Bori, bea o bere*. Ceauşescu a dat 10.000, inginerul Solomon a dat 10.000, fără ce trebuia să plătească. Ea n-a dat un leu şi, după ce a ieşit afară (eu îi spuneam *coană Lenuţa*, că eu o cunoşteam de când a fost servitoare), i-am zis: *Cucoană Lenuţa, să ştii că ai făcut foarte rău că l-ai jignit, dumneata ai fost muncitoare, că acuma eşti prima doamnă a ţării, dar ai fost muncitoare, şi omul ăsta a muncit aici.*

Puteai să-i spui: Ia şi tu două mii de lei şi bea o bere!

—Dar cum aţi cunoscut-o, unde, în ce împrejurare?

—I-am cunoscut în Vasile Lascăr, nr. 3. Acum îi spune Galaţi. Acolo şedea Auerbach şi Auerbach şi cu familia sa erau proprietarii fabricilor de medicamente din România, Auerbach şi Schein, ăştia erau, şi, pe urmă, băieţii se numeau Garmitz, ăia cu standard, dar însă proprietar erau Schein şi cu Auerbach şi ea era servitoare acolo şi venea Nicu acolo. Eu am făcut sobe acolo şi ea îmi spunea: *Meştere, să nu spui că vine Nicu*. Eu i-am zis: *Ce mă interesează pe mine ce faceţi voi?* Şi, pe urmă, s-a îmbolnăvit ea de tuberculoză şi aşa de cumsecade a fost evreul ăla, că n-a dat-o afară. A trimis-o la Fabrica 6 medicamente, la Bucureştii Noi, să fie supraveghetoare acolo, la Fabrica 6, şi a fost acolo zece ani supraveghetoare. De aia zicea că e chimistă. Ea a fost ani de zile supraveghetoare la fabrica de medicamente. De atunci îi cunosc eu, nu era încă însurat cu ea.

—Deci şi acolo aţi făcut sobe. Chiar ieri am fost pe Vasile Lascăr şi mă uitam la casele astea, de pe partea fără soţ. Casa de la numărul 3 e o casă de sfârşit de secol XIX. O fi chiar casa unde stătea Auerbach?

—Era între Liceul Spiru Haret şi un restaurant, pe timpuri, nu ştiu cum se numea, parcă *Groapa dulce*. Era între astea.

—S-ar putea să fie casa aceea, e numărul 3. Aş vrea să ne mai pomeniţi şi de alte sobe, dintre cele pe care le iubiţi.

—Eu am făcut multe sobe, dar vă spun despre sobe care mai există. În Strada Dionisie Lupu, la Casa Universitarilor, Academia a îngrădit cu grilaj sobele. Mai sunt trei sobe acolo.

—Dar cred că vă amintiţi şi sobe care nu mai există.

—Sobele cele mai frumoase din Bucureşti au fost în Strada Biserica Enei nr. 12, la unul Ionescu, însurat cu o prinţesă germană. Avea sobe poleite, adică, smalţul a fost de aur. Sobă aurită! Şi, când s-au dărâmat, m-am dus cu arhitectul de la Academie până la Ceauşescu şi i-am spus lui Ceauşescu: *Dumneavoastră ştiţi ce aţi făcut acolo? Aia este unica sobă din Europa care mai există, cu smalţul de aur*. El a zis*: Nu mă interesează. Am spus demolare, demolare*! Ne-am dus la inginer, inginerul a spus: *Domnule, mie nu mi-a spus nimenea, mie mi-a spus s-o demolez. Am demolat-o şi gata.* Era unica sobă cu aur!

—Şi n-aţi putut să recuperaţi piesele?

—Dacă le-a dărâmat! A fost făcută praf. Mai era pe Ştirbei Vodă, la Boureanu, fost guvernator al Băncii Naţionale, un şemineu Meissen, care este în picioare, dac-o mai fi în picioare. Acum câţiva ani de zile, am fost cu Cristina, de la televiziune, de a fotografiat şemineul. Acuma nu ştiu dacă mai e sau nu mai e. Voiau să-l vândă, să ia bani pe el. La Legaţia Rusă, la Şosea, este un şemineu mare. Cele mai frumoase sobe erau în partea spre Cazărmii, încolo, de la tribunal, încolo, erau sobe din astea. S-au dărâmat, s-a dărâmat tot. Ceauşescu, în loc să demonteze… Îi spuneam: *Pun eu oameni, nu te costă nici un ban, domnule, să demontezi sobele astea*. Nu, să demoleze tot! La ei, aşa era. Trebuia distrus tot şi făcut altceva. Erau valori extraordinare, era faianţă de perete. Faianţa pe care o avea Constantinescu, fostul secretar al Primăriei Bucureşti, unul Constantinescu. Avea faianţă din Persia. O placă de faianţă de perete, ca ale lui, acuma, cred că face miliarde. Şi s-a dărâmat tot.

—Tot, în cartierul acesta de pe Uranus, de pe Rahova.

—Da, pe acolo erau lucruri de miliarde. Le-am pierdut.

—Se spune că pe străzile astea veneau căruţele cu „fiare vechi” şi clanurile prădau nestingherite, poate că au luat şi piese de faianţă, vitralii şi sobe. Şi nu numai ei. N-avem cum să ştim. Pe Şoseaua Kiseleff aţi făcut şeminee?

—Am făcut. Am făcut şemineu şi la palatul ăla al lui Carol, am făcut un cămin, dar un cămin românesc, din cărămidă. În Strada Barbu Delavrancea, la doctorul Zamfirescu, şi acolo este un cămin, din plăci frumoase, de-aici, aduse din Mediaş. Pe Barbu Văcărescu, mai e unul pe care l-am făcut, tot aşa, din plăci de la Mediaş. Eu vă spun că aproape nu există casă boierească în Bucureşti, unde n-am lucrat, dar însă, oamenii ăştia le-au dărâmat. Valori grozave s-au dărâmat. Acuma, o sobă Meissen ştii cât costă în Germania, în bani româneşti? Vreo câteva miliarde. Dacă a ajuns o placă, în România, aici, de exemplu, la *Ceramica*, făcută din pământ, să coste 31.000 de lei, adică o sobă de o sută de plăci costă trei milioane, cu lucrul, trebuie să coste şase-şapte milioane de făcut o sobă.

—Desigur, aţi avut elevi, i-aţi învăţat meserie.

—Am avut, au murit toţi. Mai e unul, Otto, care e tot un neamţ, dar plecat în Germania, dar restul au murit, la 50 de ani, la 60 de ani, la 70 de ani. Au murit. Numai eu am trecut de sută. Trăiesc şi pentru ei. Aşa a vrut Dumnezeu.

—Mulţi ani înainte! Vă amintiţi de elevi, uneori?

—Am avut elev, o fată, un sobar bun, era nepoata unui doctor, Zdrulescu, parcă. A avut un accident, a căzut din maşină şi s-a paradit. Valerian Popescu, chirurg stomatolog, i-a făcut de două ori operaţii, de două ori a fost la Viena şi tot n-a putut să facă nimic, ea nu putea deschide gura decât atât şi doctorul a spus: *Ia-o şi fă-o sobar, că poţi să înveţi şi dacă nu vorbeşti*, şi am făcut-o sobar şi am dat-o la Institutul Pasteur, ca sobar. A fost sobar bun, şi a murit şi ea.

—De fapt, a face sobe este o artă.

—Eu vă spun, meseria de sobar se numeşte meserie de artă. E o meserie foarte frumoasă, să ştiţi, dar acuma nu mai sunt artişti. Acuma, toţi amărâţii fac sobe. Mergeţi pe Colentina, acolo unde e singura fabrică de sobe de teracotă, fiecare placă este crăpată. Cum fac ei, nu ştiu. Fiecare placă e strâmbă sau crăpată. Nu poţi să faci o sobă dreaptă din ea, toate sunt strâmbe, că merge şi aşa.

—Dar cu toate astea, multă lume construieşte şi presupun că au în vedere şi sobele frumoase, şemineele, nu numai caloriferele.

—Este o singură fabrică, la Sighişoara, care mai face sobe cum trebuie, adică plăcile drepte, singura fabrică. În rest, nu mai există.

—Vă duceţi uneori să vă vizitaţi sobele, sunteţi consultat în continuare?

—Inginerii ăştia, care fac construcţii, mai dau telefon, mai mă cheamă pe mine. Nu că lucrez eu, dar le arăt eu ce trebuie să facă. Le fac şi schiţe.

—Şi când vă duceţi să vedeţi rezultatul, sunteţi mulţumit de ce-au făcut?

—Păi, mulţumit am fost întotdeauna, că mi-a plăcut meseria. Meseria trebuie să-ţi placă. V-am spus că mi-a plăcut de mic, şi sunt bătrân, şi-mi place şi acum. Pe loc, pot să mai lucrez şi acuma. La anii mei, nu mai pot să car, dar, lucrând pe loc, pot să fac. Am făcut şi săptămâna trecută o sobă, pe loc.

—Cum e soba aceea, puteţi să ne-o povestiţi?

—La o cucoană, a explodat o sobă. Ei, ce, eram să o las? Zice: *Cum mă laşi, ai lucrat la mama mea, ai lucrat la cutare, cum să mă laşi pe mine aşa*? Am liniştit-o*: Eu nu vă las, cucoană, dar mie îmi aduci un om care să care pământ, să care tot, tot, şi eu îţi fac*. Şi a adus un om, a cărat acela totul, şi eu apoi i-am făcut lucrarea. Soba rezistă, este o meserie de artă, e frumoasă.

—Aţi avut noroc că, întâmplător, aţi dat de copil peste meseria asta.

—Nu întâmplător, de mic mi-a plăcut, cu Franz, şi mi-a plăcut toată viaţa mea. Eu, cu copiii mei, am vrut să facă meseria asta. Nevasta, însă, ţipa, şi rudele ţipau*: Doctor, doctor, doctor*! Ce doctor? Eu am câştigat de o sută de mii de ori mai mult decât un doctor, cu meseria mea. Dar, doctor, doctor să fie, dacă toată lumea zice doctor, doctor. Mi-am făcut şi eu băieţii doctori. Unul mi-a murit în avion, cardiologul, mi-a murit acuma şase ani de zile. A fost la o conferinţă în Franţa, el cu Dr. Zeană şi cu încă unul, a fost la o conferinţă, a avut un stop cardiac în avion, şi l-am luat de la Otopeni, mort, la 65 de ani. Şi mai am unul, care a lucrat cu Dr. Lupu, la Institutul de Interne, la Colentina, dar şi ăsta e acuma pensionar, însă mai e director la revista Colegiului Medicilor. Acolo, Oprescu e Director General şi el este Director Adjunct.

—Dar cred că este mândru de sobele dumneavoastră, chiar dacă nu v-a continuat meseria.

—Ei, de făcut, mai multe sunt, dar însă, nu se pot face. Acuma sunt gaze şi să ştiţi: caloriferele sunt periculoase pentru oameni, fiindcă dau căldură uscată de la gaze, trebuie să ai întotdeauna apă. Ei, se poate face ceva, dar eu sunt prea bătrân. Se pot face nişte lumânări care se adaugă la calorifer, se pun la calorifer, cu apă, şi fac atmosfera în casă umedă, adică nu mai se usucă gura şi plămânii, pentru copii este foarte periculos. Ei, dar trebuie să faci instalaţia asta, cu apă. La anii mei, ce să mai fac, dar s-ar reuşi o treabă foarte bună cu asta. S-ar vinde ca pâinea caldă.

—Aţi făcut lucruri minunate, mai există destule şi vor exista cât va exista Bucureştiul. Sobele de la Fundaţia Brătianu, de la Casa Monteoru sunt apărate, ca şi sobele de la Casa Universitarilor, sunt patrimoniu.

—Alea sunt apărate, acolo nu umblă nimeni. În Europa, însă, au cam dispărut, că s-a făcut încălzirea cu electricitate, cu astea. La noi sunt

calorifere cu gaze. În alte părţi, merge electric totul, bagi banul şi consumi. S-a terminat, se opreşte şi iar trebuie să bagi un ban. Cât consumi, atât plăteşti, şi este foarte bine.

—Dar dispare arta.

—Arta rămâne numai în istorie, ca şi toate celelalte. Valul trece.

—Cu gândul la ucenici, la elevii dumneavoastră, aţi avut un caiet cu modele de sobe, inventate de dumneavoastră sau copiate după sobe celebre?

—Există cataloage şi eu am pe undeva pe acolo modele.

—Modele pe care le-aţi creat personal.

—Am şi eu. Am în catalog, de exemplu, soba-lumânare, rotundă, complet rotundă. Aia este făcută de mine, din plăci craclate. Nu ştiu dacă ştiţi ce înseamnă *craclate*. Se bagă la cuptor plăcile, se pune glazură şi se bagă la cuptor, şi se deschide uşa de la cuptor şi atunci, când vine aerul, crapă, toate plăcile crapă.

—Crapă şi rezultă un model aleatoriu…

—Şi atunci, scoţi plăcile şi le bagi în cerneală neagră şi rămân craclate plăcile, foarte frumos. Asta e făcută de mine.

—Cam pe unde aţi făcut sobe ca aceasta, în ce case?

—Am făcut pe Griviţa, la Corpul 2 de Armată, nu ştiu dacă mai există şi acuma, pe Calea Griviţei, 28.

—Acum, acolo este Institutul de Arte Plastice. O să mergem să vedem dacă mai există, şi o să vă spunem.

—Ia vedeţi dacă mai sunt! Unde a fost comandantul, Colonelul Ganea, în biroul lui, i-am făcut o sobă din astea.

—Deci, căutăm o sobă rotundă, albă, cu plăcile craclate, albe, cu crăpăturile negre.

—Acolo intră cerneala. Unde e smalţul întreg, s-a şters cu rumeguş, şi cerneala rămâne numai înăuntru, foarte frumos. Asemenea sobe s-au făcut

în multe părţi, dar au dărâmat ăştia toate casele, şi au făcut blocuri.

—Erau multe sobe frumoase în Bucureşti!

—În România, boierii aveau sobe foarte frumoase, de valoare, că sufereau de grandomanie. Dacă un boier aducea una, alţii aduceau mai ceva, mai ceva. Dar a venit comunismul şi le-a dărâmat mai pe toate. N-au ţinut seama de valoare, şi nu numai de sobe vorbesc, doamnă. Erau geamuri Meissen jivrate, lemnărie extraordinară, toate s-au distrus. Dacă s-ar fi demontat, jumătate din Meissen se recupera, dar însă, aşa a fost ordinul. Eu ştiu casa lui Ionescu, din Biserica Enei, acolo unde am venit eu cu arhitectul de la Academie. Inginerul ne-a spus: *Eu am primit ordin ca noaptea să dispară, şi noaptea a dispărut casa.* A demolat-o într-o noapte. Şi aşa s-a demolat peste tot, fiindcă n-au fost oameni cu cap şi Ceauşescu, când venea şi spunea: *Aici praful şi pulberea se alege*, a doua zi, era praf şi pulbere.

—Când terminaţi o sobă, obişnuiaţi să vă puneţi numele undeva sau numele firmei?

—Nu pe sobe. Te puteai iscăli dacă făceai plăci.

—Există o sobă foarte simpatică, pe Strada Nicolae Golescu, în spatele blocului Eva, într-o casă de lângă Jockey-Club, am aflat că a fost o Casă Yarka. Acolo este acum Asociaţia Uniunii Scriitorilor din Bucureşti, a fost şi Tribunalul sectorului 5, o vreme. Au un hol cu luminator şi o sobă extraordinar de amuzantă, decorată cu o mică scenă de gen. Cred că este ceva care aminteşte de berăriile de la München.

—Eu ştiu ce e acolo, e o casă parter, o ştiu bine, dar ăla este medalion românesc, cu nişte căni de bere, cu nişte oameni care ţin căni de bere.

—Ştiţi a cui era casa? A fost a familiei Yarka?

—Ştiam eu pe timpuri a cui era casa, era un cetăţean mic, nu ştiu cum îl chema, ştiu casa, dar acuma nu mai ştiu locatarii.

—Soba, însă, o ştiţi. V-aţi ocupat de ea vreodată?

—Mai sunt aşa, medalioane multe. Sunt şi cu vite, medalioane, cu tot felul de câini, dar sunt româneşti.

—În casa lui Charles Adolphe Cantacuzino, mai înainte a stat Vasile Missir acolo, socrul lui, sunt nişte sobe frumoase, cred că tot de Meissen.

—Unde?

—Pe Strada Berthelot, colţ cu Theodor Aman, fostă Soarelui, vizavi de liceu, au nişte sobe foarte frumoase.

—Nu le ştiu, parcă nu.

—Puteţi spune despre una dintre sobele pe care le-aţi făcut că vă e cea mai dragă?

—Dragi mi-au fost toate pe care le-am construit. La Şosea, pe Strada Mincu, am făcut un şemineu cu scaune. E unicul şemineu cu scaune. Într-o parte, un scaun, şi-n cealaltă parte, alt scaun. Când se încălzea şemineul, şi scaunele se încălzeau. Dacă şedeai, iarna, era cald. Acolo a locuit un francez, el a venit cu modelul ăla şi i l-am făcut eu, din plăci de aici, româneşti, de la Rüffer. Era unicul şemineu în sistemul ăsta, cu arcade, frumos, dar dacă mai este sau nu, nu ştiu. În 1926-1927 a fost făcut.

—Dar şemineele de la Contesa Woroniecka, nu cumva le-aţi făcut tot dumneavoastră? Pe Strada Arhitect Mincu, la numărul 19, în 1940. Sunt două şeminee, decorate cu stema familiei Woroniecki.

—Doamnă, eu v-am spus că aproape nu există casă unde n-am lucrat, dar nu le mai ţin minte pe toate. Mai este o sobă, unică, dacă mai există, pe Strada General Berthelot, aproape de Popa Tatu. O casă nu cine ştie ce mare, parter cu demisol, dar însă e o sobă, tot din plăci mici, aduse nu ştiu de unde, şi am făcut soba aia, unică în ţară, că o mai fi, că n-o mai fi. Ei, aia e făcută din 1931 sau 1932.

—Mâini de aur şi memorie la fel.

—Coniţă, meseria este bună, orice meserie să ştiţi că e bună, dacă te ţii de ea şi dacă-ţi place. Dacă lucrezi numai pentru bani, nu e bine. Eu am lucrat de plăcere, că, dacă vezi că ai creat, ai făcut ceva frumos, te bucuri şi tu.

—Aţi făurit sufletul caselor, fiindcă focul e sufletul casei.

—Sigur. Şi mai ales când vin alţii şi spun: *Uite ce frumos!*, te bucuri. Eu am lucrat nu numai cu bani, am făcut sobe şi fără bani. Dacă am văzut că n-are, că e sărac, aşa, am zis: *Lasă, cucoană*! Şi am nepoţi bogaţi, care au salarii mari. Niciodată nu le-am spus că n-am, chiar dacă n-am avut, eu n-am spus la nimeni. Am făcut aşa cum am putut, şi a trecut. Nici noaptea n-am spus că n-am. Ei mă întreabă: *Cum, unchiule...* că am în Australia, am în Germania, am în America. *Mie să nu-mi trimiteţi nimic, am de toate. Vedeţi-vă voi de treabă, că am de toate. Eu v-am învăţat, v-am făcut, v-am trimis, v-am aranjat, eu sunt mulţumit că voi sunteţi bine*. Eu, cât trebuie, mai fac. Eu, cum vă spun, mai arăt lui cutare ce trebuie făcut, mai cutare, mai pică de colo, mai pică de dincolo.

—De cât timp locuiţi aici, pe Strada Povernei?

—Aici, de când m-a dărâmat pe Mumuleanu. Aici stau din 1975-1976. Eu am avut o casă frumoasă pe Mumuleanu, şi Ceauşescu mi-a scris: *Vinde casa, că se dărâmă*. Înainte de a se demola, să vând casa. S-o vând, dacă spune să vând. Ei dădeau optzeci de mii de lei pentru cea mai bună casă. Aveam casa, trei sute de metri pătraţi de curte, aveam parter, etajul unu, etajul doi şi mansardă. Aveam casă frumoasă. Am găsit un oltean şi am vândut-o cu şapte sute de mii de lei. Acuma valorează miliarde. Ei, a murit Ceauşescu şi ăla a rămas cu casa. Singurul lucru pe care l-am greşit în viaţa mea este ăsta. Dacă eu nu vindeam casa, rămâneam cu ea.

—Era construită de dumneavoastră sau cumpărată?

—Construită de mine, o vilă frumoasă. Aici am greşit.

—Dar spuneţi măcar unde e, s-o caut.

—Pe Strada Mumuleanu, vizavi de stadionul Dinamo, la numărul 12. E o curte frumoasă, casa acoperită cu ţiglă.

—Dumneavoastră aţi proiectat casa şi sobele?

—Eu. Aia am făcut greşeala.

—Prin ce an aţi făcut casa?

—Prin 1931, 1932.

—Dar dumneavoastră, în ce zodie sunteţi născut?

—Eu, în 26 octombrie.

—Sunteţi scorpion.

—Şi anul naşterii e 1896.

—Ştiu şi mă înclin în faţa dumneavoastră, aţi trecut de un veac de viaţă şi încă mai munciţi, şi povestiţi atât de bine! Mulţi ani, de aici înainte! Bucureştean aţi devenit pe la douăzeci de ani. Când aţi ajuns la Bucureşti, cum arăta oraşul?

—Nu ştiu dacă ştiţi, sunteţi tânără, cum erau Bucureştii, pe-atunci. Era până-n Piaţa Victoriei, aicea, Bucureştiul, era Piaţa Mare, până-n Strada Labirint, era Bucureştiul până-n Şoseaua Mihai Bravu şi până-n Panduri şi Cotroceni. Restul erau satele. Era satul Dudeşti, era satul Şerban Vodă, satul Militari, satul Roşu, satul Griviţa, satul Herăstrău, satele dimprejurul Bucureştiului. De exemplu, partea asta, de aici, unde este Bulevardul Dacia, era rampa de gunoi. Se aducea tot gunoiul din Capitală acolo şi, pe Strada Tunari, venea un tren, chiar un tren, cu locomotivă, şi încărca gunoiul şi-l ducea la groapa Floreasca, acolo unde-i Fabrica de Celuloză.

—Deci, până spre Piaţa Gemeni venea trenul.

—Până la Bulevardul Dacia venea.

—Asta era prin anii ’30 sau mai înainte?

—Mai înainte. Toată iluminaţia oraşului era cu gaz aerian. Pe Bulevardul Mărăşeşti era uzina care din cărbune făcea gaz aerian şi, seara, oamenii,

lampagiii, mergeau pe stradă cu un băţ special şi aprindeau felinarele.

—Dar în casele oamenilor, cum era?

—Unii aveau sobe cu gaz aerian în casă. Şi la iluminat, şi la sobă. S-a făcut Uzina de la Grozăveşti, cu electricitate, şi a început electrificarea Bucureştiului. A început electrificarea, am scos tramvaiul cu cai, tramvaiul cu cai ce mergea din Strada Bursei până-n Vasile Lascăr. La Spital, la Colentina, era depou. Până aici venea tramvaiul 9. Tramvaiul 5 venea până-n *Roata Lumii*, la Ştefan cel Mare, Dorobanţi, colţ cu Ştefan cel Mare. Acum e oraş, atunci era margine. Altul mergea până la Gara de Nord. Singurul tramvai care venea mai mult era tramvaiul 20, până la *Bufet*. Era *Bufet* la Şosea, dar era pe câmp şi mai era o lăptărie, *Aurora* se numea, unde veneau boierii şi mâncau şi beau acolo.

—Veneau boierii la *Bufet*?

—Şi cum veneau! Veneau cu trăsuri şi veneau călare pe cai. Era aleea de călărit. Doamnele şi domnii veneau călare. Era frumos, dar era mic Bucureştiul pe timpul ăla, erau şaptesprezece maşini în tot Bucureştiul. Automobile. Avea Manolescu unul, avea un doctor, pe Sălciilor, avea maşină Brătianu, Argetoianu mi se pare că avea maşină, şaptesprezece erau toate în Bucureşti, dar ce maşini, un fel de trăsuri-maşini, că, pe timpul ăla, aşa erau.

—Dar asta era înainte de venirea dumneavoastră aici. După război, când aţi venit, erau multe automobile în oraş, nu?

—Da, sigur. Ce am trăit eu, încet, încet, am văzut cum au apărut parcurile. Doamnă, toate parcurile sunt făcute de către partidul meu, Partidul Naţional Ţărănesc. Parcul Vatra Luminoasă, Parcul Iancului, Parcul Cornescu, Parcul Cotroceni pentru plutonieri majori, pentru grade inferioare; s-a făcut la Bellu pentru grade

superioare; s-a făcut Parcul Ghica-Tei, pentru Ministerul de Finanţe, numai funcţionarii Ministerului de Finanţe erau acolo, s-a făcut Barbu Văcărescu, Parcul Bonaparte, de aici, din Ştefan cel Mare.

—Parc însemna nu grădină, însemna cartier cu locuinţe.

—S-au făcut locuinţe ieftine, dumneavoastră intraţi în locuinţe fără bani. Ceferiştii intrau în locuinţă, tot Cartierul Steaua, fără bani şi, în loc să dea bani pe chirie, au plătit casa. Pe timpul ăla, ce era o clădire: zece mii, şase-şapte mii de lei, o clădire.

—Pentru mulţi, se rezolva astfel problema locuinţei.

—Sigur că da, cel mai sărac putea să plătească, şi cel care n-avea bani, şi cel care avea bani. Care n-avea bani plătea în rate, care n-avea bani deloc, intra fără bani în casă şi, în loc să plătească o chirie, ce plătea un an de zile se socotea aconto pentru casă. Şi toată lumea, atunci, funcţionarii, muncitorii, toţi aveau casă. Noi voiam să facem şi metrou. Metroul ăsta făcut de Ceauşescu era proiectat de atunci, însă a venit anul 1940, au venit legionarii la putere, după ce Regele Carol al doilea a făcut un fel de dictatură, a venit altă dictatură, şi s-a instaurat dictatura. A venit Antonescu, nu s-a mai făcut metroul. După Antonescu, a venit războiul, după război, au venit comuniştii şi, târziu, ei au făcut metroul. Ceauşescu l-a făcut, dar proiectul a fost al nostru.

—Proiectul acela seamănă cu proiectul care s-a pus în aplicare?

—Exact proiectul ăla s-a făcut, numai că, atunci, oraşul era mai mic şi liniile s-au mai lungit, că oraşul s-a mărit.

—Proiectanţii de atunci erau ingineri români sau străini?

—În general, erau ingineri români, primar era Dem Dobrescu şi inginer era Caranfil – Directorul

General al Uzinelor Comunale, inginer Caranfil. El a proiectat toată treaba asta, cu echipa lui.

—Unde era pe atunci Primăria Bucureştilor?

—Era la Sfânta Vineri, acuma e piaţă acolo.

—Unde era Tribunalul, unde era şi şcoala?

—Acolo era, că era Capitala mică. Avea, în 1921, şapte sute de mii de locuitori Bucureştiul, a fost puţin, dar însă, de trăit era bine, de trăit era ieftin. Eu ştiu când, cu doi lei, te îmbrăcai de sus, până jos. Mergeam pe Strada Vaselor, colţ cu Mihai Bravu, că, de la Mihai Bravu încolo, erau câmpii, dar, la colţ cu Mihai Bravu, era *Restaurantul Berbec*.

—Mergeaţi acolo atunci când locuiaţi pe Calea Moşilor.

—Atunci! Acolo cânta Lătăreaţa când era fată tânără şi te duceai acolo, mâncai doi pui fripţi şi cu o baterie de vin şi te costa şaizeci de bani şi se servea cu oala vinul, nu cu paharul, şi oala n-o mai lua negustorul înapoi, se arunca oala aia. Era ieftin, era bine de trăit şi oamenii erau altfel, nimeni nu încuia uşile, nimic nu se fura. Oamenii erau cinstiţi, toată lumea a muncit, se respectau unul pe altul, se respectau legile, se respecta tot. Dacă respecţi legile, respecţi pe om şi e bine. Dacă nu respecţi legile, e un haos. La noi, să nu credeţi că acuma nu poate să fie bine, noi n-avem administrator bun, n-avem oameni politici cum trebuie, că, dacă am avea oameni politici cum trebuie, s-ar face bine. România este ţara cea mai bogată din Europa. Numai Franţa ne egalează, iar noi trăim în ziua de astăzi cel mai rău din lume, nu din Europa, din lume, şi ultimul stat african trăieşte mai bine ca noi, că are trei sute de dolari pe lună, ăla, iar eu am pensie patruzeci de dolari pe lună.

—Să încheiem apelând din nou la trecut. Cu o poveste ciudată, cu o imagine frumoasă, cu un val de parfum din Bucureştii scufundaţi.

—Odată, pe stradă, s-a luat după mine o ţigancă. Voia să îmi ghicească. Vrând să scap de ea, i-am zis: *Dacă-mi spui cum mă cheamă, ai 500 de lei*. Pe timpul ăla, 500 de lei erau bani, domnule, dar credeam că n-are de unde să ştie ea cum mă cheamă pe mine. *Boierule*, a răspuns ea, *nu numai numele dumitale, toată familia o să-ţi spun cum se cheamă*. Când am auzit aşa ceva, şi era fată de vreo 18-19 ani ţiganca, tot nu am crezut-o. Zice: *Dar să te uiţi în ochii mei*. M-am uitat în ochii ei, mi-a spus cum mă cheamă pe mine, pe tata, pe mama, pe surori, tot, tot, tot, mi-am zis că m-am întâlnit cu dracul (eram băiat tânăr). Îmi era deja frică de ţigancă. *Stai să-ţi ghicesc. Mâine să nu te duci la lucru, că dumneata ai să ai un accident şi poate să fie mortal accidentul*. Când am auzit asta, i-am tăiat vorba: *Ia lasă-mă la o parte, ţi-am spus că-ţi dau cinci sute de lei, îţi dau, dar nu mai spune nimic*. Dar ea, nu: *Stai, domnule, să-ţi ghicesc*. Ca să scap de gura ei, i-am zis: *Dacă vrei să-mi ghiceşti, vii la mine, uite, vezi balconul ăla? Acolo stau eu. Vii la mine mâine, poimâine, când vrei vii la mine şi-mi ghiceşti*. I-am dat cinci sute de lei şi a plecat. Peste vreo trei zile, mă pomenesc că sună, vine ţiganca. *Ei, mi-aţi spus să vin ca să vă ghicesc*. Ce era să fac? *Bine, intră*. A intrat ţiganca şi începe să-mi povestească. Doamnă, mi-a spus exact ce s-a întâmplat în viaţa mea. Mi-a spus pe etape, mi-a spus şi ce a fost cu accidentul, că mă dusesem la lucru, nu era să mă iau după ea, şi avusesem un accident rău. Ştia.

—Aţi avut un accident, aşa cum prezisese?

—Da, da. Ce s-a întâmplat cu accidentul: Stelian Popescu făcea *Universul*, pe Brezoianu, se construia clădirea nouă, era aproape gata şi, deşi se mai lucra la acoperiş, la faţade, înăuntru se instalaseră redacţiile, de acum. Eu aveam de lucru la nişte instalaţii, la streşini, pe acoperiş. M-am dus a doua zi, am urcat şi, nu ştiu cum, am alunecat şi am căzut de sus. Ăsta a fost accidentul

şi putea să fie mortal. Dar am căzut pe nişte suluri enorme de hârtie de ziar, care fuseseră aduse acolo şi le lăsaseră afară. Ăsta a fost norocul meu. Ea, atunci, mi-a ghicit şi data morţii, eu ştiu când voi muri. Aşa că nu pot s-o uit, cum mi-a ieşit în cale, pe Bulevardul Elisabeta. M-a privit ţintă şi mi-a spus: *Boierule, vreau să-ţi ghicesc viitorul.*

Povestea s-a sfârşit în tăcerea cuminte a Străzii Povernei. A doua zi, am fost la Institutul de Artă, instalat în fosta cazarmă, pe Calea Griviţei. Am străbătut coridoarele etajului întâi, aşa cum mă dăscălise, cu detalii, domnul Emil Wagner. Nu, soba rotundă, albă, cu plăci străbătute de nervuri negre, nu mai există. Am vizitat în schimb, împreună, ceva mai târziu, Casa Monteoru. Am pornit-o din colţul de la Povernei cu Bulevardul Lascăr Catargiu, am ieşit în Piaţa Romană şi am cotit la dreapta, pe prelungirea Bulevardului Dacia, spre Calea Victoriei. Îmi arăta, din când în când, câte o casă unde făcuse sobe sau pusese ţigle pe acoperiş, sau amintea numai cine şi când locuise acolo. La Casa Monteoru fusese cu câteva zile înainte şi le ceruse voie celor pe care îi întâlnise prin birouri să îşi revadă sobele. Nu ştia că suntem la Uniunea Scriitorilor, noii locatari nu-l interesau, dar se bucurase că l-au primit cu înţelegere şi ne lăsaseră să colindăm toată casa. Am intrat în birouri, în bibliotecă, în încăperile redacţiilor de la etaj. Sobele erau acolo, le recunoştea, le atingea, le privea în tăcere. Ofta, numai, din când în când, atât de adânc încât s-a simţit dator să explice: *Soba asta, o vedeţi, când au modificat-o pentru gaze, n-ar fi trebuit să spargă aici, să se vadă aşa*! Era iarnă şi focul ardea, cu flacără mică, dar sigură, în toate vetrele acelea din porţelan de Meissen. Am ieşit în Calea Victoriei şi ne-am mai uitat o dată la clădirea păzită de mulajele unor capete mari de lei, lipite la baza faţadei. De dincolo de pereţii cenuşii, radia o căldură egală, domnul Emil Wagner privea înapoi şi sunt sigură că vedea prin zid toate sobele,

şi flăcăruia albastră, din toate odăile, şi cele mai ascunse, unde nu mai ajunsesem cu paşii.

Cu Constantin Bărbulescu, pe sub arcadele digresiunilor

Mai înainte de-a ajunge acolo, în Strada Vasile Lucaci, numărul 89, mi se vorbise mult despre el. Domnul Dinu Roco, strălucitul avocat, publicist şi cunoscător al Bucureştilor, îmi spusese: *Trebuie să-l cunoaşteţi pe inginerul Constantin Bărbulescu. A învăţat la Spiru Haret, ca şi mine, dar era mai mare, era coleg de clasă cu Mircea Eliade şi prieten cu el. Şi e bucureştean de viţă, ştie tot, iubeşte oraşul, e stăpânul unei lumi de amintiri.* În cele din urmă, am ajuns. Era în februarie 2002 şi, timp de un an şi câteva luni, până în vara lui 2003, când s-a stins din viaţă, am înregistrat, în camera de la stradă a casei sale, plină de tablouri şi cărţi, câteva zeci de casete, cu poveşti despre familia sa şi întemeierile ei bucureştene, despre oraşul copilăriei şi tinereţii sale, despre Bucureştii în război, despre creşterea şi schimbările cetăţii, la care fusese martor. Era absolvent al Institutului Politehnic din Bucureşti, fusese colaborator al profesorului Elie Carafoli, la înfiinţarea Industriei Aeronautice Româneşti, şi cercetător în diferite alte domenii industriale. Şi-a legat numele şi de Masoneria Română, în care a fost iniţiat în anul 1936, ajunsese la gradul 33 şi ultimul, fiind locotenent, mare comandor al supremului consiliu de rit scoţian antic şi acceptat, şi decanul de vârstă al fraţilor săi. Vorbea nespus de frumos, cu un ton visător uneori, alteori exact, ca la un curs universitar. Ar fi putut să scrie, dar nu mai vedea. Ochiul închis în afară se deschidea fabulos pe dinăuntru. Se oprea uneori din povestit, ca şi cum ar fi vrut să-şi asculte gândurile. Trecuse cu dignitate peste *orbire*, ajutat de memoria sa strălucită, îşi cerceta iluminat trecutul, deopotrivă

al întâmplărilor vieţii şi al lecturilor, al culturii lui bogate şi vii. Era, în acelaşi timp, mereu ancorat în prezent, cetăţean al vremii sale, un înţelept al cetăţii. Trăia ca un patriarh, înconjurat de respect şi iubire. Mă aştepta în fotoliu, lângă bibliotecă, la fereastră, iar la picioare i se aşeza mereu câinele, lupoaica Ana. Începeam înregistrarea, ne opream, când şi când, să ne sfătuim. Socoteam că e interesant ce spune, nu era plictisitor, nu divaga prea mult? Niciodată nu amintea despre faptul că nu mai vedea deloc şi că auzea foarte greu. Nu spunea niciodată că bătrâneţea e o povară. Nu-şi folosea vârsta ca pe o scuză. Nu uita niciodată de unde a pornit o paranteză, nu se lăsa niciodată dus de emoţii, deşi iubea nespus lumea pierdută în trecut. Îşi depăna amintirile cu conştiinţa că este de datoria lui să o facă. În spaţiu, centrul lumii lui era acum casa din Strada Vasile Lucaci, iar prima întrebare trebuia să stabilească şi o coordonată temporală.

—De când locuiţi aici?

—Din 1925, cu întreruperi. Pentru că, o vreme, am mai fost şi plecat din Bucureşti, am lucrat în Braşov vreo cinci ani de zile. Restul, am locuit în casa asta, continuu.

—V-aţi născut în Bucureşti?

—Da, la 16 august, stil vechi, în 1907, anul revoluţiei ţărăneşti.

—29 august, în stil nou. Părinţii dumneavoastră unde locuiau când v-aţi născut?

—Cred că pe atunci erau în Rahova. Pe Strada Justiţiei. Au stat în mai multe cartiere.

—Dar pe urmă, spre sfârşitul vieţii lor?

—Tot aici, cu mine, până în 1930, când m-am căsătorit.

—Este o casă făcută de părinţi?

—Da, în 1925 a fost construită şi tot atunci, familia s-a mutat în ea.

—Şi până atunci?

—Locuisem la o altă proprietate a tatei, în casele din Calea Călăraşilor, numărul 132, fost 126.

—Deci, în cartier.

—În fundul curţii acesteia, era fundul curţii din Călăraşi. Pe vremea aia, nici nu exista zidul dintre ele, ci numai un gard de lemn, astfel încât ne-am mutat mobila, trecând dintr-o curte în alta.

—Erau curţi adânci, cu legături nebănuite de cei care treceau pe-afară.

—Curtea asta are vreo treizeci şi trei de metri, iar curtea cealaltă, cam o sută.

—Casa din Călăraşi mai există?

—Există, are treizeci şi doi de locatari, patru prăvălii, câteva apartamente, din care două sunt mai mari, iar restul, uzuale, ca mărime.

—Aparţine în continuare familiei?

—Suntem în proces de restituire, de către primărie, bineînţeles, cu toate abuzurile de rigoare.

—Poate ar trebui, pentru început, să povestiţi despre părinţii dumneavoastră, cine erau, de unde veneau.

—Îmi place cum mă întrebaţi, se cunoaşte că aveţi uzanţa profesiunii. Să vă povestesc despre familia mea? Începând de la ce dată?

—Începând poate chiar cu primii Bărbuleşti despre care aţi auzit, cei din care vă trageţi.

—Aşa, da, chiar aşa, bun! Tata, născut în 1876, în comuna Carpen, judeţul Dolj, din tatăl Barbu. Pe bunica mea nu mai ştiu cum o chema, în clipa asta, a murit curând şi bunicul s-a mai însurat de vreo două ori. Tata a avut vreo şapte fraţi şi o soră, sau şase fraţi şi o soră. A urmat şcoala primară din Carpen, primii trei ani, în care a fost tot timpul premiant I cu cunună, pe şcoală, după care, din motive familiale, a întrerupt. Bunicul meu n-a prea avut noroc la neveste, să nu uităm că, pe vremea aia, nu se cunoştea vaccinul, iar molimele făceau ravagii. Încât, fiind om foarte cumsecade, a schimbat totuşi, prin deces, câteva neveste, până

când, mult mai târziu însă, nu s-a mai însurat. Tata n-a prea rezistat la persecuţiile mamei vitrege şi, mic fiind, nu mai ştiu, zece, doisprezece ani, cât o fi avut, a plecat de acasă. Şi-a luat lumea în cap.

—Ce lăsa în urmă?

—Bunicul era un ţăran foarte înstărit şi întreprinzător. Citez ca exemple din activitatea lui: avea, la Carpen, o pădure seculară, virgină, de stejari. Acolo, bunicul creştea turme de porci, avea porcari ai lui, tocmiţi, creştea turme mari de porci.

—Se hrăneau cu ghinda din pădure.

—Păi, cu ghindă, nu cu porumb. Îşi culegeau singuri ghinda de pe jos.

—Carpenul e un soi de stejar, satul se numea după pădure?

—Poate, poate. Şi când se făceau porcii graşi, unii se făceau aşa de graşi, îmi povestea tata, că îi încingea cu cercuri de fier, să nu crape. Probabil că austriecii erau mari amatori de untură, de grăsime, că sunt şi porcii pe soiuri. Îi încărca bunicul meu, pe cât am auzit eu, pe şlepuri, îi ducea la Viena şi îi vindea acolo, încât bunicul, Barbu Marin Bejan, avea mare spor. Cu numele noastre, aşa era: pe tata, la naştere, l-a chemat Constantin Barbu Marin Bejan, fiecare dintre numele adăugate la Constantin fiind numele ascendenţilor succesivi. Tatăl meu, Constantin, bunicul Barbu, străbunicul Marin şi stră-străbunicul Bejan. Iar pe mine m-au botezat cu numele tatii, Constantin, şi Barbu a devenit Bărbulescu. Aşa. Creşterea porcilor era una dintre treburile bunicului meu, Barbu. Altă treabă: pe vremea aia nu existau bănci, aşa încât el, după ce se întorcea cu galbenii de la Viena, făcea şi împrumuturi, pe „ţine minte”, la oameni, cum să spun eu, onorabili, şi contabilitatea se ţinea pe răboj. Unul dintre debitorii lui ştiu că a fost marele moşier Geblescu, tot de pe acolo de prin Dolj, o familie de moşieri, Geblescu, dacă aţi auzit de ea. O altă întreprindere a bunicului meu era că avea o pivniţă mare, cu zăcători mari, că intra omul în

zăcătoare şi, în anii când se făceau struguri mulţi, de n-aveau oamenii unde să-i mai pună, cumpăra struguri la preţ redus şi umplea zăcătorile cu ei şi făcea must şi vin.

—Toate astea le ştiţi de la fiul lui, tatăl dumneavoastră.

—Da, de la el! Aşa, să mai spun una: avea bunicul meu o herghelie de cai, cum n-avea tot satul, şi el treiera, că pe vremea aia nu existau maşini de treierat, el, bunicul, treiera grâul şi păioasele la toată comuna, bineînţeles, pe parale sau pe uium. Ei, nu ştiu dacă a mai avut şi alte ocupaţii, dar astea sigur le-a avut.

—Cu caii ce făcea, îi vindea?

—Eu cred că-i păştea, pe gratis, pe locurile lui, până când venea, în fiecare toamnă, rândul treieratului, dar caii ăştia nu trebuiau ţinuţi ca nişte cai care munceau tot timpul, îi scotea la păscut, îi păzeau tata şi fraţii lui, mai ales fraţii, că tata era mai mic, şi mergeau treburile. Iaca, v-am spus ce ştiu de bunicul meu.

—După ce tatăl dumneavoastră a plecat de acasă, a mai ţinut legătura cu el, cu bunicul?

—Nu prea, pentru că bunicul nu voia să-l lase să intre cu leafă. După ce a plecat prima dată tata, la Craiova, şi s-a băgat băiat de prăvălie la o cârciumă, bunicul l-a descoperit, l-a luat înapoi şi a spus că băiatul lui nu trebuie să fie slugă. Însă viaţa de acasă era grea, din cauza mamei vitrege, aşa încât, sluga a stat ce a stat şi a fugit iară. De data asta, a nimerit tocmai la Bucureşti, unde a avut fel şi fel de aventuri, de meserii, ca prin romanele lui Dickens, numai că nu se încurca cu toată lumea lui Dickens. A fost, drăguţul de el, ucenic la o cizmărie, care, aşa mic cum era, îl muncea tot timpul, din noapte până-n noapte, iar duminica îl trimetea pe maidane, să culeagă resturi de încălţăminte, tot încercări din astea.

—Ce făceau cu încălţămintea aia veche?

—O reparau, o recondiţionau. A umblat tata şi a căutat în cele mai grele condiţiuni, până când a făcut meseria de instalator. În 1896, în Bucureşti s-a instalat reţeaua de apă potabilă. Nu ştiu unde a făcut tata meseria de instalator, dar sunt încredinţat, după cele ce au urmat, că a învăţat-o foarte bine şi a practicat-o foarte bine. Bănuiesc că a învăţat-o la un meşter evreu, pentru că tata nu zicea niciodată cuvântul *jidan*, nu-l pronunţa. Bănuiesc, de aceea, că a învăţat meserie la un evreu. Sau, poate, de la un neamţ, că avea tata o mare admiraţie pentru nemţi, pentru punctualitatea germană, curăţenia, conştiinciozitatea, păstrarea cuvântului dat. Şi era şi el la fel. Poate de aceea m-a şi dat la Şcoala Germană.

—Oricum, era dintre primii care practicau această meserie în ţara asta.

—Păi, să faceţi socoteala. Dacă reţeaua, după ştirile mele din literatură, s-a instalat în 1896, tata a deschis biroul lui de antreprize de instalaţii de apă şi de gaz, îi zicea lumea, pe vremea aia, *aerian*, ca să-l deosebească, pentru că îi spunea gaz şi la petrolul lampant. Şi atunci, ăstuia, care era gaz ca toate gazele şi era produs prin distilarea cărbunelui, acolo unde e uzina de la Filaret, îi spunea *gaz aerian.* Tata a deschis această întreprindere prin 1900 şi ceva, doi să zicem, cel mai târziu. Avea trei obiecte: apă şi canalizare, gaz aerian şi instalaţii de sonerie electrică. Electricitatea era mai puţin răspândită în Bucureştii vremii de atunci. I-a trebuit, sigur, timp să înveţe şi meseria, dar ştiu că, în 1906, tata a luat o lucrare mare, importantă adică, în 1906… Nu vorbesc cu prea multe amănunte?

—Nu, e foarte interesant, cât mai multe amănunte, chiar!

—Pe dumneavoastră vă interesează şi partea sociologică, probabil, şi cea istorică.

—Mă interesează viaţa salvată.

—Doamnă, în 1906, s-au împlinit patruzeci de ani de domnie a Regelui Carol I. Cu prilejul ăsta, s-a înfiinţat Parcul Carol de astăzi, nu ştiu dacă aţi ştiut.

—Da, am citit despre asta.

—Aşa. Şi, stimată doamnă, lucrările de alimentare cu apă şi canalizare, pentru tot parcul ăsta, la vremea aia, o lucrare foarte importantă, le-a făcut tata. Le-a făcut în aşa condiţii de promptitudine şi de calitate, încât doctorul Istrate, Comisarul General al Expoziţiei, i-a dat diplome şi medalii, din care unele s-au pierdut în timpul comunismului, altele le mai păstrez şi astăzi. Între aceste diplome, care erau monumentale, două aveau, fără nici o exagerare, cam un metru lungime, pe cincizeci de centimetri lăţime, cu ramă căptuşită cu catifea roşie ca purpura, şi unde erau scrise, cu litere cuvenite, meritele tatei, pentru care i s-a dat diploma. Avea două diplome din astea şi avea şi una mai mică, şi medalii de bronz, pentru expoziţie, nu decoraţii de stat.

—Fusese o lucrare complicată, dar era un succes.

—Da, dar asta a fost numai una dintre lucrări. Tata îşi deschisese biroul lui de instalaţii în Strada Colţei, numărul 17, îmi pare. Asta venea prin dreptul Bisericii Sfântul Gheorghe, clădită de Constantin Brâncoveanu, şi locul ăsta reprezenta unul dintre punctele cele mai centrale ale centrului comercial al Bucureştilor. Pe vremuri, centrul centrului fusese Turnul Colţei, unde se percepeau taxele de acciză ale celor care veneau cu mărfuri. Turnul Colţei era cam pe locul unde e Spitalul Colţei. Spitalul Colţei de azi se întinde pe o suprafaţă cu laturi inegale, adică Strada Sfinţilor (Colţei) mărgineşte Spitalul pe o latură, în spate e Biserica Scaune, cu strada parcă tot aşa numită, în faţă, Spitalul se întinde de-a lungul actualei Magistrale Nord-Sud, iar cealaltă latură e pe unde e trecerea subterană, spre Bulevardul Carol, până

în Ministerul Agriculturii şi prin spatele lui. Ei, cam pe acolo, prin dreptul Bisericii Colţei, era Turnul, unde se percepeau accizele, unde veneau negustorii să facă vămuirea, era centrul Bucureştilor.

—Îmi amintesc că a fost un timp, în asfaltul carosabilului, în dreptul Bisericii şi al Străzii Ion Ghica, trasat cu alb, conturul fundaţiei Turnului.

—Da, a fost. Tata îşi avea atelierul prin dreptul Bisericii Sfântul Gheorghe, adică la vreo două-trei sute de metri mai încolo de Palatul Sutzu, pe aceeaşi parte cu palatul.

—Dar, la 1900, Turnul Colţei nu mai era în picioare.

—De aceea amintesc de Palatul Sutzu, dar, când vorbea de poziţia atelierului, tata a pomenit mereu Turnul Colţei! Ei, şi a organizat tata biroul, când ştiu eu, şi, mă rog, eu l-am ştiut cu câţiva ani mai târziu, că m-am născut în 1907, dar ştiu cum era, pentru că, mic fiind încă, prin 1912, mama se ducea seara câteodată de-l lua pe tata de la birou şi mergea cu mine. Tata pleca de la birou mai târziu, opt jumătate, nouă seara, din zorii zilei era acolo. Prăvălioara era foarte mică, dar aşa de bine organizată, că n-avea cum mai bine. Era Strada Colţei, colţ cu Blănari. Pe latura dinspre Blănari, avea vecină o lăptărie, unde lucrătorii şi ucenicii tatei găseau oricând masă, ca să nu umble, ştiu eu unde, să se risipească. Iar ca organizare vorbind, pe Strada Blănari, vreo trei-patru sute de metri mai încolo, avea o magazie de materiale, într-un local mai vechi, foarte bine şi abundent organizată, cu vreo paisprezece lăzi cu scule, pentru lucrări mobile şi cu câteva bancuri pentru lucrări pe loc, de piese care nu se găseau gata pe piaţă. Mai avea încă un depozit, pe alături, cu o suprafaţă de câteva sute de metri pătraţi, depozit de tuburi de bazalt, la mare modă pe vremea aia, datorită calităţii în care le fabrica o societate belgiană stabilită în Bucureşti, foarte bună societate. Şi avea tata

telefon şi avea aparat de copiat, în sistem de copiat ca pe vremea aia, şi avea tata şi un aparat de multiplicat.

—Gestätner sau ce era?

—Gestätner. Tata angajase un contabil, foarte talentat, dar niţel cam uşuratic, urmase la Şcoala de arhitectură şi se lăsase pe drum, dar era talentat, scria frumos, făcea lucrările de birou, putea să facă planuri. Sigur, multe dintre ele se mai copiau după planurile arhitectului de bază. Tata întocmea devizele, aşa, în concept, iar Bolovan, că aşa îl chema pe contabil, le scria pe curat, dactilografie nu exista pe vremea aceea. Şi, doamnă, ce să vă mai spun, a captat tata toate lucrările de la primărie. A fost de nescos de concurenţă de acolo, nu-i vorbă, concurenţă nici nu prea exista, dar nici tata nu era de scos. Lucra aşa de punctual, aşa de cinstit, aşa de diplomatic, încât Primăria a fost monopolul lui.

—Ce lucrări a mai făcut în oraş?

—Doamnă, lucrări la spitale, la şcolile primare. Într-un târziu, după primul război mondial, m-a luat şi pe mine, odată, să văd o lucrare de-a lui. Avea de făcut o reparaţie, la lucrarea lui, instalată cu mulţi ani în urmă, mă rog, cu prea mulţi nu puteau fi, înainte de războiul cu ungurii, de primul război mondial. Când am vizitat eu, cu el, Şcoala Calist Arhiereul, aveam doisprezece ani, eram în clasa a treia de liceu.

—Era, deci, prin 1919.

—Aşa. Acolo, era o instalaţie de duşuri populare, că, bag de seamă, cel puţin la Şcoala Calist Arhiereul, probabil că şi la alte şcoli primare, elevii beneficiau de duş cald şi rece, aşa. Şi vă spun un lucru: cât eram eu de copil, dar m-a impresionat soliditatea şi, cum să spun eu, buna concepţie cu care erau făcute instalaţiile. Adică nu erau instalaţii din astea, meschine, aşa cum s-au făcut mai târziu, că, dacă erau patru la duş şi unul dădea drumul mai tare la duşul lui, celorlalţi li se

răcea apa, că se strica proporţia, nu. Ţevărie cumsecade. Ăsta a fost tata.

—Unde era Şcoala Calist?

—Şcoala Calist Arhiereul e la câteva sute de metri mai încolo de Traian, pe Calea Călăraşilor, către periferie, între Popa Nan şi Delea. Tot în vremea aia, când eram în clasa a treia primară, avea tata o lucrare importantă la Uzinele Vulcan din Bucureşti şi, până să ajungă la astea, a instalat tata apă curentă la Sinaia. Şi a făcut tot tata instalaţii de apă la spitalele judeţene din Moldova, când s-au construit aşa-zisele *Spitale Judeţene Regele Carol I*. Deşi era cu biroul în Bucureşti, a luat lucrări în provincie. Ştiu că, la un moment dat, a făcut măsurători de debit, am şi o fotografie de familie, la Câmpulung, dar şi la Târgovişte. La un moment dat, a deschis o sucursală la Târgovişte, dar n-a durat. N-a avut un om potrivit pentru ea.

—La Bucureşti a făcut şi instalaţii particulare, instala băi?

—Bineînţeles că da. Tata avea şi o vorbă, din când în când, glumind: *Măi, băiete, măi, ştii că-i obiceiul şi pe la ţară, şi pe aici, când vrea omul să facă o pomană, instalează o fântână, pe de pomană. Dacă mi s-ar plăti mie toate fântânile pe care le-am instalat de pomană, aş fi cu sufletul în Rai, la sigur*! glumea tata. Ei, unii mai plăteau, alţii nu mai plăteau, or fi şi mai plătit, dar, în general, avea clienţi foarte serioşi, şi cei care lucrau cu el nu-l părăseau. Îmi aduc aminte că, tot la epoca în care eram prin clasa a treia de liceu, tata nu mai avea un om care să stea în birou, să primească clientela, să ia notă. Tata era tot timpul pe la lucrări, aşa, şi, stând eu odată acolo, pentru cazul că venea vreun client, la birou, că nu venea mai nimeni, era îndată după războiul cu ungurii, ca să-mi treacă de urât, am luat o cârpă şi am început să şterg, bucată cu bucată, armăturile de alamă pe care le avea tata în rafturile biroului lui, aşa, la perete. În timpul ăsta, tot ca să-mi treacă de urât,

cântam. Pe vremea aia, eu învăţam să cânt la pian în mod serios, începând încă din anul 1916. M-a dat mama să învăţ la pian, mi-a cumpărat un pian, şi exersam acasă exerciţii din Cserni, din Diabelli. Acuma, ştergeam praful şi solfegiam. În faţa mea, cineva stătea pe scaunul pentru clienţi, un domn foarte prezentabil, bine îmbrăcat, aşa. Îl aştepta pe tata. Şi mă întreabă: *Cine eşti dumneata*? Mă opresc din cântat: *Domnule, eu sunt fiul domnului Bărbulescu*. El zice zâmbind: *Daaa, se cunoaşte*. Îl impresionase că, în loc să stau aşa, de pomană, ştergeam praful şi cântam solfegii. Zice: *Domnule, eu sunt generalul cutare, să ştii că tatăl dumitale e un om şi jumătate. Tatăl dumitale, când a spus un cuvânt, nu-l calcă*. Ei, a mai stat generalul niţel, a sosit şi tata, au vorbit ce au avut de vorbit, dar vreau să vă spun, aşa, după un incident cu totul întâmplător, ce reputaţie avea tata. Asta e o amintire din 1919.

—Cred că de pe atunci circulaţi singur prin oraş, Liceul Spiru Haret, unde învăţaţi, era, pe vremea aceea, foarte aproape de atelierul părintelui dumneavoastră.

—La vremea aceea, Liceul Spiru Haret, înfiinţat de curând, se găsea într-o clădire mai veche, în Strada fostă Scaune, numită mai târziu Strada Nicolae Filipescu, după omul politic care, la vremea lui, a fost ani în şir ministru de război, foarte bun mânuitor de spadă, mare patriot, a înfiinţat Liceul Mânăstirea Dealului, de la Târgovişte, şi a fost unul dintre marii luptători pentru intrarea României în războiul din 1916.

—El murise în toamna lui 1916, locuise chiar peste drum de liceu, în casa superbă care este astăzi consulat SUA, pe Strada Batişte, colţ cu Strada Nicolae Filipescu.

—De aceea a şi fost botezată acea stradă, şi nu alta, cu numele lui. Acolo era Liceul Spiru Haret pe atunci, apoi s-a mutat, clădirea veche nu mai

există, că l-au dărâmat. S-a făcut, pe locul lui, Teatrul Naţional nou.

—Aţi făcut şcoala aici de la început, existau şi clasele primare?

—Nu, nu, clasa întâi am făcut-o la o şcoală germană din Bucureşti. În anii războiului, când fiecare elev a pierdut un an sau doi, printr-o şansă, eu am câştigat un an. Am dat examen particular, la unsprezece ani, şi am intrat în clasa a doua de liceu.

—Tatăl dumneavoastră voia să vă facă o educaţie perfectă.

—Doamnă, dacă-mi daţi voie, legat de asta, aş face o digresiune de valoare istorico-socială, o digresiune despre burghezia românească, aşa cum s-a creat ea, până la primul război mondial şi destul de multă vreme şi după aia. Cum s-a creat, ce calitate avea, ce oameni a dat. Merită ştiut.

—De aceea sunt aici. Vă ascult.

—Da, pentru că mai fac o digresiune scurtă. V-am spus încă de la telefon un lucru, doamnă. Neamul ăsta românesc a trecut prin multe, când de unul singur, când împreună cu alţii. Cine a avut curiozitatea sau interesul să privească în urmă, aşa, trecutul neamului românesc, ajunge să facă o pasiune pentru acest trecut. Şi eu am avut curiozitatea asta, pentru că, pe măsură ce am avut curiozitatea, a crescut un fel de, să nu zic pasiune, dar ceva comparabil, un interes crescând pentru istoria ţării, după cum vă puteţi da seama, cred, şi din expunerea mea. Deci, de aceea aş urmări eu cum se forma burghezia pe vremea Regelui Carol I şi a Regelui Ferdinand, atât sub regimul liberal, cât şi sub cel conservator. Liberalii aveau ca principiu de bază să lucreze aşa încât să sporească burghezia românească, burghezie care nouă ne lipsea foarte tare, pe vremurile de care vă vorbesc eu, pe vremea când a devenit tata antreprenor, ne lipsea foarte tare. Nu ştiu cum să fac ramificaţia, ca să nu

vă antrenez într-o povestire prea lungă, şi totuşi, să nu lipsească ceea ce merită să fie spus.

—Nici măcar nu e o digresiune, schiţaţi un fel de cadru pentru istoria familiei dumneavoastră, este vorba de mediul în care trăiaţi şi sunt foarte interesată de ceea ce vă pregătiţi să spuneţi.

—Ca să vă faceţi o idee, am să încep cu un lucru. Eu am făcut clasa întâi primară, în care am intrat în 1914, la Şcoala Evanghelică din Bucureşti, pe numele ei nemţesc *Deutsche Schulle der Evangelische Gemeinde in Bukarest*. Tata acolo m-a dat în clasa I şi ăsta e un capitol care merită cunoscut dar, ca să nu mă rătăcesc, vreau să vă spun aşa: în cartea mea de citire, în care era conţinută şi geografia, scria: *Capitala României este oraşul Bucureşti, cu 87.000 de locuitori*. Nu ştiu, dumneavoastră mai ştiţi câţi locuitori au Bucureştii azi?

—Au peste două milioane şi jumătate.

—Faceţi socoteala, doamnă, din 1914 şi până acuma, e adevărat, sunt aproape o sută de ani, totuşi, de la 87.000 la două milioane şi jumătate, parcă aşa aţi spus, gândiţi-vă ce salt.

—Şi se schimba, fireşte, şi structura populaţiei.

—Da, doamnă, burghezia se făcea, creştea ea, prin ea însăşi. Să vă spun, de exemplu, cum a contribuit tata ca să crească burghezia românească. În casa unde locuiam noi pe vremea aia, în Strada Justiţiei, tata organiza viaţa. Era o casă foarte bine împărţită. O curte lungă, intrare printr-un gang neacoperit, în faţă, o încăpere, destul de mare, închiriată la un tâmplar, şi, în rest, camerele de locuit ale familiei compuse din mama, tata, bunica, bunicul (bunicul a fost numai pentru puţină vreme), camere pentru toţi, şi un subsol, convenabil, spaţios, unde era camera ucenicilor. Acolo avea tata organizată cazarea lor. Paturi de fier, că ploşniţele, pe vremea aia, n-aveau cu ce fi combătute, paturi de fier suprapuse, bune, cu saltele, cu plăpumi. Dimineaţa aveau oră fixă şi

implacabilă, îmi pare că era ora 7, la care trebuiau să fie la birou, unde îl aşteptau pe tata, care le descuia biroul şi făcea repartiţia locurilor de lucru din ziua aceea. Unele erau în continuare, altele erau noi, dar prezenţa tuturor lucrătorilor şi a ucenicilor o făcea tata în fiecare dimineaţă, la o oră de la care n-ar fi întârziat pentru nimic în lume. Tata se trezea în fiecare dimineaţă la cinci fix.

—Şi, din Justiţiei, se ducea în Strada Colţei.

—Da, direct, pe jos. Şeful magaziei era un frate al tatei, unchiul Năstase, care abia dacă ştia să se iscălească. Doamnă, spirit de ordine ca la bietul unchiul meu, Dumnezeu să-l odihnească, n-am întâlnit la mulţi intelectuali, cât am lucrat eu în proiectare, nu, să ştiţi, nu exagerez. Avea nenea Năstase, în magazia aia, care era destul de încăpătoare, colaci de ţevi de plumb, robinetărie, vreo cincisprezece lăzi de scule pentru lucru, dacă nu mai multe, accesorii, coturi, T-uri. Toate erau aşezate într-o ordine şi într-o curăţenie perfecte. Aşa era la tata, iar ucenicii erau trimişi la treabă, la lucrul lor, fiecare la locul repartizat. Mâncau la iaurgerie, îmi pare, şi seara. Iaurgeria servea şi mâncăruri de restaurant, dar mai restrâns. Seara, se adunau acasă la oră fixă, nu exista întârziere, s-o ia vreunul razna, nu exista. Tata le lua prezenţa şi seara. Duminica, zi de odihnă. Ei, dimineaţa, plecau prin Parcul Carol, mă luau şi pe mine, câteodată. După masă, mai ieşeau prin târg, mai la un cinematograf, la o plăcintărie. Seara la nouă, tata încheia prezenţa, la noi, în sufragerie, dar nu, noi mâncând de cină şi ei uitându-se, nu, fără să fie masa pusă. Acolo era şi camera de primire, duminică seara, şi acolo încheia tata şi micile socoteli de comportament cu ei. Ora nouă era sfântă.

—Cred că tatăl dumneavoastră avea talent pedagogic.

—Tata, să ştiţi, trei clase primare avea şi una făcută în particular, pentru completare, ca să aibă 4

clase primare. La Carpen, numai trei clase făcuse, până când rigorile, asprimile vieţii, ştiţi, l-au făcut să plece de acasă. Dar în fiecare an luase premiu cu cunună. După nu ştiu câte decenii, când avea cincizeci de ani, tata încă ştia să spună, ca pe apă, în ordine alfabetică, toate plăşile judeţului Dolj, în care se născuse el. Aşa profesor îl dăscălise. Cam exagerat, poate. Dar, decât exagerările de azi, mai bine acelea de atunci. Şi avea tata un scris pentru care mulţi intelectuali de ieri şi de azi ar fi putut să îl invidieze.

—Poate instinctiv îşi însuşise şi principii pedagogice.

—Da, şi tata vorbea foarte curent, foarte frumos, intonaţie convingătoare, autoritară, limpede, şi ce expresivitate! Absolventul celor trei clase de la Carpen n-avea cusur. Şi, da, aveţi dreptate, îi plăcea să-i dăscălească, dar niciodată n-a înjurat vreun ucenic, nici de mamă, nici de altă rubedenie. N-am auzit vorbă de-asta la el. Câte o scatoalcă, numai pentru un caz bine precizat, conform codului lui penal. Pentru furt li se aplicau palme, dar numai pentru asta. Băieţii erau bine selecţionaţi, prin recomandare. Loc de ucenic la tata se obţinea numai prin recomandare, prin rubedenii cunoscute, şi avea ucenici foarte buni, curaţi, noi aveam şi baie, de aia era tata instalator, aşa, şi ăsta era regimul.

—Se învăţa, deci, nu numai meseria, ci şi un stil de viaţă.

—Da, asta vreau să spun: îi învăţa meserie, dar şi un stil de viaţă. Şi îmi aduc aminte că, vorbind de stilul de viaţă, îşi făcuse tata un chef al lui. Noi locuiam la Hala Traian, dar tata, pentru o mică fantezie a lui, din tinereţe, voise să aibă, în marginea oraşului, o grădină. O grădină bună şi frumoasă a vrut să aibă. Şi-a cumpărat, pe Strada Teiul Doamnei, ştiţi unde e?

—Din Colentina se face, spre Lacul Tei.

—Dacă treci de Biserica Sfântul Dumitru, se deschide pe stânga, a doua, a treia stradă, Teiul Doamnei. La capătul Străzii Teiul Doamnei, cu oarecare aproximaţie, poate zero, se afla şi se află Palatul Ghica. Astăzi restaurant de lux.

—Lângă Biserica Ghica.

—Existentă şi astăzi. Pe acolo era locul nostru, şi era foarte frumos. Tot pe acolo a făcut tata mai târziu şi o cărămidărie. A exploatat nisipul, apoi, în lutărie, a făcut cărămizi.

—Ce case s-au făcut din cărămizile de acolo, ştiţi?

—Cumpărau oameni din zonă. Dar şi casa noastră, de pe Şoseaua Kiseleff, tot din cărămida aceea a fost făcută.

—Aţi avut o casă şi pe Şoseaua Kiseleff?

—A cumpărat tata teren şi a început o casă. Pe când era gata, la roşu, tata a murit. Am vândut casa aşa cum a lăsat-o el. Îndată după ce a murit. Nu s-a bucurat de ea. Dar de locul din Colentina s-a bucurat. Acolo, în grădina noastră, ne petreceam sfârşitul săptămânii; ba, vara, şi alte zile din săptămână. Şi era frumos făcută, cu flori, cu zarzavaturi, cu pomi. Ne duceam acolo cu tramvaiul electric. Şi-mi făceam, pe drum, primele lecturi, ca să-mi treacă vremea. Citeam firmele prăvăliilor! Nu am intrat prea departe cu amănuntele? Unde-am intrat prea departe, dumneavoastră să mă opriţi fără nici o sfială.

—Cred că tot ce povestiţi îşi are locul şi semnificaţia aparte. Grădina aceea de la marginea oraşului şi-o făcuse tatăl dumneavoastră din nostalgia Carpenului! Era el mare şi priceput meseriaş bucureştean, dar îi era dor şi de grădinile satului.

—Se poate! Acum o să-mi daţi voie, la câte v-am spus, pentru că veni vorba de cum s-a format burghezia românească, să fac o anticipare. Terminasem Şcoala Politehnică într-o epocă foarte grea. Mă angajasem la Malaxa. Era în anul 1932,

şi aveam acolo un atelier pe seamă, să-l administrez, în calitate de inginer. Atelierul reprezenta o încercare a lui Malaxa de a se îndrepta către fabricaţia de avioane şi, ca s-o înceapă metodic, cum făcea Malaxa, începuse prin a executa nişte planoare, un fel de avioane, dar tehnologia era aceeaşi, era foarte bună ideea patronului. Pe mine m-a pus la atelierul de planoare. A cumpărat planuri şi a cumpărat materiale, după o specificaţie pe care o cuprindeau planurile, şi a angajat, printr-un aranjament cu Arsenalul Aeronautic al armatei, câţiva meşteri. Dar, meşterii ca meşterii, nu prea ştiau să citească planurile. Atunci, m-a pus pe mine să-i ajut. În timp ce umblam eu pe acolo, într-o zi, se anunţă o vizită. S-a luat o măsură urgentă. S-au dus, au angajat de pe piaţă nişte muncitori cu ziua, să vină să cârpească nişte locuri în care sărise betonul, din cauze care se întâmplă în fiecare atelier. Trebuia refăcut betonul, să arate frumos. În timp ce mă plimbam eu pe acolo, unul dintre muncitorii angajaţi din piaţă cu ziua mi se adresează: *Vă rog, domnule inginer, sunteţi rudă cu domnul Constantin Bărbulescu, instalatorul*? *–Da, domnule, a fost tatăl meu (*murise*). Dar de ce mă întrebi*? Mi-a răspuns emoţionat: *Domnule, eu am fost salariat la tatăl dumneavoastră, la domnul Bărbulescu. Am lucrat ca ajutor de lucrător.* Nu fusese ucenic, fusese ajutor de lucrător. *Ce vremuri am apucat eu la domnul Bărbulescu, domnule inginer, am să pomenesc cât am să trăiesc! Cum se lucra cu el, două sute şapte zeci de lei pe zi mă plătea. Ce meşter era, câtă lume a învăţat meserie de la el! Îmi pare bine că v-am cunoscut.*

—A fost emoţionant, ca un certificat de calitate, târziu.

—Certificat întâmplător şi neaşteptat, şi am mai avut unul ca ăsta. Asta, ce vă spusei, era în 1932. Ăstălalt a fost în 1970, când am instalat aici gaz metan. Venise un meşter bine cunoscut pe piaţă, şi

el m-a întrebat, tot aşa, dar după câţi ani! *Domnule inginer, sunteţi rudă cu inginerul Constantin Bărbulescu, instalatorul*? I-am răspuns*: Da, domnule…*, uit pentru moment cum îl chema, era un meşter foarte bine cunoscut pentru specialitatea de gaze naturale, gaze în general. Zice: *Tatăl dumneavoastră a fost un om cu foarte bună reputaţie*. Ăsta cu care vorbeam eu acuma, sigur, era mult mai tânăr decât tata, dar acum era bătrân. Zice: *Pe vremea mea, când ajungeai să te angajezi la Bărbulescu, însemna că ai legat boii la gard, nu mai ai griji.*

—Sună foarte frumos. Probabil, îi fusese ucenic.

—Da, ucenicul lui. Doamnă, cred că merită pomenit, nu pentru că a fost vorba de tatăl meu, poate că aici a fost o lipsă de modestie, dar m-aţi întrebat despre familie, şi sunt date strict adevărate şi merită să ştiţi ce a fost burghezia românească, aceea de zi cu zi, pe care a desfiinţat-o comunismul şi a lăsat o rană mare, ca de obuz de 42 de centimetri calibru. Şi vă spun, mai erau ca el. Nu ştiu dacă aţi auzit de magazinul lui Predoleanu.

—Sigur că da, fusese pe la Obor.

—Ce om era! Predoleanu era mare negustor. Vreţi să vă spun şi despre el? Iar o divagaţie.

—Vreau să-mi spuneţi, sigur că da, nu e o divagaţie, e important, pentru ilustrarea tezei formării burgheziei, nu?

—Şi nu numai atâta, doamnă, e o comparaţie cu ce a urmat, cu vremurile de astăzi, în care nu izbutim să găsim un preşedinte de republică, cum era Predoleanu patron de magazin.

—N-am prea găsit, aşa e.

—Magazinul lui Eftimie Predoleanu, atunci când l-a înfiinţat, era pe Şoseaua Colentina, cam între Şoseaua Ştefan cel Mare şi calea ferată care mergea la Obor, pe la jumătatea distanţei. Pornise Predoleanu de la mătură! După o vreme, mergându-i lui foarte bine, avea o reputaţie foarte

bună, s-a mutat, şi-a construit un magazin mai mare şi mai modern, foarte frumos aşezat, pe Şoseaua Ştefan cel Mare. Poate ştiţi unde.

—Şi astăzi se mai spune în oraş: *la Predoleanu*, aşa zicea mama mea, deşi, de prin anii ’70, e un bloc acolo, colţ cu Strada Ion Maiorescu, dar cu un magazin unde tot mai găseşti ce-ţi trebuie pentru instalaţii, materiale de construcţie.

—Dar, doamnă, acolo era. Devenise Predoleanu un mare negustor, îndrăgostit de meseria şi de prăvălia lui. Nu lipsea, drăguţul de el, nu lipsea din prăvălie. Mult mai târziu, momentul devenise cu totul altul, eu, din motive strategice, pe lângă slujba pe care o aveam la Uzinele din Copşa Mică şi Cugir, la Centrală, în Direcţia Generală de aici, din Bucureşti, aşa, îmi făcusem şi un mic atelier.

—Munceaţi mult, dar aveaţi tradiţie.

—M-am gândit, vreme de război, vremuri nestatornice. Era o măsură de prevedere, la ce s-ar fi ivit. Atunci am privit mai îndeaproape cum lucra Predoleanu. A fost modelul meu şi îi eram şi furnizor. În atelierul meu din Şoseaua Vitan făceam, pentru Predoleanu, balamale, pe vremea când nu se găseau.

—Ştia să găsească furnizor pentru orice obiecte pentru instalaţii, în orice condiţii!

—Făcea rost de toate. Obiecte sanitare, dar, mai ales, fierărie de binale: încuietori, broaşte de uşi, balamale de uşi, de mobilă, astea îmi dau mie prin gând acuma, tot felul de obiecte de uz casnic, cred că avea şi vase emailate, avea, ştiu eu, potcoave, unelte, de toate. Ce era important la el, o ordine în magazin, perfectă, şi, ca patron, Predoleanu era totdeauna acolo, nelipsit, el deschidea prăvălia, el o încuia, aşa, nu-i scăpa nimic de sub ochi şi nici de sub mână. Îşi plătea personalul bine, dar îl şi supraveghea bine. Era un model de organizare. Era un bătrân foarte respectabil şi foarte respectat. În permanenţă, aşezat la casă. Nu făcea el încasările toate, poate, dar era prezent. Ştia tot ce mişcă în

prăvălia lui. Şi, când i-am ajuns furnizor, ştiu că avea grijă şi-mi spunea: *Domnule Bărbulescu, te rog să dai ceva şi pentru băieţii mei de prăvălie, ca să nu ceară ăia bacşiş şi nici să nu fure!*

—Oricum, vă slujea de model şi amintirea atelierului tatălui dumneavoastră, care era un exemplu şi pentru alţii.

—Un exemplu, dar au fost mai multe exemple la vremea aia. A fost, de exemplu, magazinul Luca P. Niculescu, „P”, probabil, de la Petre, mare magazin de pânzărie şi stofe. Ce nu se găsea acolo? Calitatea era garantată. Ei, tot aşa, un magazin mare, cu reputaţie şi printre negustori şi pentru public.

—Pe unde era, tot prin Obor?

—Nu. Era pe la Piaţa de Flori, aproximativ.

—Aproape de atelierul tatălui dumneavoastră.

—Mama cumpăra numai de la Luca P. Niculescu. Apoi era un magazin de lumânări, la a treia sau a patra uşă de la P. Niculescu, lumânări şi alte articole pentru ritualul bisericesc, patru asociaţi, dar eu nu mai mi-l aduc aminte decât pe Stănescu, nu-mi mai aduc aminte cum îi chema pe toţi, dar era o firmă vestită. Alt magazin, o mare cofetărie şi restaurant, era Capşa, ştiţi, de mare lux. I se ştie faima. Capşa a ajuns o firmă, Societate, foarte strâns ţinută de două asociate serioase. Capşa dădea nişte mese, servea nişte mâncăruri alese, era un magazin de mare ţinută, o marcă a oraşului. Cred că magazinul există şi acuma, dar e confiscat de stat, nu vor să-l restituie, sub pretextul că magazinul Capşa a ajuns un bun al întregului popor. Auziţi dumneavoastră, muncesc trei generaţii, din tată în fiu, şi îl supraveghează ca pe o bijuterie şi, la urmă, spui că nu îl mai laşi, că a devenit bun al întregului popor. Dar cine l-a făcut al întregului popor? A venit întregul popor să fure acolo, ca acuma, ori au fost nişte oameni de primă mână, cu mult talent, care au muncit din răsputeri? Scandalagiii ăştia hoţi nu numai că au pierdut

noţiunea de ruşine, dar vor să distrugă şi ce văd la alţii şi chiar reuşesc, că amatori de abuzuri sunt peste tot. S-a întins dorinţa asta de abuz, s-a întins ca o boală psihică, mai rea decât lepra.

—Din păcate, aşa este, cum spuneţi, şi nu ştiu ce se poate face. Dar noi să ne întoarcem şi să ne înseninăm cu poveştile noastre. Acest Niculescu, magazinul de pânzeturi, era oare rudă cu Dragomir Niculescu, patronul magazinului acela de delicatese din Calea Victoriei?

—Dragomir Niculescu, da, băcănie, bodegă, aşa, gustări, mezeluri fine, icre, măsline. Nu ştiu dacă se înrudeau, nu cred. Au fost amândoi mari negustori. Atâta ştiu. Dragomir Niculescu era pe Calea Victoriei, peste drum de unde se află acuma magazinul *Muzica*.

—Acolo, ce era pe atunci?

—Magazinul *Muzica* a fost înfiinţat mult mai târziu, nu ştiu exact ce era în acel loc înainte. Un Pasaj, cred.

—Da, ştiu când s-a construit blocul cu magazinul *Muzica*, prin anii ’60. Dar ce magazine de muzică funcţionau înainte în oraş?

—Magazinele de muzică se cuibăriseră în grup, pe Strada Colţei, în şir cu biroul tatei.

—Câteva nume de magazine din astea mai ştiţi?

—Da, vă spun numaidecât, să mă gândesc o clipă. Unul era Barbu Lăutaru, un negustor foarte de treabă şi la locul lui. Altul era al lui Mischozniki, furnizor al Curţii regale, de unde a cumpărat şi mama pianul nostru.

—Pianul la care aţi învăţat să cântaţi?

—Da, acela. Mai era, tot acolo, magazinul *Doina*. Nu erau prea multe. Pe lângă astea trei, pe care le-am pomenit eu, mai era unul pe Calea Victoriei. În Bucureşti ajungeau patru-cinci magazine de muzică. Toate în centru, unul în Calea Victoriei, vreo trei pe Strada Colţei.

—Cunoaşteţi bine multe chipuri ale Bucureştilor.

—Eu am gravitat cât am putut în jurul Bucureştilor, pentru că am avut aici casă, familie, posibilitatea de a-mi instrui copiii la gradul cel mai bun posibil. Istoria vieţii mele e destul de lungă, foarte legată de oraş, şi are şi elemente interesante, pe care o să le depăn binişor, cât timp veţi socoti că merită.

—Să „atacăm" aceste elemente în ordinea importanţei pe care le-o daţi dumneavoastră.

—Voiam să vă spun că am cunoscut şi drama invaziei inamice. Am fost aici sub invazia germană a Bucureştilor şi mă gândeam dacă nu e bine să adaug şi acest capitol, pentru că am trăit istoria războiului de întregire a României. În privinţa asta, mă gândisem să povestesc Bucureştii sub bombardamentele germane. Cum fugeam în toiul nopţii la pivniţă, cum venea Zeppelinul, cum un Zeppelin a rămas şi rănit de moarte din afacerea asta, deşi artileria noastră era cam slăbuţă, săraca.

—Unde s-a prăbuşit Zeppelinul?

—Nu aici, a apucat să ajungă în Bulgaria, parcă. Noi, mare lucru nu aveam ca apărare antiaeriană: un tun urcat pe Foişorul de Foc. În orice caz, ocuparea Capitalei a fost dramatică.

—Da, e preţioasă o mărturie din acele timpuri.

—Dacă vorbim de război, mă axez pe ce am făcut eu, şcolar de clasele primare, care avea şi el viaţa lui şi impresiile lui, şi vorbesc de războiul de întregire pentru că l-am trăit, a fost dramatic, a fost epocal şi nu puteam să-l omit dar, ca să fie expunerea mai eficientă, trebuie să amintesc şi să-mi exprim admiraţia pentru o carte de istorie, care a avut norocul, şi pentru lucrare şi pentru ţară, să fie excelentă, intitulată *Războiul de întregire a României*, de profesorul Constantin Chiriţescu. Aţi auzit de lucrarea asta?

—Am auzit, desigur. E o lucrare de referinţă.

—Îmi iau permisiunea să o recomand tuturor, pentru că e o lucrare excepţională. Repet: România şi istoriografia românească au avut noroc să aibă

parte de un autor cum a fost Constantin Chiriţescu! A apărut în mai multe ediţii, dar cea mai bună, de la Cartea Românească, în condiţii excelente, la mare valoare de redactare, de documentare, a ieşit ediţia a doua, cea mai bună şi din punct de vedere grafic şi din punct de vedere istoriografic.

Eu am dat de ea în galantarul Cărţii Româneşti. Terminasem, îmi pare, anul II, deci, în vara lui 1927, am cumpărat-o, eram în vacanţă, m-am pus pe citit, am citit-o şi pot să vă spun că este unul dintre elementele cele mai preţioase din modesta mea cultură generală.

—După un deceniu, şi din perspectiva unui tânăr, aţi trecut din nou, citind, prin primul război mondial. Cum aţi regăsit, faţă de litera cărţii, propriile amintiri despre război?

—Doamnă, n-au fost în contradicţie dar, în mod inevitabil, au fost tratate pe planuri de amploare deosebită. Adică, ce spun eu nu e în contrazicere cu ce a spus Chiriţescu, însă există un fel de translaţie, aşa, de la nivelul pe care l-a tratat Chiriţescu, nivel naţional, cu implicaţii mondiale, la nivelul la care îl poate trata Bărbulescu, care şedea într-o curte cu doisprezece chiriaşi şi cutare s-a descurcat mai bine, că a fost mai şmecher, altul, săracul de el, s-a întors cam şui de la bombardamente, altul a murit pe front. Eu ştiu cum ne ascundeam prin pivniţe, cum veneau rechiziţiile, adică partea mai măruntă, dar care reprezenta, în acelaşi timp, viaţa de toate zilele a populaţiei. Cum era când luam masa în pivniţă, că veneau, cum au venit, avioanele nemţeşti, nu-i vorbă, despre asta a scris şi Chiriţescu, şi au măcelărit populaţia, aşa, la miezul zilei, în Piaţa Mare, la Halele Centrale. Adică un fel de întregire, care nu e de neglijat, zic eu.

—Istoria măruntă. Preţioasa istorie a vieţii de zi cu zi.

—Încercăm şi vedem.

—Eraţi copilul rămas la Bucureşti al unui tată plecat pe front.

—Da, eram împreună cu o soră şi cu mama.

—Şi cum v-aţi descurcat?

—Da, cum ne-am descurcat? Aţi ridicat o problemă foarte bună. Vă mărturisesc că ne-am descurcat bine, dar asta a fost din noroc.

—Povestiţi-ne cum a fost.

—Norocul a fost aşa: aveam un unchi prin alianţă, Iordan Dimitriu, care locuia la Buciumeni, unde ţinea o moşioară bunicică, Buciumenii fiind lângă Buftea, şi, când au câştigat nemţii bătălia de la Argeş şi intrarea lor în Capitală devenise iminentă, şi-a urcat şi el familia într-o căruţă sau două, şi-a venit la Bucureşti, cu o droaie de copii. Norocul a fost că, în atmosfera aia tulbure de balamuc general, care se crease atunci, cu invazia germană, nenea Iordan de la Buciumeni n-a venit cu mâna goală. A venit nenea Iordan cu un număr de porci, nu mai ştiu câţi, i-a băgat în pivniţă, a aruncat în căruţă un sac-doi de făină, că moşia avea şi moară, moşia avea şi eleşteu, mai prindea câte un crap, îl băga acolo, sub paie, controlul nemţesc nu se instalase încă riguros, că, pe urmă, era cu control nemţesc serios, la bariere. Era un neamţ care sonda cu o vergea prin fân, fiecare căruţă care intra în oraş, să nu fie ascunse, ba una, ba alta. Ei, am văzut noi cum s-a mai aranjat pe urmă, mai ştia şi unchiul să le potrivească.

—Unchiul venise să locuiască la dumneavoastră?

—Aşa, şi a stat toată iarna 1916-1917, nu mai ţin minte dacă şi mai târziu.

—El de ce n-a plecat pe front?

—Unchiul n-a plecat pe front, pentru că n-avea cetăţenie română, avea un paşaport bulgăresc, îmi pare, spre norocul nostru, al tuturor. Că n-a venit numai el, cu nu ştiu câţi copii avea, vreo cinci, toate rudele mele din provincie s-au alarmat. Unchiul meu, Barbu Bărbulescu, de la Craiova, şi-

a urcat patru dintre fetele lui într-un tren, că oltenii nu ştiau cum o să se poarte nemţii cu fetele lor, şi unchiul, slujbaş la calea ferată, le-a urcat într-un vagon şi ne-am pomenit cu ele fulger, de la Craiova la Bucureşti: Floarea, Maria, Ioana şi încă una, nu-mi amintesc acum numele ei. Şi s-a umplut casa. Mi-aduc aminte că ne făcusem vreo optsprezece. Ai casei noastre, plus verişoarele de la Craiova, plus unchiul cu mătuşa, cu verii şi verişoarele de toate mărimile de la Buciumeni, cinci copii, trebuie să-i număr totdeauna de la început, că au fost mulţi. Noroc cu nenea Iordan, a fost ca un bulgăre de aur pentru pivniţele şi cămările noastre. Nu mai ţin minte ce mai aducea, că nu eu ţineam gospodăria. În orice caz, ştiu aşa, că locuiam într-un apartament mare, care se întindea pe două nivele, dar nu parter şi etaj. Era o parte a etajului mai sus, patru camere mai mari, una era deosebit de mare, cam şase pe şapte metri, aflate deasupra prăvăliilor casei, şi niţel mai jos, cu deosebire de vreo patru-cinci trepte, cealaltă parte a apartamentului, şi acolo ne grămădisem, mama, eu, sora mea, cele patru verişoare de la Craiova, unchiul, mătuşa, copiii lor, bunica mea şi o fată pe care o chema Leontina, persoană de serviciu, care îngrijea de atâta copilărime, dar o ţineau aşa, mai în favoare.

—Am numărat şaisprezece persoane, cu Leontina. Era bucureşteancă sau adusă de la Craiova?

—Nu, originară tocmai de pe la Făgăraş. Bunica ne făcea nişte pâine neagră, că moara lui nenea Iordan nu măcina făină albă, dar făcea nişte pâine neagră, bună, la cuptor, coaptă în cratiţă, cu un gust, cu un miros! Lemne aveam din destul, că ne lăsase tata pivniţa plină şi nu era o pivniţă mai mică, aşa. Porcii lui nenea Iordan nu erau lăsaţi să se plictisească, mai tăiau câte unul, erau şi murături… Ne hrăneau foarte bine, ne făceau şi fasole, nenea Iordan avea o reţetă a lui de ciorbă

de fasole, o dregea cu oţet, niţel untdelemn şi cu pâinea aia neagră… Şi foiau nemţii cu rechiziţiile, ajutaţi de personalul administrativ, de comisarii de poliţie. Veneau pe sus, peste tot, dar şi prin prăvăliile de la parter.

—Prăvăliile erau ale tatălui dumneavoastră?

—Era un corp de clădiri în Calea Călăraşi 132, proprietar unic era tata, şi casa cuprindea douăsprezece apartamente, plus prăvăliile.

—Magazinele de la parter au funcţionat în timpul războiului?

—Din patru magazine, unul n-a funcţionat. Era al unui spălător, pe nume Constantinescu, care a fost mobilizat, şi nu mai ştiu dacă soţia lui a ţinut spălătoria. El a fost pe front. S-a întors într-un târziu. Restul au cam funcţionat, magazinele.

—Ce specific aveau?

—Un cizmar, spălătorul, o prăvălie de mărunţişuri şi o băcănie.

—Când veneau nemţii pentru rechiziţii, cum se petreceau lucrurile?

—Nemţii au fost aspri, au adunat tot ce au putut, rechiziţii fără număr, într-un sortiment fără seamăn. Le trebuiau pături, le trebuiau plăpumi, perne, sfoară, sârmă, cuie, nu era nimic ca să nu le trebuiască. Cotrobăiau peste tot, să vadă dacă sunt găini, să vadă dacă au mai ouat găinile, aici poate că exagerez, le trebuia metale, alamă, zinc, cupru.

—Au dat jos clopotele de la biserici.

—A, da, le trebuia bronzul ăla al lor, bun. În privinţa asta, nemţii, care mergeau pierzând războiul de foame şi de lipsuri, nu ne-au cruţat. Erau după doi ani de război crunt şi chiar dacă ar fi vrut să fie mai omenoşi, nu prea aveau cu ce. Însă, aveam şi noi arma noastră sentimentală.

—O armă sentimentală? Cum funcţiona?

—Da, aveam ceva tipic, când venea patrula nemţească să facă rechiziţii, şi era un procedeu pe care am să vi-l descriu, pentru că, din punct de vedere psihologic, merită pomenit. Intra neamţul,

mă rog, patrula era compusă dintr-un miliţian neamţ şi un sergent român, care să scrie ce se rechiziţionează. Nu mai ţin minte dacă aveau şi personal pentru cărat pe loc. Suna, îi deschideam, miliţianul neamţ cu arma la umăr, *sunt comisarul*... sau vardist, ce-o fi fost, urca scara noastră de lemn, destul de înaltă, nu monumentală, dar cvasi monumentală, şi ajungea la locul care despărţea partea clădită mai sus de partea clădită mai jos, cu diferenţa aia de cinci trepte de care vă spusei. Ei, acolo, pe scăricica aia, când suna neamţul, mama striga şi ea alarma şi toată copilărimea refugiată, existentă în apartament, venea în pas alergător şi se aşeza – fiecare în ordinea vârstei şi mărimii –, pe scăriţa aia. Leontina era la flancul drept şi pe urmă se înşirau, lângă Leontina, cele patru verişoare de la Craiova, verişorii de la Buciumeni, eu şi cu sora mea, Lorica, şi umpleam scăriţa. Ultimul era unul care avea vreo trei ani, băiatul lui nenea Iordan, care, dacă îl întrebai cum îl cheamă, zicea „Tică Dantiu”, încă nu ştia bine să vorbească. Toată regia asta era pentru efect psihologic. Bietul miliţian neamţ, care târa puşca aia a lui, când ajungea la capătul scării şi vedea droaia de copii înşiraţi acolo pe trepte, de multe ori, îl podidea plânsul, îşi amintea de copiii lui lăsaţi pe acasă, se lipsea să mai facă percheziţie şi avea, aşa, un gest cu mâna: *Să vă mai dăm noi dumneavoastră,* spunea el pe nemţeşte, şi o lua îndărăt.

—Ştiaţi nemţeşte, fiindcă învăţaţi la Şcoala Germană.

—Eu mă descurcam, făcusem doi ani de limbă germană, dar nu era nevoie de intervenţia mea de *dolmetscher*, că ajungea, cum să vă spun eu, ajungea pantomima. Ei, şi se rezolva. În alte părţi rechiziţiile au fost riguroase, nemţii pierdeau războiul din sărăcie, dar au fost şi scene din astea mai umane. Îi înduioşam, doamnă, că nemţii nu puneau la treaba asta inşi valizi, aceia trebuiau să

ţină frontul, că începuseră să piardă războiul. Trimiteau oameni trecuţi toţi de patruzeci-cincizeci de ani. Şi venea neamţul cu arma pe umăr, cu vardistul român în flanc, şi dădea de droaia aia înşirată pe scăriţă, şi nu mai intra mai departe. Şi aşa, în învălmăşeala aia, ne descurcam.

—Acum înţeleg de ce vă socotiţi norocos.

—Învălmăşeala nu se referă la casa noastră, ci la situaţia generală, cu Bucureştii sub invazia nemţească, bulgărească, turcească, amocul de pe lume. Sigur, Chiriţescu nu poate să spună cum spun eu acuma, poate că nici eu nu fac bine că spun aşa.

—E vorba de o impresie personală. Asta vi s-a întâmplat.

—Eu mi-am impus, cel puţin faţă de dumneavoastră, un adevăr cât mai riguros.

—Era mereu acelaşi militar german sau era mereu altul?

—Nu, se perindau, Bucureştii erau mari, Comandatura Germană era vastă, nevoile ei, mari. Lumea suferea de foame, lumea suferea de frig, lumea suferea de durerea deceselor provocate de ciocnirile războinice, mizeria era adâncă, ajunsă la un paroxism. Am să exprim mizeria asta tot prin enumerarea de factori care o reprezentau: frigul, foamea, tifosul exantematic, mai ales în refugiul din Moldova, şi circulaţia, tot incredibilă, a bolilor venerice, aduse de armatele străine, cu urmări târziu, după război, până când a dat Dumnezeu şi a apărut penicilina, după zeci de ani. Dar volumul distrugerilor! Asta era situaţia la sfârşitul primului război mondial, o lume care nu mai putea să-şi suporte răstignirea pe planetă. Dar să ştiţi că am avut şi *învârtiţi* ai situaţiei, de care nu scapă nici o împrejurare şi nici o societate.

—Cum vă explicaţi că la Bucureşti, în timpul războiului, au fost şi persoane avantajate?

—Doamnă, n-aveau cum să nu fie, pentru că nemţii vorbeau nemţeşte, şi cei avantajaţi vorbeau

şi ei nemţeşte. O parte din chiriaşii noştri au făcut uz de limba germană şi au fost primiţi în serviciile de ocupaţie ale Comandaturii germane, în calitate de funcţionari civili. Şi ăia s-au descurcat mai bine, funcţionari la Comandatură, făceau traduceri, făceau legătura cu populaţia civilă şi primeau leafă. Unii dintre ei făcuseră afaceri foarte bune în timpul neutralităţii României, din 1914 până în 1916. Le-a părut rău când li s-au stricat afacerile, dar noroc că, în loc de import-export, au devenit funcţionari. Însă tot respectul adevărului mă obligă să spun că au fost şi cazuri foarte onorabile, care trebuiesc menţionate. Cele onorabile, puţin mai rare. De exemplu, am avut un chiriaş, Wagschal. Wagschal, pe nemţeşte, înseamnă *taler de balanţă*. El fusese negustor şi dăduse faliment, probabil, se întâmpla, şi devenise vânzător de prăvălie, dar era o figură remarcabilă, cu ţinută, îl ajuta statura, îl ajuta ţinuta, îl ajuta comportamentul. Avea trei copii, o fată şi doi băieţi. Pe băiatul cel mare îl chema Leon. Leon făcuse studii de chimie pe care i le-a întrerupt războiul. A fost mobilizat şi repartizat pe la pirotehnie sau pe la pulberărie, chimist la laborator. Tată-su nu era mobilizabil, fiind prea în vârstă, şi mai avea un băiat, aşa, cam la paisprezece-cincisprezece ani, nemobilizabil, Carol. Ei, când a sunat mobilizarea, Carol s-a înscris ca cercetaş, ca să intre în serviciile neobligatorii ale armatei, şi, bietul Carol, dus a fost şi nu s-a mai întors. A murit pe front sau poate de tifos exantematic, nu s-a mai întors. Deci iată cazuri onorabile. Eroice, chiar. V-am povestit de spălătorul Constantinescu, care a făcut tot războiul. Ei, a fost şi cizmarul, Franz Vass, care nu era de naţionalitate maghiară, cum îl arată numele. Era copilul din flori al unei foste femei de serviciu la un general român. Generalului i-a plăcut femeia, bucătăreasă sau ce-o fi fost ea, şi a făcut un copil din flori, dar Franz Vass se considera român, s-a dus la mobilizare, a făcut armata potrivit vârstei

lui, că era cam în vârstă. L-a dat la un depozit de intendenţă. Ei, deci, şi cazuri onorabile.

—Şi toată lumea asta trăia în curtea din Calea Călăraşilor. Povestiţi numai despre oameni din curtea dumneavoastră.

—Mai era cineva, un funcţionar de la Căile Ferate, Mihail Vilag, şi el plecase în Moldova, cu Direcţia Căilor Ferate. Fusese meditatorul meu, când mergeam la şcoala germană. Un om pe care l-am iubit mult, o să revin la el! Apoi, a fost caz onorabil un tânăr pe nume Fechtner, toată familia a fost onorabilă, nu s-au umplut de ifose ca funcţionarii de care spusei, cum era, la noi în curte, familia Marcovici, nu, ei au fost la locul lor. Băiatul a fost mobilizat la un regiment de obuziere şi a făcut frontul.

—Fiind copil, în ce măsură puteaţi urmări evenimentele militare?

—Eu i-am văzut pe nemţi intrând în Bucureşti. Dar, de bătălia pentru apărarea Bucureştilor, care s-a dat pe Argeş, pe la locul unde se varsă în Dunăre, cam aşa ceva, am aflat de la Chiriţescu. În apropierea Argeşului, veneau două armate germane. Una, dinspre nord-vest, era comandată de Falckenheim, o somitate a armatei germane, pentru că nemţii au trimis împotriva României pe cei mai capabili generali pe care îi aveau, pe Falckenheim şi pe Mackensen. Mackensen, foarte bine pregătit din timp, trecuse Dunărea cu cealaltă armată, şi ameninţau să cuprindă armata noastră, care se grupase pe Argeş pentru apărarea Bucureştilor, şi s-o nimicească. În situaţia asta, maiorul Antonescu, mareşalul Antonescu de mai târziu, prin recunoaşteri bine dirijate, descoperă că cele două armate se îndreaptă spre Argeş pe căi diferite, şi atunci, lui Antonescu i-a venit în minte ce au păţit nemţii pe Marna, ce a păţit Napoleon în Rusia, şi numaidecât redactează un plan. Trimite o armată românească, să întâmpine armata germană care venea dinspre vest (dinspre Curtea de Argeş,

Târgovişte, dar mai pe aproape), s-o prindă separat, şi s-o distrugă. După aceea, aceeaşi armată românească trebuia să se întoarcă pe Argeş, lângă Dunăre, şi să distrugă cealaltă armată germană. S-a întocmit fulger planul de război şi o unitate românească a fost trimisă să dea planul nou improvizat, pentru ca anumite unităţi să pornească împotriva primeia dintre armate, s-o distrugă, şi să se întoarcă împotriva celeilalte. Ce credeţi că se întâmplă, un noroc pentru nemţi, cum rar s-a întâmplat în războaie? În timp ce alerga spre Piteşti, maşina Marelui Stat Major a fost prinsă de o patrulă germană, percheziţionată, şi au găsit planurile, le-au dus la Marele lor Stat Major şi nemţii şi-au schimbat şi ei numaidecât planul, şi s-au concentrat asupra fiecăreia dintre formaţiile româneşti care urmau să atace separat pe nemţi. Cu asta, bătălia de pe Argeş, în loc să se transforme într-o mare victorie românească, s-a transformat în bătălia de pe Argeş, în care s-au pierdut Bucureştii.

—Din acel moment, nemţii au intrat în oraş?

—Mă rog, n-au intrat chiar aşa de repede, că de la Argeş până la Bucureşti mai e o bucăţică, nu prea mare, treizeci de kilometri, poate nici atât.

—Au intrat prin Drumul Taberei, cum ar veni.

—S-a intrat prin vestul oraşului, că, de la zona de care spuneam, se vine aproximativ pe direcţia Cotroceni. Nemţii au intrat prin vest. Şi au pornit să mărşăluiască.

—Vă amintiţi ziua aceea, i-aţi văzut chiar din prima zi?

—Da, îmi aduc aminte ziua când nemţii au ajuns în Calea Călăraşilor şi treceau în coloană pe sub balconul nostru, ca să continue marşul spre est, adică să urmărească armata română, care se retrăgea.

—Vă amintiţi şi sfârşitul ocupaţiei germane?

—Cum să nu, nu-l uit deloc. Cum ne-au ocupat ei pe noi, aşa i-am gonit şi noi pe ei. Ziua de 1

decembrie 1918 a avut o triplă semnificaţie, şi anume: întâi, intrarea armatei noastre în Bucureşti, pe la Arcul de Triumf, care în vremea aia nu se clădise în formă definitivă şi, auzeam eu, am auzit chiar la vremea aia, fusese făcut din paiantă. Era o construcţie provizorie, ca să intre Regele, Regina şi Generalul Berthelot în oraş pe sub un Arc de Triumf. Şi, la 1 decembrie 1918, au intrat cei trei, călare, urmaţi de coloanele infanteriei româneşti. O coloană impunătoare. Am fost şi noi, cu liceul, pe marginea trotuarului, să-i întâmpinăm. Am strigat şi eu „Ura, ura”, acolo. Eram stăpâniţi mai mult de entuziasm, decât de pofta de învăţătură, dar şi entuziasmul poate fi o armă naţională. Am rămas cu el şi m-a însoţit foarte multă vreme. A trecut Regina Maria pe la un metru jumătate de mine. Calea Victoriei era destul de îngustă, şi acuma e tot aşa. Mergeau călare şi, după ei, venea infanteria română, defilând foarte frumos.

—Unde, pe Calea Victoriei, era aşezat grupul de liceeni de la Spiru Haret?

—Eram cam prin dreptul Academiei Române. Am un reper bun: chiar peste drum, pe Calea Victoriei e un teren destul de frumos, cu o Biserică, Sfântul Nicolae. Vedeam biserica. Asta a fost o semnificaţie. Altă semnificaţie: în aceeaşi zi, se întruneau la Alba Iulia delegaţii românilor de peste munţi, din tot Ardealul, pare şi Bucovina, nu ştiu dacă n-a fost o delegaţie şi din Basarabia, dar nu pot să afirm categoric. Asta se petrecea la Alba Iulia şi era al doilea fapt semnificativ. Cam în acelaşi timp, în aceeaşi zi, pe lângă Alba Iulia, se retrăgea Mackenzen, cu trupele lui descălecate, părăsind Ardealul. I se ceruse să ocolească oraşul. Se retrăgea pe calea umilinţei şi a înfrângerii, marele comandant de oşti, generalul german Mackensen, care a avut în timpul primului război mondial nişte victorii în şir, strălucite. Se întorcea pe calea umilinţei pentru că, pe cât îmi aduc eu aminte, Mackensen n-a mai avut bani cu care să-şi

hrănească armata în retragere din România şi din Peninsula Balcanică, pentru că mergeau împreună cu armata de la Salonic, care şi ea capitulase. Se întorceau pe jos. Îşi vânduseră caii pe pâine, ca să aibă de mâncare până-n patria germană ruinată. Caii lui îi cumpărase Armata română, aşa că, sfârşitul războiului a găsit România înzestrată bine cu cavalerie. E foarte probabil că rămăseseră cai şi după prăbuşirea frontului rusesc, când ruşii au lăsat tot pe aici, cai, tunuri, chesoane, proiectile. Aşa evacua Mackensen România. Francezii trecuseră pe la Giurgiu, sub comanda generalului Berthelot, şi îi urmăreau pe nemţi. Acesta era al treilea fapt. Reţinem, deci, tripla semnificaţie a acestei zile de 1 decembrie: Regele şi Regina la Bucureşti, cu generalul Berthelot, Mackensen în retragere, ocolind Alba Iulia, şi Adunarea istorică de la Alba Iulia, care proclama independenţa românilor din Ardeal şi din ţinuturile care fuseseră ale Imperiului Austro-Ungar.

—Asta se petrecea în ceea ce a devenit pagină în manualul de istorie. Dar ce însemnase războiul pentru tatăl dumneavoastră, de exemplu?

—Răspunsul meu tratează răstimpul din noiembrie, început de decembrie, 1916, când tata a părăsit Bucureştii, şi până în mai-iunie, anul 1918, când tata s-a întors în Bucureşti, venind din Moldova. Şaptesprezece luni a lipsit tata de acasă. El s-a întors înainte de sfârşitul războiului, pentru că România a făcut armistiţiu separat, pacea separată îmi pare că nu s-a iscălit niciodată, deşi a avut un termen, dar România a încheiat armistiţiu separat şi acel armistiţiu nu prea s-a respectat nici el.

—Asta e tot istorie mare. Să revenim la istoria noastră măruntă.

—Da, v-am povestit cum am trăit ocupaţia, dar nu v-am povestit cum a început, practic, războiul, pentru noi.

—Vă amintiţi prima zi de război?

—Acest început a fost în ziua de 29 august pe stil nou, şi a coincis, plus sau minus o zi, cu aniversarea zilei de 16 august 1907, pe stil vechi, aniversarea zilei de naştere a subsemnatului povestitor.

—Cum a văzut un copil de nouă ani cele ce se petreceau în Bucureştii acelui sfârşit de vară?

—De aia l-am ales şi eu, doamnă, momentul ăsta, pentru că, după câteva zile numai, el s-a dovedit de o duritate extremă. Deci, aşa să încerc s-o iau.

—Vă serbaţi ziua de naştere când aţi aflat de război?

—Nu mai ştiu bine, că sărbătorirea zilei de naştere n-a fost prea fastuoasă, a intrat în umbră, faţă de marele eveniment de care, după ora nouă seara, şi chiar înainte, au vuit Bucureştii.

—Aţi descris, parţial, decorul vieţii dumneavoastră în acei ani. Dar, mi-ar plăcea să oprim o clipă firul istorisirii, pentru o descriere, fie şi sumară, a întregului imobil, a acelei gospodării bucureştene organizate de un maestru al întemeierilor, instalatorul Constantin Bărbulescu.

—Acum, îmi propuneţi chiar dumneavoastră o digresiune! Dacă o luaţi pe Calea Călăraşilor, puţin după încrucişarea cu Traian, puteţi vedea şi astăzi casa. Imobilul este format dintr-o faţadă în Calea Călăraşilor, lungă de cam douăzeci de metri, la stradă, cu cele patru prăvălii şi intrarea în curte, printr-un gang. E o curte interioara de formă dreptunghiulară, în lungime de vreo optzeci de metri, cu distribuirea a şase apartamente pe stânga, şi alte şase apartamente pe dreapta, unele la parter, iar două mai mari, vreo şase camere de locuit şi dependinţe, la etaj.

—Deci, avea un etaj, clădirea.

—Da, un etaj, dar nu pe toată lungimea laterală.

—Cam când fusese construită casa?

—În jurul anului 1900. Tata cumpărase casele de la Creditul Funciar Urban. Nu le luase în stare

de ruină, dar le luase foarte jigărite.

—De obicei, acolo se vindeau case pierdute de proprietari datornici.

—Doamnă, sunt o mulţime de lucruri pe care nu mă îndur să le sar. Eu vă las libertatea să alegeţi ce vreţi. Pe mine nu mă lasă conştiinţa să stric adevărul. Şi povestea casei e lungă!

—Dumneavoastră decideţi ce este important. E păcat să nu povestiţi tot ce merită povestit.

—Omul care construise aceste case se numea Pascu, parcă. În jur de 1900, a fost în România o mare criză economico-financiară, de a rămas de pomină. Reamintesc că atunci, în 1901 sau 1902, şi-a înfiinţat tata întreprinderea lui, pe criza aia, şi bani dăduse Creditul Funciar Urban din Bucureşti. Tata s-a descurcat, însă. Când a venit criza, omul care construise casele astea n-a mai putut să plătească şi Creditul l-a scos din proprietate şi, atunci, tata a luat el exerciţiul proprietăţii, probabil, conform statutelor Creditului Funciar Urban, a plătit, îmi pare, treizeci şi cinci mii de lei aur, douăzeci de lei era un napoleon, napoleonul era şase grame de aur pur, aproape pur. Iar restul de nouăzeci şi cinci de mii de lei, cât completa preţul caselor din Călăraşi, a rămas tata dator la Credit, ca să plătească în rate bianuale. Şi a început tata să şi investească în casele alea, că, în ce priveşte finisajul, erau cam jigărite, nu mai avusese bietul Pascu bani. Şi starea în care a găsit tata casele o ştiu şi eu. Casele fuseseră bine gândite, dar rămase cu multe terminaţii lipsă. Era cam aşa: lumină electrică nu aveau, conducta de alimentare electrică mergând numai până în dreptul Halei Traian, deci noi, cu vreo şaizeci de metri mai încoace, nu aveam electricitate. Electricitatea era un lux pe vremea aceea. Tata a plătit branşamentul şi a adus curent până la noi. Exista reţea de gaz de iluminat în Bucureşti, o societate de origine belgiană, îmi pare, dar nu ştiu dacă ajungea la toate apartamentele din Calea

Călăraşi 126. Ştiu că noi, când ne-am mutat aici, am avut. Pe deasupra, casa era plină de păduchi de lemn. Dintre elementele de epocă, este dezvoltarea colosală pe care au avut-o păduchii de lemn în Bucureşti. Ceva de epocă, pentru că, pe vremea aia, nu exista un mijloc temeinic şi serios pentru combaterea păduchilor de lemn. Nu exista DDT-ul, care i-a stârpit, şi aveam foarte mulţi locatari a căror comportare favoriza în mod deosebit înmulţirea păduchilor de lemn.

—Adică, era o lipsă de igienă elementară.

—Da, ceva colosal. Dacă vreţi să ştiţi ce dezvoltare avusese înmulţirea păduchilor de lemn în Bucureşti, vin iară cu o poveste autentică. Exista în Bucureşti, pe Calea Şerban Vodă, cam în dreptul Crematoriului, cred eu, un spital numit Zerlendi.

—Este, puţin mai sus de Crematoriu, este şi acum.

—La un moment dat, la Spitalul Zerlendi au fost necesare nişte reparaţii, nişte actualizări, nişte dezvoltări, şi tata a primit executarea lucrărilor de apă. Cu ocazia asta, s-a schimbat parchetul la spital. Care a fost pricina, nu ştiu, că nu era uzat. Tata, văzând aşa parchet bun, uscat şi pe ieftin, ca omul gospodar, a cumpărat nişte parchet de acolo. Asta a fost prin 1913, poate 1914. A cumpărat parchetul, l-a adus în Calea Călăraşilor, şi întreaga cantitate de parchet a fost stivuită în podul unuia din apartamentele de la etaj. L-a lăsat la păstrare pentru când va fi nevoie. Noi nu aveam în Călăraşi parchet, aveam duşumele, şi am ţinut parchetul de la Zerlendi din 1913 până-n 1925, când a construit tata casa din Lucaci.

—Pe terenul cumpărat în prelungirea curţii din Călăraşi.

—Ca să nu dea banii degeaba, că în Strada Lucaci a pus un parchet foarte bun, a făcut economii la cele două odăiţe destinate copiilor, la etaj, şi le-a pavat, ca să zic aşa, cu parchetul de la Zerlendi. Aşa am dus-o, din toamna lui 1925, când

am fost mutat în odăiţa mea de sus, până când a fost aproape să se împlinească al doilea an de şedere acolo, şi abia atunci m-am pomenit cu o invazie de păduchi de lemn. Zăcuseră de când s-a reparat la Zerlendi, în 1913, ani şi ani. Nici nu i-a bănuit nimeni. Abia în 1927, deci după atâţia ani, m-am pomenit cu o invazie de păduchi de lemn, vara, când dăduse căldura.

—Mare rezistenţă! Dar, între timp, se găsiseră tot felul de chimicale, să le vină de hac.

—Sigur, dar atunci când a luat tata casele din Călăraşi, invadate de păduchi într-un hal fără hal, nu prea existau remedii sigure.

—Dar cum aţi scăpat de ei?

—Am să vă spun. A adus tata meşteri şi a curăţat casa pe la toate pervazurile uşilor şi pe la ferestre, a udat peste tot cu zeamă fiartă de ardei iute şi a izbutit să-i biruie, a curăţat toată casa de păduchi de lemn. A făcut curăţenie.

—Un leac popular, din Bucureştii de altă dată.

—Da, era cunoscut de gospodarii de atunci. Zeamă fiartă de ardei iute! Dar tata a adus şi alte îmbunătăţiri. A făcut trotuare marginale asfaltate, în formă de U, pe lângă cele două şiruri de clădiri. Pe urmă le-a schimbat, îmi pare, a pus dale. La mijloc, curtea era pavată cu bolovani. Nu ştiu cum stăteau cu instalaţiile de apă, adică în ce măsură toate apartamentele aveau apă, dar ştiu că tata a instalat, fiind de meserie, în fiecare apartament, baie cu cadă şi duş, cu apă în bucătărie, şi electricitate în fiecare apartament.

—Cred că pentru el era o adevărată desfătare să amenajeze şi să gospodărească.

—Da, şi a mai făcut tata o rânduiala, lăzi de gunoi din fier, aşezate în centrul curţii, să nu iasă fiecare cu găleata! Acolo era şi un felinar, înalt de vreo cinci metri, să lumineze bine curtea. Tot în centrul curţii, la o distanţă potrivită, a făcut o cişmea centrală, pentru ca cine n-avea apă la-ndemână pentru stropit, să-şi poată lua. Pentru ca

să se poată căra lăzile de gunoi din fier vopsit, foarte grele şi mari, prevăzuse un cărucior special, tot de fier. Căra lăzile în stradă prin gang, ca să le ia gunoierii. În fundul curţii, tata a făcut un gard care avea vreo cinci metri înălţime, era înalt cât casele parter la streaşină, cu pod cu tot. Şi l-a vopsit în verde. Şi dincolo de gard era terenul pe care a construit locuinţa asta din Lucaci, unde suntem acum. Prin 1918, când s-a întors din război, i-a venit un gust să cumpere şi terenul ăsta. A căutat adresa proprietăresei, i-a cerut ofertă, aia i-a făcut ofertă, începuse inflaţia la vremea aceea. Pe nouăsprezece mii de lei a cumpărat terenul acestei case. Nu mai erau lei-aur. Casa din Călăraşi avea şi o spălătorie centrală, pentru toţi chiriaşii, că nu avea fiecare chiriaş spălătorie în apartamentul lui, şi tata a înfiinţat o spălătorie centrală, în care fiecare îşi spăla rufele cu rândul. Şi erau amenajări şi pentru magazinul cu spălătorie.

—Probabil că era cu cazan, cu albie de zinc.

—Nu mai ştiu dacă avea albie de zinc, dar sigur avea un bazin de ciment, mare, pentru limpezitul rufelor. Apoi, a mai instalat tata, deasupra acestei porţiuni de dependinţe, o uscătorie, unde, în loc de frânghii de rufe, erau nişte şiruri de sârmă galvanizată, ca să nu ruginească şi să se strice rufele. Aşa a făcut tata cu casele din Călăraşi. Cred că a mai băgat treizeci şi cinci de mii de lei în casele astea.

—Acum avem imaginea destul de completă a unei curţi bucureştene cu mulţi chiriaşi şi proprietar destoinic, înainte de primul război mondial.

—Vă rog să-mi iertaţi toate divagaţiile astea, dar le consider semnificative. Da, vă povesteam de prima seară de război. Fapt este că, în seara aceea, îmi pare că părinţii nu erau încă acasă şi eu, care devenisem sportiv, învăţând în vacanţă, la Călimăneşti să patinez cu patine din alea cu rotile,

m-am dus pe la Hala Traian, unde era o mică piaţetă asfaltată, şi unde se potrivea să patinez, de jur împrejur.

—Pe Călăraşi trecea tramvaiul?

—Trecea tramvaiul cu cai. Şi, perpendicular pe linia de tramvai cu cai, trecea tramvaiul electric, instalat cu câţiva ani în urmă.

—Pe Strada Traian. Ducea probabil spre Foişorul de Foc.

—Linia de tramvai electric? Doamnă, merită să v-o descriu, scurt şi cât mai complet. Linia numărul 16, care circula pe Strada Traian, făcea ocolul oraşului. Pe tăbliţa mare, care anunţa traseul, scria: Obor, Halele Centrale… îmi aduc aminte imediat, fără să vă întârzii.

—Ieşea până-n Piaţa Victoriei?

—Nu, nu, de la Halele Centrale o cotea pe Strada Smârdan, de pe Strada Smârdan trecea pe Strada Academiei. Marea magistrală de astăzi a Bucureştilor, care străbate oraşul de la nord la sud, nu exista, pe vremea aia, şi tramvaiul 16 trecea pe nişte străzi cam cotite. Printre altele, pe lângă strada în care se născuse Ionel Bratianu, prin spatele Fundaţiei Universitare Carol I, apoi cotea pe Strada Boteanu, şi ajungea până prin dreptul casei lui Marghiloman.

—Acolo unde e astăzi Cinematograful Patria.

—Da, casa lui Marghiloman, boier bogat, cu o casă monumentală. Aici, tramvaiul 16 o cotea la dreapta în unghi drept, aşa, şi o lua cam pe Strada Icoanei, tăia Strada Pitar Moş, trecea pe lângă Grădina Icoanei, îmi pare că traversa Strada Romană şi, în cele din urmă, ajungea la Şoseaua Ştefan cel Mare, pe care o străbătea spre Obor. Pe atunci, Magistrala-inel care ocoleşte oraşul exista, şi purta, pe porţiuni, diferite denumiri, ca şi astăzi. Pe tăbliţa tramvaiului scria Obor – Obor, şi, între astea, înşira tot traseul. Tramvaiul ocolea în permanenţă.

—Să revenim la copilul care se dusese cu patinele pe lângă Hala Traian.

—Era o seară nu prea agitată. Pe lângă Hala Traian, piaţeta era, dacă nu pustie, nici prea populată. Mi-am pus patinele şi am început să hârâi cu ele. Lume puţină. Eram singur. Într-un târziu, am plecat spre casă. Se zvonise în oraş că plezneşte ceva, dar lumea nu-mi părea sigură. Zvonul s-a ştiut la mod cert la orele 21. Chiar atunci când, în mod obiectiv, cum am aflat din *Istoria* lui Chiriţescu, s-a întâmplat marele eveniment şi anume, delegatul român, ministrul plenipotenţiar de la Viena, la ora 21 fix, s-a dus la Ministerul de Externe Austro-Ungar şi i-a prezentat declaraţia de război a României, foarte bine justificată şi redactată, foarte bine motivată. Am citit-o şi eu, am fost chiar foarte interesat.

—Când aţi citit-o, chiar atunci, în copilărie?

—Nu, la vremea copilăriei mele, informaţia română nu lipsea, dar era destul de confuză.

—Şi cum a sunat vestea războiului, cum a primit-o copilul, ce spuneau părinţii?

—Eu, copilul, am ştiut numai că România a declarat război Ungariei, de Austria se pomenea mai puţin, şi copilul a primit-o cu o emoţie imprecisă şi ciudată. Noţiunea de declaraţie de război, în înţelesul de astăzi, nu figura printre noţiunile copilului. Copilul învăţase aşa, ca pe vremea lui Sinan Paşa, cu declaraţia de război, deci altceva. La nouă seara s-a stârnit zvoana, jandarmii au început să sune goarnele şi, curând, a venit şi tata şi am aflat că s-a declarat războiul.

—Chiar atunci aţi aflat că tata urma să plece în război?

—Nu, dimpotrivă, practic n-am ştiut nimic şi uitaţi de ce: a existat un element pe care atunci nu-l ştiam, dar care acuma intervine ca explicaţie. Ionel Brătianu a fost foarte preocupat să ţină secretă data intrării României în război. Vedeţi, în mod inevitabil, eu trebuie să amestec veştile pe

care le-am avut atunci, cu veştile care s-au adăugat imediat, şi cu veştile care s-au adăugat mai târziu, pentru că, altfel, povestirea mea ar fi de neînţeles. Trebuie să le cârpăcesc.

—Sunteţi un martor preţios, parcă aţi fi trăit din copilărie cu gândul că trebuie să memoraţi totul!

—Prima ştire de alarmă a fost cu câteva săptămâni înainte. Eram cu familia la Călimăneşti. După tradiţia de familie, tata a angajat o trăsură, ca să ne ia pe noi patru, tata, mama, eu şi sora mea mai mică, Eleonora, să facem un drum de aproximativ 18 kilometri până în localitatea Brezoi, să străbatem splendidul defileu al Oltului, prin Munţii Coziei. Când am ajuns la Mânăstirea Cozia, care e înainte de începerea defileului, am fost opriţi. Era acolo cantonată, dar nu cantonată, ci pe poziţii de tragere, o baterie de artilerie care, când am fost noi, cu câteva săptămâni înainte, în altă plimbare pe acolo, o găsisem cantonată pe poziţie, în acoperire. Era trupa de acoperire şi soldaţii făceau exerciţii şi păzeau locul.

—Graniţa era departe.

—Graniţa era mult mai departe, dar nu ne-a dat voie să trecem mai departe. Probabil teama de spioni, care ar fi relatat situaţia trupelor. Şi ne-a întors din drum. Aia a fost prima alarmă, bateria de artilerie montată pe poziţie şi soldaţii făcând exerciţii. Asta ne-a şi determinat s-o luăm mai devreme către Bucureşti. La sfârşitul lunii, s-a întâmplat ce vă spusei. Războiul începuse cu doi ani înainte, în 1914, în nişte condiţii dramatice, şi a urmat în condiţii dramatice, atât de dramatice, încât nu ştiu cum aş putea să vă evoc acele momente care se înlănţuiau. Intrarea României în război nu putea fi şi n-a fost decât un element în marele război mondial.

—Dar cel pe care familia dumneavoastră l-a trăit din plin!

—Da, l-a trăit din plin, în momente foarte dramatice. De doi ani de zile, România se pregătea

de război. Una dintre aceste pregătiri a fost mărirea capacităţii de producţie a pulberăriei de la Dudeşti.

—Tatăl dumneavoastră, ca instalator, era implicat în aceste pregătiri?

—Tata a primit comanda de a executa instalaţiile de apă necesare pulberăriei de la Dudeşti. Dar nu numai atât, pulberăria fiind situată la şase kilometri de bariera Bucureştilor…

—Pe vremea aceea. Acum, locul e în Bucureşti.

—Nu avea nici măcar apă de la reţea şi a trebuit făcută o legătură, ca să fie alimentată cu apă în debitul necesar noilor sarcini. Brătianu lucrase cu mare prudenţă. Nemţii nu trebuiau să ştie ce are de gând România, care făcea pe neutrala, că, altfel, odată ar fi intrat trupele germane peste noi. Şi, în situaţia asta, zic, tata avea în executare această comandă, şase kilometri de conductă de alimentare. A fost mobilizat pentru lucru la pulberărie. Nu-i vorbă că, şi aşa, îmi pare că era soldat dispensat, după regulile de atunci, dar a fost mobilizat pentru lucru. Lucrările au continuat şi după 29 august. Tata era entuziast că se declarase războiul de întregire a României. Ba pot să vă spun ceva mai mult, ca un detaliu foarte caracteristic pentru starea de spirit a vremurilor. Începând din 1914, când s-a declarat războiul mondial, ardelenii au început să dezerteze cât au putut. Ce a făcut maiorul de mai târziu Cătană, ce a făcut academicianul de mai târziu Gheorghe Popa Liseanu, au mai făcut şi alţii, cât puteau, că, altfel, îi trimiteau la abatorul de pe frontul rusesc. Şi, începând cu 1914, fiind în Bucureşti refugiaţi ardeleni cât puteau, tata a luat o hotărâre. Omul de serviciu însărcinat cu gospodărirea grupului de apartamente din Calea Călăraşi 132 devenise, din principiu, ardelean. La vremea aceea, ardeleanul de serviciu pentru curtea noastră era Ion Posa, din comuna Colun, judeţul Făgăraş, foarte aproape de Olt şi de comuna Avrig, unde se născuse Gheorghe

Lazăr. E adevărat că ardelenii erau ceva mai scuturaţi decât ai noştri, deci Ion Posa era angajat la tata, cu întreţinere completă, locuinţă şi treizeci sau treizeci şi cinci de lei pe lună. Erau lei aur, adică, douăzeci de lei erau egali cu un napoleon francez, şase grame de aur pur.

—Deci Ion nu lucra pe puţin.

—Da, şi era foarte harnic. Ion şi-a intrat în funcţie cu straiele lui de la Colun, purta pe deasupra un şorţ albastru, avea grijă să fie gospodăria fără cusur.

—Venise fără familie?

—Staţi, că vă spun. Peste toată gospodăria, pe care v-am descris-o, Ion trona, ocupându-se de toate. După ani de zile, când l-am vizitat pe Ion la Colun, îmi povestea Ion, de faţă cu nevastă-sa: *Ce bine am dus-o eu la domnul Bărbulescu! În fiecare an, aducea butoiul cu vin.* Îmi aduc aminte că butoiul de vin era destul de măricel, cel puţin în comparaţie cu propria mea mărime şi, mă rog, „fiecare an” au fost vreo doi ani de sejur ai lui Ion. Şi urma Ion: *Îmi spunea domnul Bărbulescu: Ioane, Ioane, să ai grije de vin, să se păstreze bun, să nu se acrească. Poţi să bei şi dumneata, când vrei, câte o cană de vin.* Povestea Ion, cu dorul vremurilor pe care le trăise la Bucureşti, în loc să le trăiască pe frontul rusesc. Aşa, doamnă, iată o divagaţie vastă, dar, cred că pot să afirm, colorată.

—Colorată cu detalii care merită să fie cunoscute. În timpul războiului, am înţeles că acest Ion a fost aici, în Bucureşti.

—Nu, n-a apucat tot timpul războiului, până au venit nemţii peste noi, şi a spălat putina. Îmi pare că a ajuns până-n Rusia. De asta nu sunt sigur.

—Da, el ar fi putut fi arestat ca dezertor, dacă rămânea la Bucureşti

—Tocmai de aia a șters-o Ion, cu o sprinteneală impresionantă.

—Nu s-a înrolat ca voluntar în armata română?

—Nu, sau, cel puţin, n-am auzit să fi fost. Păi, dacă l-ar fi prins, dacă îl lua ca prizonier pe front, îl spânzurau. Ion n-a fugit aşa, de distracţie, când a trecut munţii. A ştiut el de ce i-a trecut.

—Şi venise singur, fără familie.

—A, da, incident amuzant: auzise Ion că, dacă vrei să te angajezi la Bucureşti, singur, e mai greu, că toţi stăpânii care vor să angajeze preferă pereche, bărbat şi nevastă. Atunci, nu ştiu cum a găsit el prin Bucureşti, că era emigraţie de ardeleni care treceau munţii, nu ştiu cum a găsit el o femeie, nu ştiu dacă nu cumva era dintr-un sat cu el sau aşa ceva, fugită şi ea, şi atunci, când au venit să se angajeze la mama, ca să aibă mai multe şanse să fie primiţi, au spus că sunt soţ şi soţie. *Bine, mă! Să fiţi sănătoşi! Uite, aia e odaia voastră, ăla e patul vostru, să vă vedeţi de treabă*. Când au văzut că-i pune să se culce împreună, nu i-a mai lăsat conştiinţa. Au stat şi au mai chibzuit câteva minute, jumătate de oră, şi au venit la mama şi au spus: *Doamnă, uitaţi ce este, trebuie să vă mai spunem un adevăr, noi nu vrem să dormim împreună, că nu suntem soţ şi soţie. Aşa am zis noi, ca să putem fi angajaţi de dumneavoastră*. Şi atunci, le-a dat mama încăperi separate, pat separat, şi şi-au văzut de treabă. E semnificativ pentru mentalitatea vremurilor. Ăştia erau un ţăran şi o ţărancă din Colun. Bun, doamnă, astea au fost divagaţii, pentru reînvierea unor mentalităţi şi a unor timpuri.

—Aşadar, în ziua de 29 august 1916, Ion Posa nu mai era la Bucureşti.

—Atunci s-a făcut nevăzut. Era seara mobilizării, care s-a petrecut la ora nouă. Într-un târziu, ne-am culcat. Era prima noapte de război. Nu mai ştiu dacă felinarele iluminatului public, care funcţionau pe vremea aia cu gaze de distilaţie de la Uzina de gaz din Bucureşti, nu mai ţin minte dacă în seara aia au fost stinse, ori au fost stinse numai începând cu seara următoare. În orice caz,

serile au rămas în întuneric. Iluminatul public s-a oprit. Luminile caselor au fost camuflate. Nu era voie să se zărească nici o lumină în fereastră. Sergenţii publici supravegheau cu străşnicie orice rază de lumină care ar fi ieşit de sub vreun stor. A doua sau a treia zi, într-o seară, când intra tramvaiul cu cai pe Calea Călăraşilor, aici, la Strada Traian, aud un pocnet de pistol. Ce era? Un ofiţer a văzut un soldat şi i-a cerut să se legitimeze. Soldatul a luat-o la fugă şi ofiţerul a tras după el, acolo, în lume. A tras cu pistolul. Ştiu că a doua zi a scris la ziar cum a tras ofiţerul un foc în mulţimea aceea, după insubordonatul cu pricina. Chestii de atmosferă. Dar faptul cel mai grav este că, încă din primele zile de război, s-a întâmplat un accident care dovedeşte cât eram de necopţi pentru a intra în război.

—Dar e vreodată, cineva, copt pentru un război?

—Sigur că nu, dar e vorba de prevederi elementare. Doamnă, la Pulberăria Dudeştilor se făcea, printre alte produse finale sau intermediare, şi eter. Probabil că eterul era folosit în fabricarea prafului de puşcă, a ierbii de puşcă sau a altor pulberi. Şi, ca să fie fabricaţia mai rentabilă, pulberăria vindea şi la populaţie. Făcuse o magazie specială, era un depozit destul de mare, şi venea câte unul cu damigeana, şi îi umplea damigeana cu eter şi plătea şi pleca. Eterul e un solvent foarte bun şi cu multe întrebuinţări. Dar nu s-a ţinut seama că eterul, în contact cu alte substanţe, solide sau fluide, devine un explozibil foarte puternic. Şi, într-una din primele zile ale războiului, vine un oarecare, cere eter, plăteşte, şi-l trimite la rezervor, să dea drumul la eter în damigeană. Doamnă, s-a întâmplat atunci o explozie îngrozitoare. A făcut explozie lichidul din rezervor, s-a aprins tot, inclusiv vena de eter care curgea, s-au aprins rezervoarele unul de la altul, catastrofă! La câteva zile după declaraţia de război.

—Probabil că nu era întâmplător.

—Legat de asta, aş vrea să vă spun epilogul acestei tragedii, pentru mine. Au trecut zeci de ani. Era în timpul începutului ocupaţiei ruseşti. Şi acolo, pe locul vechii pulberării, o întreprindere, cum înfiinţau comuniştii întreprinderi peste tot, că erau lihniţi. Se făcuse un atelier de construcţii de utilaje pentru un institut nou, Institutul de utilaje chimice. Şi am nimerit şi eu acolo. Totul era improvizaţie, a trebuit să intru printr-o uşă modestă, cum ar fi uşa noastră de la săliţă. Când să trec pragul, calc pe o piatră. Era o placă de marmură. Mă uit, avea o inscripţie, destul de lungă. Era piatra comemorativă a catastrofei din 1916. Tata a scăpat ca prin minune din comedia aia! El n-avea de lucru la depozit, lucra în altă parte, dar s-a întins incendiul. Scria acolo data şi ce s-a întâmplat, un mare incendiu. Şi câte victime au fost. Ştiu că atunci când a început incendiul, colonelul Albu, comandantul pulberăriei, a adunat toţi oamenii după el, să sară, să stingă incendiul. S-au urcat pe acoperişul depozitului, cu târnăcoape, cu ce au nimerit, să spargă acoperişul, să oprească focul. Şi în momentul ăla, a explodat depozitul tot. Nu am ştiut, atunci, câţi oameni au pierit, n-a ştiut nici tata, dar am aflat citind inscripţia. Trei sute şase oameni, printre care şi colonelul Albu. Ca să vedeţi de ce naivităţi putusem noi să fim în stare, ca să camuflăm tot oraşul, dar să-l lăsăm pe un oarecine să vină cu damigeana şi să dea foc pulberăriei şi să omoare trei sute de oameni, şi şase.

—Poate pierise şi el, dacă a fost un pur accident.

—Ăla, probabil că a spălat putina, ăla nu a fost un nevinovat. Dar nu e o certitudine. Nu mai ştie nimeni, că balamucul a fost colosal. Şi au mai fost chestii din astea, cu bombardamentele. În afară de camuflare, nu aveam mare lucru ca apărare antiaeriană. Nu aveam avioane de vânătoare. Nu aveam avioane de bombardament.

—Dar artileria antiaeriană fusese prevăzută? Povesteaţi de Foişorul de Foc.

—Singurul lucru pe care îl aveam, şi-mi pare că eram prima ţară din lume care a avut lucrul acesta, aveam aviaţie de recunoaştere. Şi să vă spun cum. În treacăt fie spus, Pacea din 1913, sub guvernul Titu Maiorescu, mi se pare că ministru de externe era Nicolae Titulescu, a fost o pace model pentru autoritatea internaţională a României. Cu prilejul Păcii de la Bucureşti, guvernul român, prin comisiile constituite, a cercetat cu cea mai mare atenţie toate prilejurile şi toate pretextele de conflict care ar mai fi rămas în Balcani. Ştiu că era o cale ferată, pe colo, prin sudul Bulgariei, la graniţa cu Grecia, care tot trecea dintr-o ţară în alta. S-a luat în studiu, ce trebuie făcut ca să nu mai aibă de ce să se certe. Adică, faţă de Austria şi de Rusia, care căutau prilejuri de ceartă, ca să provoace război în Balcani, România era cu toate grijile posibile ca să nu existe război în Balcani. Atunci, în premieră, a fost şi o acţiune a aviaţiei de recunoaştere româneşti. O escadrilă a plecat înaintea coloanei de cavalerie române, să facă recunoaşterile. Această escadrilă a fost comandată de comandorul de aviaţie de mai târziu, domnul căpitan Popovici, Andrei Popovici. Un foarte bun ofiţer de cavalerie, care trecuse în aviaţie şi comanda această escadrilă şi a făcut foarte bune servicii armatei române, cu misiunile de recunoaştere, nu numai în 1913, dar şi în 1917, la Mărăşeşti. L-am cunoscut personal. Mai târziu, a ajuns comandantul forţelor aeriene române şi, după ce a ieşit la pensie, a fost subdirectorul general al uzinelor I.A.R., unde am lucrat şi eu, mult mai târziu, prin 1933. Comandorul era un om foarte drăguţ, mă cunoştea şi el pe mine. Îmi amintesc cum l-am întâlnit odată în vagonul restaurant şi m-a ţinut comandorul lângă el, de la Braşov până la Bucureşti, şi mi-a povestit şi despre recunoaşterile lui din 1913.

—Datorită lui Andrei Popovici aveam aviaţie de recunoaştere?

—Da, dar atât. Nemţii aveau un aranjament foarte bun pentru aviaţia lor. Aveau bază de plecare în Transilvania, lângă Carpaţi, îşi înălţau avioanele de bombardament, aşa, le aduceau deasupra Bucureştilor, că pe vremea aia nu ştiu bine ce mai merita de bombardat în România, le aduceau deasupra Bucureştilor, îşi lăsau bombele deasupra Bucureştilor, mai mergeau şaizeci de kilometri şi ajungeau de aterizau în Bulgaria, ceea ce le uşura foarte mult acţiunea. Pe urmă, făceau invers, veneau cu bombe din Bulgaria, se uşurau de bombe mai repede şi se întorceau în Ardeal. Şi aşa făceau, practic, zilnic.

—Când au început bombardamentele?

—Ne-au luat foarte repede, a doua, a treia zi. Dar nu aveau numai avioanele.

—Mai era dirijabilul.

—Dirijabilul! Lupta cu avioanele n-a fost prea eficientă, dar nu multă vreme, ce putea să ducă pe atunci un avion ca încărcătură de bombe. Dar populaţia noastră era inconştientă. La câteva zile după declaraţia de război, alarmă aeriană. Deasupra, cârd de avioane nemţeşti. Unde s-au dus? Deasupra Halelor Centrale, în Piaţa Mare. Ce credeţi că a făcut populaţia? A ieşit toată în stradă, să se uite la avioane, cum zboară. Şi i-au bombardat, a fost un măcel. Nu ca la pulberărie, dar cu multe victime. Mama, mi-aduc aminte, pomenea des de nişte cunoscuţi ai ei, furnizorii noştri de încălţăminte, care aveau o prăvălie foarte frumoasă, la Piaţa de Flori. Şi doamna era foarte frumoasă. I-au omorât în uşa prăvăliei.

—Dar, după această experienţă, lumea a învăţat să se apere?

—Sigur. Cum se dădea alarma, se băgau toţi în pivniţe, şi în toiul nopţii, oricând. Şi aşa, sărăciile alea de bombe nu mai făceau atâta balamuc. Erau bombe de, ştiu eu, zece kilograme. Nici nu am

văzut bombe de avion, am văzut bombe de Zeppelin, când a venit Zeppelinul, două-trei nopţi mai târziu. Era galben, străluceau reflectoarele pe el. Bomba nu era chiar cât o minge de fotbal, dar cât o minge cu un diametru de vreo douăzeci de centimetri. Au aruncat o bombă prin apropiere de noi. A doua zi după masă, împreună cu alţi vecini, m-a luat şi mama de mână şi m-a dus aici, în Strada Raion, unde căzuse o bombă, complet la nimereală, teroristică, aşa. Era cam prin dreptul pieţei Vitan, căzuse lângă un gard şi nu explodase. Făcuse o gaură cilindrică, avea un diametru de treizeci şi cinci de centimetri şi adâncă, ştiu eu, ca la vreun metru. Nu stătea nimeni să o păzească, ne-am uitat la ea, bine că am scăpat cu viaţă, şi ne-am întors acasă. Printre posturile astea de apărare antiaeriană, erau poziţiile mai înalte din Bucureşti şi, una dintre ele, Foişorul de Foc. Se preta deosebit de bine la asta, se putea ochi mai bine, au montat acolo mitraliere, poate şi un tun, şi trăgeau în aviaţia inamică. În plus, se vedeau bine şi incendiile izbucnite în oraş, ca să meargă repede să le stingă. A fost bun Foişorul, ne-a folosit. Asta a fost faza în care armata română nu se retrăsese încă din Bucureşti, deci eram în război cu puterile centrale, şi urma faza a doua, sub ocupaţie.

—Când tatăl dumneavoastră a plecat. Eraţi acum copilul rămas la Bucureşti al unui soldat plecat pe front.

—A fost răstimpul din noiembrie, început de decembrie, 1916, când tata a părăsit Bucureştii, şi până în mai-iunie 1918, când tata s-a întors în Bucureşti, venind din Moldova. Răstimpul ăsta l-am calculat eu că a fost cam de un an şi şapte luni, cât a lipsit tata de acasă. Plecând, îi spusese mamei, iar ea ne povestea: *Vezi, Eleno, cum vă descurcaţi şi voi*. Nu a avut curajul să ne ia cu el, în haosul acela care emigra către Moldova. Ne lăsase cu pivniţa plină de lemne, ne lăsa într-o casă bună, dar a plecat îngrijorat. *Dacă v-o da foc casei,*

mutaţi-vă în maidanul ăla de peste drum, vedeţi cum vă descurcaţi. Cu aşa gânduri a plecat tata.

—Ce schimbare întunecată, războiul!

—Dintre nenumăratele poveşti de război, îmi amintesc una pe care nu am trăit-o eu. Am avut ocazia, nu prea des întâlnită, să stau de vorbă cu un român din Ardeal care nu fugise, ca Ion Posa. La data când vorbeam cu el, mă rog, sunt câţiva zeci de ani, era maior de jandarmi, în jandarmeria română. Foarte deştept băiat, vorbea, o plăcere, şi mi-a povestit un fapt foarte semnificativ din viaţa lui. În 1914, ca orice sămânţă de român, fusese concentrat, fusese mobilizat şi, ca român, trimis în linia întâi, să se bată în Bucovina, pe frontul cu ruşii. Acolo, singura lui nădejde, fiind în linia întâi, a fost să dezerteze la ruşi. Acest ofiţer român din armata ungară, care se numea Niţă Cătană, a făcut ce a făcut şi a dezertat la ruşi. Luat prizonier, sigur că a fost supus unui interogatoriu. L-au interogat din treaptă-n treaptă, până la un grad înalt, un general: *Cum ai ajuns aici*? Şi el, atunci, văzându-se în faţa unui general rus, duşman al ungurilor, i-a spus: *Domnule general* (nu ştiu pe ce limba o fi vorbit, prin dolmetcher probabil), *domnule general, eu sunt român de neam şi am fost adus să lupt împotriva dumneavoastră cu sila. Eu n-am ce să lupt împotriva României şi a Rusiei, şi de aia am dezertat*. A notat generalul acolo ce a notat şi Niţă Cătană s-a întors la locul de detenţie, acolo unde fusese cazat. Trece puţintel timp şi se pomeneşte cu un camarad din armata rusă, care-l păzea, dar de naţionalitate română, ca şi el, şi care-i spune aşa: *Ce-ai făcut? Te-ai apucat să-i spui generalului cutare că ai dezertat în mod voit. Păi, tu ştii un lucru? Ştii că acest general este de origină germană în armata rusească* (nu ştiu dacă ştiţi că ruşii aveau o populaţie întreagă germană, încă de pe vremea lui Petru cel Mare), *ce-ai făcut, că ăsta-i german de origine. Ştii unde te-a trimis? Într-un lagăr de exterminare*. A avut noroc Niţă

Cătană că nu a fost trimis unde hotărâse generalul german din armata rusească, şi l-au trimis în altă parte, unde s-a putut salva, tot în Rusia. A rămas Niţă prizonier la ruşi, până când războiul s-a terminat.

—Cât timp a fost plecat Constantin Bărbulescu senior în Moldova, aţi avut vreo veste de la el?

—Nu, deloc.

—Cum v-aţi pomenit cu el acasă?

—Înainte să plece nemţii din Bucureşti, că au plecat relativ târziu, respectiv, după încheierea armistiţiului. Tata s-a întors mai devreme de la Botoşani. El plecase cu trenurile care mutaseră pulberăria. Fusese mare nevoie de el. Nu se ştiuse dinainte unde se mută pulberăria, în caz de invazie. Tata, care răspundea de partea de alimentare cu apă, trebuia să aleagă şi un loc prielnic, ca să poată asigura alimentarea cu apă a pulberăriei, că nu era timp de multe lucrări de canalizare, de durată. Asta fusese. Mi-a povestit mai târziu. Întoarcerea alor noştri din război s-a făcut în vreo două rate. Înainte să apară ei, începuse să se audă că se încheie armistiţiul. Primul care a venit a fost vărul meu, Nicolae Pantor, copilul vitreg al lui nenea Iordan Dimitriu. Nicu nu avusese vârsta necesară pentru a fi recrutat în armată şi, ca să nu stea degeaba, s-a înscris la cercetaşi. Cercetaşii, în timpul evacuării şi chiar înainte, făceau diferite servicii, de astea, ajutau în spitale, cărau alimente, distribuiau mâncarea la răniţi, mă rog, fel şi fel de treburi auxiliare. O parte dintre ei, destul de mulţi, au plecat în Moldova, în refugiu. Printre ei, şi Nicu. Nicu, nu mai ştiu bine cu ce motivaţie a plecat, dar a plecat cu tata, l-a însoţit pe tata, a beneficiat de dreptul pe care îl avea tata de a-şi lua însoţitori, lucrătorii lui, care trebuiau să muncească la montarea pulberăriei la locul de evacuare. Nicu avea vreo şaişpe, şaptesprezece ani, şi, în calitatea lui de cercetaş, l-au repartizat la pompieri. Când era câte un incendiu la pulberărie, şi au fost vreo

două, Nicu mâna caii la sacalele alea pompiereşti. Când a fost la întoarcere, primul a fost Nicu. A intrat pe uşa pe care o ştia el, pe intrarea din spate, şi ne-am pomenit cu el pe săliţa care ducea în casă. Surprindere generală: *Uite, Nicu*! Toată lumea, încântată. Se făcuse Nicu, nu ştiu cum să zic, cât un brad, sau cât un urs? Era voinic, un atlet. Acum avea vreo optsprezece ani. Şi ne-a adus vestea cea bună: *După mine, o să vină şi nenea Costică*! Nenea Costică era tata. Nenea Costică n-a venit chiar aşa repede, dar nici n-a întârziat foarte mult, au mai trecut vreo două luni.

—După un asemenea interval, sosirea lui a fost, totuşi, o surpriză.

—Într-o dimineaţă, eram aşa, în curs de trezire…

—Vă amintiţi data, ziua?

—Aproximativ, da. Era pe la începutul lunii iunie, mă înscrisesem la examenele pentru clasa întâi de liceu, cam aşa, la vremea aia a venit tata. Şi eram în curs de trezire, încât, când s-a apropiat cineva de pat, am simţit, intrase tata, vorbea în şoaptă, era însoţit de mama, a venit la marginea patului, s-a uitat la mine, s-a aplecat, m-a sărutat. Numaidecât am ştiut că e tata. L-am luat de gât, l-am sărutat şi eu, şi mi-aduc aminte şi primele cuvinte pe care i le-am spus: *Tăticule, ai venit? Hai să-ţi cânt*!

—Ce clipă miraculoasă!

—La ce se referea acest *Hai să-ţi cânt*? Eu, în vreme de cam de aproape doi ani, după ce plecase tata, învăţasem să cânt la pian. Am luat-o binişor cu o cucoană, o chiriaşă a noastră, soţia lui Mihail Vilag, v-am mai pomenit de el. Doamna Vilag era de origine germană, născută Pursch, tată-său era dirijor de muzică militară. Ea avea, bineînţeles, şi pian, ei i-a venit ideea să învăţ pianul: *Costel, ia încearcă şi tu să înveţi să cânţi la pian*! Doamnă, a avut Madame Vilag un farmec! Era foarte manierată, cânta foarte bine la pian, mi-a cumpărat

Metoda Do, re, mi, a lui O. Narisse, foarte bună metodă, foarte bună, metodele astea franţuzeşti sunt mai bune decât alea nemţeşti, atunci, cel puţin, erau chinuitoare şi greoaie. L-am luat pe Narisse, care începea aşa de binişor, aşa de frumos, nici nu îmi dau seama când am terminat *Metoda Do re mi*, până şi exerciţiile, nu chiar primele, foarte uşoare, dar toate, făceau învăţătura suportabilă. Cele care progresau, îndată ce se putea, erau şi melodioase. Nu erau strălucite, dar erau foarte drăguţe, faţă de gradul lor de dificultate. Şi după ce terminasem cu *Do re mi*, prinsesem gust şi începusem să prind după ureche, să cânt romanţe pe care mi le cumpăra mama din oraş, destul de uşoare, şi eu, destul de înclinat spre muzică. Îmi aduc aminte că am învăţat *Pe lângă plopii fără soţ*, între altele. Şi-n haosul acela, provocat de mobilizare, de evacuare, de tot ce însemna războiul, madame Vilag m-a pus la pian!

—Cântaţi numai la pian sau şi voce?

—Cântam şi la pian, şi din gură. Mi se păreau uşoare, am luat-o cu încetul, cu răbdare. *Te duci şi rău n-o să-mi mai pară*, şi *Plânge Bistriţa în vale*…

—În dimineaţa întoarcerii din război, ce i-aţi cântat tatălui dumneavoastră?

—*Marsilieza*! Dar îmi pare că i-am cântat şi un pot-pourri de muzică naţională, care se numea, parcă, *Doina Oltului*, îl găsise mama în oraş şi mi-l luase, poate asta a fost. Ce să spun, nu-l cântam perfect, dar nici prost, avea vreo două părţi mai grele, dar tata avea ce avea cu Oltul lui, eu învăţasem în răstimpul ăsta, şi m-am descurcat, am ştiut ce să-i cânt lui tata! Şi, încet, încet, se făcuse un obicei: când venea tata de la treburile lui, de prin oraş, obiceiul a fost de durată, aşa, deschidea uşa la balcon, că aveam balcon la camera în care ţineam pianul…

—Deasupra intrării, balcon din fier forjat.

—Exact. Tata avea acolo pe balcon, făcută de pe când cumpărase el casa, o măsuţă rabatabilă, se putea ridica şi propti într-un fier, aşa, era din fier, ca tot balconul, şi vopsită frumos, tata scotea un scaun acolo-n balcon, nu era aglomeraţia de astăzi, şi privea în stradă, şi îşi lua sticluţa cu vin şi îşi lua păhăruţul lui, le aşeza pe măsuţă, şi lăsa uşa deschisă la balcon, şi eu ştiam din capul locului ce am de cântat, începeam cu *Doina Oltului*, pe urmă treceam la *Nunta ţărănească*, de Louis Wiest, neamţ, probabil.

—Ludwig Wiest, compozitor, violonist, dirijor, da, era neamţ, dar semna şi Louis Wiest.

—Da. Şi eu îi cântam şi la pian, şi din gură. Şi scena asta se petrecea la fiecare prânz, când venea tata acasă, dacă nu eram la şcoală, bineînţeles. Am continuat şi după război. Şi aicea, să-mi daţi voie să mă opresc cu subiectul acesta.

—Mi se pare o încheiere de-a dreptul literară! Şi mergem mai departe, cu alte poveşti. Tocmai eraţi admis în clasa a doua de liceu, a şasea, adică, a Liceului Spiru Haret.

—Da, tata m-a însoţit când am dat examenele de clasa întâi, pe care o pregătisem în particular.

—Cum v-aţi apropiat de colegul dumneavoastră Mircea Eliade?

—În modul cel mai spontan cu putinţă. Mai întâi, că Mircea Eliade era un personaj – că l-am cunoscut prin toate fazele existenţei lui, în afară de copilăria mică. Intrasem în clasa a doua de liceu şi aveam unsprezece ani, şi el avea cu opt luni mai mult decât mine, se născuse în luna octombrie care a precedat augustul în care m-am născut eu. Mircea Eliade avea o minte foarte mobilă şi era multilateral în preocupări, avea o imaginaţie colorată şi care se colora în plus la fiecare eveniment. Îl aveam ca profesor pe academicianul de mai târziu Constantin Moisil, mare numismat, profesor excelent, cu un dar de a expune, cu o inteligenţă a materiei!

—Ce istorie se studia în clasa a doua de liceu?

—Istoria universală, evul mediu. De fapt, istorie europeană. Şi, bineînţeles, învăţam despre toate năvălirile barbare care interesau Europa, şi România, că pe aici au trecut. Şi Mircea Eliade, care era foarte întreprinzător şi foarte sensibil la toate noţiunile astea, după fiecare oră de istorie intra într-o stare de mobilizare a imaginaţiei şi făcea pe şeful de trib, pe şeful de hoardă, al fiecărui popor barbar. Se încununa cu bozii, ştiţi ce sunt bozii?

—Un arbust sălbatic, parcă.

—Liceul nostru era în spatele fostului, ca să-i zic în limbajul nostru de atunci, maidan al primăriei. Fusese acolo, pe câte am înţeles eu, vechea primărie a Bucureştilor.

—Fusese în fosta Casă Hagi-Mosco, dărâmată prin 1912.

—Asta n-am mai ştiut. De Hagi-Mosco am mai auzit, dar de casa asta, nu.

—Era la colţul dintre străzile Batiştei şi Colţei. Exact locul de care vorbiţi.

—Aşa, era un teren vast rămas acolo, lung şi lat de ordinul sutelor de metri. O latură era la Statuia lui Brătianu, latura opusă, în Strada Nicolae Filipescu, fostă Scaune. Asta, pe direcţia nord-sud. Pe est-vest, era mărginită de Strada Batişte, iar în partea cealaltă, o stradă paralelă cu bulevardul, Strada Vasile Boerescu. Era un teren vast, presărat cu bolovanii rămaşi de la dărâmarea primăriei vechi şi cu pietre aduse pentru completarea clădirii universităţii. Buruieni, printre bolovani, peste tot. Şi acolo, pe trenul ăsta accidentat, Mircea Eliade reproducea după imaginaţia lui de la unsprezece ani, rând pe rând, năvălirile barbare care au trecut prin ţara noastră spre Europa, pustiind. Se încununa cu bozii, lua un mănunchi de buruieni în mână, simbolizând nu ştiu ce sceptru al şefului de hoardă despre care învăţasem la ultima lecţie a domnului Moisil. Alerga într-un mod care trebuia

să imite trapul cailor, mai lua pe câte unul, doi, nouă dintre noi… Noi ne jucam, fericiţi, dar, pe vremea aia, toată ţara era, dacă nu anarhizată, răsturnată şi răscolită.

—Era încă război.

—Era Mackensen încă stăpân în Bucureşti, armata română demobilizată, armistiţiul abia încheiat. Şi toată lumea într-o alandala. Unul alerga după un vas cu untură, altul după o traistă de mălai, fiecare împuşca ce putea la capitolul alimente. Începusem şcoala, totuşi, însă profesorii lipseau destul de des de la cursuri, lipsea şi domnul Moisil, o fi avut şi el treburi, ca omul, şi frecvenţa profesorilor era destul de neregulată. Aveam, în consecinţă, foarte multe ore libere, ferestre. Curtea liceului nostru avea în fundul ei dinspre maidanul primăriei o comunicare directă. Ne duceam la uşa aia din dos, ne duceam şi în recreaţii, nu numai în ferestre, tot pe maidanul primăriei, că ne inspira lărgimea aia. Alergam într-acolo, şi Mircea Eliade devenea Attila sau cine voia el. Costumaţia era mereu aceeaşi, dar avea boziile.

—Eliade aminteşte şi el, în *Memorii*, de maidanul primăriei.

—Mai era ceva, umblau molimele. La fiecare câteva zile, se mai ivea un caz de scarlatină. Îndată ce se ivea cazul de scarlatină, toată clasa era trimisă acasă, să nu se răspândească scarlatina, şi încăperea era dezinfectată. Aveau nu ştiu ce dezinfectante, că nu puteai să intri în clasă, te usturau ochii numai dacă deschideai uşa. Şi aceste goluri de curs erau sărbătorite de noi în modul cel mai colorat. Când plecam acasă din cauza vreunui caz de scarlatină, ieşeam în stradă cu chiote, aruncam cu ghiozdanele în văzduh!

—Îl conduceaţi pe Mircea Eliade până acasă?

—Cu regularitate, şi nu numai atâta, dar îl şi vizitam, uneori până la exasperare! Că Mircea Eliade era foarte comunicativ, apropiat. Era foarte plăcut, încât eu l-am simpatizat şi l-am respectat

de la început. I se dăduse şi o funcţie, de asta, de conducere a clasei, îl făcuse condicar. Deşi terminase clasa întâi corijent la trei materii, în clasa a doua îl făcuse condicar, să ţină evidenţa prezenţei colegilor şi să o scrie la condică. Şi când l-am văzut făcut condicar, eu, care nu făcusem clasa întâi deloc, am simţit un respect pentru el.

—Aţi avut şi întâlniri în afara şcolii, excursii, plimbări?

—Au fost câteva, remarcabile. O plimbare, numai eu cu el, la Pasărea, şi o excursie în Bucegi, în vacanţa de Paşte, în 1925. Ceva mai târziu, însă. Dar Mircea Eliade nu era mare umblător pe jos, la aventuri era mare, dar nu umbla cât umblam noi, că Mircea Eliade era foarte zgârcit cu timpul lui, doamnă. Mircea Eliade avea o inimă caldă, care nu-l lăsa să renunţe la nici una dintre bucuriile vieţii, însă când era vorba de timpul pe care să-l sacrifice de la citit, atunci devenea cam zgârcit. Îşi împărţea timpul şi sforţările între citit şi restul bucuriilor vieţii, ăsta era Mircea Eliade, venea şi la câte un şpriţ, cu colegii, în clasele mari, dar rar, era jumătate om şi jumătate savant. Dar asta a fost mai târziu, la zece-unsprezece ani, vedeam numai că e foarte simţitor la tot ce ieşea din comun, era botanist în clasa a doua de liceu, când învăţam botanica, apoi, când am ajuns în clasa a treia, când am învăţat geologia, era pasionat de mineralogie, a fost colecţionar de pietre, dar pe care le alegea după frumuseţe, mica-şisturi, gipsuri, nu mai ştiu ce. Când frate-său, Nicu Eliade, a început să înveţe chimie, în clasa a patra, numaidecât, împreună, şi-au organizat un laborator de chimie, în subsolul casei lor din Strada Melodiei, unde aveau ca mobilier un lavoar metalic, vechi, dat acolo, la pivniţă, ca să nu fie dat la gunoi, şi făceau experienţe în care îi încânta jocul de culori, slavă Domnului că nu le-a sărit nici o combinaţie din astea în aer, ăsta era el. Sentimental cu femeile, însă limitate toate astea, ca să nu-i ia prea mult de

la citit. De prin clasa a treia de liceu, a început să scrie la o revistă pentru adolescenţi, la *Ziarul ştiinţei şi al călătoriilor*. Dar, dacă merg mai departe astfel, înseamnă că îi abandonez pe copiii din clasa a doua de liceu.

—Suntem din nou în clasa a doua şi Mircea Eliade răspunde de condica de prezenţă.

—Pe urmă, îl cita chestorul de la religie. La religie, părintele Popescu-Roşiori avea chestorul lui, care ţinea o disciplină anume, care privea participarea la cursurile de religie. Chestorul era Cernat Sebastian, nepotul, nici mai mult nici mai puţin, al lui Alexandru Cernat, generalul de la 1877, care a comandat asediul Plevnei.

—Pe ce criteriu se alegea un chestor?

—Asta n-am descoperit niciodată, dar destul că din întâmplare am fost aşezat în banca întâi, din cele trei şiruri de bănci din clasă, bănci cu cinci locuri, având la stânga alt nepot de general, nepotul generalului Berindei, care era nu ştiu ce demnitar pe la curte, şi tata lui era proprietarul unei fabrici de ciocolată, *Ciocolata Berindei*. În dreapta, îl aveam pe Cernat Sebastian. Ne aveam foarte bine. El supraveghea la îndeplinirea unor îndatoriri introduse conform regulamentelor. La noi, în fiecare dimineaţă, se spunea rugăciunea, *Împăratul ceresc,* şi la fiecare sfârşit de zi, iarăşi se spunea, altă rugăciune, şi şase săptămâni după Paşte spuneam rugăciunea *Învierea lui Cristos*: *Văzând, să ne închinăm Sfântului Domnului Isus*, astea toate sub supravegherea lui Cernat, care ţinea evidenţa, şi le spuneam cu rândul, fiecare. Pe urmă, aveam obligaţia să ne ducem în fiecare duminică la biserică şi să avem un carnet şi să venim cu adeverinţă semnată de preotul parohiei că am fost prezenţi la biserică.

—Dumneavoastră ţineaţi de parohia Bisericii Hagiul?

—Exact.

—Am găsit în cartea părintelui paroh Grigore Popescu, care a scris o monografie a Bisericii Hagiului, în lista cu enoriaşi, numele mamei dumneavoastră.

—L-am cunoscut pe părintele Grigore Popescu.

—În listă figurează doamna Bărbulescu, rentieră, cu doi copii. Cartea e apărută prin 1935.

—Da, tata murise în 1931. Mama era rentieră, la data aceea. Părintele cam jinduia după contribuţii, că era paroh.

—Avea multe iniţiative, care costau. Biserica avea gospodărie mare în jur, avea camere pentru bătrâni singuri, pentru bolnavi.

—Da, din donaţii.

—M-am bucurat să vă descopăr familia în monografia bisericii.

—Văd că aţi luat treaba foarte în serios.

—Pe cât se poate. Să ne întoarcem la clasă! Trebuia să aduceţi de la părintele paroh dovada că aţi fost duminica la biserică.

—Ceea ce a dezvoltat o industrie a iscăliturilor de popi din Bucureşti, de neînchipuit. Aveam un coleg, un fel de revoltat împotriva societăţii şi a convenţiilor sociale, voi vorbi poate mai mult despre el, altădată. Îl chema Radu Protopopescu. Doamnă, avea un talent la scris… Nu că să scrie frumos, cu trăsături din condei, dar scria imitând orice fel de scris. Carnetele noastre de frecvenţă la biserică nu le mai iscăleau popii, decât aşa, întâmplător. Te duceai la Protopopescu. Îi ziceam Pache.

—Aluzie la primar! Nu era rudă cu primarul?

—Nu, nu, sau, cel puţin, nu ştiu eu. Nu l-am auzit pomenind, şi eram foarte buni prieteni. Te duceai la el şi îi spuneai: *Pache, dă-mi o semnătură*! El întreba: *La ce biserică vrei să spui că ai fost*? Aşa. Şi noi îi spuneam: *La cutare*. Şi el spunea: *Acolo e paroh cutare*. Dar nu se ducea pe la biserici, le ştia numai parohii. Şi-i trăgea

semnătura. Nu şi-ar fi ghicit-o nici popa că nu e a lui. Aşa talent avea.

—Şi nu s-a descoperit niciodată viclenia?

—Nu am auzit. Controlul ăsta îl făcea Cernat. Cernat era un băiat foarte drăguţ. Niciodată nu l-am auzit lăudându-se cu bunicu-său, care a fost o figură istorică.

—Avea statuie în oraş, generalul Alexandru Cernat.

—A, da, ştiu, pe Ştirbei Vodă. Un bust.

—Şi stradă avea, prin zona gării.

—Da, era nepotul lui. Şi eu, ca să mă pun bine cu Cernat, cum stătea el lângă mine, când îmi făcea bunică-mea câte o tartină cu marmeladă, ca să am la şcoală, gustare, aşa, îi ceream să facă două tartine. Nu spuneam pentru ce. Bunica se bucura că mănânc bine, să cresc mare, însă a doua tartină era pentru Cernat. Era lângă mine, acolo. *Na şi ţie, măi, Cernate*! Lasă că mi-era şi simpatic, era un băiat foarte bun, şi avea ceva aşa, nu domnesc, superdomnesc, pentru că avea un mod de a se purta amabil, fără ostentaţie. Primea Cernat ofranda, o mâncă, şi eu aveam o suprasiguranţă că sunt bine pus cu chestorul de la religie. Dar nu persecuta pe nimeni, niciodată.

—Copil din Balcani! Cine vă era cel mai apropiat coleg, cel mai bun prieten? Eliade, sau erau şi alţii?

—Am avut câţiva, dar, fiecare în felul lui. Ce discutam cu Protopopescu era una. Ne coincidea drumul de la şcoală către casă. Protopopescu mă atrăgea pentru că avea o inimă generoasă, avea ceva aşa, un fel de compătimire pentru oameni, aşa cum respiră compătimirea asta din cărţile lui Brătescu-Voineşti. Aşa. Şi spiritul ăsta mă atrăgea. Îl citisem pe Brătescu-Voineşti, cu interes, cu sensibilitate, i-am simţit sensul, i-am apreciat eroii, şi Protopopescu avea şi el genul ăsta de sensibilitate, pentru necăjiţii sorţii, şi asta mă lipea de Protopopescu, şi mă lipea şi drumul în comun

prin cel mai, cum să vă spun, prin cartierul din Bucureşti care mi-a atins sensibilitatea cel mai mult, cartierul Popa Soare.

—Pe unde veneaţi? Pe Plantelor?

—Să vă spun pe unde veneam. Strada Scaune. Treceam pe lângă statuia lui Rosetti. Pe urmă, pe Strada Melodiei, paralelă cu Bulevardul Domniţei.

—Şi acolo îl lăsaţi pe Mircea Eliade.

—Pe Mircea Eliade. Cu asta, ajungeam în Strada Sfinţilor, care era în capătul Străzii Melodiei, o stradă scurtă. O luam la stânga, pe Strada Sfinţilor, treceam pe lângă Biserica Sfinţilor, care ne impresiona cu podoabele ei, cu figurile de…

—Filosofi şi sibile…

—Îmi place că aţi zis corect, deşi lumea îi zicea *A sfinţilor*. Tăiam Calea Moşilor, aşa, o luam pe Strada Cernica, aşa, până la locul unde se întâlnea cu Strada Negustori… Puteţi urmări, nu?

—Da, vă urmăresc, sunt fericită când aud numele astea de străzi şi ştiu că au rămas cum au fost, le ştiu pe toate.

—Mergeam pe Strada Negustori, până o tăiam pe aceea cu nume de împărat bizantin, Strada Paleologu…

—Paleologii noştri. Strada se numeşte aşa după Mihai Paleologu, tatăl lui Alexandru Paleologu, acolo fusese casa şi grădina lor…

—Când ajungeam aici, o luam la dreapta pe Strada Paleologu, până în Strada Popa Soare.

—Traversaţi Mântuleasa.

—Da. Şi la stânga. Pe Popa Soare locuia Protopopescu.

—Mai ştiţi la ce număr?

—Nu, nu mi-l mai aduc aminte. Şi mergeam singur, mai departe, pe Popa Soare, o ţineam aşa pe Popa Soare, până ajungeam în strada care s-a numit mai târziu, şi se numeşte şi astăzi, Doctor Burghelea. Şi, o luam pe Strada Doctor Burghelea şi ajungeam în spatele Halei Traian, şi de acolo,

ajungeam în Calea Călăraşilor, la casa noastră cu multe apartamente, la numărul 126, pe vremea aia.

—Dimineaţa tot pe jos vă duceaţi?

—Tot pe jos. Acelaşi drum. Ei, ce să vă spun? Pentru mine, cartierul ăsta, Popa Soare are aşa o proporţie între casele care îl alcătuiesc, cu grădiniţe, cu grădini, cu o armonie, aşa, neforţată. Casele nu urmăresc nici să fie monumentale, nici să sperie pe cineva, nu urmăresc nimic, şi izbutesc să fie aşa de armonioase, aşa de potrivite între ele, cu tufe de lilieci, cu câte un platan bătrân, aşa cum e unul în dreptul Străzii Dimineţii. Ştiţi Strada Dimineţii? Are numai câţiva zeci de metri.

—Între Pictor Romano şi Popa Soare.

—Dar cum de le ştiţi aşa, pe toate, doamnă?

—Le iubesc şi eu, cum le iubiţi dumneavoastră.

—Aşa! În dreptul Străzii Dimineţii, de parcă ar fi fost ţintită aşa, e o căsuţă modestă. Nu ştiu bine ce era acolo, Îmi pare că era acolo un cizmar din ăsta, de cartier, lucra el singur, sau poate cu un ucenic, şi, lângă căsuţa asta, un platan, doamnă. Îl ştiţi? Platanul ăla, monumental.

—E într-o curte, îl ştiu. Cizmăria nu mai e. Dar platanul e, într-o curte, în dreptul Străzii Dimineţii.

—Exact, nu e pe trotuar, e într-o curte. Ei, când a scris Mircea Eliade romanul *Strada Mântuleasa*, l-aţi citit? Aşa! El a plasat în Strada Popa Soare o cârciumioară. Eu am trecut de, nu ştiu, n-o fi fost de mii de ori, dar, de sute, nu mă-ndoiesc, era drumul meu favorit. Şi eu nu ştiu vreo cârciumă, pe Strada Popa Soare. Asta a fost inventată de Mircea Eliade. Că ştiu că era lângă un copac bătrân. Şi tare mă gândesc că Mircea Eliade a acomodat, după dorinţa şi gustul lui, colţul din roman, cu colţul acela unde era platanul de care vorbim. Foarte gros şi mare şi răcoros. Cârciumioara inventată de Mircea era în închipuirea mea exact pe locul şi la dimensiunile cizmăriei. Platanul nici nu l-a schimbat! Aşa l-a pomenit: platanul bătrân. Dar, interesant e că acea

cârciumioară inventată întrunea un farmec nespus. Tăcerea plină de melancolie şi de poezie a Străzii Popa Soare în serile de toamnă, sub platanul acela bătrân, cârciumioara cu vin vechi, bun. În câteva cuvinte, Mircea Eliade a făcut, din cârciumioara care nu existase niciodată, o imagine care mie mi-a rămas în suflet, ca multe alte case adevărate.

—Ştiaţi cine locuieşte în casele care vă plăceau?

—În unele dintre ele, foarte puţine. La viaţa mea, am avut acest cusur, că nu m-au interesat decât oamenii care mi s-au impus prin ceva, care, prin modul lor de existenţă, mi s-au impus ţinerii de minte. De exemplu, dacă mă întrebaţi de locatarii din Calea Călăraşilor 126, unii dintre ei au fost chiar foarte legaţi de existenţa mea. De exemplu, cel care locuia în fundul curţii şi era funcţionar la Căile Ferate, în Centrală, la Direcţia Generală, meditatorul meu, Mihail Vilag. Numele lui suna străin, dar el vorbea româneşte ca mine şi ca dumneavoastră. Doamnă, avea atâta blândeţe în el! Mihail Vilag m-a meditat pe mine în timpul cât am făcut clasa a doua primară, la Şcoala germană. Avea omul acesta o caligrafie, care mă impresiona. Şi să ştiţi că eu ştiam ce înseamnă caligrafie la vremea aia, pentru că Vilag mi-a imprimat şi mie caligrafia. Şi scriam cu plăcere! Doamnă, a fost acest Mihail Vilag, cu conştiinciozitatea lui, cu simţul lui pentru detaliu, aşa cum au nevoie copiii, care îşi formează atunci până şi mişcarea cu care îşi aşează cotul drept pe masă, toate se formează atunci, în vârsta asta. A avut o răbdare îngerească cu mine. Cum îmi potrivea înălţimea la care şedeam pe scaun, avea el nişte volume, atlase, mari, grele, mi le aşeza acolo şi mă ridica, până eram cu cotul exact la înălţimea necesară. Şi îmi potrivea cartea după care transcriam, rezemată aşa, aproape de verticală, ca să citesc uşor. N-a avut o singură vorbă mai răstită, să-şi piardă vreodată răbdarea cu mine. Era atât de îngrijit în tot ce-mi spunea, în tot ce-mi explica! Dacă-i vorba să-mi

redau biografia, deşi nu vreau să mă întind prea mult, dar m-ar durea sufletul dacă n-aş spune câteva cuvinte mai mult despre Vilag.

—Vă rog, vă rog.

—Era atât de bun, încât şi astăzi, după nouăzeci de ani de când l-am avut meditator, mă rog lui Dumnezeu să-l odihnească, acolo unde nu e nici întristare, nici durere, nici suspin.

—Pe Strada Popa Soare, însă, nu aveaţi cum să cunoaşteţi pe cineva atât de bine.

—Pe Strada Popa Soare, chiar la întretăierea cu Strada Doctor Burghelea, sau a doua casă, locuia secretarul general al Băncii Naţionale a României, îl chema Ionescu. În casa aceea am fost de multe ori. Era o căsuţă de modă veche, încăpătoare, scundă, dar modestă, cum era însuşi domnul Ionescu, care vorbea cu mine cu atâta condescendenţă, de parcă aş fi fost coleg cu el, nu cu fiul său. Căsuţa se compunea dintr-un coridor prin care se intra şi se circula prin toate camerele, care comunicau între ele şi cu exteriorul prin coridorul acela. Şi te simţeai bine acolo, te îmbrăţişa casa de cum intrai.

—O casă vagon. Mai e şi acum acolo?

—Nu, de multă vreme, în locul ei şi al altei case din colţ s-a construit un bloc mare, dar cât timp am făcut liceul şi încă mulţi ani după, acolo a locuit familia Ionescu, vrednică de a fi pomenită şi descrisă. Doamna Ionescu era născută într-o familie de mari artişti, Bobescu. Constantin Bobescu, Lola Bobescu, şi mai era un unchi, Bobescu, director al Teatrului Naţional din Craiova, cred chiar că el îl înfiinţase. Toţi erau rude cu doamna Ionescu. Şi acuma, copiii. Familia avea cinci copii, două fete şi trei băieţi. Unul era coleg de clasă cu mine, prin el îi cunoşteam. Am fost colegi din clasa a treia până la sfârşit, am dat bacalaureatul împreună. Foarte bun elev Corneliu Ionescu. De o timiditate excesivă, se lupta mereu să-şi biruie timiditatea, răspundea la lecţie vorbind

repede şi răspicat, ca să arate că ştie tot şi e sigur de el. Altul fusese cu un an înaintea lui, Toma. Altă fire decât frate-său. Foarte familiar totdeauna cu toţi, băgăcios, dar nu era deplasat. Prietenos. A rămas repetent într-una din clase şi a devenit colegul nostru de serie. Şi aveau încă un băiat mai mic, blond, cu ochii negri sau căprii, foarte frumos, şi două fete, care învăţau la liceul numit într-o vreme *Gloria* şi, pe urmă, *Regina Maria*. Liceul era vecin cu noi, cu *Spiru Haret*, pe Scaune, sau într-o derivă din Scaune. Cam asta era familia, cam asta era căsuţa. După liceu, Corneliu Ionescu s-a sinucis.

—Fiecare generaţie are câte un asemenea coleg nefericit.

—Şi acum mi se rupe sufletul, când mă gândesc la el.

—Dar alţi colegi, pe „linia” aceasta, mai existau?

—Dacă, din Popa Soare, când ajungeai la Strada Romulus, o luai la stânga, spre Strada Mântuleasa, era casa lui Dinu Sighireanu. Era fiul unui mare boier. Şi avea şi un frate, Radu. Cum mergeai, dinspre Călăraşi, spre Mântuleasa, pe partea dreaptă, boierul Sighireanu avea o frumuseţe de casă, care există şi acuma, un palat, nu aşa, aruncat nu ştiu cum, într-un colţ de curte, luat de ocazie, nu aşa ceva, un palat, o frumuseţe. Cu faţadă largă, cu grilaj monumental de fier, prin care se vedea casa, era cu demisol casa, avea în faţă, pentru acces, o scară cu vreo şapte trepte, dar înaltă şi proporţionată şi bine distribuită. Am auzit mai târziu, de la cineva, că acea casă a Sighirenilor fost pierdută la cărţi, de boierul Sighireanu, tatăl lui Dinu şi al lui Radu, ca să vedeţi sfârşitul unei averi ca aia.

—Aţi trecut vreodată pragul casei din Romulus?

—Am intrat de mai multe ori acolo. N-am vizitat toată casa. Holul era impunător şi, pe nu ştiu care din laturi, era camera lui Dinu Sighireanu

şi acolo am fost poftit şi m-am oprit. Ştiu că mi-a arătat Dinu Sighireanu un onix splendid, doamnă. Puţin mai mic decât palma mea, în nişte culori încântătoare, frumos şlefuit, şi, la un moment dat, nu ştiu ce i-a venit lui Dinu, a vrut să-mi dea şi mie o parte din onix şi, până să protestez eu, a spart din el o bucată, foarte frumoasă, şi mi-a dăruit-o mie. Şi o ţin printre amintiri. Era un băiat foarte drăguţ. Ei aveau o moşie în Bărăgan, la staţia care se numea tot Sighireanu şi unde era şi o comună cu acelaşi nume, pentru că satul fusese înfiinţat de boierul Sighireanu, tatăl lor. Dinu era aşa de culant, că şi-a spart onixul, ca să-mi dea şi mie o bucată. Dar, odată ce-am terminat liceul, ne-am despărţit.

Când plecam din Strada Vasile Lucaci, ascultând, uneori, pe drum, ceea ce tocmai imprimasem, ritmându-mi paşii după glasul care depăna povestea, străzile mă duceau, spre casa mea, tocmai prin cartierul abia descris. Traversam Calea Călăraşilor, treceam de Hala Traian, o porneam pe Doctor Burghelea, coteam la stânga, pe Popa Soare, apoi la dreapta, pe Dimineţii, refăcând, în sens invers, drumul spre casă al adolescentului Constantin Bărbulescu. Salutam platanul, lăsam în stânga Strada Mântuleasa, iar vocea gravă, solemnă, preţioasă, caldă îmi suna în urechi: *Nu vă sfiiţi să mă opriţi, dacă fac prea multe ocoluri, eu vă spun ce îmi dictează conştiinţa, dar poate sunt prea multe digresiuni! Vă las libertatea să alegeţi numai ce credeţi că e necesar.* Prin Strada Pictor Luchian, tăiam Calea Moşilor, traversam bulevardul; aici, în colţul cu Strada Armenească, drumul de altădată şi drumul meu se despărţeau. Băteam cu râvnă străzile mele şi mă gândeam că memoria înregistrează totul, dar taie fără milă, la montaj. Şi nu mă bucuram deloc de libertatea care-mi fusese acordată de inginerul Constantin Bărbulescu, eu nu aş fi vrut să tai nimic. Nu aveam nici dreptul, nici priceperea.

Parcele au tăiat, într-o zi, pe neaşteptate! Ele există anume ca să toarcă şi să taie! Mă bucur, acum, târziu, că undeva, în sertarul biroului din bibliotecă, în Strada Vasile Lucaciu, la numărul 89, există zeci de benzi cu amintiri, înregistrate de familie. Şi, într-o bună zi, cineva, una dintre iubitoarele lui fiice sau nepotul bălai, care părea că îi seamănă mult, va culege din casete toate celelalte poveşti.

Cu Ion Herdan, o clipă prin Bucureşti

Îl cunoşteam de mult timp, din vedere, de pe stradă, era o **figură** bucureşteană. Un domn subţire, ceremonios, conducând cu atenţie o doamnă foarte în vârstă. Îi zăream de departe, pe Maria Rosetti, pe Latină, pe Bulevardul Carol, prin Piaţa Rosetti, pe Mântuleasa, mergând încet, cu o demnitate şi cu o eleganţă ieşite din comun, dar cum nu se poate mai naturale pentru ei. Gri, mov erau culorile lor, iar părul alb al amândurora era nu un semn al senectuţii, ci al perfecţiunii, şi părea o coroană regală pe capetele cu profiluri modelate de nobleţe. Vorbeau franţuzeşte, şi nu cred că am auzit vreodată o franceză mai frumoasă, mai rafinată, mai ezoterică… Mergeau cu pas măsurat, veneau agale, ca din altă lume, nu de pe alte străzi, şi dispăreau misterios, nu înghiţiţi de poarta unei case, nu după un colţ înfrunzit, ci parcă absorbiţi de o falie în timp. Nu mai ştiu cum am aflat că erau mama şi fiul, doamna Herdan şi Jean Herdan, scriitorul, traducătorul rafinat şi discret. Treptat, am ştiut multe lucruri despre ei. Locuiau pe Strada Romulus, numărul 1, într-o frumoasă casă boierească, veche, hărtănită acum între zeci de chiriaşi, care o distrugeau lent şi se torturau între ei. Herdanii aveau o singură odaie, unde locuiau trei, mama, fiul şi bătrâna lui doică, aflată în grija lor, ca o rudă şi mai săracă decât ajunseseră ei. Şi întotdeauna se găseau acolo, prin cotloanele podului, doi-trei câini adunaţi de pe stradă şi îngrijiţi cu iubire. Din averea legendară a familiei, nu le mai rămăseseră decât cultura, eleganţa înnăscută, manierele perfecte, bunătatea, răbdarea şi, poate, amintirile. El făcea traduceri, din literatura franceză, socotite desăvârşite. Le îngrijea

pe cele două bătrâne femei care îi legănaseră copilăria, şi-şi construise o viaţă bucureşteană, după zeci de ani petrecuţi la Paris. Asta era legenda, nu ştiu cum m-am trezit ştiind-o, ca dintotdeauna. De cunoscut, l-am cunoscut pe Ion Herdan, Jean, cum îi spuneau prietenii, mult mai târziu, în anii '90, pe când rămăsese singur pe lume. Şi, fireşte, nu am verificat adevărul informaţiilor pe care le deţineam, culese parcă din aerul Bucureştilor. L-am întâlnit tot în casa doctoriţei Lucia Brănescu, avea o anume limpede seninătate, viaţa i se schimbase acum în bine, nu amintea niciodată de încercările prin care trecuse, şi tot ce povestea avea farmec, parfum şi poezie, respira bunătate şi înţelegere şi umor. Iubea Bucureştii şi îi pomenea cu plăcere, vorbind despre un drum ce-l făcuse, despre o librărie, despre casa unde tocmai fusese cu un prilej sau altul. Şi a venit şi ziua când, în apartamentul din Piaţa Kogălniceanu, unde locuia, aşezaţi tihnit în fotoliile vechi, sub rama unui tablou, având-o la picioare pe căţeaua lui credincioasă, adunată din stradă, care-l privea cu ochii înecaţi în adoraţie, am putut să-i ascult o parte, o parte mică, din poveştile lui cu Bucureştii. Le spunea cu încântare, cu faţa aurită de bucurie, ascultându-mi răbdător întrebările.

—Am înţeles că, vorbind cu dumneavoastră despre Bucureşti, putem ajunge foarte departe în timp şi foarte departe în spaţiu. Să explorăm, aşadar, aceste depărtări. Ce a însemnat oraşul pentru dumneavoastră personal şi ce a însemnat pentru familia Herdan?

—Bucureştiul este oraşul meu natal şi, contrar altora, care îl numeau Micul Paris, îmi plăcea întotdeauna să-l văd ca pe *adevăratul Bucureşti*, adică un oraş cu totul special prin însăşi situaţia lui, nu ştiu cum să spun, istorică, politică… Până în anul 1866, în sfârşit, când a venit Carol şi s-a săvârşit introducerea unei dinastii ereditare străine,

era Capitala unui Principat, deja o formă destul de rară, în afară de principatele germane, care au subzistat până în 1918. Era un principat neereditar, vasal Turciei, cu guvernatori, cu prinţi, bei de fapt, termen care s-a tradus la noi cu prinţ, pentru că guvernatorul principatului se spunea că e prinţ. Era ceva foarte exotic, dacă vreţi, într-un fel unic, de o poezie nespusă. Până ce Regele Carol al II-lea a început cu foarte mari distrugeri şi modernizări, ca, de pildă, pe Calea Victoriei, căreia în acest fel i-a răpit tot caracterul adorabil şi romantic, Bucureştiul era un oraş sui generis. Avea case foarte frumoase, boiereşti, europene, cu amintiri orientale, desigur. Uneori, pe dinafară, nu păreau să fie foarte somptuoase. Înăuntru, era o adevărată încântare! Fiecare casă, bineînţeles, îşi avea salonul turcesc. Îl aveam şi noi, în casa părinţilor mei. Casa mai există, dar transformată, pe fosta Stradă Alexandru Lahovari, care astăzi e numită, mi se pare, George Enescu. O casă solidă, cu două etaje şi parter. La parter, stătea naşa mamei. Naşii mamei erau Grigore şi Margareta Ghica. Pe mama o chema Margareta, tocmai pentru că naşa ei era Margareta Ghica. El era nepotul direct al ultimului Domnitor al Moldovei, Grigore Alexandru Ghica. Era fiul unei beizadele şi era cunoscut în Bucureşti sub porecla… ha, ha, *Cap de mort*. *Tête de Mort* i se spunea. Un celebru amator de cai şi excelent călăreţ, care mai era, cum să vă spun… complet prins în tradiţia veche, domnească, a Principatelor. Bunicul lui era, încă, Domnitor. Nu ştiu, putea aproape să-i întindă mâna, aşa de apropiate erau aceste generaţii. Ei doi stăteau jos, noi, la etaj. De generaţii şi generaţii, eram înrădăcinaţi în acest oraş şi morile noastre erau cele mai vechi, după Morile Assan, care datau din 1856.

—Pe unde erau morile dumneavoastră, Morile Herdan?

—Mai există şi astăzi, dar nu mai sunt ale noastre. Erau pe Şoseaua Basarab, care astăzi

poartă alt nume. De-a lungul cheiului Dâmboviţei, pe lângă căminele studenţeşti de astăzi.

—Spre Grozăveşti. Unde, faţă de Grădina Botanică?

—A, mult mai departe. Pe dreapta, dacă o iei în sus, se face o stradă unde mai există şi astăzi, dar cine ştie în ce hal, o moară foarte mare şi cinci fabrici.

—Ştiu, fabrica de pâine de pe Șoseaua Orhideelor!

—O fabrică de pâine, alta de biscuiţi, alta de amidon, alta de paste făinoase, alta de… erau vreo cinci fabrici şi moara. A fost, mai întâi, o moară la Brăila. Asta de aici era mult mai recentă. O moară într-adevăr bucureşteană. Moara era rădăcina tuturor celorlalte. Dar, mai întâi, în Bucureşti fusese Moara Assan.

—La celălalt capăt al oraşului.

—Pe Colentina. Colţ cu Ştefan cel Mare. Pe Ştefan cel Mare a fost şi Moara Olmazu, unde erau multe nepoate, dintre care una era soţia profesorului Iulian Teodorescu, şi cealaltă, după ce fusese măritată cu un ofiţer, Gordescu, devenise soţia lui Take Ionescu, pe care îl contactase pentru un divorţ, şi care s-a îndrăgostit de ea. Aşa a devenit doamna Take Ionescu, înainte de a deveni, după moartea celui de al doilea soţ al ei, câţiva ani mai târziu, prinţesa Woroniecka, una dintre cucoanele cele mai cunoscute ale societăţii bucureştene, prietenă din copilărie cu mama.

—Adina, Adina Woroniecka Korybut.

—Familia noastră mai fusese şi proprietara unui foarte mare teren unde, astăzi, este situat Hotelul Bulevard, şi, detaliu amuzant, există un plan al Bucureştilor din 1851, care a fost expus, acum câţiva ani, la o expoziţie despre vechiul Bucureşti, la Academie. E un plan pe care… bine, Bucureştiul era mic pe atuncea, dar erau însemnate pe acel plan toate clădirile şi instituţiile importante. Şi, spre surprinderea mea, am văzut acolo scris

proprietatea familiei Herdan. Ştiţi unde: pe Calea Victoriei, Podul Mogoşoaiei pe atuncea, colţ cu Bulevardul Elisabeta, pe atunci, Academiei. Şi, mai ţin minte, persoanele din generaţia mamei mele, când voiau să vorbească despre acest bulevard, nu spuneau *bulevardul cutare*, spuneau *Bulevardul*. *L-am întâlnit pe Bulevard. E pe Bulevard.* Unul era! Pe urmă, au apărut altele. E amuzant cum se perpetua formula aceasta de preamărire a primului bulevard, mult după ce apăruseră şi celelalte.

—În colţul de care vorbiţi, am văzut trecută pe hartă, mai înainte de a fi hotelul, o cafenea Herdan.

—De cafenea nu ştiu. Hotelul a fost construit de arhitectul Alexandru Orăscu, bunicul unui prieten de-al meu, dar a fost construit încă înainte de Războiul de Independenţă.

—În 1870 şi…

—Şi doi, mi se pare. Data care figurează pe fronton nu este cea adevărată, mi-a spus Şerban Orăscu. De fapt, a fost construit în l872.

—Am întâlnit şi o informaţie care spune că anul de începere a construcţiei ar fi l867, aşa cred că scrie şi pe fronton, iar hotelul ar fi fost al familiei Herdan. Pe urmă, a ajuns al familiei Berthola.

—Despre toate astea nu ştiu nimic. Dar era un hotel de lux, fireşte, cu tot confortul posibil în epocă. Clientelă foarte bună. Şi interesant este că, de pe balconul acestui hotel, a privit Osman Paşa defilarea trupelor învingătoare, la 1878, asistând astfel la propria-i înfrângere.

—El era în calitate de prizonier acolo.

—De prizonier. Şi, alt detaliu amuzant, Monseniorul Ghika, prelatul catolic, care era şi el nepotul Domnitorului Grigore Alexandru Ghica al Moldovei, şi al cărui tată, beizadea Iancu, fusese aghiotantul Ţarului în timpul Războiului de Independenţă, îşi aducea aminte şi îmi povestea cum, în 1878, la defileul victorios, el a asistat, avea parcă patru ani, a văzut defileul alături de

părinţii lui, şi, cu acest prilej, Ţarul i-a dat un căţel, pe care l-a numit Plevna.

—Un căţel de jucărie sau unul adevărat?

—Unul adevărat, l-a avut ani de zile.

—Ogar rusesc?

—Nu, nu, era ceva mic. Nu ştiu exact. Era mic şi lăţos.

—E fermecătoare această poveste. Ne apropie un moment foarte solemn, pe care-l privim de obicei doar ca pe o pagină sobră de istorie.

—O umanizare a imaginii, mai mult sau mai puţin, de Épinal. Glorie, steaguri, chipiuri, uniformele conducătorilor. Aici e o notă de intimitate, de personalitate, nu? Agreabilă.

—Suntem în chiar centrul zonei în care se petreceau pe atunci marile serbări oficiale. Zona se întindea de la statuia lui Mihai Viteazul (care abia de doi ani fusese dezvelită şi care a primit atunci, cadou, două tunuri turceşti, pradă de război, aduse de pe câmpul de luptă, instalate de-o parte şi de alta a monumentului), până în Piaţa Teatrul Naţional, pe Calea Victoriei.

—Teatrul Naţional, care exista acolo din 1852. Fusese construit de Ştirbei, şi cât Ştirbei Vodă mai era aicea. Pentru că ştiţi că Ştirbei, care, ca şi Grigore Alexandru Ghica, fusese numit pentru un septenat, 1849-1856, era atât de amărât la gândul că trebuia într-o bună zi să-şi depună mandatul, încât a părăsit Muntenia cu vreo doi-trei ani înainte, luând drumul Vienei, ca să nu fie nevoit să plece astfel, nu mazilit, dar obligat, după încheierea mandatului.

—Mai ştiţi şi alte lucruri despre familia dumneavoastră, legat de acest colţ de Bucureşti?

—Nu mai ştiu altceva. Dar ştiu multe, despre multe alte locuri bucureştene. Iată, de exemplu, îmi amintesc de o casă de pe Berthelot, care, pe atunci, se chema Strada Fântânii, în dreptul Străzii Luterane, pe partea opusă Catedralei, o casă foarte primitoare, a unei verişoare primare a bunicii

mele, doamna Costică Mavrodin. Soţul ei era văr cu bunica mea. Era o casă extrem de primitoare, unul dintre… cum să vă spun, dintre saloanele Bucureştiului, unde se întâlnea toată lumea şi unde se făcea şi muzică. O casă cu un etaj. Cred că mai e acolo. Şi îmi spunea mama mea că, printre alte vizitatoare (povestea asta se situează prin anii 1914-1913, sau aşa ceva), printre fetele care veneau acolo, ceea ce se numea pe atunci *society girls*, era şi domnişoara Zizi Lambrino, care cânta frumos, avea voce, pare-se. Şi pe atuncea, ştiţi cum era, fetele se produceau, în societate. Ea cânta şi mama mea o acompania la pian. Şi, foarte curând după aceea, a izbucnit războiul şi… şi… şi… s-a întâmplat ce s-a întâmplat… Atâtea lucruri…

—Cu consecinţe până în ziua de azi.

—Da, până azi.

—Aş vrea să ne întoarcem la casa din Strada Lahovari, să situăm precis locul ei.

—Casa este în spatele blocului Eva. Strada Lahovari leagă cele două artere principale ale Bucureştiului, Bulevardul Brătianu şi Calea Victoriei.

—Strada s-a numit la un moment dat Biserica Albă. Şi, prin 1899, pe harta de atunci a oraşului, era trecută Calea Dorobanţi. De aici începea Calea Dorobanţi. În 1914, îi spunea Nicolae Golescu. Apoi, numele acesta l-a preluat străduţa care face legătura cu strada Exarcu.

—Nu ştiu asta. Ştiu că mulţi ani s-a numit Alexandru Lahovari şi ţinea din Calea Victoriei, până în Piaţa Lahovari. Nu ştiu nici cum s-a numit pe timpul comuniştilor. Dar partea ei interesantă era cea dintre bulevard şi Calea Victoriei. E o stradă aristocratică, frumoasă, blândă. Este şi foarte centrală, mai centrală nu se poate, dar este foarte liniştită. Nu pentru că m-am născut eu acolo, sau poate şi din cauza asta, dar este strada mea favorită. La numărul… nu mai ştiu, acum, acolo, în apropierea Căii Victoriei, este un bloc. Blocul

unde a trăit Elvira Godeanu. Ei, pe locul acela a fost casa lui Alexandru Lahovari şi acolo mai stătea la un moment dat şi doamna Any Zănescu, fiica lui Alexandru Lahovari.

—În blocul acela a locuit şi George Enescu, împreună cu Maruca Cantacuzino, pentru o vreme.

—Nu cunosc amănunte, nu ştiu.

—Mi-a povestit doctoriţa Alice Magheru. Ea şi George Magheru, soţul ei, i-au vizitat acolo.

—A, doctoriţa Alice Magheru era un puţ de informaţii!

—E un bloc făcut de inginerul constructor Emil Prager, soţul Elvirei Godeanu.

—Şi doamna Any Zănescu stătea acolo, într-o vreme. Şi, ceea ce nu ştie toată lumea, ea era şi vară de-a doua cu Regele Milan al Serbiei, Obrenovici, şi cu principesa Mirco Pietrovici, a Muntenegrului. O familie foarte bine, de care-mi povestea fratele doamnei Zănescu, domnul Jeannot Lahovari, cum fusese acolo la o nuntă. O nuntă regală, la Cettigné, orăşel ca o operetă ridicolă. De altfel, acest principat furnizează subiectul *Văduvii Vesele*, acolo era un palat regal minuscul şi o casă cu un etaj, unde fiecare cameră era alt minister.

—Ne aflăm, aşadar, la capătul dinspre Calea Victoriei al Străzii Lahovari.

—Alexandru Lahovari, trebuie să precizăm.

—Stradă care, acum, poartă numele altui vestit locatar al ei, George Enescu. Dar casa dumneavoastră unde era?

—Casa noastră se afla între Casa Racoviţă-Cesianu, care face colţul cu Strada Nicolae Golescu, şi casa Generalului Iliescu, a cărui fiică se căsătorise cu un englez, un lord. I-am uitat numele. Erau numai oameni cunoscuţi, ca un fel de sat unde toţi vecinii se cunosc de mai multe generaţii. Şi era foarte plăcut.

—Casa este acum zugrăvită în calccio vecchio?

—Era o casă într-un stil foarte simplu, pe care l-am putea numi parizian, de pe la 1870-80. Dar noi

am vândut-o demult. Pe urmă, a fost transformată într-o casă pseudoveneţiană. Nu spre binele ei. Pentru că avea mai mult caracter în înfăţişarea ei originală.

—Şi familia Ghica a vândut?

—Nu, nu. Numai noi eram proprietarii, dar mama pusese la dispoziţia naşilor ei parterul.

—Iar noul proprietar a făcut-o în moda timpului.

—Da, de prin anii ’30. Nu ştiu sigur. E la numărul 14.

—Mi-aţi vorbit despre salonul turcesc al casei. Cum arăta un salon turcesc în secolul XX?

—Bineînţeles, de cel mai prost gust. Regele salonului era un divan. Ce putea să fie altceva? Acoperit cu covoare persane, cu perne, tot aşa, cu model şi motive orientale, covoare persane pe jos, şi, pe lângă divan, măsuţele acelea de lemn negru traforat şi cu sidef, intarsii de sidef, care dădeau caracterul oriental. Dar nu exista casă mai veche în Bucureşti, care să nu aibă salonul turcesc, fără prejudiciu de saloanele occidentale, sufrageria occidentală, ca tot restul, dar salonul turcesc îşi avea locul undeva şi foarte des se retrăgea stăpâna casei acolo, cu o prietenă sau două. Salonul turcesc devenise un fel de budoar, cum se spunea pe atunci. Cuvinte care şi-au pierdut sensul, pentru că nu mai există realitatea pe care o denumeau. Cuvintele se pierd.

—Dar când s-a renunţat la salonul turcesc? Presupun că multă vreme se primea ca moştenire, de zestre.

—Vedeţi, prin anii ’20, spre sfârşitul lor, începuse a fi suprimat. Şi dacă rămânea, era un fel de relicvă, care se păstra din pietate pentru o bunică.

—Ce amintiri aveţi din această casă?

—Mai întâi, sunt cele povestite de alţii. Unchiul meu, fratele mamei, era marele tragedian de la Comedia Franceză, Jean Yonnel. Şi venise la Bucureşti pentru naşterea mea, ca să-şi cunoască

nepotul şi, a doua zi, s-a înscris la Palat, în audienţă, pentru că familia noastră era în relaţii foarte bune cu Palatul, şi numaidecât, în ziua următoare, i-a venit o invitaţie de la Regina Maria, la prânz pentru a doua zi, dar l-a rugat să vină mai devreme. Şi primul lucru, după ce au stat de vorbă, l-a rugat să spună versuri. Şi mereu îl invita şi el se ducea acolo. Era foarte îndrăgostită de poezie Regina Maria. El era un celebru recitator de versuri, avea şi faimoasa lui *voce de bronz*, aşa cum se spunea, şi se ducea foarte des la Regina Maria şi îi recita versuri.

—Dumneavoastră sunteţi finul lui? Pentru că îi purtaţi numele.

—Naşul meu e altcineva, dar îi port numele, Ion, pe care şi el îl purta după un unchi, frate al mamei lui. Era un fel de tradiţie de Ioani în familia noastră.

—De aici venea şi numele Yonnel, un pseudonim.

—Da, a vrut neapărat să fie şi ceva românesc. Ca şi Margueritte Puşcariu, tot Premiul I la Conservatorul din Paris, care a vrut şi ea să amintească de ţară şi se numea, cu doi de *n* şi *e* la sfârşit, Margueritte *Romanne*, ca să fie o amintire după oraşul Roman. Am cunoscut-o şi pe Ventura, de când eram copil.

—Prin unchiul dumneavoastră?

—Nu. Eram mic de tot, aveam vreo doi ani şi jumătate, poate trei, şi eram la Vila Popovici, la Carmen Sylva. Nu existau pe atunci hoteluri. Tot Bucureştiul se ducea la mare la Vila Popovici, elegantă prin clientela ei, dar extrem de primitivă. Camerele dădeau direct pe un balcon de lemn şi nu exista *tout-à-l'égout*, nu exista nimic, dar toată lumea se ducea acolo. Şi, lângă camera în care eram cu guvernanta mea, locuiau două cucoane, dintre care una era tunsă după moda de atunci, *à lá garçon.* Eu eram un copil pare-se drăguţ, pot să spun astăzi, şi doamna de alături se uita la mine, s-

a şi jucat cu mine vreo două minute… Cine era? Marioara Ventura! Şi a întrebat al cui este acel copil. Şi, când a auzit că sunt nepotul lui Yonnel, partenerul şi excelentul ei prieten, a fost încântată. Şi pe urmă, desigur, am regăsit-o de multe ori în cursul vieţii şi am cunoscut-o foarte bine.

—Aveţi vreo înregistrare cu unchiul dumneavoastră?

—Aveam un disc. Recita Baudelaire. L-am spart. Mi-a căzut din mână. Există, poate, ceva, la Radio. Nu mai ştiu bine când, acum vreo treizeci de ani, a fost la Radio o emisiune: *De Max, Ventura, Yonnel*. Era într-o după-amiază de duminică. Şi am făcut prostia să-i dau domnului care a venit la mine un program de la Comedia Franceză. Avea nevoie pentru Programul Radio. Din păcate, nu mi l-a dat înapoi.

—Ce păcat!

—A fost o emisiune interesantă. Despre *De Max* s-a vorbit numai, nu există înregistrări cu el. După ce s-a vorbit despre ea, *Ventura* a spus o scurtă poezie de Émile Verhaeren. Iar cu unchiul meu a fost marea scenă din actul al IV-lea din *Polyeucte* de Corneille, o superbă înregistrare. S-ar putea să găsesc tăietura din Programul Radio.

—Despre ce alte case de pe Strada Lahovari aţi putea să ne povestiţi ?

—La câteva clădiri mai departe de a noastră, era o casă unde a stat domnul Achille Barceanu, ministru plenipotenţiar la Sofia, cu soţia lui, care era una din femeile foarte frumoase ale Bucureştiului, fiica arhitectului Cucu. Stăteau pe aceeaşi parte cu noi. Cum era şi Casa Cesianu-Racoviţă, prinţesa Racoviţă era născută Cesianu, casă prin care, tot aşa, tot Bucureştiul a defilat. Dar vedeţi, eu vă vorbesc de o lume absolut defunctă, din toate punctele de vedere, nu numai fizic. Iar atmosfera, acel *plaisir de vivre* care exista, este îngropat de mult. Ce spun eu, îngropat… A fost

cremat, ars, a dispărut, s-a făcut cenuşă, s-a făcut vapori…

—Da, e adevărat. Şi nu numai prin trecerea timpului… A fost făcut în mod programatic aşa.

—A fost un asasinat plănuit.

—Dar lucrurile care s-au schimbat în ţara noastră ne impun să refacem ceea ce era bun şi a fost distrus.

—E datoria celor de azi.

—O mărturie ca a dumneavoastră e cu atât mai preţioasă, cu cât vine de la cineva dinlăuntrul acestei lumi, de la cineva care deţine un tezaur de imagini.

—Şi care a mai apucat acea lume numai în primii ani ai vieţii, pentru că, foarte curând, eu şi toţi ceilalţi din generaţia mea mai eram încă foarte tineri, s-a întâmplat ce s-a întâmplat. Dar, apropo, fac o legătură, pentru că e vorba de o amintire, o amintire dobândită, dar atât de extraordinară, încât cred că merită să fie spusă. Aveam nişte prieteni de copilărie, pe care îi chema Tomazoglu. Acest domn Tomazoglu, tatăl lor, fusese căsătorit succesiv cu două surori, fiicele generalului Vlădoianu. Mama lor era născută Ghica şi, aici începe să devină foarte interesant, era fiica beizadelei Mitică Ghica. Acesta, între paranteze, era membru al Clubului Regal, la fel ca bunicul meu. Bunicul meu era încă foarte tânăr, beizadeaua era bătrână şi jucau *maus*, la sfârşitul secolului al XIX-lea. Dar s-a întâmplat altceva ce am vrut să vă povestesc. Doamna general Vlădoianu, care moare în 1942, adică ieri, în plin secol XX, la vârsta de 90 şi, mi se pare, 6 ani, fusese crescută la Paris, de bunica ei. Bunica ei era Maria, născută Hangerli, prima soţie a lui Grigore al IV-lea Ghica, – ea, moare, probabil, după jumătatea secolului al XIX-lea – şi ea o crescuse pe această doamnă, care moare în 1942…

—Doamna general Vlădoianu, născută, după cum presupuneţi, în 1846…

—Da, şi această bunica a ei, Maria, îi povestea viitoarei doamne general Vlădoianu cum, copilă fiind, în iatacul mamei sale, care era Ruxanda Doamna a lui Vodă Hangerli, unde se afla cu celelalte domniţe, se iscase o groază cumplită, pentru că venise gâdele de la Stambul, şi gâdele, care l-a decapitat pe tatăl şi soţul lor, pe Domn, a intrat în iatacul Doamnei şi i-a aruncat la picioare capul tăiat. Asta se întâmplase în ianuarie 1799. Şi, o persoană care a trăit această scena i-a povestit-o nepoatei ei, care se stinge în 1942. Iar nepoata mi-a povestit-o mie. Vă daţi seama ce extraordinar este? În această punte-legătură de peste o sută cincizeci de ani, de la un eveniment care s-a petrecut la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi până astăzi, sunt exact una, două, trei persoane!

—Întâi e Maria Hangerli, prima soţie a lui Grigore Ghica Vodă al Munteniei, a doua persoană e nepoata ei, de la fiul Dimitrie, beizadea Mitică, măritată cu Vlădoianu, şi dumneavoastră, care prelungiţi de fapt puntea cu încă o jumătate de veac şi mai bine.

—Mă gândesc la un subiect cu totul diferit, se petrece în Franţa, dar este şi mai extraordinar ca legătură între secole. Bunicul unor prieteni ai mei francezi, care moare şi el la 96 de ani, tot în 1942, care, deci, fusese născut sub Louis-Philippe, îşi aducea aminte – e autentic asta – cum, copil fiind, vasăzică, în primul sau al doilea an al celui de al doilea Imperiu, a fost prezentat unor cucoane foarte bătrâne, două surori, care aveau mult peste 90 de ani şi care îşi aduceau aminte cum, în castelul tatălui lor, în Lorena, au fost prezentate într-o zi Regelui Franţei, care trecea pe acolo, şi care a înnoptat la tatăl lor. Regele Franţei de care e vorba era Ludovic al XV-lea, mort la 1774. Ceea ce face ca între Ludovic al XV-lea şi mine să fie două persoane. Este nemaipomenit. Bine, n-are nici o legătură cu Bucureştiul, dar ştiţi cum un cuvânt aduce altul, o amintire aduce alta, şi merită

să fie spusă, pentru că e uluitoare şi foarte greu de crezut legătura. Dar, când faci o socoteală, îţi dai seama că, dacă pui cap la cap două generaţii de persoane de peste 90 de ani, se poate… Şi nu numai că se poate, dar s-a şi întâmplat. Ţin minte că am fost atât de uluit, încât l-am rugat pe acel domn să-mi povestească aceeaşi întâmplare de câteva ori, şi aşa mi-a rămas în minte.

—Nu are nici o legătură cu Bucureştii, dar e amintirea unui adevărat bucureştean.

—E amintirea unui adevărat bucureştean! Bine, dar România are atâtea şi atâtea legături personale, de familie, de prietenie cu Franţa! Pentru că, vedeţi, societatea bucureşteană era o pătură extrem de civilizată, extrem de rafinată şi care, prin mentalitate, cultură, limbă, era franţuzită.

—Aceşti cincizeci de ani care încep în 1944 au schimbat foarte multe, şi ne-au rupt de lumea aceea. Am citit într-un jurnal al Monicăi Lovinescu observaţia că, sosind la Paris în anii ’40, ea nu se deosebea cu nimic de un tânăr intelectual francez. Aceleaşi cărţi, aceleaşi lecturi, aceleaşi interese. Astăzi, din nou, deosebirile sunt mai mici, pentru că s-au deschis atâtea porţi…

—Da, să vă spun ceva mult mai frivol. Îmi povestea o doamnă: *Când plecam la Paris, debarcam acolo, mă duceam la hotel, mă împrospătam, şi, pe urmă, aşa cum eram îmbrăcată şi la Bucureşti, mă plimbam în Rue de la Paix.* Şi nu se distingea prin nimic de parizienii autentici. Femeile erau foarte elegante şi acolo, şi aici. E o amintire foarte uşoară, dar şi ea poate da o notă. Vedeţi… Pe câtă vreme astăzi, când eşti într-un oraş mare, occidental, chiar la Paris, recunoşti imediat turiştii, de departe. De aceea, eu spun întotdeauna că nu sunt turist, eu sunt călător. E cu totul altceva.

—Şi revenind la Bucureşti, la ce alte case vă mai gândiţi?

—Mă gândesc la o casă care nu mai există. Mergând spre Capul Podului, spre Piaţa Victoriei, adică, pe partea stângă, era una dintre absolut ultimele case, o casă Cesianu.

—Când traversaţi Strada Sevastopol, mergând spre Piaţa Victoriei, treceaţi pe lângă o altă casă Cesianu.

—Sigur, una mare, unde a fost ani de zile un muzeu, care nu era deschis şi cu tot soiul de exponate neexpuse.

—Cu o grădină mare, în care mai trăiau până de curând arbori atât de bătrâni, încât tradiţia bucureşteană îi socotea ultimii rămaşi din Codrii Vlăsiei. Şi acum ţine de Muzeul Bucureştilor şi, când suni acolo la telefon, operatorul răspunde: *Casa Cesianu*!

—Nu, eu vreau să vorbesc despre o altă casă veche, fără aparenţă deloc. Distrusă astăzi. A aparţinut familiei Cesianu-Bibescu. Pentru că Domnitorul Bibescu a avut mai mulţi copii. Şi unul dintre fiii lui a fost căsătorit cu o franţuzoaică, o nepoată de fiu a Mareşalului Ney, Hélène Ney d'Elchingen. Vorbesc de Nicolae. De altfel, el mai avea un frate, George, căsătorit şi el cu o franţuzoaică, Valentina de Bauffremont, contesă de Caraman-Chimay. Dar asta e altă poveste. Fiicele lui Nicolae, una era întâi doamna Cesianu, apoi, la a doua căsătorie, marchiză de Belloy, iar alta era contesa Strajewska. Ea spunea în mod foarte amuzant: *Sunt atâtea prinţese românce, sunt atâtea contese poloneze, şi eu sunt şi una, şi alta*! Fiica ei, şi ea, la rându-i, contesă Strajewska, a locuit tot acolo. Şi, la fel, domnişoara Mitilineu, care era cineva foarte cunoscut. Era o casă foarte veche, cu geamlâc, fără aparenţă, dar cu încăperi foarte mari, foarte spaţioase. Nu mai există casa.

—Mergeaţi des acolo?

—Aveam prieteni, eu, în generaţia mea, mama, în generaţia ei. Era o casă cu personalitate, foarte

bucureşteană. Modestă ca aparenţă, fără lux deloc, dar înnobilată prin cei care locuiau acolo. În ultima epocă, aparţinea ultimei contese Strajewska, nepoata lui Nicolae Bibescu. Ea nu era măritată, i se spunea Lulu, era extrem de virilă şi în aparenţă, şi ca spirit, era foarte inteligentă, avea extrem de mult umor şi putea să fie foarte caustică, însă niciodată cu răutate. Ea era cea care spunea*: Poporul are nevoie de un şef, de cineva care să-l conducă. Indiferent dacă e vorba de un om sau de o maimuţă împăiată. Dar să fie cineva care reprezintă o autoritate.* Fratele ei fusese deportat de ruşi din Polonia, ea spera totdeauna să-l mai vadă, dar a murit fără să mai fi avut măcar o ştire de la el.

—Când a dispărut casa?

—A, nu de mult. Sunt vreo douăzeci şi cinci de ani.

—Când s-a dărâmat şi palatul Uniunii Arhitecţilor.

—Da, Casa Cerkez. Arhitectul Grigore Cerkez. Casa lui şi a soţiei lui, pe care o chema Lily Cerkez. Toate cucoanele, mama şi prietenele ei, o mai apucaseră, ele fiind copile, pentru că mamele lor o cunoşteau. Bineînţeles, făcea parte din generaţia bunicii mele. Era una din leoaicele societăţii bucureştene, se bucura de un succes nemaipomenit pe lângă bărbaţi, deşi avea un ochi de sticlă, în urma unui accident. Şi avea, vedeţi, un detaliu 1900, avea un decolteu extraordinar de frumos, mama povestea că, fiind copilă, şi, pe urmă, tânără, o cunoscuse, şi că, într-adevăr, într-o seară, la Ateneu, la un concert, o văzuse într-o rochie de seară foarte decoltată şi fusese uluită de frumuseţea acestui… aproape portret.

—Ştiţi cum a ajuns Casa Cerkez sediul Uniunii Arhitecţilor?

—Asta, în urma schimbării de regim, pentru că ea, această casă, fusese cumpărată apoi de un financiar foarte cunoscut, de domnul Schöpketz. El

era foarte bogat şi dădea recepţii foarte frumoase, iar fiica lui era căsătorită cu istoricul Radu Florescu, cel din America. Sub regimul comunist, casa a fost atribuită Uniunii Arhitecţilor ca, pe urmă, să fie complet distrusă. Dar stăpâna ei de odinioară, castelana casei în stil neogotic, de coloratură flamandă, Lily Cerkez, era una dintre cele mai celebre femei din societatea bucureşteană a timpului. Ca şi doamna Mihai Pherekide. El era preşedintele senatului, iar ea era una dintre cucoanele cele mai importante.

—Este Elena Pherekide, aceea care are un bust în Cişmigiu?

—Da, da, s-ar putea. Pe urmă, mai era doamna Assan, din Casa Assan. Colegii noştri de breaslă aveau prima moară din Bucureşti şi casa aceea, unde este C.O.Ş.-ul de astăzi.

—Vaporul lui Assan, cum i-au spus străzii, din cauza morii, şi superba casă din Piaţa Lahovari, Casa Oamenilor de Ştiinţă .

—Da, casa doamnei Assan, născută Petrini-Galaţi. Era prietenă cu Mama-mare şi avea una din cele mai frumoase case din Bucureşti, în stilul secolului XVIII francez. Mai e şi astăzi o casă frumoasă. Nu a fost desfigurată. Am fost dus adesea acolo de bunica mea, când eram copil. O altă foarte frumoasă casă a Bucureştiului.

—Se află foarte aproape de Strada Lahovari, numărul 14, de casa copilăriei dumneavoastră. Aş vrea să ne întoarcem puţin la grupul celor trei case vecine de care aţi pomenit, numerele 12, 14 şi 16. Aveau grădini?

—Nu, grădini nu aveau. Era deja un cartier construit în întregime. Pe timpul meu, nu mai aveau grădini.

—Vi s-a povestit despre trecutul casei părinteşti? Ştiţi de când există această Casă Herdan?

—După câte ţin minte, dar fără să fiu sigur de tot, parcă aparţinuse soţiei actorului foarte

cunoscut, de altfel, Maximilian, şi cumpărată de părinţii mei. Dar, n-aş putea jura.

—Prin ce an să o fi cumpărat?

—În timpul războiului, probabil. Primul război, natural.

—Cum se numeau bunicii dumneavoastră după mamă?

– Tata-mare era nepotul de fiu al unui medic german care venise în Muntenia prin 1825-1830. Fusese pe urmă onorat cu o decoraţie austriacă foarte importantă, care-i dăduse dreptul să-şi preceadă numele de familie cu particula Von. Îl chema Maximilian Von Schachman.

—Mama dumneavoastră era, aşadar, la a patra generaţie, strănepoata acestui medic.

—Da, a unui medic celebru. Iar casa a fost cumpărată de familia Herdan.

—Mai aveţi şi alte adrese ale copilăriei dumneavoastră? De exemplu, casa bunicilor?

—Ah, casa bunicilor era pe Ştirbei Vodă. Nu mai există. Dar ce bine că m-aţi întrebat! Vedeţi, acolo mai erau case cunoscute. La numărul… cred că 32, se afla casa bunicilor, o casă foarte mare, cu paisprezece încăperi şi o grădină, care era despărţită cu un zid de curtea Liceului Sfântul Sava. Totul a fost distrus.

—Da, exact, la numărul 32. Am găsit pe lista alegătorilor pentru Senat, din 1913-1914, numele Schachman, medic, la această adresă.

—Casa bunicilor! Şi alături era Casa Dumba, după câte mi s-a povestit, era o familie foarte cunoscută, Dumba, care are o ramură şi în Austria, un Dumba fusese ministrul Austro-Ungariei la Belgrad chiar în timpul asasinării Regelui Obrenovici şi a Reginei Draga. Şi pe urmă era Casa Darvari… Erau persoane cunoscute, care se ştiau toate, case care nu mai există astăzi. Şi toate aveau grădini şi curţi. Acelea, da.

—Probabil că dădeau până în Strada Fântânii, Berthelot de astăzi.

—Sigur că da. Erau foarte întinse. Mai era Bucureştiul, într-adevăr opulent, de altădată, care nu făcea economie cu terenul şi cu spaţiul.

—Dacă aţi fi luat-o pe lângă Palatul Regal, de la casa bunicilor spre casa dumneavoastră de pe Lahovari, era puţin de mers.

—Erau extrem de aproape. Dar nu treceai pe lângă Palat. Tăiai prin Strada Modei, mi se pare că aşa se chema, îmi spuneau persoane din celelalte generaţii, care, ha, ha… un detaliu amuzant, povesteau că mama şi alte fetiţe, care locuiau în cartierul acela, Ştirbei Vodă, Luterană, nu aveau voie să fie duse de guvernante pe strada aceea, Strada Modei, pentru că era o stradă cu foarte multe fete, care agăţau domni… Era Strada Modei, care nu mai există, nu, şi urca din Ştirbei Vodă spre Calea Victoriei.

—Venea pe unde a fost blocul Nestor? Am văzut o stradă a Modei prin zonă, pe o hartă de la 1895. Am citit undeva că pe Strada Modei şedea într-o vreme Chibici Râvneanu, prietenul lui Eminescu. Era o stradă cotită şi ocolea un hotel, Splendid. Mai târziu, prin 1914, pe altă hartă, strada se numea Grigorescu. Aceeaşi stradă cotită.

—Nu, nu ştiu sigur, cred că era între Palatul Regal şi un bloc care s-a construit în colţ, târziu, prin anii ’60, unde a fost o vreme un Tarom. De fapt, nu mai recunosc aproape nimic pe acolo. Înfăţişarea s-a schimbat. Dar această stradă a Modei era o veche stradă bucureşteană. Am avut un prieten care locuia într-una dintre casele de pe Modei. Era cu scări de lemn, dar totul foarte spaţios, încăperi imense. Totuşi, e greu să recunoşti exact. De pildă, astăzi, când sunt în Piaţa Naţiunii, nu îmi mai dau seama bine nici unde era Spitalul Brâncovenesc, nici hala. E totul atât de mare acolo… S-a schimbat totul.

—Care e locul dumneavoastră preferat din Bucureşti?

—A, v-am spus. Eu sunt ca un personaj din Proust. Nimic nu e destul de vechi pentru mine. Iubesc foarte mult cartierul Curţii Vechi şi, cum v-am spus adineaori, strada mea, Alexandru Lahovari. Sau porţiunea aceea a Căii Victoriei, care merge de la Palatul Ştirbei, până la Capul Podului, la Piaţa Victoriei. Dar nici asta nu mai este ce a fost… Oricât, însă, e mai puţin desfigurată decât partea cealaltă, care a fost complet refăcută şi nu spre avantajul ei.

—Am vorbit despre Casa Cerkez şi despre Casa Cesianu, situate în această zonă. Dar mai sunt şi alte clădiri aici, despre care poate că aveţi câte ceva de spus.

—Aş începe să înconjur Piaţa de la Muzeul Grigore Antipa. Pentru că am avut, adolescent fiind, norocul să-i cunosc pe doamna şi pe domnul Antipa. Erau o pereche extrem de remarcabilă, în primul rând prin aspectul lor. Ştiam că este unul din marii savanţi ai ţării şi i-am cunoscut la o cucoană, la o prietenă a mamei mele, unde veneau, uneori chiar când se juca bridge. Erau amândoi, îmi pare rău că trebuie s-o spun, de o foarte mare urâţenie. Şi el, şi ea. Şi, din păcate, nu l-am auzit vorbind despre profesia sa. Nu era momentul şi nu era locul. Dar erau foarte amabili, foarte prietenoşi, şi, ceea ce era extrem de… cum să vă spun… de plăcut sufleteşte, era neţărmurita dragoste pe care o aveau unul pentru altul. Erau atât de ataşaţi unul de altul, că nu se despărţeau niciodată şi, într-adevăr, niciodată, pentru că atunci când el a murit, ea şi-a luat viaţa în 24 de ore. Şi au fost înmormântaţi împreună. A fost cutremurător. Ei, el a înfiinţat muzeul care-i poartă numele, dar eu nu pot să vă spun mai multe. Mi-a rămas numai imaginea celor doi oameni, atât de legaţi şi atât de tandri unul cu altul.

—Ce case aţi mai pomeni?

—O să ieşim puţin din Calea Victoriei, dar rămânem foarte aproape, pe Berthelot, colţ cu

Theodor Aman, unde e o casă care aparţinea domnului şi doamnei Cantacuzino, Charles Adolphe. El era tatăl unei foarte bune prietene. Ei, când treceai pragul acestei case, te aflai cam prin anii optzeci ai secolului al XIX-lea. El era poet francez, era simbolist, prieten cu simboliştii, îl cunoscuse bine pe Jean Moréas, mi se pare, chiar pe Auguste, comte de Villiers de L'Isle-Adam, nu sunt sigur, şi numai apariţia lui te făcea să te simţi dat înapoi cu un secol. Avea un guler scrobit, foarte înalt, era întotdeauna pierdut în altă epocă, iar pe fiica lui, care era extrem de deşteaptă, de agreabilă, de poetică, o asemănam întotdeauna cu Antonia lui Hoffmann. Din păcate, şi ea a dispărut. Avea ochii albaştri, atât de visători şi, în acelaşi timp, atât de blânzi, că-ţi făcea plăcere să te uiţi numai la ea şi să uiţi de tot restul.

—Doamna despre care vorbiţi atât de frumos, fiica lui Charles Adolphe Cantacuzène, poetul francez de origine română, era poreclită de vecinii din cartier „zâna din grădină", pentru că această casă avea o neobişnuit de mare şi frumoasă grădină, unde ea zăbovea îndelung.

—Deseori, tocmai, am fost în grădina aceea, împreună cu ea, şi ea nu vorbea şi nu scria în mod, să spunem, obişnuit, zilnic. Fiecare frază era în legătură cu un sentiment, cu o senzaţie, mai ales vizuală. Şi ţin minte cărţi poştale pe care mi le trimitea, unde nu spunea nimic despre ea, nu mă întreba despre mine, era întotdeauna o revărsare de bucurie, în legătură cu grădina ei. Aţi nimerit-o perfect.

—Mi-a povestit despre ea domnul Dinu Roco, soţul ei. Pe domnul Dinu Roco îl cunoaşteţi, fireşte.

—Îl cunosc foarte bine, da, foarte bine. Ea s-a măritat destul de târziu, pentru că nu se potrivea cu veacul nostru, absolut deloc, era o fiinţă dintr-un basm sau, mai bine, repet, dintr-o povestire de Hoffmann. De altfel, şi numele ei era aparte, nu

ştiu dacă în România mai există o cucoană pe care s-o cheme Armande, ca pe ea.

—În America, o nepoată îi poartă numele.

—Ea nu se machia deloc. În afară de ochi, ochii erau extrem de scoşi în evidenţă. Avea rimel pe genele ei foarte lungi, ceea ce făcea un contrast surprinzător cu albastrul, albastrul de porţelan al ochilor ei. Nu o pot uita, era una dintre cele mai dragi prietene ale mele. Ea scria în secret, că nu a publicat niciodată şi nu voia să se măsoare, probabil, cu tatăl ei.

—Despre cine, dintre cei pe care i-aţi cunoscut personal, sau despre care vi s-a povestit, v-ar plăcea să ne povestiţi, la rândul dumneavoastră? Figuri deosebite de bucureşteni.

—Ei, aş începe cu Grigore Ghica, naşul mamei, care ani de zile a stat în apartamentul de la parter al casei noastre, pe care mama mea i-l pusese la dispoziţie, şi care, pe urmă, s-a mutat, revenim la Calea Victoriei, la Athénee Palace. Grigore Ghica! Era poreclit în mod nu răutăcios, ci din cauza formei capului lui, *Cap de mort*. Era extrem de gentil, perfect de bine crescut, bineînţeles, foarte desuet. Până şi în mentalitatea lui. Astfel, într-o zi primeşte o invitaţie pentru un bal la curte. Invitaţia era adresată domnului şi doamnei Grigore Ghica. A dat-o înapoi poştaşului, spunând că nu cunoaşte aceste persoane, că acolo stau Prinţul şi Prinţesa Ghica. Asta vă dă numaidecât, cum să vă spun, parfumul lumii în care trăia. Era un desăvârşit călăreţ. Şi în anii bătrâneţii, când nu se mai suia pe nici un cal, era nedespărţit de un mic stick de călărie, pe care întotdeauna îl ţinea în mână. Era curtoazia personificată, mai ales faţă de cucoane. Eu eram copil şi pe urmă adolescent, mă trata ca pe un adult, vorbea cu mine fără să mă lase deloc să am impresia că sunt mult mai tânăr şi că poate nu ştiu ce vorbesc. Avea, ceea ce mă fascina întotdeauna, într-un cadru de lemn aurit, toate decoraţiile bunicului său, ultimul Domn al

Moldovei, printre care şi *Nishanul*, şi o carte de vizită. Aceea îmi trezea interesul ori de câte ori o vedeam. Era cartea de vizită a Domnitorului, care arăta astfel: avea sus o coroană princiară, era capul de bour al Moldovei, şi, în dreapta şi în stânga, trofee, care, de obicei, nu figurează pe o carte de vizită, adică steaguri, tobe, sigur, şi dedesubt, în franţuzeşte, *Gregoire Ghica, Prince de Moldavie*.

—Ce dimensiuni avea cartea aceea de vizită?

—Bine, era puţin mai mare decât ceea ce cunoaştem noi. Şi ea ocupa centrul acelui cadru. Era acolo, mi se pare, *Sfânta Ana*, erau *Sfântul Vladimir*, şi *Nishanul*, cu briliante foarte frumoase. Şi toate autentice, încă.

—Era un lucru neobişnuit în Bucureşti sau, dimpotrivă, cei cu asemenea moşteniri şi familii obişnuiau să expună o asemenea panoplie nu de arme, ci de decoraţii? Ce dimensiuni avea?

—Era mare, dar fără să fie foarte mare. Era cât un tablou şi era agăţată de perete. Pe urmă, avea şi portretul străbunicului său, care fusese mare postelnic, cu un imens turban, şi pe care l-am văzut la o expoziţie, la Muzeul de Istorie actual, dat ca fiind al Domnitorului. Am corectat, am cerut să fie corectată inscripţia. Un personaj la fel de interesant, dar cu o altă măsură şi cu un alt colorit, era vărul său primar, Monseniorul Ghika, pe care l-a cunoscut foarte multă lume şi care, într-adevăr, se deosebea de toţi ceilalţi. Era un *causeur* extraordinar de interesant. Era cu mult mai interesant când vorbeai cu el într-o societate intimă, decât atuncea când făcea o conferinţă, şi ele foarte interesante, dar, deja, foarte greu de urmărit, din cauza vocii foarte scăzute. Însă, în particular, putea să desfăşoare o istorie întreagă, nu numai a Moldovei, dar chiar a lumii, pentru că era foarte, foarte cunoscător al multor ţări şi cunoscuse absolut pe toată lumea, în toate domeniile. Îmi povestea cu foarte multă plăcere – de altfel, îi plăcea să fie ascultat, mai ales de tineri – detalii

care nu au scăpat memoriei mele, despre oameni, despre ţări. Fusese şi la Aden. Ţin minte că îmi spunea că este locul cel mai cald al Pământului şi că, dacă traversai o mică piaţă la prânz, puteai să mori. Tot de la el am aflat povestea extraordinară a acelei cucoane de care v-am pomenit în treacăt, a acelei franţuzoaice, care, în trecutul veac al XIX-lea, printr-o serie de aventuri, destul de dramatice, şi-a terminat viaţa ca româncă, în România. Era vorba de ducesa de Bauffremont, născută Caraman-Chimay. Bauffremont era unul dintre numele cele mai mari ale Europei, iar ea era nepoata doamnei Tallien.

—Doamna aceea, Madame Tallien, denumită *Notre Dame de Thermidor* ?

—Sigur că da. Nepoata doamnei Tallien se căsătorise cu acest duce de Bauffremont, care descinde din Capeţieni, şi avea două fiice cu el. Şi, la curtea lui Napoleon al III-lea, face cunoştinţă cu un ofiţer francez, care nu era altul decât unul din beizadelele Bibescu. Şi se naşte o dragoste pătimaşă între aceşti doi oameni. El, necăsătorit, ea, căsătorită, mamă a două fete. Divorţ nu exista. Nu au putut să renunţe la dragostea lor şi au fugit. Au fugit împreună. În Saxonia. Acolo, ea a trecut la protestantism, pentru că nici astăzi, de altfel, biserica catolică nu admite divorţul, dar acolo nu exista nici un fel de lege civilă, şi s-a căsătorit cu el. Şi a devenit cetăţeană saxonă. Asta însă o făcea bigamă după legile franceze, iar bigamia nu este un delict, este o crimă. Şi a fost condamnată să verse – avea o avere imensă –, să verse fiicelor ei, zilnic, o sumă atât de mare, încât şi-a pierdut toată averea, până la sfârşit. Şi nu mai putea intra în Franţa, că ar fi fost numaidecât arestată şi condamnată la ani grei de închisoare. După ce devenise protestantă şi saxonă, a venit în România, unde s-a convertit la ortodoxie şi a devenit româncă şi a început să nutrească o ură năpraznică împotriva Franţei. Însă, în Germania încă, născuse

o fetiţă. Înainte de a se căsători. Şi a avut, nu ştiu dacă trebuie să spun curajul, sau, poate, cruzimea, de a spune că este fetiţa unei guvernante. Şi pe care nu a iubit-o. Şi rău a făcut, îmi permit să spun, pentru că această fetiţă a devenit o persoană adorabilă, inteligentă, fină, şi nu era alta decât, mai târziu, doamna Nino Cantacuzino, mama marelui arhitect G.M. Cantacuzino. Noi îi spuneam *tante Marcelle*, aproape că nu vorbea româneşte, era cu totul franţuzoaică şi nu arăta nici un fel de… ceea ce s-ar putea numi tristeţe sau amărăciune, faţă de o copilărie şi o tinereţe care fuseseră foarte dure pentru ea. Era una dintre acele persoane care marcau Bucureştiul, doar era nepoată de domnitor. A murit destul de în vârstă, trăind în condiţii foarte modeste, şi cu o gentileţe, o bună dispoziţie, un zâmbet care arătau că trecea peste toate aceste neajunsuri cu foarte multă drăgălăşenie. Toate aceste povestiri le am de la Monseniorul Ghica, adică din interiorul acelei societăţi.

—Oare casa despre care se spune că ar fi fost locuinţa din Bucureşti a lui G.M. Cantacuzino era aceeaşi cu a Marcellei Cantacuzino, pe Calea Victoriei, colţ cu Calea Griviţei, peste drum de Palatul Romanit?

—Nu, nu, nu, nu, eu nu ştiu unde trăise toată viaţa ei. În ultimii treizeci de ani, în orice caz, fusese scoasă din casa ei şi era altceva… Ei, între acele cucoane care marcau societatea bucureşteană până în, să zicem, anii ’50, sau şi mai puţin, era şi prinţesa Elisabeta Ghica, cumnata Monseniorului, care era şi ea o persoană foarte interesantă, cu o evoluţie spirituală din cele mai surprinzătoare, se pare că – pe atunci eu nu o cunoşteam – fusese nu numai ateistă, dar violent antireligioasă, ca să devină, pe urmă, o credincioasă la fel de pătimaşă, ceea ce nu o împiedica să fie foarte… adică nu avea aceste maniere de falsă călugăriţă pe care le înfăţişează foarte multe cucoane bigote, mai ales atunci când au avut o asemenea enormă evoluţie.

Nu. Se simţea foarte bine în lume, era o persoană ataşată de viaţă şi foarte spirituală. Am să vă dau două exemple. Într-o zi – era foarte cultivată, ştia franţuzeşte perfect, şi vorbeam despre Proust, unul dintre idolii mei – îmi spune: *Îmi pare rău că nu l-am citit în original, adică în nemţeşte*, făcând aluzie, bineînţeles, la acele fraze interminabile, fraze cu sertar, cum se spune, şi am găsit acest cuvânt foarte spiritual. Tot ea, începuse războiul, şi, într-o zi, când i-am spus: *Ce ne facem, am ajuns în fundul puţului, trebuie să ieşim, da, dar pentru asta ne trebuie o scară. Din ce lemn o facem?* Răspunsul: *Din lemnul crucii.*

—Această doamnă Ghica, de la mijlocul secolului XX, se născuse Ghica?

—Da, se născuse Ghica şi se măritase Ghica. Şi ei trăiau într-un imobil care era plin de persoane cunoscute. Numărul 2, în Bulevardul Dacia. Am uitat numele acelui austriac care a înfiinţat societatea de asigurări Dacia. El era tatăl Bucurei Dumbravă şi al doamnei Phedra Baleau, care locuia şi ea în aceeaşi casă.

—Bucura Dumbravă era născută Seculici, pe câte ştiu.

—Şi mai erau persoane cunoscute, sunt foarte mulţi ani de atunci şi nu mai ştiu bine. Acolo era un fel de întâlnire a tuturor bucureştenilor, şi foarte mulţi catolici se duceau acolo, pentru că Monseniorul Ghika spunea, avea dreptul să spună slujba şi la el acasă, şi la anumite persoane, şi avea şi un altar portativ. Şi mai era ceva care nu ştiu în mâinile cui a ajuns. Avea Monseniorul Ghika un album legat în piele roşie, care fusese cel al Reginei Natalia a Serbiei, care era o verişoară de-a lor, şi unde erau păstrate toate scrisorile primite de Regina Natalia de la celelalte capete încoronate ale Europei. Nu ştiu ce s-a făcut cu acest album.

—Casa aceea pare astăzi o casă obişnuită de raport, la colţul cu Calea Dorobanţi. Are două curţi interioare. E locuită de foarte multă lume şi

folosită ca decor în câte un film românesc. Cum arătau apartamentele din acest imobil?

—Somptuoase, enorm de mari, cu încăperi spaţioase, foarte înalte. Am păstrat amintiri extrem de plăcute de acolo.

—De aici, de la acest fost număr 2 de pe Bulevardul Dacia, pentru că ştiţi că acum numărătoarea s-a schimbat, încotro pornim?

—Lungim Bulevardul Dacia şi ajungem la o casă al cărei număr l-am uitat, unde locuia, tot aşa, o personalitate marcantă a Bucureştilor, doamna Irina Procopiu, doamnă de onoare a Reginei Maria şi care, în fiecare marţi, primea tot Bucureştiul. Erau matinee muzicale. Tot ce avea un nume deja făcut sau debutanţi care voiau să se afirme apăreau la acele matinee de marţi ale doamnei Procopiu. Acolo am auzit-o, de exemplu, pentru prima oară, încă nu era cunoscută, pe Zenaida Pally, care a fost adusă. Pe pian, era un mare portret al lui Ambroise Thomas. Tot acolo am auzit-o, o cunoşteam, de altfel, din concerte, pe Monique de la Bruchollerie, acea extraordinară pianistă cu o tehnică şi un avânt pe care nu le-am mai văzut la alt pianist până acuma, şi care era, deja, celebră. Era tânără, încă nu trecuse de 30 de ani. Ei bine, fiind prezentată, la doamna Procopiu, doamnei Miclescu, mama doamnei Neli Miclescu, care era o doamnă foarte în vârstă, avea 95 sau 96 de ani, Monique de la Bruchollerie, în ciuda celebrităţii sale, i-a făcut o mică reverenţă, ceea ce era foarte frumos şi rar, nu mai vedeai asemenea dovezi de politeţe.

—Alte nume, alte adrese?

—Alte nume, sigur. De pildă, era un mare savant pe care l-am cunoscut, celebrul matematician, profesorul, academicianul David Emanuel, primul mare savant care a făurit matematica română. A fost dascălul profesorului Ţiţeica. Era un prieten de studenţie, de la Paris, cu bunicul meu, deci era cineva născut încă în anii ’50 ai secolului al XIX-lea, care era absolut… cum

să vă spun… aproape părea să fie întruchiparea modestiei. Când se spune „un mare savant”, este aproape un *cliché* să se spună că era şi „foarte modest”. Ei bine, el era. Şi era atât de mic, atât de fin, nu vorbea decât foarte puţin, niciodată nu încerca să atragă atenţia asupra lui.

—De obicei, punţile între generaţii sunt persoanele vârstnice. La cine vă mai gândiţi, dintre vârstnicii pe care i-aţi întâlnit?

—La unul dintre cei mai drăguţi oameni din câţi am cunoscut. Românul spune atât de frumos: *o grădină de om*. Era o grădină! Era conul Pascal Vidraşcu. Era, bineînţeles, moldovean. Trăia în Bucureşti, foarte aproape, uite, revenim pe Calea Victoriei, stătea pe Ştirbei Vodă, lângă Automobil Club, cu soţia lui, şi îi plăcea şi lui să povestească. Era un strănepot al lui Ion Sandu Sturdza, primul Domnitor pământean al Moldovei, pentru că Domnitorul avusese o soră măritată Aslan şi mama domnului Vidraşcu era Aslan. Ei bine, domnul Vidraşcu avea o barbă mare, albă, şi un aer atât de bun şi de blând, încât o cucoană i-a spus odată, în faţa mea: *Ştii, Păscuţă, aşa mi-l închipui eu pe Dumnezeu, cum eşti mata.* Era un mare cunoscător al Iaşiului acela care începuse să decadă, nemaifiind capitală, unde totuşi mai erau păstrate nu tradiţii, dar obiceiuri, de lene. Lene productivă. Toată lumea scria, gândea, picta, şi doamna Vidraşcu avea un album unde toţi prietenii lor de la începutul veacului scriseseră câte un gând, făcuseră câte o mică acuarelă, cu referinţă, bineînţeles, la orele petrecute împreună, ba la unul, ba la altul, şi care îţi dădeau o imagine semiorientală, dar de o civilizaţie foarte rafinată a Iaşiului de atuncea.

—Cu cine anume aţi încheia acest şir de evocări?

—Cu un cuplu foarte drăguţ, care mi-a lăsat o amintire duioasă. Generalul şi doamna Odobescu. El era nepotul poetului, iar doamna, născută

Cantacuzino, era vară primară cu pictorul Pallady. Era una dintre cele mai bine crescute persoane pe care le-am cunoscut. Pare să fie dintre acele *vérités premières*, cum zice francezul, să afirm asta despre doamna Odobescu, la care era firesc, dar o spun în acelaşi spirit cum o spunea, de pildă, doamna Elisabeta Ghica, despre care am vorbit adineaori, despre Regina Elena: *E foarte bine crescută*. Adică era un fel de talent, că manierele au fost învăţate, dar ceea ce dă parfumul bunei educaţii este acel sentiment al proprietăţii fiecărui gest şi al fiecărui cuvânt. Ei, asta avea şi doamna Odobescu. Şi cu asta, cred că am dat şi tonul Bucureştiului din acea epocă.

Mai erau multe de povestit, plănuisem alte întâlniri, ştiam că mă aşteaptă, în generoasa lui prezenţă, clipe de revelaţii încântătoare despre case şi străzi, despre grădini tainice, curţi interioare, fundături, treceri necunoscute între o stradă şi alta, şi la fel, revelaţii despre oameni, înrudiri, întâmplări aparent fără legătură, lucruri pe care numai el le mai ştia sau numai el le mai înţelegea în resorturile lor ascunse. L-am întâlnit ultima oară tot acolo, sus, pe terasa deschisă spre răsărit a Luciei Brănescu, era întristat de ceva, nu lăsa să se vadă, dar ochii lui nu mai străluceau. Mi-a şoptit, într-un târziu, cu îngrijorare: *E bolnavă Fetiţa*. Căţeaua lui albă, obeză, şi atât de iubitoare, trăgea să moară. *Nu ştiu ce am să mă fac fără ea*. El, care pierduse totul, el, care suferise atâtea morţi şi atâtea despărţiri fără întoarcere, părea copleşit. Şi numai după câteva zile, aveam să aflu că fusese scutit de această ultimă pierdere. Plecase el, şi rămăsesem uitată la o răscruce de poveşti care, pentru mine, nu mai ducea nicăieri.

Ilustraţii





Intrarea în Casa Maniu, Strada Plantelor, 50



Casa Maniu, văzută dinspre Calea Traian



Doamna şi Domnul Alexandru Eliad



Familia Eliad, fotografie de epocă



Macheta statuii Take Ionescu, realizată de sculptorul Ernest Dubois



Adina, Prinţesă Woroniecka



Fraţii Dan Nasta şi Mircea Nasta



Monumentul Infanteriştilor de Ion Jalea, din Parcul

Kiseleff (fotografie din colecţia Pandrea)



În biroul lui Constantin Ottescu



Profesorul Ion Otescu, pictat de Costin Petrescu



Paraschiv Noica, bunicul,

constructorul blocului din Strada Spătarului



Blocul Noica din Strada Spătarului, nr.1



Arhitectul Liviu Ciulley, fiica sa, Nini şi Nicolae Ottescu



Dida Solomon Callimachi şi Scarlat Callimachi





Casa Callimachi din Strada Batiştei



Emanoil Hagi-Mosco (în 1972, la 90 de ani) în biblioteca sa

din Strada Grigore Cerkez



Arhitectul Grigore Cerkez la 1908



Familia Cerkez-Iacovaki – desen caricatură de C. Jiquidi, 1 ian 1896



Avocatul Dinu Roco





În grădina din Strada Berthelot, Charles Adolphe Cantacuzino cu soţia sa,

Julieta, şi cu fiica lor, Armanda (viitoarea Doamnă Roco)



Castanul ars din grădina Casei Missir Cantacuzino



Charles Adolphe Cantacuzino, în ţinută de diplomat



Armanda Cantacuzino Roco, zâna din grădină



Casa Mihail Roco din Strada Berthelot, nr. 90



Inginerul Mihail Roco, soţia sa, Marieta, născută Borcescu, şi fiul Dinu



Constantin Borcescu, prim ajutor de primar al Bucureştilor,

1892-1895, fotografie din 1906



Lydia, Baronesă Løvendal, alături de soțul domniei sale,

arhitectul Radu Mihai Papae



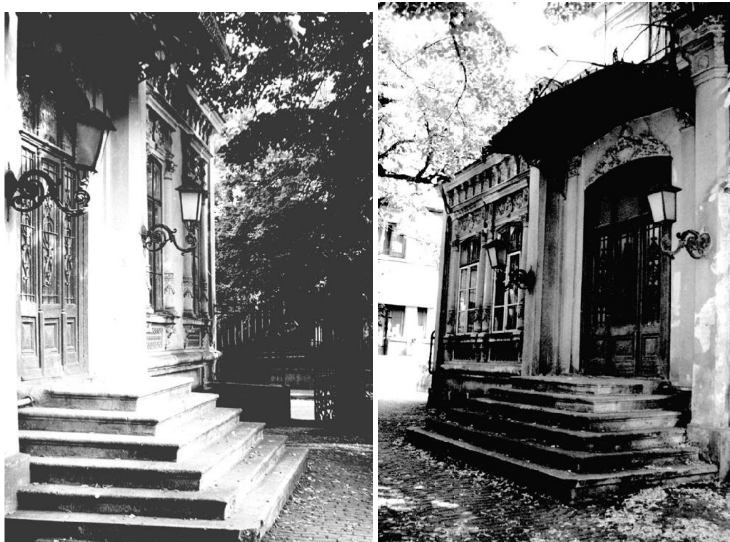
Familia Angelescu Paulescu



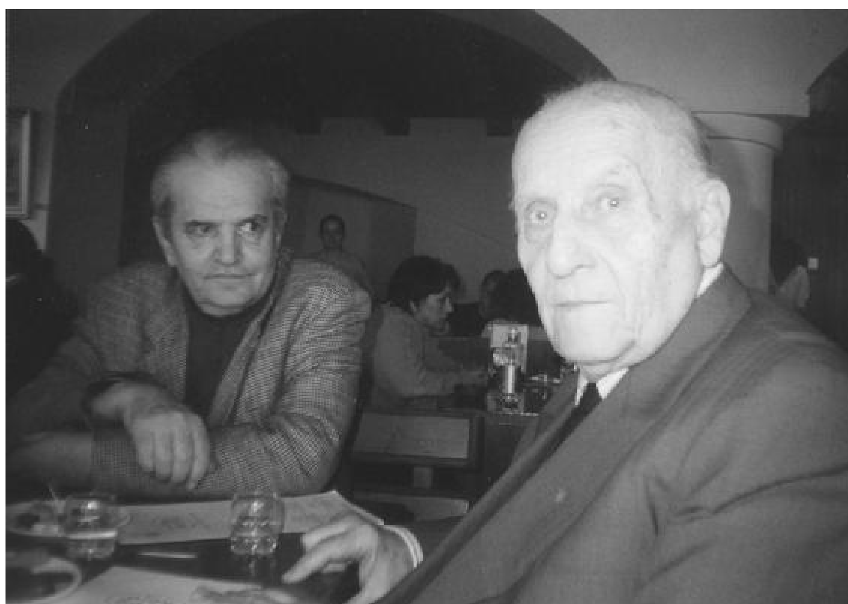
Profesorul Nicolae Paulescu în tinereţe



Casa cu geamuri bombate, vedere dinspre stradă



Casa cu geamuri bombate, vedere din grădină



Generalul Vladimir Boantă la ultima aniversare,

împreună cu Ştefan Dimitriu



Domnul Emil Wagner lângă o sobă de Meissen, în Casa Monteoru



Domnul Emil Wagner în vizită la Casa Monteoru



Platanul din Strada Popa Soare



Inginerul Constantin Bărbulescu, în biblioteca sa din Strada Lucaci



Casa Sighireanu din Strada Romulus





Strada Romulus, nr.1, casă unde a locuit

în vremuri de restrişte Jean Herdan



Vedere de pe terasa Doctoriţei Lucia Brănescu

Table of Contents

Table of Contents

Table of Contents